ALMANAHUL

România literară

1990

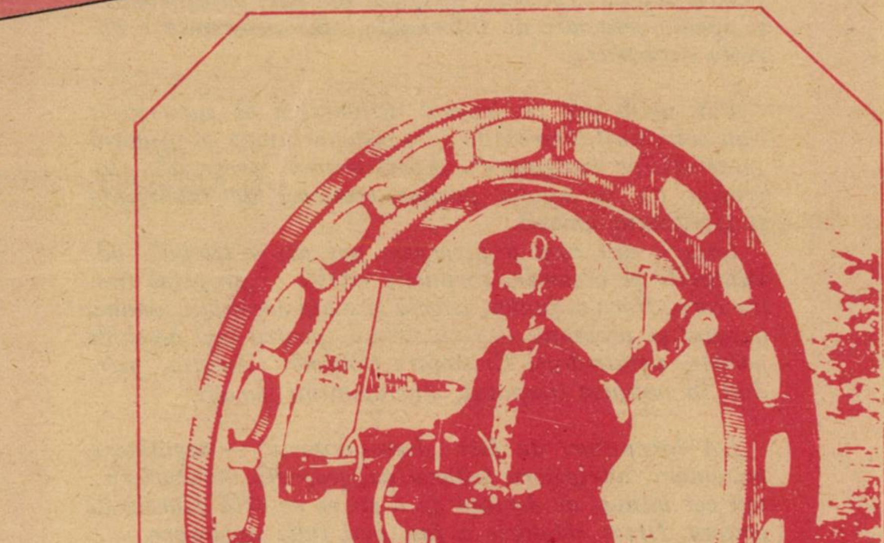
Literatură și Călătorii

Literatură și Călătorii

1990

Almanahul România literară

PARE a fi neîndoielnic faptul că omul, fragila şi efemera trestie gînditoare, e singura viețuitoare capabilă să acumuleze informație — deosebită de zestrea genetică —, să dea nume şi sens lumii înconjurătoare, luînd-o în stăpînire prin cuprinderea minții. Imperativelor biologice el adaugă trebuințe ale spiritului — fără acesta, omul n-ar mai putea fi ceea ce este. Memoria, comunicarea, căutarea, creația... cîteva dintre cuvintele cheie pentru omenire, pe care, de altfel, am mai putea-o socoti şi specie creatoare de informație, căci neostenită e dorința cunoaşterii.

UN prim pas pe drumul neîntrerupt al cunoaşterii l-au constituit încercările de a ordona lumea cu ajutorul „geografiilor imaginare". Apoi, treptat, progresele geografiei au corespuns paşilor realizați de inteligența şi civilizația umană.

Lumii, aşa cum o percepem noi azi — timpul, pămînturile şi oceanele, corpurile celeste şi propriul nostru corp, flora şi fauna, istoria şi viața societății umane, trecutul şi prezentul — i-au trebuit, pentru a-şi deschide porțile, nenumărați Cristofori Columbi. Aceştia, pierduți în noaptea timpului, sînt anonimi, fireşte.

LA începuturi au fost „descoperitorii" — neguțători, misionari, navigatori, naturalişti, geografi, aventurieri... toți cei mînați de dorința de a şti ce se află dincolo de orizont. Orice călătorie a fost mai întîi explorare.

În primele decenii ale acestui secol era încă posibil să pătrunzi în zone care pe hărți erau goale. Acum 30—

40 de ani, revistele geografice erau pline de povestiri ale unor călători în locuri ciudate, despre noi teritorii şi noi feluri de a vieţui. Dar acum aproape au dispărut, vechile limite s-au topit. Şi totuşi plăcerea călătoriei, ispita explorării unor zone nestrăbătute sau dificile nu poate să se stingă. De ce? Un posibil răspuns l-a dat James Ramsey Ulman, în 1978, la coborîrea de pe cel mai înalt vîrf din Himalaya: „Sfidarea constituie un adevărat resort al activităţii umane. Dacă există un ocean, îl traversăm; dacă există o boală, acţionăm pentru a o vindeca; dacă există o nedreptate, facem totul pentru a o repara; şi, în fine, dacă în faţa noastră se ridică un munte, îl escaladăm!"

...DAR să nu uităm că pe lîngă numeroasele şi uneori năstruşnicele moduri de a călători pe pămînt, pe ape sau în văzduh, adică în spaţiul fizic real, nevoia omenească de a depăşi limitele vremelnic a stimulat posibilităţile memoriei şi fanteziei. Oare cărţile, literatura nu înseamnă şi călătorie? (Desigur, una de un tip deosebit, o „călătorie interioară" care ne apropie mai mult de noi înşine decît o bogată colecţie de chipuri, întîmplări, peisaje!)

Întrebare retorică. Răspunsul îl poate constitui şi acest **Almanah 1990** pe care *revista* **„România literară"** *îl oferă cititorilor săi cu intenţia de a le propune cîteva sugestii incitante cu privire la temă.*

...DECI nu „literatură de călătorie", ci LITERATURĂ ŞI CĂLĂTORII...

„România literară"

Dan MUCENIC

O NOUĂ ROMÂNIE PITOREASCĂ

— Popasuri de suflet —

„Pămînturile pe care trăieşte poporul român nu au nimic spectaculos pe scară continentală, dar sînt o îmbinare atît de armonioasă de munţi, dealuri, ape şi cîmpii, încît alcătuiesc o ţară de sine stătătoare, menită a fi vatra neclintită a unei colectivităţi umane. Strămoşii românilor n-au rătăcit în căutarea unei patrii, ci, din cele mai vechi timpuri — de peste două mii de ani — de la Dunăre, de la Marea Neagră şi din Carpaţi au privit răsăritul soarelui. Nici Dunărea nu e cel mai lung fluviu din lume, nici Carpaţii nu au piscuri care să rivalizeze cu ale Himalaiei, iar pe întinderea globului pămîntesc Marea Neagră abia poate fi băgată în seamă. Nici una din gloriile geografice ale pămîntului, cunoscute de oamenii din lumea întreagă, nu îşi ridică fruntea dintre hotarele noastre. Dar o ţară în care nu sînt munţi gigantici, nici fluvii sau întinderi imense, prin ce poate fi caracterizată? În cazul nostru, prin ritmul atît de viu al inimii sale.“ (Geo Bogza, *Tablou geografic*).

I.

PRIMELE drumuri de reporter m-au purtat, acum 15 ani, prin satele şi oraşele cîmpiei sudice. Spaţiu familiar unui tînăr crescut pe acele meleaguri. Apoi, călătoriile de documentare s-au extins şi spre alte zone ale ţării, s-au înmulţit, traseele au prins a se repeta, locurile erau, de-acum, re-văzute, astfel încît, cu trecerea timpului, efortul de continuă încărcare a bateriilor privirii sensibile cu prospeţime şi curiozitate a crescut considerabil. Şi tot cu trecerea vremii am ajuns la înţelegerea unui adevăr ce pare minat de paradox: cu cît mă adînceam în priceperea rosturilor reale ale unei profesii — aceea de reporter —, cu atît înţelegeam mai bine că detaşarea atît de necesară, înlăturarea subiectivităţii şi agerimea ochiului care trebuia să răzbată dintr-o dată, fără inutile tatonări, către zonele esenţialului, riscau să blocheze reportajul tocmai la nivelul aparenţelor. Că în afara priceperii apropiate a sufletului locurilor — cum se spune adesea, dar fără a li se atribui vorbelor înţelesul lor adînc şi plenar —, în afara confesiunii, reportajul rămîne o simplă şi, cel mai adesea, neinteresantă îndeplinire a unor sarcini profesionale menită să justifice o retribuţie. Amintindu-mi, apoi, că la vremea cînd colegii mei de gimnaziu se dădeau în vînt după cărţi de aventuri şi, mai apoi, după romane de dragoste, eu citeam (pînă am ajuns să învăţ pe dinafară zeci de paragrafe) Geo Bogza, vrăjit de unduirea frazelor sale şi de clocotul pătimaş ce se desprindea din ele, şi mă decisesem a nu mai deschide vreodată *România pitorească* a lui Vlahuţă, datorită naivităţii şi didacticismului ei, mi-am dat seama că intuiam de atunci (şi impresia aceea s-a întărit pe parcurs) că marii reporteri români ai acestui veac rămîn Caragiale — Ion Luca şi Mateiu —, Sadoveanu şi Preda. Nu m-am sfiit să spun, încă de pe vremea aceea, că am de gînd ca, pînă la sfîrşitul vieţii, să scriu o nouă „România pitorească“, pe care s-o umplu cu oameni adevăraţi, cu destine pilduitoare şi cu întîmplări cu ade-

Dîmbovița, apă albastră și curată...

vărat senzaționale, toate spunînd despre imensa pecete de sudoare aplicată pitorescului unei țări ce și-a înmiit, în puțini ani, frumusețile cu care o dăruise natura. Voiam — și gîndul nu m-a părăsit — să spun toate acestea cu patimă și cu dreptate, așa cum aș scrie o carte de memorii în care aș avea de făcut importante dezvăluiri sau aș avea de adus la lumină adevăruri la care mulți alții n-au avut acces. Mi-aș fi impus să demonstrez, pe această cale, faptul că drumurile unui scriitor nu sînt etape ale unei dorite evadări din sine, ci tocmai o încordată confruntare cu el însuși, că textele efemere pe care le mai încredințează tiparului, spre a informa de la o zi la alta, ascund o bogăție de revelații și că aparenta lor superficialitate, exprimată adesea prin edulcorarea realului, își va afla dorita compensație într-o scriere adevărată, sinceră, de largă respirație, care să depună mărturie peste veac despre puterea lui — mare sau mică — de-a atinge și-a exprima acel suflet al locurilor.

II.

SCRIIND cele de mai sus, aveam în minte imaginea Capitalei, locul de care mă leagă cele mai multe amintiri din viața de pînă acum, dar, poate mai presus de asta, locul în care se poate șlefui — dacă există — harul oricărui reporter român al acestui timp. Bucureștiul — acest șantier enorm, uitînd de ani buni ce-i odihna — poate fi privit oricum (ca un mare centru industrial, ca o izbîndă a urbanisticii moderne, ca un spațiu spiritual ale cărui carate de inteligență sînt puse tot mai mult în valoare), dar în nici un caz ca o așezare pitorească. Și asta pentru că semnele unui constant și sever efort se vădesc pretutindeni. O fi ea, Dîmbovița, apă albastră și curată, dar în meandrele geometric fixate ale cursului ei se simte truda unor brațe încordate, cu mușchii gata să explodeze. Asta nu înseamnă că regret vechea, stătuta și coclita Dîmboviță. Însă ea avea, s-o recunoaștem, un pitoresc al ei. Dar

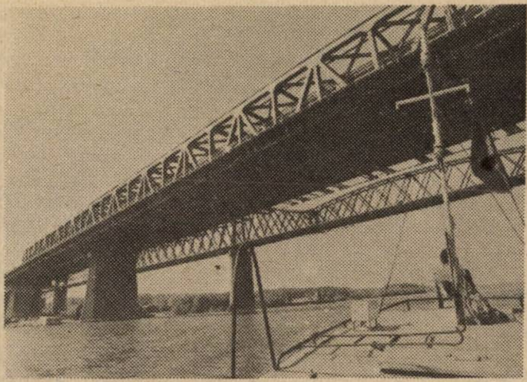

de ce emblema unui oraş — şi mai ales a unui oraş de talia Bucureştiului — să fie pitorescul? Nu, Bucureştiul este o urbe de-o frumuseţe muncită, asta însemnînd o frumuseţe deplină, gîndită îndelung şi plămădită cu migală. Şi tot Bucureştiul este, şi multă vreme va fi astfel, un şantier. Iar viaţa dintr-un şantier nu are nimic comun cu carnavalul. Nici înaintarea subterană a metroului nu aduce vreun pic a bătaie cu flori. Sîntem cîteodată, e drept, agresaţi de amănunte supărătoare: o linie de tramvai suspendată, o stradă în lucru, un pikamer zgîlţîindu-ne geamurile şi ostenindu-ne timpanul, o balastieră care mai încurcă circulaţia, şi-aşa destul de anevoioasă în anumite zone. Mai trecem, în drum spre casă, pe o străduţă desfundată, ne mai izbeşte cîte un val de praf, dar senzaţia de disconfort dispare atunci cînd respiri aerul curat al unei staţii de metrou sau cînd îţi vizitezi prietenii mutaţi într-un apartament nou, mai spaţios decît acela în care te-ai mutat tu, acum un deceniu. Nu ştiu cum să spun — n-aş vrea să fiu bănuit de fanfaronadă, de ieftină bravură —, dar îmi place toată această atmosferă, nu mă supără din cale-afară nici unele privaţiuni şi rigori la care existenţa pe un şantier obligă (aşa cum mi-era dragă uniforma de licean la gîndul că n-avea să-mi fie dat s-o port decît patru ani). Ideea că, peste nu prea mult timp, o să am posibilitatea de-a studia în sălile unei mari şi moderne biblioteci (unde să nu mă mai înspăimînte gîndul că o carte

Urbanistică nouă în București

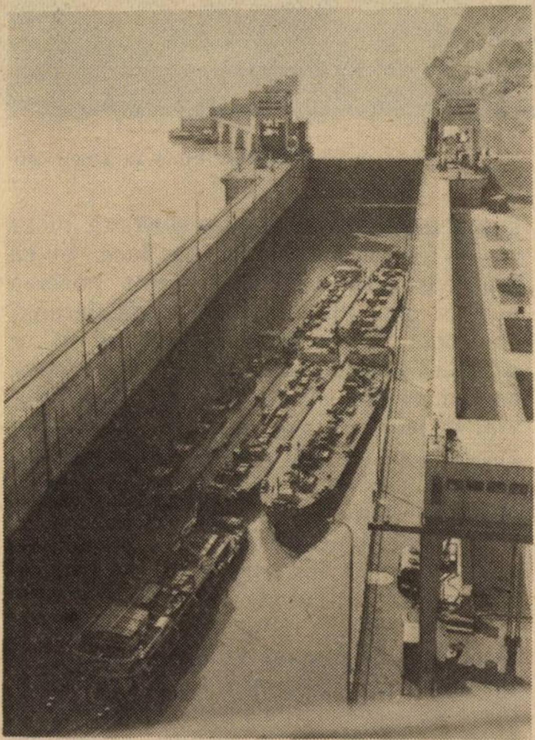
sau o colecție ar fi, momentan, inaccesibile, din pricina spațiului mic de depozitare), că multe trasee vor fi scurtate și că bulevardele vor fi largi și că fațadele blocurilor vor fi mai zîmbitoare și că parcurile se vor înmulți și că distanța dintre cartiere va putea fi străbătută în doar cîteva minute și că în urma șantierului o să rămînă o peluză de-un verde scînteietor, ideea aceasta, multiplicată în nenumărate ipostaze, nu mă poate îndemna decît la optimism. Sigur, nu toate merg șnur și de la sine. Se mai întîmplă necazuri, se mai greșește, se mai întîrzie. Dar e suficient să trec, înspre seară, printr-un cartier aflat în plină construcție și să aud zumzetul macaralelor, să le privesc luminile din vîrf, mereu aprinse, ori să urmăresc goana basculantelor ca să înțeleg și să mă bucur că tot ce se poate face, se face. Și că fapta aceasta întrece cu mult puterea noastră de-a visa de acum două decenii, cînd nici nu ne trecea prin gînd că ar putea să prindă viață vreodată născocirea ca Bucureștiul să devină port; port fluvial și, implicit, port maritim. Iar lucrul acesta, iată, e gata să se întîmple, iar noi — chiar noi, nu doar copiii și nepoții noștri — vom vedea cu propriii ochi această îndrăzneață făptuire, trecînd-o, apoi, în rîndul bunurilor cîștigate (dar cu cîtă sudoare?, cu cît veritabil eroism?, cu cîtă trudă și nesomn?) de Capitală, așteptînd, curioși, să vină rîndul altor și altor noutăți, cel puțin la fel de cutezătoare în proiect și la fel de repede transformate în realități vizibile, palpabile.

Noul pod de la Cernavodă

Agigea — ecluza

Totul poate să-ţi apară, în funcţie de lentila prin care priveşti, firesc şi miraculos. Aşa cum se întîmplă, de pildă, cu ridicarea spre cer a unui arbore. Ea se petrece încet, pe nesimţite, dar chiar sub ochii tăi, adesea neatenţi. Şi abia cînd copacul e mare şi frumos stai să-l admiri, pentru ca, după o vreme, să-i întipăreşti în coajă şi inscripţia prin care faci cunoscută ocrotirea sa de către lege. Firesc, natural şi, în acelaşi timp, miraculos. Or, în preajma noastră creşte un oraş. Un oraş nou. Un oraş impunîndu-ne un fel de a fi, un anumit standard de civilizaţie. Un oraş impunîndu-ne un ritm de viaţă aparte — rapid, dar deloc neatent la nuanţe. Iar noi trebuie să grăbim pasul pentru a-i putea sta alături.

III.

BUCUREŞTIULUI i-aş consacra o întreagă carte din „Noua Românie pitorească", iar un întreg şi întins capitol aş dedica Dunării, teritoriul pe care-l simt cel mai aproape de inimă. Pricinile — dincolo de cele strict subiective, legate de anii copilăriei şi adolescenţei petrecuţi la Giurgiu, sau de plăcerea cu care ascult nenumăratele legende sau poveşti de dragoste născute prin agitatele porturi de pe malul fluviului — ar fi şi marile întemeieri româneşti de la Dunăre, care au făcut din malul nostru o salbă de aşezări care-şi pot istorisi lesne recentele poveşti vorbind despre o nouă zămislire. De la Porţile de Fier — loc ce a dat numele a două generaţii succesive de tineri constructori, loc înscris printre realizările de anvergură la scară planetară în ceea ce priveşte hidroenergetica —, trecînd prin noua Orşovă (oraş nou-născut — la propriu, de această dată —, izbăvindu-ne, prin noua-i înfăţişare, de nostalgiile ce păreau de neînlăturat ale micului paradis numit Ada Kaleh), prin Drobeta Turnu Severin (oraşul din al cărui frumos orgoliu de a-şi ţine aproape oamenii ce-au apucat să bea apă din Dunăre s-au născut zecile şi sutele de fîntîni care, alăturate aceleia a lui Lucaci, din centru, vorbesc parcă despre un imperiu al apei dulci puse la lucru întru izbăvirea de griji a localnicilor) — iată,

Metroul bucureştean — staţia Gara de nord

numai în acest perimetru ar fi de poposit, de privit şi de înţeles timp de mai multe vieţi. Ar fi de căutat — şi ar fi lesne găsite — performanţe veritabile în toate domeniile, începînd cu produsele industriei de vîrf şi încheind (dacă toate acestea pot avea un sfîrşit) cu realizările din cel mai tînăr bazin carbonifer al ţării — Mehedinţi, acolo unde, la Husnicioara, de pildă, e suficient să asişti numai la simplul moment al predării şi preluării lămpaşelor pentru a te convinge că spiritul muncitoresc — acela pe care o sumedenie de romane şi nuvele se străduiesc să-l prezinte convingător, fără a reuşi, cel mai adesea, pe deplin — există, cu adevărat, şi se compune din nenumărate amănunte, aparent banale, dar care, alăturate, constituie un fel de-a fi aparte, caracterizabil printr-o voioasă bărbăţie, prin preocupare reală pentru soarta producţiei, reflectată (fără nuanţe, de astă dată) pe ştatul de plată lunar, printr-o uşurătate (despre toate cele dragi se vorbeşte cu uşurătate, zicea Camus) deloc afişată în abordarea aşa-ziselor probleme grave, care pentru ei sînt, de fapt, probleme de fiecare zi, problemele existenţei lor, ce pare a nu-i îngrijora, dar care alcătuieşte miezul tuturor discuţiilor lor nesfîrşite, iscate din ziceri tari sau în dodii.

Şi tot aşa, venind la vale, dai peste poeticul port al Bechetului unde, dacă ai vreme să zăboveşti, poţi cîştiga două ceasuri de fertilă meditaţie în micul muzeu local, îngrijit, printre alţii, de un inginer agronom, Miron Arambaşa, care e, în acelaşi timp, autorul unei monografii tipărite a oraşului, dar şi prozator serios, cu vîna de povestitor pe care o au mulţi dintre oamenii — iuţi la faptă şi la vorbă, dar infinit răbdători cu toanele vremii şi ale pămîntului pe care-l lucrează din moşi strămoşi — din cîmpia sudică, acolo unde se mai află, destul de aproape una de cealaltă, şi cele mai mari comune ale ţării, Poiana Mare şi Dăbulenii, „mica Sahară olteană“, cum i-au zis reporterii, şi unde apele Dunării, trase prin conducte şi canale, dar mai cu seamă minţile ascuţite şi pricepute ale unor oameni precum profesorul doctor Petre Baniţă, cel mai de seamă specialist al nostru în cultivarea solurilor nisipoase, au făcut adevă-

rate minuni, admirate de agricultori și și de oameni de știință din toată lumea.

Cobori de acolo și ajungi la Turnu Măgurele (municipiu despre care se poate spune, pe drept cuvînt, că e lipsit de periferii) și de-acolo la Zimnicea, orașul simbolizînd puterea de-a face din efectele unui cataclism temeliile unei strălucitoare așezări. Şi tot așa — la Giurgiu, pe șoseaua Bucureștilor, pe strada Tineretului, pe cele două mari platforme industriale, Nord și Sud, la Oltenița, de pe ale cărei cale de șantier naval pornesc nave fluviale și marine ajungînd pînă-n îndepărtata Chină, la Călărași, unde Combinatul siderurgic a schimbat obișnuințele locului, implementînd munca industrială drept cea mai de seamă îndatorire și tradiție a celor de pe-aici, la Cernavodă, unde sistemul de poduri ce traversează Dunărea în imediata apropiere a centenarei creații a lui Saligny depune mărturie de beton și oțel pentru noul timp al performanțelor constructive românești, la Brăila, impunătoarea urbe ieșită din „starea de legendă a Dunării" spre a se transforma din „orașul cu salcîmi" în „orașul excavatoarelor", model de rezolvare inteligentă și plină de simț artistic a contrastelor vechi-nou de-a lungul întregii sale trame stradale, unica circulară din Europa, la Galațiul Țiglinelor și al vetrelor de oțel și al marilor șantiere navale și al unei universități de prestigiu — pe acest lung traseu, pitoresc (dacă-l privești cu ochiul turistului neangajat în vreun fel în întreg efortul de rezidire din temelii, de regîndire creatoare, de reașezare a unor localități pe locurile la care le-ar fi dat drept istoria, dacă ea ar fi fost aceea care să decidă cu privire la rosturile prezentului) dacă-l privești cu detașare, dar, în fond, muncit din răsputeri, mereu în dispută cu apele care au atentat nu o dată la integritatea țărmurilor noastre (apa aceasta pe care o admiri în ample răsărituri și în amurguri sîngerii a vrut adeseori, ca un inconștient „bivol negru", să surpe, dintr-o singură mișcare nebună, rodul atîtor ani de omenească neliniște), ei bine, pitorescul apare doar atunci cînd mintea e plecată, cu voia-ți, în vacanță și cînd uiți, de poți, cîtă muncă și cîte renunțări a costat această încordată construcție.

Dunărea, fluidă coloană nesfîrșită a visului românesc de-a ne ști „sprijiniți de Marea Neagră ca de-o poartă-mpărătească", ne-a dăruit o Deltă pe care, la rîndu-ne, o dăruim cu rodnicie, o Deltă prinsă adesea în chingile necruțătoare ale gheţurilor, o Deltă mult încercată, cu oameni statornici și răbdători, aspri și cinstiți, împărțind cu natura viața lor cea risipită pe plauri și pe întortocheate canale, o Deltă la marginea căreia Tulcea veghează ca un imens turn de control, de la înălțimea căruia se zăresc noile faruri maritime, plantațiile îndrăznețe de la Sfîntu Gheorghe, se vede întreagă această margine a geografiei, unde soarele se ivește pentru prima dată la orizontul privirii.

IV.

DUNĂREA-și merită, pe această fertilă și împrimăvărată porțiune, o carte pe măsură, așa cum alte și alte cărți se cuvin altor văi, cele ale Oltului, Argeșului, Arieșului, Crișurilor... Poate că n-ar fi rău deloc dacă editurile s-ar gîndi să comande asemenea cărți de reportaj, atrăgîndu-și alături scriitorii capabili să ofere, prin scrisul lor, în urma unor călătorii cu scop precis și finalitate fertilă în plan cultural, imaginea reală a frămîntărilor care au dus la ctitorirea unor noi vetre de cultură materială națională. Ar avea de văzut, acei scriitori, în ținutul Bîrgaielor, de pildă, satele acelea interferîndu-se unul cu altul, „satele unite ale Bîrgaielor", cum le zic oamenii locului, sate mari, cu gospodari adevărați, nesperiați de munca aspră, de dusul vitelor pe munți, de cositul anevoios. Vor întîlni acolo, norocoșii reporteri, un mare olar, Vasile Gănău din Mijlocenii Bîrgăului, vor afla, la Livezile, „muzeul de sub poartă", cea mai bizară și mai eteroclită colecție de obiecte strînsă probabil vreodată de mîna unui singur om, și acela purtînd încă în trupu-i firav schijele ultimei nebunii sîngeroase a lumii. Dar vor mai avea de trecut și prin Prundu Bîrgăului și prin Bistrița Bîrgăului, spre a vedea cum a urcat pînă acolo civilizația sfîrșitului de veac și cum oamenii aceștia,

București — Piața Socului

crescuți în cultul străvechimii, se apropie de minunile tehnicii noi fără sfială, de parcă de cînd lumea ar fi apăsat pe butoanele unor gatere automate și n-ar fi tras din greu la tăiat bușteni și nu și-ar fi spetit spinările cărînd lemnul de colo pînă colo.

Un popas mai îndelungat prin aceste locuri va deschide ochiul vizitatorului sosit spre a se umple de acel imponderabil suflet al locului spre o psihologie aparte, deși profund românească, spre o curățenie aparte de simțire și înțelegere, spre niște legi încă aspre, dar drepte, ce diriguiesc comportamentul membrilor obștilor sătești. Ținut fascinant — dar nu o rezervație naturală, ci un spațiu al noii civilizații asimilate în profunzime, în esența relațiilor omului cu mediul înconjurător, și nu doar sub aspectul exterior al portului modern și al ustensilelor ce ajută mîna să răzbată prin oceanul de treburi zilnice — Bîrgaiele se cuvin cunoscute și bătute îndelung cu pasul, cu sigur profit scriitoricesc. Așa cum este și cazul pitorescului Arieș, acolo unde istorisirile moților par, în molcoma lor spunere, nuvele gata construite, așteptînd doar mîna care să le transcrie și să le ofere lecturii tuturor. Sau cum ar putea inspira cursul Argeșului, al cărui bazin hidrografic a fost regularizat cu prețul unor mari investiții și al devotamentului unor oameni deveniți, ani buni, numai ai șantierului și ai muntelui. Ca să nu mai vorbim de Oltul cel plin de hidrocentrale, Oltul a cărui carte s-ar cere neapărat revăzută, nu în sensul rescrierii, ci în acela al alăturării unor noi file, așternute, azi, de către atenții și talentații privitori și scriitori ai noului Olt. Parcă și văd în librării o uriașă „Cartea Oltului", avînd ca prim capitol tulburătorul poem bogzian, urmat de alte și alte capitole, scrise cu patos și știință a descifrării semnelor și simbolurilor de către reporterii zilei...

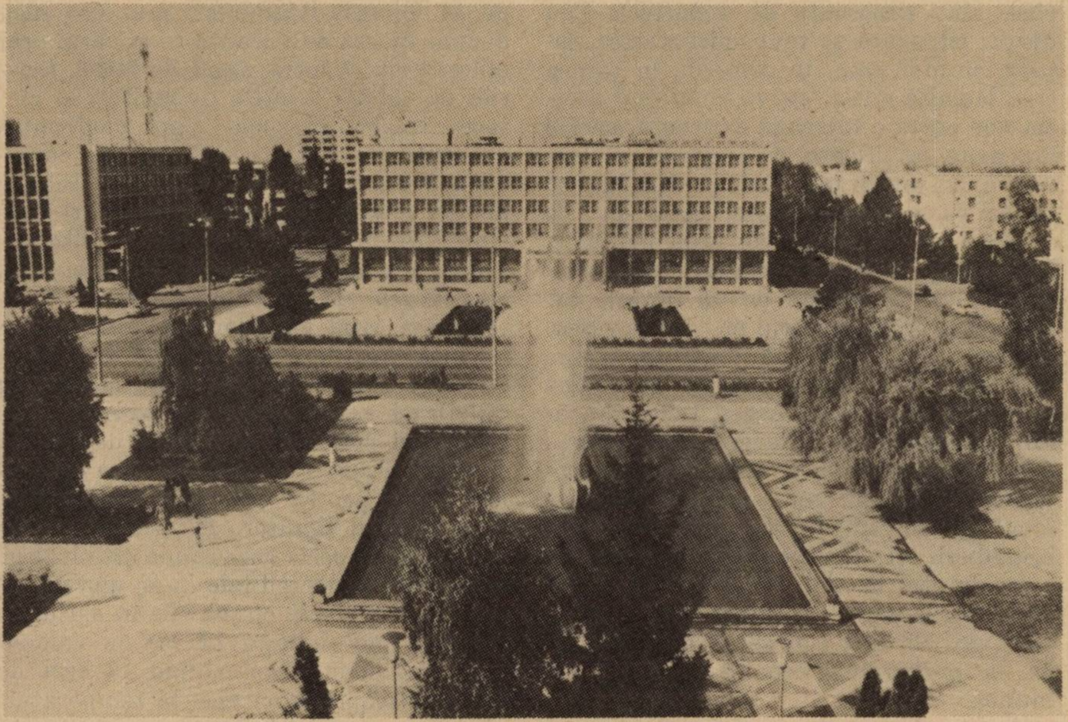
V.

TEMERARUL meu proiect ar fi continuat printr-un capitol pe care l aș intitula „Casa de grîu"; pornind de la o imagine pe care n-o voi putea dezlipi niciodată de memorie: doi băieți și două

fete ieşind dintr-un lan de grîu, purtînd maci la urechi, îmbrăcaţi de sărbătoare, ca şi cum ar fi ieşit, duminica, dintr-o casă, îndreptîndu-se spre locul horei. Cîmpiile sînt casele noastre, sînt bălaie şi înmiresmate case de grîu, an de an proaspăt văruite, dar nu cu albul încăperilor tîrgoveţilor de odinioară, ci cu galbenul acela pastelat cu care şi-au vopsit dintotdeauna pereţii toţi bunicii noştri ţărani de la cîmp. Şi-n miezul acestor cîmpii — oamenii. Marii ţărani ai României. Oamenii de care ţara are atîta nevoie şi pe care trebuie să-i preţuiască mereu aşa cum se cuvine, pentru că absenţa lor poate fi mai dureros resimţită, acum, în vreme de pace, decît dispariţia unui mare comandant de oşti în timp de război. Aceşti bărbaţi înţelepţiţi de o nesfîrşită luptă cu pămîntul, cu gerurile şi vipia, cu vîntul care-i arămeşte şi cu ploile spălîndu-le părul aspru, cu fir tare, sînt veritabile personalităţi ale muncii, legîndu-şi înfăptuirile de prosperitatea reală a unităţilor pe care le conduc. Un Ioan Josu, un Costică T. Mişcă, un Radu Riciu, un Tudor Dănacu, un Anghel Mircea Dan sînt nume de seamă ale agriculturii noastre, aparţinînd unor autentici eroi ai satului de azi, unor oameni plini de iniţiativă, găsind soluţii adesea spectaculoase unor probleme care par încă, unora, insolubile. O amănunţită discuţie cu fiecare dintre ei şi cu alţii asemenea lor (aşa cum a încercat, nu demult, Ilie Purcaru în cartea sa *Vorbesc ţăranii)* ar putea oferi tuturor celor interesaţi de mersul „vieţii la ţară" un însemnat set de propuneri şi soluţii demne de luat în seamă şi, mai ales, de urmat. Dar, la o şi mai atentă analiză a spuselor lor, se poate lesne constata că singurul şi marele secret al reuşitelor pe care le-au semnat împreună cu aceia pe care-i conduc este, alături de ascuţimea minţii — specific ţărănească, aşa cum se spune cu dreptate — o încredere totală în puterea de a birui a braţelor. Nici un efort nu li se pare prea mare atunci cînd e vorba să salveze o recoltă ce pare compromisă de arşiţă; nici o clipă de somn nu li s-ar mai părea dulce atunci cînd ştiu că vitele se îmbolnăvesc şi stau să moară în grajduri sau cînd la treburile cîmpului nu se prea înghesuie nimeni. N-am auzit de la aceşti oameni că ar avea nevoie de forţă de muncă din afara cooperativelor în fruntea cărora se află. Nu şi-ar ierta vreodată să răpească vreo zi din cele afectate şcolii de către pruncii lor, spre a le sări aceştia în ajutor cînd ei nu sînt cu lucrările în grafic. Dar, în acelaşi timp, ţin cu tot dinadinsul ca munca aspră a cîmpului să fie răsplătită pe măsură, riscîndu-şi, nu o dată, funcţia de conducere pentru adoptarea unor rezolvări locale ce li se par singurele juste. Sînt dăruiţi atît pămîntului, dar şi (mai ales) celor din jur. Pentru că aceştia au, în palmele lor bătătorite, garanţia belşugului. Belşug ce trebuie să se regăsească nu doar în scripte (de fapt ei nici nu prea pun un preţ pe astfel de „hîrţoage" sau „terfeloage", cum le zic, în deridere, ci doar pe ceea

Platforma Pipera — Bucureşti

Slobozia — azi

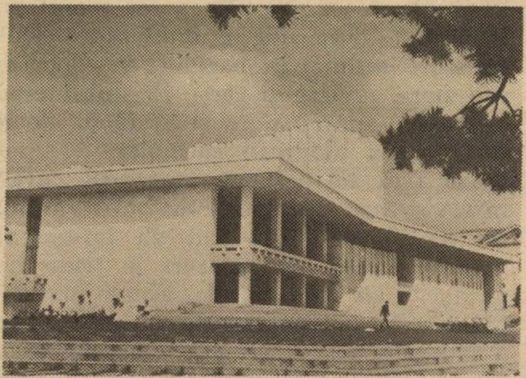
ce se vede în marele hambar comun), ci şi în casa şi în curtea ţăranului. O adevărată revoluţie agrară — susţin ei, la unison — trebuie, ce-i drept, să se producă întîi în mintea omului, întoarsă cu încredere spre ştiinţă, dar şi în viaţa lui de fiecare zi, el neputînd accepta — căci n-ar fi nici logic şi nici legic — să muncească mai bine şi mult, cu randament din ce în ce mai mare, cu necontenit spor de calitate, iar beneficiile lui şi ale familiei sale să fie mai mici. De aceea arată cum arată gospodăriile din Bucov, din Drăgăneşti Vlaşca, din Topolovăţu Mare, din Cezieni sau din Grindu — pentru că bună parte din bogaţia C.A.P.-urilor de aici este regăsibilă şi în gospodăria celor care au creat această bogăţie, pentru că un C.A.P. nu poate deveni multimilionar în vreme ce „acţionarii" săi aleargă pe trenuri pentru a-şi aduce pîine de la oraş. Marea casă de grîu care este ţara se cere a fi susţinută şi îngrijită cu dragoste şi pricepere, aşa încît ferestrele sale să fie mereu luminate de încredere şi speranţă.

VI.

S-AR impune a vorbi pe larg, revenind la pecetea de sudoare întipărită pe noul pitoresc al ţării, despre oamenii care au schimbat geografia României, dăruind-o cu noi fluvii, cu noi lacuri, modificîndu-i traseul cursurilor rîurilor. Şantieriştii, brigadierii — cei pentru care anii se măsoară în mii de tone de beton turnat la temeliile unor zidiri menite a traversa veacurile, în metri pătraţi de armături, în precizia punerilor în funcţiune — sînt adeseori întîlniţi în paginile de reportaj din ziare, reviste şi cărţi. Ei sînt mereu optimişti, spun că nu şi-au făcut decît datoria, au biografii exemplare şi-i citează fără reţineri pe reporterii care-i intervievează, alegînd, după pofta inimii, un pasaj sau altul dintr-un precedent articol semnat de cel care le transcrie gîndurile lor cele intime. Ei au o sănătate de fier, o imaginaţie veşnic trează, o judecată fără cusur şi o poftă de fapte eroice niciodată astîmpărată, oricîte fapte eroice ar fi comis pînă atunci (clipa în

care sînt cunoscuţi de reporter). Ce-i drept, cîteodată se mai îndrăgostesc, soţiile lor mai nasc, în coloniile în care-şi trec laolaltă zilele, cîţiva copiii (iar aceştia vor purta o întreagă existenţă asupra lor nişte certificate de naştere pe care vor figura un loc sau altul, pe care nimeni nu le va mai recunoaşte, peste ani, ca existînd cu adevărat, ele fiind înghiţite, între timp, de apele vreunui lac de acumulare sau acoperite de un baraj), dar de fiecare dată şantierul pe care se găsesc nu este decît o etapă dintr-un traseu nesfîrşit, de-a lungul căruia se adună amintiri de la Bicaz, Argeş, Lotru, Canalul Dunăre-Marea Neagră sau Poarta Albă-Midia-Năvodari; totul pare o poveste spusă lîngă gura unei sobe în care focul nu se stinge vreo clipă, aşa încît brigadierii şi şantieriştii mai vîrstnici n-au dreptul la nici o trăsnaie, la nici o greşeală, la nici o întîrziere de la lucru sau (vai!) la nici o absenţă nejustificată de la programul ferm şi continuu de muncă.

Acest tablou voios şi duios deopotrivă ne-ar putea îndemna să credem că locul cel mai potrivit pentru petrecerea cît mai plăcută a unui concediu n-ar fi decît şantierele minereşti de la Motru şi Rovinari, colonia hidroenergeticienilor de la Rîuşor sau barăcile brigadierilor de la Sculeni-Ţuţora Gorbani sau Cîmpia Caracal. Că lucrurile stau cumva mai altfel ne-o dovedesc (chiar şi în scris) reporterii care au avut vremea (şi norocul, de ce nu?) să stea mai multă vreme într-un astfel de loc şi să ne spună (ca Pavel Perfil în *Viaţa în serpentine)* că şantierul

Teatrul Naţional din Craiova

de la Giurgiu-Răzmireşti n-a fost nicidecum un sat de vacanţă în al cărui orar obligatoriu să intre, seară de seară, focurile de tabără însoţite de recitări şi cîntece vesele. Pe-acolo s-au confruntat concepţii de viaţă, s-au înfruntat caractere, s-a mai şi greşit, s-au mai luat şi decizii pripite, s-au mai desfăcut şi contracte de muncă, s-au călit, cu alte cuvinte, oameni adevăraţi, cu cele bune şi cu cele rele ale lor, oameni care au rezistat unui ritm cu adevărat aspru, care i-a încărunţit încă din tinereţe, le-a săpat cute pe chipuri şi le-a răpit multe din dulcile şi aşa de plăcutele aventuri galante sau petreceri ale vîrstei de atunci. A vorbi despre fericire şi bucurie pe şantier este, pentru adevăraţii şantierişti, de-a dreptul jignitor. Ei ştiu mai bine ca oricine că acela care spune aste lucruri minunate şi incredibile n-ar putea rezista mai mult de cîteva zile în astfel de locuri, stînd şi peste 12 ore la volanul unei basculante sau sudînd la zeci de metri deasupra unei ape, la temperaturi care fac să fiarbă fierul sau îngheaţă chiar aburul răsuflării. Nimic edenic într-o asemenea viaţă. Pilduitoare este, în acest caz, forţa fizică şi morală de-a rezista, de-a-şi asuma cu bună ştiinţă efortul şi privaţiunile de tot felul, de-a crede că se poate trăi şi aşa, chiar cînd eşti foarte tînăr şi te-ar cam trage aţa să mai şuşoteşti cu o fată prin parc, să mergi într-o zi la teatru sau să-l vizitezi pe prietenul care te-a invitat la un film nou la video. În această renunţare benevolă la micile, dar necesarele plăceri după care orice tinereţe tînjeşte, stă o bună parte din eroismul real al brigadierilor. Dar şi, fireşte, în faptul că ei se îndrăgostesc cu adevărat de o lucrare anume (deşi nu simt limpede asta şi nici n-o spun aşa, tam-nesam), că prind a se simţi bine cu tovarăşii lor, alături de care trăiesc zile tensionate, dar şi plănuiesc clădirea unei case, din banii strînşi aici, casă în care să-şi aducă o femeie dragă şi în care să răsune chiotele copiilor. Temelia existenţei lor, în acele lungi nopţi de sfat, e speranţa, bucuria visului în care cred din tot sufletul şi pentru a cărui aducere în viaţă trudesc de cum se crapă de ziuă şi pînă cînd stele

Palatul pionierilor şi şoimilor patriei din Capitală

Politehnica bucureşteană — o nouă construcţie a zilelor noastre

Podul Grant

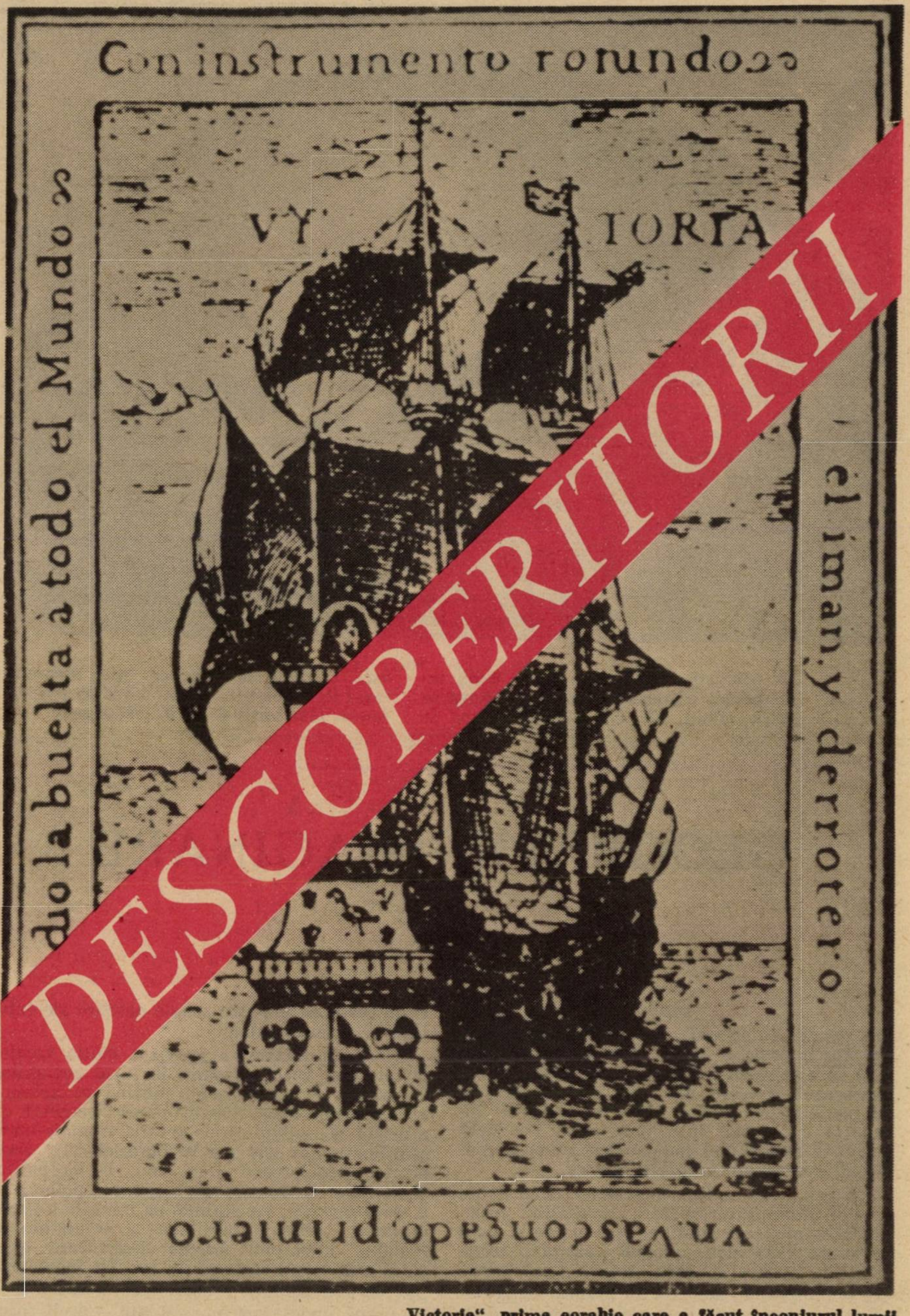
împînzesc cerul. Din aceste năzuințe firești se naște forța lor de-a croi un fluviu nou, gîndit cu multă vreme în urmă, de-a zăgăzui o Dunăre sau de-a îmblînzi un Olt. Împlinind visurile altora, ei își visează, mereu, propriul vis. Pe care, mulți dintre ei, ajung să-l și înfăptuiască. De aceea, dar, privind Transfăgărășanul sau zidirile de la Vidraru, marele Canal sau micile hidrocentrale de pe Valea Doftanei, gîndul trebuie să ni se umple de recunoștință pentru aceia care — neiscăliți nicăieri — au semnat, cu propriii lor ani și cu propria lor vlagă, asemenea dovezi ale puterii noastre de-a dura.

VII.

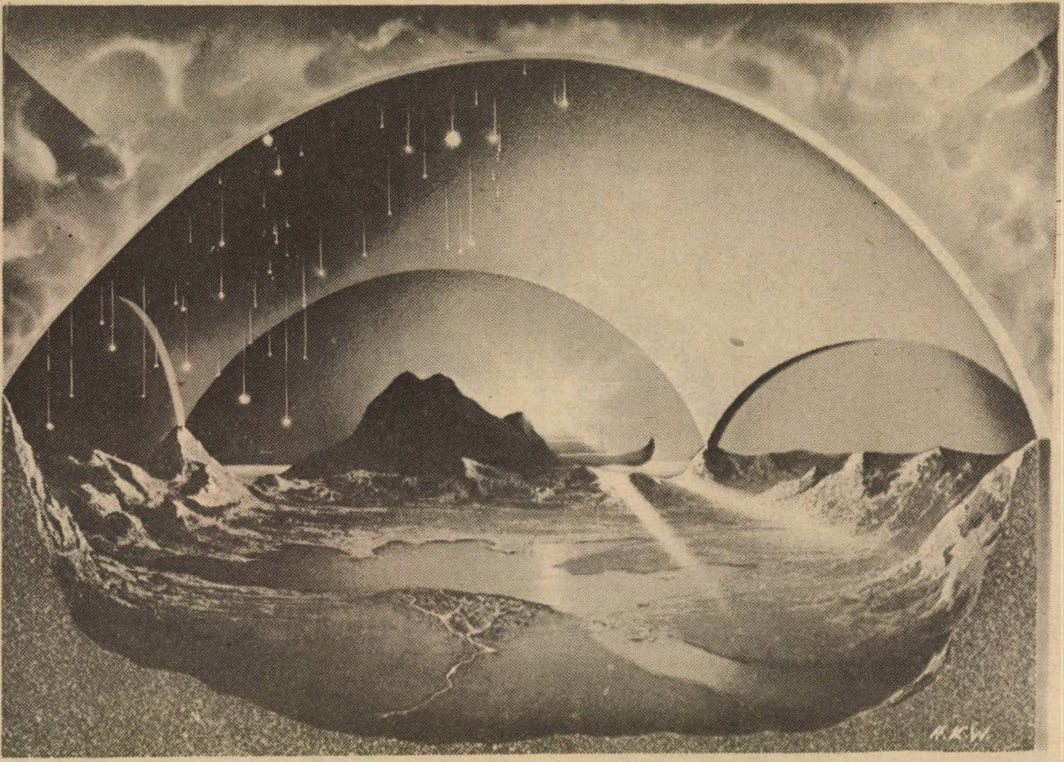
AM răsfoit, de curînd, manuscrisul unui volum de reportaj pe care autorii — poeți, prozatori, critici literari și, bineînțeles, reporteri — l-au oferit spre publicare Editurii Sport-Turism. Și am regăsit în paginile lui, sensibil scrise, imaginea multora din orașele în care, mai des ori mai rar, m-au purtat pașii, curiozitatea și obligațiile profesiei. Se vorbește, în cele mai multe dintre aceste pagini, despre marile platforme industriale ridicate, în vremea din urmă, pretutindeni în țară — de la Negrești-Olt pînă la Medgidia și de la Siret la Corabia. Accelerarea timpului industrial, setea de performanță, rezultatele spectaculoase obținute în tehnica de vîrf sînt realități de fiece moment pe aceste platforme, care au determinat, într-un timp de-a dreptul infim pentru o istorie, transformarea spectaculoasă a așezărilor, devenite din tîrguri uitate de timp cetăți ale industriei moderne. Cetăți care și-au așezat oamenii în blocurile ce mărginesc bulevardele largi, dînd alte dimensiuni orășelelor patriarhale de mai ieri, altă înfățișare, alt grad de civilizație. Se poate spune, pe bună dreptate, că Zalăul, de pildă, e o creație a platformei sale, așa cum este și cazul altor așezări, devenite, aproape peste noapte, puncte de reper ale noii industrii românești. Sigur, s-ar cuveni vorbi pe-ndelete despre oamenii acestor platforme, despre cei care au plecat de la simbolicul prim țăruș pentru a ajunge unde au ajuns. Numai dacă ne gîndim că la darea în folosință a primei unități industriale din Negrești nici unul dintre specialiști (ingineri, tehnicieni, maiștri) nu era oșan, iar că acum de aici se pot trimite și în alte părți specialiști avînd buletine de identitate de Negrești-Oaș și abia putem realiza saltul produs în aceste ultime două decenii. Numai dacă avem în vedere „amănuntul" că într-un tîrgușor precum Zalăul anilor '70 s-a putut ridica și poate acum produce, exportînd în țări cu vechi și însemnate performanțe industriale, cea mai mare întreprindere de armături din lume, că aici, în pitoreasca Țară a Silvaniei, s-au creat piesele de înaltă calitate care au permis apariția televizoarelor color de producție autohtonă în casele noastre și comparația este la îndemîna oricui. „Noua Românie pitorească" nu poate face abstracție de farmecul aparte al acestor impresionante probe de forță ale timpului de azi care sînt platformele industriale, dar ea le va privi nu ca pe niște puncte născătoare de uimire, ci ca pe niște semne ale necesarei deveniri a țării, insistînd asupra forței de adaptare a oamenilor la acest ritm nou, neobișnuit pînă mai deunăzi, asupra modului în care au reușit ei, numai în intervalul ce separă o generație de alta, să impună noi tradiții și să se simtă ai noilor orașe, și nu în postura de fii adoptivi, ci în aceea de cetățeni deja deprinși cu noul statut de orășeni getbeget.

Desigur că, răscolind prin sertarele aducerii aminte, aș putea da la iveală alte și alte dimensiuni ale României de azi, ilustrate de realitatea imediată a fiecărei așezări. O călătorie prin România de azi se constituie, însă, nu numai într-un adevărat drum inițiatic, dezvăluind frumuseți născute din trudă și îndrăzneală, dar și un pretext de meditație fertilă în marginea unor întrebări pe care nu avem cum să le ignorăm: încotro mergem?, ce mai avem de făcut?, spre ce zări ne vom mai îndrepta efortul de ziditori?, cum va arăta, peste încă două decenii, viața noastră? Iar de răspunsul la ele depinde însăși setea noastră de-a crea. Căci, născută din îndoieli, creația este, totuși, semnul cel mai înalt al certitudinii.

DESCOPERITORII

„Victoria", prima corabie care a făcut înconjurul lumii

În concepţia vechilor egipteni, bolta cerească era o emisferă care se sprijinea pe patru munţi. De cer atîrnau lămpi pe care zeităţile le stingeau ziua. Soarele (zeul Ra) călătorea într-o barcă pe fluviul ceresc. (Ilustraţie de H.K. Wimmer)

GEOGRAFII IMAGINARE

NEVOIA de a *şti* ce se află *dincolo* de orizont constituie un imperativ aproape biologic al fiinţei umane, la fel ca nevoia de a configura într-un mod inteligibil necunoscutul. Fiecare nou pas spre cunoaştere dezvăluie zone tot mai vaste de explorat. Începutul explorării, întîi imaginare, l-a făcut omenirea în cele mai îndepărtate timpuri, conferind cosmosului înfăţişări mitice.

Un prim pas a fost încercarea de a defini spaţiul înconjurător şi de a „spaţializa" necunoscutul, misterul cotidian. Pornind de la ideea că există două lumi paralele (celestă şi terestră) sau, pentru simetrie, trei (celestă, terestră şi subterană), oamenii au propus configuraţii şi istorii proprii fiecăreia, în conformitate cu miturile ce populau zonele obscure ale existenţei şi cosmosului.

Geografia terestră a gravitat multă vreme, la cele mai vechi popoare, în jurul noţiunilor de munte şi insulă sacră, plutind pe noianul apelor primordiale. Pămîntul era imaginat ca o insulă în centrul căreia se află muntele unde sălăşluieşte (în vîrf sau în pîntecele lui) divinitatea protectoare. Dar, cum la începuturi se socotea că moartea reprezenta o prelungire a vieţii terestre, s-a stabilit cu minuţie o topografie a „tărîmului celuilalt", a infernului (la romani, adjectivul *inferus* desemnează ceea ce se află într-o regiune de jos, iar *inferi* sînt „cei de sub pămînt"), mult mai interesant — ca etapă inevitabilă în existenţă — decît cerul

zeilor. Geografia propusă de greci poate fi socotită prototipul acestei lumi — un regat subteran, delimitat de Styx şi Acheron şi guvernat de Hades (Pluto) şi Persefona (Proserpina). Aici se află judecătorii absoluţi, Minos Eak şi Rhadamante, a căror sentinţă e fără apel; ei despart definitiv binele de rău. Judecata postumă figurează şi pe mormintele egiptene din Valea Regilor. Tot în infern sălăşluiesc Eriniile (Furiile la romani), care pedepsesc păcatele majore, şi diverse personaje condamnate la chinuri veşnice prin pedepse exemplare (Sisif, Tantal etc.). Tot aici se înalţă o „închisoare" cu ziduri inaccesibile: Tartarul. Sufletele morţilor ajung în lăcaşul umbrelor purtate de luntraşul Charon. Cei buni, după judecată, se duc spre desfătări veşnice, în Cîmpiile Elizee.

CU vremea, însă, s-au ivit două întrebări care au dus la modificări ale geografiei mitice: cum pot coborî sub pămînt sufletele celor buni, care sînt mai uşoare decît trupul? Aşa încît Cîmpiile Elizee au fost mutate întîi dincolo de Coloanele lui Hercule (în Oceanul Atlantic) sau în cer. A doua întrebare: dacă Tartarul se află sub pămîntul limitat ca întindere, cum poate el cuprinde mulţimea oamenilor care au trăit de la începuturile timpurilor? Şi atunci Tartarul de foc a fost mutat undeva în sud, în Africa (Cicero, Seneca, Plutarch), mai ales că minerii care săpau în adîncurile pămîntului n-au dat niciodată de regiunile infernale (Plinius cel Bătrîn).

„Hărţi" ale regatului umbrelor ne-au rămas de la Homer, Vergilius, de pe pietrele funerare romane şi sarcofagele egiptene. Infernul nu era conceput ca o metaforă, ci ca o vastă regiune străbătută de fluvii, cu insule, munţi şi vegetaţie, cu locuri speciale pentru torturi veşnice, cu palate şi fortăreţe. Topografia infra-terestră tradiţională cea mai amănunţită integrînd toate concepţiile medievale asupra ei, ne-a lăsat-o Dante. Iar în basmele noastre, tărîmul celălalt, populat de personaje fabuloase, este o replică exactă a lumii acesteia, cu excepţia luminii; lipsit de soare şi lună, el zace permanent într-o semiobscuritate dubioasă.

Astfel se adevereşte că uneori mai seducătoare decît însăşi cunoaşterea e impresia de a cunoaşte...

FORMA PĂMÎNTULUI

IMAGINAŢIA a conferit Pămîntului formele simetrice cele mai simple. Egiptenii îl socoteau oval, ca un ou păzit noaptea de Lună: „marea pasăre albă... ca o gîscă ce îşi clocește oul". Gnosticii (sec. 1—2) considerau că cerul şi Pămîntul alcătuiau un mare ou-lume în mijlocul universului, înlănţuit de un şarpe gigantic care îl păzea, îl încălzea, îl clocea. Beda Venerabilul (sec. 7) scria: „Pămîntul e un element plasat în mijlocul lumii precum gălbenuşul în mijlocul oului. În jurul ei se găseşte apă ca albuşul în jurul gălbenuşului; afară se află aer, ca membrana la ou. Iar în jurul totului se găseşte focul care îl înglobează ca şi coaja oul".

Vechii greci considerau că pămîntul, plat, e înconjurat de un fluviu (Okeanos), iar Soarele, Helios, urca pe boltă, dimineaţa, într-un car tras de patru armăsari. (Ilustraţie de H.K. Wimmer)

Grecii au dezbătut mult forma Pămîntului pînă să ajungă la concluzia sfericităţii. Homer îl considera un disc înconjurat de fluviul Okeanos. Herodot însă presupunea că discul e înconjurat de un deşert imens. El a lansat ideea de ecuator ca linie ce împarte Pămîntul în două părţi egale; Nilul şi Dunărea erau dispuse simetric de o parte şi de alta a liniei mediane imaginare.

Eschil şi alţi scriitori spuneau că lumea e un paralelogram. Pe hărţile Ioniei, ecuatorul urma axa longitudinală a Mediteranei; Asia Mică, aflată la jumătatea drumului soarelui între răsărit şi apus, beneficia, natural, de climatul ideal.

ÎN America de Sud, Pămîntul era pătrat... Popoarele vechi din Peru îl considerau o cutie cu capacul ascuţit, iar aztecii socoteau că lumea e alcătuită din cinci pătrate: unul în mijloc şi cîte unul pe fiecare latură, spre punctele cardinale. În centru locuia zeul focului, Xiuhteculi, părinte al tuturor zeilor.

Alte popoare au considerat că Pămîntul arată ca o roată sau ca un tetraedru. Peste tot, miturile şi metaforele au contribuit la modelarea unui univers frumos, inteligibil, raţional. Una dintre cele mai răspîndite proto-hărţi ale lumii o figurează ca pe un arbore. Dacă un arbust — spun Vedele — poate ridica, în creştere, o piatră, atunci un arbore destul de mare poate purta pe ramuri cerul. Şi islandezii îşi plasau zeii pe ramurile superioare, dar considerau că arborele-lumii se înalţă pînă deasupra cerului.

DAR, din secolul 5 î.e.n., la greci se naşte certitudinea că Pămîntul e un glob. Cel dintîi care pomeneşte acest lucru e Platon, în „Phaidon". Pitagoreicii îşi fondează convingerea pe raţiuni de ordin estetic; forma matematică

perfectă e sfera, aşadar aceasta trebuie să fie şi forma Pămîntului. Aristotel (384—322) dă rotunjimii Pămîntului raţiuni matematice dar şi fizice: pentru că orice corp care cade tinde spre centru, particulele Pămîntului, convergînd din toate părţile, alcătuiesc logic o sferă. „Sfericitatea Pămîntului ne e dovedită şi de simţurile noastre; căci, dacă n-ar fi aşa, eclipsele de lună n-ar avea forma pe care o au... Linia curbă, dacă eclipsa e datorată interpunerii Pămîntului, semnifică deci sfericitatea acestuia."

Pămîntul rotund înflăcărează imaginaţia. O sferă se poate diviza în fel şi chip şi îşi păstrează mereu simetria, deci frumuseţea. Prima tentativă a fost inserarea sferei într-o reţea de linii paralele care împărţeau Pămîntul în porţiuni paralele numite „climate" (de la grecescul „klima", înclinare, deoarece durata zilei într-un loc dat era determinată de înclinarea soarelui în acel loc).

Eratosthene (276—195 î.e.n.), poate cel mai mare geograf antic, a fost al doilea responsabil al Bibliotecii din Alexandria şi se spune că a avut la dispoziţie hărţi vechi de 500—600 de ani. El a elaborat o metodă de măsurare a circumferinţei terestre, încă în vigoare, comparînd lungimea umbrei la Alexandria şi cea de la Assuan (unde era un puţ în care razele soarelui pătrundeau într-o anume zi a anului vertical). Astfel a măsurat circumferinţa terestră, calculînd-o la 39. 690 km, faţă de 40.000 cît e în realitate. De asemenea, a divizat lumea cunoscută în patru părţi: o axă est-vest, paralelă cu ecuatorul trecea prin insula Rhodos, iar o axă perpendiculară, nord-sud, trecea prin Alexandria.

Hipparch (165—127 î.e.n.) a trasat linii paralele de la ecuator la poli, plasate la intervale egale şi numerotate, în aşa fel încît furnizau un sistem de coordonate unice care permiteau localizarea oricărui punct de pe Pămînt. Liniile lui, în număr de 360, au dat „gradele" geografiei moderne.

Vechii indieni socoteau că pămîntul se află pe spatele a patru elefanţi care stau pe carapacea unei ţestoase gigantice ce înoată în apele primordiale. Universul era înconjurat de un şarpe uriaş. (Ilustraţie de H.K. Wimmer)

CLAUDIUS PTOLEMEU (83? — 161 ? e.n.) a rămas cel mai celebru geograf antic. Osatura şi vocabularul hărţilor noastre sînt alcătuite de el. Ptolemeu a popularizat (şi poate a inventat) termenii de „latitudine" şi „longitudine", cu sensul — pierdut astăzi — de „lărgime" şi „lungime" a lumii cunoscute. Tot el a obişnuit să orienteze hărţile cu nordul sus şi estul la dreapta. Urmîndu-l pe Hipparch, a subdivizat fiecare grad în „minute" şi secunde", şi, foarte important, a pus la punct un sistem de proiecţie a globului terestru pe un plan. Din păcate însă a calculat dimensiunea fiecărui grad la 80 km (faţă de 112 km reali) şi a subevaluat circumferinţa terestră (28. 800 km). În plus, a extins nemăsurat Asia spre est, pe 180°, în loc de 130°, cît e în realitate. Asta îl făcea pe Seneca să mediteze privind spre larg: „Cu un vînt bun, în cîteva zile se poate ajunge în Asia!". Dar oare ar fi plecat Columb în căutarea Indiilor dacă ar fi cunoscut dimensiunile reale ale lumii? Iar Magellan s-ar fi încumetat să ocolească Pămîntul?

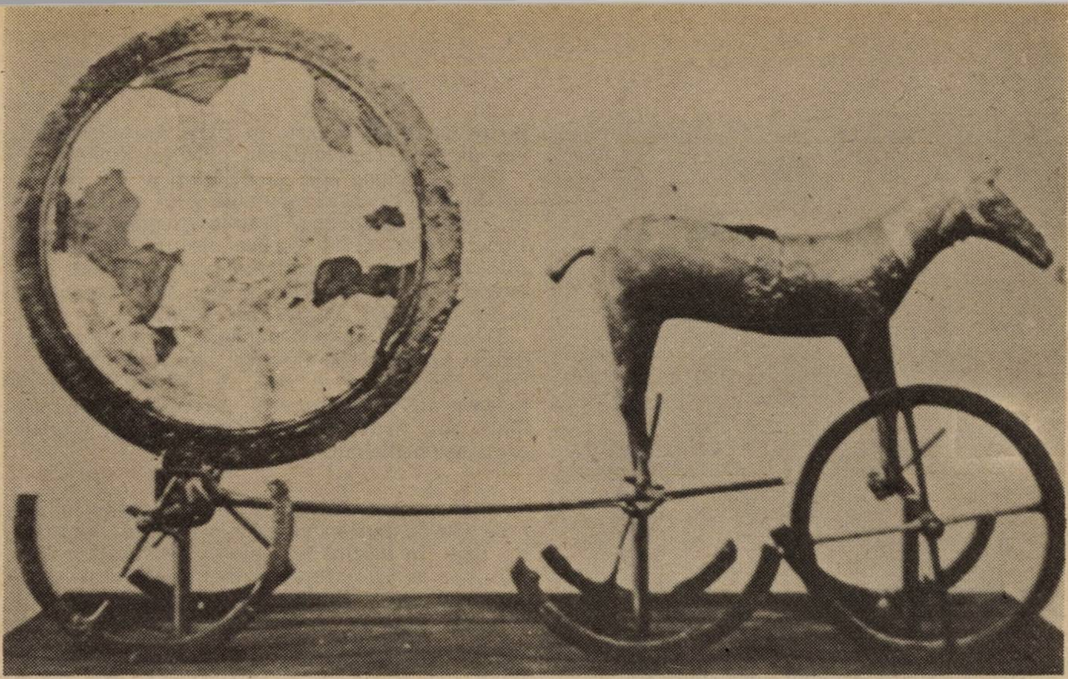
Ptolemeu a respins ideea homerică a unei lumi înconjurate de un vast ocean, ba chiar a plasat în emisfera sudică întinse *terrae incognitae* (în căutarea cărora a plecat Cook) necesare — din raţiuni de simetrie — să contrabalanseze greutatea întinderilor terestre din emisfera nordică. Preferînd să evoce imensitatea pămînturilor ce rămîneau să fie descoperite, el a pregătit spiritele pentru cunoaştere. Să imaginezi necunoscutul e mult mai dificil decît să desenezi contururile a ceea ce crezi că cunoşti.

Pentru Columb, arabi şi atîţia alţii care au preţuit cultura clasică, Ptolemeu a rămas sursa, modelul şi farul geografiei lumii.

RECĂDEREA ÎN IMAGINAR

DAR Europa creştină nu a urmat calea trasată de el; dimpotrivă, creştinismul a ridicat în calea progresului o formidabilă barieră. Geografii creştini şi-au consacrat întreaga energie configurării teologice a lumii. Timp de o mie de ani, geografia a fost privată de statut şi a rămas o orfelină în lumea cunoaşterii, ea devenind un amestec fantastic de cunoştinţe reale şi imaginare, dogme biblice, povestiri de călătorie, speculaţii filosofice şi elucubraţii mistice. Pentru că, odată cu creştinismul, s-a instaurat un fenomen de amnezie ştiinţifică ce a lovit Europa între anii 300 şi 1.300. „Credinţa şi dogma au ocultat întreaga reprezentare utilă a lumii, elaborată atît de dificil, de lent, de scrupulos de către geografii antichităţii. În locul grilelor lui Ptolemeu apar scheme rudimentare — simple caricaturi pioase — care proclamă «adevărata» formă a Pămîntului". (Daniel Boorstin). Fapt remarcabil, deşi aceste hărţi erau pur imaginare (s-au păstrat mai mult de 600), erau foarte puţin variate.

Schema lor imuabilă a dus la denumirea „hărţi T—O". Lumea locuită apare ca un disc

Carul Soarelui din Trundholm (Danemarca, 1 500—800 î.e.n.)

(O), divizat de o masă de apă în formă de T. Estul e plasat sus. Deasupra T-ului se găsește Asia, la stînga continentul european, la dreapta Africa și între cele două – Mediterana. O bară orizontală separă Europa și Africa de Asia; ea e alcătuită din Dunăre și Nil, care curg în prelungire. Totul e înconjurat de „marea ocean", iar în centru se găsește Ierusalimul, „buricul Pămîntului", cum îl numește varianta latină a Bibliei, „Vulgata".

Dogma și interpretarea literală a Bibliei au impus hărții lumii ficțiuni teologice. Orice episod sau loc menționat în Scriptură trebuia să fie plasat pe planetă. Unul dintre cele mai tentante locuri a fost Raiul.

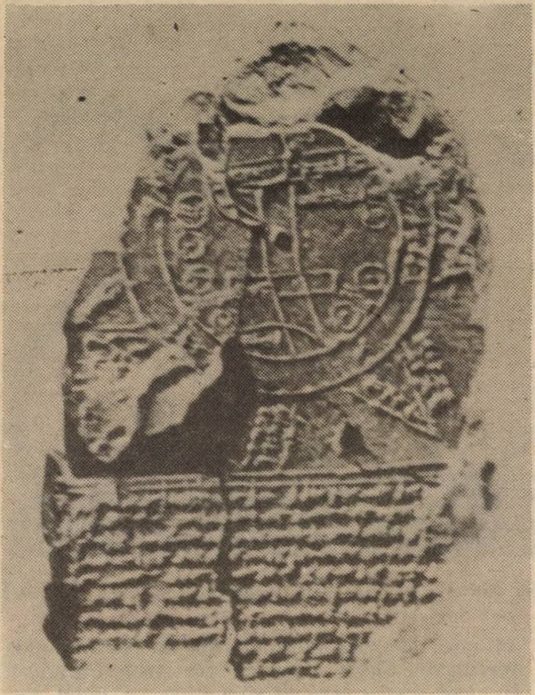
Așadar, în partea orientală a lumii, adică în partea de sus a hărților, era figurat un paradis terestru înconjurat de un zid înalt de foc, înlăuntrul căruia se aflau Adam, Eva și șarpele. Deșerturile care separau omenirea de Paradis erau năpădite de fiare sălbatice, balauri, șerpi veninoși. Una dintre cele mai populare povestiri medievale a fost „Călătoria în Paradis": după ce a cucerit India, Alexandru Macedon a ajuns la o uriașă cetate înconjurată de ziduri, unde ședeau sufletele celor drepți. Era, firește, Paradisul terestru. Călugării curajoși care, asemenea călătorilor în spațiu de azi, plecau în căutarea Paradisului terestru au fost declarați eroi populari, iar povestirea paradisiacă a devenit unul din genurile literaturii sacre, precum aventura spațială, azi, una din ramurile s.f.-ului.

DAR nu toți geografii creștini au fost de acord cu amplasamentul Paradisului. Unul dintre cei mai celebri călători plecați în căutarea lui a fost călugărul irlandez Brendan (484–578); convins că Edenul se găsea în Atlantic, a navigat spre vest. După aventuri înspăimîntătoare, a ajuns într-o insulă de excepțională fertilitate. Chiar și cei ce vor situa Paradisul în Asia vor continua să noteze pe hărți „insula Sf. Brendan" (pînă în 1759). Pionierii cartografiei și ai navigației moderne au încercat să o descopere. În 1492, celebrul cosmograf Martin Behaim o situa aproape de ecuator, la vest de Canare; alții o vedeau mai aproape de Irlanda, alții în Indiile occidentale. Abia după două secole de expediții portugheze (1526–1721) creștinii au renunțat să o mai caute. Găsiseră, oricum, minunați înlocuitori.

Însă, pentru geografii creștini, tot atît de pregnante ca deliciile Paradisului erau amenințările lui Gog și Magog. Ezechiel avertizase credincioșii despre existența acestor popoare distrugătoare, iar Apocalipsa profetiza: „cînd mia de ani se va fi împlinit, Satan va fi eliberat din închisoarea sa. El va ieși să amenească popoarele care se află în cele patru colțuri ale lumii, Gog și Magog, spre a le aduna pentru război; numărul lor e ca nisipul mării."

Tot așa cum Edenul era situat în general la capătul Orientului, Gog și Magog erau plasate în nordul extrem. Existența lor era considerată certă, dar situarea geografică a fost multă vreme dezbătută. Un cronicar popular, Eticul din Istria, povestește că Alexandru Macedon i-a împins pe Gog și Magog, „precum și alte douăzeci și două de popoare nemernice", pînă la țărmurile oceanului septentrional. Acolo i-a așezat într-o peninsulă dincolo de porțile Caspicei, îngrădiți de un zid de fier construit de Alexandru cu ajutorul lui Dumnezeu (?) – referire confuză la Marele Zid chinezesc.

Cînd se va produce oribila invazie? Și de unde va porni? Se citau atunci scrisorile legendarului preot Ioan care avertiza lumea creștină împotriva lui Gog și Magog și a altor po-

Tăbliţă neobabiloniană reprezentînd lumea cunoscută

India şi ţările din orientul asiatic erau prezentate în scrierile arabe ca fiind populate de fiinţe fabuloase

poare de canibali care, în zilele Antichristului, vor devasta creştinătatea pînă la Roma.

Gog şi Magog sînt menţionaţi şi de Coran, aşa încît şi savanţii islamului s-au aplecat asupra acestei probleme. Marele geograf arab al-Idrisi (1099—1166) vorbea despre o expediţie plecată în scopul localizării faimosului zid. Alţi autori islamici asimilau pe Gog şi Magog cu jefuitorii vikingi, veniţi din nord.

Depistarea acestor popoare a devenit una dintre preocupările favorite ale geografiei creştine. Oricare ar fi fost incertitudinile, ţara monstruoasă, în general înconjurată de un mare zid, figura mereu foarte clar pe hărţile creştine medievale.

DAR puţine căutări mitice au sedus mulţimile atît de mult ca aceea vizînd regatul preotului Ioan. În secolul 12 ameninţarea reală a Sarrasinilor în ţara sfîntă îi incita pe creştini la căutarea unor alianţe împotriva năvălirii musulmane. Atunci a ajuns în Occident vestea despre un rege-preot, pe nume Ioan, care departe, în Indiile fabuloase, izbutise să-i alunge din propriul regat pe necredincioşi. Personajul era, se spunea, şi războinic priceput, şi om sfînt, şi bogat ca şi Cresus.

Cronicarul Otton von Freising notează că la curtea pontificală a sosit în 1145 informaţia că acest preot Ioan era descendentul regilor-magi şi stăpînea pămînturile moştenite de la ei, „dincolo de Persia şi de Armenia". Printr-o foarte norocoasă „întîmplare", prin 1165 a apărut misterios în Europa textul unei *Scrisori* adresate de preotul Ioan prietenilor lui, împăratul Manuel I Comnenul şi regele Franţei, în care le promitea să-i ajute să recucerească sfîntul mormînt. Nu s-a putut stabili niciodată cine a fost autorul scrisorii, nici de ce a fost scrisă, nici în ce limbă a fost redactată iniţial. Textul a cunoscut un răsunător succes în întreaga Europă şi a fost tradus în aproape toate limbile. Chiar Henric Navigatorul visa, în întreprinderile sale maritime, să-l găsească şi să-i cîştige bunăvoinţa. După 1488, cînd portughezii deschid un nou drum spre India, înconjurînd Africa, anumite raţiuni comerciale îi fac să spere în realitatea personajului. Iar ruşii, două secole mai tîrziu, cînd vor dezvolta comerţul lor terestru cu India, vor face apel, pentru a se orienta, la versiunea rusă a faimoasei *Scrisori*. Ispita era mare: „Ar trebui să ştiţi — scria preotul Ioan — că noi avem păsări numite grifoni care pot uşor purta un bou sau un cal pînă la cuib, să-şi hrănească puii. Avem şi alt fel de păsări care domnesc asupra tuturor zburătoarelor din lume. Au culoarea focului, aripile tăioase şi le numim yllerioni. Nu există decît două în lume. Trăiesc şaizeci de ani, după care zboară şi se aruncă în mare. Dar întîi clocesc două-trei ouă, timp de patruzeci de zile, pînă ce ies puii. /.../ Şi mai avem şi alte păsări numite tigrii, care sînt atît de puternice şi îndrăzneţe, că lesne pot să ridice şi să ucidă un om în armură cu cal cu tot.

Să ştiţi că, într-o anume provincie a ţării noastre, se află un pustiu unde trăiesc oameni

cu coarne și cu un singur ochi în față și trei sau patru ochi în spate. Avem și alte feluri de oameni, care se hrănesc numai cu carne crudă de om și nu se tem de moarte. Și dacă unul din ei moare, fie tată sau mamă, îl înghit fără să-i frigă carnea. Ei socotesc că e bine și firesc să mănînci carne de om și o fac pentru iertarea păcatelor. Dar acest popor e blestemat de Dumnezeu; el se numește Gog și Magog și e mai numeros decît toate celelalte popoare la un loc..."

Textul e, evident, îmbogățit cu extrase din romanul popular al lui Alexandru și din aventurile lui Sindbad marinarul.

Domeniile lui Ioan, ne spune *Scrisoarea*, numără patruzeci și doi de regi, „toți puternici și buni creștini", un mare regat condus de trei regine și apărat de o sută de mii de femei înarmate, pigmei care pleacă în fiecare an să se lupte cu cocorii, arcași care „deasupra taliei sînt oameni, dar în jos sînt cai". Tot în țara lui mai există anume rîme care trăiesc în foc și regele-preot folosește o armată de patruzeci de mii de oșteni pentru a alimenta vetrele necesare, pentru că în flăcări rîmele produc un material asemănător mătăsii și „de fiecare dată cînd vrem să ne spălăm hainele făcute din el, le băgăm în flăcări de unde ies curate și netede". La acestea se adaugă oglinzi magice, fîntîni vrăjite și ape subterane care se prefac în nestemate.

Nu vom ști niciodată cîți s-au lăsat înșelați de această *Scrisoare* pînă la a pleca hotărîți să descopere regatul mitic. În 1573, imperiul preotului Ioan încă mai figura pe unele dintre cele mai bune hărți olandeze ale epocii, dar deplasat spre Abyssinia...

ÎN fervoarea revizuirii geografiei antice, Lactantius (260—325 e.n.) declama: „Cine poate fi îndeajuns de nebun ca să creadă că ar putea exista oameni cu picioarele deasupra capului sau locuri unde lucrurile să fie suspendate cu susul în jos, unde arborii să crească invers, unde ploaia să cadă în sus? /.../ Cum să admitem existența unei lumi suspendate la antipozi?" Desigur, ideea antipozilor ca loc unde oamenii merg cu picioarele în sus e inacceptabilă, ceea ce susțin și Sf. Augustin, și Ioan Chrysostomul. Antipozii nu există, așadar pămîntul nu e rotund, ci plat.

Cel mai celebru geograf creștin a fost Cosmas din Alexandria, autorul unei „Topographia christiana", supranumit și Indikopleustes („călător în India") întrucît fusese negustor și avusese contacte cu Abyssinia și Ceylonul. Convertit la creștinism în 548, s-a călugărit și s-a închis într-o mînăstire de pe muntele Sinai unde și-a scris memoriile (în douăsprezece volume), conținînd cele mai vechi hărți de origine creștină ajunse pînă la noi. Cosmas elimină de la bun început abominabila erezie a sfericității Pămîntului și oferă o imagine a lumii documentată cu citate biblice: Pămîntul e o mare cutie rectangulară, ca un cufăr de două ori mai lung decît lat, acoperit cu o cuvertură bombată (bolta cerească) din înaltul căreia creatorul își supraveghează creația. La nord se găsește un munte înalt în jurul căruia se învîrtește soarele (cînd ajunge în spatele muntelui se lasă întunericul). La est se află indienii, la sud ethiopienii, la vest celții, la nord sciții. Din Paradis țîșnesc patru fluvii mari: Indus (sau Gange) care curge spre India, Nilul care traversează Ethiopia pentru a ajunge în Egipt, Tigrul și Eufratul care irigă Mesopotamia. Și natural, Pămîntul nu are decît „o față" — cea superioară.

În secolul 7 vine un personaj și mai influent, Isidor din Sevilla. Dacă Pămîntul se numește „orbis terrarum", explică el, e pentru că are forma rotundă („orbis") a unei roți...

Schema doctrinei macrocosmosului și microcosmosului, de Isidor din Sevilla (1472)

DAR, deși atît de rudimentară în privința formulei topografice, geografia creștină era supraaglomerată de mituri, majoritatea citate de Solinus (sec. 3 e.n.), supranumit Polyhistor (povestitor de istorii diverse) datorită „Colecției de minuni" apărute în 230—240 e.n. — un simplu calc după „Istoria naturală" a lui Plinius.

Poveștile colportate de Solinus au asezonat cartografia creștină pînă în perioada marilor descoperiri. Grilei raționale a lui Ptolemeu i s-a substituit astfel o adunătură de fantasmagorii, căci Solinus pretutindeni vedea minunății. În Ethiopia, de pildă, trăiau simeenii, oameni cu cap de cîine. Pe coastă trăiau oameni cu patru ochi, iar pe malurile Nigerului puteau fi întîlnite furnici cît viței. În Germania exista un soi de catîri cu buza superioară atît de lungă, încît puteau să pască doar mergînd înapoi, ca racii. În regiunile îndepărtate se găseau, printre alții, oameni cu gheare în loc de degete, cu picioarele întoarse spre spate sau cu un singur picior folosit drept umbrelă pe zăduf etc.

Lui însă îi datorăm cuvîntul „Mediterana". Romanii numeau ansamblul de mări dintre Africa, Asia și Europa „mare nostrum" sau „mare internum". Solinus le-a numit „medite-

rane", adică cele de la mijlocul Pămîntului, iar Isidor din Sevilla a transformat adjectivul în nume.

GEOGRAFIA CHINEZĂ

FĂRĂ ajutorul lui Eratosthene şi Hipparch, chinezii au elaborat şi ei un sistem de coordonate pentru suprafaţa terestră. Dar cartografia lor s-a referit vreme îndelungată doar la un Pămînt plat. Încă de la începutul epocii Ch'in (221—207 î.e.n.) găsim numeroase referiri la hărţi şi la folosirea lor. China, unificată în 221 î.e.n., avea un enorm aparat de funcţionari care trebuiau să cunoască fizionomia şi limitele întinselor lor teritorii. Între 1120 şi 256 î.e.n. fiecare guvernator general a fost obligat să realizeze harta regiunii conduse de el. Sub dinastia Han (202 î.e.n. — 220 e.n.) harta a devenit deja un instrument indispensabil de menţinere a imperiului.

Ptolemeu abia îşi efectua lucrările cînd Tchang Heng (78—139) inserase cerul şi pămîntul într-o reţea de coordonate şi, pe baza lor, procedase la calcule. Două secole mai tîrziu, Phei Hsui (Ptolemeul Chinei), numit în 267 ministru al lucrărilor publice, a aplicat aceste tehnici realizînd o hartă a Chinei în 18 foi. „Dacă principiul grilei e aplicat cum se cuvine, ce e drept şi ce e curb, ce e apropiat şi ce e îndepărtat nu ne pot ascunde forma lor". În 801, sub dinastia Tang, cartograful imperial a făcut o hartă a imperiului de zece metri pe unsprezece. De altfel, hărţile ajunseseră în asemenea vogă, încît puteau fi găsite pînă şi în băile imperiale. Din epoca Sung (960—1279) nordul începe să se plaseze în partea superioară a hărţilor.

Unificarea Asiei de către mongoli sub Gengis-han şi Kubilai-han, în secolul 13, a furnizat cartografilor imperiali o mulţime de date noi. Pe hărţile lor grila e tot mai prezentă. A rezultat o cartografie de tip nou, numită „mongolă". Harta devenise o simplă grilă, fără configurarea formelor pămîntului, dar cu inscripţii ale numelor de locuri şi triburi amplasate corect.

● *Cuvintele* terra incognita — *pămînt necunoscut — sînt de departe cele mai ademenitoare scrise vreodată pe harta cunoaşterii umane. (Daniel BOORSTIN, 1987)*

● *Omul de geniu nu se înşeală. Erorile lui sînt voluntare şi deschid larg porţile descoperirii. (James JOYCE,* Ulysse, *1922)*

● *Nu există mare de nenavigat, nici pămînt de nelocuit. (Robert THORNE, neguţător şi geograf, 1527)*

GEOGRAFIA FABULOSULUI ARAB

ÎNTR-UN vast imperiu şi cu legături comerciale ajunse pînă la Oceanul Indian, arabii au o viziune a lumii mult mai amplă decît europenii închistaţi în dogme sau chinezii separaţi de restul lumii prin uriaşe deşerturi. Arabii au inteligenţa de a folosi şi cunoştinţele geografice ale antichităţii greco-latine. Ideea imensităţii lumii — decurgînd fireşte şi din realitatea imensităţii imperiului lor — este deosebit de pregnantă în geografia arabă. Dar, pînă la relatările demne de crezare ale călătorilor geografi (Ibn Khurradadhbeh, iniţiatorul geografiei arabe în secolul 9; Ibn Hawqal, din secolul 10; Ibn Faldan, tot secolul 10; Al-Idrisi (1099—1186?); Ibn Djubayr (1145—1217); Ibn Khaldun (1332—1406), dominantă rămîne o geografie fabuloasă. În a trei sute şaizeci şi doua noapte şi în următoarea, Seherezada spune povestea unui tînăr, Belukia, ajuns la „capătul pămîntului" la regele ginnilor, Sakhr, care îi dezvăluie secretul geografiei terestre: „Am să-ţi înfăţişez cîte ceva despre istoria şi obîrşia noastră pentru ca, atunci cînd te vei întoarce printre fiii oamenilor, să poţi povesti lumilor adevărul despre aceste taine încă tulburi pentru ele." Întîi, o geografie infernală — focul veşnic închis într-o sferă înconjurată de alte şapte sfere, fiecare destinată chinurilor veşnice ale unor păcătoşi. În catul al treilea stau închişi Gog şi Magog, iar în al patrulea şade Eblis, căpetenia îngerilor răzvrătiţi „care nu au voit să i se supună lui Adam şi să i se închine". Apoi geografia terestră: „Acum, o, Belukia, pentru ca la întoarcerea ta printre fiii oamenilor învăţătura să-ţi fie desăvîrşită, află că pămîntul pe care îl locuim noi este răcorit pururea de zăpezile de pe muntele Caucaz, care îl înconjoară ca o cingătoare. Fără de aceasta, pămîntul nostru ar fi de nelocuit din pricina focului de dedesubt. Şi el, la rîndu-i, este alcătuit din şapte caturi ce se sprijină pe umerii unui ginn dăruit cu o putere nemaipomenită. Ginnul acela stă în picioare pe o stîncă ce se sprijină pe spinarea unui taur; taurul şade pe un peşte uriaş, iar peştele înoată în apele Mării Veşniciei.

Marea Veşniciei are ca prund catul de sus al iadului care, cu cele şapte tărîmuri ale lui, este cuprins în gura unei dihănii de şarpe ce va rămîne nemişcat pînă la ziua Judecăţii. Atunci şarpele acela are să verse din gura lui iadul şi tot ce se află în iad..." În tărîmul Negurilor se află un izvor al vieţii veşnice, păzit de străjerul Khizr. „El, preacinstitul Khizr, potriveşte anotimpurile, îmbracă pomii în cununile lor verzi, face să şoptească apele curgătoare, aşterne covorul înverzit peste pajişti şi, învelit în mantia-i verde, în fiecare seară şi în fiecare dimineaţă, amestecă dibaci vopselile uşoare cu care colorează cerurile în zori de zi şi scăpătat de soare."

„Iată, o, Belukia, repede şi pe scurt povestită, istoria noastră, precum şi zămislirea globului..."

Hartă portugheză din sec. XVI

HENRIC NAVIGATORUL

PORTUGALIA, situată pe țărmul vestic al peninsulei Iberice, s-a instalat foarte curînd — la mijlocul secolului 13 — la frontierele moderne ale cunoașterii. Țara nu avea acces la Mediterana, dar dispunea de lungi căi de navigație și de porturi la ocean. Astfel că poporul portughez, mai degrabă decît să se întoarcă spre marile centre maritime tradiționale ale Europei, a privit, firesc, spre exterior: la vest, spre oceanul neexplorat, și la sud, spre continentul neexplorat de europeni — Africa.

Îndelungată întreprindere de descoperire organizată, opera portugheză de explorare a fost mai modernă, mai revoluționară decît explorările mult mai celebre ale lui Columb, care a urmat un drum sugerat de surse antice și medievale.

Dimpotrivă, expedițiile portugheze care au încercat ocolul Africii, în speranța de a ajunge în India, se bazau pe simple presupuneri, zvonuri, ipoteze. Aceste călătorii conduceau spre regiuni pe care geografii creștini le populaseră cu primejdii mortale dincolo de ecuator.

Explorare sistematică a necunoscutului, întreprinderea portugheză a fost o operă națională, solid planificată și realizată pe întinderea a 150 de ani; semnificația descoperirilor portugheze a fost sesizată cu mult înainte de descoperirile lui Columb, de pildă, și rezultatele lor au fost imediat cunoscute.

Planificarea pe termen lung n-a fost posibilă decît pentru că portughezii au întreprins o operă colectivă. Pînă atunci, în Europa, epopeile naționale cîntaseră curajul și isprăvile

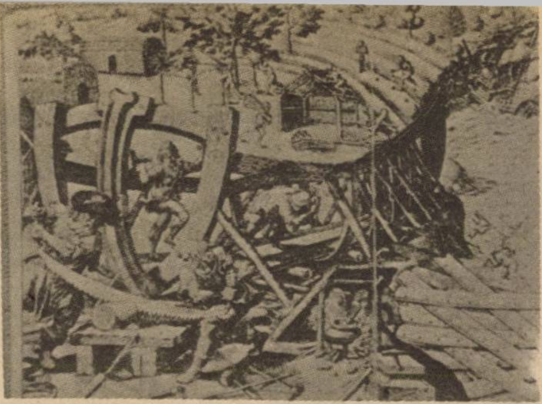
unui singur erou: Ulise, Eneas, Beowulf. Epopeea portugheză cînta eroul colectiv: „Aceasta — scrie Camoẽs în *Lusiada* — este istoria eroilor care, lăsînd în urmă Portugalia natală, vor deschide o cale spre Ceylon şi dincolo de el, peste mări pe care nimeni pînă atunci nu le-a înfruntat".

DAR, poate mai însemnată decît curajul de a porni într-o călătorie împotriva necunoscutului, este energia de a te întoarce, condiţie sine qua non pentru ca un popor să se îmbogăţească în contact cu lumile îndepărtate. Crucială pentru un descoperitor, întoarcerea devine principiu. De fapt, cîte călătorii în istoria umanităţii n-au rămas fără urmări pentru că le-a lipsit întoarcerea, capacitatea de a împărtăşi descoperirea şi celorlalţi! Îmbogăţirea mutuală a popoarelor cere capacitatea de a reveni la punctul de plecare, de a aduce de la celălalt capăt al lumii ceea ce poate transforma viaţa celor rămaşi acasă. În Azore s-au găsit monede cartagineze din secolul 4 î.e.n., iar corăbii nebune au dus monezi romane în Venezuela. Navele vikingilor au ajuns în America de Nord în diferite etape. În 1291, Ugolino şi Vadino Vivaldi au plecat din Genova să înconjoare Africa, dar au dispărut. E posibil ca în epoca precolumbiană jonci chineze ori japoneze să fi fost antrenate de vînturi şi curenţi pînă pe coastele Americii. Dar toate aceste evenimente fără întoarcere n-au rămas decît incidente lipsite de perspectivă.

Pentru întreprinderea portugheză, însă, a fost nevoie şi de un conducător care să întrunească aspiraţiile comune, să organizeze resursele, să indice drumul. Acest om a fost prinţul Henric Navigatorul (Henrique o Navegador), numit şi Dom Infante (1394—1460), un curios amestec de vizionar îndrăzneţ şi de spirit sedentar. Glacial în raporturile cu oamenii, era pasionat de idei. Încăpăţînarea şi spiritul său organizatoric s-au dovedit esenţiale în cea dintîi mare operă modernă de descoperire.

Nu trebuie să ne surprindă că nu a plecat el însuşi; explorarea modernă, înainte de a deveni aventură maritimă, trebuia să înceapă prin a fi aventură a spiritului, catalizată de o imaginaţie singulară. Marea aventură modernă, explorarea, trebuia întîi să se împlinească în gîndire. Precursorul ei a fost un gînditor solitar...

PENTRU a sărbători tratatul de prietenie cu Castilia, din 1411, regele João I a dorit să organizeze un turnir fastuos la care să participe toţi cavalerii Europei. Dar cei trei fii ai lui (Henric era mezinul) i-au propus să organizeze o cruciadă împotriva cetăţii musulmane Creuta, de pe coasta marocană. Aşa a început totul... Armata portugheză, la organizarea căreia Henric participase intens, a atacat Creuta pe 24 august 1415. Victoria a fost lesnicioasă şi prăzile neaşteptat de bogate. Trimis înapoi în cetate pentru a ţine piept atacurilor musulmane, Henric a avut răgaz să studieze problema comerţului cu caravane. Aşa a auzit vorbindu-se despre un „comerţ mut" între populaţiile care nu se înţelegeau. Plecînd din Maroc, caravanele musulmane traversau munţii Atlas şi, după douăzeci de zile, ajungeau pe malurile fluviului Niger. Acolo, neguţătorii marocani îşi întindeau pe jos mărfurile (sare, obiecte de sticlă, tot felul de produse manufacturate) şi apoi se retrăgeau. Indigenii care extrăgeau aur din minele de suprafaţă din partea locului veneau şi puneau o cantitate de aur lîngă fiecare produs. După ce dispăreau, iarăşi veneau marocanii să ia aurul propus ori să reducă din mărfuri dacă „preţul" li se părea prea mic. Apoi marocanii se retrăgeau şi iar veneau indigenii şi tot aşa pînă cădeau la învoială. Astfel îşi procura Marocul aurul.

Construirea unei caravele

Descrierea acestui straniu ritual a înflorit speranţe în sufletul lui Henric. Dar, cruciat, a pus pe picioare o flotă şi l-a anunţat pe tatăl său, regele, că intenţionează să cucerească Gibraltarul de la musulmani. Deja plecase, cînd João i-a interzis expediţia, iar Henric s-a întors, nu la curtea din Lisabona, ci la Sagres, o fortăreaţă aflată la capul São Vicente, în punctul cel mai sudic al ţării. Aici a rămas pînă la moarte; aici a organizat şi a pus în aplicare expediţii la fruntariile necunoscutului.

Curtea lui s-a transformat repede într-un laborator de cercetare avant la lettre. În universul cruciatului, cunoscutul era dogmă, iar necunoscutul imposibil de cunoscut. Dar în lumea exploratorului, necunoscutul era pur şi simplu ceea ce urma să fie cunoscut. Aşa încît Sagres a devenit un centru de cartografie, de navigaţie şi de construcţii navale. Henric ştia că, pentru a merge în necunoscut, trebuia întîi să delimiteze clar cunoscutul. Prin urmare, caricaturile geografice creştine se cereau înlocuite prin hărţi demne de acest nume, stabilite etapă cu etapă. El a impus marinarilor săi să ţină jurnale de bord cu însemnări precise şi exhaustive, iar hărţile să fie corectate pentru a fundamenta o cartografie ştiinţifică.

SPRE Sagres au început să vină marinari, călători şi savanţi, fiecare aducînd cu sine un fragment de realitate sau o nouă modalitate de abordare a faptelor. Printre alţii, a sosit aici şi cartograful catalan Jaime de Mallorca, pe care istoricii îl identifică cu fiul marelui car-

tograf Abraham Cresques, autorul vestitului Atlas catalan din 1375. Se aflau la Sagres portughezi, evrei, musulmani, arabi, genovezi, veneţieni, germani, scandinavi şi, după ce au progresat explorările, nord-africani. Aici au fost adunate manuscrisele marilor călători, pe care fratele lui Henric, Dom Pêro, le adusese în urma unei călătorii la curţile Europei (1419—1428). De la Veneţia, de pildă, a cumpărat o copie a „Cărţii miracolelor" a lui Marco Polo, precum şi o hartă „care descria toate părţile Pămîntului, de care prinţul Henric a fost mult ajutat". La acestea se adăugau ultimele noutăţi în domeniul instrumentelor şi tehnicilor de navigaţie: compasul (căruia încă i se atribuiau puteri oculte), astrolabul costisitor, cvadrantul şi tabelele de declinaţie.

La Sagres s-a construit un nou tip de navă fără de care aventura maritimă a secolului următor n-ar fi avut sorţi de izbîndă: caravela, un vas special conceput pentru a aduce exploratorul înapoi la locul de plecare, cu vîntul din faţă. „Cea mai bună corabie care a navigat vreodată pe mări", spunea despre ea venețianul Alviso Cadamosto la întoarcerea dintr-o expediţie africană organizată de prinţul Henric.

NIMIC nu ne îngăduie să afirmăm că tînărul prinţ avea drept scop deschiderea drumului spre Indii prin sudul Africii, nici că urmărea să pună bazele unui imperiu, susţine Daniel Boorstin. Îl atrăgea necunoscutul: marea Tenebrelor de la vest şi sud-vest, litoralul african neexplorat de la sud.

Dacă privim azi o hartă a Africii, cu greu regăsim capul Bojador („umflătură", în portugheză), pe coasta de vest, chiar la sud de insulele Canare. Bariera de nisip de aici nu se observă decît de aproape, din mijlocul recifurilor şi curenţilor primejdioşi. De fapt, capul Bojador nu era mai de temut decît zeci de alte bariere pe care destoinicii marinari portughezi le trecuseră fără necazuri. Dar el devenise un nec plus ultra; vai de cei ce ar fi îndrăznit să treacă dincolo de el!

Cînd ne gîndim la enormele şi ameninţătoarele promontorii (capul Bunei-Speranţe, capul Horn) pe care navigatorii europeni le vor depăşi în secolul următor, înţelegem că Bojador era altceva: „o barieră mentală, însuşi prototipul obstacolelor primitive în calea explorării" (D. Boorstin). Cronicarul lui Henric, Zurara, spune de ce navele n-au cutezat niciciînd să treacă de Bojador: „Odată depăşit capul, nu mai puteai reveni niciodată. /.../ Noi, marinarii /.../, eram ameninţaţi nu numai de teama de el, ci şi de umbra lui, a cărui mare viclenie a fost pricina atîtor pierderi mari."

Pentru a învinge bariera fizică, Henric a trebuit întîi să o învingă pe cea a fricii. Şi pentru asta şi-a incitat navigatorii să dubleze capul Bojador. În 1424—1434, cincisprezece expediţii succesive au avut aceeaşi misiune. Toate s-au întors cu cîte o scuză pentru a nu se fi aventurat acolo unde nu mai fusese nimeni. La capul legendar, marea fierbea, sinistre cascade de nisip roşu se prăbuşeau din înaltul falezelor şi, în adînc, bancuri de sardele tulburau apele printre vîrtejuri. Iar pe coastă, nici ţipenie. Nu era un spectacol de sfîrşit de lume?

LA curtea lui Henric se afla un gentilom, Gil Eannes de Azurara; prinţul l-a ales pe el şi l-a trimis în 1434 spre Bojador. Ajuns aproape de faimosul promontoriu, Eannes a preferat să vireze spre vest şi să înfrunte primejdiile necunoscute ale oceanului mai degrabă decît pe cele cunoscute ale ţărmului. Apoi a virat spre sud şi a observat că prea-temutul cap se afla în spatele lui. Debarcînd pe ţărmul african, l-a descoperit deşertic, dar fără nimic care să amintească de porţile infernului. „Şi deşi ceea ce a făcut — scrie Zurara — n-a avut în sine mare importanţă, curajul său l-a înălţat în stima tuturor."

După ce a sfărîmat zidul fricii, Henric a trimis an de an expediţii, fiecare navigînd tot mai departe spre sud. În 1435, iarăşi a plecat Eannes, însoţit de paharnicul regal, Alfonso Baldaya. Ei au înaintat încă cincizeci de leghe spre sud şi au descoperit urme de oameni şi cămile, dar nu au izbutit să vadă pe nimeni. În anul următor, Baldaya a plecat cu ordinul de a aduce un indigen şi a ajuns la gurile unui mare fluviu, botezat Rio de Ouro, în credinţa că era acel Niger pe malurile căruia se practica faimosul „comerţ mut" cu aur. De fapt, nu era decît un braţ de mare...

EXPLORAREA sistematică, progresivă, a continuat în ciuda rezultatelor total nesatisfăcătoare. În 1441, Nuño Tristão şi Antão Gonçalves au ajuns, patru sute de kilometri mai departe. la capul Branco, unde au capturat doi indigeni. În 1444 Eannes a adus din acelaşi loc prima încărcătură umană: două sute de africani, ce au fost vînduţi ca sclavi la Lagos, lîngă Sagres. Despre acest eveniment, Zurara a lăsat o mărturie prefigurînd ororile ce aveau să vină: „Mamele îşi strîngeau pruncii în braţe şi se aruncau la pămînt să-i acopere cu trupurile lor, nepăsătoare la loviturile care li se dădeau ca să fie înlăturate, numai pentru a nu lăsa să le fie luaţi copiii."

După ce Dinis Dias a dublat capul Verde (1445), a fost depăşită partea cea mai aridă a litoralului şi înfloritorul comerţ portughez ajunge curînd să umple douăzeci şi cinci de caravele pe an. În 1455—1457, Cadamosto — precursor veneţian al marilor navigatori italieni, precum Columb, Vespucci sau Cabot, care au slujit unor prinţi străini — a descoperit din întîmplare insulele Capului Verde înainte de a urca o sută de kilometri pe fluviile Senegal şi Gambia. Descrierile lui alerte despre obiceiurile tribale, flora tropicală, elefanţi, hipopotami îi vor stîrni şi pe alţii să-i meargă pe urme.

Cînd Henric Navigatorul a murit la Sagres, în 1460, explorarea litoralului vest-african nu era decît la început. El rămîne inventatorul descoperirii organizate; pentru Dom Infante, fiecare nou pas în necunoscut însemna o nouă invitaţie spre cunoaştere.

Portul şi oraşul Lisabona (gravură din sec. XVI)

JOÃO AL II-LEA ŞI ISPITELE ORIENTULUI

Henric Navigatorul şi João al II-lea, ca infante

În 1469, regele Portugaliei, Alfonso V, nepotul lui Henric Navigatorul, găseşte mijloacele de a face din descoperiri o afacere lucrativă. Aşa încît fiul lui, devenit João II în 1481, deschizătorul următoarei mari epoci a explorărilor portugheze, găseşte visteria plină datorită importurilor susţinute de pe coasta vest-africană. Încărcăturile de piper, fildeş, aur, sclavi deveniseră atît de importante, încît au dat denumirile lor regiunilor de unde erau aduse: Coasta Seminţelor (din cauza piperului din Guineea, numit „sămînţă din paradis"), Coasta de Fildeş, Coasta de Aur, Coasta Sclavilor. Pentru a-şi proteja sursele, João II construieşte în inima Coastei de Aur fortăreaţa Mina şi organizează expediţii terestre în interiorul continentului, departe, în Siera Leone şi pînă la Tombuctu. Iar caravelele vor merge tot mai spre sud.

Această înaintare de-a lungul coastei va declanşa renaşterea zvonurilor despre celebrul, dar mereu invizibilul preot Ioan. Dacă principalul obiectiv al prinţului Henric fusese — cum ne spune Zurara — să împingă tot mai departe limitele lumii cunoscute, João voia „să ştie dacă se găsea în acele regiuni vreun prinţ creştin care ar fi fost dispus să-i vină în ajutor împotriva duşmanilor Credinţei". Ipoteticul aliat nu putea fi decît preotul Ioan. La mijlocul secolului 15, reşedinţa legendarului preot-rege se deplasase de la extremităţile Asiei

spre Ethiopia. Ori de cîte ori vreuna dintre expediţiile lui Henric Navigatorul descoperea vreun nou fluviu, renăştea speranţa că s-a descoperit „Nilul occidental" ce conducea spre regatul ethiopian al lui Ioan.

ÎN 1487 João a pus la punct o dublă strategie, trimiţînd atît o expediţie transcontinentală spre sud-est, cît şi una pe mare, pentru a ocoli Africa. Pe uscat au plecat Pêro da Covilhã (1460? — 1545?) şi Alfonso da Paiva. Cel dintîi a ajuns pînă la Calicut, apoi la Gôa, pe coasta de vest a Indiei, unde a văzut un înfloritor comerţ cu cai arabi, mirodenii, ţesături de bumbac şi pietre preţioase. Apoi a ajuns la Ormuz, la portul Sofala, din faţa Madagascarului, şi s-a întors la Cairo, de unde i-a trimis regelui o scrisoare, după care s-a îndreptat spre Ethiopia, regatul preotului Ioan. Conţinutul scrisorii nu a ajuns pînă la noi, dar cu siguranţă a exercitat o influenţă profundă asupra destinului Portugaliei şi Asiei. Căci ea îl informa pe João II despre ceea ce Covilhã auzise de la marinari pe coasta est-africană: dacă navele regelui, care făceau comerţ în Guineea, ar înainta de-a lungul ţărmului spre sud, ar ajunge în mările orientale şi de acolo la Calicut, „fiindcă peste tot era mare".

Între timp, în 1484—1485, Diego Cão, însoţit de geograful german Martin Behaim de Nürnberg, coborîse pînă la 22° latitudine sudică şi observase că fluviile sînt mai mici şi mai sărace în apă, de parcă Africa s-ar îngusta.

Vasco da Gama

A DOUA mare expediţie a lui João a fost minuţios pregătită şi a necesitat mari investiţii şi echipaje importante. În frunte l-a numit pe Bartolomeo Diaz. Expediţia avea trei caravele, una fiind destinată rezervelor de hrană. Ea a părăsit Lisabona în vara lui 1487.

Dar, în dreptul golfului Guineei, o furtună i-a împins treisprezece zile spre sud, pe o mare înfuriată. Echipajele, care au îndurat la ecuator căldurile tropicale, au fost cuprinse de panică. După furtună, Diaz s-a îndreptat spre est, dar zile întregi nu a văzut pămîntul. Atunci a virat spre nord şi, după 150 de leghe a zărit nişte munţi înalţi şi păşuni. Expediţia a continuat spre nord-est, de-a lungul coastei est-africane, cam 500 km, pînă la golful Algoa. La cererea oamenilor lui, înspăimîntaţi de furtuni, Diaz a renunţat să pornească în căutarea oceanului Indian; pe drumul de întoarcere i-au prins noi furtuni. Pe uscat au zărit o stîncă uriaşă pe care au botezat-o Cabo Tormentoso (capul Furtunilor), nume care va fi schimbat de João în capul Bunei-Speranţe.

Cînd au ajuns în portul Lisabona, printre sutele de oameni care îi aşteptau se afla şi un tînăr necunoscut, pe nume Cristofor Columb, interesat direct de rezultatele expediţiei lui Diaz. În 1484, Columb venise să-i prezinte lui João II proiectul său de expediţie maritimă spre Indii, navigînd spre vest. Acum se reîntorsese să-i repete propunerea. Triumful lui Diaz a însemnat pentru Columb o imensă deziluzie, căci dacă se putea ajunge în Indii ocolind Africa, proiectul său nu mai prezenta nici un interes.

Diaz n-a fost răsplătit după cum s-ar fi cuvenit. Desigur, a supravegheat îndeaproape construcţia navelor lui Vasco da Gama, dar n-a luat parte la călătoria istorică a acestuia. A murit în 1500, căpitan de vas în flota lui Cabral, prinsă de o furtună năprasnică ce a împins-o în largul coastelor Braziliei.

DESCOPERIREA lui Diaz ar fi trebuit să aibă urmări imediate. Dar etapa următoare a fost întîrziată de dificultăţile interne ale Portugaliei, de o problemă de succesiune şi mai ales de ameninţarea constantă a unui război cu Spania. Ironie a istoriei, tocmai descoperirea lui Columb a fost cauza principală a acestor necazuri care au întîrziat cu zece ani continuarea explorărilor portugheze.

Cînd João II a aflat că Cristofor Columb descoperise mai multe insule în Atlantic, a proclamat, în martie 1493, că aceste noi pămînturi, apropiate de Azore, aparţin pe drept Portugaliei, bazîndu-se pe expediţia flamandului Fernão Dulmo (Ferdinand van Olmen), plecat spre vest din Azore în 1486 „pentru a descoperi Insula celor şapte cetăţi", insulă legendară ce figura cu stăruinţă pe hărţile me-

dievale. Din păcate, însă, Dulmo nu s-a întors; îndreptîndu-se prin Atlantic spre nord-vest, probabil a ajuns în apele înghețate ale Labradorului, unde a eșuat.

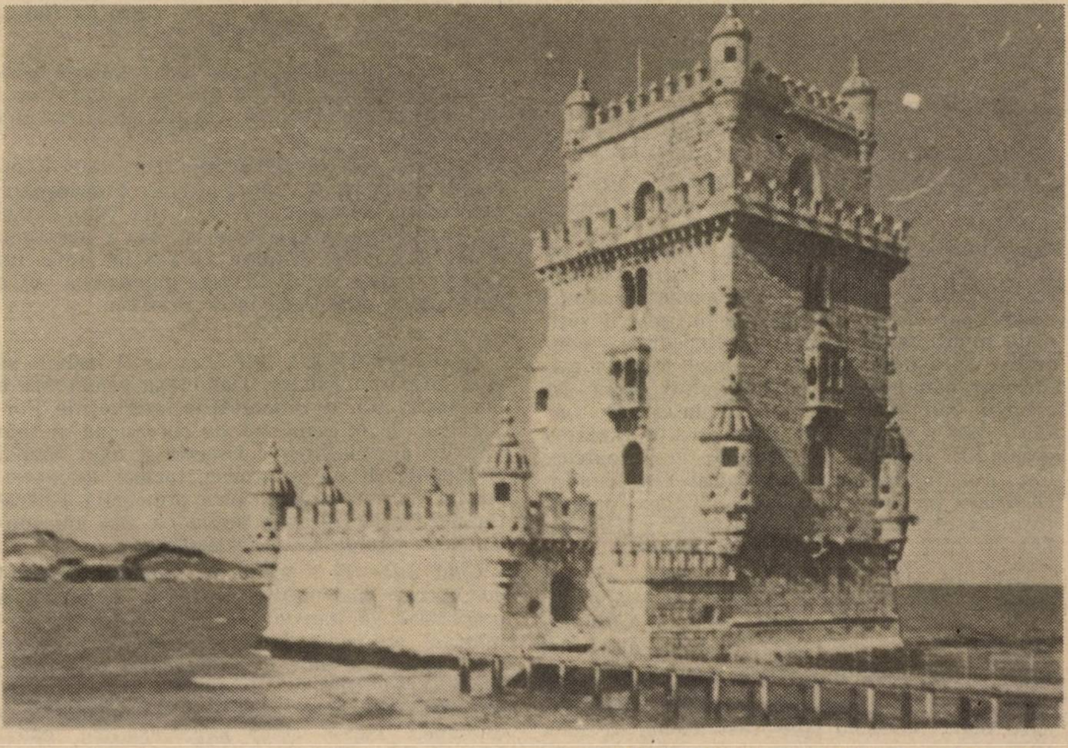
Cearta dintre João al Portugaliei și Ferdinand al Castiliei l-a făcut pe papă să pună la punct faimosul tratat de la Tordesillas (7 iunie 1494). Ambele țări acceptau o „linie de demarcație" nord-sud, stabilită la 370 leghe (cca 1200 mile marine) de capul Verde. Ținuturile aflate la vest de această linie reveneau Spaniei, cele situate la est Portugaliei. Pînă la urmă, acest text a legitimat pretențiile Portugaliei asupra Braziliei, dar a afirmat și dreptul ei asupra rutei maritime spre Indii prin est. Iar Spania era incitată să trimită o expediție în căutarea rutei vestice a Indiilor; aceasta va fi șansa lui Magellan.

LA urcarea pe tronul Portugaliei, în 1495, tînărul Manuel I moștenea proiecte grandioase. Pentru a continua descoperirea lui Diaz, a început să pregătească o nouă căătorie de descoperire, ce urma să ajungă în Indii pe mare, deschizînd calea comerțului și, poate, a cuceririlor. Drept conducător al expediției a ales un gentilom de la curtea sa pe nume Vasco da Gama (1460—1524), care își dovedise deja talentele de marinar și diplomat. Deși violent și necruțător, Gama era curajos, avea tărie de caracter și tactul necesar pentru a se înțelege atît cu umilii marinari, cît și cu aroganții sultani.

Flota lui Gama — patru vase — a părăsit Lisabona pe 8 iulie 1497, ducînd cu sine provizii pentru trei ani, hărți, instrumente de navigație și tabele de declinație pregătite de savantul Zacuto, stîlpi de piatră sculptați, meniți să marcheze teritoriile cucerite, un preot și numărul obișnuit de ocnași pentru cazurile de primejdie mortală. În total, un echipaj de 170 oameni.

Gama a hotărît să nu meargă de-a lungul țărmului african, ci să iasă în larg; a parcurs astfel cam 6.000 km de la insulele Capului Verde pînă la Capul Bunei-Speranțe, prin dreptul căruia a trecut în salve de bombarde și răpăit de tobe. După 93 de zile pe mare a ajuns la golful Sf. Elena. De aici, abilitatea lui de a naviga, de a-și struni oamenii și de a trata cu șefii musulmani ostili — din Mozambic, Mombassa și Malindi — i-a condus flotila prin Oceanul Indian pînă la destinație: Calicut (actuala Kozhikode), pe coasta de sud-vest a Indiei, unde a acostat pe 22 mai 1498.

Spre deosebire de Columb, Vasco da Gama nu și-a povestit călătoria. Din fericire, însă, unul dintre oamenii lui a ținut un jurnal care dezvăluie dificultățile drumului, primejdiile pe care a izbutit Gama să le evite cu abilitate... și noroc. Urcînd pe lîngă coasta estică a Africii, unde nici un european nu ajunsese vreodată și pentru care nu existau hărți, navigatorul a trebuit să recurgă la tot soiul de șiretlicuri și amenințări pentru a obține un pilot care să-l conducă prin oceanul Indian. Pilotul trimis

Lisabona. Turnul Belém (1515—1520)

de sultanul din Mombassa s-a dovedit incompetent şi neloial. Pînă la urmă a găsit la Malindi un pilot arab care i-a condus pînă la Calicut în 23 de zile.

Gama a dus tratative trei luni cu zamorinul (regele) din Calicut, încercînd să-l convingă că portughezii căutau suveranii creştini care, aşa li se spusese, domneau în aceste regiuni şi că „nu doreau nici aur, nici argint, căci aveau atît de mult, încît nu le mai trebuia şi cel de acolo".

Flotila lui Gama a plecat din Calicut la sfîrtul lui august 1498; „Ne-am bucurat mult — scrie autorul jurnalului — de norocul care ne-a îngăduit să facem o aşa de mare descoperire /.../ şi am înţeles că, deoarece descoperisem ţara pe care o căutam, ca şi mirodeniile şi pietrele preţioase, şi pentru că părea imposibi să stabilim relaţii cordiale cu locuitorii de aici făceam mai bine că ne luam rămas bun de la ei."

În ciuda vînturilor potrivnice, a piedicilor puse de potentaţii arabi, a ravagiilor scorbutului, două din cele patru nave ale expediţiei şi-au făcut intrarea triumfală în Lisabona la mijlocul lui septembrie 1499. Din cei 170 de oameni plecaţi se întorceau 55.

RARI sînt descoperitorii care au şansa de a savura roadele descoperirii lor. Vasco da Gama a fost printre aceştia. Călătoria lui, dovedind că se putea ajunge în Asia pe mare, va schimba cursul istoriei, atît în Occident, cît şi în Orient. În februarie 1502 el pleca din nou din Lisabona, de această dată cu o escadră, pentru a transforma Calicut în colonie portugheză. Odată cu această călătorie începe lungul şir al atrocităţilor europene în Orient.

La întoarcerea spre ţară, a lăsat în apele indiene cinci nave comandate de unchiul său. Era prima forţă navală permanentă staţionată de europeni în apele asiatice. Se închega colosalul şi fragilul imperiu maritim portughez...

CHENG HO, AMIRALUL CELOR TREI COMORI

ÎN VREME ce în Europa Henric Navigatorul punea la cale explorarea progresivă a litoralului vest-african, la celălalt capăt al planetei chinezii nu rămîneau inactivi. Marina lor era fără egal prin numărul corăbiilor sale, destoinicia oamenilor, nivelul înalt al tehnologiei. Flota lor ieşise deja din Marea Chinei pentru a explora ţărmurile Oceanului Indian, ajungînd de-a lungul coastei orientale a Africii pînă la punctul extrem al continentului.

Pentru a-şi afirma grandoarea, împăratul Yung Lo (1359—1424) hotărîse să trimită pretutindeni expediţii navale. Ca amiral şef, l-a ales pe Cheng Ho, eroul explorărilor maritime chineze, supranumit „amiralul celor trei comori" sau „eunucul cu trei nestemate".

Expediţiile sale, desfăşurate între 1405 şi 1433, cele mai importante văzute pînă atunci pe Pămînt, au antrenat 37 000 oameni în echipaje, împărţiţi în flote de pînă la 317 nave. Vasul cel mai mare, numit „al Comorii", era o corabie lungă de 130 metri şi lată de 55 metri;

ARABII — CĂLĂTORI PE „MĂRILE PUSTIEI"

DACĂ Africa nu era decît o vastă peninsulă, dacă se putea trece din Atlantic în Oceanul Indian, atunci acest drum se putea face şi invers. Arabii care trăiau pe coasta de vest şi nord-vest a Oceanului Indian erau cel puţin tot atît de avansaţi ca şi europenii în ştiinţele navigaţiei, astronomie, geografie, matematică. De ce nu au mers spre vest?

Pentru că „erau deja acolo"! Cu mult înainte de descoperirea rutei maritime între Occident şi Orient, arabii din Africa de Nord şi din Orientul Mijlociu se stabiliseră deja în India, Ceylon, Sumatra, China. În secolul 8 descoperiseră în Oceanul Indian insulele Comore, iar în secolul 9 — insula Madagascar şi Mozambicul. Musulmanii erau pretutindeni la ei în Imperiul islamic...

Înainte de naşterea Profetului, navigaţia în Oceanul Indian se dezvoltase bine. La început, călătoriile între Egipt şi India prin Marea Roşie se făceau de-a lungul coastelor. Traficul maritim s-a intensificat apreciabil odată cu descoperirea şi utilizarea musonilor, caracteristici pentru Oceanul Indian.

cea mai mică navă de luptă avea cinci catarge și măsura 54 metri lungime și 20 metri lățime. Ibn Battuta, un secol mai devreme, și Nicolo dei Conti, pasager pe un vas chinez în acea perioadă, se declaraseră uluiți de dimensiunile navelor.

Aproape toate ținuturile locuite de pe malurile Mării Chinei și Oceanului Indian au fost vizitate de flota lui Cheng Ho. De cel puțin cinci secole chinezii întrețineau relații maritime cu lumea islamică. Pe hărțile lor se adăugaseră Nilul, Sudanul, Zanzibarul și unele puncte de pe litoralul sud-mediteranean.

■ *Navigatori chinezi au traversat Oceanul Pacific în urmă cu 5 000 de ani ajungînd pînă pe coasta de vest a Americii. Această este concluzia unei lucrări publicate la Beijing, care avansează ipoteze originale bazate pe descoperiri arheologice.* Istoria navigației din China *este o lucrare în trei volume, la elaborarea căreia au contribuit numeroși specialiști în oceanografie. Sînt trasate drumurile parcurse de navigatorii chinezi prin Filipine, Sulwesi, Hawaii, Insulele Marchize și Insulele Cook la bordul unor ambarcațiuni de bambus. La baza acestei teorii stau descoperirile și vestigiile arheologice care atestă proliferarea unor obiecte de cult și podoabă, statuete și unelte casnice care au aparținut civilizației și culturii chineze a acelor vremuri.*

Drumul mătăsii (portulan din sec. XIV)

CHENG HO a condus șapte expediții care au înaintat tot mai mult spre vest. Prima, plecată în 1405, a ajuns în Java și Sumatra, apoi în Ceylon și la Calicut. Următoarele au atins Siamul și au făcut din Malacca o bază pe ruta Indiilor orientale, înainte de a-și continua drumul spre Bengal, Maldive și pînă la sultanatul persan al Ormuzului, la intrarea în Golful Persic. Flota din Pacific a vizitat Ruy-Kyu și Brunei, iar alte flote, la vest, au depășit Ormuzul spre Aden, la intrarea în Marea Roșie, apoi au coborît pe coasta africană pînă la Mogadiscio, în Somalia, Malindi, la nord de Mombassa și pe coasta Zanzibarului. Cea de-a șasea expediție (1421—1422) a vizitat 36 de țări de la un capăt la altul al Oceanului Indian, apoi Borneo, pînă în Zanzibar. Dar, din păcate pentru Cheng Ho, împăratul Yung Lo a murit în 1424, iar succesorul lui a anulat expediția prevăzută pentru acel an. Curînd însă a murit și el, iar urmașul lui a încuviințat

ARABII — CĂLĂTORI PE „MĂRILE PUSTIEI"

Sub domnia lui Augustus, de pildă, schimburile maritime între Marea Roșie și India se efectuau într-un ritm de 120 nave anual.

Negutătorii arabi nu au așteptat expansiunea islamismului pentru a se duce în număr mare în India, dar, după Mahomed, mobilului de ordin comercial i s-a adăugat și spiritul de cruciadă. În mijlocul secolului 14, Ibn Battuta notează că negustorii călătoreau de pe coasta Malabar în China la bordul navelor chinezești. În secolul 9, la Canton se afla o comunitate musulmană cu cadiul ei, și documente foarte vechi relevă prezența musulmană pînă în Coreea.

EUROPENII cred că arabii nu au fost mari navigatori. Prejudecată datorată, în mare parte, istoriei arabe în Mediterana. Califul Omar I (581—644), care a organizat islamul și a extins imperiul desăvîrșind cucerirea Persiei și Egiptului, se temea de mare: „dacă marea e liniștită — spunea el — inima marinarului e frămîntată; dacă e furtună, marinarului i se învîrte capul. Trebuie să ne ferim de mare și să ne temem foarte de ea. Omul pe mare e o insectă pe un pai, cînd înghițit, cînd mort de groază." Interzicînd expedițiile în Mediterana pentru cucerirea Ciprului, Omar nu făcea decît să exprime neîncrederea arabă tradițională față de mare.

DACĂ în Mediterana, al cărei est, sud și vest le stăpîneau, arabii s-au dedat doar la piraterie și comerț, Oceanul Indian a rămas secole întregi o zonă remarcabil de liniștită. Acolo geniul maritim arab s-a putut manifesta în cea mai strălucitoare întrupare a lui, Ibn Majid, supranumit „leul mării înfuriate". Avea faima că ar fi cunoscut cel mai bine navigația în Marea Roșie și Oceanul Indian. A devenit patronul musulmanilor plecați pe mare care, înainte de a se îmbarca, recitau în memoria lui primele surale

Cavaler şi servitor (sec. VIII)

a şaptea şi cea mai importantă dintre călătorii. Cînd s-a întors, în 1433, Cheng Ho stabilise relaţii diplomatice sau de suzeranitate cu douăzeci de regate ori sultanate, din Java la Mecca şi mai departe, pe coasta orientală a Africii.

E UIMITOR pentru un european că o asemenea desfăşurare de forţe (ultima expediţie a avut un echipaj de 27 500 oameni) afişa intenţii pacifiste. Obiectivele lui Cheng Ho şi cele ale marilor navigatori occidentali erau totuşi total opuse. Portughezii urmăreau să-şi construiască un imperiu, cu preţul unor neînchipuite cruzimi. Flota lui Cheng Ho aparţinea cu totul altui univers. Acumularea de bogăţii, comerţul, cucerirea, culegerea de informaţii ştiinţifice nu constituiau ţelul vastei şi costisitoarei lui întreprinderi. Călătoriile sale erau o instituţie destinată etalării puterii şi splendorii noii dinastii, Ming. Şi astfel, fără violenţă, doar prin persuasiune, a obţinut tributuri din ţări îndepărtate. Chinezii au refuzat să instaleze baze permanente la tributarii lor, contînd mai degrabă pe admiraţia „întregii lumi" pentru singurul centru al civilizaţiei, care era Regatul Central al Chinei.

Cu asemenea idei nu putea fi vorba despre jafuri ale navigatorilor chinezi. Cheng Ho nu

ARABII – CĂLĂTORI PE „MĂRILE PUSTIEI"

din Coran. În cele 38 de opere ale sale, în proză şi poezie, Ibn Majid epuizează subiectele maritime ale epocii sale.

Printr-o surprinzătoare coincidenţă, Vasco da Gama, în prima sa călătorie, a reuşit să găsească un pilot arab competent şi loial care l-a ghidat în Oceanul Indian; acest pilot nu era altul decît însuşi Ibn Majid.

Cînd Henric Navigatorul a început călătoriile sale de explorare de-a lungul coastei vest-africane, arabii cunoşteau deja, de mult, coasta est-africană, pînă la Sofala, în faţa Madagascarului, la numai 1 600 km de Capul Bunei-Speranţe. Acolo, în canalul Mozambic, îşi aflaseră şi ei un cap Bojador. Vai de cel ce se aventura dincolo de Sofala! Locurile îşi cîştigaseră o sinistră reputaţie şi datorită celor „1001 de nopţi". Printre alte primejdii mortale, aici îşi avea sălaşul teribila pasăre Roc, întîlnită de Sindbad în peregrinările lui...

ŞI totuşi, geografia arabă era înfloritoare. În vreme ce cosmografii europeni fabulau inspiraţi de dogme, geografii arabi îl studiau şi chiar îl corijau pe Ptolemeu, avansînd ideea că Oceanul Indian n-ar fi o mare închisă, ci s-ar deschide spre Atlantic. Unul dintre cei mai mari geografi şi un mare savant arab al evului mediu a fost al-Biruni (973–1050?). El a găsit o nouă modalitate de a determina latitudinea, iar, în ce priveşte configuraţia Africii, avea cele mai avansate idei din lumea arabă a epocii.

Oricum, călătoria dintr-un capăt în altul al imperiului, arabii preferau s-o facă pe „mările deşertului". Nu aveau de ce dori să înconjoare Africa pentru a urca spre Europa, cînd, pe drumul caravanelor, se putea ajunge foarte bine. Şi, poate, nimic nu-i împingea să se avînte în necunoscut.

plecase să caute sclavi, nici metale prețioase, nici mirodenii. Nimic din comportamentul chinezilor nu trebuia să sugereze că ar rîvni la bunurile altora. Dacă popoarele Asiei urmau să fie lovite de dorința de jaf a portughezilor, chinezii impresionau prin generozitatea lor; ei puneau în aplicare conceptul conform căruia e mai nobil să dăruiești decît să primești. În loc de obiectele neînsemnate de sticlă și tot felul de mărfuri fără valoare (ca portughezii în Africa ori spaniolii în America), ei ofereau cele mai frumoase obiecte de artă. Expedițiile occidentale în Asia trebuiau să arate pînă la ce punct erau europenii avizi de produsele Orientului; cele chinezești — pînă la ce punct aceștia erau satisfăcuți de ceea ce posedau deja. Sistemul de tribut care domina atunci relațiile Chinei cu celelalte țări asiatice era total diferit de tot ceea ce cunoscuse vreodată Europa. Tributul nu echivala cu un act de supunere, ci, dimpotrivă, cu recunoașterea că, fiind prin definiție singura țară într-adevăr civilizată, China nu avea nevoie de ajutor. Prin urmare, tributul era pur simbolic. Țara tributară se declara astfel dispusă să primească binefacerile culturii chineze și, în schimb, China demonstra prin daruri bogate mărinimia și abundența Regatului Central.

ÎN EPOCA lui Cheng Ho, chinezii și-au conformat actele acestor principii, în detrimentul finanțelor. Prin logica lui, sistemul de tribut a adus China în situația de a da mult mai mult decît primea...

Nici negustori, nici conquistadori, chinezii nu erau nici cruciați. Concepția lor asupra religiei era diametral opusă față de cea europeană și se definea prin libertate totală. Cuvîntul „toleranță" e prea inexpresiv pentru a desemna pluralismul chinez. Oamenii lui Cheng Ho nu numai că refuzau să persecute în numele vreunui zeu, dar își făceau un titlu de glorie din sprijinirea religiilor locale...

DELACROIX: Un arab înșeuîndu-și calul

DAR nu ascetismul, ci autosatisfacția a condamnat la sterilitate întreprinderea chineză de explorare. Considerînd o crimă căutarea de produse străine, chinezii afișau o încredere suverană în imunitatea lor naturală față de solicitările exterioare. Mărturie stă și un pasaj din tratatele lor nautice din secolul 17: „În contactele voastre cu popoarele barbare, nu trebuie să vă fie teamă mai mult decît atunci cînd atingeți cornul stîng al unui melc. Singurele lucruri care trebuie într-adevăr să vă îngrijoreze sînt mijloacele de a stăpîni valurile mării și, mai presus de orice primejdie, spiritul celor lacomi de cîștig".

Închiși față de produsele curente ale altor țări, chinezii se arătau teribil de interesați de obiectele rare care nu erau de nici un folos economiei, dar îmbogățeau colecțiile imperiale, mai ales pe ale grădinii zoologice, în care s-au adunat, ca urmare a expedițiilor lui Cheng Ho, lei, rinoceri, tigrii, antilope suliță, tauri albaștri, zebre, struți și mai ales girafe. Prima girafă a fost trimisă ca tribut de regele Bengalului pe 20 septembrie 1414. Asemenea animal incredibil nu exista în China; nici un produs străin — animal, vegetal sau mineral — nu făcuse asemenea senzație. Reacția spontană a curții nu a fost uimirea că o țară poate avea astfel de animal ciudat, ci, dimpotrivă, integrarea lui imediată în propria viziune asupra lumii. În limba de origine, girafă se spune *girin*. Pentru urechile chinezilor, semăna mult cu *k'i-lin*, termen ce desemna un animal fabulos, asemănător cu licornul, și, în sens mai larg, se referea la ordinea cosmică. Apariția unui *k'i-lin* a constituit pentru chinezi un miracol, un semn de favoare din partea cerului, o dovadă a virtuții împăratului lor... Așadar, nu nevoia de sclavi, nici ademenirea aurului sau argintului l-au dus pe Cheng Ho spre depărtatele coaste est-africane, ci pur și simplu farmecul și mirajul girafei.

Iată cum, curiozitățile lumii nu erau pentru chinezi decît simptome ale propriei lor virtuți, așa cum sosirea benefică a unui *k'i-lin* dovedea „virtutea abundentă" a împăratului. Un zid de spirit se ridica în calea lecțiilor restului planetei. Chinezii își elaboraseră o veritabilă imunitate față de experiența lumii. Confucianismul fagocita orice noutate...

EXPEDIȚIILE lui Cheng Ho au încetat brusc. După el a fost sistată orice activitate navală a Chinei în afara apelor teritoriale. Gustul pentru explorare le rămînea străin. Pentru ei, toate părțile Pămîntului se defineau cultural doar în raport cu Regatul Central. Nu era loc în această schemă pentru căutările exotice. În acest fel, deși posedau toate atuurile necesare — tehnologie, inteligență, resurse — pentru a deveni descoperitori, chinezii au rămas să fie ei cei descoperiți...

DESCOPERITORII PACIFICULUI: BALBOA ŞI MAGELLAN

VIZIUNEA europeană asupra lumii s-a transformat în cîteva decenii. Ideii de planetă alcătuită din şase şeptimi pămînt neîntrerupt i s-a substituit aceea a unei planete acoperite două treimi de ape legate între ele. Niciodată pînă atunci, în zorile secolului 16, cunoaşterea nu trecuse printr-o revizuire atît de rapidă şi radicală. Iar planeta, mai mult ca oricînd, devenea explorabilă...

VASCO Nuñez de Balboa (1474 — 1517), aventurier născut într-o familie de nobili scăpătaţi dintr-un sat din Galicia, a devenit marinar la 25 de ani, însă destinul istoric i s-a împlinit pe uscat. Ca să scape de sărăcie, în 1500 s-a alăturat unei călătorii de explorare în Marea Antilelor şi s-a făcut plantator la Santo-Domingo. Fire nestatornică şi neprielnică vieţii sedentare, a acumulat datorii şi, ca să scape de creditori, s-a ascuns într-un butoi de pe un vas ce ridica ancora cu destinaţia aşezărilor spaniole din golful Darién, unde istmul Panama se

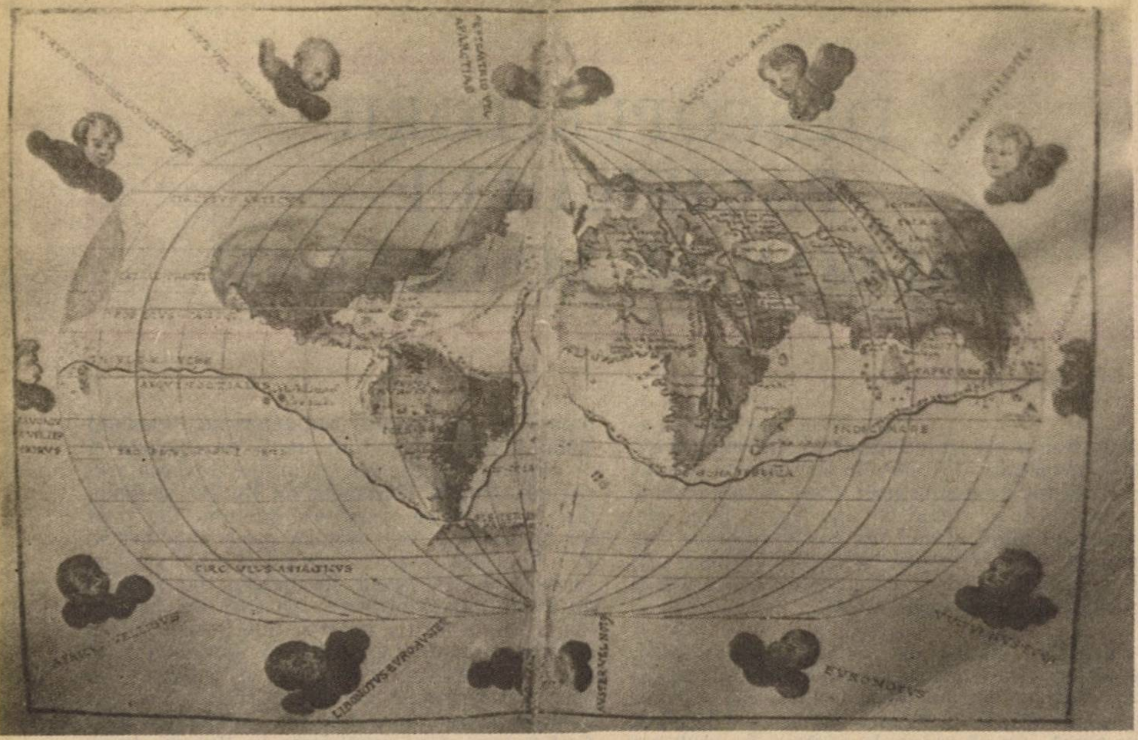

Fernando Magellan

uneşte cu continentul sud-american. Spaniolii instalaţi aici fuseseră decimaţi de foamete şi de săgeţile otrăvite ale indienilor. Guvernatorul regiunii, Martin Fernandez de Enciso, se dovedise incapabil să organizeze colonia, aşa încît lui Balboa i-a fost uşor să preia conducerea. El a deplasat aşezarea spre un loc mai prielnic (unde se găsea hrană din belşug, iar indienii nu aveau săgeţi otrăvite) pe care l-a botazat Santa Maria de La Antigua del Darién. Diego Columb, fiul lui Cristofor şi guvernator al zonei, îl autoriză să conducă el colonia. Dar Enciso, Diego de Nicuesa şi alţii înlăturaţi de la conducere au refuzat să i se supună, aşa încît Balboa le-a cerut repatrierea în Spania. După care s-a împăcat cu indienii, ajutîndu-l într-un război local pe marele cacic Comaco (Comogre) şi căsătorindu-se cu o fiică a acestuia.

În semn de recunoştinţă pentru noii lui aliaţi, Comaco le-a dăruit 112 kg de aur. Din păcate, la împărţirea aurului a izbucnit o ceartă fioroasă. Panquiano, unul dintre fiii caciciului, dezgustat de spectacol, a răsturnat balanţa, aurul s-a risipit pe jos, iar el i-a dojenit pe spanioli pentru lăcomie. În focul elocinţei — după cum scrie cronicarul contemporan Pedro Martyr d'Aghiera — le-a dezvăluit o taină geografică mai preţioasă decît tot aurul indienilor: „Dacă setea voastră de aur e atît de arzătoare, încît, mînaţi de lăcomie, tulburaţi atîtea popoare /.../, am să vă spun despre o regiune plină de aur unde să astîmpăraţi poftele ce vă macină /.../ După ce treceţi munţii aceia (arătă cu degetul spre înălţimile din sud), veţi zări o altă mare, unde oamenii navighează cu corăbii la fel de mari ca ale voastre, tot cu pînze, deşi sînt goi ca şi noi".

FĂRĂ să întîrzie, Balboa a adunat 190 de spanioli, 800 de indieni, o mulţime de cîini dresaţi să atace oamenii goi şi a pornit să traverseze istmul Panama. „Ghizii şi porterii deschideau drumul. Traversară defilee inaccesibile, împînzite de fiare sîngeroase, şi escaladară munţi abrupţi." Pădurea tropicală deasă supuse spaniolii la probele cele mai grele. Cei care, mai tîrziu, vor urma acelaşi traseu, vor constata extrema lui dificultate. La mijlocul secolului 19, un explorator francez a rămas acolo fără să vadă cerul 11 zile, iar o expediţie botanică germană a pierit în întregime. Pentru a traversa nenumăratele lacuri şi mlaştini, oamenii lui

Ruta lui Magellan în jurul lumii, marcată într-un atlas italian din sec. XVI

Balboa s-au dezbrăcat și și-au pus hainele pe cap, expunîndu-se astfel mușcăturilor șerpilor veninoși și săgeților indienilor din partea locului. În drum, un trib de amerindieni, quarequas, înarmați doar cu arcuri și săbii de lemn, le-au blocat drumul; oamenii lui Balboa le-au răspuns cu focuri de armă și săbii de metal și i-au tăiat în bucăți „precum măcelarii boii și oile pentru a le vinde în piață. 600, printre care și cacicul, au fost uciși ca niște animale." Și apoi — ne spune tot Pedro Martyr — au descoperit un sat quarequa și și-au asmuțit cîinii asupra locuitorilor, pe care i-au sfîșiat.

După 25 de zile de „aventuri și mari privațiuni", traversaseră cordiliera. Pe 25 septembrie 1513, ghidul quarequa le arătă un pisc apropiat. Balboa ordonă oprirea și urcă singur. De sus, zări în depărtare o întindere vastă de ape. Atunci „căzînd în genunchi, își ridică brațele spre cer și salută Marea Sudului (Oceanul Pacific, numit astfel pentru că ajunsese la el mergînd spre sud). Aduse mulțumiri lui Dumnezeu și tuturor sfinților pentru că i-au păstrat gloria descoperirii lui, un om obișnuit, fără experiență și faimă." Apoi și-a chemat oamenii pe pisc: „Iată marea atît de mult sperată, strigă el, priviți voi toți care ați suferit atît, priviți țara despre care ne-a spus atîtea minunății fiul lui Comaco!". Fără întîrziere, adună pietre pentru un altar, în vreme ce oamenii lui scrijeliră numele suveranilor spanioli pe trunchiurile copacilor. Notarul care îl însoțea redactă un jurămînt, semnat de Balboa și de toți ceilalți, după cum cerea obiceiul spaniol.

Mai avură de străbătut un drum de patru zile pînă să ajungă la țărmul noului ocean. Într-un gest spectaculos, Balboa, în armură și cu sabia scoasă, intră în apele sărate fluturînd drapelul Castiliei și al Leonului și „începu să meargă de colo-colo — scrie cronicarul Fernandez de Oviedo — strigînd: Trăiască prea înalții și puternicii regi don Fernando și doña Juana!". După care, printr-o scurtă defilare în pirogile împrumutate de la indienii localnici, puse stăpînire în același timp pe „această mare în întregime și pe țările de pe malurile ei".

AȘA cunoscu Balboa apogeul carierei sale. Căci vestea despre descoperirea să nu a ajuns în Spania suficient de repede pentru a anula efectele dezastruoase ale raportului înaintat de Enciso. Descoperitorul Pacificului a fost înlocuit în postul de guvernator de către Pedrarias Dávila (Pedro Arias de Avila), al cărui unic merit era că se căsătorise cu o doamnă de onoare a reginei. Sosit la Darién cu 20 de nave și 1 500 de oameni, pusese în aplicare un plan de supunere a indigenilor care avu ca efect imediat — după cum spune chiar Balboa — transformarea blînzilor indieni în „lei înfuriați". Între timp, Balboa plănuia să exploreze țărmurile Mării de Sud și trimitea pe cealaltă parte a istmului materiale de construcție pentru nave. Patru corăbii erau aproape gata cînd, în 1517, oamenii lui Pedrarias, printre care și un anume Francisco Pizzaro, îl duseră cu forța pe Balboa la Darién. Acolo, noul guvernator își acuză rivalul

faimos (care urma, de altfel, să-i devină ginere) că avea de gînd să-și trădeze regii proclamîndu-se împărat al Perului și că îl ucisese mișelește pe Nicuesa. Înainte ca partizanii lui Balboa să apuce să organizeze cea mai mică apărare fostul guvernator și patru dintre tovarășii săi au fost decapitați în piața orășelului, iar trupurile lor au fost aruncate vulturilor...

TRATATUL de la Tordesillas stabilea posesiunile Spaniei de la 46° longitudine vestică. Încă putea fi căutat drumul spre Indii prin vest. Însă nimeni nu știa ce se găsea între această „a patra parte a lumii" și Asia. Spaniolii sperau ca Ptolemeu, Marco Polo și Columb să nu se fi înșelat extinzînd atît de mult Asia spre est. Poate că între America și Indiile orientale nu rămînea decît puțin drum de străbătut, doar preț de cîteva insule. Carol Quintul se legăna cu iluzia că insulele Mirodeniilor se vor fi aflînd de partea spaniolă a liniei asiatice de demarcație. Și atunci, de ce să nu trimită o expediție să recunoască linia pe partea asiatică, pentru a proclama acolo drepturile Spaniei?...

Fernando Magellan (pe numele adevărat Fernão da Magalhães) (1480?—1521) s-a născut într-o regiune muntoasă din nordul Portugaliei. De la zece ani a slujit ca paj al reginei Leonora, soția lui João II, apoi ca scutier, timp în care a studiat matematica, astronomia, geografia, arta navigației. La 25 de ani s-a angajat ca simplu soldat în flota lui Francesco da Almeida, primul vicerege al Indiilor portugheze, și a explorat insulele Mirodeniilor (Moluce). La întoarcerea în Portugalia, în 1512, era căpitan, propus spre înnobilare cu rangul de „fidalgo escudeiro". Rănit într-o luptă cu maurii din Africa de Nord, va șchiopăta tot restul vieții. Acuzat de trafic cu dușmanul, a pierdut încrederea regelui Manuel I și s-a retras o vreme la mica sa proprietate.

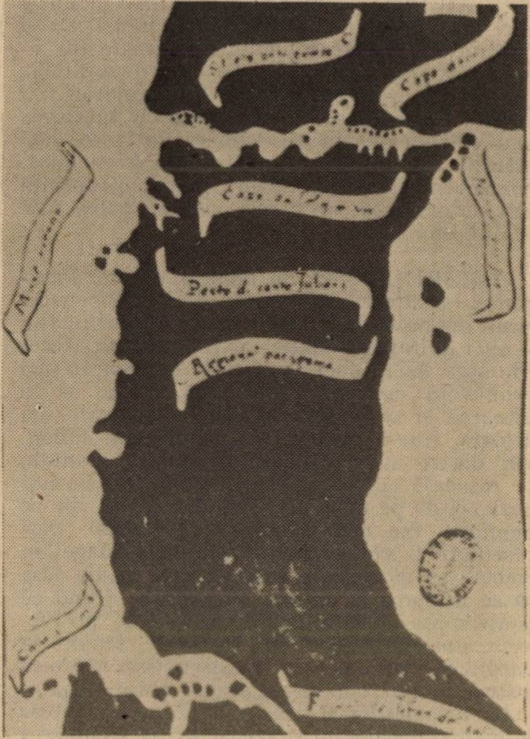
Dar nu a rămas acolo multă vreme, ci s-a hotărît să își ofere serviciile Spaniei, așa că s-a dus la curtea lui Carol Quintul, împreună cu un vechi prieten, Ruy Faleiro, matematician și astrolog puțin megaloman, care susținea cu îndîrjire ideea unei treceri prin sud-vest spre Asia. Înainte de a propune proiectul său de călătorie în India prin vest, Magellan s-a căsătorit cu fiica unui emigrant portughez, răspunzător de călătoriile spaniole în Indii, care i-a asigurat și asentimentul entuziast al lui Juan Rodriguez de Fonseca, organizatorul Consiliului pentru Indii, unul dintre principalii adversari ai lui Columb. Iar pentru sprijin material Magellan l-a cultivat pe reprezentantul băncii internaționale Fuggers.

Pe 22 martie 1518, Carol Quintul i-a dat încuviințarea de a încerca să ajungă în insulele Mirodeniilor pornind spre vest, după ce va fi

Insulele Moluce (după un desen al lui Pigafetta)

Patagonia și Strîmtoarea Magellan desenate de Pigafetta

găsit o trecere pe apă în punctul extrem al Americii de Sud. Magellan şi Faleiro au promis 20% din produsele călătoriei lor, iar lor li s-a făgăduit titlul de guvernatori ai tuturor pămînturilor descoperite şi cel de „adelantados".

PE 20 septembrie 1519, în ciuda opoziţiei portugheze, Magellan porneşte cu cinci nave în stare proastă să facă înconjurul lumii, avînd la bord arme şi mărfurile tradiţionale de schimb: brăţări şi obiecte de sticlă, 500 de oglinzi, bucăţi de catifea şi 2 000 livre de argint viu, precum şi cadouri destinate rafinaţilor prinţi ai Asiei. Echipajele erau alcătuite din portughezi, italieni, francezi, germani, greci, malaezi, negri, un englez şi restul spanioli — aceştia neîncrezători în comanda unui aventurier străin. Total — 250 de oameni. Faleira decisese în ultima clipă să nu plece, deoarece horoscopul i-ar fi prezis că nu va rezista călătoriei.

Printr-o fericită coincidenţă, la bord se afla şi un anume Antonio Pigafetta, gentilom şi aventurier italian, cavaler de Rhodos, care a ţinut un jurnal de bord transformat apoi în *Primo viaggio intorno al mondo*, cea mai bună povestire de călătorie a epocii. Dotat cu un adevărat geniu al supravieţuirii, el va fi unul dintre cei 18 oameni care se vor întoarce.

Explorarea lui Magellan era superioară — moral, intelectual şi fizic — celor ale lui Gama, Columb sau Vespucci. El a avut de înfruntat mări mai agitate, de găsit treceri mai primejdioase, pentru a ajunge într-un ocean mai vast decît Atlanticul. Comanda oameni mai înclinaţi spre răzmeriţă, dar a dovedit tact, umanitate şi fermitate. „Printre celelalte virtuţi ale lui — scrie Pigafetta — o avea şi pe aceea de a rămîne constant în cele mai potrivnice împrejurări./.../ Îndura foamea mai bine ca oricine şi înţelegea mai bine ca nimeni altul lumea de la cel mai mărunt lucru pînă la navigaţia astronomică. Nimeni nu avea atît talent şi nici o dorinţă atît de arzătoare de a afla cum se putea face ocolul lumii..."

CORĂBIILE ajung în dreptul coastei Patagoniei la sfîrşitul lui martie, deci la începutul iernii australe, după ce au crezut că golful Rio şi apoi golful San Matias ar fi constituit trecerile spre Asia. Magellan decide să aştepte aici primăvara; oamenii protestează, cerînd să se întoarcă şi să ierneze în zonele tropicale. Ca urmare, într-o noapte, în portul San Julián, trei dintre nave, conduse de ofiţeri spanioli, se răscoală. Lui Magellan îi rămîn credincioşi doar cei de pe nava lui, *Trinidad*, şi cei de pe *Santiago*, cea mai mică navă a flotilei. Deşi răsculaţii îi sînt superiori ca număr, Magellan trebuie să găsească o soluţie; nu-i poate lăsa să se întoarcă în Spania cu navele. Ştiind că poate conta pe un număr de oameni de pe *Victoria*, una dintre corăbiile răsculate, trimite la bordul ei o solie pentru tratative. Dar, conform instrucţiunilor, emisarii se aruncă asupra căpitanului răsculaţilor şi îl ucid, după care izbutesc să calmeze echipajul şi să-l aducă la supunerea faţă de Magellan. Apoi acesta blochează intrarea în golf şi interceptează celelalte două nave răsculate, care se predau. În final, Magellan execută un singur om, vinovat de uciderea unui ofiţer regal, iar pe Juan de Cartagena, şeful conspiraţiei, şi pe un preot care participase intens la organizarea răscoalei îi abandonează pe un ţărm pustiu. Şi alţi răsculaţi sînt condamnaţi la moarte, dar apoi graţiaţi.

Mai tîrziu, iarna, *Santiago* naufragiază în vreme ce explora coasta, iar echipajul se întoarce la portul San Julián după zile întregi de marş. Traversînd ţinuturile pe care le socoteau nelocuite, au întîlnit un „patagonez" (om cu picioare mari). Prezenţa lui părea să ateste existenţa unei rase de uriaşi: „Omul acesta era aşa de mare, scrie Pigafetta, încît nu-i ajungeam decît pînă la brîu. Arăta destul de bine şi avea o faţă mare, pictată cu roşu /.../ Părul era tăiat scurt şi colorat în alb şi era îmbrăcat în piei de animale." Regiunea e botezată Patagonia, iar localnicul rămîne la bord.

La sfîrşitul lui august, cele patru caravele rămase pornesc spre sud. Acum trebuie găsită trecerea care să permită traversarea pe apă a acestui continent despre mărimea căruia nu se ştia mai nimic. Trebuia explorată pînă şi cea mai mică deschidere, cît de întortocheată ar fi fost. Cum puteai şti dacă se înfunda sau nu?

Pe 21 octombrie, la 52° latitudine sudică, „zăresc o deschidere care părea un golf". Era oare faimoasa trecătoare? Imposibil, spuse echipajul, căci golful părea „închis din toate părţile". Nu fără naivitate, oamenii lui Magellan îşi imaginau un culoar drept, asemănător cu Gibraltarul. Magellan însă ştia că putea fi şi un „loc bine ascuns". „Poate — presupune Pigafetta — cercetase în comoara regelui Portugaliei vreo hartă secretă care îi arăta trecerea sinuoasă". Pe Magellan îl încurajau într-adevăr hărţile vremii, care socoteau că între America nou descoperită şi Cipangu (Japonia) nu se afla decît un canal. În acest fel, şi drepturile Spaniei asupra acelor regiuni din Asia ar fi fost îndreptăţite.

AR trebui văzut pe o hartă culoarul întortocheat, mulţimea insuliţelor, nenumăratele braţe de mare pentru a măsura cum se cuvine priceperea, tenacitatea, curajul — şi norocul! — lui Magellan. Intrarea în Atlantic, la Capul Fecioarelor, se înfundă într-un peisaj de preerii aşternute cu iarbă, iar ieşirea, în Pacific, se face printr-un gigantic fiord bordisit cu piscuri înzăpezite. Pe pămînturile dinspre sud, ziua se văd trîmbe de fum, iar noaptea nenumărate focuri; regiunea primeşte numele de Tierra del Fuego (Ţara Focului).

Lui Magellan i-a luat 38 de zile ca să străbată cei 580 km ce separă cele două oceane. În 1578 Drake îi va străbate în 16 zile, dar alţii în mai mult de trei luni, dacă nu cumva vor renunţa.

Magellan intră în trecătoare cu patru corăbii şi pe *San Antonio*, cea mai mare, o trimite înainte să exploreze un posibil drum. Văzînd că nu se mai întoarce, Magellan porneşte pe

urmele lui *San Antonio*. Dar pilotul acesteia, Esteban Gomez, ofensat că nu i se încredinţase lui comanda, îşi încătuşase căpitanul şi luase drumul Spaniei.

Trecerea făcea atîtea meandre, atîtea golfuri şi rîuri înşelătoare, încît descoperiră marea abia după ce traversarea se sfîrşi. Cînd Magelan socoti că ar fi ajuns la capătul ei, trimise o barcă în recunoaştere. „Oamenii se întoarseră după mai puţin de trei zile — notează Pigafetta — cu vestea că au văzut capul şi marea. Atunci căpitanul plînse de fericire şi numi acel promontoriu Cabo Deseado (Capul Dorit), pentru că toţi îl dorisem atît de mult."

Ajuns la ieşirea din labirint, după ce trecuse toate piedicile şi înfruntase vînturi aprige şi primejdioase, Magellan se pomeni în faţa unui imens deşert de apă. Vreme de o sută de zile, navigatorul şi oamenii lui vor cunoaşte chinurile unei lumi în aparenţă nesfîrşite, îndurînd fără speranţă boli, foame, sete. „Am stat trei luni şi douăzeci de zile fără să ne aprovizionăm în vreun fel. Mîncam biscuiţi, dar nu mai erau de mult biscuiţi, ci doar o pulbere amestecată cu grămezi de viermi /.../ care mirosea îngrozitor şi a urină de şoareci şi beam apă tulbure, putrezită de multe zile. Şi mîncam pielea de bou cu care era învelit piciorul catargului mare... piei înăsprite de vînt, ploi şi soare. Le lăsam patruzeci zile în mare şi apoi le puneam pe jăratic şi aşa le rodeam şi, de multe ori, mîncam şi rumeguş. Şobolanii se vindeau cu jumătate de ducat, dar nici aşa nu se prea găseau. Însă peste toate nenorocirile, cea mai rea era că ne creşteau gingiile, unora peste dinţi, atît jos, cît şi sus, încît cu nici un chip nu mai puteam mînca."

MAGELLAN se pare că estimase traversarea „mării" la cîteva săptămîni maximum. Toate hărţile cunoscute de el — spune Samuel Eliot Morison — sufereau, în raport cu dimensiunile reale ale oceanului, de o eroare de 80%. Chiar şi un secol mai tîrziu, hărţile cele mai „sigure" încă subestimau aceste dimensiuni cu 40%. Astfel, întinderile adevărate ale Pacificului au constituit pentru Magellan o oribilă descoperire. Dar a fost cea mai mare — şi mai involuntară — dintre descoperirile lui...

Vremea i-a fost prielnică; pe tot parcursul celor 20 000 km n-a înfruntat nici o furtună. Înşelat de această experienţă excepţională, a botezat oceanul „Pacific". „N-am descoperit decît două insuliţe pustii în acest răstimp — scrie Pigafetta. Dacă n-ar fi fost o vreme aşa bună, am fi murit cu toţii de foame pe acea întinsă mare. Nimeni, cred, nu va mai face o asemenea călătorie!" (E adevărat că abia în 1578 călătoria a fost reeditată de Francisc Drake.)

PE 6 martie 1521, în sfîrşit, flotila lui Magellan aruncă ancora lîngă insula Guam pentru a se aproviziona. Îi întîmpină indigeni afabili, însă lacomi, care invadează cele trei nave luînd cu ei tot ce le cade în mînă, chiar şi o barcă. Aceste insule — Marianele — sînt botezate de Magellan „insulele Hoţilor". Nu rămîne aici decît trei zile pentru a lua la bord orez, fructe şi apă dulce. O săptămînă mai tîrziu ajunge în insula Samar, din arhipelagul Filipine.

În această zonă, unde chinezii, portughezii, musulmanii erau antrenaţi într-o strînsă competiţie comercială, Magellan va comite imprudenţa fatală. Regele insulei Cebu, care se lăsase creştinat de Magellan pentru a-i intra în voie — devenind astfel supus al coroanei spaniole — izbuteşte să îl convingă să-i devină aliat şi împreună „să ardă casele de pe insula Mactan (aflată în faţa portului Cebu) ca să-l supună pe Cilampulapu, regele acestei insule, care nu-i mai trimitea nici băutură de orez şi nici capre drept tribut". Ofiţerii şi oamenii lui Magellan îşi imploră căpitanul să nu participe la această expediţie, „dar el, ca un bun păstor, n-a vrut să-şi abandoneze mioarele". Şi acolo, pe mica plajă de pe Mactan, la 27 aprilie 1521, Magellan e rănit de mai multe săgeţi otrăvite, de lăncile şi săbiile războinicilor indigeni. Cade cu faţa la pămînt.

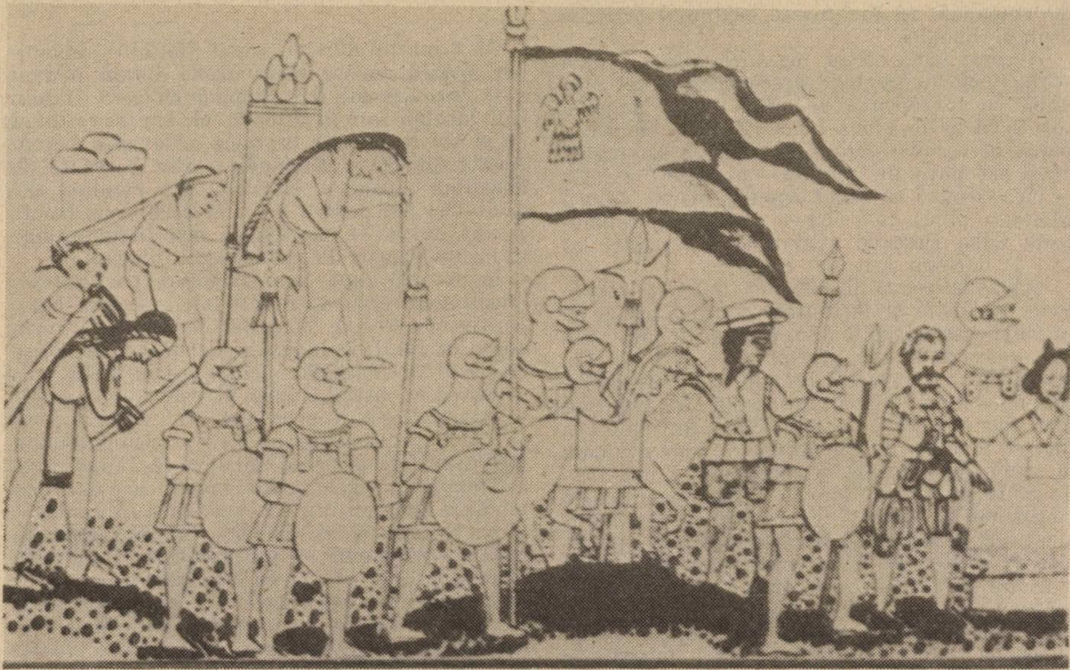
Ar fi putut să se retragă şi să-şi salveze viaţa, dar a preferat să acopere retragerea tovarăşilor săi. „Şi astfel au ucis ei oglinda, lumina şi alinarea noastră, pe adevăratul nostru conducător — scrie Pigafetta. Cînd era rănit, s-a întors de mai multe ori să vadă dacă noi toţi urcasem în bărci. Apoi, crezîndu-l mort, cei care mai eram răniţi în jurul lui am alergat la bărcile ce se desprindeau deja de coastă. Fără el, nici unul dintre noi, cei ajunşi la bărci, n-am mai fi fost în siguranţă, căci, în timp ce el lupta, noi ne-am putut retrage."

Expediţia nu se opreşte aici. *Concepcion* era în asemenea stare proastă, încît a trebuit abandonată. I s-a dat foc. Iar *Trinidad*, incapabilă să ajungă în Spania prin vest, încercă să traverseze înapoi Pacificul pînă în Panama, dar se întoarse în Indii. Doar *Victoria*, comandată de Juan Sebastián del Cano (El Cano) porneşte spre vest, către Capul Bunei-Speranţe. Probelor obişnuite la care îi supune călătoria – foame, sete, scorbut — li se adaugă ostilitatea portughezilor care, la escala lui del Cano la insulele Capului Verde, iau prizonieri aproape jumătate din oameni, care se apropiaseră de ţărm cu o barcă.

ABIA pe 8 septembrie 1522, la trei ani după plecare, optsprezece oameni se întorc la Sevilla în uralele mulţimii care îi salută pe cei ce săvîrşiseră „fapta cea mai minunată şi cea mai însemnată realizare ce s-a petrecut vreodată de cînd s-a creat lumea" (Oviedo)...

Grupaj (p. 20 — 41) realizat de Doina RODINA şi Lucian HANU

● Primul paşaport oficial este reprezentat de un papirus din secolul II î.e.n. Acest document a devenit obligatoriu în secolul IV, în epoca sciziunii Imperiului Roman între partea Occidentală şi cea Orientală.

Cortes întreprinde marşul în interiorul Noii Spanii (codice mexican, sec. XVI)

GARCILASSO INCA DE LA VEGA

EXPEDIŢIA LUI GONZALO PIZARRO SPRE ŢARA SCORŢIŞOAREI

În ANUL 1539, marchizul Don Francisco Pizarro, aflîndu-se el în oraşul Cuzco, auzi că dincolo de oraşul Quito şi dincolo de hotarele imperiului condus înainte vreme de incaşi se găsea o regiune întinsă unde creştea scorţişoară; şi hotărî să-l trimită pe fratele său, Gonzalo, poate va cuceri şi acesta o ţară, aşa cum marchizul descoperise una şi-i devenise guvernator.

Sfătuindu-se cu oameni de încredere, mai întîi marchizul îl numi pe fratele său guvernator în Quito, pentru ca poporul din acel oraş să-l sprijine cu tot ce ar avea nevoie, căci de acolo urma să pătrundă în Ţara Scorţişoarei, care se întinde la răsărit de oraşul Quito.

Cu astfel de planuri în minte, trimise după fratele lui care se afla în orașul Charcas.

Gonzalo Pizarro sosi curînd la Cuzco și, după ce se înțelese cu marchizul Don Francisco asupra plănuitei cuceriri a Țării Scorțișoarei, puse la cale pregătirile. El accepta astfel aventura cu inimă vitează, socotind-o un prilej fericit pentru a-și dovedi destoinicia prin fapte de arme demne de faima lui.

În Cuzco înrolă mai mult de două sute de oșteni, jumătate din ei călări, în schimbul a 6000 de ducați, și porni spre Quito, ce se afla la 500 de leghe și unde guvernator era Pedro de Puelles. Pe drum se întîlni cu o oaste de indieni care îl încolțiră atît de aprig la Huanuco, încît fratele lui, marchizul, îi trimise ajutoare sub comanda lui Francisco de Chaves.

Ieșit cu fața curată din această primejdie și din altele, mai puțin însemnate, Gonzalo Pizarro ajunse la Quito. Și cînd îi arătă porunca de la marchiz lui Pedro de Puelles, acesta pe dată îi predă postul de guvernator. Atunci Gonzalo începu pregătirile pentru expediție și mai recrută o sută de oșteni,

Francisco Pizarro

ajungînd la un total de 340, din care 150 călări. Mai luă cu sine peste 4000 de indieni, încărcați cu arme, provizii și tot ce era de trebuință pentru expediție: fier, topoare, cuțite, frînghii, cuie lungi. De asemenea, aproape 4000 de capete de porci și o turmă de lama care și cărau o parte din bagaje.

Gonzalo Pizarro îl lăsă pe Pedro de Puelles în Quito să-i țină locul și, după ce se îngriji de buna rînduială a treburilor orașului, porni la drum în ziua de crăciun a lui 1539. Merse fără să întîmpine necazuri pînă la hotarele vechiului imperiu inca, apoi intră într o țară numită Quijos.

CUM Francisco Lopez de Gomara și Augustin de Zarate descriu întîmplările aidoma și cum eu însumi i-am ascultat povestind pe mulți dintre cei care l-au însoțit pe Pizarro, voi descrie faptele după spusele lor.

În această provincie Quijos, de la nord de Quito, o mulțime de războinici au sărit împotriva lui Gonzalo; dar cînd au văzut mulțimea spaniolilor în armuri și a cailor, s-au retras iute și nu s-au mai arătat. Cîteva zile mai apoi se întîmplă asemenea cutremur, că multe case din satul în care se odihneau oamenii lui Gonzalo se năruiră. Pămîntul se despică în multe locuri și se porniră fulgere și tunete așa năpraznice, încît îi uimiră din cale-afară pe spanioli; tot atunci căzu o ploaie crîncenă care îi prinse la hotarul dintre acea țară și Peru.

După ce patruzeci sau cincizeci de zile îndurară aste ponoase, purceseră la traversarea cordilierei înzăpezite unde ningea cumplit și era așa frig, că mulți indieni muriră înghețați fiindcă aveau straie prea subțiri. Ca să scape mai iute de frigul și zăpada acestor ținuturi neîndurătoare, spaniolii lăsară acolo porcii și proviziile, cu gînd să caute un sat indian. Dar soarta le-a fost potrivnică, pentru că, după ce trecură cordiliera, tare ar mai fi avut nevoie de provizii căci pătrunseseră într-o țară nelocuită. Se grăbiră să treacă și de ea și ajunseră într-o provincie și la un sat cu

Soldat spaniol în timpul Conquistei în Lumea nouă

Navă din sec. XVI

numele de Sumaco, aflat la poalele unui vulcan, unde primiră hrană. Dar preț de două luni ploaia n-a stat nici măcar o clipă, așa că spaniolii au suferit mult, iar hainele le-au putrezit.

În provincia Sumaco, aflată pe linia echinoxului sau foarte aproape de ea, cresc copacii cărora li se spune de scorțișoară, cei căutați de spanioli. Sînt tare înalți, cu frunze mari, ca de laur, iar fructele atîrnă în ciorchini și seamănă cu ghinda. Mulți cresc sălbatici în păduri și dau fructe care, însă, nu sînt așa de bune ca acelea pe care indienii le culeg din copacii pe care-i sădesc și-i cresc pentru folosul lor și al vecinilor, dar nu și al celor din Peru. Aceia nici n-au dorit vreodată alt condiment decît *uchu* al lor, pe care spaniolii îl numesc *aji*, iar în Europa i se spune piper.

În Sumaco și în împrejurimi spaniolii descoperiră că indienii umblau aproape goi, fără straie. Doar femeile purtau în față un acoperămînt micuț, în semn de modestie. Umblau goi pentru că ținutul era peste măsură de călduros și ploua așa de mult, că le-ar fi putrezit straiele, cum au pățit-o spaniolii.

Aici Gonzalo Pizarro îi lăsă pe cei mai mulți din oamenii lui. Și luîndu-i cu el pe cei mai vînjoși, porni în căutarea unui drum, dacă exista vreunul, pe care să meargă mai departe. Pentru că tot ținutul ce îl aveau de străbătut, de aproape o sută de leghe, era alcătuit din păduri dese în care adeseori trebuiau să croiască drum cu toporul. Indienii care le slujeau drept ghizi îi înșelară conducîndu-i spre locuri sălbatice unde îndurară foamea și fură nevoiți să se hrănească cu ierburi, rădăcini și poame sălbatice.

Năpădiți de suferințe ce pot mai lesne fi închipuite decît descrise, ajunseră într-o țară numită Cuca, unde găsiră de-ale gurii. În apropiere trece un mare rîu alcătuit din adunarea mai multor izvoare năvalnice; unii îi spun Orellana, alții Marañon.

Aici, la Cuca, îi așteptară aproape două luni pe spaniolii rămași la Sumaco. Cînd aceștia ajunseră și se odihniră bine cu toții, purceseră împreună de-a

lungul acelui mare rîu. Dar mai bine de cincizeci de leghe nu aflară nici vad, nici pod pe care să-l traverseze, căci rîul era prea lat și năpraznic.

LA capătul lungii lor călătorii poposiră într-un loc unde rîul se prăvălea de pe o stîncă mai înaltă de două sute de picioare și făcea un zgomot atît de asurzitor, că spaniolii îl auziră cu șase leghe înainte de a ajunge la cascadă. Se minunară ei la vederea unui lucru așa de mare și ciudat. Dar și mai tare se minunară patruzeci sau cincizeci de leghe mai la vale cînd văzură că bogăția aceea de ape se aduna într-un canal săpat într-o altă stîncă uriașă peste poate.

Canalul e așa de îngust că nu sînt mai mult de douăzeci de picioare de la un mal la altul. Iar stînca e așa înaltă, că din vîrf (pe unde treceau spaniolii) pînă la apă erau o sută de picioare...

Gonzalo Pizarro și oamenii lui, gîndind că nu vor mai găsi așa ușor o cale de a traversa iarăși rîul, ca să vadă ce-i pe malul celălalt, pentru că tot ce văzuseră pînă acum era un ținut sărăcăcios, hotărîră să facă pod peste prăpastie. Însă indienii de pe cealaltă parte, deși puțini la număr, apărau trecerea cu vitejie. Așa că spaniolii se văzură nevoiți să lupte cu ei, ceea ce încă nu făcuseră cu alți indieni din acele ținuturi. Traseră în ei cu archebuzele și uciseră cîțiva, iar restul se retraseră uluiți să vadă așa ceva. Erau înspăimîntați de curajul și ferocitatea acelei rase despre care ziceau că aducea fulgerul, ploaia și trăsnetul să-i ucidă pe cei ce nu li se supuneau. Spaniolii, văzînd că trecerea e liberă, construiră un pod de lemn. Și trebuie să ne gîndim ce greu a fost să așeze prima bîrnă de-a curmezișul prăpastiei, la așa înălțime deasupra apei, că pînă și să privești în jos era o nesăbuință. Și asta a și dovedit-o un spaniol care, dornic să privească apa din vîrful stîncii, a amețit și a căzut. Văzînd nenorocirea tovarășului lor, ceilalți au fost mai grijulii. Și cu multă trudă și chin așezară prima bîrnă și apoi pe celelalte. Astfel făcură ei un pod pe care trecură și caii

Statuetă precolumbiană

și oamenii și-l lăsară așa, în caz că ar fi fost nevoiți să se înturneze pe același drum. Călătoriră în josul rîului printr-o pădure deasă, unde fură nevoiți deseori să-și taie drum cu topoarele.

CU aste necazuri îndurate, ajunseră la un ținut numit Guema, la fel de sărman și neprimitor ca cele mai amărîte prin care trecuseră. Și întîlniră cîțiva indieni care, de cum zăriră pe spanioli, se făcură nevăzuți în codru.

Spaniolii și indienii care-i însoțeau se hrăniră cu ierburi și rădăcini. Din pricina foamei, a istovirii și a ploilor grele, mulți spanioli și indieni se îmbolnăviră și muriră. Dar, în ciuda acestor nenorociri, înaintară multe leghe pînă deteră de indieni puțin mai civilizați decît cei văzuți înainte; aceștia mîncau pîine de porumb și purtau straie de bumbac. Gonzalo Pizarro trimise oameni pretutindeni în jur să caute un drum croit prin codri, dar toți se înturnară la scurtă vreme cu aceleași spuse: că țara e acoperită de păduri adînci, pline de bălți și mlaștini de netrecut

Aşa că se hotărîră să construiască o brigantină în care să treacă pe malul celălalt, fiindcă rîul era aici lat de două leghe. Înjghebară o forjă pentru făcut cuie şi arseră mangal cu mare chin, căci ploile udaseră iasca. Făcură barăci în care să ardă lemnul şi să-l ferească de ploi. Cuiele le făcură din potcoavele cailor sau din restul de fier pe care îl aduseseră cu ei şi care acum era mai de preţ decît aurul.

Gonzalo Pizarro, care se dovedise tare viteaz ca soldat, era primul la tăiat lemne, la forjat fierul, la ars mangalul şi se îndeletnicea şi cu alte treburi ca să le fie bună pildă celorlalţi şi nimeni să nu poată fugi de îndatoriri. Pentru catranul de trebuinţă la brigantină folosiră răşină de copaci; pentru calafat aveau păturile şi cămăşile vechi; şi erau gata să se lipsească de tot de straie căci socoteau că leacul nenorocului lor va fi brigantina. Astfel au făcut-o şi au lansat-o la apă, încrezători că în acea zi toate necazurile lor vor lua sfîrşit. Dar în cîteva zile, nădejdile li se topiră, după cum vom vedea mai departe.

Ruinele oraşului Machu Pichu, lîngă Cuzco (Peru, sec. XV)

ÎNCĂRCARĂ la bord tot aurul lor, mai mult de o sută de mii de ducaţi, cu nenumărate smaralde desăvîrşite, şi fierul, forja şi tot ce aveau mai de preţ. Urcară şi bolnavii neputincioşi să călătorească pe uscat. Şi astfel porniră şi merseră aproape două sute de leghe. Şi coborîră odată cu rîul, unii pe mal, ceilalţi în brigantină, cu grijă să nu se îndepărteze prea mult unii de alţii şi în fiece noapte dormeau laolaltă. Înaintau cu mare greutate fiindcă cei de pe mal trebuiau să-şi deschidă calea tăind cu topoarele, iar cei de la bord se căzneau peste poate să ţină piept curentului puternic ca să nu se îndepărteze de tovarăşii lor. Cînd nu mai izbuteau să-şi croiască drum în desişul pădurii, treceau cu brigantina şi patru canoe pe malul celălalt. Mergînd ei astfel două luni încheiate, au întîlnit în cele din urmă nişte indieni care le-au spus prin semne şi cîteva vorbe înţelese de indienii lor că la zece zile de mers au să dea de un ţinut nelocuit, dar mănos şi bogat în aur şi orice mai rîvneau. Şi că acel ţinut ar fi pe malurile altui mare rîu care o să se unească acolo cu rîul pe care coborau ei. Mult se bucurară spaniolii auzind acestea. Gonzalo Pizarro îl alese drept căpitan al brigantinei pe locotenentul său, Don Fran-

cisco de Orellana, cu cincizeci de oșteni, și le porunci să pornească spre locul despre care le spuseseră indienii și care trebuia să se afle cam la optzeci de leghe. Și cînd vor ajunge la locul de întîlnire al celor două rîuri, să încarce brigantina cu provizii și să se întoarcă în susul rîului, să-i aline pe cei ce suferau într-atît de foame, încît în fiece zi mureau cîțiva, și spanioli, și indieni. Din cei patru mii care porniseră în această expediție, două mii deja muriseră.

Francisco de Orellana continuă călătoria și în trei zile, fără vîsle ori pînze, străbătu optzeci de leghe dar nu găsi hrana promisă. Și se gîndi că dacă se va întoarce cu astă veste la Pizarro, nu va ajunge la el nici într-un an, atît de puternic era curentul, deși el coborîse pe rîu în doar trei zile. Și se gîndi că dacă va rămîne pe loc nu va fi de nici un ajutor nimănui. Neștiind cît îi va lua lui Gonzalo Pizarro să ajungă în acel loc, fără să se sfătuiască cu cineva, hotărî să continue călătoria pe rîu, nepăsător la ordinele lui Pizarro și cu speranța că va ajunge în Spania și va obține pentru sine rangul de guvernator.

Mulți din echipaj se împotriviră, bănuindu-i gîndul de nesupunere, și spuseră că nu era bine să nesocotească ordinele căpitanului lor și nici să-l părăsească tocmai cînd se afla la necaz. Un călugăr pe nume Gaspar de Carbajal și un tînăr cavaler, Hernan Sanchez de Vargas, de loc din Badajos, pe care nemulțumiții îi aleseseră de căpetenii, îi ținură piept. Totuși Orellana îi liniști cu vorbe ademenitoare. Însă după ce înăbuși revolta nu-și ținu cuvîntul și-i spuse bunului călugăr că, dacă nu-l va urma de bunăvoie, o să-l părăsească pe țărm ca pe Hernan Sanchez de Vargas pe care, ca să sufere de o moarte cumplită, nu-l ucisese, ci îl lăsase în locul acela mohorît de pe mal, cu pădure deasă pe-o parte și rîul de netrecut pe alta, așa încît, neputînd scăpa nici pe apă, nici pe uscat, să piară de foame.

Francisco de Orellana își continuă călătoria. Și curînd, ca să le lămurească celorlalți pe deplin gîndurile lui, renunță la ascultarea datorată lui Gonzalo Pizarro și singur se proclamă căpitan al maiestății sale, fără altcineva deasupra la ordinele căruia să se supună. O faptă mîrșavă (cum altfel să numești asemenea trădare?), cum au săvîrșit și alți oameni vestiți, plecați să cucerească Lumea Nouă. Vorba căpitanului Gonzales Hernandes de Oviedo y Valdes, cronicarul maiestății sale catolice, împăratul Carol Quintul, din *Istoria generală a Indiilor* (cartea 17, cap. 20): „aceia care au înfăptuit astfel de netrebnicii, au fost răsplătiți după cum meritau."

Francisco de Orellana, coborînd rîul, avu cîteva încăierări cu indienii de pe țărm care erau tare fioroși și uneori veneau și femeile să lupte alături de bărbații lor. Din această pricină, ca să-și facă mai demnă de mirare călătoria și descoperirile, zise că acesta era tărîmul Amazoanelor și o imploră pe maiestatea sa să-i îngăduie să-l cucerească.

Mai jos pe rîu aflară indieni civilizați, prietenoși și tare uimiți să vadă brigantina și oameni așa ciudați. Se împrietenire cu ei și primiră hrană cîtă aveau nevoie. Spaniolii zăboviră aici cîteva zile și apoi călătoriră mai departe spre mare, încă două sute de leghe pînă la insula Trinidad, suferind toate marile necazuri pe care le-am descris și multe alte primejdii mari. În acea insulă Orellana cumpără o corabie cu care se duse în Spania și îl rugă fierbinte pe Carol să-l lase să cucerească această țară, ridicîndu-și în slăvi descoperirea și zicînd că e o țară de aur și argint și nestemate, și, ca să își întărească spusele, arătă cîteva lucruri minunate aduse anume. Maiestatea sa îi dădu împuternicirea de a cuceri țara și de a o guverna. Orellana strînse mai bine de cinci sute de oșteni, mulți dintre ei cavaleri nobili și de vază, cu care se îmbarcă la San Lucar. Însă pieri pe mare, iar oamenii lui se risipiră fiecare unde-i fu voia. Așa se sfîrși expediția lui Orellana, ca răsplată pentru felul ticălos în care începuse.

ACUM să ne înturnăm la Gonzalo Pizarro, cel părăsit la mare restriște. Pizarro, după ce îl trimisese înainte pe

Orellana cu brigantina, construi zece sau douăsprezece canoe și cîte plute i-au trebuit ca să treacă de pe un mal pe altul cînd desișul le stăvilea trecerea. Călătoriră ei așa nădăjduind statornic să apară brigantina încărcată cu de-ale gurii, să le aline foamea care îi chinuia amarnic, cel mai mare dușman al lor.

După două luni ajunseră la locul de întîlnire a celor două rîuri, unde socoteau c-au să găsească brigantina așteptîndu-i cu hrană. Nețărmurită le fu dezamăgirea! Iar nădejdea de a scăpa din iad — căci doar astfel poate fi numită acea țară — se risipi în vînt. Acolo îl aflară pe bunul Hernan Sanchez de Vargas care, ca un adevărat gentilom, rămăsese să îndure foamea doar ca să îi povestească lui Gonzalo Pizarro despre ce făptuise împotrivă-i Francisco de Orellana și cum îl pedepsise pentru că se pusese de-a curmezișul trădării. Căpitanii și oștenii fură atît de îndurerați aflînd cum fuseseră înșelați de tovarășul lor și văzînd cum li se năruia ultima nădejde, încît erau gata să dea frîu liber disperării.

Generalul lor, deși era la fel de îndurerat, îi mîngîie și-i înveseli, îndemnîndu-i să-și întărească cugetul, să țină piept restriștei cu fruntea sus, ca niște spanioli bravi ce se aflau și să se mîndrească fiindcă au cucerit un imperiu atît de întins. Și își continuară călătoria, tot de-a lungul rîului celui mare, cînd pe-o parte, cînd pe alta. Truda lor era de necrezut cînd aveau de traversat apele învolburate cu caii, pe plute, căci încă aveau mai bine de optzeci din cei o sută cincizeci cu care plecaseră din Quito. Și mai aveau aproape o mie de indieni din cei patru mii luați din Peru, care-i slujiră asemeni unor fii în acele împrejurări potrivnice, căutînd ierburi și rădăcini și poame sălbatice, broaște și șerpi și alte feluri de hrană jalnică.

Și astfel călătoriră în josul rîului încă o sută de leghe, fără să găsească un ținut mai primitor și fără speranța de a ajunge mai departe, pentru că din zi în zi o duceau mai rău și n-aveau fărîmă de nădejde în mai bine. Cugetînd adînc la toate astea, Pizarro și căpitanii lui hotărîră să se întoarcă la Quito (dacă izbuteau), deși aveau de străbătut mai bine de patru sute de leghe.

Dar, pentru că era cu neputință să navigheze în susul rîului, din pricina curentului, hotărîră să o apuce pe alt drum și să se întoarcă prin nordul rîului, unde aflaseră că erau mai puține lacuri și mlaștini. Se afundară în pădure tăindu-și drum cu topoarele.

Gonzalo Pizarro și ceata lui luptară cu multe opreliști în umbra rîurilor puternice și a mlaștinilor de netrecut. Gomara, la sfîrșitul capitolului 86, descriind descoperirea acestei țări de către Vicente Yañez Pinçon, după ce povestește ce i s-a întîmplat descoperitorului, vorbește astfel despre minunile văzute: „Descoperitorii au adus scoarța unor copaci care părea a fi scorțișoară și pielea unui animal care își poartă puii într-un buzunar de pe burtă și povestesc că au văzut lucruri minunate și anume un copac pe care șaisprezece oameni, ținîndu-se de mîini, nu-l pot cuprinde."

Pe lîngă alte greutăți, Gonzalo Pizarro și ceata lui trebuiră să lupte cu foamea — dușman neîndurat al oamenilor și animalelor...

Gonzalo Pizarro voia să se înturneze în Peru pe alt drum, luînd pieptiș pădurile dese de la nordul rîului. Prin mlaștini și bălți, bolnavii erau cărați în spinare de tovarășii lor, iar cei ce trudiră mai din greu au fost Gonzalo și căpitanii lui, ca să-i îmbărbăteze pe ceilalți. Așa anevoios au mers mai bine de trei sute de leghe; și cînd foamea i-a chinuit peste poate, și-au mîncat întîi cîinii, apoi caii. Și, dacă e adevărat ce spune Gomara în capitolul 144, i-ar fi mîncat chiar și pe spaniolii care mureau, așa cum era obiceiul sălbaticilor din acele păduri... Dar una din cele mai mari nenorociri era lipsa de sare din care n-au găsit nici un pic preț de peste două sute de leghe și mulți s-au îmbolnăvit de scorbut. Iar hainele le putreziseră de tot și erau nevoiți să meargă goi și, de rușine, se acopereau cu ghirlande de frunze. Și crengile și cioturile din desișul pădurilor le zgîriau și le răneau pielea și arătau ca biciuiți.

Orellana cu brigantina, construi zece sau douăsprezece canoe și cîte plute i-au trebuit ca să treacă de pe un mal pe altul cînd desișul le stăvilea trecerea. Călătoriră ei așa nădăjduind statornic să apară brigantina încărcată cu de-ale gurii, să le aline foamea care îi chinuia amarnic, cel mai mare dușman al lor.

După două luni ajunseră la locul de întîlnire a celor două rîuri, unde socoteau c-au să găsească brigantina așteptîndu-i cu hrană. Nețărmurită le fu dezamăgirea! Iar nădejdea de a scăpa din iad — căci doar astfel poate fi numită acea țară — se risipi în vînt. Acolo îl aflară pe bunul Hernan Sanchez de Vargas care, ca un adevărat gentilom, rămăsese să îndure foamea doar ca să îi povestească lui Gonzalo Pizarro despre ce făptuise împotrivă-i Francisco de Orellana și cum îl pedepsise pentru că se pusese de-a curmezișul trădării. Căpitanii și oștenii fură atît de îndurerați aflînd cum fuseseră înșelați de tovarășul lor și văzînd cum li se năruia ultima nădejde, încît erau gata să dea frîu liber disperării.

Generalul lor, deși era la fel de îndurerat, îi mîngîie și-i înveseli, îndemnîndu-i să-și întărească cugetul, să țină piept restriștei cu fruntea sus, ca niște spanioli bravi ce se aflau și să se mîndrească fiindcă au cucerit un imperiu atît de întins. Și își continuară călătoria, tot de-a lungul rîului celui mare, cînd pe-o parte, cînd pe alta. Truda lor era de necrezut cînd aveau de traversat apele învolburate cu caii, pe plute, căci încă aveau mai bine de optzeci din cei o sută cincizeci cu care plecaseră din Quito. Și mai aveau aproape o mie de indieni din cei patru mii luați din Peru, care-i slujiră asemeni unor fii în acele împrejurări potrivnice, căutînd ierburi și rădăcini și poame sălbatice, broaște și șerpi și alte feluri de hrană jalnică.

Și astfel călătoriră în josul rîului încă o sută de leghe, fără să găsească un ținut mai primitor și fără speranța de a ajunge mai departe, pentru că din zi în zi o duceau mai rău și n-aveau fărîmă de nădejde în mai bine. Cugetînd adînc la toate astea, Pizarro și căpitanii lui hotărîră să se întoarcă la Quito (dacă izbuteau), deși aveau de străbătut mai bine de patru sute de leghe.

Dar, pentru că era cu neputință să navigheze în susul rîului, din pricina curentului, hotărîră să o apuce pe alt drum și să se întoarcă prin nordul rîului, unde aflaseră că erau mai puține lacuri și mlaștini. Se afundară în pădure tăindu-și drum cu topoarele.

Gonzalo Pizarro și ceata lui luptară cu multe opreliști în umbra rîurilor puternice și a mlaștinilor de netrecut. Gomara, la sfîrșitul capitolului 86, descriind descoperirea acestei țări de către Vicente Yañez Pinçon, după ce povestește ce i s-a întîmplat descoperitorului, vorbește astfel despre minunile văzute: „Descoperitorii au adus scoarța unor copaci care părea a fi scorțișoară și pielea unui animal care își poartă puii într-un buzunar de pe burtă și povestesc că au văzut lucruri minunate și anume un copac pe care șaisprezece oameni, ținîndu-se de mîini, nu-l pot cuprinde."

Pe lîngă alte greutăți, Gonzalo Pizarro și ceata lui trebuiră să lupte cu foamea — dușman neîndurat al oamenilor și animalelor...

Gonzalo Pizarro voia să se înturneze în Peru pe alt drum, luînd pieptiș pădurile dese de la nordul rîului. Prin mlaștini și bălți, bolnavii erau cărați în spinare de tovarășii lor, iar cei ce trudiră mai din greu au fost Gonzalo și căpitanii lui, ca să-i îmbărbăteze pe ceilalți. Așa anevoios au mers mai bine de trei sute de leghe; și cînd foamea i-a chinuit peste poate, și-au mîncat întîi cîinii, apoi caii. Și, dacă e adevărat ce spune Gomara în capitolul 144, i-ar fi mîncat chiar și pe spaniolii care mureau, așa cum era obiceiul sălbaticilor din acele păduri... Dar una din cele mai mari nenorociri era lipsa de sare din care n-au găsit nici un pic preț de peste două sute de leghe și mulți s-au îmbolnăvit de scorbut. Iar hainele le putreziseră de tot și erau nevoiți să meargă goi și, de rușine, se acopereau cu ghirlande de frunze. Și crengile și cioturile din desișul pădurilor le zgîriau și le răneau pielea și arătau ca biciuiți.

Culesul piperului

Truda şi foamea erau atît de groaznice, încît au pierit cei patru mii de indieni, dintre care şi unul prea-iubit de Gonzalo; la moartea lui a suferit de parcă şi-ar fi pierdut fratele. Şi au pierit şi două sute zece spanioli. Cei optzeci de supravieţuitori izbutiră în cele din urmă să iasă din păduri şi să ajungă în ţinuturi deschise şi mai uscate, unde găsiră şi căprioare pe care le uciseră cu archebuzele şi cu pulberea ce o mai păstraseră. Din pielea lor îşi croiră un fel de straie, cît să-şi acopere goliciunea. Şi aşa, pe jos, desculţi, chinuiţi şi slabi că abia se recunoşteau şi între ei, ajunseră la hotarele ţării Quito.

AICI sărutară pămıntul şi aduseră mulţumiri cerului că-i izbăvise de restrişte. Unii începură să mănînce cu atîta furie, încît a trebuit să fie opriţi. Alţii n-au putut mînca fiindcă stomacul lor obişnuit cu abstinenţa nu voia să primească mîncarea.

Oraşul Quito, pe jumătate părăsit de localnici din pricina războaielor lui Don Diego de Almagro, primi veste despre starea lor şi adună straie şi cai, dar numai şase rînduri de haine, pentru Gonzalo şi alţi cinci căpitani ai lui, în vreme ce ceilalţi trebuiau să rămînă aşa cum se găseau. Le trimiseră şi doisprezece cai, că nu aveau mai mulţi, fiindcă toţi fuseseră luaţi de cei ce luptau împotriva lui Don Diego. I-ar fi trimis localnicii, pe lîngă hrană, şi cele mai minunate daruri dacă ar fi avut; căci Pizarro era cel mai iubit om din Peru şi era înzestrat cu asemenea virtuţi, că îl îndrăgiseră pînă şi străinii.

Cei doisprezece oameni aleşi de oraş să le ducă darurile îl găsiră pe Gonzalo Pizarro la mai mult de treizeci de leghe de Quito. Şi pretutindeni era întîmpinat cu bucurie şi lacrimi din belşug. Gonzalo Pizarro şi ceata lui îi primiră pe oamenii din Quito cu mare veselie fiindcă, în necazurile lor de mai înainte, nu crezuseră că au să ajungă să se mai întoarcă vreodată.

Dar Pizarro şi căpitanii lui nici nu se înveşmîntară, nici nu încălecară, ci împreună cu ceata lor, toţi pe jos, desculţi şi acoperiţi cu pieile de căprioară, intrară în oraşul Quito într-o dimineaţă din iunie 1542, după doi ani de la plecarea lor în expediţie...

În româneşte de L. MIHAI

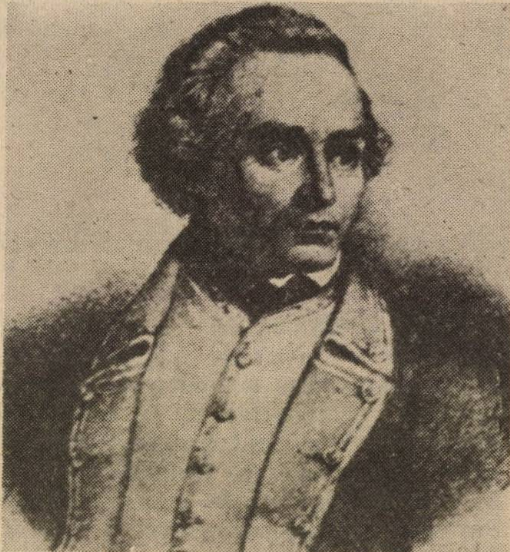
Daniel BOORSTIN

În căutarea legendei:
COOK, ANTIDESCOPERITORUL

ACELAȘI conservatorism natural care a împiedicat marinarii să adopte mai iute harta tipărită sau să admită existența continentelor necunoscute i-a împins și să se agațe de iluziile lor seculare. Printre ele, poate cea mai seducătoare, cu siguranță cea mai durabilă a fost credința că în zonele meridionale ale Pămîntului se întinde un vast continent. Se broda pe această idee pentru că nu putea fi încă respinsă și pentru că răspundea în continuare nevoii universale de simetrie. Grecii, știind că Pămîntul era o sferă și că la nord de ecuator se găsea o mare masă continentală, socoteau că, pentru a o echilibra, trebuia ca o masă de pămînt analogă să se afle și la sud. Pomponius Mela, în cea mai veche geografie în limba latină care ne-a parvenit, îi acorda acestui continent o asemenea extensiune, încît Ceylonul devenea extremitatea lui nordică. Pe hărțile inspirate de Geografia lui Ptolemeu va apărea multă vreme un uriaș continent austral botezat „Terra incognita, după Ptolemeu". Chiar la sfîrșitul secolului XV continentul mitic, lipit de Africa, făcea încă din oceanul Indian un mare lac inaccesibil pe mare dinspre Europa.

Pe primul atlas modern, *Theatrum orbis terrarum* de Ortelius, întreaga zonă polară sudică e acoperită de o „Terra australis nondum cognita" („Pămînt austral încă necunoscut"). În secolul XVII acesta figurează pe hărți, delimitat evaziv, dar înaintînd spre nord în direcția ecuatorului.

Descoperirea de către europeni a unor pămînturi la antipozi n-a făcut decît să împingă mai spre sud continentul a cărui existență era socotită certă. În 1642, lui Abel Tasman (1603—1659), poate cel mai mare dintre navigatorii olandezi, i s-a încredințat de către Anton van Diemen, guvernatorul general al Indiilor orientale, misiunea de a explora „Terra incognita australis" (Australia), ale cărei coaste de nord și de vest fuseseră deja atinse. Misiunea lui era de a descoperi „partea încă necunoscută a globului terestru (care era alcătuită) din regiuni populate, situate în climate favorabile. /.../ Ca răsplată pentru descoperirea unei atît de mari părți a lumii, el beneficia de anumite avantaje materiale, precum și de o glorie nepieritoare". În cele două călătorii ale sale, Tasman a efectuat circumnavigația Australiei, dovedind că nici acel pămînt nu făcea parte din continentul mitic.

James Cook

PENTRU 3 iunie 1769 era prevăzută trecerea planetei Venus prin dreptul discului solar. Observarea fenomenului — care urma să se repete abia peste un secol — din diferite părți ale Pămîntului, foarte îndepărtate unele de altele, ar fi îngăduit stabilirea exactă a distanței Pămînt-Soare și a datelor navigației astronomice. Astfel că „Royal Society of London for Improving Natural Knowledge" a pregătit o expediție în Tahiti. Pentru guvernul britanic a constituit pretextul unei noi explorări a Pacificului în căutarea fabulosului „Mare Pămînt din Sud". Iar dacă, în cele din urmă, acest continent nu exista — spuneau — ei bine, această călătorie va distruge mitul o dată pentru totdeauna.

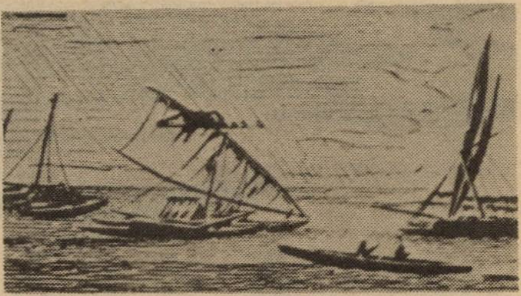
Amiralitatea Engleză, în persoana lordului Hawke, a ales — spre marea indignare a nobililor și intelectualilor — un subofițer obscur, pe nume James Cook, fiu al unui argat scoțian stabilit în Yorkshire, în funcția de căpitan al expediției. Deși doar subofițer, el își dovedise calitățile de soldat și navigator, era priceput la geometrie și demonstrase curiozitate și competență în observarea fenomenelor astronomice și în cartografie. Alegerea căpitanului a antrenat și alegerea navei. Cook a fost cel care a optat pentru folosirea unei mari nave carboniere de tipul celei cu care navigase el în mările nordului: un vas bondoc, vechi de patru ani, cu o capacitate de aproape 370 tone, lung de 30 metri și lat de 9 metri, mai mult robust și spațios decît elegant. Contrar obiceiului epocii, nu avea nici măcar figura de la proră! O navă meschină pentru o expediție a Marinei Regale la celălalt capăt al lumii...

În mai 1768 Cook a fost promovat locotenent de vas. Nava lui, botezată *Endeavour* (Năzuința), era dotată cu o protecție specială împotriva viermilor-de-corăbii și aprovizionată pentru optsprezece luni. „Nimeni n-a înfruntat marea mai bine echipat pentru istoria naturală, nici mai elegant" — îi scria John Ellis corespondentului său, Linné. Importanta contribuție a călătoriei la dezvoltarea botanicii și zoologiei se va materializa în opera lui Joseph Banks (1743—1820), marele apărător englez al istoriei naturale și viitor președinte al lui Royal Society (1778), care își va folosi averea pentru a promova comunitatea științifică ce tocmai se înfiripa.

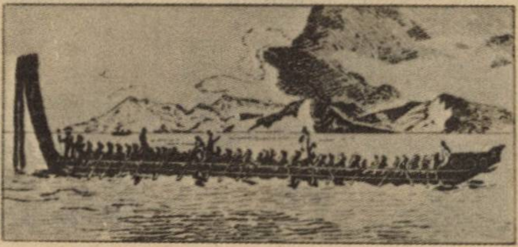
Endeavour a ridicat ancora din Plymouth la 26 august 1768, cu 94 de oameni la bord, cărora li s-a adăugat în ultima clipă, la cererea lui Banks, „o echipă alcătuită din opt persoane cu bagajele lor", necesară observațiilor științifice. În Tahiti a ajuns, pe la capul Horn, pe 10 aprilie 1769.

A izbuti să întreprinzi o descoperire negativă — aducînd dovada inexistenței unei entități mitice — e o misiune mult mai anevoioasă decît cea constînd în a atinge, pe un traseu inedit, un obiectiv cunoscut. Columb avea certitudinea că va ajunge în Asia mergînd spre vest. S-a înșelat doar pentru că în drum i s-a ivit un continent neprevăzut. Dar în ce privea „Marele Pămînt din Sud", atîta vreme cît existența și localizarea lui exactă rămîneau legendare și confuze, exploratorul trebuia să scotocească toate „ungherele" oceanului austral pentru a-l găsi ori nu. De fapt, înainte de a putea trage concluzia inexistenței sale, el trebuia să înconjoare globul.

Căpitanul Cook avea toate calitățile cerute pentru a îndeplini cum se cuvine rolul celui mai mare descoperitor negativ al tuturor timpurilor: energie inepuizabilă, acut spirit organizatoric, profunda cunoaștere a mării, tenacitatea de a încerca ceea ce alții n-au avut îndrăzneala sau forța de a întreprinde.

Pirogi în largul insulelor Tonga (după Cook)

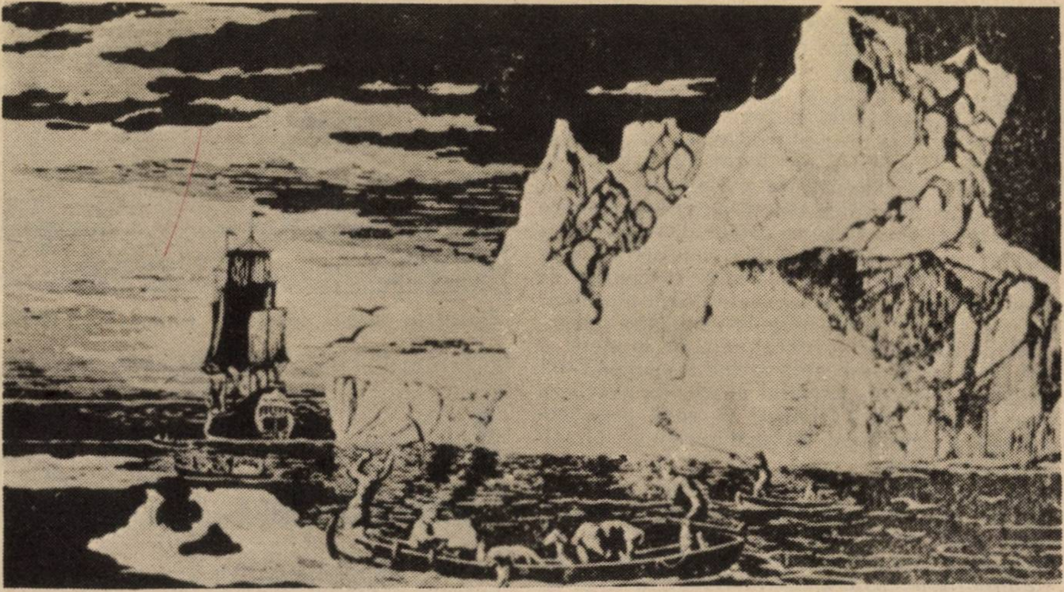

Pirogă de luptă folosită de maori (după Cook)

MARELE său drum spre insesizabil a început prin plecarea din Tahiti. Înaintea lui, exploratorii din aceste regiuni îndreptau corăbiile spre vest și vest-nord-vest pentru a profita de vînturile prielnice. Cook s-a îndreptat spre sud și sud-vest, căutînd ipoteticul continent pînă la 40°. Deoarece n-a găsit nimic, a virat spre vest și astfel a descoperit Noua Zeelandă, unde a petrecut șase luni pentru a explora cei 3 800 km de coastă, demonstrînd că era vorba despre două insule și nu despre o parte dintr-un continent meridional. Un prim pas, încă timid, spre respingerea completă a obsedantei legende...

La sfîrșitul lui martie 1770, cînd vara australă era pe sfîrșite, ar fi fost primejdios pentru Cook să se îndrepte spre est în zona antarctică, spre a se întoarce în Anglia. Astfel că a hotărît să plece spre vest, să exploreze coasta orientală a „Noii Olande" (Australia), pe care a luat-o în stăpînire sub numele de New South Wales, apoi a urcat spre Indii înainte de a ajunge la capul Bunei Speranțe. A făcut această alegere fiindcă, deși punea deocamdată capăt căutării continentului misterios, urma totuși să îmbogățească știința în mod neașteptat. Pe coasta sud-estică a Australiei a descoperit Stingray Harbour, însă Banks și tovarășii lui, încîntați să vadă atîtea plante necunoscute în Europa, l-au botezat Botany Bay.

Următoarea lor descoperire a fost mai puțin plăcută. Marea Barieră de Corali din largul coastei nord-estice a Australiei se întinde pe 2 000 km la o distanță de 15—150 km de litoral. Coloniile ei de polipi multicolori și resturile coraliene se compun din cel puțin 350 de specii diferite de corali, agregate pe parcursul a 25 milioane de ani. Fără s-o știe, în iunie Cook s-a pomenit în interiorul Barierei care figura

În a doua călătorie, Cook a intersectat pentru prima oară Cercul polar antarctic

pe hărţi ca o coastă periculoasă, cu bancuri de nisip, iar nava s-a înfipt într-un recif. Echipajul a reuşit s-o aducă pînă la gurile unui fluviu din apropiere şi s-o aşeze. Reparaţiile au durat o lună, timp în care Cook şi tovarăşii lui au experimentat supravieţuirea la tropice, hrănindu-se cu canguri, păsări, ţestoase, scoici şi peşte. Hrana era puţin abundentă; Cook impuse raţii egale pentru toţi.

Traversarea mării de coral confirma faptul că Australia era separată de insula Noua Guinee. Cook a acostat la Batavia (Djakarta), în insula Java, apoi, dublînd capul Bunei Speranţe, a aruncat ancora în Anglia pe 12 iulie 1771, la trei ani fără o lună de la plecare — cea mai lungă călătorie marină de pînă atunci...

UNUL din motivele interesului enorm suscitat de prima călătorie a lui Cook a fost recolta bogată de specimene aduse de echipa de naturalişti. Banks s-a alăturat celor care insistau pentru organizarea unei a doua călătorii, pretinzînd însă folosirea unei corăbii mari, aflate în Serviciul Indiilor; Cook însă a rămas credincios bătrînelor nave carboniere din Yorkshire, care, din păcate, nu puteau satisface exigenţele nebuneşti ale lui Banks. Ofensat, naturalistul a plecat în Islanda cu trupa sa.

Cook a obţinut de astă dată două nave carboniere noi — *Resolution*, de 462 tone, şi *Adventure*, de 340 tone — bine înarmate şi dotate cu echipaje competente. Ca naturalist, l-a angajat pe Johann Reinhold Forster, un german uşor pedant, autor cunoscut de lucrări de istorie naturală, însoţit de fiul lui, George, asistentul suedezului Anders Sparrman. În plus, fiecare navă a avut la bord un astronom de la Biroul de longitudini. De asemenea, şi o noutate: patru cronometre pentru determinarea longitudinii, dintre care doar unul va deveni „ghidul nostru infailibil", „prietenul nostru credincios" — cum spune Cook.

De astă dată, unicul obiectiv a fost rezolvarea definitivă a chestiunii Marelui Pămînt legendar din sud. În acest scop trebuia efectuată o circumnavigaţie completă la latitudinea cea mai australă posibil. În precedenta călătorie, Cook ajunsese în Pacific pe la capul Horn; acum şi-a propus să navigheze în sens invers: să „coboare" pe Atlantic, să dubleze capul Bunei Speranţe, apoi, ajuns cît se putea de departe în sud, să se îndrepte spre est pentru a face turul regiunilor Polului Sud. Dacă exista cu adevărat un continent austral ce se întindea pînă la zonele locuibile, procedînd astfel nu putea să nu-l găsească.

Pentru a-şi duce la îndeplinire proiectul, Cook trebuia să atingă capul Bunei Speranţe la începutul lui octombrie cel tîrziu „ca să aibă înainte toată vara şi... ca să poată, datorită vînturilor de vest, să se îndrepte spre sud la ce latitudine ar fi dorit, în aşa fel încît, dacă nu întîlnea deloc pămînt, să aibă timp să dubleze capul Horn înainte de sfîrşitul verii". Apoi urmînd liziera australă a Pacificului, „dacă nu întîlneam pămînt", încă rămînea timp pentru a urca „spre nord şi, după vizitarea unor insule deja descoperite, /.../ pentru a reveni spre vest împinşi de alizee" în căutarea altor insule, încă ipotetice.

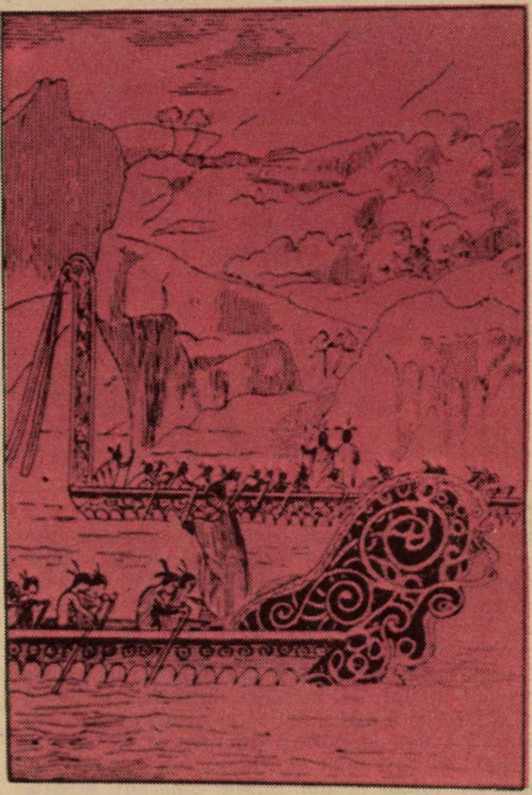
A doua călătorie a lui Cook a fost una din cele mai mari şi mai lungi din toate timpurile. Plecat din Plymouth la 13 iulie 1772, va parcurge mai mult de 112 000 km. Dar noutatea ei consta în altceva: niciodată epoca modernă nu cunoscuse călătorie atît de lungă într-un

scop de pură investigaţie. Cook pleca acum doar pentru a găsi răspuns la întrebarea: exista sau nu un continent austral?

Întrebarea aceasta l-a condus în cîteva din regiunile cele mai neospitaliere ale globului, într-un peisaj marin cu totul nou şi neaşteptat. Căci Antarctica era primejdioasă în alt fel decît Arctica. Cook urma să revele unei Europe neîncrezătoare existenţa munţilor de gheaţă eternă acolo unde, de secole, se imaginau peisajele cele mai extravagante (şi încă în secolul XIX le mai imaginau E.A. Poe în *Aventurile lui Arthur Gordon Pym* şi Jules Verne în *Sfinxul gheţarilor)*. O anume operă medievală, de pildă *De vegetabilibus*, atribuită eronat lui Aristotel, susţinea că, deoarece Soarele strălucea la poli neîntrerupt şase luni şi, în restul anului, nu cobora niciodată sub orizont, nici o plantă sau animal nu putea supravieţui aici, căci le ardea soarele...

COOK s-a grăbit să profite de vremea bună; *Resolution* şi *Adventure* au părăsit Cape Town la 23 noiembrie 1772 în direcţia sud şi, în mai puţin de două săptămîni, au pătruns în interiorul cercului polar antarctic (60° latitudine sudică). Apele arctice erau, fireşte, cunoscute de marinarii europeni care, de două sute de ani deja — de la Jacques Cartier, Martin Frobisher, Henry Hudson — căutau trecerea nord-vest din Atlantic spre Pacific. Aceste regiuni apropiate de Polul Nord sînt un vast ocean îngheţat înconjurat de pămînturi. Şi departe în interiorul cercului arctic se găsesc zone întinse locuite de laponi, groenlandezi ori eskimoşi. „Binevoitoarea Arctică", după cum o numeşte Vihjalmur Stefansson, abundă în animale comestibile. În Antarctica, dimpotrivă; animalele rare sînt aproape necomestibile şi nu există nici un locuitor. Antarctica nu e decît un continent îngheţat, înconjurat de uriaşe aisberguri, uneori cît nişte munţi, şi veşnic lovit de rafalele vînturilor şi de talazurile imprevizibilei mări. Cook, deşi pregătit pentru multe, nu se aştepta la ceea ce avea să găsească aici...

Lunecînd în vara antarctică printre gheţurile plutitoare, exploratorii noştri au fost uluiţi de frumuseţea măreaţă a peisajului alb şi albastru care li se înfăţişează dinainte. Au înaintat spre sud pînă au fost blocaţi de o banchiză. Pretutindeni, aisberguri planturoase şi inaccesibile. Au izbutit să le evite, dar, izbiţi de rafalele unui vînt dezlănţuit şi de valurile unei mări agitate, nu au cutezat să mai înainteze în ceaţă. La un moment dat s-au aflat la numai 100 km de continentul antarctic, dar fără să-l vadă. Pentru a scăpa de banchiză, Cook a virat spre nord, apoi spre est. Navele s-au pierdut în ceaţă una de cealaltă, însă s-au regăsit, cum hotărîseră, în Noua Zeelandă, unde au petrecut iarna australă.

Pirogi neozeelandeze (după o gravură din 1784)

În al doilea sezon polar, Cook şi-a urmat circumnavigaţia spre est, după aceea spre sud, depăşind iarăşi cercul antarctic. Aceeaşi situaţie ca şi cu un an în urmă. Pe 30 ianuarie 1774, atingînd punctul cel mai austral din toate peregrinările sale, navigatorul britanic a fost iarăşi blocat în înaintare de gheţuri. Ceaţa nu-i lăsa să vadă în depărtare decît aisberguri. „Pe aceste întinsuri — notează în jurnalul de bord — am numărat 97 de coline sau munţi de gheaţă, dintre care unii uriaşi. /.../ Deşi am avut ambiţia de a merge nu numai mult mai departe decît oricine înaintea mea, dar şi cît de departe îi era cu putinţă unui om, n-am fost deloc mîhnit să întîlnesc acest obstacol; el salva de primejdiile şi privaţiunile pricinuite de navigaţia în regiunile apropiate de Polul Sud. /.../ Mă aflam atunci la 71°10' latitudine sudică şi 106°54' longitudine vestică".

Lunile următoare le-a petrecut explorînd Pacificul de Sud, trecînd pe la insulele Paştelui şi Tonga, descoperind apoi Noua Caledonie şi Norfolk înainte de a porni spre est. Pe drumul spre capul Bunei Speranţe a descoperit insulele Sandwich Land (azi — de Sud) şi South Georgia. S-a întors în Anglia pe 30 iulie 1775, la 3 ani şi 17 zile de la plecare.

„Am dat acum ocol oceanului meridional sub latitudini mari şi l-am străbătut în aşa fel, încît să nu las nici cel mai mic loc pentru pre-

Indigeni din insulele Hawaii

zenţa unui continent, dacă nu cumva acesta se află în apropierea Polului şi peste putinţă de atins pe calea navigaţiei. Vizitînd de două ori marea tropicală Pacifică, nu numai că am rezolvat problema anumitor descoperiri mai vechi, dar am făcut şi eu însumi unele, nemailăsînd, aşa cred, mari posibilităţi în aceste regiuni. Astfel, îmi închipui că obiectivul însuşi al călătoriei a fost întru totul atins, că emisfera sudică a fost explorată suficient şi că s-a pus capăt căutării unui continent austral care de aproape două secole reţine constant atenţia anumitor puteri maritime, iar dintotdeauna pe a geografilor."

PRIN anti-descoperirea sa, Cook elibera energiile pentru întreprinderi mai constructive. Dar Amiralitatea îi rezerva căpitanului James Cook o nouă misiune la limita dintre geografie şi mit: exista într-adevăr o trecere nord-vest între Atlantic şi Pacific? Încă de la descoperirea Americii întrebarea rămînea pusă. Pentru Royal Society, ţinînd cont de recentele sale descoperiri, Cook era omul nimerit să limpezească şi această problemă. La mai puţin de un an după întoarcerea din a doua călătorie, navigatorul pleca iarăşi în căutarea legendei. *Resolution* fusese reparată şi o însoţea o altă navă carbonieră, *Discovery*. Cook a navigat de-a lungul Africii, a dublat capul Bunei Speranţe, a traversat oceanul Indian, a trecut printre cele două insule ale Noii Zeelande prin strîmtoarea care azi îi poartă numele şi a urcat spre coastele nord-vestice ale Americii. A explorat marea Bering, a cercetat şi cartografiat coasta de sud şi vest a peninsulei Alaska şi a pătruns în oceanul arctic pînă la limita de sud a banchizei. Zadarnic; nu exista o trecere nord-vest, nici măcar una care ar fi putut fi folosită de veliere.

Flota de luptă tahitiană (după Cook)

Pe drumul de întoarcere, Cook a hotărît să se odihnească o vreme în arhipelagul Hawaii, descoperit de el pe 18 ianuarie 1778. Polinezienii, cu care Cook încercase din răsputeri să stabilească relaţii de prietenie, aveau mania supărătoare de a lua tot ce se putea lua de pe o navă, mai ales obiectele de fier. Chiar inventaseră o tehnică de a plonja sub vas, înarmaţi cu un silex fixat pe un băţ, pentru a smulge cuiele lungi din carenă. Constatînd furtul uneia din bărcile sale, Cook n-a mai suportat. A debarcat împreună cu cîţiva oameni înarmaţi, cu gînd să îşi recupereze barca ori să ia un băştinaş ostatec. Hawaienii, furioşi, l-au asaltat cu lovituri de cuţit şi de bîtă, apoi l-au înecat.

DACĂ totuşi Cook a fost recunoscut şi admirat în epocă, aceasta nu s-a datorat atît explorărilor lui ca navigator, cît acţiunilor în favoarea sănătăţii marinarilor. Cook şi-a obligat echipajul să mănînce zilnic verdeţuri, fructe, legume murate. Rezultatele au fost remarcabile: în călătoriile sale nici un om nu i-a murit de scorbut. La întoarcerea din a doua călătorie a fost ales membru al lui Royal Society care i-a decernat cea mai înaltă distincţie: medalia de aur „Copley".

Dar, în istorie, James Cook rămîne unul dintre cei mai mari exploratori ai tuturor timpurilor, plecat să spulbere legendele care încă învăluiau adevărata înfăţişare a planetei Pămînt.

Traducere şi adaptare de Ionel MOŢIU

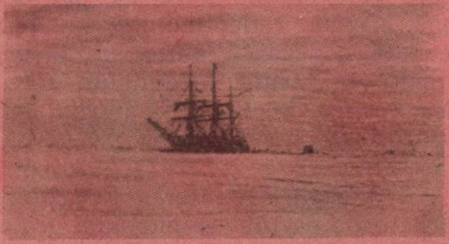
Adrien de GERLACHE

EMIL RACOVIŢĂ PE „BELGICA"

(Pagini din jurnalul de bord)

DIN februarie 1898 şi pînă în martie 1899 vasul „Belgica" a fost primul în istoria descoperirilor geografice care a iernat dincolo de cercul polar austral. Comandantul temerarei întreprinderi era Adrien de Gerlache, iar printre participanţii la expediţia antarctică belgiană se aflau: Roald Amundsen (viitorul cuceritor al Polului Sud, în 1911), fizicianul E. Danco, hidrologul belgian G. Lecointe, medicul şi exploratorul american Fr. A. Cook, geologul polonez H. Arctowski şi naturalistul român Emil Racoviţă, pe atunci un tînăr de 30 de ani. Roadele expediţiei au fost extrem de bogate, încît numai în urma observaţiilor şi descoperirilor lui Racoviţă s-au publicat 60 de volume de studii.

În paginile ce urmează am cules multe din referirile la Emil Racoviţă cuprinse în cartea comandantului A. de Gerlache: *Cincisprezece luni în Antarctica* („Quinze mois dans l'Antarctique", Bruxelles, J. Lebègue, 1902). Principalele etape şi evenimente ale expediţiei sînt în general cunoscute din descrierile marelui biolog şi explorator român. De aceea am urmărit surprinderea unor episoade şi descrieri inedite, risipite de-a lungul călătoriei şi avîndu-l ca erou principal sau secundar pe Racoviţă („Raco", cum îl numeau prietenii de pe „Belgica"). Am reprodus de asemenea şi unele pasaje din jurnal ce pot întregi atmosfera din Antarctica.

Noapte de vară

Emil Racoviţă în laboratorul de pe „Belgica"

PREGĂTIRILE. PLECAREA

RĂMÎNEA chestiunea delicată a recrutării personalului. De-abia îmi dezvăluisem proiectul şi o sumedenie de tineri savanţi belgieni îmi şi promiseseră să mă însoţească. Pentru a alcătui statul major ştiinţific al expediţiei, nu aveam decît să aleg printre aceşti entuziaşti! Din păcate, inevitabilele amînări îi descurajară curînd! Şi atunci, tocmai la timp, Arctowski îmi oferi sprijinul său. Puţin timp după aceea, în februarie 1896, Danco, pe care îl cunoşteam de multă vreme, îşi punea de asemenea întregul său devotament în slujba expediţiei. În sfîrşit, cîteva luni mai tîrziu, împrejurări fericite m-au pus în legătură cu Racoviţă.

Arctowski, a cărui specialitate era chimia şi care se ocupase deja insistent de geologie, se pregătea pentru cercetări

geologice şi oceanografice; mai tîrziu, el avea să preia şi meteorologia. Danco se ocupa cu studiul fizicii terestre. Iar atribuţiile lui Racoviţă, doctor în ştiinţe naturale, priveau zoologia şi botanica.

....

E adevărat că Arctowski, Danco şi Racoviţă, care m-au sprijinit cu devotament încă din 1896, se străduiau din răsputeri să-şi încheie pregătirile în domeniile pe care le reprezentau. Dar ne aflam în general departe unii de alţii şi, cum nu aveam secretar — fondurile modeste ale expediţiei nepermiţîndu-mi acest lux — iar pe de altă parte fiindcă am avut şansa mult mai tîrziu de a-l asocia şi pe Lecointe, excelentul secund al vasului, rămăsesem singur să întruchipez „administraţia centrală".

....

La 16 august 1897, dimineaţa, „Belgica", escortată de o întreagă flotilă de ambarcaţiuni, salutată de aclamaţiile mulţimii şi de acordurile imnului naţional belgian, punctate la intervale regulate de lovituri de tun, părăsea oraşul Anvers şi cobora fluviul Escaut pentru a ajunge la mare.

Expediţia care începea cu această plecare triumfală avea să fie lungă şi grea. Poate totuşi mai puţin lungă şi grea decît fuseseră pregătirile.

DE LA ANVERS LA PUNTA-ARENAS

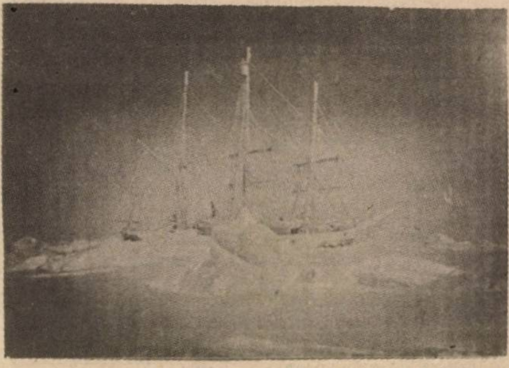
TRAVERSAREA Atlanticului a fost lungă, monotonă şi mai degrabă obositoare. Alizeele ne-au lipsit aproape în permanenţă.

Nu găsesc în jurnalul de bord nici un incident mai însemnat.

Arctowski şi Racoviţă suferă de rău de mare, mai ales cel din urmă. Cu toate acestea, ei nu îşi precupeţesc orele bune pentru a-şi amenaja cu febrilitate laboratoarele, care încep să capete, deşi înghesuite, un aspect mai confortabil şi mai serios, prevestitor de lucruri mari.

O expediţie antarctică nu ar putea debuta fără traversarea Ecuatorului. Viitorii exploratori ai banchizei, înainte de a purta ţurţuri în barbă, se şterg mereu de transpiraţie, copleşiţi de căldură, în ciuda costumelor sumare şi a pălăriilor de paie. În cabinele dispuse în jurul maşinii, căptuşite conştiincios în vederea temperaturilor joase care ne aşteaptă, termometrul se ridică pînă la +55°C.

Momentele vesele ale zilei sînt cele ale meselor care ne reunesc în careul ofiţerilor. Subiecte ştiinţifice sau amuzante, amintiri din călătorii sau din studenţie, toate converg spre Antarctica, ţinutul misterios al visurilor noastre!

Nava sub clar de lună în timpul iernării

Sîntem urmăriţi deseori de delfini care se distrează luîndu-se la întrecere cu noi, ceea ce nici nu e prea greu. Cînd, în timpul nopţii, marea e fosforescentă, valurile ondulate care le trădează prezenţa par tot atîţia şerpi de foc gata să ne înlănţuie; e foarte frumos, chiar puţin fantastic.

Rămînem ore în şir pe punte, sub vraja frumoaselor nopţi tropicale, legănaţi de clipocitul monoton al valurilor lovind bordul vasului. Contemplăm cu ochii larg deschişi miile de stele strălucitoare care umplu cerul şi par să-şi stingă văpaia reflectîndu-se în mare. Cîteodată o săgeată aurie, un meteor, se înălţa în tăriile văzduhului, spre a cădea imediat în ape de-a lungul bolţii albastre.

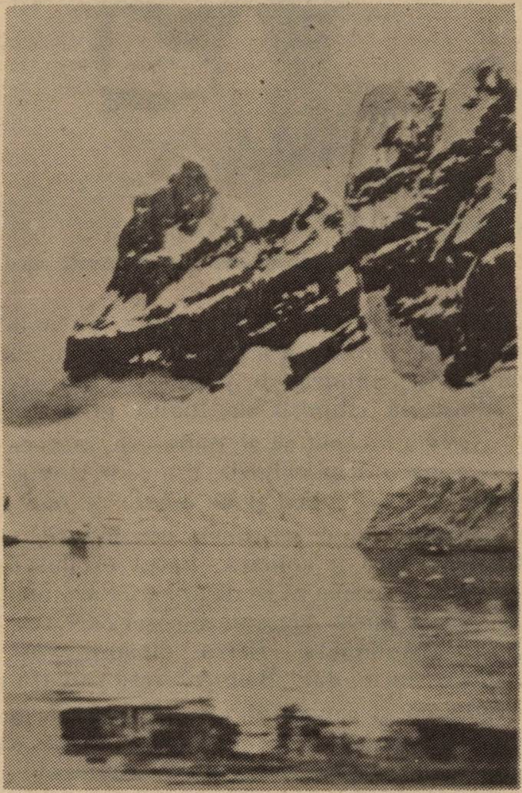
....

La 6 octombrie, trecerea Ecuatorului e sărbătorită cu tot ceremonialul grotesc tradiţional. Sînt mulţi pe „Belgica" care n-au mai trecut pînă acum Ecuatorul. Toţi se supun bucuroşi botezului ritual,

condiţie esenţială pentru obţinerea diplomei pe care Neptun o cere la trecerea dintr-o emisferă în cealaltă.

. . . .

Traversarea noastră pînă la Punta-Arenas durînd încă mai multe săptămîni, Racoviţă, pe care răul de mare îl încercase destul, ne-a părăsit la Rio şi s-a îmbarcat pe un pachebot rapid, „Oravia", care l-a dus în şase zile în Strîmtoarea Magellan unde a avut prilejul să întreprindă cercetări zoologice şi botanice, în aşteptarea noastră.

Cap Renard (Ţara lui Danco)

. . . .

Navigaţia prin Strîmtoarea Magellan, ca şi prin toate canalele Ţării de Foc, în general, necesită cea mai mare atenţie; curenţii sînt extrem de violenţi, iar rafalele de vînt sînt cumplite. Astfel încît am înaintat în etape, şi doar după două zile de la intrarea în strîmtoare, adică la 1 decembrie, am ancorat la Punta-Arenas.

Dl. Curtze, corespondentul nostru, şi colegul nostru Racoviţă se suie imediat la bord. Racoviţă, care ne părăsise la Rio într-o stare destul de tristă, are acum o mină înfloritoare. Cu „poncho-ul" său, cu cizmele înalte şi cu pălăria moale cu boruri largi, parcă ar fi un solid „gaucho". Este încîntat de modul în care şi-a petrecut timpul. La bordul „Oraviei" l-a cunoscut pe dl. Moreno, savantul fondator şi directorul muzeului din La Plata. Odată ajunşi pe uscat, au organizat o caravană spre a se îndrepta către Anzii Cordilieri. Racoviţă a călătorit astfel timp de douăzeci de zile alături de distinsa călăuză, trăind viaţa de „campo". Din această excursie şi din alta de numai şase zile la Portul Foametei, vechea colonie, a adus eşantioane interesante ale faunei şi florei din Strîmtoarea Magellan.

PRIN CANALELE ŢĂRII DE FOC

DE anul nou, către şase seara, Arctowski se întoarce la bord însoţit de doi indieni care i-au slujit drept călăuze prin pădurea de fagi antarctici care se întinde neîntrerupt de la Ushuaia încoace. După cină, la care i-am invitat pe cei doi indigeni, observăm că un foc aprins de Arctowski pe mal, pentru a ne atrage atenţia, n-a fost stins cum trebuie şi se întinde în pădure. Imediat trimit pe uscat tot echipajul, înarmat cu găleţi, sub comanda lui Lecointe, cu misiunea de a stinge incendiul. Arctowski, Danco şi Racoviţă li se alătură.

Rămaşi la bord, Amundsen şi cu mine ne grăbim să pregătim serbarea care îi aşteaptă la întoarcere după această corvoadă neprevăzută. Coborîm în postul echipajului şi, după ce acoperim cu steguleţe, simbolizînd toate culorile naţionale, cuşetele şi mesele, desfacem lăzile care ne-au fost dăruite în ajunul plecării expediţiei de către prieteni şi susţinători.

În mijloc înălţăm un brăduleţ, apoi pregătim pentru fiecare marinar cîte un pachet conţinînd: un hanorac şi un pan-

Măsurarea temperaturii apei

talon din pînză de velă, un tricou islandez, o pereche de ciorapi groși și o căciulă îmblănită, oferite din fondurile expediției. Urmează mici surprize, jocuri, pipe, tabachere cu tutun etc.

....

Pe 1 ianuarie 1898 la orele 10 seara „Belgica" a eșuat pe un recif foarte ascuțit, acoperit de circa 5,50 metri de apă; cala vasului atinge roca. Un curent puternic dinspre vest ne-a lipit de recif.

Nava acuză banda la babord; e limpede că se va culca pe partea stîngă odată cu refluxul. Fixăm cîteva prăjini și le întărim cît se poate. Dar acestea se rup și nava se înclină din ce în ce.

Ridicată de valuri, „Belgica" tresare pe recif care, dintr-un moment într-altul, o poate străpunge.

Biata noastră navă este în pericol, are deja aproape aerul unei epave!

„Belgica" în primejdie! Cine va înțelege drama pe care o retrăiesc scriind aceste rînduri? „Belgica" pierdută însemna Expediția Antarctică Belgiană încheiată înainte de a fi început. Înfrîngerea înainte de bătălie.

În timpul acelei nopți de eforturi inutile avusesem viziunea ruinării totale a proiectelor și speranțelor mele.

Am încercat totuși un efort suprem. Am ridicat gabierul mic. Troliul cu aburi a fost pus în funcțiune. În sala mașinilor tensiunea a fost adusă la maximum, iar cilindrul de joasă presiune era utilizat ca cilindru de înaltă presiune.

Nava a început să se redreseze, mareea e la apogeu. Dar valurile, din ce în ce mai puternice, ne ridică și ne izbesc de recif.

Deodată, sub acțiunea combinată a forțelor care îl solicită, vasul oscilează pe chilă și începe să se degajeze. Fără nici un regret tăiem odgonul ancorei care trebuie abandonată. Briza dinspre vest suflă cu furie, dar „Belgica" este salvată.

Ofițerii și echipajul au demonstrat în timpul acestei lungi și aprige lupte o energie și o tărie de caracter admirabile.

DE LA INSULA STATELOR LA INSULELE SHETLAND DE SUD

RAFALELE continue de valuri și vînt care se abat asupra golfului Insulei Statelor fac extrem de grea îmbarcarea apei potabile. În timp ce această activitate se desfășoară cu încetineală, Arctowski și Racoviță culeg materiale care vor fi comparate cu cele colectate în curînd departe, în sud.

....

Pe 19 ianuarie, către prînz, zărim pentru prima oară, înspre sud-vest, ceea ce consider mai întîi a fi un „iceblink“, adică o lumină albă, întinsă la orizont, pe care marinarii obișnuiți cu navigația polară o recunosc imediat drept reflexul vastelor cîmpii de gheață așternute în depărtare. Ulterior am constatat că de fapt era vorba de „landblink“, adică reflexul în atmosferă al pămînturilor acoperite de zăpezi ce se anunță astfel din zare. În aceeași zi am avut și rafale de zăpadă, iar la orele patru am întîlnit primul aisberg. E un mic eveniment la bord și toată lumea aleargă pe punte să-l privească.

Păsările planează, tot mai numeroase, în jurul navei: rîndunici de mare, albatroși, porumbei polari, furtunari și altele.

. . . .

După o scurtă apariție a uscatului, ceața devine tot mai deasă. Continuăm să alunecăm ușor înspre sud, marea e încă liberă de banchiză; nu întîlnim decît sloiuri răzlețe, de pe care pinguinii ne privesc curioși cum trecem.

ȚINUTURI NOI

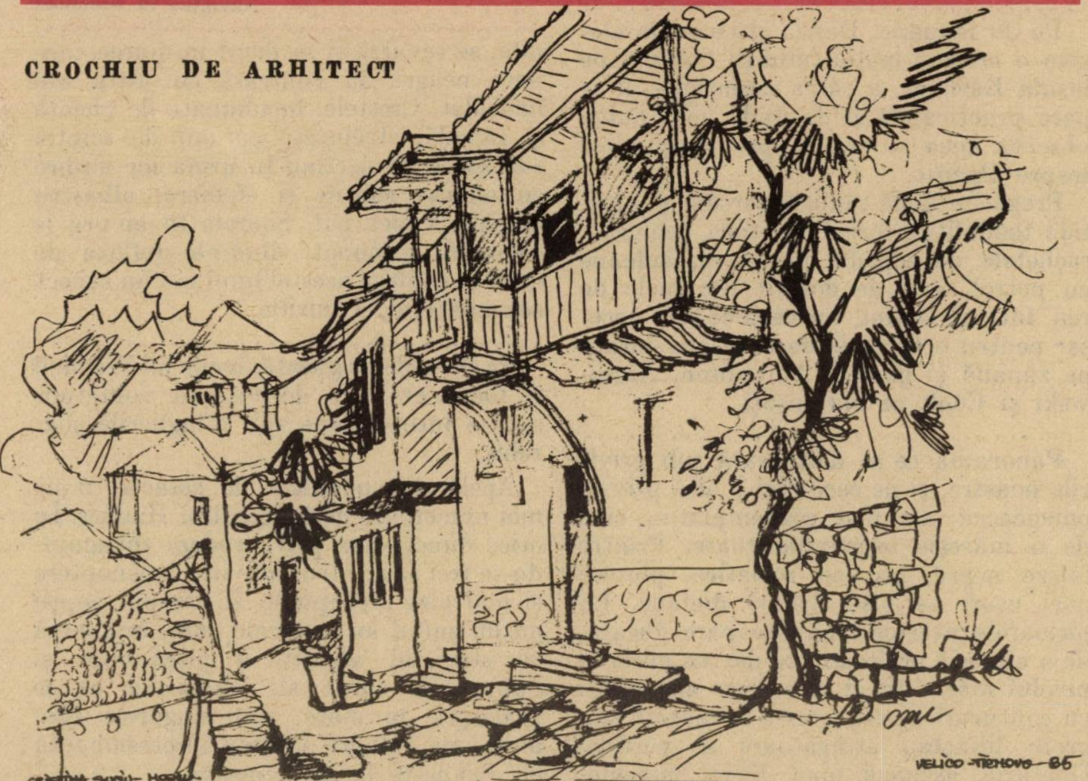
MUNȚI înalți închid golful din toate părțile, dar peste tot domnește o ceață ușoară care nu ne permite să observăm cu exactitate toată configurația uscatului. Sîntem înconjurați de creste înalte; în golf vedem cîteva aisberguri și cîteva insule și insulițe dintre care una, lipsită de zăpadă, ne atrage atenția în mod deosebit.

La ora nouă jumătate seara, efectuăm prima debarcare. Rămînem pe insulă circa o oră și, cînd ne reîntoarcem la bord, sîntem posesorii unei colecții destul de frumoase de eșantioane geologice, mușchi, licheni, ouă de pinguin etc. Aducem cu noi și doi pui de pinguin vii.

. . . .

Către ora cinci seara, ceața se risipește și putem observa două defileuri destul

CROCHIU DE ARHITECT

de largi în lanțul muntos care părea să închidă golful.

Puțin mai tîrziu zărim o masă închisă la culoare, plutitoare, pe care Racoviță și Arctowski se duc cu barca să o studieze. Ei constată că e un sloi de gheață acoperit de argilă și pietre. Apoi mai efectuează o altă debarcare pe o insuliță de unde se întorc către miezul nopții cu eșantioane geologice.

. . . .

A doua zi dimineață, Lecointe și cu mine sîntem pe punte; Arctowski și Racoviță clasează materialele culese în ajun; Cook developează clișee; toți așteaptă cu nerăbdare noi debarcări; fiecare contribuie la toate activitățile, la nevoie savanții vor mînui vîslele.

. . . .

Cînd debarcăm, Arctowski, desprinzînd cu ciocanul de geolog fărîme de granit ordinar, pare un căutător de aur descoperind cuarț aurifer; Racoviță culege cîte o graminee minusculă de pe porțiunile libere de zăpadă, cu aceeași grijă cu care ar culege o orhidee rarisimă.

. . . .

Pe 30 ianuarie, Danco și cu mine alegem o creastă înaltă (munții Solvay) pe insula Barbant, a cărei ascensiune ni se pare practicabilă și de unde vom putea observa ceea ce există spre vest, adică înspre Pacific.

Pregătim două sănii, încărcăm și ajustăm teodolitul, cortul de pînză, schiurile, rachetele de zăpadă, un reșou, bidoane cu petrol, saci de dormit din piele de ren, într-un cuvînt, tot ceea ce este necesar pentru o excursie de oarecare durată pe zăpadă și gheață. Amundsen, Arctowski și Cook ne vor însoți.

. . . .

Panorama ce se desfășoară sub privirile noastre, și pe care nici o altă privire omenească n-a mai contemplat-o, este de o măreție înspăimîntătoare. Printre faleze negre, gri sau roșiatice, plutesc nori ușori ca niște văluri diafane. La picioarele acestor faleze reapare gheața, de o albeață orbitoare, ce devine aurie la nivelul mării. Ici și colo apar aisberguri cu contururi bizare, creste fermecate sau grote liliachii, atrăgătoare și perfide. Ghețarii, asemeni unor fluvii încremenite, se revarsă și se pierd în marea care pare neagră în contrast cu atîta alb imaculat. Crestele, încununate de gheață și zăpadă, strălucesc cu mii de scîntei sub soare, proiectînd în urma lor umbre cu nuanțe subtile și efemere, albastru deschis, violet pal. Soarele în amurg le colorează minunat, dîndu-le reflexe de sidef ce conferă acestei lumi noi un aspect supranatural și mirific.

Navigînd în banchiză

. . . .

Pe sloiurile de gheață, focile lui Weddell și focile crabiere dormitează voluptuos sau se întind alene sub mîngîierile soarelui.

Apele sînt populate de cetacee, mult mai numeroase decît în golful Hughes. În orice direcție am privi, vedem zbenguindu-se trei sau patru indivizi, balenoptere și mai ales megaptere. În timpul nopții auzim suflul lor puternic care, împreună cu strigătul ascuțit al pinguinilor și bubuiturile surde ale ghețarilor ce se prăbușesc în mare, sînt singurele zgomote care tulbură liniștea impresionantă ce domnește în jurul nostru.

FAUNĂ ŞI FLORĂ

PRETUTINDENI, fie pe malurile care mărginesc strîmtoarea Gerlache, fie pe insulele care o împînzesc, am întîlnit colonii de pinguini, adunări gălăgioase şi comice pe care apropierea noastră nu le risipea; fiindcă nu mai văzuseră oameni pînă la noi, nu învăţaseră să se teamă de ei.

Pinguinii i-au oferit lui Racoviţă inepuizabile subiecte de studiu. Spiritualul nostru zoolog ne-a povestit şi ne-a descris mai tîrziu în conferinţele sale rezultatele acestor observaţii.

....

Prin aceste ţinuturi abundă de asemenea un fel de goeland (megalestris antarctica), o pasăre de culoare cafenie şi destul de mare. Foarte curajoasă, ea ştie să-şi apere puii cu cea mai mare energie, aşa cum a povestit Racoviţă, care a avut un incident neplăcut cu o pereche de astfel de păsări.

....

Flora sărăcăcioasă a acelor ţinuturi se reduce doar la cîţiva muşchi sau licheni ce punctează ici şi colo stîncile falezelor; iar pe plajă, cîteva alge minuscule. În sfîrşit, o singură plantă fanerogamă, o singură graminee descoperită de Racoviţă în ungherele cele mai ferite ale măruntelor porţiuni înverzite, denumite de el cu entuziasm „pajişti".

SPRE SUD

CU toate că sezonul e foarte înaintat şi, în tentativele noastre anterioare de a pătrunde în banchiză, am observat deja formarea gheţii noi, semn al iernii care se apropie, prilejul mi se pare favorabil pentru a naviga spre Sud.

Fie că vom străbate banchiza sau vom fi opriţi de ea, fie că vom reuşi să ne degajăm la timp spre a evita iernarea sau vom rămîne blocaţi, cred că merită să încercăm aventura.

Savanţii din statul major sînt în completă divergenţă de păreri cu mine; teama de primejdie nu există pentru ei, dar s-au recoltat date ştiinţifice şi colecţii preţioase, iar ei ar vrea să le pună la adăpost înainte de a se lansa în noi peripeţii. Aceste considerente sînt înţelepte, desigur, dar banchiza e deschisă înaintea noastră şi nu pot rezista ispitei de a trece dincolo de ea.

....

Parcă am fi intrat într-o altă lume şi, asemeni eroilor din „saga" scandinave, sîntem supuşi de zei cumpliţi unor încercări supranaturale. Şi oare n-am pătruns noi într-o lume nouă, nu spre a elibera vreo valkirie adormită, ci spre a smulge albei Antarctide cîteva din tainele ei păzite cu atîta străşnicie?

....

Ce poet va cînta vreodată splendoarea acestei lumi polare? Ce limbă omenească îi va putea evoca magia? Sîntem copleşiţi de vraja acestui spectacol pe care imaginaţia este incapabilă să-l cuprindă, iar pana mea să-l descrie. Mai mult decît oriunde în lume, aici lumina are capricii neprevăzute şi minunate; universul lugubru şi dezolant ce ne înconjoară se preschimbă ca sub bagheta unui magician într-un paradis feeric, cu străluciri de vis; apoi totul redevine haosul impresionant şi mort de la început.

PRIMA IERNARE AUSTRALĂ

IERNAREA fiind imposibil de evitat, ne gîndim în primul rînd să ne amenajăm cît mai confortabil cu putinţă închisoarea temporară în care vom trăi cel puţin opt sau nouă luni de zile.

....

Pentru moment nu mai sîntem navigatori, ci o mică colonie condamnată să stea pe loc o perioadă îndelungată. Avem cabinele şi sălile noastre comune la bordul „Belgicăi". Mişcare putem face pe gheaţa ce ne înconjoară, acoperită de zăpadă şi măturată de vînturi. Dar

nu ne putem îndepărta mai mult de cîţiva kilometri spre a nu pierde din vedere catargele vasului. Ne aflăm pe un planşeu mobil, supus unor frecvente dislocări parţiale.

. . . .

Echipajul întreţine buna stare şi curăţenia navei; cîteodată pompează apa din cală fiindcă vasele de lemn, ca al nostru, suferă mereu de infiltraţii. Marinarii ajută de asemenea şi la sondaje sau la unele lucrări de laborator, cum ar fi tăierea şi împăierea animalelor.

. . . .

Statul major întreprinde diverse observaţii. Cînd e cer senin, Lecointe observă poziţia noastră, vînturile şi curenţii submarini putînd să ne antreneze în orice direcţie odată cu cîmpul de gheaţă care ne încleştează. Eu efectuez un sondaj. Arctowski culege sedimentele recoltate, apoi analizează cu minuţiozitate temperatura apei marine şi eşantioanele extrase de la diverse adîncimi.

. . . .

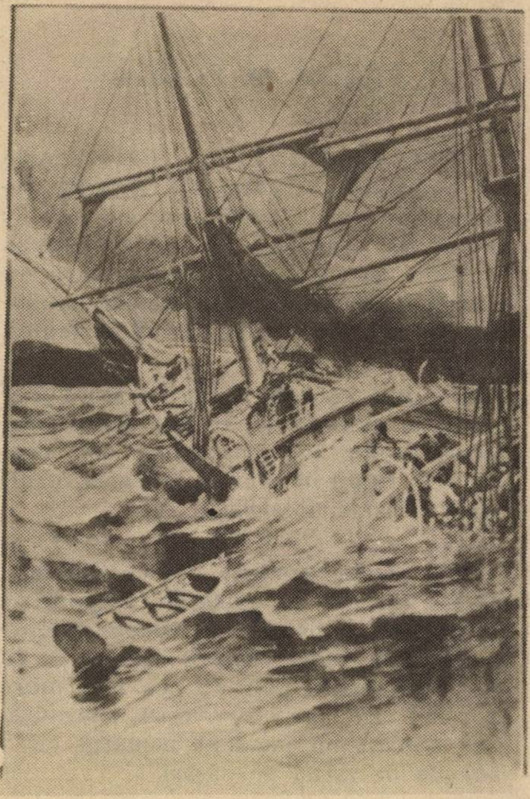
Practicăm pescuitul pelagic cu ajutorul unor plase foarte fine în formă de conuri, terminate printr-o sită de filtrare care lasă să treacă apa şi reţine organismele minuscule.

După fiecare pescuit, Racoviţă are de lucru în laboratorul său pentru cîteva zile. Organismele care nu pot fi preparate pentru conservare sînt studiate la microscop, desenate, descrise. Pentru anumiţi peşti care, odată morţi, îşi pierd coloritul natural, zoologul ia eşantioane de culoare cu acuarela.

Adesea fileul aduce la suprafaţă pietre, spongieri şi frumoase exemplare de corali.

. . . .

Această făptură stranie, numită „euphausia“, este luminiscentă. Ea posedă de-a lungul corpului adevărate aparate de iluminat compuse dintr-un focar luminos, un reflector şi o lentilă, totul de dimensiuni microscopice. Extrem de răspîndită pe banchiză, ea alcătuieşte bancuri imense. Focile şi cetaceele n-au decît să-şi deschidă gura spre a absorbi o mare cantitate, la fel şi pinguinii. Ca toate animalele planctonice, „euphausia“ este ierbivoră şi se hrăneşte cu diatomee, alte minunăţii ale lumii liliputane pe care ni le-au revelat excelentul microscop şi explicaţiile savante ale lui Racoviţă.

În furtună

. . . .

Puţin cîte puţin, banchiza abia desfăcută se strînge din nou.

Cîmpul de gheaţă care ne înconjoară se acoperă din ce în ce cu movile de presiune. Către jumătatea lui mai, soarele nu se mai arată decît cîteva momente la amiază.

Noaptea polară se aşterne peste noi.

NOAPTEA POLARĂ

„BELGICA“, imobilă, cu parîmele înţepenite de ger şi poleite de chiciură, fără altă urmă de viaţă decît o dîră uşoară de fum ce se ridică deasupra punţii, pare un vas fantomatic. Spectacolul este grandios şi funebru; lumina lunară pare să dezvăluie o lume moartă.

Şi totuşi, oricît de spectrală i-ar fi lumina, ea ne odihneşte ochii obosiţi de întuneric şi de negură.

. . . .

Din păcate zilele frumoase sînt rare, iar viscole frecvente ne ţin blocaţi în navă. Cînd vîntul e puternic, ridică pe banchiză nori de pulbere îngheţată, cristale mărunte şi dure ca nisipul. Şi norii aceştia de zăpadă se ridică la înălţimi ameţitoare, formînd împreună cu ninsoarea care cade din văzduh vîrtejuri cumplite. Zăpada pătrunde peste tot, scoţînd din uz unele instrumente mai delicate, ca higrometrele de exemplu. Cînd astfel de furtuni durează mai multe zile, ridicînd uneori zăpada peste catarge, atunci nava e aproape îngropată.

. . . .

În general, în afara orelor de lucru, ne adunăm cu toţii în jurul mesei din careu şi aici răsună deseori hohote de rîs; sîntem tineri şi plini de speranţe; maladiile nu ne-au atins încă şi, pe cinstea mea!, încercăm să ne omorîm timpul în modul cel mai distractiv posibil, fiindcă în aceste lungi zile de claustrare ocupaţiile mai serioase nu ne iau decît o parte din vreme.

. . . .

În fiecare seară, de la începutul călătoriei, Racoviţă dispare din careu la aceeaşi oră. Se duce în laboratorul său pentru a-şi nota în jurnal, apoi meditează asupra evenimentelor zilei, asupra certurilor mărunte dintre camarazi sau a teoriilor expuse de cineva ori rememorează cuvintele scăpate de unii sau alţii dintre noi; caricatura rezultată din această meditaţie e o desfătare aşteptată de toţi cu nerăbdare.

Un ceas după ce ne-a părăsit, Racoviţă se întoarce în careu şi, fără să scoată o vorbă, depune flegmatic un desen în mijlocul mesei. Ne aruncăm asupra lui, îl devorăm şi petrecem un moment de veselie. Chiar cei vizaţi de caricaturist rîd adesea din toată inima, ceea ce e de fapt arma cea mai eficace pentru a-i dezarma pe zeflemişti.

Ce amuzantă, ce plină de umor cronică în imagini a expediţiei s-ar putea face cu aceste caricaturi!

PRIMĂVARĂ ŞI VARĂ ANTARCTICĂ

ERA de-abia șapte dimineața cînd orizontul se și împurpurase la răsărit; puțin cîte puțin, lumina aurorei intensificîndu-se și suind tot mai sus pe cer, căpătase aspectul unui imens incendiu datorită norilor filamentoși ce păreau să împartă această lumină în flăcări uriașe. Iluzia era și mai completă din pricină că alți nori, întunecați, fumurii, pluteau în regiunile superioare ale cerului.

. . . .

De cînd am rămas în banchiză aspectul nostru fizic s-a schimbat considerabil: sîntem buhăiți și galbeni, părem îmbătrîniți, chipurile noastre sînt obosite, trase, păstrînd, în urma suferinței iernii, o expresie concentrată și tristă.

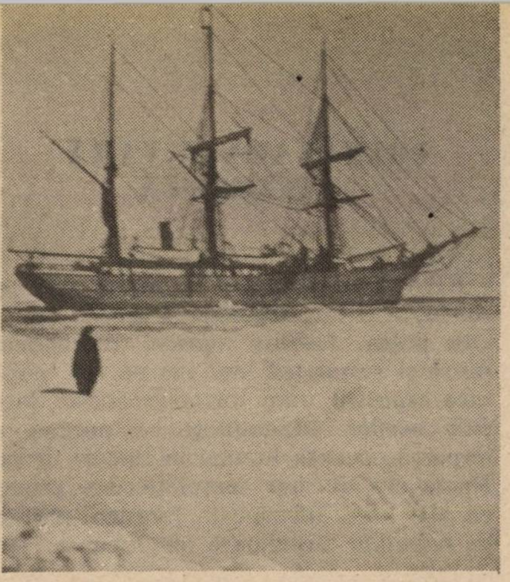
Bărbierii noștri obișnuiți — doctorul Cook și bucătarul Michotte — nu ne mai taie părul și barba decît foarte rar, fiindcă ne protejează de frig. Acei dintre noi care au o pilozitate foarte dezvoltată au căpătat o înfățișare cu adevărat barbară: claia de păr din capul lui Racoviță amintește de periile numite „păr de lup" ce servesc la curățatul plafoanelor; Cook și Arctowski, cu pletele lor lungi, au aerul unor apostoli.

. . . .

Pe 27 noiembrie 1898 putem admira soarele la miezul nopții. De zece zile, deja, nu mai dispăruse sub orizontul nostru, dar cerul fusese permanent acoperit. Tot echipajul a rămas treaz spre a asista la acest spectacol anunțat de seninătatea cerului și pe care nimeni nu-l mai contemplase în zona australă în această perioadă a anului.

ELIBERAREA

PE 4 februarie 1899 „Belgica" începe să se balanseze puțin; șocurile pe care le primește de la tribord sînt regulate,

Pinguin privind trecerea navei „Belgica“

parcă ritmice. Constatăm curînd că gheața s-a fărîmat și mai mult și că o mișcare aproape imperceptibilă a hulei mișcă fragmentele.

. . . .

Către 20 martie, observăm din vîrful catargului o linie lungă și neagră mărginind banchiza dincolo de orizontul nordic. Este marea liberă, marea mult așteptată!

Ne aflăm la mai puțin de zece mile de larg.

Deriva ne antrenează mereu spre vest. Ridicată de hulă, uneori cu putere, gheața ne lovește, ne împinge cu violență. Ziua și noaptea suportăm șocuri teribile. Dar, pe nesimțite, continuăm să ne apropiem de marginea banchizei.

. . . .

La 14 martie către ora două noaptea se produce o destindere. Comand să se întețească focurile și, la orele patru, zăresc marginea banchizei formînd un golf. Dar nava nu e încă liberă în mișcările sale și derivăm spre un imens aisberg tabular de care riscăm să fim zdrobiți. Din fericire gheața în plină frămîntare ne oferă noi ieșiri. Ne strecurăm printre ele și fugim.

La prînz sîntem în larg.

Cuvintele nu pot exprima sentimentele de bucurie, de eliberare, de ușurare pe care le-am încercat după treisprezece luni de claustrare, aflîndu-ne în ape libere.

ÎNTOARCEREA. REZULTATELE

26 martie. În jurul nostru, albatroși și petreli planează din ce în ce mai numeroși, semn sigur al apropierii uscatului, deși nu zărim încă nimic.

Noaptea, vîntul este foarte violent, rafalele tot mai înverșunate culcă nava pe o coastă sub suflarea lor gigantică.

. . . .

A doua zi, în zori, aruncăm ancora în rada orașului Punta-Arenas.

Sîntem felicitați, sîntem îmbrățișați, copleșiți de întrebări, noi, care am vrea să aflăm atîtea și care, cu inima strînsă, nu îndrăznim să punem nici o întrebare.

. . . .

Nu am rămas mult la Punta-Arenas. Cum nu mai avem cărbuni suficienți și nici mijloace de a mai procura, traversarea Atlanticului avea să se facă cu pînze și să dureze. De aceea nu am vrut să-i fac pe colaboratorii mei științifici să piardă un timp prețios. S-a stabilit că Racoviță, Arctowski și Dobrowolski urmau să se întoarcă în Europa unde puteau activa mai util, odată ajunși, clasînd colecțiile pe care le-am cules și verificînd observațiile întreprinse.

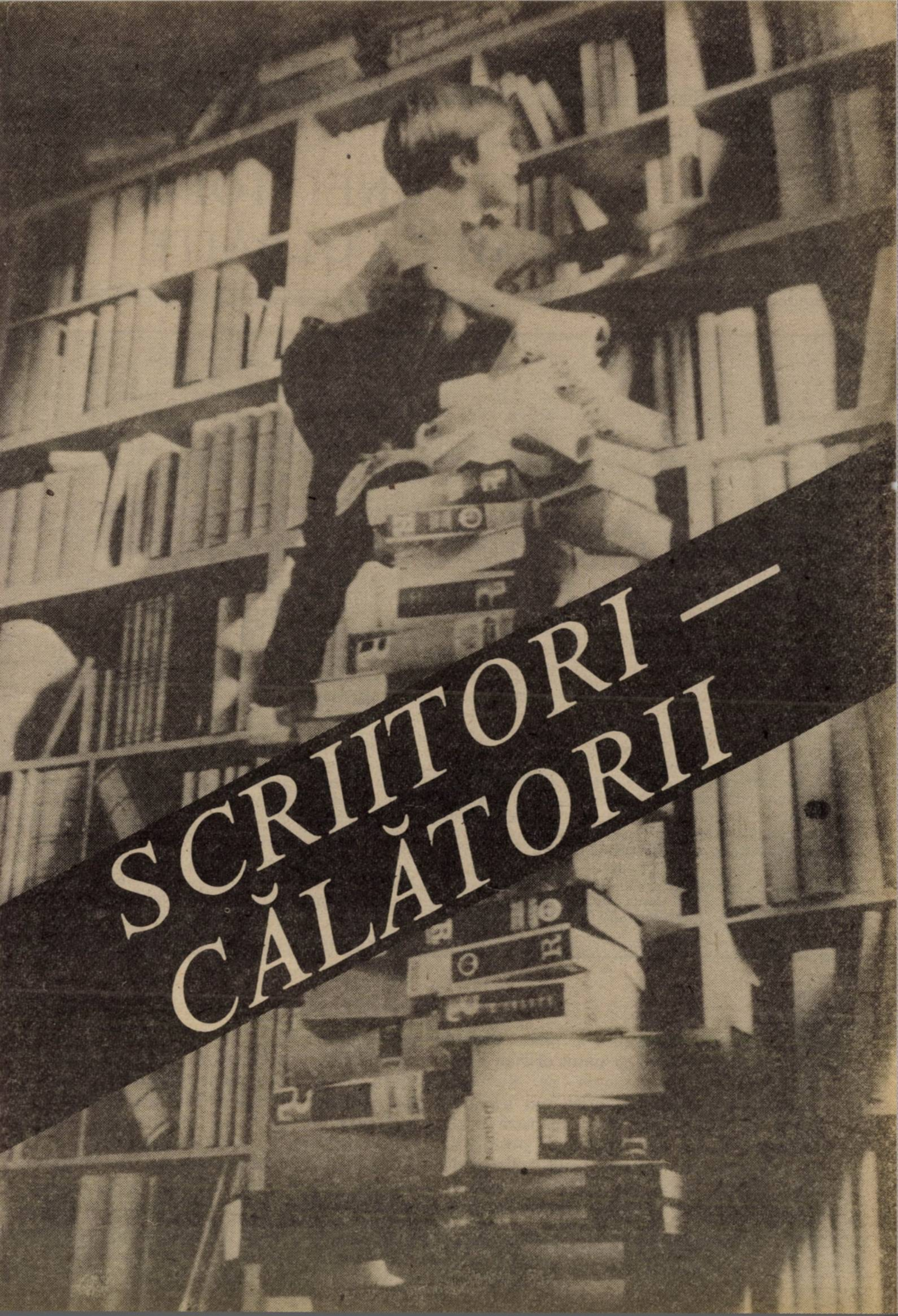
. . . .

La 14 august 1899, „Belgica“ părăsea Buenos-Aires pornind către Belgia. Traversarea a fost lungă și dificilă; vînturi potrivnice ne-au antrenat nu departe de Terra-Nova și abia la 30 octombrie am aruncat ancora la Boulogne sur Mer.

. . . .

Înainte de a încheia aceste pagini, îmi rămîne de îndeplinit o datorie. Țin să-mi exprim profunda recunoștință pe care mi-au inspirat-o abnegația, zelul, devotamentul absolut cu care mi-au sprijinit eforturile camarazii mei. Datorită generozității lor atît de rare Expediția Antarctică Belgiană s-a putut desfășura, deși în condiții financiare atît de modeste. Datorită colaborării lor luminate, expediția a putut obține rezultate științifice care vor fi puse în curînd în valoare printr-o lucrare specială, la îndemîna tuturor.

Prezentare, traducere și selecția textelor de Andrei NICULESCU

SCRIITORI —
CĂLĂTORII

Matsuo BASHŌ

AMINTIRILE UNEI TOLBE DE DRUMEŢ COLBĂITE

■ Cel mai important autor de **haiku**, Matsuo Bashō, s-a născut în oraşul Ueno din provincia Iga în anul 1644, ca fiu al unui samurai. Studiază arta „versului legat" avîndu-l ca maestru pe Kigin. Pleacă la Kyoto unde studiază clasicii chinezi cu Ito Tanan şi caligrafia cu Kitamuki Unchiku. Revine acasă, apoi pleacă la Edo (Tokyo de azi) unde duce o existenţă destul de incertă: locuia pe la prieteni şi admiratori şi avea tot felul de ocupaţii. Totuşi, după această perioadă de căutări, el pare să fi dobîndit o siguranţă şi un renume în cercurile poetice din oraş, pentru că în anul 1675, cînd marele poet Sōin a sosit de la Osaka, Bashō a fost unul dintre cei invitaţi să compună „versuri legate" împreună cu el. Întîlnirea cu Sōin l-a marcat puternic pe Bashō, care şi-a şi schimbat numele cu această ocazie. În anii următori, poemele lui au fost publicate în patru antologii emulînd tonul jucăuş şi stilul ingenios al lui Sōin. În anul 1680, un admirator de-al său construieşte pentru el o căsuţă şi îi face cadou nişte arbori *bashō* (o specie de banan). Bashō s-a simţit de la bun început atras de acest copac şi în scurtă vreme şi-a schimbat din nou numele, împrumutîndu-l pe cel al bananului. În aceeaşi perioadă, poetul cunoaşte un renumit preot zen şi începe practicarea meditaţiei. Această formă de disciplinare spirituală îi dă puterea de a vedea lumea într-un context în care n-o mai văzuse niciodată. În 1684, Bashō începe prima sa călătorie, pe care o va povesti în **Nozarashi Kiko (Amintirile unui schelet bătut de vînturi)**. În 1687, poetul face o excursie de scurtă durată la templul Kashima, iar jurnalul acestei călătorii este intitulat **Kashimo Kiko (O vizită la templul Kashima)**. Aproape imediat după întoarcerea aceasta, Bashō pleacă în cea de-a doua călătorie importantă, care durează 11 luni, urmînd aproape acelaşi itinerar ca şi în prima călătorie. Impresiile acestei drumeţii vor constitui obiectul schiţei: **Oi no Kobumi (Amintirile unei tolbe de drumeţ colbăite)**. Din punct de vedere artistic, **Amintirile unei tolbe de drumeţ colbăite** denotă un mare avans faţă de celelalte schiţe de călătorie, căci aici pentru prima oară se încearcă omogenizarea amestecului de proză şi **haiku** (care se numeşte **haibun**). În această schiţă, poetul reuşeşte să menţină o anumită distanţă artistică între el şi obiectul literaturii sale. Din acest motiv găsim aici pasaje atît de frumoase, precum descrierea ţărmului de la Suma. Cu patimă neostoită, poetul va mai face cîteva călătorii, pînă înspre anul în care îl surprinde moartea (1694).

Cititorul acestei schiţe de călătorie trebuie să ştie că drumeţiile pe vremea lui Bashō erau făcute în condiţii foarte precare şi destul de puţini erau aceia care se încumetau să plece la drum doar din plăcere.

ÎN această alcătuire a mea făcută dintr-o sută de oase și nouă orificii există ceva, iar acest ceva se numește — în lipsă de altă denumire mai bună — spirit în bătaia vîntului, căci tare mult seamănă cu un văl subțire și zdrențuit, ce se mișcă la cea mai mică adiere de vînt. Acest ceva din mine s-a apucat cu ani în urmă să scrie poezii, la început doar ca să se distreze, dar în cele din urmă devenindu-i ocupația de-o viață. Trebuie să recunosc, însă, că au fost perioade cînd a decăzut atît de mult, încît era cît pe ce să renunțe la țelul lui, iar alteori era atît de umflat de orgoliu, încît se împăuna vanitos cu izbînzi asupra altora. Într-adevăr, din clipa în care a început să scrie poezii, nu și-a

mai găsit liniştea, şovăind mereu, avînd îndoieli de un fel sau altul. Într-o vreme vroia să cîştige protecţie intrînd în serviciul unei curţi de nobil, iar altă dată dorea să măsoare profunzimea neştiinţei lui încercînd să devină un învăţat, dar a fost scutit şi de una şi de cealaltă din pricina nepotolitei iubiri de poezie. De fapt, nu cunoaşte altă artă decît cea de a scrie poezie şi, de aceea, se agaţă de ea, mai mult sau mai puţin orbeşte.

Saigyo[1], în poezia tradiţională, Sogi[2] în versuri legate, Sesshu[3] în pictură, Rikyu[4] în ceremonia ceaiului, şi de fapt toţi cei care au căpătat o adevărată perfecţiune în vreo artă, au cu toţii ceva în comun, şi anume o minte care dă ascultare naturii, care devine una cu natura, de-a lungul celor patru anotimpuri ale anului. Tot ceea ce vede o astfel de minte este o floare, şi singurul lucru la care visează este luna de pe cer. Numai o minte barbară vede altceva decît o floare şi doar biata minte a animalului visează la altceva decît la lună. Prin urmare, prima lecţie pentru un artist este a învăţa cum să depăşească o atare barbarie şi animalitate, să urmeze natura, să devină una cu natura.

ERA pe la începutul lui octombrie, cu un cer tare schimbător, cînd am hotărît să plec într-o călătorie. Urmărind frunzele căzute de vîntul toamnei, mi-a fost peste putinţă să nu încerc o nedeslușită teamă legată de călătoria mea.

Începînd de azi înainte
Hoinar mă voi numi
Plecînd într-o călătorie
Prin ploaia timpurie.

Tu vei dormi din nou noaptea
Cuibărindu-te printre flori de *sasanqua*.

Cel de-al doilea poem a fost scris de către Chotaro[5], un locuitor din Iwaki, spre a-mi da curaj, atunci cînd a dat o petrecere de adio în casa lui Kikaku.

E iarnă acum
Dar cînd vine primăvara
În traistă avea-vei
Flori de cireș din Yoshino.

Acest poem a fost un dar plin de curtoazie al seniorului Rosen[6]. Alţi prieteni, rude şi învăţăcei de-ai mei i-au urmat pilda, venind la mine cu poeme şi scrisori de adio sau trimiţîndu-mi bani pentru sandale de paie, aşa încît am fost cruţat de chinul de a mă pregăti de drum, lucru care se zice că în mod normal îţi ia cam vreo trei luni. De fapt, toate cele ce îmi erau de trebuinţă pentru călătorie — pelerina din hîrtie, mantaua cu căptuşeală de bumbac, pălăria, ciorapii etc. care să-mi ţină cald în toiul iernii — mi-au fost date de către prieteni, iar pentru că am fost invitat la petreceri pe o corabie, în casele prietenilor mei, ba chiar şi în schitul meu, m-am obişnuit pe nesimţite cu alaiul şi cu strălucirea ospeţelor şi era cît pe ce să cad victimă iluziei că pleacă în călătorie un personaj important.

DIN timpuri imemoriale arta de a ţine jurnale de drum a fost răspîndită printre oameni, iar scriitorii mari cum ar fi seniorul Ki[7], Chomei[8] sau călugăriţa Abutsu[9] au dus-o la desăvîrşire. Scrierile de mai tîrziu sînt în general doar ceva mai mult decît nişte imitaţii ale acestor mari maeştri, iar pana mea, fiind lipsită de înţelepciune şi neajutorată de harul divin, se chinuie să le stea pe potrivă, dar zadarnic. E destul de uşor să zici, de exemplu, că în ziua cutare dimineaţă a plouat, dar s-a făcut frumos după-amiază, că în locul cutare era un pin, că numele rîului dintr-un anume loc era cutare, căci acestea sînt lucrurile pe care le spune orişicine în jurnalul său, cu toate că ele nu ar merita să fie pomenite decît în cazul în care conţin indicii noi şi impresionante. În jurnalul meu cititorii vor afla o culegere întîmplătoare a ceea ce am văzut în cale, peisaje care mi-au rămas într-un fel în suflet — o căsuţă singuratică în munţi, un han înconjurat de mărăcinişuri, de pildă. Am notat aceste însemnări în nădejdea că vor isca o conversaţie plăcută printre cititorii mei şi că vor fi de vreun folos celor care vor drumeţi în acelaşi chip. Totuşi, trebuie să recunosc că

DJA SI-BIAO: Copacul şi călătorul

însemnările mele sînt ceva mai mult decît bolboroseala ameţelii sau decît vorbăria fără şir a nălucirii şi prin urmare cititorii mei sînt rugaţi să le ia ca atare.

AM petrecut la Narumi.

Glasurile fluierarilor
Mă poftesc să pătrund
Cu privirea întunericul
Promontoriului-Luminat-de-Stele.

Hangiul mi-a zis că seniorul Asukai Masaaki[10] a tras odată aici în drum spre Kyoto şi a lăsat în urma sa acest poem scris chiar de mîna lui:

Stînd singuratic
Pe ţărmul de la Narumi
Simt întinsul mării
Care mă desparte în acest chip
De vechea capitală.

Eu am scris:

Am făcut doar jumate-drum
Spre vechea capitală
Iar deasupra capului
Norii grei de zăpadă.

Am vrut să-i fac o vizită lui Tokuku[11], la schitul lui din satul Hobi, în provincia Mikawa. Mai întîi l-am chemat pe Etsujin şi am mers împreună preţ cam de douăzeci şi cinci de mile în direcţia satului pînă cînd am tras la un han, la Yoshida.

Deşi era frig
Ne simţeam în siguranţă
Dormind laolaltă
În aceeaşi încăpere

Am luat-o pe o potecă şerpuind prin orezăria din Amatsu Nawate, printre rafalele tăioase venind dinspre mare.

În lumina soarelui
Unei zile reci de iarnă
Umbra mea îngheaţă bocnă
Călare pe cal.

Promontoriul de la Iraga era cam la vreo milă de satul Hobi. Se putea ajunge acolo pe uscat, prin provincia Mikawa, dar plecînd din provincia Ise trebuia să traversezi pe mare, şi pe deasupra era inclusă printre priveliştile din Ise de către un poet din Manyō Shū[12]. Am cules cîteva pietricele de pe ţărm, aşa-numitele pietre albe de Irago, întrebuinţate pentru jocurile de *go*. Muntele Honeyama, aflat în spate, era vestit pentru şoimii lui, acest promontoriu sudic fiind unul dintre locurile unde şoimii sosesc de timpuriu în fiecare an. Chiar în clipa în care încercam să-mi amintesc poeme vechi despre şoim,

Printr-un nespus noroc
Am văzut
Un şoim singuratic rotindu-se
Deasupra promontoriului de la Irago.

Templul Atsuta era în reconstrucţie.

Nici o pată nu se afla
Pe suprafaţa şlefuită
A sticlei divine
Neprihănite cu flori de zăpadă.

Am fost invitat la Nagoya, oraş la apus de templul Atsuta, să mă odihnesc puţin.

Am fost poet oaspete în casa prietenului meu.

Căutînd mireasma
Prunului timpuriu
L-am găsit lîngă streaşina
Unui ţanţoş hambar.

În timpul şederii mele la Nagoya, am compus mai multe versuri legate, lungi şi scurte, împreună cu prietenii mei care veniseră de la Ogaki şi Gifu.

Am plecat din Nagoya, la cîteva zile după zece decembrie, îndreptîndu-mă spre ţinutul meu natal.

Lenevind într-o zi
La un han, am văzut lumea
Dereticîndu-şi casele
La sfîrşit de an.

ÎN satul Hinaga, unde se zice că un poet din antichitate care venea din Kuwana era cît pe ce să moară de foame, am închiriat un cal şi am urcat suişul abrupt al trecătorii „Sprijină-te-într-un-toiag". Nefiind obişnuit să merg călare, la un moment dat am căzut, fiind aruncat la pămînt cu şa cu tot.

De-aş fi mers prin trecătoare
Sprijinit într-un toiag
Aş fi fost cruţat
De căderea de pe cal.

După ce mi-am revenit din ameţeala căzăturii, am improvizat poemul de mai sus, dar mi-am dat seama că este lipsit de cuvîntul care denotă anotimpul.

Venind în sfîrşit acasă
La sfîrşitul anului
Am plîns ca să-mi găsesc
Cordonul ombilical.

Nevrînd să mă despart de anul care trecea, am băut pînă tîrziu în cea din urmă zi de decembrie. Cînd, după un somn greu, m-am trezit, prima zi a noului an trecuse pe jumătate.

Măcar în cea de-a doua
O să mă scol devreme
Ca să întîmpin
Primăvara cea cu flori

Scene de primăvară timpurie:

Primăvară proaspătă!
Lumea e-n vîrstă doar
De nouă zile —
Aceste cîmpii şi munţi

Aer încălzit de primăvară
În unde mici
De un deget sau două —
Deasupra ierbii de peste iarnă.

ÎN satul Awa din provincia Iga exista ruina templului înălţat de măritul poet Shunjō. Acest templu era cunoscut sub numele de Gohōzan Shindaibutsuji, dar acum această lungă denumire este singura mărturie a trecutei lui glorii. Încăperea principală fusese complet distrusă, rămînînd doar temelia, iar chiliile preoţilor fuseseră preschimbate în ţarini şi orezării. Măreaţa statuie a lui Buddha, înaltă iniţial de peste doi metri, era acoperită de muşchi verde, cu excepţia feţei care strălucea ca şi în zilele din vechime. Chipul întemeietorului stătea drept, dar ţi se făcea milă văzîndu-l printre ruine, unde salvia şi alte buruieni năpădiseră terasele şi piedestalele. La fel de fără viaţă erau şi cei doi copaci *sal* care fuseseră mîndria templului odinioară.

Aproape la fel de înalt
Precum statuia prăbuşită
Aerul încălzit pîlpîind
Din temelia de piatră.

De multe lucruri din trecut
Mi-aduc aminte
Atunci cînd stau în grădină
Uitîndu-mă la un cireş.

La Bodaisan:

Spune-mi singurătatea
Acestui munte părăsit
Ţăranul bătrîn
Săpînd după cartofi sălbateci.

Cu ocazia întîlnirii prietenului meu Ryū Shōsha:

„Înainte de orice să-mi spui
Numele acestui stuf"
I-am zis învăţatului
Arătînd spre tinerele frunze.

HOKUSAI: **Colibă pe stîncă**

L-am cunoscut pe Setsudō, fiul lui Ajiro Miabu.

Un mugur tînăr a dat
Nişte flori frumoase
Crescînd
Pe trunchiul unui prun bătrîn.

Am fost poftit la un schit.

Înconjurată de cîmpuri de cartofi
Poarta străjuieşte
Aproape îngropată în frunze proaspete
De cornăţel.

M-am întrebat de ce oare nu exista nici măcar un singur prun în curtea sfîntă a templului din Ise. Însă preotul mi-a spus că nu-i nici un motiv deosebit şi că pot găsi un trunchi solitar îndărătul casei unde locuiau fecioarele sfinte.

Ce potrivit este
Pentru sfintele fecioare
Un trunchi solitar
De prun înmiresmat.

Ce neaşteptat noroc
Să pot vedea
O imagine a Nirvanei
În această baracă sfîntă.

CÎND veni mijlocul lunii martie, nu mi-am mai putut stăpîni dorinţa de a pleca la Yoshino, căci în mintea mea cireşii erau deja înfloriţi. Cineva îmi făgăduise să mă însoţească la Yoshino pe promontoriul Irago şi m-am întîlnit cu el la Ise. Era dornic să se bucure împreună cu mine de feluritele priveliști și în același timp să mă ajute în calitate de slujitor cît timp vom fi pe drum. Şi-a schimbat numele în Mangiku-maru, care mi-a plăcut teribil pentru aroma lui băieţească. Am sărbătorit plecarea mîzgălind pe pălăriile noastre: „Nu avem nicăieri în acest univers o locuință stabilă. Un grup de doi hoinari".

Ai puţină răbdare,
Îţi voi arăta
Cireșii din Yoshino,
Pălărie din lemn de chiparos.

Ai puţină răbdare,
Pălărie de chiparos,

Îţi voi arăta şi ţie
Cireşii din Yoshino
Scrise de Mangiku-Maru

M-am descotorosit de o mulţime de lucruri, pentru că îmi place să călătoresc nestingherit. În orice caz, anumite lucruri au trebuit fi duse în circă — precum o pelerină de ploaie, o manta, o piatră de cerneală, o pensulă, hîrtie de scris, doctorii, un coş de alimente — iar toate acestea erau destul de grele pentru mine. Înaintam atît de greu, încît m-am simţit tare descurajat. Curînd mergeam cu paşi şovăielnici, încercînd pe cît îmi era în putinţă să-mi încordez genunchii.

Obosit de drumul lung
Am tras la un han
Îmbrăţişat plăcut
De florile de glicină.

La Hatsuse:

Acolo-i cineva
Stînd şi meditînd
Într-un ungher de templu

Într-o noapte de vară.
Preoţii umblă
În sandale înalte
Prin ploaia care cade
Pe flori de cireş
Scrise de Mangiku

La muntele Kazuraki:

Zeu al ăstui munte,
Poţi fi atît de bun
Să-mi arăţi chipul tău
Printre florile ce-abia mijesc?

După excursii la muntele Miwa şi la muntele Tatu, am urcat abrupta trecătoare Hoso.

Mai sus ca ciocîrlia
M-am căţărat în aer
Trăgîndu-mi răsuflarea
Pe culmea trecătorii.

La Nijikkō:

Unul după altul
Pe rînd tăcute cad
Florile de trandafir galben
Vuietul apei rostogolindu-se.

Am vizitat cascadele de la Seirei, Furu, Nunobiki şi Minō, cea de-a doua fiind la mai puţin de-o milă de templul de la Furu, iar cea din urmă pe drumul spre templul de la Kachio.

Flori de cireş:

Cam cinci sau şase mile
Străbat eu zi de zi
În căutarea voastră
Flori de cireş

Flori de cireş
Pe cerul întunecat,
Iar printre ele o melancolică
„Gata-să-nflorească-mîine"

Luînd evantaiul
Drept ceaşcă
M-am prefăcut că beau
Sub cireşii ce se scuturau

După ce am văzut un izvor cristalin ţîşnind dintr-o stîncă plină de muşchi:

Ploaia de primăvară
Precis că a pătruns
Printre frunze
Ca să sporească izvorul
de cristal.

ÎN cele trei zile cît am stat la Yoshino, am avut norocul să văd cireşii în floare la diferite ceasuri ale zilei — dimineaţa devreme, seara tîrziu sau după miezul nopţii, cînd răsărise luna nouă. Însă tulburat de aceste privelişti, n-am fost în stare să compun nici măcar un poem. Aveam inima grea, căci îmi aminteam vestitele poezii ale lui Sesshōkō, Saigyō, Teishitsu şi ale altor poeţi din vechime. În ciuda ambiţiei scopului meu de la început, am descoperit în acest chip că această călătorie este lipsită cu totul de succes poetic.

La muntele Koya:

Auzind ţipăt de fazan
În munţi
Tînjesc nespus de dorul
Tatei şi al mamei.

Din cauza părului meu
Am suferit o umilinţă
Pe sub cireşii scuturîndu-se
La cel mai sfînt din temple
Scrise de Mangiku

La Wakanoura:

În sfîrşit sînt în pas
Cu primăvara trecătoare
Aici în golful deschis
Din Wakanoura

Am scris acest poem în templul de la Kimiidera care dă spre mare.

Tîrîndu-mi picioarele umflate, am înaintat cu greu precum Saigyō, avînd în minte tot timpul suferinţele lui la rîul Tenryū, iar cînd am închiriat un cal, m-am gîndit la vestitul preot care a păţit ruşinea de a fi aruncat din şa într-o groapă. Totuşi a fost o mare bucurie să văd minunăţiile naturii, privelişti rare în munţi sau de-a lungul ţărmului, ori să vizitez locurile vremelnicelor lăcaşuri ale vechilor înţelepţi unde şi-au petrecut viaţa în schimnicie, sau şi mai mult, să mă întîlnesc cu oameni care s-au dedicat căutării adevărului artistic. Pentru că n-aveam o locuinţă stabilă, n-aveam nici un interes să păstrez comori, iar fiindcă eram cu mîinile goale, nu mi-era frică de hoţi pe drum. Mergeam cît se poate de liniştit, dispreţuind plăcerea de a merge în lectică şi îmi potoleam stomacul cu hrană nepretenţioasă, fugind de mîncărurile luxoase. Îmi îndreptam paşii încotro voiam, neavînd un itinerar de urmat. Singurele mele preocupări lumeşti erau de a fi în stare să găsesc un loc potrivit pentru a dormi noaptea şi dacă sandalele din pai erau pe măsura piciorului meu. Fiecare cotitură a drumului aducea cu sine noi gînduri în mintea mea, iar fiece răsărit de soare îmi producea emoţii inedite. Mare mi-era bucuria cînd mă întîlneam cu cîte cineva care să aibă măcar cea mai vagă înţelegere a eleganţei artistice. Chiar şi aceia pe care îi uram de mult pentru că uneori erau învechiţi şi încăpăţînaţi se dovedeau a fi tovarăşi plăcuţi de drum. Într-adevăr, una dintre cele mai mari plăceri ale călătoriei era aceea de a afla un geniu ascuns printre buruieni şi tufişuri, o comoară pierdută printre cărămizi sfărîmate, o grămadă de aur îngropată în ţărînă, iar cînd găseam o astfel de persoană, întotdeauna îmi făceam notiţe în speranţa că aş putea să le arăt prietenilor mei.

SOSI ziua de schimbat hainele de primăvară.

Mi-am dat jos kimonoul
Să mă simt mai uşor

UTAMARO: Hotsue din casa Daimonji-ya în chip de poetă (din Seria „Şase poete renumite")

Doar punîndu-l în bocceaua
Din spinare

Eram la Nara de ziua lui Buddha şi am asistat la naşterea unui ied. Am fost atît de şocat de această coincidenţă, încît am scris:

Din ce pricină divină
Se întîmplă, oare,
Ca ăst ied să se nască
De ziua lui Buddha.

Se spune că Ganju, întemeietorul templului Shōdaiji, şi-a pierdut vederea în drum spre Japonia din cauza sării care i-a intrat în ochi în timp ce îndura cele şaptezeci de încercări pe mare. După ce am făcut o pioasă plecăciune în faţa statuii sale, am scris:

Doar de-mi-ai îngădui,
Cu dragă inimă ţi-aş sterge
Ochii de lacrimile de sare
Cu aste frunze fragede.

M-am despărţit de un vechi prieten de-al meu la Nara.

Cum coarnele cerbului
Se împart în rămurele
Aşa plec şi eu vrînd-nevrînd
Despărţit de prietenul meu.

În casa cuiva din Osaka:
A vorbi din întîmplare
Despre o floare de stînjenel
E una dintre bucuriile
Unei drumeţii de hoinar.
Pe plaja din Suma:
Luna e pe cer,
Dar ca şi cum ar lipsi cineva
Întreaga scenă-i goală —
Vara la Suma.

ERA pe la mijlocul lui aprilie cînd am plecat hoinărind spre plaja din Suma. Cerul era ușor înnorat, iar într-o noapte scurtă de început de vară, luna era de-o frumuseţe aparte. Munţii erau întunecaţi din cauza frunzişului. Cînd m-am gîndit că ar fi timpul să aud primul cîntec al cucului, lumina soarelui a atins zarea la răsărit și, în vreme ce sporea, am început să văd pe dealurile din Ueno spice de grîu coapte muiate în maro roşietic și colibele pescarilor împrăștiate, ici-colo, printre flori de maci albi.

La răsăritul soarelui văzui
Chipuri bronzate de pescari
Printre florile
De maci albi.

Erau trei sate pe acea plajă, Higashi-Suma, Mishi-Suma și Hama-Suma. Totuși, nici unul dintre sate nu părea să aibă un comerţ local distinctiv. După un poet antic existau foarte multe pescării, dar trebuie că au dispărut cu ani în urmă. Am văzut pești mici, denumiţi *kisugo*, întinși pe nisip la uscat. Cîţiva ţărani — nu prea păreau pescari de meserie — păzeau peştele de ciorile care se năpusteau să-l înşface. Fiecare dintre ei avea arc și săgeți. M-am întrebat de ce oare aceşti oameni mai fac încă uz de mijloace atît de crude, fără nici cea mai mică senzaţie de vinovăţie şi m-a dus gîndul la sîngerosul război[13] care s-a purtat în munţii dindărătul plăjii. Am vrut să văd locul acestui război de odinioară. Drept care am început să urc Muntele Tetsukai. Dar băietanului care-mi servea drept călăuză nu i-a surîs ideea și a încercat să scape cu orice chip. L-am momit promiţîndu-i că la întoarcere o să-i plătesc masa de prînz, iar el începu să meargă. Mi s-a spus că băiatul acesta avea şaisprezece ani, dar părea mai mic decît ceilalţi băieţi pe care i-am văzut în sat. Mergea înaintea mea, urcînd o coastă abruptă, bolovănoasă și plină de ocolişuri. A alunecat de nenumărate ori, dar agăţîndu-se de fiecare dată de o rădăcină de bambus sau de azalee sălbatică, o ţinea tot înainte, gîfîind și nădușind din belşug. Doar mulţumită trudei năvalnice a acestei tinere călăuze am fost în stare să ajung la poarta norilor.

Dincolo de vîrful ascuţit
Al unui harpon de pescar
Am auzit ţipătul
Unui cuc sălbatic.

Acolo unde glasul cucului
Luneca în mare
Revărsîndu-se spre cer
Am aflat o insulă.

În templul din Suma
La umbra unui copac
Am crezut că aud
Un flaut în marş.

PRINTR-O străfulgerare de geniu, un vechi poet a remarcat că toamna este cel mai bun anotimp spre a vizita acest ţărm, căci mi s-a părut că peisajul excelează prin singurătate și izolare în această parte a anului. Pe de altă parte, a fost o nebunie din partea mea să-mi închipui că dacă aș veni aici toamna, aş putea avea un succes poetic mai mare, căci acest fapt vădește doar cît de sărmană-i mintea mea. Insula Awaji se întindea dincolo de fîșia îngustă de apă, iar dealul corespunzător de pe partea continentală despărţea plaja de la Suma, în stînga, de cea de la Akashi în dreapta. Mi-am adus aminte de un peisaj aidoma pe ţărmul rîurilor Go și So din China, dar cineva mai erudit s-ar fi gîndit la multe alte surse de acest fel.

Era acolo un sătuc numit Tai-no-hata, în munţii din spate, și acolo se născuseră două surori, Matsukaze și Murasame[14]. De acolo, am luat-o pe o coamă

HOKUSAI: Cocori

de deal care ducea în provincia Tamba, prin multe hăuri ce aveau nume îngrozitoare precum „Fereastra iadului" și „Căderea cu capul în jos". Cînd am ajuns la Ichi-no-tani, marea prăpastie unde Yoshitsume[15] a executat un atac în coborîre cu mare succes, am privit jos în vale pe deasupra pinului în care își atîrnase gongul de luptă și am văzut tabăra dușmanilor chiar în fața mea. Marea învălmășeală din acea zi, împreună cu alte întîmplări tragice ale timpului, mi-au apărut cu claritate în minte și am văzut în fața mea pe bătrîna bunică a tînărului împărat luîndu-l în brațe, pe mama lui cărîndu-l în spinare, picioarele ei încurcate de kimono în chip jalnic, alergînd cu toții spre o barcă spre a scăpa de măcel. I-au urmat numeroase doamne de la curte, i-au și aruncat în barcă tot felul de lucruri — instrumente muzicale rare, de pildă — înfășurate în cearșafuri și cuverturi. Oricum, multe lucruri de preț trebuie că au căzut peste bord — hrană împărătească pentru peștii din mare, iar cutioarele de cosmetice ale femeilor în nisip, ca să rămînă uitate în iarbă. Din această pricină, probabil, chiar și în ziua de azi, după o mie de ani, valurile se sparg de acest țărm cu un zgomot atît de trist.

Prezentare, traducere și selecția textelor de Radu SĂNDULESCU

---

1) *Poet important din perioada Heian (1118 — 1190).*

2) *Cel mai mare maestru al „versului legat" (1420—1506).*

3) *Cel mai important pictor al perioadei Muromachi (1420—1506).*

4) *Cel mai mare maestru în ceremonia ceaiului (1522—1591).*

5) *Samurai în slujba seniorului Rosen.*

6) *Senior feudal și poet.*

7) *Ki-no-Tsurayuki, poet foarte important din perioada Heian (859—945)*

8) *Kamo-no-Chomei, preot și poet din perioada Kamakura (1153—1216).*

9) *Fosta soție a împăratului Fujiwara*

10) *Poet din perioada Edo (1611—1679).*

11) *Unul dintre discipolii favoriți ai lui Bashō.*

12) *Prima antologie importantă de versuri japoneze, în 20 de volume.*

13) *E vorba de bătălia de la Ichi-no-tani (1184) cînd în fruntea unei mici trupe Minomoto-no-Yoshitsume a repurtat printr-un atac surpriză o strălucită victorie asupra armatei clanului Heike.*

14) *Eroine ale unei piese* no.

15) *Cel mai pitoresc și, în același timp, cel mai tragic erou al clanului Minomoto (1159—1189).*

CHATEAUBRIAND

ÎN CĂUTAREA SPARTEI

N-AM precupeţit nimic pentru a afla tot ce se putea asupra Spartei. Am studiat istoria acestei cetăţi din timpul romanilor pînă în zilele noastre; am consultat călători şi cărţi care tratează despre Lacedaemonia modernă, dar din păcate multe date erau vagi şi contradictorii.

Convins — din pricina unei erori a studiilor mele din perioada de început — că Misitra era Sparta, am început cu excursia la Amyclae, cu intenţia de a epuiza întîi tot ce nu era Lacedaemonia pentru ca apoi să-i pot acorda întreaga mea atenţie. Aşa că judecaţi stînjeneala mea cînd, din vîrful ruinelor castelului de la Misitra, m-am încăpăţînat să descopăr cetatea lui Lycurg într-un oraş absolut modern, a cărui arhitectură nu etala altceva decît un amestec confuz de manieră orientală şi gotică, de stil grec şi italian, fără nici o urmă de ruină antică pentru a le îmbunătăţi. Doar să-şi fi ridicat Sparta, ca vechea Romă, capul desfigurat din mijlocul acestor noi şi distonante monumente! Dar nu! Sparta se prăbuşise în ţărînă, îngropată în mormîntul veacurilor, călcată de picioarele turcilor, moartă fără a lăsa în urmă-i nici un vestigiu al existenţei sale.

ACESTEA mi-erau reflecţiile. Călăuza mea abia rupea cîteva vorbe în italiană şi engleză. Ca să l fac să mă înţeleagă mai bine, am învăţat cîteva cuvinte în greaca modernă; am mîzgălit cu un creion cîteva vorbe în greaca veche; am vorbit în italiană şi engleză, pe care le-am amestecat cu franceză... Iosef s-a străduit să-mi explice, dar n-a făcut decît să sporească confuzia; ienicerul şi ghidul (un fel de negru evreu) şi-au spus părerea în turcă şi au încurcat lucrurile şi mai rău... Vorbeam toţi odată, ţipam, gesticulam; îmbrăcaţi fiecare altfel, cu limbile şi fizionomiile noastre diferite, păream o adunare de demoni cocoţaţi, la apus, pe vîrful ruinelor.

— Această Misitra, i-am zis călăuzei, e Lacedaemonia, nu-i aşa?

— Signor? Lacedaemonia? Ce ai spus?, mi-a replicat.

— Nu-i asta Lacedaemonia, ori Sparta?

— Sparta? Cum adică?

— Te-am întrebat dacă Misitra e Sparta.

— Nu vă înţeleg.

— Ce vrei să spui? Tu, grecule, lacedaemonianule, nu cunoşti numele Spartei?

— Sparta? O, da! Mare republică! Îl preamărea pe Lycurg.

— Atunci, Misitra e Lacedaemonia?

Grecul dădu din cap afirmativ. Eram copleşit de bucurie.

— Acum, m-am adunat, explică-mi ce văd! Ce parte a oraşului e asta?

Am arătat cartierul aflat înaintea mea, puţin spre dreapta.

— Mesochorion, răspunse.

— Asta ştiu. Dar ce parte a Lacedaemoniei era?

— Lacedaemonia? Nu ştiu.

Simţeam că-mi pierd cumpătul.

— Cel puţin arată-mi rîul, am strigat şi am repetat: Potamos, potamos!

Grecul meu îmi arătă rîul numit al Evreului.

— Ce? Asta e Evrotas? Imposibil! Spune-mi unde e Vasilipotamos?

După multe gesticulări, călăuza îmi arătă ir dreapta, către Amyclae.

Din nou eram în plină nedumerire. Am pronunţat numele lui Iri, la care spartanul meu mi-a arătat spre stînga, în direcţia opusă lui Amyclae.

Era firesc să deduc că acolo erau două rîuri: cel din dreapta, Vasilipotamos, şi cel din stînga, Iri; şi nici unul din aceste două rîuri nu curgea prin Misitra.

Dar atunci, mi-am zis, unde poate fi Eurotas? E limpede că nu trece prin Misitra. Aşadar Misitra nu e Sparta, doar dacă rîul nu şi-a schimbat cursul şi nu s-a mutat mai departe de oraş, ceea ce nu pare deloc probabil. Şi atunci unde e Sparta? Am bătut atîta cale fără să o pot descoperi? Trebuia să mă întorc fără a-i contempla ruinele? Eram amărît pînă în adîncul sufletului. În vreme ce coboram de la castel, grecul a exclamat:

— Înălţimea voastră poate vrea să zică Paleochori!

Cînd am auzit ce-a spus, am... izbucnit:

— Da, Paleochori! Oraşul vechi! Unde se află? Unde e Paleochori?

— Mai departe, la Magoula, zise călăuza şi-mi arătă o colibă albă cu cîţiva copaci în jur, departe, în vale.

Mi-au dat lacrimile cînd mi-am îndreptat ochii spre acea mizerabilă colibă, construită pe vatra părăsită a uneia dintre cele mai faimoase cetăţi din univers, acum singurul obiect care marchează locul unde a înflorit Sparta... Sălaşul solitar al unui cioban a cărui unică avere e iarba ce creşte deasupra mormintelor lui Agis şi Leonidas...

Coloane ale templului lui Neptun

A DOUA ZI, cu jumătate de oră înainte de a se lumina, am încălecat împreună cu ienicerul meu şi am pornit în galop spre Lacedaemonia.

Mersesem preţ de un ceas pe un drum ce se îndrepta spre sud-vest, cînd, în lumina zorilor, am zărit nişte ruine şi un zid lung, de construcţie antică; inima a început să-mi bată cu putere. Ienicerul, întorcîndu-se spre mine, a arătat cu biciuşca o colibă albicioasă în dreapta şi a exclamat cu satisfacţie: „Paleochori!“ Am urcat spre ruina principală pe care o vedeam în vîrful unei coline. Întorcîndu-mă pe colină, către nord-vest, ca să urc, am fost surprins de vederea unei vaste ruine semicirculare în care am recunoscut pe dată un teatru antic. Nu sînt capabil să descriu sentimentele amestecate care m-au copleşit. Dealul la poalele căruia stăteam era aşadar dealul citadelei Spartei, căci teatrul era alături de citadelă; ruinele pe care le vedeam sus erau desigur templul Minervei Chalcioecos, pentru că templul se afla în citadelă, iar fragmentele zidului lung peste care trecusem mai jos trebuie să fi făcut parte din cartierul Cynosuri, deoarece acest cartier se afla în nordul cetăţii. Aşadar, Sparta se afla înaintea mea; şi teatrul ei, către care mă călăuzise norocul de cum sosisem, mi-a sugerat imediat amplasamentul tuturor cartierelor şi edificiilor. Am urcat în fugă dealul citadelei.

Cînd am ajuns în vîrf, soarele se ridica în spatele dealurilor Manelaion. Ce privelişte măreaţă! Dar cîtă melancolie! Singuraticul rîu Eurotas curgea pe sub rămăşiţele podului Babyx; ruine pretutindeni şi nici o făptură printre ele. Încremenisem într-un fel de uimire, contemplînd scena. Un amestec de admiraţie şi mîhnire îmi curmă şuvoiul gîndurilor şi am rămas pur şi simplu privind acele locuri. O linişte adîncă domnea împrejur. Hotărît, cel puţin, să fac să răsune ecoul unei voci acolo unde glasul uman nu se mai aude, am strigat din toate puterile: „Leonidas! Leonidas!“

Nici o ruină nu-i repetă marele nume şi însăşi Sparta părea să-şi fi uitat eroul...

În româneşte de Ana PREDA

J. W. GOETHE

SCRISORI DIN ELVEŢIA

(Fragmente)

● Acum cîţiva ani, cînd ne-au fost transmise sub formă de cópii următoarele scrisori, lumea vorbea că au fost găsite printre hîrtiile lui Werther, ştiindu-se probabil că, înainte de a o cunoaşte pe Lotte, acesta umblase prin Sviţera. Originalele nu le-am văzut niciodată şi n-am vrea, de altfel, să influenţăm în vreun fel simţirea şi judecata cititorului; fiindcă, oricum ar fi, puţinele pagini nu vor fi citite fără oarecare interes.

SĂ FIE liberi helveţii? liberi, aceşti burghezi înstăriţi, în ferecatele lor cetăţi? liberi, aceşti sărmani agăţaţi de stîncile şi costişele lor? Cum mai pot fi înşelaţi oamenii! mai ales cînd spiritul păstrează o poveste atît de veche. S-au eliberat ei odată de un tiran şi şi-au închipuit că sînt liberi; însă preabunul soare le-a zămislit, din leşul asupritorului, printr-o ciudată renaştere, un roi de tirani mărunţi; iar ei continuă să tot repete vechea poveste, auzită de-acum peste saţiu: că s-au eliberat cîndva şi au rămas liberi; iar acum stau îndărătul zidurilor, prinşi de obiceiuri şi legi, muierisme şi mărunţişuri, iar despre libertate ar merita desigur să se vorbească şi afară, pe stînci, dacă zăpada te ţine jumătate de an în prinsoare ca pe o marmotă în somnul ei.

PFF, cum mai arată o asemenea creaţie a omului, o asemenea proastă, pătrunsă de nevoi creaţie a omului, un asemenea orăşel negru, grămadă de şindrilă şi pietre, în mijlocul uriaşei, minunatei naturi! Bolovani şi alte soiuri de lespezi pe acoperişuri, ca nu cumva furtuna să le sufle de peste capete tristul coperămînt, şi murdăria, mizeria! şi nebuni care se tot miră! — Oriunde reîntîlneşti oameni, îţi vine mai degrabă să fugi în clipită din faţa lor şi a jalnicei lor lucrări.

CUM ne mai construiesc alţii, în fel şi chip, tinereţea! Să renunţăm cînd la un rău obicei, cînd la altul, însă asemenea obiceiuri rele sînt de cele mai multe ori tot atîtea organe, care-i ajută omului în viaţă. Ce-l mai prigonesc pe băiatul la care descoperă un grăunte de vanitate! Dar cît de jalnică făptură devine omul cînd s-a despuiat de întreaga sa vanitate! Am să-ţi spun cum am ajuns la asemenea cugetare: alaltăieri ni s-a alăturat în călătorie un tînăr deosebit de antipatic, atît din punctul meu de vedere, cît şi dintr-al lui Ferdinand. Slăbiciunile îi erau atît de extravertite, vidul lăuntric atît de vădit, grija-i pentru aparenţa exterioară atît de bătătoare la ochi, şi

totuși l-am ținut printre noi și pretutindeni a fost decît noi mai bine primit. Una dintre nebuniile sale era să poarte o veste de atlaz roșu, care la gît era astfel croită, încît să arate ca panglica unei decorații. Nu ne-am ascuns ironia față de asemenea prostie; dar lui puțin îi păsa, trăgea foloase și probabil chiar își rîdea de noi în ascuns. Fiindcă hangiu și hangiță, surugiu, valet și slujnice, ba chiar și cîțiva călători se lăsară înșelați de asemenea prefăcută podoabă, întîmpinîndu-l cu mai multă curtenie decît pe noi: el era întîiul slujit, și spre marea noastră umilire văzurăm că și frumoasele fete din casă tot după el trăgeau anume cu ochiul. Ba la urmă a trebuit să împărțim și pe din două plata care devenise mai scumpă datorită distinsei sale înfățișări. Cine era nebunul în joc? El, de bună seamă că nu!

FRUMOASE și constructive sînt simbolurile și înțelepciunile pe care le poți întîlni aici pe ceramica sobelor. Iată, schițată, o asemenea parabolă care mie mi-a spus în mod deosebit ceva. Un cal, cu piciorul din spate legat de stîlp, paște de jur-împrejur, cît îi îngăduie funia; jos stă scris: lasă-mă să-mi iau modesta porție. Așa se va petrece desigur în curînd și cu mine, cînd voi reveni acasă, făcîndu-mi după voia voastră datoria precum calul de la moară, primind drept răsplată, asemenea calului desenat pe sobă, o bine-măsurată întreținere. Da, mă întorc, și ce mă așteaptă merita strădania urcării acestor culmi, a rătăcirii prin aste văi și a contemplării acestui cer, a meritat să văd că există o natură care persistă printr-o veșnic mută necesitate, care nu are nevoi și nici sentimente și care e divină, în timp ce noi, pe mărginite petece de pămînt și-n orașe trebuie să ne asigurăm amărîtele lipsuri, supunînd, pe deasupra, totul unei încurcate voințe tiranice pe care o numim libertate.

Münster, 3 octombrie 1779. Duminică seara.

DE la Basel veți primi un pachet cu istoria scrisă a călătoriei noastre de pînă acum, fiindcă ne continuăm peregrinarea prin Elveția la modul cel mai serios. Spre a sosi la Biel am urcat frumoasa vale Birsch, ajungînd în cele din urmă la trecătoarea ce duce aici.

Birsch, un rîu de mărime potrivită, și-a căutat încă din vechime drumul pe umerii unui lanț muntos înalt, lat în spete. Necesitatea o fi urcat apoi cu teamă în urma lui, prin prăpăstii. Drumul a fost lărgit încă de romani, iar acum e tăiat chiar foarte comod. Una lîngă alta trec peste stînci învolburata apă și calea, acoperind în unele locuri toată lărgimea

REMEMBER

Întîietăți — Recorduri — Curiozități

● Întemeietorul turismului mondial, organizat, este socotit englezul Thomas Cook. Acum un veac și jumătate acesta a înființat o întreprindere particulară pusă la dispoziția celor care doreau să facă „plimbări de argement pe mapamond". La 5 iulie 1841 întreprinderea și-a început activitatea, realizînd prima excursie colectivă cunoscută în lume, la care au participat 570 de plimbăreți. Ruta parcursă: Leicester — Longborung și înapoi; 60 de km parcurși cu trăsurile într-o singură zi. Următoarele excursii le-a organizat cu vapoarele în jurul Angliei; apoi cu trăsurile-diligențe, începînd din 1855, prin Belgia, Franța și Italia. John, fiul lui Cook, a dat amploare întreprinderii, organizînd, din 1900, excursii săptămînale, permanente, la Londra și la Paris.

Totuși Cook n-a fost „inventatorul" turismului, acesta fiind, în formă rudimentară, vechi de cînd lumea — cum se spune. I-a dat însă forma nouă, organizată temeinic, făcîndu-l accesibil tuturor.

În 1866 s-a înființat și la Viena o societate care organiza călătorii colective în Europa. Fără îndoială, la aceste excursii au participat și românii, dovadă fiind anunțul pe care-l citim în revista *Icoana lumii*, din Iași, în aprilie 1866: „Doritorii de aceste excursii se înscriu în ist scop și depun prețul fixat pentru transport, nutreț, desfătări de teatru și vizite la celebre așezăminte, încît călătorul nu are a scoate pe drum punga, pe la stațiile ce le petrece..."

Ion MUNTEANU

CROCHIU DE ARHITECT

Marele Palat Petrodvoreț (U.R.S.S.)

trecătorii mărginite pe ambele laturi de stînci — înalte cît le poate ochiul în tihnă cuprinde. În fundal, munții ridică blînde spinări, cu piscuri pentru noi acoperite de ceață.

(...) Trecerea prin această strîmtoare pe mine m-a năpădit cu o măreață, calmă simțire. Măreția e cea care dă sufletului liniștea cea frumoasă, îl umple cu totul și îl face să-și crească măsura, atît cît îi stă în putință. Cît de minunată e o asemenea simțire pură, urcînd pînă-n margini, fără a le depăși totuși. Ochiul și sufletul meu cuprindeau toate aceste, și cum eram pur, neînfruntînd nicăieri acest simțămînt prin falsitate, efectul a fost cel care se cuvenea a fi. Abia comparînd asemenea gînduri cu cele ivite cînd ne zbatem în mărunțime, cînd dăm totul spre a-i împrumuta acesteia cît de cît, bucurîndu-ne și hrănindu-ne sufletul din el însuși — abia atunci ne dăm seama cît de jalnic e acest ajutor.

Un tînăr care ni s-a alăturat de la Basel spunea că priveliștea nu i se mai pare nici pe departe ca prima oară, punînd întregul ei merit pe seama noutății. Eu însă aș spune astfel: privind-o prima oară, sufletul neînvățat se dilată într-o dureroasă plăcere, un preaplin care-l mișcă, smulgîndu-ne voluptuoase lacrimi. Astfel sufletul se lărgește fără s-o știe și nu mai e în stare de acea primă senzație. Impresia e că ai pierdut, dar de fapt ai cîștigat. Ceea ce se pierde din instinctiva bucurie, se cîștigă în creștere lăuntrică. De mi-ar fi fost sortit să locuiesc un ținut măreț, m-aș fi adăpat în fiecare dimineață din măreția lui, iar dintr-o dulce vale aș fi sorbit răbdare, tăcere...

În românește de Grete TARTLER

Arthur RIMBAUD

PAGINI DIN CĂLĂTORII

În 1873, la vîrsta de nouăsprezece ani, terminînd de scris *Une saison en enfer (Un anotimp în iad)*, Arthur Rimbaud își încheia cariera literară.

În anul următor el continuă să călătorească așa cum făcuse și pînă atunci, însă de acum înainte, călătoriile vor juca un rol hotărîtor în viața sa.

Timp de un an dă lecții de franceză în diverse colegii din Anglia și Scoția, în 1875 pleacă în Germania, se angajează preceptor la Stuttgart, iar de aici pleacă pe jos prin Elveția spre Italia. Îmbolnăvindu-se însă de insolație și fiind silit să-și întrerupă călătoria, consulul Franței la Livorno îl trimite în țară.

Întors acasă, începe să studieze araba, italiana, greaca modernă și olandeza.

În mai 1876, Rimbaud pleacă în Olanda, se înscrie în armata colonială olandeză, este trimis la Batavia, însă dezertează și revine în Franța, la Bordeaux, de unde ajunge pe jos în orașul natal, Charleville.

În anul următor îl întîlnim călătorind prin Austria, Germania, apoi, ca interpret la circul Loisset, prin Suedia, Danemarca, pentru a reveni din nou în Franța.

Și călătoriile sale continuă în același ritm.

Iarăși la Hamburg în 1878; se întoarce în patrie și pleacă pe jos spre Elveția (la Lugano și Geneva), apoi spre Alexandria, pentru ca în iarna aceluiași an să ajungă în Cipru, angajat ca șef al unui șantier de construcții.

Anul 1879 îl petrece în Franța, suferind de febră tifoidă, dar un an mai tîrziu se întoarce în Cipru, unde supraveghează lucrările de construcție a palatului guvernatorului general. Neputînd însă suporta clima insulei, Rimbaud se îmbarcă pentru Egipt, de unde, în același an, pleacă la Aden.

Aici este angajat la firma Viannay-Mazeran-Bardey, care face negoț cu cafea și piei de animale, apoi detașat la sucursala acesteia din Harar, unde ajunge la 13 decembrie 1880, „după douăzeci de zile de mers călare prin deșertul somalez".

În anii următori, explorează Somalia și regiunea Galla, apoi zonele necunoscute din Ogaden. Este primul european care a străbătut această regiune, ajungînd pînă la Bubassa.

La 10 decembrie 1883, Rimbaud trimite un raport cu privire la călătoria sa Societății de geografie de la Paris, care-l publică. Este, după știința noastră, ultimul text antum al poetului.

Arthur Rimbaud

În 1887, hotărînd să aducă din Europa un transport de cîteva mii de puști pentru Menelik, regele din Choa (o regiune pe atunci independentă din sud-estul Abisiniei), el formează o caravană, pregătindu-se să plece într-o expediție primejdioasă. Asociatul său Labatut se îmbolnăvește și moare, iar Rimbaud e silit să pornească singur, rămînînd debitor pentru toate datoriile contractate de acesta. Pleacă din Tadjourah la jumătatea lunii decembrie cu caravana și ajunge la 6 februarie, după o călătorie istovitoare, la Ankober, reședința lui Menelik. Acesta

însă plecase la Antotto, după ce cucerise orașul Harar.

Rimbaud îl urmează, Menelik îi ia puștile, însă refuză să i le plătească la prețul stabilit, și-i dă doar o poliță reprezentînd, cu aproximație, prețul de cost al armelor.

Poetul se întoarce la Harar la 11 mai 1887, după ce explorase regiuni necunoscute, adunînd date prețioase pentru știință.

În anii următori, el încearcă să mai participe la comerțul cu arme, foarte activ pe coasta Africii, dar se lovește de opoziția guvernului francez, constrîns să-l interzică, la presiunea Angliei, alarmată de penetrația franceză în Abisinia.

În februarie 1891, apărîndu-i o tumoare la genunchiul drept, Rimbaud nu se mai poate deplasa decît în litieră. E adus la Marsilia, unde i se amputează piciorul, dar starea i se înrăutățește — diagnosticul este „carcinoză generalizată" și moare la 10 noiembrie 1891, în vîrstă de treizeci și șapte de ani.

Călătoriile lui Rimbaud nu sînt, așa cum ar putea să pară la prima vedere, determinate strict de spiritul de aventură de care, de altfel, poetul n-a fost lipsit. Ele reprezintă cu certitudine și o căutare de sine, în contextul încercării lui de a se despărți de un trecut fără îndoială detestat și, poate, al epuizării filonului poetic. Mărturiile unora dintre contemporanii săi sînt revelatoare în această privință.

Peregrinările lui Rimbaud prin lume — mai cu seamă cele din Africa — nu urmăresc deci scopuri de divertisment și nici să se finalizeze în impresii de călătorie. Ele vizează — și este semnificativă în acest sens mutația produsă în mentalitatea poetului — dobîndirea unei situații care să-i asigure deplina independență materială, lucru mărturisit într-una dintre scrisori.

Corespondența, adresată cu precădere familiei, adică mamei, surorilor și fratelui său, acoperă aproape în întregime această a doua parte mai puțin cunoscută a vieții lui Rimbaud și ea ni-l înfățișează pe poet stăpînit de dorința de a se instrui cît mai mult, în vederea vieții pe care urmează s-o ducă (cere să i se trimită cărți de topografie, mineralogie, hidrologie, chimie, construcții de căi ferate, un dicționar de limba amhară etc.), regretînd totodată faptul că nu are un fiu pe care să-l educe conform principiilor sale, suferind din pricina căldurii excesive și apoi a bolii pe care la început o consideră o formă de reumatism, fără a-i intui gravitatea. Interesul pe care-l prezintă corespondența lui Rimbaud este incontestabil, întrucît ea ne oferă date prețioase cu privire la partea mai puțin cunoscută a vieții poetului, cea în care el s-a despărțit de lumea literară.

În cele ce urmează, prezentăm în traducere cîteva scrisori trimise din Aden, Abisinia și Cairo, printre care menționăm raportul adresat Societății de geografie cu privire la teritoriul Ogaden, text menționat mai sus.

Am folosit ediția de *Opere complete* apărută în „Bibliothèque de la Pléiade" sub îngrijirea lui Rolland de Renéville și Jules Mouquet, în 1954.

Ș.V.

Aden, 16 noiembrie 1882

FAMILIEI

Dragi prieteni,

Am primit scrisoarea voastră din 24 octombrie. Cred că cecul va fi fost acum plătit și că lucrurile mele sînt pe drum.

Dacă plec din Aden, o voi face probabil pe contul companiei. Aceasta nu se va hotărî decît peste o lună sau două; pînă în prezent nu mi se îngăduie să văd nimic precis. Cît despre întoarcerea în Franța, ce să caut acum acolo? E mult mai bine să încerc să adun ceva pe aici, apoi o să mai văd. Lucrul cel mai important și mai urgent pentru mine e să fiu independent oriunde.

Calendarul îmi spune că în Franța soarele răsare la șapte și un sfert și apune la patru și un sfert în luna asta a lui noiembrie; aici, aproape întotdeauna la șase și la șase. Vă doresc o iarnă după voia voastră și, anticipat (căci cine știe unde voi fi peste cincisprezece zile sau o lună), un an bun, ceea ce se poate numi un an bun, așa cum îl doriți, pe 1883!

Cînd o să plec iarăși în Africa cu bagajul meu fotografic, o să vă trimit lucruri interesante. Aici la Aden nu găsești nimic, nici măcar o foaie de hîrtie (afară de cazul cînd o aduci), fiind un loc unde nu stai decît nevoit.

În cazul în care n-ați folosit în întregime cei o mie de franci, vă mai dau însărcinarea să-mi trimiteți cărțile următoare, care-mi sînt indispensabile acolo unde mă duc și unde n-am nimic ca să mă informez.

Dați lista anexată la librăria din Attigny, cu sarcina să mi se trimită totul cît mai repede cu putință (fiindcă, dacă nu ajunge coletul la Aden, o să mi le întîrzie mult). Dacă n-au rămas bani, trimiteți totuși comanda și anunțați-mă, o să trimit suma care lipsește. Valoarea totală poate fi de 200 franci. Puneți-le într-o ladă pe care să scrieți „Cărți" și expediați-le domnului Dubar cu un bilet explicîndu-i să trimită coletul pe numele meu la Aden, la Agenția de mesagerie maritimă. Fiindcă, dacă-l expediați prin agenția din Lyon, n-o să ajungă niciodată.

Sînt silit să vă părăsesc. Vă mulţumesc dinainte.

Al vostru,

Rimbaud.

RAPORTUL CU PRIVIRE LA OGADEN ÎNTOCMIT DE DL. ARTHUR RIMBAUD, AGENT AL DOMNILOR MAZERAN, VIANNAY ŞI BARDEY LA HARAR (AFRICA ORIENTALĂ).

Harar, 10 decembrie 1883

Iată informaţiile aduse de prima noastră expediţie în Ogaden.

Ogaden este numele unei uniuni de triburi somaleze de origine şi al teritoriului pe care-l ocupă şi care, în general, pe hărţi se mărgineşte cu triburile somaleze Habr-Gerhadjis, Doulbohantes, Midjertines şi Hawia, la nord, la est şi la sud. La vest, teritoriul Ogaden se învecinează cu galaşii, cu păstorii eniaşi pînă la Wabi, apoi rîul Wabi îl desparte de marele trib Orombo al oruşilor.

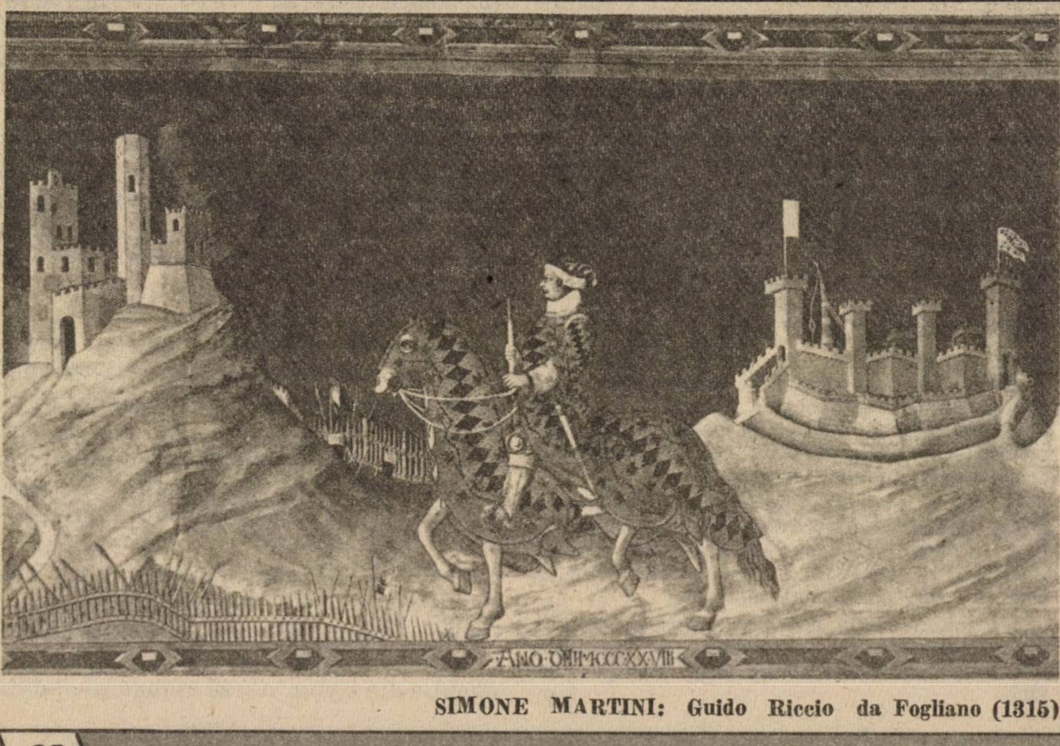
Sînt două drumuri de la Harare la Ogaden: unul prin estul oraşului spre Boursouque şi la sud de muntele Condudo, prin War-Ali, are trei locuri de oprire pînă la hotarele Ogadenului.

Acesta e drumul pe care a mers agentul nostru dl. Sottiro, iar distanţa de la Harar pînă la locul unde s-a oprit în Rer Hersi, e egală cu distanţa de la Harar la Biocabuba, pe drumul spre Zeilah, adică de aproximativ 140 de kilometri.

Celălalt drum se îndreaptă spre sud-est de la Harare, prin vadul rîului Herer, oraşul fortificat Babili, teritoriile Wara-Heban, apoi cele ale triburilor prădalnice somalo-galaşe Hawia.

Numele Hawia pare să desemneze în special triburile formate dintr-un amestec de galaşi şi somalezi; o parte dintre ei sînt la nord-vest, sub podişul Harar, altă parte la sud de Harare, pe drumul spre Ogaden şi, în sfîrşit, o a treia parte, foarte numeroasă, la sud-est de Ogaden, spre Sahel, cele trei ramuri fiind deci despărţite cu totul şi, pe cît se pare, neînrudite.

Asemeni tuturor triburilor somaleze care-i înconjoară, ogadinezii sînt în întregime nomazi, iar teritoriul lor e complet lipsit de drumuri sau de oraşe forti-

SIMONE MARTINI: Guido Riccio da Fogliano (1315)

ficate. Nici chiar în afară nu există drumuri făcute special ca să ajungă la ei, iar cele trasate pe hărți de la Ogaden la Berberah, Mogadiscio (Magadoxo) sau Brana trebuie să arate doar direcția generală a traficului. Ogaden este un podiș de stepe aproape fără ondulații, înclinat, în general, spre sud-est. Înălțimea lui trebuie să fie abia pe jumătatea celei de 1800 m a masivului Harar.

Climatul său e deci mai călduros decît cel al Hararului. El are, se pare, două anotimpuri ploioase: unul în octombrie iar celălalt în martie. Ploile atunci sînt frecvente, dar ușoare.

Cursurile de apă din Ogaden sînt fără importanță. Sînt patru ce coboară din masivul Harar; unul, Fafan, izvorăște din Condoudo, coboară prin Boursouque (sau Barsoub), formează un cot în întregul Ogaden și se varsă în Wabi, în locul numit Faf, la jumătatea drumului spre Mogadiscio; este rîul cel mai însemnat din Ogaden. Alte două rîuri mici sînt: Herer, care izvorăște de asemenea din Garo Condoudo, ocolind Babili și primind, la distanță de patru zile spre sud de Harar, în zona eniașilor, apele rîurilor Gobeiley și Moyo, ce coboară din munții Alas, apoi se varsă în Wabi, în Ogaden în regiunea Nokob; și Dokhta care izvorăște din Wara Heban (Babili) și coboară în Wabi, probabil spre Harar.

Ploile puternice din masivul Harar și din Boursouque pricinuiesc pesemne în Ogadenul superior scurgeri torențiale trecătoare și ușoare inundații care, cînd apar, îi fac pe păstorii gumi să se deplaseze în direcția lor. Cînd este secetă se observă, dimpotrivă, o mișcare generală de întoarcere a triburilor spre Wabi.

Aspectul general al Ogadenului este deci de stepă, cu ierburi înalte și zone cu piatră. Copacii, cel puțin în zona explorată de călătorii noștri, sînt toți cei din deșerturile somaleze: mimoze, arbori de cauciuc etc. Cu toate acestea, în apropiere de Wabi, populația este sedentară și agrară. De altfel, ea cultivă aproape numai *durah* (sorg, n.n.) și folosește chiar sclavi proveniți dintre aroussii și galașii de dincolo de fluviu. O parte a tribului malingurilor din Ogadenul superior cultivă și ea, accidental, *durah*, iar ici-colo sînt, de asemenea, cîteva sate de șeicași cultivatori.

Asemeni tuturor păstorilor din locurile acestea, ogadinezii sînt mereu în război cu vecinii lor și între ei.

Ei au tradiții destul de vechi cu privire la originea lor. Am reținut doar că se trag din Rer Abdallah și Rer Ishay (Rer înseamnă copii, familie, casă; în limba galașilor se spune *warra*). Rer Abdallah a avut urmași pe Rer Hersi și Rer Hammaden: acestea sînt cele două familii principale din Ogadenul superior.

Rer Ishay i-a procreat pe Rer Ali și Rer Aroun. Acești *reri* se subdivizează apoi în nenumărate familii secundare. Toate triburile vizitate de dl. Sotiro descind din Rer Hersi și se numesc malinguri, aial, aughas, sementar, maghan.

Diferitele diviziuni de ogadinezi au în frunte șefi numiți *ughaz*. Ughazul malingurilor, prietenul nostru Amar Hussein, este cel mai puternic din Ogadenul superior și pare să aibă autoritate asupra tuturor triburilor dintre Habr Gerhadji și Wabi. Tatăl lui a venit în Harar pe vremea lui Rauf Pașa care i-a dăruit arme și veșminte. Cît despre Amar Hussein, el n-a ieșit niciodată de pe teritoriul triburilor sale unde e vestit războinic și se mulțumește să respecte autoritatea egipteană de la distanță.

De altfel, egiptenii par să-i considere pe ogadinezi, ca pe toți somalezii și dankalișii, drept supușii lor, sau mai curînd aliații lor firești, în calitate de musulmani, și nu le trece prin cap să le invadeze teritoriile.

Ogadinezii, cel puțin cei pe care i-am văzut, sînt de talie înaltă, în general mai mult roșii decît negri, umblă cu

● *Privind un mapamond, copilul visează. Își imaginează enigmele vulcanilor și trecătorilor, lacurilor și savanelor, enclavelor și talazurilor, fiordurilor și lagunelor, arhipelagurilor și golfurilor. Numai pronunțîndu-le numele, cuvintele îl farmecă. Își închipuie și poezia hărților lor l-a cucerit definitiv. Se întîmplă ca și copiii foarte bătrîni să continue a visa orizonturi apropiate sau îndepărtate; aventura, chiar imobilă, le dă un neastîmpăr. (Louis NUCERA, „Les rayons de soleil")*

capul descoperit şi cu părul tăiat scurt, se îmbracă în rochii destul de curate, poartă la umăr *sigada*, la şold sabia şi plosca pentru abluţiuni, în mînă bastonul, lancea mare şi cea mică, şi merg încălţaţi cu sandale.

Ocupaţia lor zilnică este aceea de a se ciuci în grupuri pe sub copaci, la oarecare distanţă de sat, cu armele în mîini, şi de a delibera la nesfîrşit cu privire la interesele lor de păstori. În afara acestor şedinţe, de patrulările călare la vremea adăpatului, şi de incursiunile de jaf la vecinii lor, sînt cu totul inactivi. Copiilor şi femeilor le lasă grija animalelor şi cea a producerii obiectelor de uz casnic, construirea colibelor şi pornirea la drum a caravanelor. Aceste obiecte sînt oalele de lapte somaleze şi rogojinile pentru cămile care, prinse în beţe, formează case de *gacios* (sate) temporare.

Cîţiva fierari rătăcesc de la un trib la altul şi fac vîrfuri de lance şi pumnale.

Ogadinezii nu cunosc nici un minereu pe teritoriul lor.

Sînt musulmani fanatici. Fiecare aşezare îşi are imamul ei care cîntă rugăciunile la orele cuvenite. *Wodads* (ştiutori de carte) se găsesc în fiecare trib; cunosc coranul şi scrierea arabă, şi sînt poeţi improvizatori.

Familiile ogadineze sînt foarte numeroase. *Abban*-ul domnului Sottiro avea şaizeci de copii şi nepoţi. Cînd soţia unui ogadinez naşte, acesta se abţine de la orice relaţie cu ea, pînă cînd copilul e în stare să meargă singur. Fireşte, el mai ia în căsătorie una sau mai multe femei în acest interval, dar întotdeauna cu aceleaşi oprelişti.

Turmele lor constau din boi cu cocoaşă, oi cu fir de lînă scurt, capre, cai de rasă inferioară, cămile de lapte şi, în sfîrşit, struţi, a căror creştere este un obicei al tuturor ogadinezilor. Fiecare sat posedă cîteva duzini de struţi, care pasc separat, păziţi de copii, se culcă chiar lîngă foc în colibe; atît masculii, cît şi femelele, cu piedici la picioare, merg în caravane în urma cămilelor la înălţimea cărora aproape că ajung.

Li se smulg penele de trei sau patru ori pe an, şi, de fiecare dată, se scoate aproximativ o jumătate de livră de pene negre şi vreo şaizeci de pene albe. Crescătorii de struţi le preţuiesc mult.

Struţii sălbatici sînt numeroşi. Vînătorul, acoperit cu pielea unui struţ femelă, străpunge cu săgeţi masculul care se apropie.

Penele de la struţii morţi au mai puţin preţ decît cele de la struţii vii. Struţii domesticiţi sînt prinşi de mici, ogadinezii nelăsîndu-i să se înmulţească în captivitate. Elefanţii nu sînt nici foarte numeroşi, nici mari în centrul Ogadenului. Cu toate acestea sînt vînaţi în zona rîului Fafan, iar locul lor de întîlnire, unde vin să moară, este tot malul rîului Wabi. Acolo sînt vînaţi de doni, populaţie somaleză amestecată cu galaşi şi cu suahili agricultori şi stabiliţi pe fluviu. Ei vînează mergînd pe jos şi ucid cu lăncile lor uriaşe. Ogadinezii vînează călare: în timp ce vreo cincisprezece călăreţi atacă animalul din faţă şi din flanc, un vînător încercat îi taie cu lovituri de sabie gleznele dinapoi.

Ei se slujesc şi de săgeţi otrăvite. Otrava numită *uabay* şi folosită în toată Somalia este făcută din rădăcinile unui arbust, pisate şi fierte. Vă trimitem o bucată. După spusele somalezilor, solul împrejurul acestui arbust este mereu acoperit de şerpi morţi, iar toţi ceilalţi copaci se usucă în preajma lui. De altfel, otrava nu acţionează decît destul de lent, deoarece indigenii răniţi cu aceste săgeţi (care sînt şi arme de război) taie partea vătămată şi scapă cu viaţă.

Animalele feroce sînt destul de rare în Ogaden. Indigenii vorbesc totuşi de şerpi, printre care o specie cu coarne, la care însăşi răsuflarea este ucigătoare. Cele mai obişnuite animale sălbatice sînt gazelele, antilopele, girafele, rinocerii, a căror piele slujeşte la confecţionarea scuturilor. Pe rîul Wabi sînt toate animalele specifice marilor fluvii: elefanţi, hipopotami, crocodili etc.

La ogadinezi există o rasă de oameni socotită inferioară şi destul de numeroasă, mitganii (ţigani); ei par să aparţină întru totul rasei somaleze a cărei limbă o vorbesc. Nu se căsătoresc decît între ei. Cu deosebire ei sînt cei ce se ocupă de vînătoarea de elefanţi, de struţi etc. Sînt repartizaţi între triburi,

iar în vreme de război, folosiţi ca spioni şi aliaţi. Ogadinezul se hrăneşte cu carne de elefant, cămilă şi struţ, iar mitganul — cu carne de măgar şi animale moarte, ceea ce constituie un păcat.

Mitganii există şi au chiar sate foarte populate la dankalişi şi hawasi, unde sînt vînători vestiţi.

Un obicei politic şi o sărbătoare a ogadinezilor o constituie convocarea triburilor dintr-un anumit centru, în fiecare an, într-o zi anumită.

Dreptatea se împarte în familie de către bătrîni şi, în general, de către *ughazi*.

De cînd se ştie, nu s-a văzut pînă acum în Ogaden o cantitate de mărfuri atît de mare ca aceea de cîteva sute de dolari pe care le-am trimis-o acolo. E adevărat că puţinul pe care l-am adus ne revine foarte scump, deoarece jumătate din mărfurile noastre a trebuit să se scurgă sub formă de daruri la călăuzele, abbanii, gazdele noastre din toate părţile şi de pe tot drumul, iar ughazul a primit personal din partea noastră vreo sută de dolari în *abbayas* aurite, *immah*-uri şi cadouri de tot felul care, de altfel, au făcut să fie în mod sincer alături de noi, iar acesta e rezultatul bun al expediţiei. Domnul Sottiro este într-adevăr de felicitat pentru înţelepciunea şi diplomaţia pe care le-a arătat în acest caz. În vreme ce concurenţii noştri au fost alungaţi, blestemaţi, jefuiţi şi asasinaţi, ba chiar, prin însuşi dezastrul lor, pricina unor cumplite războaie între triburi, noi ne-am aliat cu ughazul şi ne-am făcut cunoscuţi în întregul Rer Hersi.

Omar Hussein ne-a scris la Harar şi ne aşteaptă să coborîm cu el şi cu toţi gumii lui pînă la Wabi, la o distanţă de numai cîteva zile de prima noastră oprire.

Acesta e, într-adevăr, ţelul nostru. Unul dintre noi sau vreun indigen energic din partea noastră ar aduna în cîteva săptămîni o tonă de fildeş pe care l-am putea exporta direct prin Berbera cu scutire de vamă. Cîţiva oameni din tribul Habr-Awal, plecaţi în Wabi (...) aduc la Bulhar pene de sute de dolari. Cîţiva măgari încărcaţi cu vreo zece

1848 — Întîia trăsură grabnică

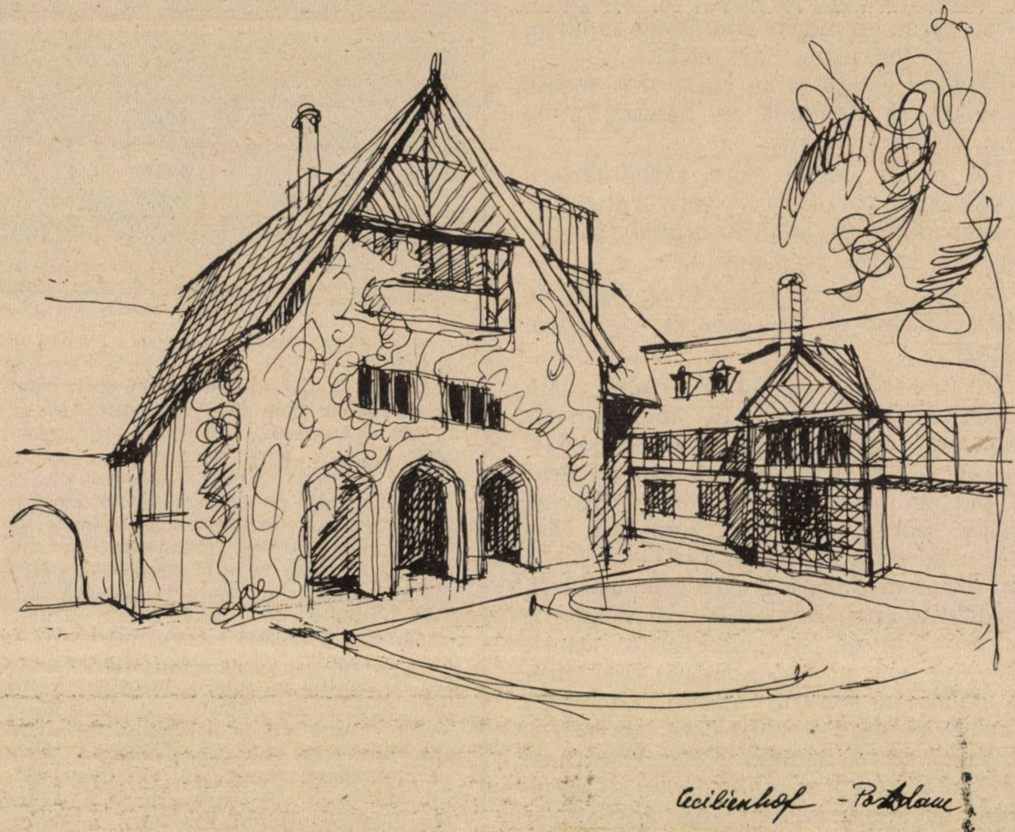

● O foaie volantă pe care o găsim la Arhivele Statului, într-o mapă din anul 1848, ne face cunoscut începutul transportului în comun, pe distanţe lungi, la noi. Este vorba de cea dintîi „grabnică trăsură care vreodată a trecut Munţii Carpaţi". Această trăsură pleacă din Bucureşti, de pe strada Lipscanilor, iar din Braşov, la înapoiere, de pe Uliţa Vămii. În „Gazeta Transilvaniei", din noiembrie 1848, se află publicate patru mari articole referitoare la această trăsură, numită şi „Carul iute". Transcriem cîteva pasaje: „Carul iute se zice iute nu pentru că ar avea aripi, ci pentru că umblă şi ziua şi noaptea. Carul iute pleacă din Braşov, de la Pomul Verde — unul apucă spre Sibiu şi altul spre Bucureşti. Cel de Bucureşti trece pe la Predeal, pe drumul din dosul Caraimanului, pe la Sinaia, pe la Posada, apoi urcă pe prundul Prahovei, că punte nu mai este; suie dealul Brezei, stă acolo spre a schimba caii, iar coboară şi iar mai trece o dată Prahova; suie spre Cîmpina, apucă cîmpul — cînd mai urcă, cînd mai coboară — schimbă caii la Lipova şi, linga, linga vam, linga, linga vam, merge drept, drept pe cîmp şi prin păduri, trece pe la Băneasa, apoi intră în Bucureşti, pe bariera Mogoşoaiei, ca să ajungă la hanul Gabrovenilor, unde descarcă pe călători. Peste curînd se încarcă alt car şi pleacă iar în sunetul clopoţeilor, pe podul Mogoşoaiei pe la barieră, înapoi de unde a venit. Carul iute mai duce şi ştiri...".

Cel care face acest adevărat reportaj — poate primul din istoria turismului şi transportului în comun (un anume Urziceanu) — ne relatează şi timpul parcurs pe distanţa Braşov-Bucureşti: „niciodată mai puţin de şaizeci de ceasuri". Cum minunatul car iute mergea şi ziua şi noaptea, înseamnă că onor excursioniştii care-l foloseau, dacă plecau din Bucureşti luni dimineaţa, sigur ajungeau la Braşov miercuri seara.

I.M.

CROCHIU DE ARHITECT

Cecilienhof (Potsdam — R.D.G.)

coșuri au adus cincisprezece *frasleh* de fildeș.

Deci, sîntem hotărîți să înființăm un post pe Wabi, plasat cu aproximație în punctul numit Eimeh — un sat mare, permanent, pe malul dinspre Ogaden al fluviului, la opt zile distanță de Harar mergînd în caravană.

Aden, 5 mai 1884

FAMILIEI

Dragii mei prieteni,

După cum știți, societatea noastră e lichidată în întregime, iar agenția de la Harar, pe care o conduceam, e desființată; agenția de la Aden e și ea închisă. Pierderile Companiei în Franța sînt, după cum mi se spune, de aproape un milion, pierderi deosebite de cele ale agențiilor acestora care funcționau destul de mulțumitor. În fine, la sfîrșitul lui aprilie m-am pomenit concediat și, conform contractului meu, am primit o sumă reprezentînd salariul pe trei luni, pînă la sfîrșitul lui iulie. Deci, în prezent, sînt fără serviciu, deși locuiesc tot în vechea clădire a Companiei, care e închiriată pînă la sfîrșitul lui iunie. Domnul Bardey a plecat din nou la Marsilia acum vreo zece zile, în căutare de noi fonduri pentru continuarea afacerilor aici. Îi doresc să izbutească, însă mă tem tare de contrariul. Mi-a spus să-l aștept aici, dar la sfîrșitul acestei luni, dacă veștile nu sînt mulțumitoare,

o să caut un angajament în altă parte și de alt gen.

În prezent, aici nu există de lucru, marile firme care aprovizionează agențiile locale dînd toate faliment la Marsilia. Pe de altă parte, pentru cel ce nu are serviciu, viața aici este foarte scumpă, iar existența nesuferit de plicticoasă, cu deosebire după ce începe vara, și voi știți că avem aici vara cea mai călduroasă din întreaga lume!

Nu știu de fel unde m-aș putea afla peste o lună. Am douăsprezece, treisprezece mii de franci cu mine și, deoarece aici nu poți încredința nimic nimănui, sînt silit să-mi car cu mine micile economii și să le supraveghez întruna. Iar banii aceștia, care mi-ar putea crea o mică rentă îndestulătoare ca să pot trăi fără slujbă, nu-mi aduc nimic, decît necazuri permanente.

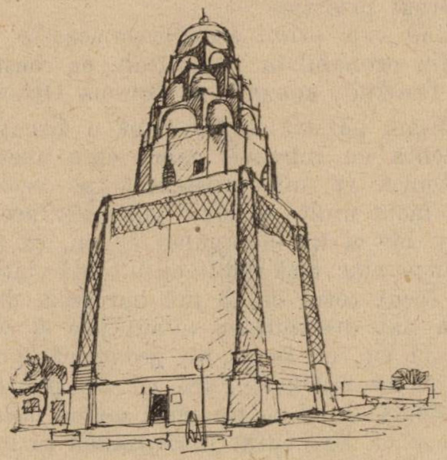
Ce existență dezolantă duc în climatul acesta absurd și în condițiile acestea smintite. Cu economiile mele aș avea un mic venit asigurat; m-aș putea odihni un pic după ani îndelungați de suferință; și nu numai că nu pot rămîne nici o zi fără lucru, dar nici nu mă pot bucura de cîștigul meu. Tezaurul aici nu primește decît depuneri fără dobîndă, iar casele de comerț nu sînt deloc sigure!

Nu vă pot da o adresă ca să-mi răspundeți, fiindcă, personal, nu știu unde o să fiu dus în curînd, pe cei căi, cu ce destinație, pentru ce și cum!

E cu putință ca englezii să ocupe în scurtă vreme Harar și să mă întorc acolo. S-ar putea închega acolo un mic comerț; aș putea cumpăra niște grădini și cîteva plantații și încerca să trăiesc astfel. Deoarece clima din Harar și din Abisinia este minunată, mai bună decît cea din Europa, ale cărei ierni aspre nu le are; iar viața aici e foarte ieftină, hrana bună și aerul minunat, în timp ce șederea pe coastele Mării Roșii îi istovește pe oamenii cei mai robuști, iar un an petrecut acolo îi îmbătrînește cît patru ani trăiți în altă parte.

Viața mea aici este un adevărat coșmar. Să nu vă închipuiți că petrec. Dimpotrivă. Ba chiar mi-am dat seama întotdeauna că-i cu neputință să trăiești mai greu ca mine.

CROCHIU DE ARHITECT

Monumentul Imam-al-Dour (Irak)

Dacă o să încep în scurtă vreme să lucrez din nou, o să fie încă bine: n-o să-mi consum nenorocitele de fonduri alergînd după aventuri. În acest caz, o să rămîn cît mai mult cu putință în tîrgușorul îngrozitor care e Adenul, fiindcă, pe de altă parte, inițiativele personale sînt prea primejdioase în Africa.

Iertați-mă că vă înfățișez amănunțit necazurile mele. Dar văd că o să împlinesc treizeci de ani (jumătate de viață!) și că am obosit tare rău hoinărind prin lume fără noimă.

În ce vă privește, voi n-aveți asemenea vise urîte, și îmi place să-mi închipui viața lipsită de griji pe care o duceți și ocupațiile voastre liniștite. Tot așa să fie!

Cît despre mine, sînt osîndit să mai trăiesc mult, poate mereu prin locurile acestea, unde acum sînt cunoscut și aș găsi întotdeauna de lucru, în vreme ce, în Franța, aș fi un străin și n-aș găsi nimic.

În sfîrșit, să nădăjduiesc că va fi mai bine.

Salut și belșug.

Arthur Rimbaud

Post-restant, Aden Comp. Arabia

Aden, 22 octombrie 1885

FAMILIEI

Dragi prieteni,

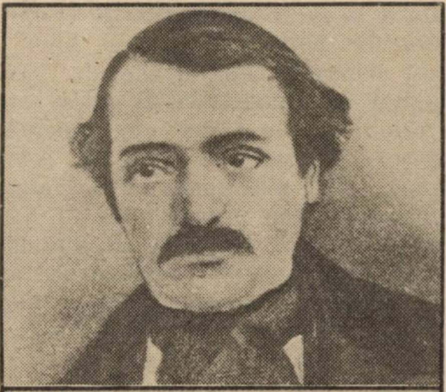
Cînd veţi primi scrisoarea aceasta, o să fiu probabil la Tadjourah, pe coasta lui Dankali, anexată la colonia Obock.

Mi-am părăsit slujba după o discuţie violentă cu mîrşavii calici care aveau pretenţia să mă prostească pe vecie. Am făcut multe servicii oamenilor acestora, iar ei îşi închipuiau că eu, ca să le fiu pe plac, o să rămîn cu ei toată viaţa. Au făcut totul ca să mă oprească, dar i-am dat dracului cu avantajele şi comerţul lor, cu firma lor groaznică şi cu oraşul lor murdar! Fără să mai pun la socoteală că mi-au pricinuit mereu necazuri şi că au căutat întotdeauna să mă facă să pierd cîte ceva. În sfîrşit, ducă-se dracului! Mi-au dat certificate excelente pentru cei cinci ani.

Îmi vin cîteva mii de puşti din Europa. O să formez o caravană şi o să duc marfa aceasta lui Menelik, regele din Choa.

Drumul spre Choa este foarte lung: două luni de mers pînă la Ankober, capitala, iar regiunile pe care le străbaţi sînt deşerturi îngrozitoare. Dar acolo, în Abisinia, climatul este minunat, populaţia e creştină şi ospitalieră, iar traiul costă o nimica toată. Acolo nu sînt decît cîţiva europeni, vreo zece cu totul, iar ocupaţia lor este negoţul cu arme, pe care regele le cumpără cu preţ bun. Dacă n-o să mi se întîmple vreun accident, contez să ajung acolo, să fiu apoi plătit şi să mă întorc cu un beneficiu de douăzeci şi cinci sau treizeci de mii de franci, dobîndit în mai puţin de un an.

Afacerea izbutind, m-aţi vedea în Franţa cam prin toamna lui 1886, unde aş cumpăra eu însumi noi mărfuri. Nă-

1851 — Poetul călător

• Vasile Alecsandri — Bardul de la Mirceşti, cum i s-a spus — a fost şi un mare călător. Şi-a început această „profesie" suplimentară în anul 1834, cînd s-a dus la Paris, pentru studii. În 1839 călătoreşte prin Italia (unde va reveni în 1846). Face lungi excursii prin munţii Moldovei, în 1842—1843. În anii următori — pînă în 1885 — călătoreşte la: Constantinopol, Atena, Lemberg, Viena... Anglia, Franţa, Germania, Crimeea. În 1885 se află pentru ultima oară la Paris, unde este ministru plenipotenţiar al României. Acest neobosit călător ne-a lăsat multe însemnări referitoare la peregrinările sale prin Europa. Observator atent, îl aflăm şi în postura de reporter cînd ne descrie peripeţiile voiajului făcut, în 1851, pe Dunăre, cu vaporul. Cîteva rînduri din acest „reportaj" publicat în „Almanahul pentru români" (ediţia 1851, Iaşi): „În noaptea de 9 noiembrie 1851, vaporul „Seceni" se cobora repede pe Dunăre, între Giurgiu şi Brăila (Alecsandri se înapoia de la Paris, prin Viena, cu acel vapor). Luneca vaporul ca un balaur de noapte, tulburînd faţa Dunării sub loviturile lui şi lăsînd în urmă-i o lungă coloană de fum negru şi scîntei. Deodată, pe la 2 după miezul nopţii, toţi călătorii se treziră spăriaţi. Laiţele, mesele, scaunele se răsturnară gios. Întunericul era cumplit. Cumplită şi spaima tuturor căci în vălmăşagul acela se ridicară vreo douăzeci de răgnete înfricoşate, care ziceau în diferite limbi: Sîntem pierduţi!".

Aşadar reporterul ne descrie începutul spaimei excursioniştilor care credeau că se scufundă vaporul. Dar totul s-a sfîrşit cu bine. N-au fost victime omeneşti, călătorii respectivi fiind salvaţi de o „ghimie" (şalupă), ivită — cum ne spune tot reporterul — întîmplător la locul dezastrului. Şi nici vaporul nu s-a scufundat. Se ciocnise numai de alt vapor, care a scăpat tot nevătămat.

dăjduiesc să meargă bine, nădăjduiţi-o şi voi pentru mine, am mare nevoie.

V-am trimis contractul meu în penultimul cufăr ca să-l înfăţişaţi autorităţii militare. Nădăjduiesc că de acum înainte totul va fi în regulă. Cu toate acestea, nu mi-aţi putut comunica niciodată ce fel de serviciu am de făcut, astfel încît, dacă mă prezint unui consul pentru vreun certificat, nu sînt în stare să-l informez cu privire la situaţia mea, necunoscînd-o eu însumi. E caraghios!

Nu-mi mai scrieţi la firma Bardey; animalele astea mi-ar tăia corespondenţa. Vreme de încă trei luni sau cel puţin două şi jumătate după data scrisorii de faţă, adică pînă la sfîrşitul lui 1885 (inclusiv cele cincisprezece zile de la Marsilia pînă aici), îmi puteţi scrie pe adresa de mai jos:

Domnul Arthur Rimbaud
la Tadjourah
Colonia franceză Obock

Sănătate, un an bun, tihnă şi belşug

Al vostru,

Rimbaud

Tadjourah, 3 decembrie 1885

FAMILIEI

Dragii mei prieteni,

Sînt aici, pe cale de a-mi forma caravana pentru Choa. După cum e obiceiul, lucrurile astea nu se desfăşoară repede, dar, în sfîrşit, nădăjduiesc să plec de aici pe la sfîrşitul lui ianuarie 1886.

Eu sînt bine. Trimiteţi-mi dicţionarul cerut la adresa dată. La aceeaşi adresă trimiteţi-mi în continuare tot ce aveţi să-mi comunicaţi. De acolo o să mi se expedieze la noua adresă.

Acest Tadjourah este anexat de un an la colonia franceză Obock. E un sătuc dankali, cu cîteva moschei şi cîţiva palmieri. Există un fort construit odinioară de egipteni, unde în prezent dorm şase soldaţi francezi sub ordinele unui sergent ce comandă fortul. Ţării i-a fost lăsat micul ei sultan şi administraţia ei indigenă. Este un protectorat. Comerţul locului e traficul de sclavi.

De aici pornesc caravanele europenilor spre Choa, ducînd puţine lucruri şi nu se trece decît cu mari greutăţi, indigenii de pe toate coastele acestea devenind duşmanii europenilor de cînd amiralul englez Hewett l-a pus să semneze pe împăratul Ioan din Tigre un tratat care abolea comerţul cu sclavi, singurul comerţ indigen înfloritor întrucîtva. Cu toate acestea, sub protectoratul francez, nu se urmăreşte stînjenirea negoţului cu sclavi şi e mai bine aşa.

Să nu vă închipuiţi că am devenit negustor de sclavi. Mărfurile pe care le importăm sînt puşti (puşti vechi cu piston, reformate de patruzeci de ani), care la negustorii de arme vechi de la Liège sau din Franţa valorează şapte sau opt franci bucata. Regelui din Chao, Menelik II, i se vînd cu vreo patruzeci de franci. Dar aici se includ cheltuieli uriaşe, fără să mai vorbim de primejdiile drumului dus-întors. Oamenii de pe drum sînt dankalişi, păstori beduini, musulmani fanatici, de temut. E adevărat că noi mergem cu arme de foc, iar beduinii n-au decît lăncii, dar toate caravanele sînt atacate.

De îndată ce treci peste rîul Hawache, intri pe teritoriile puternicului rege Menelik. Aici sînt agricultori creştini, ţara e situată la mare înălţime, pînă la 3000 m. deasupra nivelului mării, climatul e excelent, traiul costă o nimica toată, se cultivă toate produsele din Europa, şi eşti bine văzut de populaţie. Plouă şase luni pe an ca la Harar, care este unul dintre contraforţii acestui mare masiv etiopian.

Vă doresc sănătate şi belşug pe anul 1886.

Al vostru,

A. Rimbaud
Hotel de l'Univers, Aden

Cairo, 23 august 1887

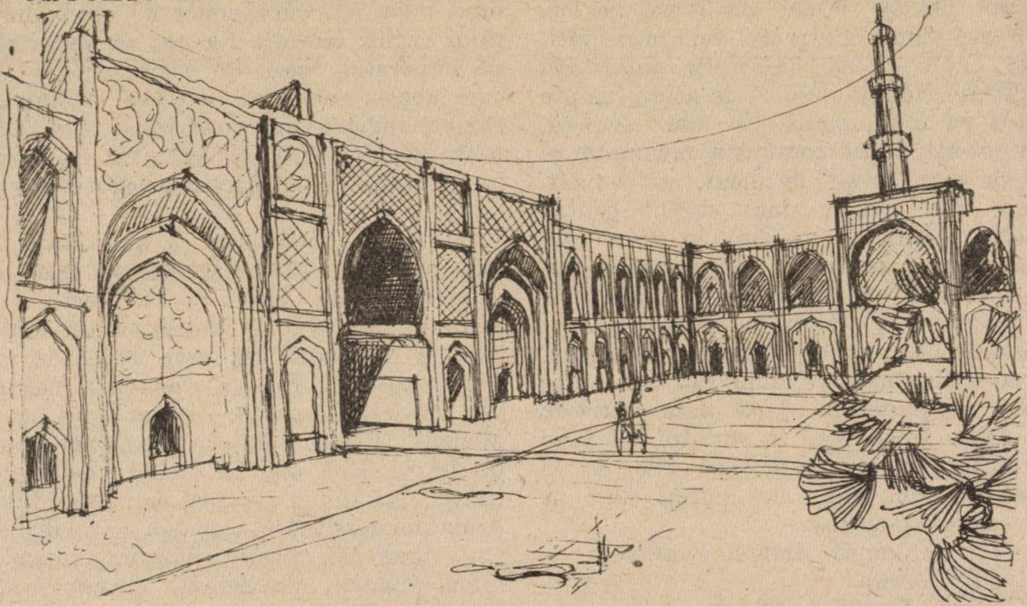
FAMILIEI

Dragii mei prieteni,

Călătoria mea în Abisinia s-a terminat.

V-am explicat că, asociatul meu murind, am avut mari dificultăţi în Choa în legătură cu succesiunea lui. Am fost pus să plătesc de două ori datoriile lui şi a fost cumplit de greu să salvez ceea ce investisem în afacere. Dacă asociatul meu nu murea, cîştigam vreo treizeci de mii de franci, dar aşa, rămîn cu cei

CROCHIU DE ARHITECT

Universitatea Al Moustansirya (Baghdad)

cincisprezece mii pe care-i aveam, după ce m-am obosit într-un chip îngrozitor aproape doi ani. N-am noroc!

Am venit aici, deoarece anul acesta la Marea Roşie căldurile erau înspăimîntătoare: tot timpul de la 50 la 60 de grade, şi fiind foarte slăbit după şapte ani de oboseală cum nu se poate închipui, şi după privaţiunile cele mai ticăloase, m-am gîndit că două sau trei luni petrecute aici m-ar reface; dar asta înseamnă din nou cheltuieli, fiindcă nu găseşti nimic de făcut aici, iar viaţa în stil european e destul de scumpă.

În zilele acestea sînt chinuit de o criză de reumatism la rinichi, care mă face să blestem; de alta în coapsa stîngă, care mă înţepeneşte din cînd în cînd, de o durere articulară în genunchiul stîng, de un reumatism (vechi de-acum) la umărul drept; părul îmi e cu totul cenuşiu. Cred că existenţa începe să-mi fie primejduită.

Închipuiţi-vă cum trebuie să te simţi după isprăvi de genul acestora: traversări ale mării cu barca şi călătorii călare, fără veşminte, fără hrană, fără apă etc. etc.

Sînt obosit peste măsură. În prezent nu am serviciu. Mă tem să nu pierd puţinul pe care-l am. Închipuiţi-vă că port în continuu în centură şaisprezece mii şi cîteva sute de franci în aur, asta cîntăreşte vreo opt kilograme şi îmi provoacă dizenterie.

Cu toate acestea, nu mă pot duce în Europa, din multe pricini; mai întîi pentru că iarna aş muri, apoi fiindcă sînt prea obişnuit cu viaţa rătăcitoare şi gratuită, şi, în sfîrşit, deoarece n-am o poziţie socială.

Trebuie deci să-mi petrec restul zilelor rătăcind în oboseală şi privaţiuni, cu singura perspectivă de a muri muncind.

N-o să rămîn multă vreme aici, nu am serviciu şi totul costă prea scump. Voi fi silit să mă îndrept spre Sudan, Abisinia sau Arabia. Poate mă voi duce în Zanzibar, de unde se pot face călătorii lungi în Africa şi poate în China, Japonia, sau cine ştie unde?

În sfîrşit, trimiteţi-mi ştiri despre voi. Vă doresc pace şi fericire.

Al vostru,

Arthur Rimbaud

Adresă:
Post-restant, Cairo (Egipt)

Prezentare şi traducere de Şerban VELESCU

Sven HEDIN

AVENTURI ÎN TIBET

SCĂPÎND supravegherii autorităților, am zbughit-o spre partea vestică a zonei albe, spre regiunea Yumbarnatsen. De acolo, ne-am îndreptat spre vest, spre Gartok, traversînd, în drum, trecătoarea Yukti-la, care atinge uriașa înălțime de aprox. 5.826 m. Trecusem Trans-Himalaya a cincea oară. Dar Yukti-la nu se număra printre descoperirile mele. Nain Sing o traversase în 1867 și Calvert, englezul, în 1906. Dar nici un alb nu traversase această parte a marelui ținut necunoscut care se întindea între cele două trecători: Angden-la și Tseti-lachen-la, pe o lungime de trei sute de mile și o suprafață de patruzeci și cinci de mii de mile pătrate...

Pur și simplu, **trebuia** să mă duc acolo. Era de neconceput să mă întorc acasă fără să-mi fi dus planurile la îndeplinire, fără să-mi fi atins scopul. Mai întîi, trebuia să aștept în Gartok și Gargunsa pentru bani și alte lucruri pe care colonelul Dunlop-Smith urma să mi le trimită din India. Guvernatorii din Tibetul apusean, cei doi **garpun**, au fost neînduplecați cînd am încercat să-i conving să mă lase s-o pornesc direct spre ținutul necunoscut. Asta însemna mult mai mulți cai și catîri morți, șase luni în loc de una și o iarnă ucigătoare în Chang-tang.

Ca o consecință a rezistenței îndărătnice pe care am întîmpinat-o, planul meu s-a desfășurat în continuare și s-a cristalizat. Gar-gunsa era acum un important punct comercial, unde numeroși negutători din Chasa și Ladak își ridicau corturile, pline cu mărfuri. Aici am răspîndit zvonul că mă săturasem de Tibet și că intenționam să o pornesc prin Ladak spre Khotan, în Turkistanul de est și de acolo, la Pekin. Pașaportul meu chinezesc confirma această rută. Nici unul dintre prietenii mei din India nu bănuia cîtuși de puțin intențiile reale. I-am și scris corespondentului agenției Reuter din India, prietenul meu domnul Buck, că mă pregăteam să plec spre Khotan. Numai lui Gulam Razul, un negustor din Leh, i-am dezvăluit secretul. Avea sarcina să organizeze o nouă caravană. Am cumpărat cei douăzeci de catîri pe care-i avea în Gar-gunsa și, pe lîngă aceștia, îmi aduse cincizeci de cai splendizi. Mie îmi mai rămăseseră cinci. Apoi, scrise la Leh și angajă, în numele meu, unsprezece servitori, care urmau să mă însoțească la Drugub. În fine, a procurat provizii, blănuri, îmbrăcăminte, corturi — într-un cuvînt, întregul echipament de bază — și mi-a împrumutat cinci mii de rupii de argint...

Pe 6 noiembrie, sosiră în sfîrșit lucrurile trebuincioase din India, ca și șase mii de rupii și corespondența. Cu această ocazie, am aflat despre tratatul dintre Marea Britanie și Rusia, încheiat chiar în acel an (1907), în care următorul paragraf mă privea în mod direct:

Marea Britanie și Rusia se obligă reciproc să nu permită, fără o înțelegere prealabilă, pe următorii trei ani, nici o expediție științifică în Tibet, și să determine și China să facă același lucru.

Pînă acum, avusesem Marea Britanie, India, Tibetul și China împotriva mea. Acum se adăuga și Rusia. Problema era să mă strecor dincolo de Ladak. De acolo, urma să iau drumul caravanelor spre trecătoarea Karakoram și, ca și cu un

an înainte, să mă îndrept spre est, spre Tibet; şi, odată ajuns în regiunile nelocuite, urma să călătoresc deghizat.

Cînd totul fu gata, am pornit-o spre Tanski şi Drugub...

Numele conducătorului caravanei era Abdul Kerim... Le-am ţinut un discurs de bun sosit şi le-am spus că nădăjduiesc să nu întîmpine greutăţi pe drumul spre... Khotan! Nici unul din ei, nici măcar

Portret de fată din Tibet

Abdul Kerim, n-avea nici cea mai vagă idee despre planul meu real...

Aveam trei corturi. Al meu era atît de mic, încît nu-mi încăpeau în el decît patul de campanie şi două cutii. Caravana noastră număra douăzeci şi unu de catîri şi nouăsprezece cai. Eu îl călăream pe micuţul Ladaki, alb la culoare, care fusese cu mine în expediţia anterioară... Numai Abdul Kerim şi cu mine eram călare. Toate celelalte animale cărau orez, făină şi **tsamba** pentru noi şi orz pentru animale. N-aveam decît doi cîini, Brown Puppy şi un nou-venit cu numele de „Yellow Dog". În plus, am cumpărat douăzeci şi cinci de oi...

PRIMA zi, 4 decembrie, drumul spre satul Shayok a fost unul dintre cele mai grele din toată călătoria. Drumul ducea spre o strungă îngustă. Fundul văii era în mare parte acoperit de apele unui rîu, parţial îngheţat, parţial învolburat. Oamenii cărau bagajele. Animalele nu duceau nimic în afară de şei. Hamalii mei, vreo sută de inşi, dispărură cîntînd, în josul văii. Ceva mai tîrziu, am plecat împreună cu un tovarăş de drum călare. Distanţa nu era decît de şase mile, dar ne-a luat opt ore să o parcurgem. A trebuit să traversăm rîul de mai multe ori. Unele locuri de pe ţărm erau marcate prin fîşii de gheaţă terminate abrupt. Caii au sărit în apa învolburată. Apa avea un metru jumătate adîncime. A trebuit să apăsăm straşnic cu genunchii în şei ca să nu fim aruncaţi în rîu, peste capetele cailor... Pînă la ultimul vad, bagajele au fost cărate de oameni goi, care îşi menţineau echilibrul pe pietrele de pe fundul apei cu ajutorul unor stinghii, pe care le balansau în mîini sprijinindu-se unul pe celălalt. Eu am traversat călare pe un cal cu picioare lungi şi m-am ales cu o baie la picioare. Cum de n-au îngheţat bocnă toţi oamenii aceia care s-au vînzolit de colo-colo prin apă e o enigmă pentru mine. În satul Shayok, unde toate şeile au fost puse la uscat lîngă foc, ne aflam la o altitudine de trei mii opt sute de metri. Avea să treacă multă vreme pînă să ajungem la un nivel atît de scăzut...

Pe 6 decembrie, un nou marş chinuitor, unul dintre cele mai dificile de care am avut parte în Tibet, a început... Încet şi cu greutate am pornit-o pe Valea Shayok-ului... Valea Shayok-ului era neprimitoare; plină de bolovani, gheaţă şi apă învolburată. Temperatura scăzuse la —13°. Yellow Dog scheuna furios din pricina frigului. Altminteri, liniştea domnea pretutindeni şi simţeam frigul iernii furişîndu-se înspre noi din toate direcţiile... Această rută comercială între Turkistanul de Est şi Kashmir şi India este fără îndoială cea mai dificilă de pe pămînt. În orice caz, e la cea mai mare înălţime. În tabăra de la Bulak, unde am întîlnit o caravană de la Yarkand, două-

Caravană în Tibet

zeci de cai zăceau morţi; şi pe drum, am numărat şaizeci şi trei de leşuri după două ore de mers.

Nu era nici o păşune lîngă Tabăra nr. 283. Am cercetat rezervele de orz şi am constatat că ajungeau pentru încă zece zile. Am rămas treaz jumătate de noapte, cînd temperatura scăzuse la —31°, consultînd hărţile. Mai erau nouăzeci şi şase de mile pînă la Tabăra nr. 8, de anul trecut, unde se aflau păşuni bune. De acolo, mai erau patru sute de mile pînă la Tong-tso, unde vroiam să ajung, ca să trec chiar prin zona albă de la sudul lacului. Dar cu mult înainte de a ajunge la Tong-tso, vom întîlni nomazi şi vom putea cumpăra animale odihnite...

Cu cît renunţam mai repede la ruta Karakoram-ului (care se îndrepta spre nord) şi o porneam spre est şi sud-est spre inima Tibetului, cu atît mai bine. Pe 20 decembrie, o vale largă laterală ne-a ispitit să căutăm o scurtătură spre est. După ce ne-am luptat ziua întreagă cu drumul în direcţia respectivă, am constatat că valea se îngustează într-un defileu care se termina într-o despicătură pur şi simplu, prin care nici o pisică nu se putea strecura. Ne-am instalat tabăra. Nici fir de iarbă pentru păscut. Caii îşi mestecau cozile unii altora şi frînghiile. Temperatura coborîse brusc la —31°. Dimineaţa următoare, ne-am întors pe propriile noastre urme...

Ziua dinaintea Crăciunului debută cu un soare strălucitor. Cînd se ridică deasupra înălţimilor Dap-sang, călăream în frunte. M-am îndreptat spre est, părăsind drumul caravanelor care ducea spre Khotan. Oamenii nu mă înţelegeau. Tînjiseră după strugurii şi abundenţa din Khotan, dar în loc să merg într-acolo, mă duceam ţintă înspre acel pustiu îngrozitor de ger şi zăpadă.

În unele locuri, crusta de zăpadă suportă greutatea cailor. Dar se sparse de

multe ori, și animalele se afundară în găurile umplute cu zăpadă, adînci de circa un metru și jumătate. Plonjau precum delfinii în zăpada fină, pufoasă. Totul strălucea de un alb fără viață. Caravana era ca un punct negru proiectat pe albeața nesfîrșită. În ziua de Crăciun, cînd am ridicat tabăra, termometrul înregistra —17° la ora nouă dimineața și o minimă de —38° în timpul nopții. Luna strălucea deasupra acestui sălaș al tăcerii de moarte.

...Am mers pe urmele unei antilope, care duceau spre est. Nici o pășune. Rămăseseră numai doi saci cu orz. Cînd aveau să se sfîrșească, animalele aveau să primească orez și tsamba. Aveam în cantități suficiente. Pe toți îi durea capul...

Am coborît într-o vale. Era mai puțină zăpadă. Ceva galben sclipea pe partea din stînga noastră. Era iarbă! Ne-am oprit, iar animalele au alergat într-acolo, cu poveri cu tot. Suăn, plin de încîntare, se porni să danseze un dans caraghios care ne bine dispuse. Un catîr muri pe pășune. Am dat de yak-i sălbatici prin apropiere, așa că aveam din nou provizii...

I-am chemat pe Abdul Kerim, Gulam și Kutus în cort și le-am dezvăluit planul. Le-am vorbit despre ținutul întins și necunoscut de la sud-est pe care vroiam să-l străbat, despre faptul că tibetanii erau cu ochii pe mine și că trebuia să mă deghizez îndată ce întîlneam primii nomazi. Atunci, Abdul Kerim avea să devină șeful grupului, iar eu — cel mai umil dintre servitori. Se priviră uluiți, dar spuseră „da“ și „amin“ la tot, deși se întrebau probabil dacă nu se lăsaseră duși de nas de un nebun.

Ajunserăm la valea Kara-Kash-daria... Am încercat și aici să ne croim o scurtătură spre interiorul Tibetului, dar a trebuit să ne întoarcem, după ce am obosit peste măsură atît noi cît și animalele în mod inutil timp de două zile grele. Așa rău debuta noul an, 1908...

PE 8 ianuarie ne-au murit un cal și un catîr. A doua zi, n-am mers decît cîteva mile și am dat de o primăvară splendidă. Din această tabără (nr. 300) am văzut, spre răsărit, regiunea Chang-tang, unde fusesem cu un an înainte. În ziua următoare ne-am oprit la o pășune bună, a opta tabără... Pe 14 ianuarie temperatura coborî la —39,8°! Era imposibil să te încălzești. În fiecare seară, Gulam îmi freca picioarele aproape degerate... Luînd-o spre sud-est, ne-am pierdut într-o zonă muntoasă unde am fost victimele furtunilor. O pătrime din caravană murise, iar acum căzu și ultimul catîr din Punch. Rareori reușeam să depășim șase mile pe zi. Orzul se isprăvise, așa că animalele primeau orez. A fost o perioadă de pierderi grele. Nu trecea zi să nu pierdem un cal sau un catîr...

Ne-am croit cu greu drum prin furtună spre o trecătoare aflată la 5 580 metri altitudine. Doi cai ne-au murit pe drum. Acum și Abdul Kerim trebuia să meargă pe jos. Aveam nevoie de calul lui. Zăpada s-a așternut de 30 de centimetri. Kutus și cu mine mergeam mult în urma celorlalți. I-am găsit pe Sonam Kunchuk și pe Suăn într-un troian de zăpadă. Îi durea inima și capul și nu mai puteau merge. Le-am spus să se odihnească și apoi să o pornească pe urmele noastre. Spre seară, s-au tîrît pînă la tabără. Abdul Kerim intră în cortul meu, abătut, și-mi spuse că eram pierduți dacă nu primeam ajutor de la nomazi în cel mult zece zile.

— Da, știu, i-am replicat. Ajută-i pe ceilalți să nu se piardă cu firea și ai grijă de animale și totul va fi bine.

...În ultima zi a lui ianuarie, n-am reușit să parcurgem decît trei mile. Patru yak-i bătrîni urcau o pantă, afundîndu-se în troiene. Am examinat bagajele. Tot ce nu era absolut necesar a fost strîns grămadă și ars. Am făcut bucăți toate cutiile ca să le folosim mai tîrziu în loc de combustibil. Conținutul lor a fost împachetat în saci, mai ușor de cărat pentru animale...

PE 4 februarie, soarele își făcu apariția pentru scurtă vreme. Un cal și un catîr muriră; pornirăm, cu cele șaptesprezece animale rămase, de-a lungul țărmului nordic al lacului Shemen-tso. Pri-

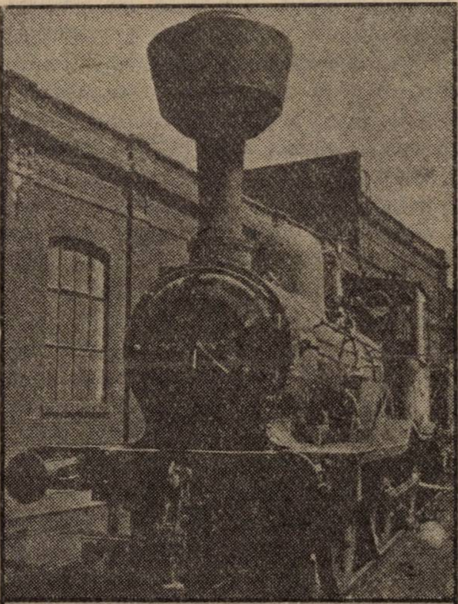
veliştea era minunată, munţii păreau o flacără. Ţărmul în formă de amfiteatru indica etapele de secare a lacului.

Am întîlnit zilnic urme lăsate de nomazi sau vînători. Ne-au mai murit două animale, complet epuizate. Eu călăream tot pe micul Ladaki; dar şi el obosise. Deodată se poticni şi căzu şi am făcut cunoştinţă cu solul tibetan ostil. După aceasta, l-am scutit de orice servicii.

Am instalat tabăra într-o strungă. Abdul Kerim apăru în cort şi-mi raportă pe un ton serios că dinspre nord se zăreau trei oameni. Am ieşit cu binoclul de cîmp. Distanţa era foarte mare. Mirajul făcea să pară foarte înalţi. Îi urmărirăm multă vreme cu privirea. În sfîrşit, se apropiau. Dar, vai! nu erau decît trei yak-i care păşteau.

Eram pradă a două sentimente potrivnice, ca şi cu un an înainte. Pe de-o parte, năzuiam să mă întîlnesc cu nomazii de la care puteam cumpăra yak-i şi oi. Pe de altă parte, absenţa lor ne punea în siguranţă...

Pe 8 februarie, am avut o altă zi remarcabilă... Am descoperit urmele proaspete a doi oameni. Poate că şi noi fu-

1869 — Trenurile de plăcere

● In prima jumătate a secolului trecut turismul european a folosit, cu precădere, trăsura. Apoi a apărut trenul şi călătorii l-au preferat în unanimitate. La noi primele excursii cu trenul au fost făcute în anul 1869, cînd s-a dat în folosinţă întîia linie de cale ferată — pe ruta Bucureşti-Giurgiu. Inaugurarea a fost făcută la 19 octombrie 1869, cu mare fast şi cu... umor. De ce aşa? Pentru prima călătorie pe acest traseu au fost invitate 72 de persoane; atît cît încăpeau în cele trei vagoane pregătite pentru sărbătoare (fiecare vagon avînd cîte 24 de locuri). Ziarele bucureştene anunţă însă, cu ironie, că „nu s-au prezentat nici jumătate dintre invitaţi", şi explică motivul: „cei mai mulţi dintre domnii chemaţi la călătorie s-au temut să se suie în năzdrăvana aceea de trăsură cu aburi, nemaivăzută pînă atunci în ţară; şi s-au prefăcut că sînt bolnavi şi nu pot veni". După o lună însă, cînd s-a văzut că trenul, deşi merge repede, nu sare de pe şine, s-a format primul grup de turişti care au călătorit, bine mersi, pînă la Giurgiu şi înapoi.

Primele „trenuri de plăcere" din lume au fost înfiinţate la noi, în anul 1895. În luna august din acel an ziarele anunţă: „S-au pus în circulaţie, pentru agrementul bucureştenilor, întîile trenuri de plăcere, frumoase şi elegante, cu vagoane clasă, judicios compartimentate. Circulă numai sîmbăta şi duminica, pe distanţa Bucureşti-Sinaia". Cînd aceste trenuri au devenit foarte căutate de turişti, s-a hotărît înfiinţarea altor garnituri, care circulau tot sîmbăta şi duminica, de la Bucureşti la Constanţa. Cum la vremea aceea podul de la Cernavodă nu era încă terminat, călătoria respectivă se făcea cu două trenuri; unul care circula de la Bucureşti pînă la Feteşti şi altul de la Cernavodă la Constanţa. Onor călătorii treceau Dunărea cu vaporaşele care-i aşteptau şi la ducere şi la înapoiere. Începînd de la 2 noiembrie 1895, Podul fiind dat în folosinţă, umilul tren de plăcere pentru Constanţa a fost desfiinţat, în locul lui circulînd, de două ori pe săptămînă, „Magnificul Orient-Expres", care venea de la Paris şi trecea prin Bucureşti şi Constanţa, spre Constantinopol.

Acest „Magnific" a deţinut, permanent, supremaţia, din toate punctele de vedere, în turismul mondial.

I. M.

sesem urmăriţi şi era prea tîrziu să mă mai deghizez. I-am chemat pe oameni în cort şi le-am spus ce rol aveau să joace. Vom pretinde că sîntem treisprezece Ladaki în serviciul lui Gulam Razul, un negustor bogat. Abdul Kerim conducea caravana. Eu eram unul din cei doisprezece servitori ai săi şi mă numeam Haji Baba. Gulam Razul ne poruncise să străbatem această regiune, să constatăm dacă merita să trimită o caravană mare înspre apus, vara următoare, să cumpere lînă de oaie.

În timp ce le explicam, apăru Lobsang şi ne făcu cunoscut că se vedeau două corturi în depărtare.

L-am trimis pe Abdul Kerim şi pe alţi doi pînă acolo. S-au întors după trei ore cu o oaie şi cu lapte. Nouă persoane, adulţi şi copii, locuiau în cele două corturi...

PE 15 februarie, convoiul nostru avansa încet spre o altă trecătoare. Eu călăream în frunte. În vîrf (la aprox. 5 700 metri), m-am oprit şi am aşteptat. Priveliştea pe care o lăsasem în urmă, spre nord-vest, era minunată. O mare agitată părea imobilizată şi încununată cu întinderi nesfîrşite de zăpadă orbitoare. Întîlneai acolo ardezie, porfir şi granit de diferite nuanţe. Am aşteptat pînă ce nouă animale de povară s-au ridicat pe picioarele lor. Pe celelalte patru le doborîse oboseala şi oamenii au fost nevoiţi să care parte din povară pînă la trecătoare. De acolo, am coborît într-o vale stîncoasă, unde zăpada era adîncă. Am reuşit să adăpăm animalele, topind zăpada la foc. După căderea nopţii, cei rămaşi în urmă îşi făcură apariţia cu un catîr. Celelalte trei animale — unul dintre ele era micul meu Ladaki — muriseră...

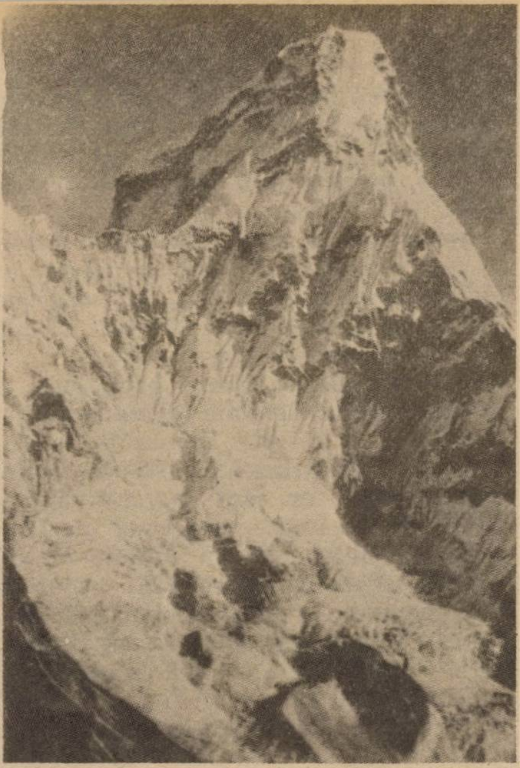
Povara devenise acum prea grea pentru cele zece animale rămase. Am ars toate hainele mele europene, cu excepţia lenjeriei de corp. Am renunţat la velinţele de pîslă, la articolele de bucătărie inutile şi toate obiectele mele de toaletă, inclusiv lamele de bărbierit. N-am păstrat decît o bucată de săpun. Am aruncat întregul stoc de medicamente, în afară de o cutie de chinină. Toate cărţile de care mă puteam lipsi au plătit tribut flăcărilor. Parcă ne aflam într-un balon care-şi arunca balastul să se menţină în zbor.

În drum spre Lemchung-tso, un lac mic, antilope şi o adevărată armată de gazele dădeau viaţă cîmpiei întinse pe care o traversam. Ne aflam la marginea unui ţinut întins şi necunoscut. Lăsarăm în urmă drumurile ce duceau spre Deasy şi Rawling. Lacul era acoperit de gheaţă groasă. Am făcut o gaură în gheaţă şi am vîrît cîteva obiecte de metal, inclusiv nişte instrumente costisitoare.

CĂLĂTORIA din ziua următoare ne purtă pînă la unele depuneri întinse de aur din nişte mine de suprafaţă, în matca unui pîrîu cu un stăvilar din piatră. Am zărit două corturi în depărtare, dar le-am ignorat... Într-o vale întinsă şi deosebit de frumoasă, am văzut cel puţin o mie de măgari sălbatici în turme împrăştiate şi, ceva mai departe, alte cinci turme. Una dintre ele număra o sută treizeci şi trei de capete. Mi-e aproape imposibil să le descriu mişcările elegante, pe cînd se învîrteau în jurul caravanei noastre istovite, ca şi cînd şi-ar fi bătut joc de noi. S-ar fi zis că nişte cazaci invizibili îi călăreau, iar ei răspundeau unor comenzi. Căci alergau în formaţie perfectă, iar copitele tropăiau la unison.

Lîngă Tabăra nr. 341, am găsit nişte nomazi, care ne-au vîndut nouă oi, lapte şi unt. De acolo, am pornit-o spre două lacuri mici dintr-o depresiune... Acolo ne-am instalat corturile. La o altitudine de numai 4 600 de metri...

FURTUNA ne însoţi pretutindeni. Era o adevărată tortură să călăreşti pe asemenea vreme. Vîntul sfîşia pămîntul bucăţi. Se auzea un zgomot puternic, asemănător unui torent ce se năpusteşte peste o casă în flăcări, sau vagoanelor pe şine, ori carelor de artilerie pe piatră cubică. Pe 6 martie, am întîmpinat mari greutăţi la fixarea corturilor pe ţărmul unui lac sărat. Cînd în fine mi-am înălţat cortul, expus la puternicul bombarda-

Fascinantele înălțimi himalaiene

ment cu nisip și pietricele, era să plesnească din pricina presiunii vîntului. Ladakii nu mai aveau putere să-și ridice și cortul lor. I-am lăsat pe cîțiva în al meu, în timp ce ceilalți așteptau pe partea adăpostită de vînt. O călătorie prin Tibet nu este dintre cele mai agreabile!

...Am luat-o din nou înainte cu Gulam și Kutus. Gulam mergea înaintea noastră să ne prevină dacă apărea vreun cort din ceața deasă. Furtuna era în toi. Deodată, ne semnală să ne oprim. Prin ceață, se puteau distinge o casă de piatră, două colibe și un zid la dreapta unei văi înguste, la o sută de pași de noi. Era prea tîrziu să ne întoarcem, că am fi făcut-o, căci acum puteam cădea direct în brațele unei căpetenii care ne-ar împiedica cu siguranță să ne continuăm drumul spre sud. Am trecut pe lîngă case, nezărind urmă de oameni sau cîini, și ne-am furișat printr-o despicătură de la poalele unei stînci proeminente, pe vîrful căreia se aflau doi **chorten** și o lădiță de **mani.**

Cînd norul de praf s-a ridicat, am zărit pentru un moment un cort negru uriaș destul de aproape, de partea cealaltă a văii. Tovarășii noștri au ajuns și ei în sfîrșit. Din cele patruzeci de animale ale caravanei, rămăseseră doar doi cai și cinci catîri. Abdul Kerim și Kun-chuk se duseră spre cortul cel mare. Un călugăr budist bătrîn locuia acolo. Interiorul era aranjat ca o mică încăpere de templu, iar călugărul era ghidul spiritual pentru nomazii din vecinătate. Districtul se numea Nagrong. Gertse Pun, căpetenia, era așteptat acasă dintr-o clipă într-alta. Am avut noroc că nu l-am găsit acasă! Oamenii mei se împrietenîră repede cu cumnatul lui, care le vîndu cinci oi, două capre, orez, orz și tutun.

Pe 10 martie, în zori, alți doi tibetani și-au făcut apariția și ne-au oferit oi. Am fost bucuroși să mai cumpărăm cîteva. Mi-am refăcut costumația, mi-am vopsit fața în cafeniu și am pornit-o înainte cu Tubges și alți doi, mînînd cele treizeci și una de oi, toate cu poveri în spinare. Tibetanii se uitau la noi. Imposibil să nu-și fi dat seama că n-aveam nici un talent la mînatul oilor. Nu fusesem niciodată cioban. Îmi mînam oile ca oamenii mei, fluieram ca ei și scoteam aceleași sunete ciudate ca și ei.

Dar oile nu-mi acordau pic de respect; se duceau unde vroiau, iar eu alergam după ele de-mi ieşea sufletul. Cînd ne pierdurăm din vedere, m-am aşezat jos să aştept caravana şi m-am bucurat că puteam călări din nou...

PE 15 martie am ridicat tabăra pe ţărmul vestic al micului lac Tong-tso, pe care Nain Sing îl descoperise în 1873. Era la o altitudine de 4 500 de metri. Ne aflam acum la limita nordică a ţinutului necunoscut. Dacă izbuteam să mergem direct spre sud pînă la Tsangpo-Brahmaputra, am traversa chiar mijlocul marii zone albe. Acum era foarte important cum ne jucam rolurile.

Abdul Kerim intră în două corturi şi purtă următoarea conversaţie cu doi inşi:

— Cîţi sînteţi? întrebară ei.

— Treisprezece.

— Cîte puşti aveţi?

— Cinci.

— Cînd aţi venit, călărea altcineva în frunte. Tu mergeai pe jos. Cel ce călărea era european.

— Europenii nu călătoresc niciodată iarna. Sîntem cumpărători de lînă din Ladak.

— Oamenii din Ladak nu merg niciodată pe aici; cel puţin, nu în timpul iernii.

— Cum vă cheamă? se interesă Abdul Kerim.

— Nakchu Tundup şi Nakchu Hlundup.

— Aveţi yak-i şi oi de vînzare?

— Cu ce plătiţi?

— Cu ce vreţi? Aduceţi animalele.

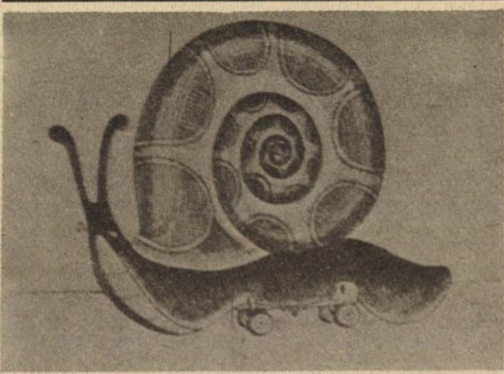
Rezultatul discuţiilor fu că a doua zi dimineaţă am cumpărat doi yak-i şi şase oi. Ne aflam la limita de nord a provinciei Bongba. Districtul se numea Bongba Changma, şi pînă la tabăra lui Karma Puntso, guvernatorul, erau şase zile de mers.

Am trecut pe lîngă mai multe corturi în ziua respectivă. De cîte ori acestea îşi făceau apariţia şi de cîte ori întîlneam ciobani cu turmele lor, eu trebuia să mîn oile. Începusem să mă descurc...

Mergeam pe o cărare bătătorită şi pe 18 martie ne instalam tabăra la picioarele unei trecători. Dimineaţa următoare, pe cînd strîngeam corturile, veniră trei tibetani. Am ieşit degrabă să mîn oile spre trecătoare, împreună cu Lobsang şi Tubges. Ne-am întîlnit cu un tibetan călare pe un cal alb, urmat de un cîine mare de pază, cu blană miţoasă, negru cu două pete albe. Abdul Kerim, care venea în urma noastră cu caravana, cumpără calul cu optzeci şi şase de rupii şi cîinele cu două. Cîinele era din rasa Takkar; aşa că i-am spus Takkar. Era sălbatic şi feroce ca un lup. Tibetanul ne-a ajutat să-i legăm o funie de gît, lăsînd două capete lungi, de care ţineau Kunchuk şi Sadik ca să nu-i muşte...

După ce am traversat cu mare greutate rîul parţial îngheţat Kangshamtsangpo, care îşi are obîrşia în munţii Shakangsham, am aflat de la nomazi că în şapte zile aveam să ajungem la tabăra lui Tsongpun Tashi, un negustor Lhasa, de la care oamenii de primprejur obişnuiau să cumpere ceai iarna... Peste tot se vorbea despre Tsongpun Tashi, care trăia în inima acestui ţinut întins, necunoscut. Eram într-o stare de aşteptare încordată. Aveam oare să reuşesc? În fiecare dimineaţă, îmi mînjeam faţa şi mîinile cu cafeniu şi nu mă mai spălam. Purtam o blană pătată, o căciulă din blană de oaie şi cizme de piele de oaie, asemănătoare celor pe care le purtau oamenii mei... Cînd Gulam, care mergea înaintea noastră, întindea mîna, asta însemna că trebuia să cobor de pe cal să mă duc la oi. Abdul Kerim îmi lua locul în şa. Cît timp stăteam în cort, eram practic prizonier; Takkar stătea legat la intrarea în cort.

Noul cîine era de nestăpînit. Nimeni nu se putea apropia de el. Dacă vreunul

din noi ieșea din cort, lătra la el pînă răgușea...

28 martie a fost o zi cu probleme... Fluierînd, am mînat oile mai departe, în timp ce Abdul Kerim și alți doi s-au dus la cortul mare care fusese indicat ca aparținînd lui Tsongpun Tashi. Ni s-a părut mai înțelept să luăm taurul de coarne decît să ne furișăm ca hoții în noapte. Am trecut de mai multe tabere. Unii au ieșit să se intereseze ce fel de oameni sîntem. La o tabără, Abdullah a schimbat un cal negru pe moarte cu două oi și o capră...

URMARĂ, cu totul surprinzător, cîteva zile liniștite. Am intrat pe **serpunlam** (drumul urmat de căutătorii de aur spre vestul Tibetului), am cumpărat un cal și cîteva oi și am descoperit un lac, Chunit-tso. Am întîlnit caravane de sare și caravane de yak-i. Din trecătoarea Nima-lung-la, am admirat unul dintre cele mai importante lanțuri Trans-Himalayane din sud...

Era începutul lui aprilie. Urmam cursul rîului necunoscut Buptsang-tsangpo, spre sud... Înspre sud-sud-est, se înălțau două piscuri mărețe, acoperite de zăpadă, aparținînd lui Lunpo-gan-gri. Apoi, ajunserăm la valea frumos modelată în formă de arenă, în semicercul unui ghețar, de unde izvora Buptsang-tsangpo.

Pe 14 aprilie, am depășit o caravană de sare formată din opt persoane și trei sute cincizeci de yak-i. Oamenilor le-am stîrnit interesul și ne-au pus multe întrebări indiscrete.

Ziua următoare, am traversat trecătoarea Samye-la (5530 metri), trecînd pentru a șasea oară culmea principală a Trans-Himalayei, cumpăna continentală a apelor între acea parte a Tibetului fără ieșire la mare și Oceanul Indian. Izbutisem astfel să deschid un nou drum prin zona albă, între Angden-la spre est și Tseti-la-chen-la spre vest. Aici am avut revelația că marele sistem de lanțuri muntoase dinspre nord și paralel cu Himalaya ar trebui să se cheme pe viitor Trans-Himalaya.

1887 — Călătorii prin Țara Românească

● În luna august 1888 a apărut, la Iași, volumul **„Călătorii prin Țara Românească"**, scris de Elena Sevastos: 188 de pagini care cuprind cele 28 de scrisori trimise de autoare, unei prietene, din principalele localități pe care le-a vizitat. Să reamintim că Elena Sevastos (Elena Didia Odorica Sevastos) a fost prima scriitoare onorată de Academia Română cu un premiu literar (în 1888), pentru volumul **„Nunta la români"**.

Călătoriile respective au fost făcute de tînăra scriitoare, împreună cu tatăl ei, cu „o căruță trasă de un cal".

Povestea călătoriilor începe:

„2 iulie 1887, Botoșani. Toate erau pregătite. Cum s-a luminat de ziuă mi-am luat ziua bună de la mamă, soră și frați, i-am îmbărbătat cu cuvintele să nu aibă nici o grijă de noi, deoarece avem o pușcă cu două focuri și un revolver cu opt. Ne-am suit în căruță și înainte de răsăritul soarelui eram pe drum. Am ieșit din Botoșani și am luat drumul Fălticenilor". Călătoria începe bine. Mai întîi întîlnesc o moară, unde sînt veniți țărani veseli, îmbrăcați în costume naționale. Mai departe, într-un sat dau de o nuntă (era duminica). „Cîtă frumusețe și cît farmec este într-o astfel de adunare!". Călătoria continuă cu bine. „Planul nostru era să trecem munții, în Bucovina, să străbatem Transilvania, să atingem Oltenia și să ne întoarcem în Moldova prin mijlocul Valahiei. Peste tot, pe cîmp, se lucrează . Peste tot sînt cirezi de vite. Și hora nu lipsește din nici un sat, duminica".

Cei doi călători ajung la Bacău la 25 iulie. Stau acolo o noapte, apoi pleacă spre Focșani și spre Buzău. La 4 august intră în București. Se opresc la Hanul lui Busuioc. Peste o lună — la 28 august — sosesc la Brăila. Au călătorit și pe Dunăre, cu căruța și cu calul suiți pe o plută. La sfîrșitul lunii septembrie reveneau acasă.

În tot ce a scris despre aceste călătorii, Elena Sevastos insistă să mărturisească bucuria și dragostea pe care le-a avut văzîndu-și țara și pe românii care o locuiesc și-o fiuresc.

I. M.

În timp ce ședeam să mă odihnesc odată ajuns la trecătoare, făcînd schițe și bucurîndu-mă de această nouă cucerire importantă pentru geografie, Kutus îmi șopti:

— Vin yak-i.

Jos, în vale, apăru marea caravană ca un șarpe negru și auzirăm fluieratul și țipetele ascuțite ale conducătorilor. Apoi, coborîrăm în vale pe versantul sudic...

N-am dat de nici un cort în ziua aceea. Poteca se afla la prea mare înălțime. Am întîlnit doar doi călăreți... Am trecut din nou pe lîngă caravane de oi, care duceau sare pentru Pasaguk. În drum spre Chaktak-tsangpo, un rîu pe care-l știam de anul trecut, am întîlnit nomazi care ne-au prevenit de existența unei bande de jefuitori înarmați toți cu puști. Am evitat Pasaguk și Saka-dsong și am luat-o pe un drum lăturalnic, prin munți, spre Raga-tasam...

NELINIȘTEA sporea pe zi ce trecea. Cu fiece pas, ne apropiam de pericol; căci peste două zile aveam să întîlnim drumul principal al caravanelor **(tasam)**, întesat de autorități vigilente. Ce avea să se întîmple și cum aveam să eludăm greutățile era deocamdată o enigmă. Eu făcusem mai multe planuri. Circumstanțele aveau să stabilească pe care trebuia să-l adoptăm. Chiar dacă tibetanii aveau să ne ia din nou prizonieri, nutream satisfacția de a fi traversat provincia Bongba, care corespunde cu mijlocul Trans-Himalayei, pînă atunci neexplorată...

Toți simțeam că avea să se întîmple ceva. În consecință, luarăm măsuri radicale de precauție. Păturile mele europene, cutiile din piele pentru instrumente și toate celelalte lucruri ce puteau stîrni suspiciune fură îngropate sau arse. Abdul Kerim luă cortul meu; iar eu aveam să ocup o despărțitură secretă, un colțișor ascuns din cortul său. Corturile noastre erau întotdeauna așezate spate în spate. Acest lucru îmi permitea să mă furișez fără să fiu văzut dintr-unul în celălalt. Tibetanii puteau să mă caute acum în ambele corturi fără să dea de mine, ascuns în compartimentul acela separat.

Scriam, cînd intră Abdul Kerim și-mi spuse cu voce serioasă și cu un aer grav:

— Un grup de oameni se apropie dinspre trecătoare.

Pe fiecare parte a cortului era cîte o gaură de tras cu ochiul în pînza cortului. Am privit prin cea din direcția trecătorii. Adevărat! Se apropiau opt persoane. Mînau nouă cai, dintre care doi purtau poveri. Nu erau nomazi obișnuiți, căci purtau haine de piele de culoare roșie și albastru închis și căciuli roșii și erau înarmați cu puși și săbii.

Am pus tot ce putea părea suspect în sacul pentru orez, ascunzătoarea obișnuită. I-am poruncit lui Gulam să-l lege pe Takkar, care lătra furios. Acolo descărcară și scoaseră șeile de pe cai, adunară vreascuri, aprinseră un foc, umplură o oală cu apă și se pregătiră de înnoptat.

Ceilalți cinci, dintre care doi erau evident persoane oficiale, intrară în cortul lui Abdul Kerim fără prea multă ceremonie și începură o conversație aprinsă, însă cu voce scăzută. I-am auzit rostindu-mi numele și pe Abdul Kerim jurînd, în speranța că-l vor lăsa în pace, că nu era nici un european în caravană. Apoi, ieșiră și se așezară în jurul focului lor, să-și bea ceaiul.

M-am strecurat nevăzut în cortul lui Abdul Kerim. Toți oamenii mei stăteau acolo, arătînd de parcă tocmai își auziseră sentința la moarte. Conducătorul grupului spuse:

— Caravanele de sare sosite de curînd dinspre nord v-au raportat la guvernatorul din Saka-dsong. El suspectează că Hedin Sahib se află ascuns printre voi. Am sarcina să întreprind o cercetare minuțioasă. Așa că am să vă verific bagajele pe toate părțile și, în final, pe fiecare dintre voi, pînă la piele. Dacă se va dovedi că nu aveți nici un european în convoi, după cum spuneți, vi se va permite să călătoriți încotro doriți.

Oamenii mei socoteau situația noastră disperată. Kutus sugeră să fugim amîndoi în munți, la căderea întunericului, și să ne ascundem acolo pînă se vor termina cercetările.

— În zadar, șopti Gulam. Ei știu că sîntem treisprezece.

În românește de Ruxandra VASILESCU

Günter GRASS

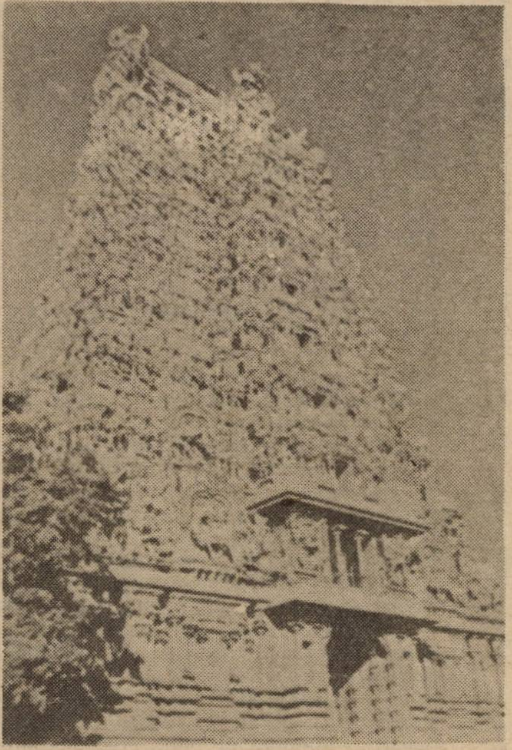
CINE PLEACĂ ÎN INDII...

CINE pleacă în Indii, înainte se pregatește. O pereche va călători la Calcutta și citește. El citește generalități despre economia, cultura, politica Indiei, tot ce s-a scris contradictoriu despre Calcutta; ea îl citește pe Fontane, ca întotdeauna — Fontane. Nu vrei să afli și tu ceva despre India, înainte de plecare, zice el. Imediat, zice ea, numai să termin asta.

Dar cu Fontane nu mai termină. Chiar dacă nu citește neapărat chiar Fontane, citește ceva după care să citească Fontane, un roman. De data asta, la nesfîrșit: „Înainte de furtună".

Îl citește și în timpul zborului, chiar imediat după primul pui cu sos de curry, în timp ce, pe direcția cabinei piloților, rulează un film indian. El, ca să nu se ocupe numai de India, citește ceea ce bătrînul Chargaff a scris, sub titlul „Vălul Mayei cel burdușit cu artă", despre viitoarele grozăvii ale tehnologiei genetice — pălăvrăgind ușor, dintr-o dată cu bătrînească, răutăcioasă ironie. Filmul pare a fi o versiune indiană a „Clinicii Schwarzwald". El spune, în vreme ce ea citește Fontane: Erwin Chargaff se numește un „călător al nemulțumirii"; ceea ce mi se potrivește și mie.

De ce fug: de repetări care se dau drept noutăți; de Germania și Germania, devenind tot mai asemenea, ca dușmanii cumpliți, bine înarmați; de punctele de vedere dobîndite dintr-o prea mare apropiere; de nedumeririle mele numai cu jumătate de voce mărturisite, care zboară odată cu mine. Fug și de trăncăneli, de publicitate, de gesturile bine cumpănite, de comodități, de ascuțitele jocuri ale autorealizării, fug la mii

Fațada templului Minakshi (Madura, India), sec. XVI—XVII

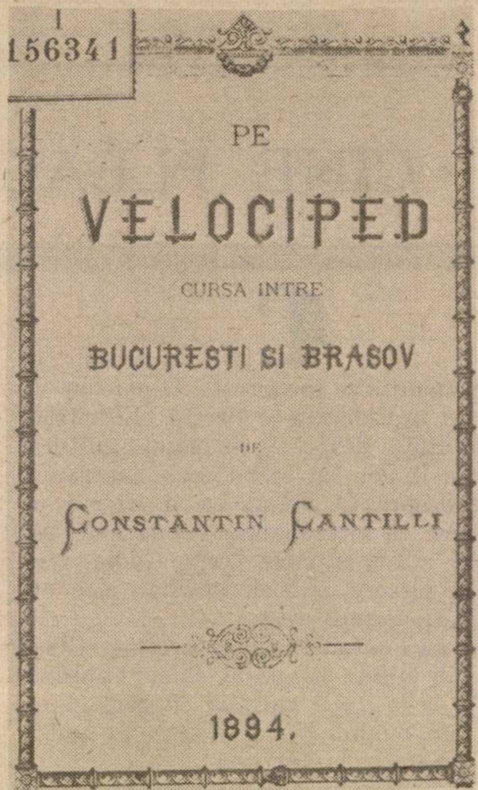
de kilometri de platitudinea subtilă a unor foiletoniști... și departe, departe de mine ca fragment sau obiect al acestei vieți oficiale.

DUMINICĂ bengaleză: pe jos prin vînzoleala drumurilor și ulițelor din Baruipur. Săraci locuiesc alături de, prin comparație, bogați, în colibe și părăginite vile coloniale adunate în jurul unor bălți care acum, pe vremea musonului, sînt pline ochi. În mîlul malului femei

1894 — Cantilli și Macedonski

● Doi dintre primii ași ai turismului pe bicicletă: scriitorul Constantin Cantilli și poetul Alexandru Macedonski. Au cucerit titlurile respective încă din secolul trecut, cînd bicicleta se mai numea velocipedă. În primul număr din „Revista modernă" (20 iulie 1897), Cantilli ne descrie o „extraordinară călătorie pe care a făcut-o, împreună cu poetul Alexandru Macedonski, pe velocipede, de la București la Brașov, în zilele de 20—23 octombrie 1894". Aceeași descriere, mai detaliată, o găsim și în broșura publicată de Cantilli în anul 1894: PE VELOCIPED CURSA ÎNTRE BUCUREȘTI ȘI BRAȘOV. Broșura aceasta, citită în manuscris de Macedonski, începe cu o pagină a poetului, n care laudă pe autorul Cantilli, care „are stil", apoi adaugă: „Îți pot spune următoarele: am încălecat pe velociped, ne mai vrînd să încalec Pegasul, fiindcă alții l-au schimbat într-o mîrțoagă și fiindcă el a ajuns astăzi mai deșirat și mai olog decît ar fi ajuns cel mai ticălos cal de bîlci. Simt dar o nespusă mulțumire să mă duc de-a lungul drumurilor, să cutreier cîmpii și codri, să uit mișelia, grijile, mizeria orășenească"... Urmează apoi „povestea" călătoriei, făcută detaliat de Cantilli:

„La șase și jumătate, dimineața, am plecat în excursie (20 octombrie 1894), pe velocipede, cu domnul Alexandru Macedonski. Prezicerile noastre erau bune și ziua frumoasă... Trecem pe șoseaua Kisseleff, prin fața hipodromului Băneasa, pe la fortul Otopeni, unde este o cazarmă și soldații cînd aud trompetele velocipedelor ies și se uită cu jind la calul cu roate...". Ajung apoi la Comarnic, la Sinaia și, cînd se lasă seara, trec prin Bușteni. Stăruitori, continuă să pedaleze și ajung la Brașov noaptea; obosiți, plouați și cam decepționați.

A doua zi: „la 10 și jumătate dimineața pornim înapoi, sub cer posomorît și rece. Rebegiți de frig și înmuiați de ploaie pînă la oase, ajungem la «Cele două cîrciumi»".

Broșura se încheie totuși triumfal; „În trei zile îndeplinisem cea mai extraordinară cursă din cîte s-au făcut pînă acum, la noi în țară, cu velocipedele, în asemenea condiții. Mergerea la Brașov s-a făcut între 20—23 octombrie 1894. C. Cantilli".

I.M.

spală, copii se scaldă. Totul, colibă sau vilă în ruină, e năpădit de un verde devorant, de umbra cocotierilor. Chiar și radiourile date la maximum sînt amortizate de egalizatoarea verdeață. În bălți s-ar afla și pești. Către terasamentul de cale ferată, în apropiere de fabrica de sticlă Krishna, își au sălașul intangibilii. Curiozitate sfioasă. Mizerie, obișnuită să păstreze distanța.

În apropierea stației de autobuz o femeie în zdrențe, pe vine, arată lumii rizînd un făt căruia abia i-a tăiat, în praful străzii, buricul: e băiat! (Nici noi nu privim într-acolo decît în treacăt).

Pe drumul spre casa din grădină, imediat lîngă poartă, ne surprinde o reptilă. Anvar, grădinarul, ne lămurește mai tîrziu că ar fi o leguană, care mai și mușcă. Anvar, Djenara și Djerul cel în vîrstă de unsprezece ani alcătuiesc o familie: musulmani, cu o ușor înălțată colibă în apropierea bălții.

ÎNCĂ fără motiv, doar ca să desenez, pun pe hîrtie interiorul unui copac lo-

cuit la amiază, în rămurişul pieziş, de găinile grădinarului. Privind de pe terasă în scînteietoarea grădină, altminteri nemişcată sub arşiţă. Din stratul de pepeni se strecoară tîrîş, umbriţi de frunze, lujeri pofticioşi, care, fiindcă sîntem în India, ar putea ţine, în loc de fructe, sugari.

Precum coborîtele pînze ale corăbiei, marile pămătufuri ale bananierilor aşteaptă o adiere; de la început prind şi cea mai uşoară mişcare, de multe ori doar o vană promisiune.

Zgomote din vecini: ciocăneli de la atelierele din depărtare, jelalnice claxoane de ricşe-biciclete, apoi fără oprire claxonul unui camion care trece vijelios; sau vine autobuzul 208 spre Calcutta. Vecinul ţine, ca şi Anvar grădinarul, o singură raţă, al cărei măcăit se aude din spatele evantaielor de bananieri ca un rîs sacadat. Ca un ecou, copiii vecinului maimuţăresc rîsul unicei raţe.

După amiaza — luăm trenul de zece jumătate care face naveta direct de la Baruipur — ni se atîrnă la gît şiraguri de flori. Pictorul Shuvaprasanna ne arată şcoala lui particulară de artă din nordul Calcuttei. În două odăi mai mari, unul lîngă altul, elevii redau naturi moarte. Ici o păpuşă lîngă un bust de ghips al lui Voltaire; colo un vas cu fructe în faţa unei pînze drapate...

Mai tîrziu, pe jos, drumul de la institut la parcul Circus Market: mizerie, invalizi care se tîrăsc pe cioturi bandajate în piele peste asfaltul crăpat. Cîini răpciugoşi. Un om care doarme în mijlocul drumului. N-ai decît să treci peste el!

Înapoi la Baruipur: pe masă, un vierme care se mişcă în salturi, adunînd piciorul lîngă cap. Ce imagine: dacă aş vedea o mie de viermi repezindu-se astfel, cu capul înainte, spre mine...

LA rîu, în apropierea locurilor amenajate pentru baie şi a celor pentru arderi, sîntem depăşiţi de patru tineri care — în pantaloni strînşi, moderni — aleargă — invocînd între timp zeii cu voce tare — şi poartă pe umeri o bătrînă moartă, ai cărei ochi sînt acoperiţi cu frunze, mari cam cît cele de laur. Fiecare dintre ei are un ceas brăţară. În goana asta către locul incinerării, capul bătrînei se bălăngăne, fără ca frunzele de laur să-i cadă de pe pleoape. Ceasurile fulgerînd, strigătele plătite.

Cu noi, pictorul Shuva. Ne traduce o inscripţie pe zid: „Zestrea e barbarie"! Un nou partid, care îşi zice „al renaşterii", şi-a luat în alegeri această deviză.

Cu taxiul către Sealdah Station în haosul circulaţiei de către seară. Cel care stă lîngă şofer o ia pe jos înainte, îndată ce nu ne mai putem mişca, intervine ca un poliţist şi reglează traficul. Mai tîrziu, bine-dispuşi, şoferul şi vecinul se schimbă între ei, şi cu succes. Ultima bucată de drum o facem totuşi pe jos, prinşi de menghina mulţimii, trecînd în cele din urmă printr-un tunel de-a lungul căruia, la dreapta, şi la stînga, parcă aruncaţi, zac oameni adormiţi. (Un tunel al panicii, ca pentru vise).

RAŢA vecinului, neobosită traistă cu rîsete. Sub ventilatorul zumzăitor, în somnul de după-amiază, visez despre nord.

Visez o pereche: Ute şi bătrînul Fontane sub părul din grădina noastră. Iar pe mine mă visez îndărătul ferestrei închise, la o parte, totuşi îndeajuns de-aproape ca să pricep: aici se petrece ceva, şi încă de ani. Ea are cu mult citatul tău coleg o relaţie în care tu nu ai loc, cu toate că şi pentru tine romanele sale (mai puţin baladele) merită să fie citite mereu, ţin de urît, mai mult, au chiar dialoguri model, de pildă în povestirea „Schah von Wuthenow"...

Toate astea le visez, dar şi hotărîrea de a nu deschide fereastra şi a striga „destul!", de a nu fugi spre grădină ca spre locul faptei, ci, apucînd un pahar din bucătărie şi, în trecere, un scaun, de a-mă aşeza alături de cei doi şi familiaritatea lor (de pe bancă), pentru ca de acum iubirea noastră să continue în trei...

Apoi nu mai visez despre Ute, Fontane şi mine la masa de sub părul nostru. Sînt scăldat în sudoare. Deasupra mea, ventilatorul tace. Pană de curent. O căldură umedă care ia orice putere. Neobosită, doar traista de rîsete: raţa vecinului.

În româneşte de Grete TARTLER

Mircea MALIȚA

ÎN GOLF

CĂLĂTORUL ce caută peisaje neobișnuite, exotice, copleșitoare e pe deplin răsplătit de Golf. Dacă sosește noaptea cu avionul, îi apar dedesubt focuri, flăcări imense, ca o tabără de popas a unei armate nevăzute. Petrolul. Dacă vine ziua, îi surîde o mare senină, verde, calmă, presărată de instalații și platforme cu luciri de oțel. Petrolul. Faci un efort și îți imaginezi rețeaua de conducte de pe fundul apei: Golful poartă cămașă țesută din sîrmă pe pielea lui miraculoasă.

Nisip și petrol

E golf, dar are aspirație de mare. Este cît jumătate din Marea Neagră. Cum vii din nord și treci granița între Iran și Irak, acolo unde se varsă Eufratul, pe dreapta încep să se înșire mărgelele micilor state arabe, iar pe stînga se ridică coasta persană. O apuc pe dreapta în itinerarul meu, începînd cu primul emirat Kuwait, urmat de o insulă: Bahrain, apoi de o peninsulă care iese ca o protuberanță din corpul marii peninsule arabice, Qatarul, continuată de o coastă cu șapte emirate reunite într-o federație din care voi vedea primele două — Abu Dhabi și Dubai — și în sfîrșit Omanul, care închide golful la strîmtoarea Ormuz cu care o lume întreagă s-a familiarizat în deceniul 80, citind știrile de război și tensiune în conflictul ce a opus pe cei doi mari riverani de la nord și de la răsărit.

N-are nume precis. Dacă spun Golful Persic, cum știam din vechile atlase, n-am ce căuta pe coasta apuseană. Dacă pronunț Golful Arabic în fața unui iranian, mă trezesc cu o lungă lecție de istorie. Fac ca toată lumea: mă refer la Golf. Din mii de golfuri celebre ale globului, el este *Golful* prin excelență, fiindcă e cel mai bogat, cel mai rîvnit, cel mai frămîntat, cel mai comentat.

Statele țărmului lui, începînd cu marii campioni ai petrolului, Arabia Saudită, Iran și Irak, dau toate o cincime din producția mondială. Dar cele mici, cele cinci țări ale călătoriei mele, nu sînt de neglijat. Cîteodată sar împreună pe locul patru în ierarhia petrolului, întrecînd cu producția lor totală Mexicul, Anglia, China, Venezuela.

Golful... o surpriză a peisajului mental

Poți să parcurgi acest drum cu gîndul la petrol, mînuind statistici, enumerînd conflicte, cu cartea politicii mondiale pe genunchi. Dar poți să te lași furat și de întrebarea dacă există un golf cu o singură mentalitate sau un golf cu mai multe personaje și, dacă e așa, ce intră în fibra personalității fiecăruia? Ce legende le scaldă mintea, ecourile trecutului fiind o cheie a înțelegerii nu mai puțin eficace decît realitatea ce ți se agață de simțuri.

Golful nu e numai o fantastică imagine geografică, ci o surpriză a peisajului mental, un poem colorat al diversității oamenilor și un punct ce sprijină meditația asupra umanității.

KUWAIT. Există un folclor turistic, creator de etichete ce se lipesc repede și durează. Au desigur și un dram de adevăr. Poți să le iei drept călăuză, doar dacă te întrebi tot timpul cît sacrifică, cît simplifică și eventual cît falsifică. „Nisip și petrol" îți șoptește folclorul. Imaginea sugerată ar fi aceea a unor oameni ai deșertului, pe care i-a condus norocul orb de la resursa de valoare zero (nisipul), la resursa prețuită în aur greu (petrolul). Formula are mai multe cusururi.

În primul rînd, resursa naturală, tradițională a Kuwaitului nu este nisipul, ci peștele. O bogăție remarcabilă oferită de Golf. Iată o piață de pește din Kuwait. Hale acoperite, fără ziduri, instalate pe marginea mării, cu mese lungi acoperite cu tablă. Bărcile pescarilor vin și descarcă întruna coșuri cu pește pus pe sorturi. Coșurile sînt instalate îndărătul tejghelelor; ce e mai arătos se așază pe ele. Cumpărătorul are senzația olfactivă și vizuală precum și experiența directă a prospețimii. Cumpără pește nu de la piață, ci din apa Golfului. Sardele, hamsii, heringi, pești pisică, pești cu cioc, pești zburători, cu ace, pești scor-

pioni cu țepi, pești plați, pești de stîncă, bași grași, cardinali, pești cu fața de porc, cu fața de capră, pești domnișoară sau fluturași, macrouri, cambulă, și calcan, codul indian, pești panteră, pești chitară, torpile, vulpi de mare: această piață e o enciclopedie ihtiologică.

Cînd arăți însă cu degetul, ți se spune: naisarah, eșmahi, newaibi, sabur, hamur, hamam, savaiah, hakul. Numai un savant ca Mihai Băcescu s-ar descurca. Pînă la urmă mă fură formele și culorile: pești portocalii, roz, striați, stropiți, vărgați, cu benzi în lat sau în lungime, lini sau zgrunțuroși, albaștri, galbeni, arămii, de culoarea crevetților și iată și cîțiva negri.

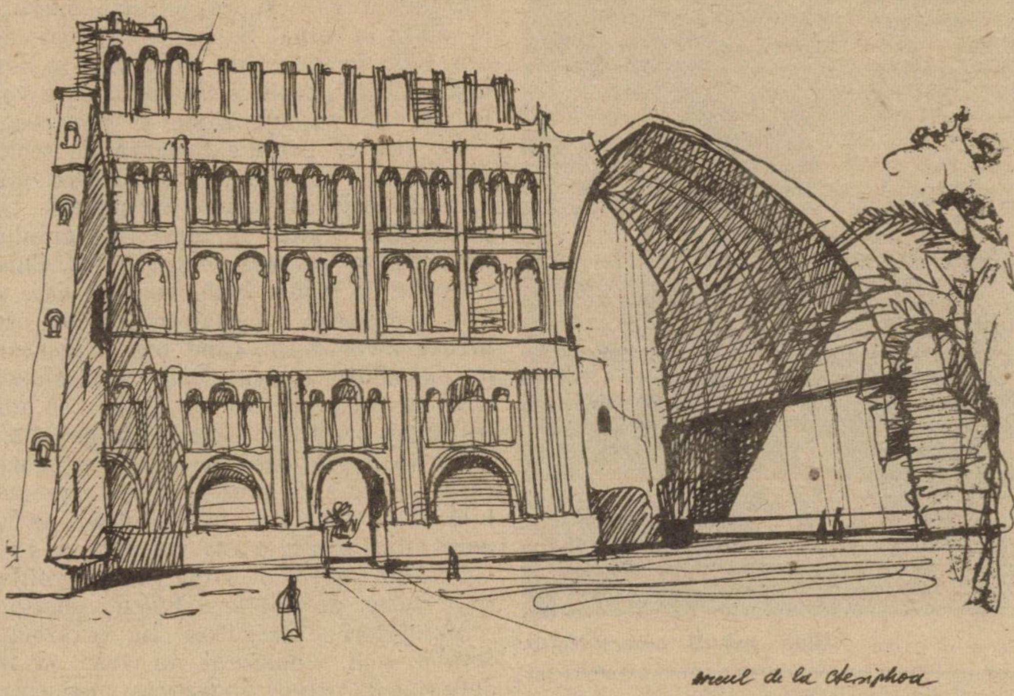
Locuitorii acestor locuri n-au pornit de la zero (cifră arabă care se numește țifr), ci de la mii de ani de îndeletniciri care le-au ascuțit mintea și deprinderile. Pescuitul dezvoltă starea de veghe, alerta, pînda. Omul de coastă e mai puțin fanatic decît cel din întinderile monotone ale interiorului; e mai speculativ; comunică și negociază. În legănatul cămilei ruminezi o idee. În clătinatul bărcii cîntărești variante. Unde omul deșertului nu vede decît o soluție, pescarul sau navigatorul vede zece.

A doua implicație folclorică pică. Petrolul n-a căzut pe mîna unor oameni neexersați în socoteli, ci a unor oameni cu instinctele educate, cu o *forma mentis* adecvată schimburilor și tratativelor ce le însoțesc. Această mișcare specială a minții poate fi întîlnită la toate popoarele mici înconjurate de imperii. De cîteva secole, aici s-a jucat un joc de protectorate și alianțe, în care o primejdie acută a fost neutralizată de o alta cu semn contrar. Cît au dominat portughezii Golful, în secolul al XVI-lea, perșii au fost ținuți deoparte. Cînd au plecat portughezii și au venit perșii, pînă în secolul al XVIII-lea, amenințarea triburilor din interior a fost anulată. Slăbind perșii, au venit turcii, cărora strămoșul emirului de astăzi, Al. Sabah, le-a plătit tribut. Cînd turcii ajung la Golf, vine perioada protectoratului englezilor, care își asigurau drumul spre Indii, scut folosit contra pretențiilor de la est și din nord. În 1961, Kuwaitul își proclamă independența, primul emirat de sine stătător din Golf.

A deveni la un moment dat statul cu cel mai mare venit pe cap de locuitor din lume, a ajunge pe locul cinci-șase în producția mondială de petrol, a fi cotat pe locul trei ca mărime a resurselor, ar putea ameți pe oricine. Dar simțul istoriei, ca să numim așa existența unei strategii de supraviețuire îndelung practicată, i-a făcut pe kuwaitieni să cîntărească problema abundenței cu aceeași detașare și luciditate cu care au cîntărit în trecut problema penuriei. La început au întemeiat complexe industriale și rafinării. Acestea le-au adus mînă de lucru străină: mai mult de jumătate din populație sînt cetățeni ai altor state și o săgeată demografică aproape verticală. De la 160 mii în 1952, populația s-a dublat în 1964, apoi s-a dublat din nou în 1970 și încă o dată în 1980 fiind aproape 2 milioane la mijlocul deceniului nostru. Soluția industriei a devenit problema demografiei. De ce nu ar face cu banii lor proiecte industriale în alte țări, cu mîna de lucru existentă acolo? La Khartoum, în 1974, într-o reuniune internațională, un tînăr îmi explica strategia de investiții a Fondului Kuwaitian de dezvoltare, în alte țări. Nu purta kufieh și agal, ca personajele palatului Sif, ci ținută occidentală. Folosea raționamentul abstract și calculele, spre deosebire de șeicii de acasă care mutau în cursul conversației scrumiera de pe masă la fiecare argument invocat în situația geopolitică a Orientului Mijlociu: noi sîntem aici, ei sînt acolo... Nu poți fi însă sigur că un raționament concret desfășurat cu ajutorul scrumierei e mai puțin bun decît un raționament cu concepte abstracte, după cum nu poți ști că un calcul cu abacul e mai puțin corect decît unul făcut cu computerul. Indiferent de formă, nevoia și priceperea de a raționa, și încă iute, e prezentă în aceste locuri, la fiecare generație.

Peste tot în Golf întîlnești ecourile inițiativelor din Kuwait, de la adunarea legislativă, la cheltuielile pentru învățămînt și sănătate. Să nu fim cunoscuți doar pentru cele mai mari resurse, ci și pentru cele mai mari realizări! Uzina

CROCHIU DE ARHITECT

Arcul de la Ctesiphon (Irak)

de desalinizare a apei pe sistemul distilării prin vaporizare instantanee în mai multe etape e cea mai mare din lume. Fierbi apa să scoţi sarea, dacă dispui de energie. Ai petrol, ai energie, ai şi apă dulce. Cînd petrolul e ieftin, producţia apei pe această cale e rentabilă. Agricultura este hidroponică. Irigaţia se face cu pipeta. De pe un metru pătrat obţii 35 kilograme de roşii. O grădină e un colţ de rai. La mahomedani viziunea paradisului e însoţită de susur de apă în parfum de flori.

BAHRAIN. Dacă Kuwait însemna „micul fort", Bahrain e numele a „două mări". E vasul comandant al unui arhipelag de insule mici, unde găseşti instinctele entităţilor mici cu care ai făcut cunoştinţă în Kuwait. Dar vai, în această insulă căpitan, rezervele petroliere nu mai au dimensiunile fabuloase ale vecinului din nord şi nici ale coastei saudite, la o aruncătură de băţ, unde este Dhahranul cel prolific în barili zilnici de petrol. De aceea Bahrainul a înnobilat ceea ce nu s-a distins în cantitate.

În loc de peşte, resursa tradiţională celebrată aici este perla. Peşte şi perle sînt peste tot în Golf, dar de la un loc la altul ierarhia lor se schimbă, odată cu vocaţiile locuitorilor. Sumerienii ar fi citat perlele din insulă. Pescuitul lor se pierde în negura secolelor. Se desfăşoară şi acum, destul de solemn, dar cu o semnificaţie economică scăzută. Lovitura a fost dată de japonezi, care între cele două războaie mondiale au obţinut perle în culturi. Cam tot în acei ani s-a descoperit petrolul (1925), dar nimeni nu vedea la acea dată că petrolul compensează pierderea produsă de perlele japoneze producţiei locale de perle naturale.

Darul naturii: oaza Buraini

Ca și la vînătoare, sezonul de pescuit se deschide și se închide oficial, ținînd din iunie pînă în octombrie, în lunile fierbinți. Pe țărm stă lumea adunată. Vreo 30—40 de bărci cu cîte 60 de persoane (maximum e 105) pornesc în ziua de Yom ed-dasheh. Pe fiecare barcă se află un cîntăreț (al-Nahham) care ține sus moralul echipajului. Totul e reglementat. Plata se face în trei etape, cu nume vechi și precise. Se știe cît încasează în fiecare din ele (înainte, în timpul și la sfîrșitul sezonului) atît scufundătorul, cît și trăgătorul. Cel ce trage (Saib) răspunde de viața plină de riscuri a celui ce se scufundă. Din zorii zilei, îmbrăcați cu pantaloni negri ca să nu-i muște rechinii, scufundătorii se aruncă cu un coș la gît și un adeziv pe nări, legați cu două funii, una cu o piatră ce-i trage repede în jos și alta care duce la mîna trăgătorului. În două-trei minute coșul se umple cu scoici culese de pe fund și apoi se dă semnalul revenirii la suprafață. Operația se repetă pînă la 80 de ori pe zi. Sînt accidente inevitabile: rechini și vulpi de mare, semnale greșite, ameţeli. Înainte de începerea pescuitului toată lumea deschide scoici cu un cuțit curbat și, cînd e găsită, perla e dată căpitanului care supraveghează operația cu cutia în mînă. Se spune că doar una din 4000 de scoici are perlă, dar se adaugă „uneori", ceea ce înseamnă că e vorba de un pescuit sărac și nenorocos.

Se știe că perla e formată de scoică pentru a se proteja împotriva unui grăunte de nisip sau a unei intruziuni. Legenda aici e alta. În jurul Bahrainului, în Golf, sînt izvoare de apă dulce. Chiar aproape de insula Muharrag, pe care se află aeroportul internațional, e un asemenea izvor mare. Cînd bea o picătură de apă dulce, scoica rămîne însărcinată, zice povestea. Și așa se naște cea mai frumoasă perlă din lume, perla din Bahrain. Va fi prețioasă perla, dar și cooperarea pe care o presupune e remarcabilă. Cînd unul din vasele flotilei staționare ridică steag, e aprovizionat cu apă. Există un sistem de împărțire a profiturilor între proprietarul bărcii, căpitan, scufundători și trăgători. La tranzacția finală, cînd vînzătorul nu vrea să fie deranjat de priviri indiscrete, negociază prețul cu degetele, mîinile sale și ale cumpărătorului fiind acoperite de o basma. Codul e străvechi.

În rolul ei de a fixa personalitatea locului, perla are drept rivală arheologia. În aici o parte a Golfului pasiunea pentru documente și monumente nu merge așa departe. Bahrainul nu este substituibil sau permutabil cu alte emirate. Are istorie multimilenară. Înaintea jocului de putere cu perși, turci și englezi a existat un joc cu sumerieni ahemenizi, seleucizi, parți, sasanizi. Tăblița de acum 4000 de ani în cuneiforme spune că

Țara Dilmun e sfîntă.
Țara Dilmun e pură.
Sănătate veșnică și imortalitate.
În Dilmun nu croncăne corbul.

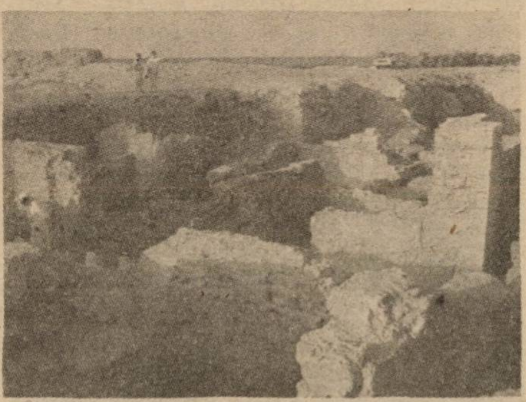
Totul e să se demonstreze că Bahrain a fost Dilmun. Cu ajutorul altor tăblițe și a vărsării surselor în pîlnia unui raționament, reiese că Bahrain a fost Dilmun. Sîntem pe tărîmul ancestralului negoț. „Vapoarele din Dilmun mi-au adus lemn din țări străine" (anul 2520 î.e.n.).

După familiarizarea cu pescuitul perlelor se impune deci o vizită arheologică. O expediţie daneză lucrează aici din anii '50. Şi fiindcă insula nu e mare (50 km pe 20 km), vizitarea unor locuri istorice plecînd din capitală, Manama, este uşoară şi rapidă. Pe drumul spre Budaiya o iei la dreapta şi ajungi la nişte săpături aproape de malul mării, numite Fortul Portughez, construit imediat după 1500 e.n. Dar atenţiune, sub fort, la rădăcina lui, stă Cetatea 1 ridicată pe la 2800 înaintea erei noastre şi arsă pe la 2300. Cetatea 2 a venit după aceea cu lecţia învăţată, cu ziduri grele de piatră, dar tot vreo cinci veacuri a dăinuit. Ea reprezintă perioada de glorie: comerţ, comerţ; dovadă greutăţile induse de cîntar, folosite şi în Mesopotamia, descoperite în ea. Cetatea 3 e dintre 1700—1200 î.e.n. A patra e din perioada asiriană 900—600 î.e.n. Se practica jertfirea şerpilor, care în epopeea Ghilgameş au furat oamenilor imortalitatea. Cetatea 5 ne aduce în familie. Ne simţim acasă între 300 şi era noastră, pe timpul lui Alexandru Macedon. A şasea e cetatea islamică. Explicaţia celor şase cetăţi? Aici plouă. Insula Bahrain, care seamănă cu un cal de mare, are capul verde şi doar coada galbenă, pustie.

Faci cale întoarsă şi pe drumul spre Awali se ridică moscheea cu două minarete atribuite califului Umar (692 e.n.), dar istoricii tempereazä mirarea, indicînd originea în secolul XI. Moscheea se numeşte Piaţa de Joi (Suq al-Khamis). În satul Barbar, o altă excavaţie: un templu oval, dedicat zeului Enki, contemporan cu cetatea 2. Două altare, platforma cu curtea, terasa. Şi aici un templu 1, un templu 2, un templu 3, numărătoarea începînd de la 3000 î.e.n.

Pe această şosea care coboară din Gura calului de mare se ridică un oraş nou, nouţ: Isa town, care îmbină confortul modern cu gustul tradiţional al casei arabe împrejmuite, cu curte ferită de priviri indiscrete. Pe dreapta e satul Ali. Aici mă întîmpină minunea insulei.

Un cîmp de coline mai înalte ca palmierii ascunde morminte. E cel mai mare cimitir de minipiramide îngropate în nisip, cimitirul clasei mijlocii a mileniului 3 sau 2 înainte de era noastră. Cam 100.000 de morminte în toată insula. Fiecare mormînt e compus dintr-o cameră sau mai multe (camera şi mortul). S-au dezgropat morminte ale aceleiaşi epoci în Mesopotamia (cca 2000 î.e.n.) dar acelea făceau economie de spaţiu. Nu erau individualizate. Spre uimirea mea, dintr-o colină-mormînt iese fum. Nu e nimic grav, mi se explică. Cineva a transformat mormîntul în cuptor de oale. Foarte puţine obiecte şi chiar schelete puţine culcate pe partea dreaptă, cu capul spre răsărit. Ici, colo cîte un ou de struţ, ceramică, săgeţi de bronz, puţin fildeş, cîte un inel de aur. A fost timp suficient să fie vizitate. Piramidele egiptene, în asaltul imortalităţii sînt un ţipăt

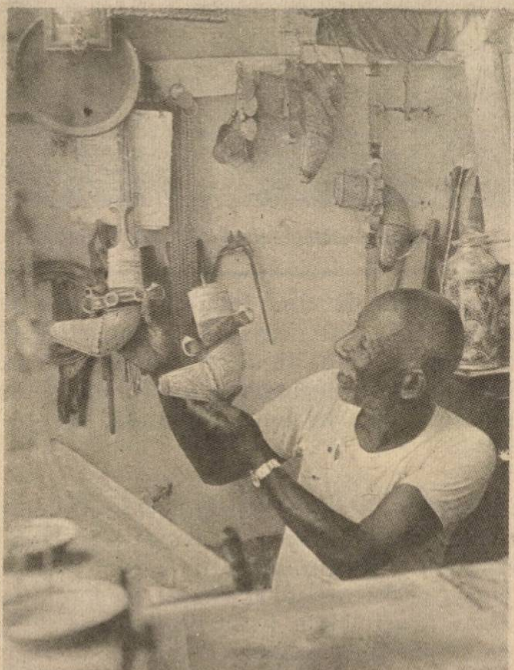
Şantier arheologic la Qualat al-Bahrain

regal. Colinele din Bahrain, în aceeaşi străduinţă, sînt o şoaptă de negustori şi navigatori, care, după ce au obosit să se tocmească cu degetele sub năframă, şi-au încheiat aici, în bună rînduială, socotelile.

QATAR. Toate temele iscate în primele două popasuri, în Kuwait şi Bahrain pot fi continuate şi în Qatar: petrol, peşte, perle, arheologie. Dar ar însemna că te abaţi de la legea diversităţii, atît de amplu ilustrată în Golf, dacă ai face o simplă repetiţie. Chiar dacă o activitate iniţiată într-un punct în Golf se extinde cu puterea iradiaţiei exemplului şi mimetismului şi la vecini, tot în forme proprii va fi îmbrăcată.

După ce au lucrat în Bahrain și au făcut descoperiri senzaționale, danezii au fost chemați și în Qatar, firește. N-au găsit un nou Dilmun. Peninsula rivalizează greu cu insula în această privință. Au scos la iveală, în schimb, mii de relicve ale omului preistoric. Peste 200 de de depozite au fost dezgropate. Mai mult de jumătate din ele, cu cele 30.000 obiecte, aparțin cu certitudine epocii de piatră. Toate obiectele sînt pietre cioplite, dar într-o varietate impresionantă. Predomină nuanțele de roșu, alb, galben, maro, culorile prafului și nisipului. Par cameleonic adaptate la mediu. Ce va fi făcut omul preistoric pe aceste locuri astăzi neospitaliere?

Peninsula nu e mare, o sută cincizeci de kilometri pe 80, am putea zice cît două județe de-ale noastre. Trei, dacă adăugăm regiuni din interior, unde granița cu Arabia Saudită e vag trasată în pustiu și terenurile ce se cîștigă cînd marea se retrage. Ca populație, Qatarul e mai mic decît Bahrain, deși ca întindere îl întrece cu mult. Cea mai mare parte din solul ei e acoperit cu pietre și nisip, punctat de pungi de sare, tufe și cîte un grup de palmieri sălbatici. Probabil că a avut loc o mutație a climei, căci pe un asemenea deșert nu aveau de ce să fie produse industrioasele pietre de vînătoare și uz domestic.

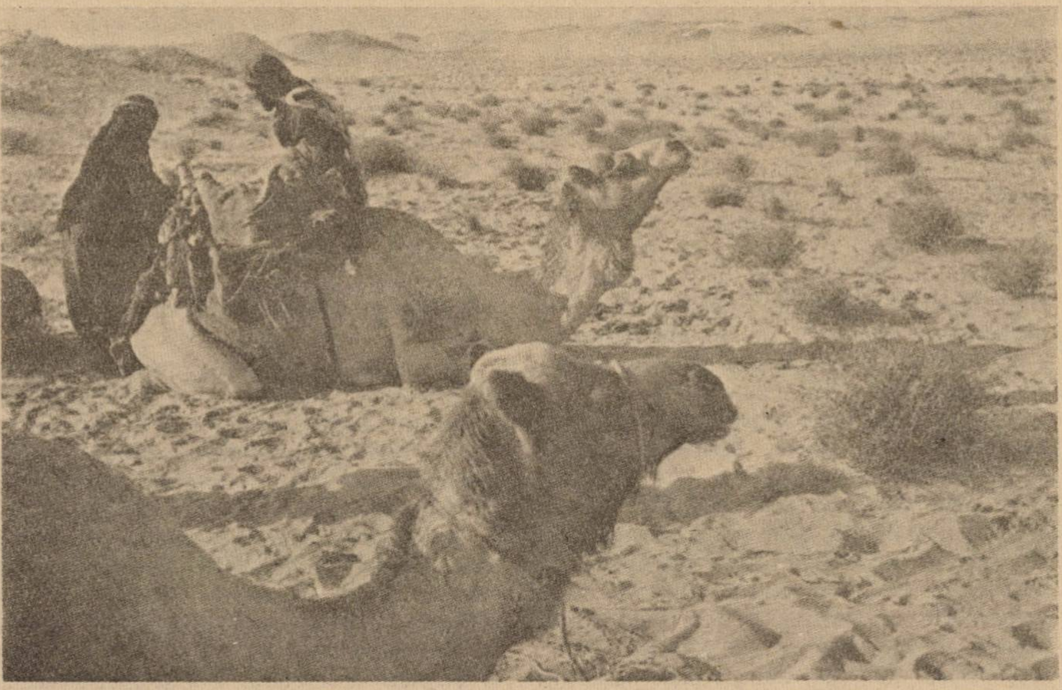

Artizan în atelierul lui

Are Bahrainul un splendid muzeu la Manama? Va avea unul și Qatarul la Doha. Numai că în locul sigiliilor cilindrice sumeriene cu care se marca marfa în anul 2000 î.e.n., a ornamentelor și capilor de tauo, Doha va expune grămezi de cremene, datate 5000 î.e.n. Așa cum sînt diverse ca formă și culoare, îmi amintesc de piața de pește din Kuwait. Ce spun danezii? Ei constată înrudirea specimenelor în formă de săgeată cu cele din valea Iordanului, unde merg pînă la 7000 î.e.n. Din aceeași familie pietrele-săgeți ajung în Europa, la ei acasă, pe la 2000 î.e.n. Și iată că în fața unei vitrine de muzeu deduci că motorașul civilizației a fost situat în Orientul Mijlociu, de unde a transmis impulsuri prin Siria și Irak către Golf, mult înainte ca mesajele lui să treacă Mediterana și să ajungă pe continentul nostru, unde oamenii cu unelte sînt mai noi.

În ceea ce privește istoria mai recentă, găsești lucruri comune în Golf, dar și note specifice. Și aici, în Qatar, o familie domnitoare, al-Thani, joacă rolul familiei al-Khalifa în Bahrain și al familiei al-Sabah în Kuwait. Califatul s-a întins pînă aici în secolul VII, iar portughezii au fost prezenți în secolul XVI. La mijlocul secolului trecut, temporar Sultanatul de Oman ocupă Qatarul și apoi, în 1872, turcii au trupe pe aceste locuri. Întîlnire neașteptată cu cei mai asidui vecini ai noștri care au împins granița de răsărit a imperiului lor la Golf.

Ca să înțelegi pe qatarezi, trebuie să ții seama de proximitatea deșertului. Balanța beduin-pescar înclină spre primul. E o înrudire mai accentuată cu Arabia. Predomină și acum wahabismul. Dacă nu faci o incursiune în ideologia arabică, nu pricepi de ce moravurile sînt mai severe, de ce alcoolul nu se vinde, de ce nu se fumează în public, de ce tranziția la televiziunea cu spicherițe fără

Familie de beduini în deșertul de sud al Qatarului

văl a fost mai dramatică. Dreptul comun e bazat pe sharia mahomedană, interpretată de cadiu. Trecerea la modernitate cunoaște ciudățenii. Un tînăr funcționar al guvernului are aerul trist. N-are ce-i trebuie? Apartament nou și gratis de la stat are, mașină în aceleași condițiuni, salariu bun. Dar n-are soție. E foarte complicat să te însori, explică el. Depui dotă mare la tatăl fetei, un fel de asigurare căci femeia e repudiabilă în legislația mahomedană. Există o frontieră nevăzută între două culturi matrimoniale, care trece aproape de noi, în Mediterana. La nord de ea, tatăl a trei fete se zbuciumă o viață întreagă să le facă zestrea, în Grecia de pildă; la sudul ei și la răsărit, tatăl a trei fete e un om norocos, bogat în cămile și lăzi ferecate.

Cît despre curentul dominant, e de amintit că al-Wahhab a întemeiat un stil rigorist în sînul mahomedanismului pe la mijlocul secolului XVIII, condamnînd viciul, exaltînd virtutea, interzicînd cultul arborilor (e greu să nu-i venerezi în deșert) și al mormintelor, decorarea moscheelor și chiar bătutul mătăniilor. Îmbrățișată de suveranul din Nejd, al-Saud, această școală, aliată cu practicarea armelor de foc, a dus la cucerirea Riyadului (1764); apoi la unificarea Arabiei sub sauditi.

La Doha am simțit cîntul deșertului mai tare decît briza mării. Acolo, după dune, sînt bedu (e deja la plural și de aceea „beduini" e un dublu plural). Oameni cu existență precară, cu nervii tari și rezistența infinită, beduinii trăiesc cu lapte și curmale. Cămila lor tot cu aceste fructe e nutrită. Dacă are cele două „bunuri negre", apa și curmala, beduinul e fericit. Cămașa și sașul sînt îmbrăcămintea lui simplă. Are pumnal și cartușe. Cămila e prelungirea lui; numai cu ea formează un locuitor al deșertului. Hitti descrie simbioza lor astfel: „îi bea laptele în locul apei pe care o cruță pentru vitele sale; îi mănîncă carnea; se acoperă cu pielea ei, își face cortul din părul ei... pentru el, cămila e mai mult decît barca deșertului, e un dar special al lui Allah".

Două tradiții urmăresc pe beduin. Una este a raidului (ghazw), practicat contra inamicului, vecinului sau fratelui. Alta este a ospitalității, virtute supremă cîntată de poeți. Un cort e o familie, o

tabără de corturi e un clan. Mai multe clanuri fac un trib. Cei din clan au legături de sînge; dacă unul e ucis, răzbunarea poate ține decenii. Șeful clanului e șeicul, un om ales pentru înțelepciune, curaj și generozitate. Marile familii au cucerit poziții durabile de dominație în trib și în stat. Sînt aproape două sute de șeici trecuți în Cartea de telefon la Doha. Cum își petrece elita weekendurile? Plecînd în deșert. Lasă în urma apa curgătoare, camerele cu aer condiționat, confortul și se instalează pentru cîteva zile în corturile din pustiu.

Cămila a decăzut mult odată cu apariția jeep-urilor. Calul, altădată deținătorul succesului raidurilor iuți și atacurilor prin surpriză, și-a menținut atracția și în țările din golf, șeicii au crescătorii de cai pur-sînge. Dar înfrățirea cu natura are în Qatar o altă emblemă. Este oryxul alb, o raritate. Pentru șeici e mai presus de alte bogății. Oryxul e o antilopă mare, aproape cît un cerb carpatin, cu coarne ascuțite și drepte, ca două periculoase spade. Cenușiu, oryxul e banal, un animal african bun de pus la frigare. Dar alb, e o splendoare. A avea unul sau două exemplare e un semn de bogăție, distincție și gust. A avea o duzină de oricși albi, ca aceia pe care îi admir la Doha, înseamnă să fii emir și stăpîn al țării.

EMIRATELE ARABE UNITE. Nașterea acestei federații a uimit lumea în 1971. Șapte emirate s-au unit într-un singur stat, de îndată ce englezii au anunțat retragerea lor din pozițiile de la est de Suez. În ordinea în care urcă această coastă de golf, în direcția în care ea are forma unui pumnal arab îndoit, emiratele sînt Abu Dhabi, Dubai, Sharjah, Ajman, Umm al-Qaiwin, Ras al Khaimah și, după vîrful pumnalului, pe malul golfului Oman, este al șaptelea emirat, Fujairah.

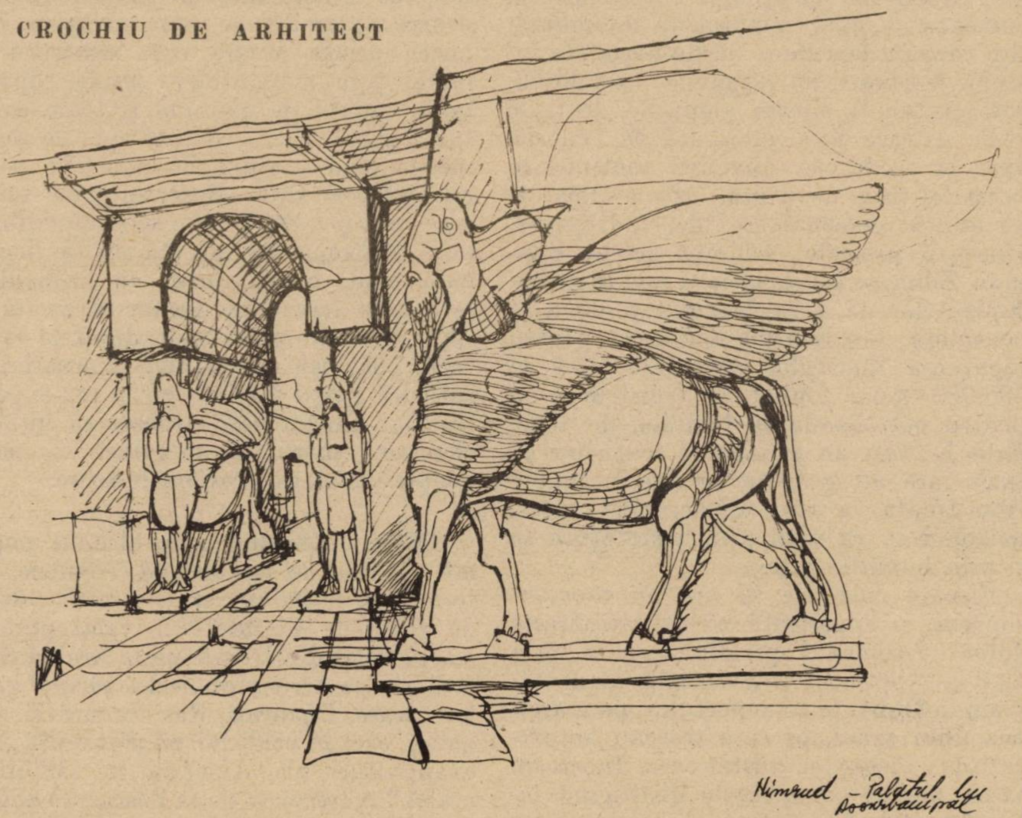
La negocierile de federalizare, începute în 1968, erau prezente și Bahrainul și Qatarul. Dar față de greutatea împărțirii rolurilor, a fixării capitalei și a detaliilor constituției, insula Bahrain și peninsula Qatar au ales formula independenței separate, în timp ce calea conlucrării strînse a fost formula celor șapte parteneri. Președinte a devenit șeicul Zayed din Abu Dhabi, unde s-a așezat și capitala, iar șeicul Rashid al Dubaiului a fost ales vicepreședinte. Întinderea fiecărui emirat a decis și poziția sa în federație, căci Abu Dhabi singur e mai mare de 7 ori decît toți ceilalți la un loc. Însumate, ele au o populație de peste un milion de locuitori, presărați de-a lungul unei coaste de cîteva sute de kilometri.

În istorie pitorească, emiratele unite n-au pereche în golf. Coasta lor s-a numit o vreme Coasta Piraților. Pirateria a înflorit odată cu prezența companiilor comerciale franceze, olandeze și engleze, la începutul secolului al XIX-lea.

Aveau faimă mare, în special al-Kawassem: flota lor număra 63 de nave cu tunuri; 2 din ele aveau cîte 300 de oameni la bord; în plus posedau 810 corăbii mici. Se estimează un total de pirați ai coastei la 19.000. Locul principal de întîlnire era la Ras al Khaimah, ultimul emirat intrat în federație. Este foarte posibil ca legenda piraților să fie exagerată, căci englezii au luat-o drept pretext pentru imixtiunea în Golf. La început, prin 1820, ei au semnat cu șeicii locali un tratat general de interzicere a pirateriei și a comerțului cu sclavi. Apoi, în 1843 a fost încheiat un armistițiu care a pus pe hartă un nou nume: Coasta Armistițiului în locul Coastei Piraților. Britanicii devin garanții păcii. În curînd ei cer emiratelor să nu asume acorduri cu alte țări și să nu înstrăineze nici o porțiune de teritoriu nimănui în afara Angliei. În schimb își oferă protecția.

Să-l ascultăm pe reprezentantul englez adresîndu-se Consiliului de Securitate al O.N.U., în octombrie 1955. „Statul Abu Dhabi e sub protectorat britanic. În această calitate, guvernul Majestății Sale își asumă răspunderea pentru relațiile sale internaționale". Dar care era litigiul în cauză? Aflăm din aceeași notă că oameni ai Arabiei Saudite, 40 la număr, au traversat teritoriul Abu Dhabi, au invadat Masqatul și s-au instalat în regiunea Buraimi cu trei ani înainte. Oaza Buraimi era o culme a ambiguității, cu suveranitate intermi-

CROCHIU DE ARHITECT

Palatul lui Asurbanipal-Nimrud (Irak)

tentă a Arabiei Saudite și cu o poziție la o graniță netrasată între Abu Dhabi și Masqat (Oman) în plin deșert. Ziarele au anunțat întrunirea Comisiei de arbitraj la Nisa, la Geneva; în zadar, litigiul pentru oază a durat mai bine de un deceniu. A fost o lecție pentru micile emirate, o introducere în diplomația mondială, dar și un impuls spre solidaritate.

Primire la un șeic. E pe terasa largă a casei lui. Se pregătește de vînătoare în deșert. O mulțime de oameni în audiența de dimineață. E sistemul tradițional (majlis) în care oricine se poate adresa șefului cu plîngeri, rugăminți, cereri. Mulți din asistență poartă șoimi pe braț. Au bărbi, haine lungi, pumnale la brîu, puști lungi de tip vechi. Pentru o clipă sînt la 1700 pe pridvorul Mogoșoaiei, unde Brîncoveanu primește un oaspete, în timp ce curtenii în giubele stau și ascultă.

Este ceva mișcător în adunarea aceasta ce păstrează farmecul unei societăți de acum trei veacuri, în mijlocul claxoanelor unor automobile cu aer condiționat. Cînd va veni de la vînătoarea cu șoimi, înaltul demnitar va vizita o școală nouă, o fermă experimentală sau va aproba macheta lărgirii portului. Problema modernizării poate fi anunțată paradoxal astfel: cum să te schimbi rămînînd același? Cum să adopți tehnică electronică, nerenunțînd la obiceiuri, mentalitate și credințe statornicite în vremi trecute? Întrebarea și-o pune și societatea japoneză, iar răspunsul nu e banal. Obiceiurile au inerție mare, iar cadrele conceptuale ale culturilor sînt din materialul cel mai rezistent.

Primire la alt șeic. În cameră nu sînt scaune. Deci se va sta turcește pe covorul moale, de pe care te privește capul unui

leu, trofeu de vînătoare. Interlocutorul fumează o pipă minusculă, intrigantă, din care nu iese fum. Să fie hașiș? te întrebi. Vorbești, nu răspunde. În schimb, interpretul îi citește gîndurile și ți le redă. Alteța Sa e interesată de vederile Dvs. și crede că... Dialogul continuă în acest fel timp de o oră. Afli a doua zi că înaltul personaj are idei îndrăznețe, lansează proiecte, schimbă harta regiunii. Zilnic se întîmplă ceva nou în goana Emiratelor de a se dezvolta și de a se consolida. Are Bahrain doc uscat pentru repararea tancurilor petroliere pînă la 500.000 tone? Dubai va construi unul pentru petrolierele de 1 milion de tone. Este Kuwait un paradis al scutirilor de taxe care atrag toate produsele lumii? Abu Dhabi va avea un aeroport internațional ce va uimi prin arhitectura sa și prin bunurile expuse.

Fiecare călătorie își are un moment suprem, o experiență ce se întipărește adînc. Acumenul periplului meu prin Golf s-a petrecut într-o seară cînd stăteam la Dubai în zona portului, pe marginea unui canal, pe care treceau ambarcațiuni tăcute și misterioase. Încercam să-mi verific cunoștințele distingînd între diferitele tipuri de corăbii mici, între *sambuc*-ul de pescuit perle, *bagala* de pescuit, *jalibat*-ul lansat, *bum*-ul de cursă lungă, micile *huri* și faimoasa, atotprezenta barcă a golfului: *dhow*. Prăvălii cu vitrine luminate erau înșirate pe cheu; bijutieri indieni gata să discute calitatea și prețul profunzimii de podoabe. De unde-și trage vocația această Veneție a Orientului mijlociu, îmi ziceam, cu surplusul ei de mister, cu mărfurile scoase de sub veghea controalelor, cu traficul tradițional de aur, perle și covoare, care leagă lumea arabă de India și de Persia? Atunci mi-a apărut o fantomă. Sindbad marinarul a venit să-mi dea lămuriri.

Faptul că locuiam la Bagdad, spune Sindbad, trebuie atribuit doar poziției lui de capitală a civilizației abaside. Eu nu sînt războinic, ci om practic, mînat de neistovita dorință de a vedea lumea. Mi-am dus corabia pe care mă îmbarcam la Basra, în cele șapte călătorii miraculoase, prin golf, prin dreptul Dubaiului spre mările sudului. Am descris, spre deliciul generațiilor de cititori, balena uriașă adormită pe care creșteau palmieri, uriașa pasăre rok, armăsarii de mare, țara maimuțelor, insula căpcăunilor, munții de diamant și toate aventurile și salvările istorisite apoi de Șeherezada cînd a ajuns cu poveștile pe la noaptea trei sute. Resortul meu tainic care m-a pus pe drum e spiritul golfului, nu al metropolelor din cîmpii. De fiecare dată cînd, înspăimîntat de primejdiile prin care trecusem, juram să rămîn în tihna și avuția casei mele, dorul de aventură, pasiunea comerțului și neastîmpărul curiozității mă duceau în noi expediții. Dar pentru asta trebuie să înțelegi chemarea mării, la marginea ei, pe o noapte înstelată ca aceea de acum.

OMAN. Zburînd spre ultimul popas mă gîndesc de ce Arnold Toynbee, istoricul și călătorul, nu s-a lăsat mișcat de poveștile Golfului? A venit pînă la marginea sa din Beirut peste Arabia Saudită și, pe teritoriul acelei țări, a găsit trei orașe, Dhahran, Ras Tanura și Abqaiaq, care în ochii lui nu sînt decît „trei avanposturi ale Americii în sălbăticia arabă." A trecut și pe la Basra cu vaporul și s-a lăsat fermecat de oaza de acolo. Înflorirea Bagdadului și-o explică prin oaza în care orașul stă. Dar el, iubitorul de legende și istorii, nu a avut nimic de spus despre oamenii golfului, cu trecutul și personalitatea lor plină de inedit. Mă tem că s-a lăsat furat de formula simplificatoare „nisip și petrol"; atunci cînd reduce cunoașterea locului la povestea regelui care și-a frecat inelul fermecat și a făcut să apară un jinn, făptura fabuloasă din tradiția arabă. „Fie ca Maiestatea voastră să binevoiască a mă lăsa să sap pentru ea. Voi săpa nu ca să dau de apă, ci să găsesc un lichid mult mai prețios. Nu cer nimic pentru truda mea. Din contra, sînt gata să plătesc Maiestății voastre o parte considerabilă a profitului din întreprinderea mea. Și oricît ar fi procentul asupra căruia vom cădea de acord, pot asigura pe M.V. că veți fi ușurat de necazurile financiare". „Fie, zise regele. Și și-a aruncat inelul în cîmpul petrolier, așa cum dogele Veneției și-l arunca pe al său în mare".

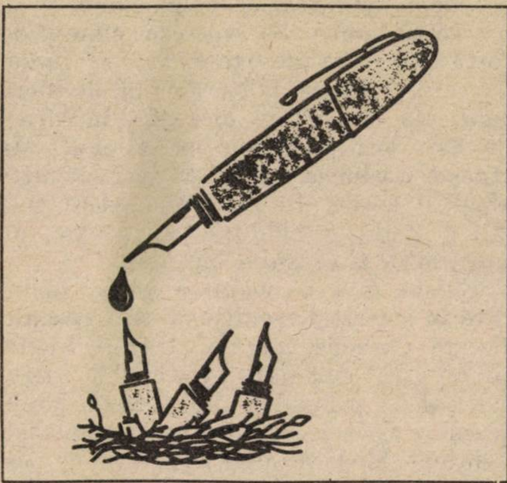
La Masqat, capitala Omanului, văd că și această țară a încheiat pactul cu jinul. Uriașe conducte coboară din munți. Căci Masqatul e înconjurat de munți adevărați, înalți și greu de străbătut, din partea opusă mării. Voi rezista ideii că petrolul e cheia exclusivă a înțelegerii stării de lucruri din acest fragment de univers uman. E o diferență mare între Oman și emiratele din Golf. E mult mai mare ca întindere, nu cu mult mai mare ca populație. Dar e sultanat, ceea ce reprezintă un rang mai sus în ierarhie. Vecinătatea cu emiratele nu este și înrudire. Aici funcționează standarde mintale și valori proprii.

Întîi este agricultura. Există pămînt fertil și apă care vine din munți. Nu în abundență, dar în netă distincție față de deșertul care dă buzna cu nisipul lui în Golf, fără o paranteză verde. Vizitez o fermă. O administrează o familie de indieni. Sînt la fel cu cei întîlniți în Bahrain, în holul hotelului, unde veneau duminică după-amiază să-și răsplătească copiii numeroși cu o limonadă și să privească lumea. Se vede ușor cîmpul de forță determinat de o țară mare ca India, pe care se așază pilitura mîinii de lucru calificate, exportate aici ca și în Africa de Est. Vezi romanele lui Naipaul. Mă izbește uriciunea soiului de vaci, cît niște viței ai noștri. În rest, randament scăzut și luptă cu căldura copleșitoare, un încetinitor al ceasului omenesc.

Există deci o chemare veche oglindită în comerțul tradițional și în pescuit, firește. Curmale, cereale, struguri, fructe, pește uscat sînt date în schimbul orezului, cafelei și bumbacului. Constat ambiții mari agricole, îmboldite de specialiști egipteni. Modernizarea industriei de pescuit, captarea apei în minibaraje, îmbunătățirea soiurilor. Recurg la o imagine vinicolă pentru a stabili un dialog. Vinul cel mai iubit în România, spun exagerînd, poartă numele capitalei lor, Muscatul. Vine de la strugurele dulce care absoarbe soare mult pe care l-au găsit portughezii aici, la Masqat (de fapt Mus-

Tradiția se împletește cu modernitatea urbanistică

cat, cînd nu urmăm transcrierea din arabă), răspîndit în lume și aciuit la noi pe teren propice.

Portughezii au stat mai mult în Masqat decît în Golf. Întîi l-au ars pe la 1508. L-au ținut apoi ca stație de mîna a doua vreo o sută de ani. După ce au pierdut controlul Ormuzului, l-au făcut bază principală la 1622. Palatul din Masqat e o rămășiță a acelei vremi și se numește El Jereza, de la Igrezis (biserică), probabil de la capela guvernatorului portughez. Pe la 1650 vin perșii pentru o sută de ani.

Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, ca și în emirate, se stabilesc puteri locale și, ca acolo, familia domnitoare își are în ele obîrșia. În perioada pătrunderii englezilor în Golf, Omanul era cel mai puternic stat al peninsulei arabice. Controlînd Zanzibarul de unde i-a alungat pe portughezi (revanșă întîrziată), comerțul cu Africa răsăriteană, incluzînd comerțul cu sclavi, sultanul era în prima jumătate a secolului trecut o adevărată putere navală, comercială, militară a regiunii. Pînă astăzi, ecoul măririi răzbate într-o vocație militară, mult mai marcată decît în Golf. Există și o suspiciune față de străini, dusă la paroxism în perioada izolării și înapoierii sub fostul sultan.

În zborul spre Salalah, încep să mă îndoiesc de zestrea roditoare a Omanului. Petecele verzi sînt întrerupte de o coastă aridă de 350 km a Oceanului Indian, cu ape albastre, singura care leagă colțul Muscatului de colțul vestic al regiunii Dhufar (Dofar). În rest munți, cu păstori înarmați și triburi războinice. Zece ani a durat războiul din Dhufar, absorbind resurse, bani, energie într-o regiune săracă.

Imaginea Omanului opulent și dominator o ai în palatul sultanului de la Salalah, cu coridoare lungi și boltite, cu santinele în straie arabe, cu săbii. Cînd negrul înalt și zîmbitor îți toarnă neîntrerupt cafea din vasul cu clonț, pînă cînd scuturi ceașca, ceea ce înseamnă destul, cînd guști halvaua moale ca o pastă, cînd vezi ochii mari și triști ai interlocutorilor, încărcați de griji, simți că acum un veac și jumătate tot așa ar fi fost. Cu ospitalitatea caracteristică sînt întrebat ce doresc. Să văd un arbore de tămîie. Fie, spune gazda. Și iată-ne pe drumuri, căutînd în cîmpia de la poalele munților galbeni, care ne despart de cîteva văi mănoase și apoi de un deșert pe care numele îl descrie complet: Locul gol sau Emisfera vidă, pomul faimos de tămîie. Sînt trei arbuști, cît niște pruni mici de-ai noștri. Scrijelezi coaja *limanului* și ies bobițe frumos mirositoare de rășină. Lîngă copaci un soldat salută la cozoroc cu salutul britanic, cu palma întoarsă spre musafiri.

DUPĂ ce în acest itinerar care a îmbrățișat două golfuri sentimentul ineditului și al descoperirii de locuri miraculoase mă îndemna să cred că sînt printre primii care aruncă o punte între cultura română și cea arabică, am fost adus la realitate de o întîmplare. Un înalt personaj din Salalah, cu barbă, turban, veșminte brîncovenești, pumnal în brîu, sandale în picioare m-a întrebat: ce e nou pe la voi? Am început să-i dau cu grijă date preliminare ca să ne localizeze bine: mai sus de Dunăre, la Marea Neagră, avem și noi munți, vorbim o limbă latină și altele, ca să ajung la actualitate. „Da, mă întrerupe el, îmi plac atît de mult Carpații. Anul trecut mi-am petrecut vacanța la Brașov". Dacă-i așa, lumea e mică. Și cînd aruncăm punți, trebuie s-o facem cu modestie, căci în lumea mică, oamenii comunică, află, compară, știu și gîndesc.

Bedros HORASANGIAN

JURNAL DE JASSY

(Fragment)

Așadar, eu am început a scrie cu gîndul de a îmbrînci literatura călătoriilor din drumul obiectiv, didactic și aproape geografic de pînă acum, pe drumul subiectiv, pe care trebuie să meargă, după socotința mea, acest gen de literatură.

C. HOGAȘ

DUPĂ atîtea ore de uitare și somn mă aplec din nou asupra hîrtiei albe Sînt acum la Bucium. Nume ce revine dintr-o realitate concretă. Și din Pallady, acest Pallady ce fuge mereu din calea mea la Pitești, la Paris, la Topalu, acum la Iași. Moldova m-a întîmpinat neospitalier, un iasmac de ploaie, venit pe neașteptate, încurcă socotelile. Cartiere noi, blocuri așezate, îngrămădite unele lîngă altele, străzi prăfuite, oameni gălăgioși, certăreți. Poate nu asta este Moldova cea adevărată, din viață sau din cărți, are și alte fețe, momentan necunoscute pentru un ciorbagiu oarecare, străin de loc. Cîte minuni, cine știe, stau încă ascunse. Aș vrea să notez cîte ceva, nu prea știu ce, nu prea știu cum, nici de ce, ochii unui cîine fioros ce mă privesc în tăcere parcă ar vrea să mă întrebe: „Dumneata ce cauți pe aici...?“ Destui cîini în jur, ca și la Oradea, Giurgiu sau Iași, ca și la București altminteri, cîini de sărăcie și de lux, jerpeliți sau răsfățați, peste tot aceeași inegalitate a sorții: Moldova nu face nici ea excepție de la condiția lumii moderne. Cîinii sărăciei și ai micilor capricii.

Pietre. Multe monumente pentru care prea puțină lume își mai face timp. Tehnica, oamenii, interesul pentru imediat, un prezent concret, carnal, dinamic. Aici, la Bucium, ieșiți cumva de pe marile bulevarde ale istoriei, copitele cailor izbesc în liniștea dimineții răsfrîngîndu-și ecoul, prevestind parcă reîntoarcerea voevozilor.

Într-adevăr, cale domnească de la Tîrgul Iașilor la Bucium. Un vechi parfum ce dăinuie mai mult în sufletul și imaginația mea decît în realitate, aș vrea să-l identific, sporii livrești în aceste zile de toamnă neașteptat de frumoasă...

PRIMUL popas turistic — după îndelungi deliberări pe o hartă mai veche a Iașului — l-am făcut la Cofetărie! Pur și simplu. Acum cînd transcriu aceste banale însemnări — note de drum — sau cum să le spun? aș putea adăuga date istorice, amănunte privitoare la mînăstirea cocoțată pe un bot de deal ce domină o parte a orașului. Dar la ce bun să repet/copiez date (unele, poate interesante) ce se pot găsi în orice ghid sau pliant turistic? Pe mine mă tulbură și ademenește doar ceea ce am simțit *eu* acolo, ceva unic pentru fiecare, în măsura în care sînt, sîntem conștienți de aceste clipe, uneori oferite, alteori venite pe nepusă masă. Un drum cu mașina pe o înghesuială infernală, trupul fiecăruia pulverizîndu-se într-o masă amorfă și nediferențiată. Abia la coborîre, după cîteva momente, fiecare lua cunoștință de sine, redevenind *individ*, meschinul nostru *ego* cu gradul lui de unicitate cu care se urcase în autobuz. Am ronțăit dintr-un măr urcînd pe șoseaua ce șerpuia lin printr-o pădurice desfrunzită. Să mănînci un măr în timp ce te plimbi prin Iași urcînd *Cetățuia:* cum să nu fie minunat? Ziduri înalte și turlele ctitoriei lui Duca plutind deasupra, înălțîndu-se spre cer, sprijinindu-l,

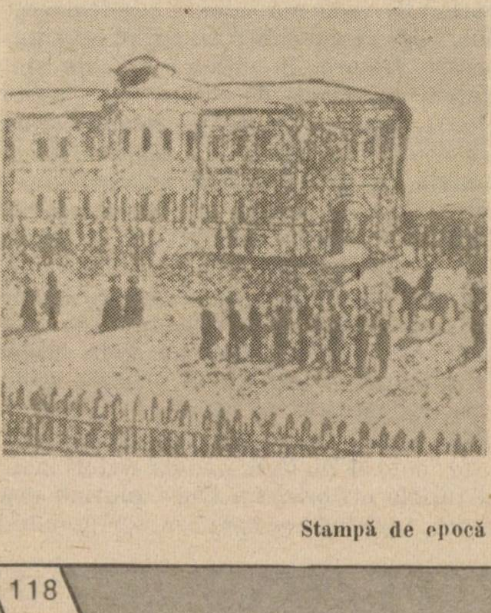
mai mult dintr-o necesitate practică — un loc mai ferit și la adăpost — decît dintr-o emanație mistică. Ortodoxismul românesc a fost mai legat de pămînt și de oamenii acestor locuri decît de cer.

Poarta masivă, bolta turnului, clopotnița — deja o altă lume, mă aflu în alt secol, nimic nu mă poate opri să cred că am sărit în timp: căutam *Sala Gotică*, citisem undeva în Iorga despre ea, voiam s-o văd, pe cine să întreb?

— Nu vă supărați, aici e *Sala Gotică?* am abordat un monah între două vîrste, cu fața rumenă și urechile roșii . Oare așa arăta și părintele Ghermănuță?

— Da, aici, mi-a răspuns prietenos, puțin surprins de întrebare, dar nu e încă reamenajată, nu aveți ce vedea acolo... Și a surîs, larg, binevoitor, de parcă ruinele Palatului Domnesc de la Tîrgoviște n-ar spune mai mult decît cine știe ce „desen" colorat sau „reconstituire" amănunțită în gips. Lucrurile s-au precipitat tocmai cînd mă așteptam mai puțin.

Au apărut alți doi vizitatori simandicoși, care au urcat cîteva trepte, hop și eu după ei, de ce să nu profit de ocazie, nu cred că aveau altă treabă decît să-și plimbe ca și mine ochii printr-o sală, unde timpul, aparent, înghețase. Cea care trebuia pusă vîrtos să lucreze era imaginația. Ce să fie altceva acolo? Stîlpi, arce, butoane din piatră sculptate, pavaj de cărămidă, totul „Ca pe vremurile Ducăi Vodă", sala fiind construită ulterior. Nu am stat mult, dar era de ajuns.

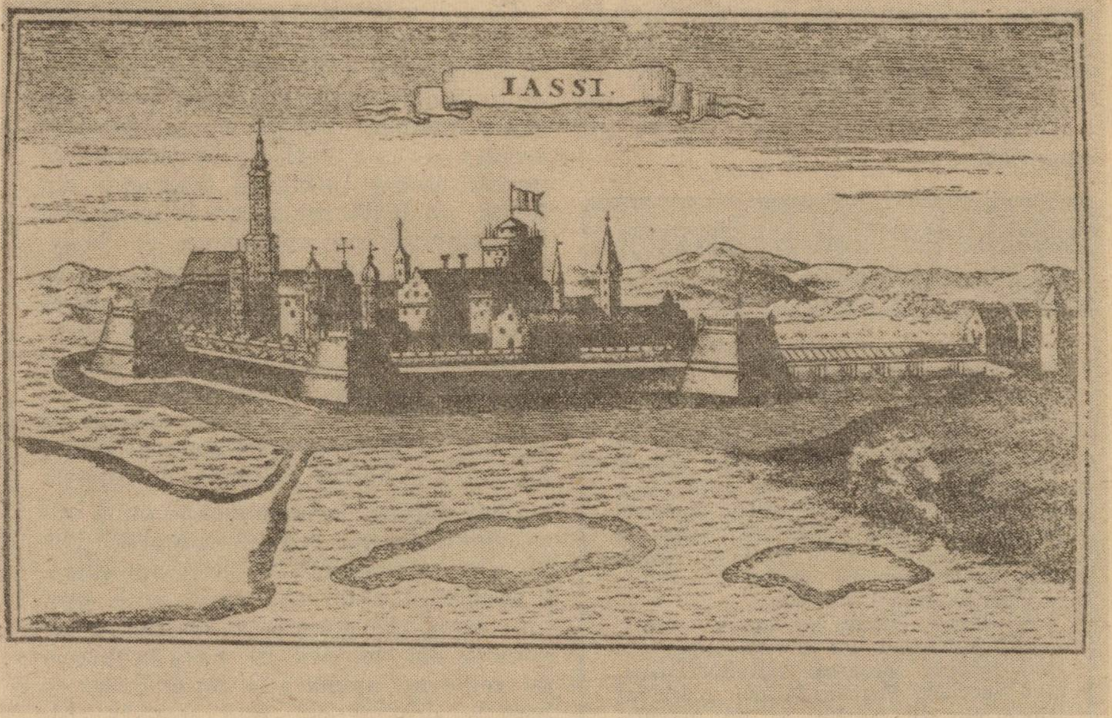

Stampă de epocă

M-am răzbunat în felul meu, dacă răzbunare se poate numi gestul copilăros (de „proastă" educație) de a nu mai saluta la plecare gazda amabilă, dar mai puțin prietenoasă — oare asta să se numească fățărnicie? — care m-a privit cu insistență de parcă aștepta să-i spun o vorbă. Ce anume? Am trecut cu privirea în jos (mai mult rușinat de propriu-mi comportament decît din orgoliu), îmi pare rău, nu aveam de ce să merg cu privirea plecată. Am dat roată bisericii, am făcut cîteva fotografii, am privit orașul încercînd să identific cîteva locuri mai importante, nu le cunoșteam decît din citite. Trebuia să pun de acord impresiile selectate de memorie cu cele oferite ochiului.

Am luat-o pe un drumeag din spatele mînăstirii ca să ies la Frumoasa. Am dat peste un ieșean binevoitor, un bătrînel simpatic și singuratic, „Ce cați, matali, p-acilea...", hîtru, am fumat împreună, mi-a oferit un păhărel de vișinată, „Îi făcută de mînuța me'...", se ostenea să urce dealul ca să se bucure de soare, ce treabă are dacă-i murise baba, iar „Copiii îs la București, unu, la Brașov doi..." Mi-a tot oferit fel de fel de sfaturi și explicații ca să mă descurc mai ușor prin oraș și să văd cît mai multe. „Ca tari-i frumos orașul aista... Hii... O viață mi-a mancat Ieșul aista..."

Ne-am luat la revedere și m-am bucurat de cunoștință de parcă l-aș fi întîlnit pe însuși profesorul cel gras „din Chiatra" cu pălăria și mantaua lui celebră, hălăduitor tenace prin Munții Neamțului. Și m-am gîndit că Hogaș a apucat un veac mai puțin aprins și moldoveni mai domoli decît cei întîlniți de mine. Mi-ar fi făcut plăcere să mă priponesc într-un zmeuriș pologit, dar de unde așa ceva cînd în fața mea se întinde o cuvertură plină de blocuri, copiii ce treabă să aibă? Trec printre case de mahala, improvizații, vechile gospodării țărănești cu grădini și acareturi înlocuite de fel de fel de combinații pe care imaginația nu o poate în-

Iași — stampă de epocă

trece: materiale dintre cele mai diferite (plastic, lemn, fier, piatră, cărămidă) puse în scopuri și utilizate în și mai diverse necesități (utilitare bineînțeles) imediate. Oare de ce acest kitsch gospodăresc înlocuiește pe nesimțite un anume fel de a rîndui o gospodărie fără să deranjeze pe nimeni? Nu-mi pot explica de unde atîta improvizație la marginea orașului. Sigur, peste tot există așa ceva, va dispărea, omenirea speră în asta, altfel n-ar merge înainte, dar cei din jur nici că se sinchiseau de măreţele mele idealuri și-și vedeau liniștiți de treburile lor, luau apa de la cișmea, se salutau, se întrebau de sănătate, viața își urma cursul ei mai mult sau mai puțin firesc.

O SCURTĂ raită prin Frumoasa, cu turlele ei parcă prea mari, întregul complex ieșind în relief printre căsuțele pipernicite, înghesuite unele într-altele. Nici nu știu cum a trecut timpul și ce-am mai făcut de m-am trezit în curtea celor Trei Ierarhi. Parcă mi-era frică să nu cumva să-mi scape. Eram doar în prima zi, dar poți să știi ce-ți aduce cea de mîine? Minune, bijuterii, cuvinte mari, în cazul de față potrivite, ba chiar sărace, ele, cuvintele. Și inutile. Dantelăriile din piatră și supleţea construcţiei făcînd inutil orice comentariu. Un grup de turiști însoțiți de tradiționalul ghid ce își repeta monoton și plictisit textul învățat pe dinafară și pe care poate îi urăște în intimitatea lui, „Pentru că sînteți din toată țara... Pînă aici au ajuns Tătarii și Bizantinii, Romanii și Austro-Ungarii și Rușii, dar nu au reușit...", frînturi de fraze, cuvinte, vorbe multe, mari, spuse pe un ton neutru unor oameni cît se poate de pașnici, — unii interesați, alții mai puțin, de istorie — gata să înghită cu aceeași dezinvoltură fiecare punct din program, atît o vizită la *Trei Ierarhi* cît și un popas la *Trei Sarmale*. În astfel de momente te poți întreba ce este trecutul. Cum devine istorie ceea ce îndeobște numim cotidian, fiecare gest, faptă, semn mărunt sau insignifiant, repetat, adunat,

crescut, adăugindu-se, suprapunîndu-se peste alte asemenea momente sau altele, dramatice, alcătuindu-se pe nesimţite în TIMP, în ISTORIE: istoria unui om, a unei ţări, a unui continent sau a întregii umanităţi.

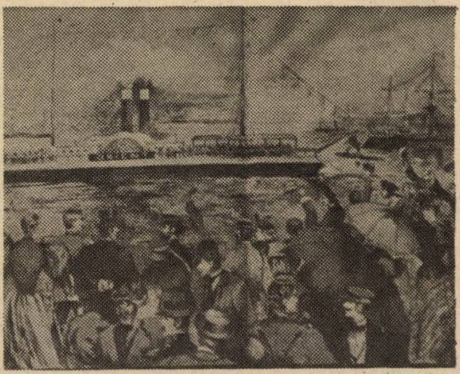
1895 — Turismul românesc pe mare

● Primul vapor românesc folosit pentru transportul pasagerilor pe Dunăre a fost ORIENT, care şi-a început itinerarul zilnic, de la Galaţi la Brăila, în ziua de 1 august 1895. La plecarea din Galaţi: „ORIENT a fost salutat cu entuziasm de sute de locuitori, care îşi manifestau bucuria pentru frumosul început românesc". Cu acest vapor au fost făcute, în fiecare duminică, plimbări pe Dunăre, cu „plezirişti", cum li se spunea atunci turiştilor.

Pe Marea Neagră navigaţia românească a început tot în anul 1895, la o lună după lansarea ORIENTULUI, cînd Serviciul Maritim Român a preluat itinerarele de mărfuri şi de pasageri Brăila-Constantinopol şi Constanţa-Constantinopol. La 30 august 1895 vaporul MEDEA a plecat în cursa inaugurală, de la Constanţa spre Bosfor, traversînd marea în 15 ore. Cîteva zile mai tîrziu alt vapor românesc, METEOR, făcea aceeaşi traversare în numai 13 ore.

Primele curse cu plezirişti au fost făcute tot de METEOR, în ziua de 7 august 1897 — zi care marchează începutul turismului românesc pe mare — atunci „un număr de 300 de bucureşteni şi de constănţeni făcînd o foarte frumoasă călătorie de plăcere, în largul mării, timp de mai bine de două ore", cum relatează ziarele timpului.

I.M.

Cînd şi-a terminat prelegerea, ghidul— profesor de istorie sau doar improvizat,cum să deosebeşti unul de celălalt cînd e folosit un limbaj de clişeu — a reluat, pe un ton foarte normal, discuţia cu un *coleg* ce asculta la radio o săltăreaţă emisiune de muzică uşoară. În muzeu, fragmente din fresca originală neinspirat reconstituită de arhitectul francez Leconte de Noey. Ca şi la Mînăstirea Argeşului, ca şi la Sinaia, nou, curat, „frumos", dar hibrid şi inautentic, viu, *Ştiinţă*, o greşită interpretare a ei, cel puţin în aceste cazuri, încercînd să înlocuiască firescul tradiţiei, alcătuită pe succesive epurări şi căutări, clădindu-se într-un stil echilibrat şi, mai ales în Moldova, de sinteză.

Caut biserica armenească — după socotelile mele, dar şi după cum arată hîrtoagele, ar trebui să fie prin apropiere, îi zărisem turlele, nu ştiu de unde provine acest stil eclectic al bisericilor armeneşti din Moldova, Sf. Sava în lucrări de renovare asediată de un buldozer ce hărţuia drumul din faţa intrării. Linişte, aici la Bucium, e bine, nu trece nici o maşină, ziua de ieri pare atît de departe, doar frunze căzute, toamnă, salcîmi, mulţi salcîmi şi sălcii, mi s-a încins spatele de la soare, e cald, e bine, de ce stau la soare? foarte simplu, ademenitoarea bancă este aşezată în plin soare, nici un copac, doar motelul din apropiere unde nu se observă nici o mişcare. Ieri? Ce am mai făcut ieri?

Strada Armenească, una oarecare, o fotografie, două, nişte ţigănuşi hop şi ei să fie pozaţi, un ceasornicar ţipă la ei şi la mine, ce căutăm noi pe acolo, altceva nu am găst de făcut? cam paragină, lipseşte mîna de gospodar, se vedea că nu prea umblă lume pe aici, trecutul în mişcare, la uşa de la intrare un foarte modern lacăt chinezesc cu... cifru!? Cîteva pietre de mormînt, nu foarte vechi, notez totuşi, între anii 1795—1832, poate le voi fotografia după-amiază.

Pe stradă, în susul ei, printre case din celălalt secol, descopăr un *fundac*, atunci credeam pur şi simplu că e o fundătură, dar am găsit ulterior în *Istoria Comerţului în România* a lui Neculai Iorga că *fondacco* vine din italiană, însemnînd

Dosoftei — sculptură de Eftimie Bîrleanu

depozit, *magazie*, ceea ce ar explica locul retras și înfundat al colțului din oraș.

AJUNG la GOLIA, cuvîntul *frumos* e jenant, turnul, pisania, aleile, zidul, jocurile de lumini și umbre, chilia lui Creangă, trecutul tras, adus în prezent, iată cum se suprapun straturile de TIMP, imaginea de ieri-seară, orașul în pragul înserării, în incinta lăcașului mormîntul unei Callimachi, Eufrosina, moartă la Paris, născută Mavrogheni, os fanariot răpus pe pămîntul Franței și reușind să-și găsească liniștea de veci pe pămîntul Moldovei.

Îmi era foame, puțin frig, mă gîndeam așa, aiurea, „Știi că Platonov are ceva din tine?... Îi semeni puțin lui Kaleaghin... Nu, nu fizic, așa, parcă ceva din interiorul lui...", cuvinte aruncate de un coleg, nu putea să mă entuziasmeze comparația cu un înfrînt, cine ar putea s-o facă, aveam și eu treizeci de ani, eram fără început și fără sfîrșit, nimic nu s-a închegat în viața mea. Încă bîjbîi. Ratare? Există un destin al oamenilor care-i duce pe culmi sau în abis. Fundături, un soi de neîmpliniri, fiecare mai încearcă, timp parcă ar mai fi, totdeauna ar mai fi timp și nu e, încercăm, ne grăbim sau așa mi se pare mine, aș vrea să scriu, să notez aici cît mai exact ceva din acel *haïssable moi* al lui Pascal, poate nu am puterea de a mă ordona, de a-mi disciplina mintea și sufletul, să frîng o anumită consecvență a dezordinii. Există unele articulații ale inteligenței care ar trebui eliberate de sub agresiunea unui stînjenitor lirism interior. Dar la ce bun atîta tumult interior? Ce să faci cu un „suflet" vulnerabil printre atîtea „computere"?

Sigur că nu se mai poate scrie poezie după Auschwitz, cum preconiza Adorno, dar mă întreb unde ar duce această mortificare interioară? Să fie cinismul o soluție, indiferența un colac de salvare, egocentrismul un ideal?

Liniște. Și ieri seara, cînd vizitam Golia și azi cînd notez aceste gînduri la Bucium e liniște, un fel de pace sufletească, o împăcare cu sine, momente rare, cînd toate par retrase în matca lor. Ar trebui să mă țin mai serios de treabă, să nu divaghez aiurea, rătăcind gînduri, idei, sentimente de care nimeni nu are nevoie. Trăim într-o obsesie a concretului. Am atîtea treburi la Iași și întîrzii

pe aici fără motiv. Se apropie de mine un bătrîn, nu știu ce este cu el, nu văd ce ar putea avea cu mine, eu notez în continuare precum cîntau muzicanții de pe Titanic în timp ce vaporul se scufunda, trece pe lîngă mine, uf, am scăpat, nu m-a abordat în nici un fel, nu m-a întrebat nimic, după el se tîrîie un cîine jigărit, un straniu simțămînt față de acești cîini, prietenii omului, dar de ce nu-și găsesc prieteni printre oameni și se atașează într-un chip de neînțeles de niște animale, nu aș putea spune că-mi displac, dar de aci și pînă la a le venera este un spațiu pe care nu-l pot parcurge.

Și în curtea bisericii erau doi cîini cam prăpădiți, un chiriaș, l-am întrebat dacă se poate vizita, mi-a răspuns cam întors „Păi este armenească...", dîndu-mi să înțeleg că nu e ceva interesant, „cheia este la administrator... De două luni e bolnav... Nu se slujește în biserică... Nu mai e decît cîțiva bătrîni... Duminica mai aprinde și ei o lumînare...", oricum formularea „e armenească..." inflexiunea vocii, mîhnit. A fost ceva și nu mai este. Ca și în celelalte locuri din Moldova, armenii au dispărut sau sînt doar relicve pe care nimeni nu le mai ia în seamă: au fost și nu mai sînt, cei tineri nu știu nimic despre ei.

SEARA la Copou. Eminescu.

Dimineața de miercuri.

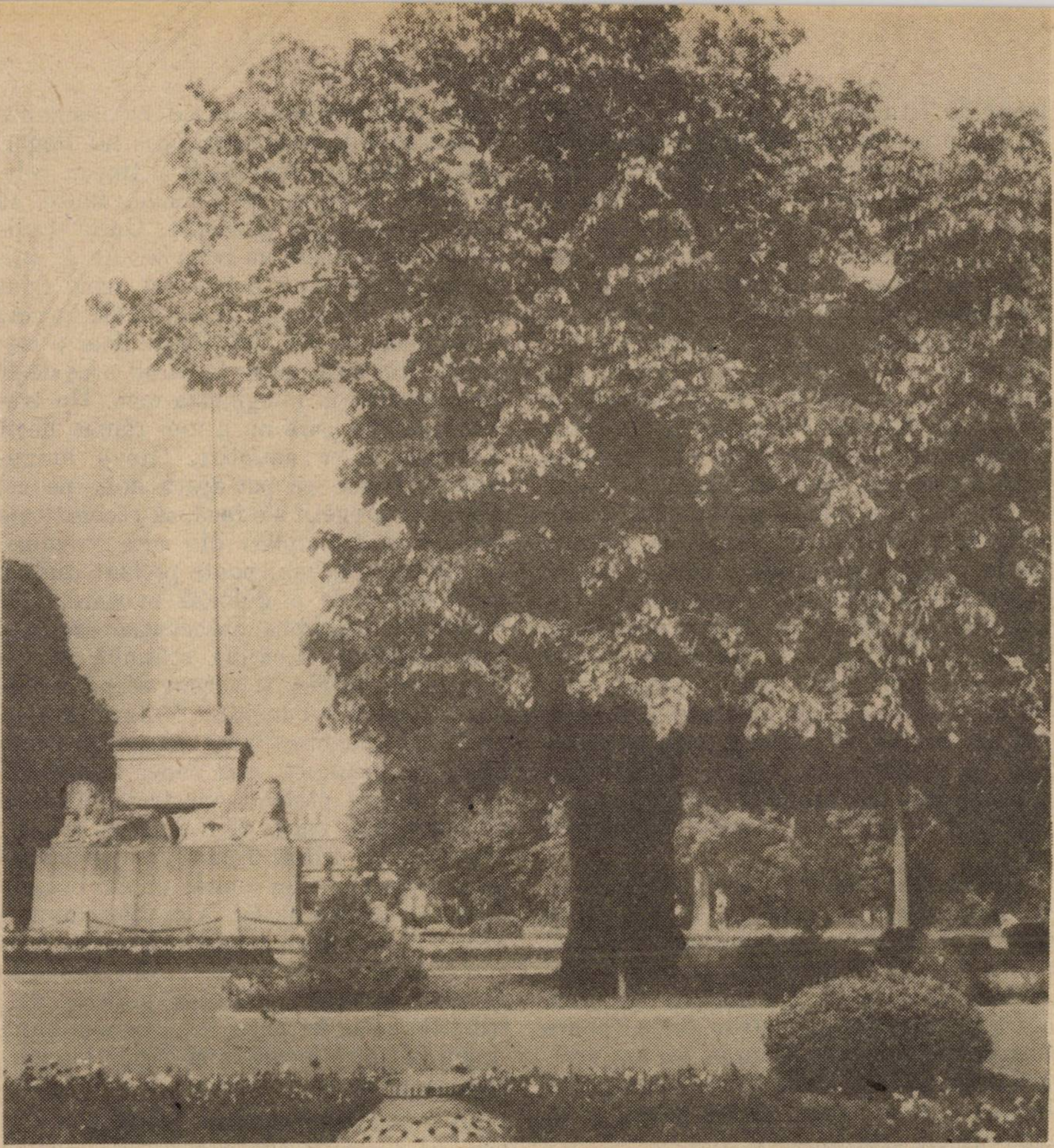
Soarele irizat sfărîmat în mii de bucăți, răsfirate pe case, dealuri, frunze și un om, un om stingher, pășea prin ceață într-un început de zi, părea o arătare de vis, o prezență ireală, stranie, eram eu sau tu, el, oricare dintre noi, în fond ne putem înlocui fără mare dificultate: omul în producție de serie.

Începe să nu-mi pară rău că am venit, doar o undă de tristețe ce mă copleșește, mă apasă și mă obligă la o nostalgie de care-mi este și rușine. Ce va mai fi în zilele următoare? Nu am nici un program, plan, sînt un turist fără program riguros, un soi de libertate liber consimțită. „Literatura îi dă mai mult realității decît cere acesteia", notează undeva Sebastian.

Întrebări vechi ce nu-și găsesc încă răspuns.

Seara, ieri seara am fost la Copou. Copoul lui Eminescu. Mă rog, așa a fost obișnuită urechea, sonuri de romanță. Era deja întuneric, am găsit un bufet, m-am înfruptat dintr-un cîrnat și am băut un pahar de tulburel, nu băusem încă anul acesta chiar deloc, nici un pic de must. A mers bine, foarte bine, îmi era sete, mă țineau deja puțin și picioarele după atîta hălăduială — pe drumurile de dimineața — țineam morțiș să nu se termine ziua înainte de a vedea teiul lui Eminescu. Așa, o socoteală strict personală. M-am plimbat, nu știu exact pe unde, parcul, grădina Copou m-au dezamăgit, poate a contribuit și întunericul, m-am așezat pe o bancă, am fumat și m-am gîndit iar la viața lui Platonov. Oare cum s-a sfîrșit? Cehov ne-a lăsat pe noi, cititorii, să completăm ceea ce lui i-a fost frică să adauge, cum să decizi, tu, scriitor, să hotărăști viața, destinul unui om mai mult sau mai puțin adevărat? Cine are curajul? Îndrăzneala? Cînd am vrut să părăsesc parcul, aproape că mi-a ieșit singur în cale, mă ambiționasem să nu mai întreb pe nimeni, a venit parcă în întîmpinarea mea: teiul lui Eminescu. M-am așezat din nou, de data asta mai la lumină, un bec cocoțat de un stîlp m-a ajutat, am scos o carte adusă cu mine de la București și am citit pentru uz strict personal.. „Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri..."

Numai cine n-a apucat să se plimbe printre dealurile Țării de Sus, să viziteze mînăstirile pictate și nepictate ascunse printre Obcinele Bucovinei, numai cine nu a stat de vorbă cu oameni molcomi și așezați de prin satele Moldovei nu poate pricepe, înțelege sau să guste ceva dintr-un anume farmec pe care-l emană Iașul. O fi orașul marilor istorii au ba, o fi fost capitala Moldovei, Europei sau a Lumii — după cheful și imaginația fiecăruia — dar chiar și într-un timp supus atîtor transformări vechea așezare de pe Bahlui mai păstrează o doză de farmec — iată cum pe nesimțite devin un anume soi de jurnalist, folosesc cuvinte umflate și pompez gînduri care nu pot îmbrăca o realitate mult mai

Teiul lui Eminescu la Iași

semnificativă. Da, am ajuns și la Iași. A fost să fie! Cine știe cînd voi mai reveni. Tata, săracu', ce caraghios era, speriat că o să moară și n-o să mai apuce să vadă Dorohoiul! Dar întîmplarea i-a ieșit în cale. A găsit un fost coleg de armată care l-a invitat acolo. S-a dus pentru trei zile. A rămas o săptămînă. Au băut și au stat de vorbă: ceva deosebit? Cînd s-a întors omul din prizonierat — de prietenul tatii este vorba — și-a găsit nevasta divorțată — pe căi obscure, ea aflase că el ar fi murit — și măritată cu un altul. A rămas trăsnit, o adevărată dramă: soția deja avea doi copii cu noul soț. Ce naiba să faci, pe cine să înjuri? A fost obligat să ia totul de la început. Ce fericit a fost tata cînd s-a întors de la Dorohoi! Cred că era una din ultimele lui călătorii. Parcă-i văd chipul radios, un om care știa să se bucure cu adevărat.

Iar în Copou la un pahar de tulburel. Am luat bilet la avion, am mîncat bine — iată că a sosit ora (sau era?) metafizicii, umplem burțile, apoi începem să ne văităm: viața e așa și așa sau altfel, oamenii sînt și ei cum sînt, nimic nu ne mulțumește, dar eu, eu cu cine votez? Pentru ce?

Am fost la Bucium — pentru Pallady, la Copou pentru Eminescu, am să mai hoinăresc prin oraș pe urmele lui Ibrăi-

leanu și Titu Maiorescu. La ce bun altfel toate aceste preumblări? De cine fug, de ce încerc mereu să mă ascund, pentru ce un soi de teamă obscură? Spaima de a nu fi nimic, de a nu aparține nici unei profesii — gîndesc și scriu românește, dar e oare suficient? — au fost clipe cînd cele mai bune gînduri și lăudabile intenții s-au lovit de cuvinte sau insinuări, josnice, meschine, incalificabile. Dar alteori este suficient să ne iasă în cale un om adevărat ca să căpătăm încredere în întreaga omenire. În astfel de clipe tot universul capătă coerență. Și justificare.

Am hoinărit din Copou pînă-n Păcurari, străzi vechi, case așișderea, drumul de la bogăție spre sărăcie, exagerez, ce ciudat mi se înfățișează uneori acest Iași aruncat pe coline, ca Roma sau Plovdivul. Și Sărăriei, care parcă nu se mai termina! Am găsit într-un sfîrșit casa lui Pallady pe strada... Palade! Cine mai are azi nevoie de Pallady, cîțiva specialiști în istoria artei, cîțiva colecționari și poate ceva mai mulți simpli admiratori, iubitori de artă, de frumos, ce găunos sună!

Grigorescu, mama și tata picturii noastre naționale, Andreescu, Luchian, troica de aur a clasicismului românesc. Gînduri, ploua mărunt și des cînd am găsit casa de la numărul zece. Nu mai știu de unde am luat informații, dintr-o carte, poate nici măcar nu o fi adevărat, nu am verificat, iar la fața locului nimic nu a confirmat-o. Case vechi, străzi pustii și un om rătăcit prin poaie și vise.

ACUM sînt singur iar. Seara de miercuri, ajunul plecării. Oare voi mai reveni vreodată prin Iași? Ceva mă atrage, dar parcă nu mă cheamă cu destulă insistență. Încă nu știu nimic despre relația fizică dintre Iași și Ibrăileanu, am trecut doar pe lîngă localul, fostul sediu al „Vieții Românești", casa Otiliei Cazimir, dar ce mai spune azi, pentru trecătorii grăbiți, numele poetei, locuința ieșeană a lui Ionel Teodoreanu de pe strada Kogălniceanu? Copoul. Cred că este cel mai frumos — iar mă izbesc de acest cuvînt pe care tot încerc să-l evit — cartier din Iași, poate mîine mă voi plimba prin el mai pe îndelete. Mă așteaptă, ba nu mă așteaptă în nici un fel, eu le caut, casa lui Pogor unde se adunau junimiștii și țineau celebrele lor ședințe, de cenaclu, inutil să înșir atîtea nume glorioase. Oare tradiția serilor literare va reînvia? Ar fi minunat, chiar de-aș fi prezent acolo doar cu gîndul: mă atașez mai ușor de lucruri vechi decît de cele noi. Poate doar o impresie. Am găsit un cu totul alt oraș decît cel construit în imaginația mea. Un trecut apus din care nu a mai rămas decît nostalgia unor amintiri, cîteva monumente și case ce pot ajuta doar pe cel dispus și pregătit s-o facă, să reconstituie oameni și întîmplări din alte vremuri. Un anume parfum, poate preluat dintr-o publicistică de o duioasă evocare, dar lipsită de cruzimea observației realiste: subiectivismul fiecăruia schimbă uneori fața lumii, înțeleg și accept ca pe o premiză a mersului înainte. Viitorul stă în prefaceri, omenirea vrea să trăiască mai bine, să locuiască mai bine, înlăturăm ce nu merită păstrat, construim ceea ce ne simplifică viața. Un sandviș: binele, frumosul și urîtul. Există un potențial pericol, ca peste un număr de ani orașele noastre să arate la fel. Vor diferi numai cîteva monumente arhitectonice sau case mai deosebite și lucrările din muzeele de artă județene și acelea judicios distribuite, ca să fie pace, înțelegere și bună rînduială între locuitori și micile lor ambiții localiste.

Cu o zi înainte mă plimbasem prin Copou, să fie oare adevărat? îmi vedeam umbra profilîndu-se pe caldarîmul aleii, pășeam printr-un tunel vegetal unde penumbra înserării se strecura pe nesimțite și parcă apăsa propria-mi ființă, propria-mi neputință, priveam uneori în urmă, sentimentul straiu că era tot timpul cineva în spatele meu, dar nu se afla nimeni, doar halucinațiile mele, fel de fel de ispite. *Înainte!* mă îndemnau pașii, *Unde?* se întreba inima. Poate voi reuși ceva anume, rămînea să răspundă mintea: în aceste vagante preumblări, în orașe unde nu cunoști pe nimeni și unde nu te cunoaște nimeni, ești obligat cumva să-ți cauți propria identitate rătăcită prin ascunzișurile lumii.

Grete TARTLER

MUZEU, BRUXELLES

Dantele de Flandra, de Binche, de
Chantilly,
de Malines,
point Rosaline, *point* d'Angleterre,
notez nume uitate cu gîndul
că voi scrie despre Evul Mediu ceva —
dar în timp ce scriu mă cuprinde mînia
că se nasc corpuri gata străpunse
gata ciuruite
de gloanțe, de raze,
cercuri plîngînd
încercînd să se obișnuiască
întîi doar cu viața
apoi cu lipsa de viață —
doamne, ce dantelărie stupidă
lucrată cu trudă ani și ani, spînzurată
în dreptul ferestrei, astupînd lăzi
de gunoi, guri de tun —

Bruxelles (stampă de epocă)

o grămadă de cercuri prin care treci
ca tigrul prin flăcări —
o, ce iluzie, că ai putea împlini
cercul mai înainte ca el
să se împlinească
singur.

Helmut BRITZ

VARIAȚIUNI PE JIU

1. uneori impresiile picură
ușor pe palete
tulburînd echilibrul roții
cu zbaturi
în josul rîului călătoria fără barcă
a amurgirii tale

2. simțurile mele — deschise
un cocostîrc se plimbă pe o parcelă-a
pășunii
un autocar se tîrîie prin carieră
crustă pe rana unui peisaj, care
nu va mai fi fost niciodată
beat de somn de zi-ziditorul
fredonează o doină
ușor picură izbucnirile roții timpului
roata excavatorului cade din cutia
cu cuburi
vinele negre-ale-ncîlcirii de mușchi
casa noastră cu siguranță va fi
adîncită-n țărînă

3. simțurile mele — deschise
simpla vedere a lucrurilor
mușchii-ncîlciți ai forței
îi calc în picioare.

Franz HODJAK

CASA LISZT

odăile
în totală minoritate
față de femeile
ce l-au slăvit, îngălbenite
tablouri, mobile, înfruntînd
bogăția sfruntată, draperii
unguresti în odaia recepțiilor, unde
concerta, el, născocitorul
unei mute spinete
pentru exerciții de degete.
totul, de parcă
abia ar fi părăsit casa,
plecînd
într-un turneu. Nimeni care să explice
insistent, la întrebări
ți se răspunde în șoaptă,
parcă din teamă că s-ar putea întoarce
oricînd
să caute ceva important,
ce uitase.

Weimar, 30.11.88

În românește de Grete TARTLER

Cairo

Romulus RUSAN

COTIZAŢII LA BURSA EFEMERULUI

MOMENTUL aşteptat este, bineînţeles, acela în care, scăpat de toate grijile sosirii şi instalării, te poţi năpusti, cu o prospeţime de îndrăgostit, în vălmăşagul străzii. Ce libertate mai mare poate să existe decît să ştii că eşti cuceritorul unui oraş în care nu te cunoaşte nimeni? Îţi vine să zburzi, pasul este uşor, retina proaspătă. Viitorul este departe, te bucuri doar de clipa prezentului, într-un fel imediat şi intens, pe cît de dezlănţuit, pe atît de indiferent la ceea ce nu intră în raza vederii. O euforie neegalată decît de egoismul ei: nu vezi decît ceea ce te interesează, nu te interesează decît ceea ce vezi.

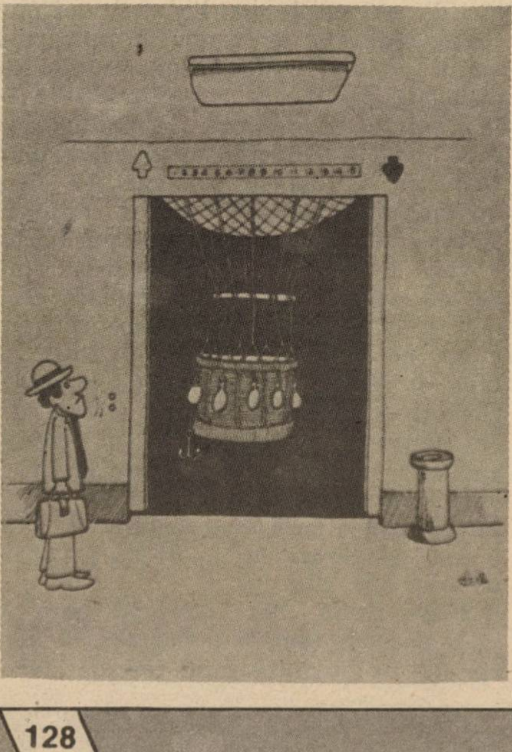
Aceste cîteva zeci de minute sînt călătoria în stare pură, gramul de aur din munţii de steril. Ele te fac să uiţi miile de kilometri, nopţile prost dormite, efortul şi neliniştea, birocraţia şi obstacolele de pînă acum. Numai că la Cairo lucru-

rile diferă puțin. Cairo nu te lasă în pace, nu-ți dă voie să te întîlnești cu tine însuți. Nici nu ne facem bine apariția în stradă, că sîntem acostați de același gen de indivizi care ne asaltaseră în aeroport. Ne propun tranzacții misterioase, ne fac avansuri secrete și semne oculte, ne invită — ne obligă, de fapt — să-i urmăm în subsolurile pe care le păzesc, în gangurile pe care le ascund, sub porțile rău-mirositoare sub care așteaptă. Este destul să eziți o frîntură de clipă, să te oprești politicos sau credul, să răspunzi unei singure întrebări, pentru ca să se adune cinci, zece, cincisprezece, să se sfîșie în luptă pentru tine, ca o haită flămîndă care ar fi simțit mirosul ciolanului. Este destul să accepți o vorbă, pentru ca să te simți înșfăcat întîi de unul, pe urmă de toți, iar în final să n-ai altceva de făcut decît să-ți alegi pe unul ca salvator și să te refugiezi în cotlonul pe care ți-l oferă. Astfel ne pomenim, rînd pe rînd, într-un magazin de alămuri, într-un subsol cu suveniruri, într-un chioșc cu mirodenii, într-un bazar cu farfurii mari, botezat pretențios „Antiques“, după moda americană. Indivizii acaparatori ne iau de mînă, ne vorbesc onctuos, ne ajută lingușitor să coborîm scările, ne atrag atenția cu exagerată grijă asupra pragului de sus al odăiței, unde ne pomenim față-n față cu un alt individ, la fel de mizerabil și de mieros, dar care după toate aparențele este bossul. Aducătorul se retrage smerit în planul doi sau iese iar în stradă, să pîndească următoarea pradă, iar șeful se apucă să-ți arate oferta și, la refuzul tău declarat, continuă prin întrebarea, devenită inevitabilă și față de care tot ce-a fost pare un simplu pretext: dacă nu cumperi nimic, cam cîte sute de lire egiptene te-ar interesa? Degetul desenează pe tarabă rata de schimb, iar tonul devine brusc familiar, insinuant, ca și cum dacă accepți ce ți se propune te dovedești unul de-al lor, nu mai este nevoie de fandoseala ceremonioasă de mai înainte. Neacceptînd, nu devii neapărat inamic, dar dezamăgești profund și ți se dă de înțeles printr-un gest de lehamite al mîinii că ești un mare fraier, că meriți disprețul celui ce a consumat energie să-ți lumineze mintea. Cu aerul unei mari vinovății, reușim să ne smulgem (deși presiunea morală a fost formidabilă), iar ajunși în stradă grăbim pasul cît putem mai tare și ne strecurăm orbi, surzi, abili, antipatici, prin coridorul de brațe și prin polifonia de voci care ar vrea să ne rețină.

O aventură tot mai avem, însă. Cînd ne socoteam mai la adăpost, sprijiniți de unul din parapeții pasarelelor El Tahrir, într-un loc pustiu, deasupra pieței cu același nume („Midan El Tahrir — Piața Libertății), se apropie de noi un ins cu înfățișare de domn colonial. Uscățiv, ascetic, vegetarian, se prezintă drept profesor de limbă engleză, tată a opt copii, prieten al mai multor români (înșiră numele cîtorva artiști și sportivi binecunoscuți). Discutăm la început ca niște intelectuali — adică vrute și nevrute, sărind de la un subiect la altul — după care domnul Ali (trebuia să ne dea de gîndit că, dintru început, nu și-a declarat decît numele mic) ne invită la un ceai. Îl urmăm, mai mult ca să nu-l supărăm și ascultînd de păguboasa noastră politețe. Înțelesul este că vom intra într-una din numeroasele ceainării care se zăresc în josul pieței (sau chiar la una din cafenelele mai luxoase), dar iată că în realitate ne pomenim scoborînd scările podului undeva, spre pustiul de mahalale din dos și înfundîndu-se apoi în labirintul de străduțe, tot mai înguste, care duc în direcția opusă centrului. Deducem atunci că domnul Ali ne-a invitat la el acasă, și el însuși ne confirmă că așa este, cînd îndrăznim să-i aruncăm o vagă întrebare. Pe urmă, însă, cînd devine evident că drumul durează prea mult și că trebuie să mai arunce un argument, ne spune că sîntem invitații, de fapt, ai vărului său, un cinstit negustor care are o locuință superbă și este oricînd bucuros de oaspeți. Și cu această explicație drumul se mai poate lungi cu cîteva minute, adică exact atîta cît să intrăm într-o casă mai acatării, de fapt o casă adevărată în raport cu puzderia de cocioabe din jur.

N-are firmă, dar interiorul pare al unui magazin, sau mai degrabă al unei spițerii. De jur-împrejurul pereților răco-

roşi sînt patru-cinci rafturi cu obiecte, majoritatea sticluţe şi flacoane cafenii. Dincolo de perdeaua de mărgele, în semiîntunericul cu arome, zărim un om prosternat cu fruntea pe covoraşul de rugăciune. Nu ne observă (sau se preface?), ceea ce înseamnă cîteva minute bune de jenă, în care nu ştim ce avem de făcut. Abia acum băgăm de seamă că din văzduhul oraşului pătrunde pînă aici ţipătul modulat al muezinului, iar ceasul din colţul încăperii arată cinci şi jumătate. Cu experienţa în materie islamică dobîndită la Istanbul, ne concentrăm în toată fiinţa şi ajungem la concluzia că e suficient să asistăm pioşi la solemnitate, nu neapărat să participăm la ea. Mahomedanul este tolerant faţă de sentimentele tale intime, nu-ţi cere să te converteşti, îţi pretinde doar să i le respecţi pe ale lui, dacă-i posibil cu un dram de compasiune. Într-adevăr, peste cîteva minute gazda se ridică de pe covor, se reculege, îşi aranjează ţinuta şi, fără a se scuza pentru absenţa de adineauri, ne pofteşte să luăm loc. Nu i se pare să fi fost cîtuşi de puţin bizar în

comportarea de dinainte, căci, în timp ce toarnă ceai în păhăruţele cu mîner, capătă aerul cel mai laic cu putinţă.

Îşi spune numele: Faruk El Şair („Înţeleptul", ne-a tradus în engleză domnul Ali, evident ca să-i facă plăcere), ne spunem şi noi numele, după care, prezentările făcute, gazda se lansează fără tranziţie într-o discuţie despre flori. La Fayum (în oaza despre care nu ştie dacă vom fi auzit sau nu, dar care, ne garantează, este un adevărat paradis), are o grădină de trandafiri. Noi ne bucurăm de acest subiect, atît de convenabil, şi-i povestim despre grădina noastră înşirîndu-i cu lux de amănunte copilăresc plantele pe care le creştem acolo. Domnul Faruk nu pare însă, nici din complezenţă, interesat de asta şi, fără să pară a ne fi auzit, începe o savantă dizertaţie despre varietăţile de trandafiri de Fayum. Din ceea ce spune, se pare că el nu apreciază atît frumuseţea exterioară, cît esenţa. Următoarea parte a expunerii lui este o amănunţită descriere a felului cum presează petalele cu o maşină specială, de import, cum reuşeşte să capteze aromele în recipienţi alambicaţi, de invenţie proprie. Discuţia devine foarte tehnologică şi, nemaiavînd replică, ne mulţumim să ascultăm cum prepară el parfumurile, menţinîndu-le naturale, în timp ce francezii la alcoolizează, părînd că le fortifică, dar de fapt diluîndu-le. Parfumul lui este o fată proaspătă, naturală, nu o vampă îmbătrînită şi fardată, ca la francezi. Nici un parfum nu seamănă cu celălalt, după cum nici o fată nu seamănă cu alta perfect, oricît de multe le-ar fi trăsăturile comune. Dacă femeile care se fardează tind să se uniformizeze, fetele — aşa cum le-a adus pe lume Alah — poartă fiecare din ele frumuseţea virgină şi binecuvîntată a creaţiei. Lupta lui — a domnului Faruk — este să conserve în stare pură aromele, aceste bucurii ale spiritului divin, să facă din fiecare flacon o operă de artă olfactivă. Drept care ne propune să încercăm cîteva: luînd pe rînd în mînă recipienţii de culoarea ruginei, le scoate dopurile cu gesturi pedante, religioase aproape, şi ni le presează uşor pe încheietura mîinii, apoi sub cot, apoi pe umăr,

apoi pe gît, propunîndu-ne ca prin automirosire să le admirăm savoarea.

Rezultatul este, într-adevăr, apreciabil, pe măsura numelor cu care creatorul și-a botezat licorile: „Secretul deșertului", „Floarea Saharei", „Regina Egiptului", „Aida", „Nefertiti", „Tutankamon", „Omar Khayam", „Noapte arabă", „Noapte de Crăciun", „Cinci secrete", „Parfumul Haremului", „Șeherazada", „Aroma Arabiei"... Din infinitesimala atingere a dopului emană efluvii eterate, nepămîntești, și noi ne pornim să le lăudăm în cuvinte neprecupețite, poetice, ca niște martori vrăjiți, dezinteresați. Numai că, în plină expansiune a elanului ditirambic, ne dăm seama că sensul prezenței noastre acolo este, în viziunea domnului Faruk, altul: părînd să nu audă, ba chiar să fie plictisit de elogii (pe care știe să și le facă și singur), ne anunță într-o doară că prețul unciei este de opt lire. Îl întrebăm ce înseamnă uncia și, fără să clipească, doar ușor mirat, ne spune că este unitatea de măsură în vederea vînzării. Brusc, ne trezim mutați din poezie în afaceri, iar șueta prietenească, între intelectuali, începe să miroasă a tîrguială. Nevenindu-ne să ne credem urechilor, îi răspundem că noi n-am venit aici să cumpărăm, ci să bem un ceai cu domnul Ali, și-l căutăm pe acesta cu ochii în colțul în care se retrăsese cu păhărelul său; el pare însă a nu ne mai cunoaște, se roagă sau dormitează, nemaisinchisindu-se de nimic. Domnul Faruk ne face, în schimb, cu un salt de panteră, o reducere substanțială, precizînd că prețul fixat de guvern pentru uncie la „Secretul deșertului" este de șapte lire, dar iată, pentru că-i sîntem simpatici, el ni-l reduce la șase. Îi precizăm răspicat că nu vrem, și nu vrem, parfum, n-avem bani de așa ceva. Replica negustorului este fără drept de apel: dar cum am ajuns aici, în Egipt, dacă nu putem cumpăra o uncie de parfum? Am venit, îi răspundem, să vedem muzeele, operele de artă, Egiptul... Dar— ne taie brusc vorba — parfumurile lui nu sînt Egipt? Să știm de la el, banii nu valorează prea mult, valorează doar frumusețea. Cea mai mare bogăție este cea sufletească, puritatea

1900 — București — Paris pe bicicletă

● Un document de arhivă consemnează începutul celei mai cutezătoare călătorii cu bicicleta, pînă în anul 1900: „Proces verbal. Subsemnații, am asistat, astăzi 24 august 1900, cum domnul Constantin Cantilli a plecat din București, spre a stabili recordul de mers pînă la Paris (2 720 de km), pe bicicleta sa „Gladiator". Plecarea s-a făcut în prezența noastră, la ora $7^1/_2$, din fața Teatrului Național". Documentul poartă semnăturile următoare: Alexandru Macedonski, C.T. Maiorescu, I. Iliescu, B. Ștefănescu (Delavrancea, n.n.) și D. Stănescu.

Documentul este publicat în ziarele bucureștene, iar confirmarea stabilirii performanței este anunțată, de la Paris, după 10 zile și 6 ore de pedalare pe ruta: București-Sibiu-Arad-Szolnok-Pesta-Viena-München-Stuttgart-Nancy-Paris.

Cantilli a scris și a publicat o broșură despre această aventură, dînd amănunte interesante despre „prima călătorie europeană cu bicicleta, recunoscută oficial la noi și în Franța".

„Am plecat de la București, la Paris, cu picioarele — scrie bravul sportiv — căci a merge pe bicicletă nu este decît a merge tot prin ajutorul lor. Sînt biciclist convins, amorez al vitezei, al vieții active... și ocaziunea era găsită, să străbat Europa în toată lungimea ei, deci 2 720 de km și un km înseamnă 138 de pedalări". Și continuă descrierea călătoriei. Pînă la Ploiești l-au însoțit cinci prieteni bicicliști. Cînd a ajuns la Predeal era plouat bine de tot. În a cincea zi a ajuns la Viena, iar în a noua zi de mers a intrat în Franța. A zecea zi: primirea la Paris, la redacția revistei „LE VELO". „Parisul reprezintă ginta latină și ginta latină este depozitara geniului uman" — scrie Cantilli pe ultima filă a broșurei, care se încheie cu o poezie de „specialitate".

Semeț, isteț, nervos, vînjos
Fugar de fier,
Fii smeu mereu, la drum acum
În tine sper.
[...........................].
Voinic, amic, scump cal, rival
Tu n-ai de loc.
Mergi lin, deplin și treci cînd pleci
Vîrtej de foc.

I.M.

pe care o avem fiecare. Învățătura spune că nu-i vom putea niciodată mulțumi lui Dumnezeu că ne-a lăsat cele trei moșteniri esențiale: rugăciunea, parfumul și femeia. Și același lucru îl vom găsi în cele trei mari cărți pe care tot Dumnezeu le-a lăsat omenirii: Coranul, Tora și Biblia. Banii nu contează, ca dovadă că, iată, ne reduce prețul la cinci lire, să nu stăm mult pe gînduri și să-i dăm cît ne cere, pînă nu-i prea tîrziu. Ne vom aduce multă vreme aminte de el, de Egipt și de frumusețile acestei țări, dacă-l ascultăm. Iată, din prietenie ne dă o jumătate de uncie cu două lire, căci nu concepe ca niște clienți atît de simpatici și prietenoși să calce pragul atelierului său fără să fi fost mulțumiți pe deplin. Truda lui verbală este disproporționată, încît pînă la urmă ne simțim noi meschini dacă ne-am crampona în refuz: deschidem portmoneul, dăm cele două lire și abia așa putem pleca, purtînd în buzunarul bluzei, ca pe un trofeu de bătălie crîncenă, o sticluță cît un degetar, cu un design frapant și cu dopul neobișnuit de îngust. La urma-urmei, să ne fie de învățătură: oricît de puțini bani avem, puteau fi demult pierduți (și încă în condiții mai periculoase), în orice moment al aventurii în care ne-am băgat urmîndu-l pe domnul Ali. Acesta, trezit acum din somnolență, ne conduce pînă la ușă și, redescoperindu-ne ca pe niște prieteni vechi, ne face semne de bun rămas pînă ce dăm colțul („Ați făcut o afacere bună: este mai bun decît Chanel-5!", ne strigă ca încurajare), în timp ce patronul ne înjură probabil în gînd pentru nerentabilitatea de care am dat dovadă.

Ce-i drept, strada pare acum, la ora zădufului cumulat, un butoi cosmic, exploziv, din care căldura răscolește, făcîndu-le să răzbească afară prin răsuflătorile doagelor, cele mai incredibile duhori. Încît flaconul pe care-l ducem din cînd în cînd la nări se transformă într-un elixir filosofic: David împotriva lui Goliat, binele împotriva răului, curăţenia împotriva murdăriei, concentratul de mireasmă în luptă cu influența putrefacției fetide. Acum ne putem explica mai bine de unde provine apetența deosebită a Orientului față de parfum și față de arta lui: paliativul veșnicei suferințe a nărilor, înșelarea măcar pentru o secundă a dezgustului de viață, înlocuirea speranței mari și imposibile prin acest surogat artificial, îmbuteliat, de fericire trecătoare.

ÎNAPOI, spre hotel, ne încurcăm de cîteva ori în năvodul inidentificabil al ulițelor cartierului. Toate căsuțele seamănă între ele, scunde, închise cu ziduri de pămînt, străjuite la colț de cîte o prăvălie picotitoare, în postură de comandant. Ne pomenim revenind mereu în același punct. Am fost seduși și abandonați, dar pînă la urmă ne descurcăm și singuri, cu deosebirea că acum nimerim într-un alt colț și la un alt nivel al pieței El Tahrir. De sus, de pe pasarelele care o înconjoară pentru uzul exclusiv al pietonilor, piața apărea amplă și animată, o elipsă plină de mașini și autobuze care-i dădeau un ritm modern. Jos, unde sîntem acum, s-a transformat într-un maidan murdar și prăfos („maidan" — maidar), cu substructurile pasarelelor urîte, neterminate parcă, de culoarea cimentului uscat. Este plină de pietoni (furnicarul străzii — o altă trăsătură inconfundabilă a Orientului!). Omuleții, care de la înălțime arătau ca niște siluete de scenografie, par acum, văzuți ochi în ochi, hăituiți de cineva sau de ceva, obligați să iasă din starea de torpoare naturală și să se agite.

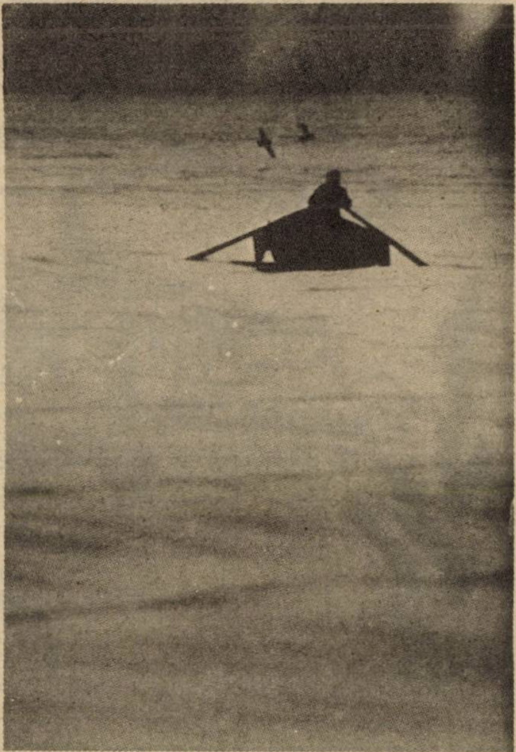
Pînă la urmă ne lămurim: umilitoarea hărțuială vine din calitatea pe care o au, de pietoni egipteni. El Tahrir este nodul cel mai important al circulației din Cairo, iar maniera de a conduce a șoferilor atinge aici paroxismul. Vehicolele năvălesc din toate unghiurile și sensurile pieței și o ocupă literalmente, fără a respecta nici cea mai elementară regulă de circulație: nici stopurile, nici prioritățile, nici pe polițiștii în uniforme negre, sinistre, care nu sperie însă pe nimeni. Ca și în Turcia, dar mult mai intens, se semnalizează cu orice, numai cu semnalizatorul electric nu, acesta fiind socotit probabil o rămășiță de pe vremea colonialismului englez, pedant și anacronic.

DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

Temperamentul sud-oriental se manifestă în schimb prin abundente semne făcute cu mîna, cu ochii, prin învîrtiri nervoase și demonstrative ale volanului și, mai ales, prin vehemente torturări ale claxonului, care, universal folosit, ajunge să nu mai spună nimic anume, doar să dea circulației un fundal isterizant. Pietonii sînt atît de desconsiderați în acest spectacol, încît îți stîrnesc jalea prin încercările lor de a se strecura printre vehiculele atotputernice. Traversarea dintr-o bucată a pieței este o temeritate care poate să-i coste viața. Reușesc s-o facă, eventual, în etape, profitînd de faptul că, într-un punct, mașinile s-au imobilizat unele pe altele, nevrînd să-și acorde în ruptul capului întîietatea, încăpățînîndu-se mai degrabă să rămînă așa la infinit, ca niște animale proptite în capete. Acolo este nevoie, în cele din urmă, de forța autorității, dar de o forță fizică de fapt, căci aceea a legii nu mai are nici un efect. Unul din polițiștii în negru va face deplasarea în acel punct, — dar cum? — cu o viclenie și cu un curaj de sinucigaș, căci drumul este plin de primejdii mortale, de bolizi care nu contenesc să alerge cu viteze de autostradă. Profitînd de ambuteiaj, agentul (și, pe urma lui, detașamente ad hoc de pietoni) înaintează în salturi, fluieră energic (dar țignalul lui se pierde în vacarmul claxoanelor), fandează profesional printre bare și tampoane de mașini scrîșnind din frîne, se sprijină pe două capote și saltă, ca un gimnast la cal, dincolo de ele. În sfîrșit, ajuns unde dorea, abia îl așteaptă lupta supremă: va trebui să descleșteze cu gesturi de toreador boturile încăpățînate, mai întîi împingîndu-le înapoi, ca și cum le-ar prinde de coarne, apoi mergînd pe firul coloanei și repetînd același lucru cu fiecare mașină, rugînd fierbinte pe fiecare din împricinați să reculeze cei cîțiva centimetri necesari urnirii ansamblului. În vremea asta, însă, în toate celelalte puncte ale pieții infernul continuă: se trece pe culoarea roșie, se încalcă viteza legală, se depășește prin dreapta, se nesocotește bastonul, sau chiar persoana, polițistului. Este imaginea haosului infinit, care niciodată nu se va mai putea potoli, a cazanului veșnic, care prin definiție nu se va putea stinge.

CROCHIU DE ARHITECT

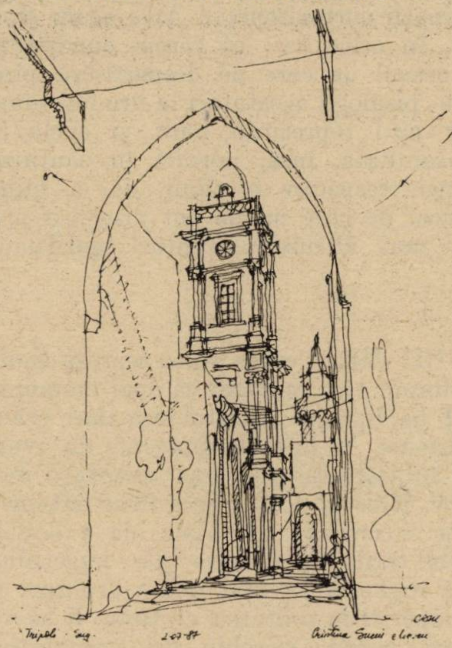

Sveti Stefan (Iugoslavia)

El Tahrir este și piața autogărilor din Cairo (poate de aici și amestecul atît de promiscuu și inegal între om și vehicole), încît ne putem interesa la fața locului (nu scutiți, nici noi, de pericolele traversării) de orarul și tariful autobuzelor spre Giseh, Sakkarah, Memfis, Alexandria, locurile unde avem de gînd să mergem. Aflăm tot aici, de la niște turiști francezi, că ar exista un autobuz zilnic între Cairo și Ierusalim, dar nu insistăm, căci din cauza războiului ce nu mai contenește în Liban perspectiva acestui drum este incertă. Cînd ne hotărîm să cerem totuși amănunte, turiștii au intrat ca-n pămînt, iar pe localnici ezităm să-i chestionăm căci nu știm cum se spune „Ierusalim" în arabă, iar rostirea la întîmplare a numelui, în fața oricui, riscă să stîrnească animozități imprevizibile. Deși de curînd împăcați cu tradiționalul inamic israelian, care le-a retrocedat Sinaiul în schimbul recunoașterii ca stat, egiptenii nu-s pînă în fundul sufletului împăcați și cu faptul că acesta ocupă partea arabă a orașului sfînt, ca și Gaza și Cisiordania, iar solidaritatea musulmană îi obligă să ia poziție și împotriva intervenției de la Beirut, cu toate că cei opresați acolo nu li-s cei mai buni prieteni. Ca și pînă acum, va trebui să urmărim situația la radio și în „Journal d'Egypte", care descriu cu remarcabilă obiectivitate desfășurarea evenimentelor, și să hotărîm de la o zi la alta.

Deocamdată, în partea opusă a pieței mai identificăm Muzeul egiptean (program și tarif), în care ne vom pierde multe din zilele ce vin, iar mai departe, de aici, parcurgem un bulevard modern, unde lumea se limpezește și devine mai spilcuită, așa cum se întîmplă la București parcurgînd străzile dinspre sudul spre nordul orașului. Locul pieței El Tahrir, mai degrabă țărănească și provincială (datorită, probabil, autogării) îl iau cele două bordúri ale bulevardului cosmopolit, european, cu mulți turiști și cu vitrine îmbietoare, cu clădiri comerciale și bănci, cu magazine și snack-baruri. Aici scăpăm și de hărțuiala misiților de pe străduțele lăturalnice. Capitala este însă vag pustie, pe de o parte

CROCHIU DE ARHITECT

Suk - Tripoli

datorită Zilei Evacuării, sărbătoarea semi-oficială a eliberării de sub englezi, pe de alta datorită Ramadanului, postul islamic abia început. Parte din prăvălii sînt închise, iar localnicii încă n-au ieșit în stradă, cum e obiceiul în lumea meridională, odată cu apropierea serii. Cei pe care-i vedem sînt eleganți, festivi, majoritatea bărbați tineri, unii îmbrăcați tradițional, în galabieh-uri, lungi cămășoaie albe, căzînd în falduri largi pînă la nivelul asfaltului, iar pe cap cu un fel de căciulițe de culoare tot albă. Alții, cu niște salopete albăstrii, tip colonial, exact ca aceea pe care o port eu însumi, cumpărată la magazinul „Unirea", anume în vederea acestui drum tropical. (Am impresia că sînt fabricate în același loc, poate că eu sînt profitorul unui rest de export). Ne privesc, ca și băiatul din avion, cu o curiozitate dură, dar și cu simpatie, mai ales pe Ana (care, după opinia vînzătorului de parfumuri, ar semăna leit a egipteancă; ce voiau să însemne atîtea complimente, dacă nu tertipuri negustorești?; lucru sigur este

că elanul comercial era mult prea fanatic pentru a mai face loc celei mai vagi înclinații curtenitoare!). Abia acum simțim, în orice caz, că facem cunoștință cu orașul de care ne despărțiseră pînă acum pisălogii acostatori la drumul mare (dar nu-l reprezintă, oare, și aceia?!). Deocamdată, însă, pornim în căutarea hranei, respectiv a pîinii, da, a pîinii zilnice, de care nu ne pot dispensa nici cele mai altruiste aventuri spirituale.

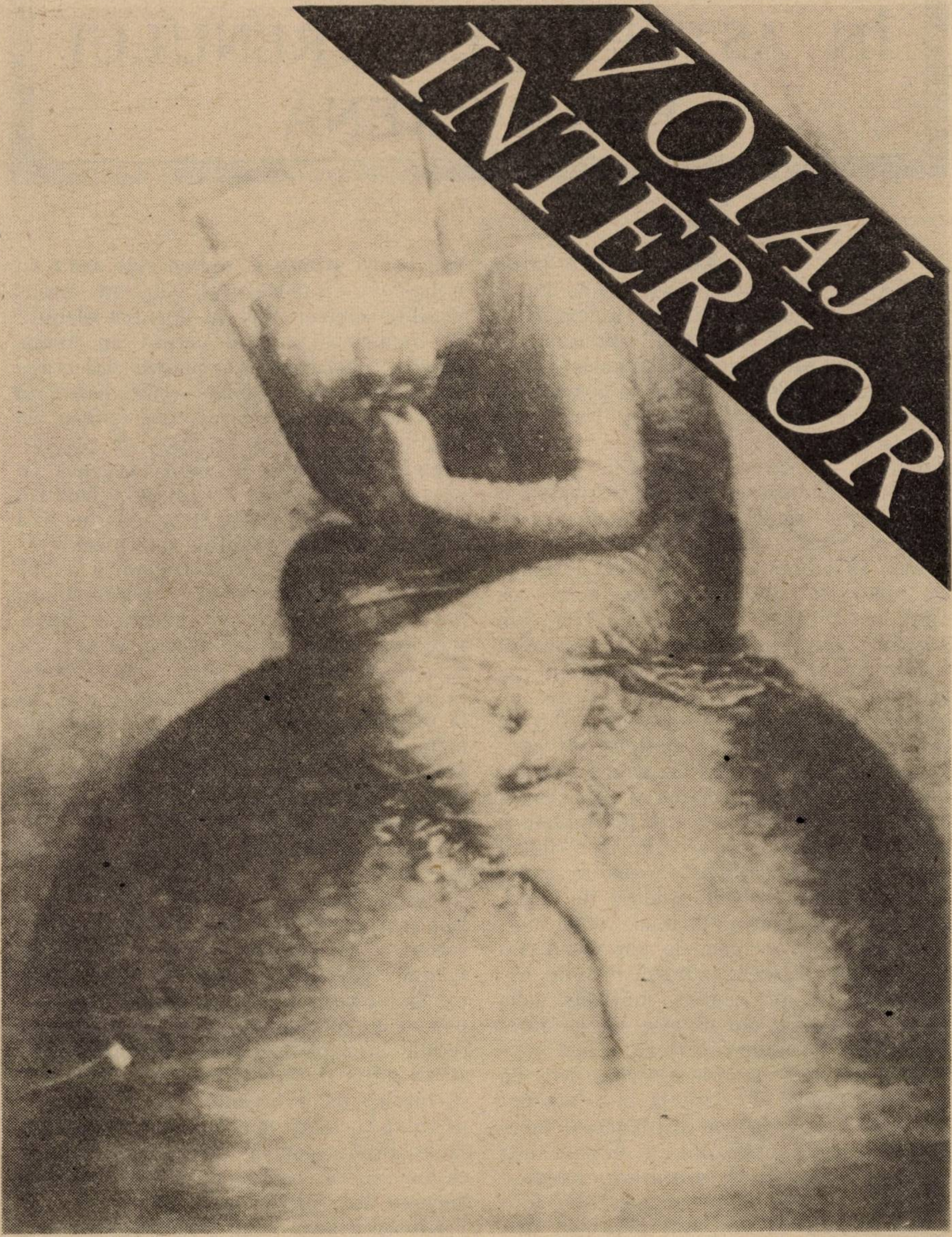
UNII cititori ne-ar putea reproșa acum (e timpul să o spunem) că apar momente cînd ne lipsește apetitul așa-zisei trăiri interioare; că în acele momente nu avem nici subiectivismul necesar aventurii moderne. Efortul nostru de a trece extensiv peste încercările materiale, de a depăși posibilitățile umilitoare ale bugetului, de a înghesui cît mai multe drumuri și descoperiri în unitatea de timp, li se va părea, poate, meschin ori pragmatic; apoi — de ce nu? — înclinarea spre lumea trecutului, prizarea zeilor și pasiunea ruinelor le vor putea socoti fie trufie mimemetică, fie ifos cultural. Nu mă supăr și sînt dator să-i înțeleg: cît de greu trebuie să le fie să priceapă de departe — și, din păcate, fără să poată avea experiența ori măcar nădejdea unei ipostazieri asemănătoare — psihologia călătorului sărac și solitar, care se știe ajuns într-un loc fără șansa de a-l reîntîlni altădată și care se simte clipă de clipă amenințat să nu-l poată vedea ca lumea nici măcar de data asta, cînd peste toate domnește capriciul întîmplării. O ploaie torențială (regret, nu e cazul acum!) se poate dovedi catastrofală pentru cineva care stă doar cîteva ore într-un oraș; o sanda ruptă te poate întîrzia o jumătate de zi; o caniculă demențială îți poate lichefia mintea și încetini gesturile pînă la paralizie; iată șicane banale, pe care în viața de toate zilele nici nu le-ai consemna, dar care aici, odată trecute, te recompensează măcar cu satisfacția de a fi puțin erou. Criticul tău, în schimb, te poate socoti în acest timp apter, insensibil sau chiar egoist, pentru că, pur și simplu, te preocupi să găsești pîine, să prinzi un muzeu deschis sau să descoperi un hotel cît mai ieftin.

Deosebirea depinde de locul de unde privești: dacă cel ce va citi aceste rînduri, în care tu suferi atroce de căldură, va face-o stînd chircit sub o plapumă, într-o iarnă geroasă, el va putea considera pe bună dreptate că bravurile tale sînt de fapt un răsfăț. Poziția ta îi va părea de două ori privilegiată: în raport cu plapuma de care este fixat și în raport cu iarna care îl înconjoară. Nu trebuie să te mire, deci, suspiciunea lui.

Tu, dimpotrivă, interpretîndu-ți norocul drept culpă, te încrîncenezi, implicit, să plătești această culpă prin sacrificiu. Preopinentul te obsedează: fără ca el să ți-o ceară, te împuternicești prin contract moral să învingi și în numele lui greutățile zilnice, iar cînd le descrii o faci, parcă, și pentru a te dezvinovăți de acel presupus răsfăț. Te simți erou nu pentru a te glorifica și te lupți cu meschinăriile cotidianului nu din plăcere, ci din conștiința umilă (să nu spun vorbe mari!) că ești în campanie, că poți răzbuna astfel imposibilitatea de mișcare a criticului tău cel mai răutăcios cu putință, că îi redai prin cuvinte ceea ce soarta, mai zgîrcită decît cu tine, i-a interzis. Expunîndu-te obstacolelor, te dezvinovățești într-un fel de ipostaza ta epatantă, dar nu ușoară, de explorator; transcriind dificultățile, te simți ușurat și, cu acest suflet ușor, poți să privești pe oricine în ochi ca după o spovedanie (și această spovedanie este însuși jurnalul).

A detalia cum, între muzee istovitoare și drumuri pe arșiță, trebuie să afli unde se vinde pîinea sau care este pantofarul dispus să-ți coasă sandaua nu este, poate, o aventură interioară, dar este un gest de expiere a bucuriei cu care ai fost învrednicit, o despovărare, măcar în ochii cuiva de bună credință, de invidiabila beatitudine spre care năzuiești mereu, fără s-o poți, ideal, atinge vreodată. Și, dacă nu ți va recunoaște aventura interioară, prețul a fost plătit, oricum, prin aceste maculări extra-spirituale, prin aceste cotizații la bursa efemerului.

VOIAJ INTERIOR

WATTS: Speranţa

Mircea Horia SIMIONESCU

ÎN AŞTEPTAREA TRENULUI FĂRĂ TRENĂ

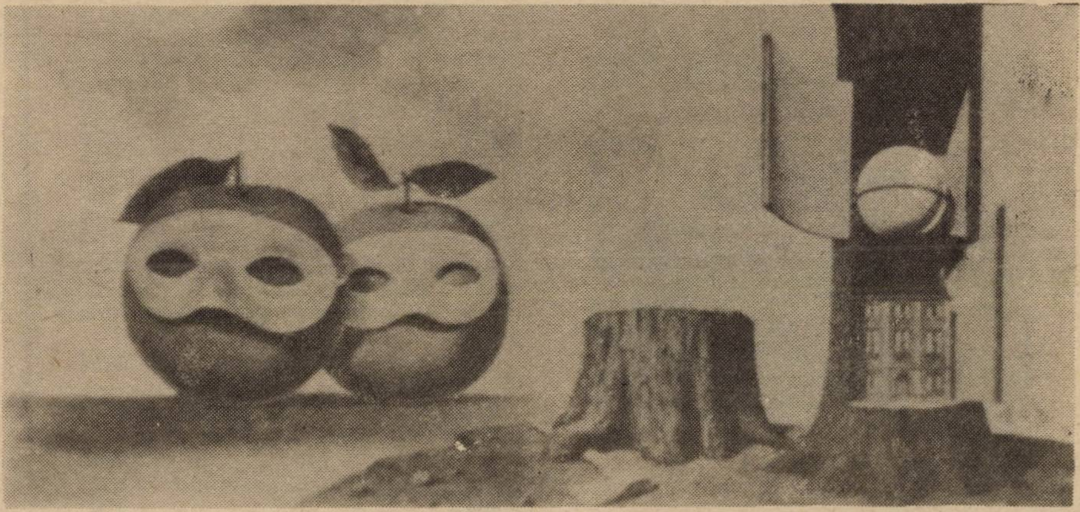
FUSESE o iarnă uşoară, cu zile cînd puteai ieşi în haină descheiată şi-n pantofi (cea urîcioasă, cu viscole, avea să vină anul următor), tu luaseşi cu brio toate examenele acelei sesiuni, cîntaseşi în corul Universităţii întreaga creaţie a lui Sergiu Natra, eu căutasem săptămîni în şir o cameră mobilată, te cerusem părinţilor şi obţinusem încuviinţarea lor, mă înţelesesem cu decanul să-mi susţin examenele în toamnă, petrecusem mulţime de după-amieze în biblioteca Academiei, pasionat de misterele limbii etrusce, acum ne aflam umăr lîngă umăr şi fericiţi în sala mişcător pavoazată a sfatului raionului 1 Mai şi ascultam cu emoţie şirul de articole ale regulamentului, citite de ofiţerul stării civile. Individul miop se cam poticnea, reţinut desigur de conştiinţa că el n-a urmat nicicînd recomandările pe care le decortica şi de aceea a ajuns unde (şi cum) a ajuns (aminteşte-ţi ce jalnic arăta cu cărarea lui pe mijlocul capului, subţire ca lamele Astoria), aveai braţele încărcate de-un maldăr de ferigi, florile nu înfloreau pe-atunci, te-am simţit îngrijorată de cele ce vor urma, nu reuşisem să reţinem o masă la unul din restaurantele din centru, mătuşile mele încropiseră ceva, dar nu ştiai ce, numărai din ochi persoanele cărora să le faci invitaţia şi te crispa sosirea altora, o bătrînă în rochie neagră de dantelă te-a întrebat dacă nu l-ai văzut pe Iordănescu, încăperea era prea încălzită şi ai fi vrut să-ţi dezbraci lodenul; te admiram, aveai o statură de zeiţă, zîmbetul curat, mă felicitam pentru alegere, îmi plimbam privirea pe înţeleptele litere albe ale peretelui din fund cu îndemnul învăţaţi de trei ori şi ştiinţa şi cartea sînt arme în mîna celor dintr-a şaptea, retrăiam intens detaliile conversaţiei cu doamna dispusă să închirieze şi care ceruse un avans fabulos, deocamdată şi pentru mai mulţi ani n-aveam nici un leu venit, persoana era frumoasă şi distinsă, îmi vorbise de studiile ei la Paris şi Kiev, de răsunătoarele ei succese la bară (avocată în chestiuni de drept criminal), închiria pentru a nu se simţi stingheră în vila din cartierul Dorobanţilor, plecasem vrăjit de fineţea obiectelor răspîndite galant peste tot, printre care un superb Luchian, mă întrebam de ce mai pretinde chirie, nici prin gînd nu-mi trecea atunci că n-avea să se scurgă o săptămînă şi fiinţa ei plină de farmec şi de energie va zăcea la picioarele mele, răpusă de disperatele mele şase gloanţe de pistol şi va urma tragedia ale cărei teribile consecinţe..., dar să nu anticipez întîmplări pe care le vei afla la timpul cuvenit.

Pentru că solemnitatea continua şi eu n-aveam de gînd să reţin o iotă din discursul miopului, m-am întors spre tine şi ţi-am spus: *Aulesi Metelis Ve(lus) Vesial clensi cen fleres tece Sansl Tetine tuthines chisvlichs...*, după care am aşteptat să-mi răspunzi ceva drăguţ, răsplată pentru memoria ce luptase al naibii să reţină inscripţia etruscă, tu însă mi-ai strîns mîna (tremurai puţin) şi mi-ai dat să înţeleg că îi deranjez pe maică-ta şi pe taică-tu aflaţi mai în spate, nu se face să le diluăm tocmai astăzi emoţiile, aşa că am repetat pentru mine textul şi traducerea lui, altceva mai bun ce să fac? Traducerea suna aşa: *Dodic această statuie lui Aulus, fiul lui Velio Metello şi a Vesiei...*, m-am gîndit că la fel era scris

în buletinul meu: *şi al Maria*, declinarea în acte publice fiind oprită. Puteai să-mi strecori lateral un surîs, n-ai binevoit şi, îţi spun drept, m-am simţit nedreptăţit, însă te-am iertat: o dată e ziua nunţii tale şi, cum sînt oarecum implicat şi eu în această afacere, treacă! mai bine nu lăsam să treacă şi căsătoria se mai amîna, nu ne mutam la avocata cu casa burduf de obiecte rare, aş fi fost scutit de fuga, după crimă, la Căldăruşani, n-aş fi suferit ca un cîine din cauza despărţirii, n-aş fi fost rănit la umăr în luptă cu potera...

Tocmai observam că prevederile opintite ale ofiţerului stării civile au totuşi un miez rezonabil, cînd a intervenit sfada precupeţelor din piaţa Amzei, poate florărese cu scaieţi perdăfiţi: m-am uitat la tocul ferestrei dînd spre tarabe şi-am văzut că nu e bine închisă, încuietorile prăpădite, vai de spondiloza copistului nevoit să buchisească dedesubt; cu o şurubelniţă şi vreo trei holţşuruburi aş fi rezolvat problema în spaţiul dintre instrucţiunile ofiţerului civil şi prezentarea felicitărilor, adică în răgazul în care ne pierdeam vremea în acea prăvălie tapisată în vişiniu, mîzgălită de marşul la patefon al misoghinului Mendelssohn-Bartholdy.

CINEVA a întrebat de Iordănescu, înainte mi-a apărut aievea figura avocatei cu odaia de închiriat, poate pentru că şi ea avea o uşă de reparat, cea de la baie, trasă prea violent de mîna mea după ce ne-am iubit şi ea a pretins să anulez căsătoria, s-o amîn, să nu mă prezint, să divorţez paralel, are relaţii şi obţinem chiar mîine paşapoarte pentru Italia, seara să aduc valiza, nu crede că voi dormi sub acel Luchian mai mult de-o noapte, ea să revadă Neapole şi eu să umblu cît oi pofti la Termi, Volterra şi Tarquinia după etruscii care mă interesează, numai că părerea ei sinceră e că nu merită, preferabil e să rămînem la Lido îmbrăţişaţi pe plajă, bem ceva tare şi visăm cu ochii scăldaţi de albastrul cerului aceluia; uşa am lăsat-o nereparată fiindcă maşina prietenei ei aştepta cam de mult şi trenul pleca înainte de miezul nopţii. Abia cînd ne-am aflat pe micul traghetto străbătînd drumul argintat spre Capri mi-am dat seama că propunerea ei e realizabilă şi că sînt autorul ieşirii din ţîţîni a uşii, violenţa mea n-are pic de stil, la înapoiere o înlocuim cu o perdeluţă, o vilă ca aceea din parcul Dorobanţilor e o podoabă şi cea mai mică neorînduială îi periclitează structura... Pentru a da curs bunelor mele intenţii, am cumpărat de la o bătrînă îmbrăcată în rochie de dantelă neagră, pe-o străduţă din Neapole, o trusă cu două duzini de şurubelniţe, una

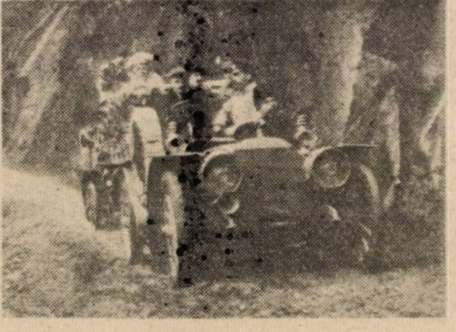
RENÉ MAGRITTE: Tărîmul fermecat

din unelte avea să-mi fie de folos atunci cînd, apăsînd pe trăgaci, voi observa că pistolul e neîncărcat, ba aş spune că şurubelniţa e superioară, cum se va vedea mai departe.

Lucrurile s-au petrecut atît de rapid, că elementele şi tempii întregii aventuri se amestecă şi adesea se inversează, am nevoie de un bun răgaz spre a pune ordine în succesiunea faptelor, evenimentele s-au petrecut de parcă ar fi fost conduse de un strateg cu planul în faţă, mai bine nu povesteşti decît să dai lucrurile peste cap şi să începi cu sfîrşitul. Rămăsesem la Florenţa fără un şfanţ, bogătaşa nu realiza dezastrul, cînta toată ziua arii din opere, mă copleşea cu drăgălelile ei, eu stăteam prăbuşit în fotoliul apartamentului şi trăgeam ţigară după ţigară, înspăimîntat că iarăşi va bate în uşă proprietarul ca să-mi amintească cifra notei de plată, să-mi învedereze că pen-

1901—1905
Turismul automobilistic

• Cea dintîi călătorie automobilistică internaţională a fost făcută de George Valentin Bibescu. În luna septembrie 1901, acest temerar a parcurs distanţa Geneva-Bucureşti (1 827 de km), în 73 de ore, cu un automobil „Buic" decapotabil. Viteza medie înregistrată oficial a fost de 25 de km pe oră — record pentru o astfel de cursă care a marcat începutul turismului automobilistic internaţional.

Patru ani mai tîrziu — în aprilie 1905 — acelaşi George Valentin Bibescu, împreună cu alţi amatori de călătorii, puneau bazele turismului automobilistic intercontinental din istoria „trăsurilor fără cai": pe ruta Bucureşti — Ispahan (fosta capitală a Persiei). Scriitorul francez Claude Anet, care a participat la această călătorie, a scris o carte, intitulată: LA PERSE EN AUTOMOBILE, apărută la Paris în acel an 1905. Din cele 320 de pagini ale cărţii (care are şi peste o sută de fotografii), aflăm cum a decurs călătoria. Participanţii: George Valentin Bibescu, Martha Bibescu, Mihail Ferekide, Maria Ferekide, scriitorul Claude Anet, Leon Leonida şi trei mecanici, în grija cărora se aflau cele trei automobile pornite în cursă: 1 MERCEDES de 40 CP, 1 MERCEDES de 20 CP, 1 FIAT de 16 CP. Plecarea s-a făcut la 11 aprilie 1905, din faţa hotelului Bulevard, din Bucureşti. Cîţiva membri ai Automobil Clubului bucureştean i-au condus pînă la Giurgiu. De acolo automobilele şi turiştii au călătorit pe un vapor — pînă la Galaţi. La 22 aprilie ajungeau, cu automobilele, în Caucaz. La 7 mai călătoresc cu trenul, de la Tiflis. La 13 mai intră cu automobilele pe calea Persiei. Opt zile (13—21 mai) le petrec la Teheran, de unde vor pleca mai departe cu cămilele. Apoi cu diligenţele, de la Teheran la Ispahan — „şase zile de supliciu, prin deşert".

Înapoi pornesc la 4 iunie şi după două săptămîni ajung la Constantinopol.

Cartea se încheie cu sfaturi date de scriitor viitorilor cutezători care vor face un astfel de voiaj „plin de primejdii şi de suferinţe fizice — mai ales pentru femei".

I.M.

siunea *Versailles* e casă onorabilă, să-mi confişte de pe noptieră cartelele de metraj şi încălţăminte cu care să se despăgubească...

Aî fost fericită cînd ceremonia didactică s-a încheiat şi tatăl tău ne-a anunţat că e o masă liberă la Capşa şi că a reţinut-o, numai că trebuie să ne grăbim. Am izbucnit în isericale strigînd că n-am nici un chef să mă grăbesc, m-am grăbit de cînd mă ştiu şi tot tîrzielnic, şi măcar în ziua căsătoriei mele să nu, parcă presimţind ce ne aşteaptă la Capşa, penibila istorie cu Păstorel şi cu doamna îmbrăcată în rochie de dantelă neagră, scandalul bătrînei la refuzul meu de-a o însoţi la hipodrom, la acel Iordănescu.

Te-am lăsat în seama mătuşilor Fiducia şi Berlina, m-am strecurat prin mulţimea rudelor şi prietenilor şi am ieşit. M-am azvîrlit într-un taxi, am ocolit cartierul Dorobanţilor şi m-am dus glonte la cel care îi fusese avocatei amant, îşi bătuse joc de nobilele ei sentimente de-a lungul a opt ani încheiaţi şi-i stricase cariera paracriminală. Tocmai ieşea pe uşă îndemnînd un puşti să aibă grijă de-o valiză împestriţată cu toate etichetele marilor hoteluri din Europa şi de un pîntecos vas de teracotă, pentru grădină, i-am spus că vreau să lămuresc lucrurile, nu sînt un oarecare în ciuda faptului că port loden (el avea un pardesiu de gabardină, aparţinea protipendadei), ce a fost între voi aparţine trecutului, am spus, mă interesează exclusiv banii, sînt sincer şi direct şi el trebuie să aleagă acelaşi limbaj, alege-l! am spus. M-a luat cu vorbe blajine: că putem vorbi prieteneşte, pe îndelete, că nu e înarmat pentru o discuţie la înalt nivel, că el e cunoscut pentru seriozitatea în afaceri, că în sfîrşit acum pleacă la Oradea, are acolo o expertiză, peste cinci zile se înapoiază şi mă invită la o cafeluţă, tot cuvinte de prisos, la uşa autobuzului Renault. L-am însoţit, am schimbat la piaţa Scînteii cu noul troleibuz 82, ne-am urcat în primul avion, eu fără bilet, ceea ce mi-a adus neplăceri la perforatul controlorului şi m-a pus faţă de individ într-o situaţie de inferioritate. I-am spus, ca s-o ştie: Făptuiesc o flagrantă impoliteţe, te însoţesc la Oradea în loc să fac onorurile casei la Capşa, în ziua nunţii mele, adevărul mi-e mai drag decît Plato, dar banii trebuie înapoiaţi femeii cît nu e prea tîrziu: o somează şi pe dînsa o doamnă în vîrstă care pleacă din ţară la soţul ei din Grecia, poate ai cunoscut familia Iordănescu... Cît despre acest ocol, sper să am avion de înapoiere încă după-amiază, măcar la tort şi cafele să fiu între ai mei, m-am angajat înaintea miopului că voi fi soţul ideal, însă el, cu o aroganţă de escroc versat: n-ai să fii, te dezamăgesc, avionul zboară la Berlin, n-ai avut ochi şi urechi pentru firma de pe parbrizul aeronavei şi pentru anunţul repetat în difuzoare, eşti un zăpăcit (termenul n-a fost acesta, ci unul cumplit, mă feresc să-l reproduc), ba mai mult, a mai adăugat escrocul, avionul a fost deturnat şi se îndreaptă spre Antile, uită-te prin hubloul ăla şi-ai să vezi Marsilia... Şi ca să-mi dovedească pe loc cît de jos se află şi cu ce se ocupă, a scos din servieta pe care o ţinuse la piept pînza răsucită a tabloului lui Luchian. Aţi fost înţeleşi! am strigat, această capodoperă mi-a fost dăruită, se afla aseară în sacul meu de sport, tare aş vrea să ştiu (dacă nu fac o indiscreţie) unde se află la această oră complicea dumitale, nu cumva în Antile? Şi să te mai încrezi, am adăugat, în cuvintele unei avocate!

Masa de la Capşa fusese ocupată, chelnerul ne-a servit cu tot soiul de scuze — că nu se mai reţin mese, obiceiuri mic-burgheze, încercaţi la Pescăruş, reveniţi mai tîrziu, renunţaţi, treceţi bănuţii dintr-un buzunar într-altul şi ziceţi că aţi fost. Socrul meu s-a enervat, a ridicat tonul, l-am văzut încremenind, şi-a pierdut şirul cuvintelor şi am alergat după un taxi — sînt zile cînd ne dăm toată averea pe maşinile astea. Mi-a plăcut nespus că nu ţi-ai pierdut buna dispoziţie dintr-o pricină la urma urmei derizorie, te-am auzit făcînd propunerea sa mergem la mătuşile mele, au avut ele prevederea să înjghebeze o gustărică, erai nespus de voioasă şi decizia ta mi-a părut nu numai înţeleaptă, dar şi o garanţie că ştii să ieşi din orice încurcă-

Pastișă după Magritte

tură, bine ar fi fost să te afli în locul meu la Florența, cu patronul pensiunii așteptînd să-i fie achitată nota, am luat tramvaiul la Universitate și ne-am aflat, mai puțini decît urcaserăm în vagonul de clasa a doua (n-ai regretat pierderea unora pe drum, n-aveam unde-i așeza), în Braziliei 14. Masa era pusă, gîsca la tavă aproape gata, tanti Fiducia a tras-o în baie, în oala minune, pe lampa cu gaz. Am petrecut pînă-n zori la patru, auzeam prima mierlă cîntînd în acel an, i-am condus pe ai tăi la o verișoară în Tunari, am rămas singuri pe străzi, fără adresă și scop, ne-am putut săruta în voie sub castanii de pe Polonă, Radu Greceanu și intrarea Orășanu sau Orăștie.

LUPOAICA din Dorobanți nu era defel amestecată în afacerea cu tabloul, o învinuisem în chip nesăbuit, la mînie: mi-a explicat pe îndelete, cu cafeaua în față, m-a implorat ca altă dată să nu mă mai grăbesc a judeca oamenii, sînt alții care o fac excelent, cîte a putut ea să vadă în procesele pe care le-a pierdut, nici etichete să nu pun, și zicîndu-mi acestea, dulce și ispititoare, m-a tras într-una din acele cabine cochete dar destul de șubrede care stricau fasonul plăjii. Mi-a plîns în brațe pînă după apusul soarelui, s-a jurat că ea a fost întotdeauna sinceră cu mine, renunță pentru vecie la acel escroc și la banii pe care el i-a păpat cu cine știe ea, să nu mai privim înapoi și nici lateral, mai bine înainte, iată, a zis arătînd cu degetul spre culmile înzăpezite ale Alpilor, iată trenul de Domodosola urcă spre tunel, acum îi mai auzim gîfîitul la urcuș, curînd nu-l vom mai auzi, așa și cu trecutul, cu zilele întunecate ale unui amor defunct, dar privește! trenul și-a pierdut un vagon și vagonul alunecă bezmetic pe linie, urmează o catastrofă...

Cîți ani au trecut de-atunci? Mirosul gras al gîștei arse în oala minune (minune!) încă mă urmărește, tanti Fiducia își mai frămîntă și acum mîinile pentru netrebnica ei de lampă, chiar mîine să scoți din chicinetă lodenele acelei zile, or mai fi? pînă să ajungă în Braziliei 14 tatăl tău a fost purtat prin tot Bucureștiul, la înapoiere putea să descrie în amănunt Ferentarii modernizați, Pantelimonul nu încă, Giuleștii în pragul unei transhumanțe, făcuse prostia să-i spună șoferului că e din provincie și șoferul profitase, lodenele miros a gîscă și după treizeci și cinci de ani, n-am mai intrat de atunci la Capșa, adio zilelor frumoase de odinioară, tabloul lui Luchian a fost recuperat de poliția daneză, returnat sub pază proprietăresei, eu am dat buzna chiar a doua zi în vila din parcul Dorobanților și l-am revendicat. E fals! a hohotit avocata, nu valorează nici cît benzina care l-a purtat peste mări și țări, îl comandasem unui student de la arte ca să-l ispitesc pe escroc, e o victimă a nepriceperii lui în amor și estetică, dar vei fi despăgubit pentru ofensa fără voie, ia aceste brățări de aur și sărută-mă!

Copleșit de gestul ei, i-am cuprins talia și, uitîndu-mă adînc în ochii albaștri, i-am mărturisit în lacrimi că intrasem pe ușă cu vînăt gînd criminal, că port asupră-mi o armă pedepsitoare, ea a hohotit încă o dată, acum diferit de hohotul dinainte, și m-a implorat teatral să nu mă însor, să mai amîn. A fost rîndul meu să hohotesc, altfel decît la primirea brățărilor, am anunțat-o fără menaja-

mente că m-am căsătorit chiar în ajun, este femeia visurilor mele, și-a luat toate examenele și a cîntat Haendel la Huși... Bravo! a exclamat avocata și în exclamația ei am detectat indigoul ironiei, ești așadar bărbat la casa ta, am aflat că ai aderat la liga monogamilor, află însă, domnule, că nu mai închiriez: nu pot să-i sufăr pe chiriași, sînt labili și univoci, doctorul mi-a interzis contrarietățile, sufăr de inimă, mi se recomandă o cură de aer marin pe coasta normandă și plec chiar mîine, poate că... (aici, privire rugătoare și umedă) poate că nu singură: mă vei însoți, am nevoie de optimismul tău funciar și de vorbele tale, nu mă refuza. Mi-am făcut bagajul în acea seară, am ieșit împreună după tîrguieli, ea fericită de întorsătura lucrurilor, eu întrucîtva abătut pentru că întîlnisem pe Moșilor o bătrînă doamnă în rochie de dantelă neagră care a strigat văzîndu-mă: Iordănescule, iubește-mă!, scăpasem de urmărirea ei, dar era o presimțire a ceea ce se putea întîmpla, a ceea ce s-a și întîmplat cu douăsprezece ore mai tîrziu: avionul în care ne aflam, eu și frumoasa avocată, s-a prăbușit în Pirineii maritimi, agențiile de presă aveau să scrie că nu sînt supraviețuitori.

UNUL din noi doi fantazează grațios, mi-ai spus la un moment dat, în orice caz nu eu; dă-mi fruntea să-ți iau temperatura! Vai, tu arzi! ai strigat și te-ai și repezit la telefon să-l suni pe doctorul Uscatu. Te-am auzit comunicîndu-i simptomele: ochii sclipitori, logoree, discontinuități în succesiunea faptelor, scurte accese de entuziasm și lungi și penibile căderi în apatie, da, da, da, sigur că da, înțeleg ce spuneți, dar... Vreți să repetați întrebarea? Nu, sînt purtările lui de totdeauna, chiar și febra... Îmi amintesc seara căsătoriei noastre, zilele acelea de acum treizeci și cinci de ani... Mulțumesc, asemenea! Dar acum mai frecvent, plus delirul, inconfortul, printre altele se plînge că îl doare mîna dreaptă a statuii *L'Arringatore* de la Muzeul arheologic din Florența, spune că pentru scoaterea personajului din apele (rîpa, mîlul, prundișul) lacului Trasimeno s-au străduit mari savanți și nu crede că se va găsi unul singur pentru exhumarea lui, după ce va deveni statuie, are dese amețeli și (aici vocea în scădere și pîlnie pe receptor) uneori deraiază... Să repet? Deraiază, domnule doctor, de pildă noi ne-am căsătorit la primăria raionului 1 Mai, or el plasează piața Amzei sub fereastra sfatului, policlinica noastră nu e îngrijorată, face rău că nu iese din casă mai niciodată, nu, nici în Italia nici în Pirineii maritimi, el n-are o profesiune, e soțul meu și scrie cărți, ar fi util să-i citiți una din ultimele, are pagini interessantissime despre etrusci. De ce vă miră? Domeniul e — cum se spune acum — foarte productiv. Într-una din proze sînt admirabil descrise pietrele tombale înfățișîndu-i pe soții de sub lespede șezînd jumătate întinși pe patul matrimonial, de fapt patul alăturat mesei, pentru că etruscii nu descoperiseră scaunul, sigur că a făcut observații ale monumentelor, s-a și fotografiat cu defuncții, în Umbria, Campania, Toscana..., nu știu pe unde n-a umblat... Stă acasă cinci-șase zile și călătorește opt-zece luni. Căsătoria și călătoria sînt pentru el una: exercițiu pentru despărțirea din urmă... Presupuneți că aici ar fi buba? Să abandoneze Etruria? Oh, asta e cu neputință, domnule doctor, nici eu n-aș părăsi-o, fiindcă în seara nunții noastre... Nu, nu e o fixație. Sau poate că e o fixație, dar ce importanță ar putea avea dacă...? Adevărul e că face febră de cînd îl cunosc, numai într-o duminică din 1957 n-a făcut și-atunci am chemat Salvarea, se simțea distrus... Spuneți! Am scris: amital de trei ori pe zi, plimbări prin cartier, climat agreabil în familie, romane fără probleme, rudotel, soteu de morcovi... Firește, fără carne și tutun. Conversații agreabile? Sînteți foarte gentil. Ce-ar fi să prînziți cu noi duminică? Ne-ar face imensă plăcere. Vă rezervăm unul din paturile noastre etrusce. Bucatele? Etrusce și ele, se înțelege. Încă din seara nunții noastre... Din gîștele Capitoliului, regretata tanti Fiducia preparase... Vă așteptăm, domnule doctor, clensi cen fleres tece Sansl Tetine...

Adriana BITTEL

RĂTĂCIREA

CU SIMŢURILE aş sta bine (aşa se zice despre mine: „e o femeie simţită"), dacă nu mi-ar lipsi cel de orientare. Poate din pricina asta soarta m-a scutit de călătorii, ca să nu-mi dea prilej de rătăcire.

Încă din prima copilărie părinţii au observat că am tendinţa, de exemplu la ieşirea dintr-o clădire, s-o iau în direcţia opusă celei programate. Sau dacă se opreau să stea de vorbă cu o cunoştinţă în parc şi-mi spuneau „ia-o înainte, o să te ajungem din urmă", înaintele meu era ori la dreapta, ori la stînga şi se isca o tevatură cu paznici, miliţieni şi persoane binevoitoare pînă cînd eram găsită şi maltratată pe măsura spaimei trase.

Şi cu punctele cardinale mi-am neliniştit familia (se îndoiau într-atît de capacitatea intelectuală a progeniturii încît consultaseră specialişti: mă descurcasem onorabil la toate testele, doar dreapta — stînga, sensul acelor de ceasornic şi vest-est mă derutaseră. Nimic grav, au zis psihiatrii, chestie de exerciţiu.) Bieţii părinţi mi-au repetat de nenumărate ori, cu ton de la şoaptă la răcnet şi de la mîngîiere la trasul de păr, explicînd cu mîinile, cadrane, hărţi. Cînd trebuia să arăt ce-am înţeles, răspundeam aiurea, pe ghicite. Refuzam inconştient să colaborez. Confundam răsăritul cu apusul şi 9 şi un sfert cu 3 fără un sfert. Pe la zece ani a început să mi se formeze pe degetul mijlociu o bătătură de la scris. De atunci, îmi pipăi cu buricul degetului mare bătătura şi ştiu precis care e dreapta, ceea ce nu mă împiedică să mă încurc, dacă o persoană stă în faţa mea şi-mi indică dreapta ei, care e stînga mea.

Altfel am evoluat normal, am terminat o facultate, m-am măritat, am născut, primesc anual calificativul *foarte bine* la activitatea profesională şi am căpătat o vastă experienţă de gospodină. Toţi sînt mulţumiţi de mine, cu excepţia situaţiilor cînd trebuie să fac un drum nou. Mi se desenează din timp scheme cu săgeţi colorate şi puncte de reper, mi se notează mijloacele de locomoţie cu staţiile numerotate şi, cu toate astea, rar ajung la destinaţie, de cele mai multe ori telefonez dintr-un punct neprevăzut în desen. Numai limbaj civilizat nu poate fi numit ce-mi aud atunci de la ai mei, despre care n-am nici o îndoială că mă iubesc: e invocat dracul, împreună cu mama lui, diferite animale domestice plus o gamă largă de termeni populari şi argotici din domeniul psihiatric, de la *ţăcănită*, *truli* şi *dilie* pînă la *tută* şi *zărghită*. După care-mi zbiară răspicat — nu ştiu de ce îşi închipuie că dacă m-am rătăcit trebuie să fiu şi pe cale de surzire: „Nu te mişca de acolo, că vin să te iau! Ai înţeles? Să nu te mişti de acolo!"

Înainte de nuntă, soţul meu găsise plină de farmec această infirmitate care mă făcea dependentă de el: mă lua şi mă aducea acasă, mă ţinea de mînă să n-o apuc în partea opusă şi mă ghida prin oraşul meu natal în care el se stabilise de curînd. După ce i-am născut fiul pe care şi-l dorise, a început să-mi zică iritat „domnule" şi să mă suspecteze că-mi exagerez defectul ca

să-l încarc pe el cu tot felul de obligații care mi-ar fi revenit.

După 15 ani de căsnicie îmi desenează în silă itinerariile și mă lasă „să nu mă mișc de acolo“ și preț de două ore. Asta se întîmplă însă rar: drumurile mi se limitează la perimetrul casă-serviciu-piață-prăvăliile din apropiere. Traseul și programul zilnic sînt cunoscute în amănunt; dacă la 16,30 (6, 20?) nu sînt acasă și e nevoie de mine, sînt de găsit fie în colț la „Avîntul“ (mezeluri-brînzeturi), fie la Gostat unde toți știu că, dacă ai de ce, zăbovești mult, fie la Fortuna. Ei au voie, fiindcă se „orientează“, să întîrzie oricît și să mă facă să fierb de îngrijorare. Dezorientata însă trebuie să raporteze permanent unde se duce și cît stă, în ce scop și cu ce rezultate. Mai ales anxioșii părinți, cu cît îmbătrînesc, își amplifică și diversifică investigațiile: sună și dimineața la serviciu să vadă „cum am ajuns“, vin după mine la „Avîntul“ („sînt cu încă două persoane“ — anunț) și la Telefoane, mă obligă să-i însoțesc în vizite exasperante la neamuri de vîrsta a treia („să mai ieși și tu. Cu noi ești în siguranță“. În vizitele astea, după ce musafirii și gazdele se complimentează reciproc, încep coruri de văicăreli și amănunte medicale, de sfaturi și treceri în revistă ale deceselor mai vechi sau mai recente). Decît cu ei, prefer să merg cu băiatul la filme chinezești cu judo și karate, sau cu soțul, într-o societate de ingineri care joacă bridge în prelungirea Rahova. Sînt tolerată cu simpatie de nevestele și ele jucătoare, fiindcă le pun bine în valoare eleganța și inteligența: după ora 9 ațipesc în fotoliul de unde chibițez.

RAR de tot, primăvara, mă încearcă o neliniște, un chef să mă rătăcesc, așteptarea unei întîmplări marcante. Anunț cuminte familia că am de gînd să mă plimb singură (mirări, opoziții, proteste), îi înfrunt, le explic (mai bine i-aș minți că am o ședință și gata), par să cedeze deși... „telefonează ca să știm de unde să te luăm“, „e imprudent să umbli singură prin parcuri tocmai acum...“, „ce aiureli mai sînt și astea, domnule, te știam om serios“, „mama, dacă vrei, te iau cu mine la meci pe stadion, miercuri, e formidabil“.

În ziua fixată, mă trezesc în metrou, în drum spre casă, că mi-a trecut „aiureala“, mai bine fac o prăjitură, că s-a încălzit vremea și acum se aprinde cuptorul. O să mă plimb cît poftesc în concediu. Concediile se petrec toate la fel: casă-gară-Neptun. Hotel-plajă. Ronduri cu petunii, plopi canadieni, aspersoare. Seara defilăm cu un lung șir pe faleză. Urcăm și coborîm trepte — n-ai cum să te rătăcești nici să vrei. Placarde cu interdicții. Și, firește, marea, limitînd în partea cealaltă. Zici că e bine, fiindcă nu trebuie să gătești, nici să speli. Zici că te-ai odihnit minunat. Zici (crezi) că a meritat banii.

Dar mai e un trimestru pînă la concediu, salteaua de cauciuc e în boxă, n-a apărut nici salata de seră, deși murăturile s-au terminat. Îmi tîrîi în fiecare dimineață cizmele tot mai greoaie de la gura metroului pînă la stația de autobuz, un drum de cal învățat, cu oprire la pasajul pietonal, unde las ma-

șinile să treacă, deși mi s-a explicat că e dreptul meu (confund și drepturile cu stîngăciile). În timp ce stau cu un picior pe bordură și unul jos mi se tot insinuează gîndul „ce-ar fi să n-o iau spre stație, chiar, ce-ar fi să n-ajung azi în biroul ăla friguros?" Mi se pare că și adierea primăvăratică îmi opune rezistență spre stație și mă împinge spre mîna fără bătătură. O mașină se oprește, șoferul îmi face politicos semn cu mîna să trec, niște hățuri nevăzute, un șfichi pe spinare și obișnuința mă încolonează în grupul mărșăluitor spre stație ca, la timpul potrivit, să intru în birou și preț de o țigară să ascult un episod din serialul matinal *Gică*, al cărui erou e concubinul femeii de serviciu. Cu o concentrată și pasionantă artă narativă, în hîrșîitul hîrtiilor, printre opinteli și accesele de tuse tabagică, Gică e împins de Seherezada cu mătură din mlaștina ticăloșiei pe culmile sublimului și rostogolit înapoi, pînă încep să apară colegii („de matale îmi place, că ești populară, domnii e mai astupați, ca șăfii, de!" — îmi șoptește conspirativ, ștergîndu-mi apăsat biroul și se retrage, lăsîndu-l pe Gică sus pe bloc, lîngă antena colectivă sau încuiat în camera frigorifică — defectă — a unui restaurant). În dimineața de 15 martie (ieri Gică fusese surprins în baie la vecina-pațachina de către titularul contractului, care apucase să zică amenințător doar „băăă..." cînd apăruseră zorii în persoana unui „șăf" trandafiriu radios purtînd pe palmele întinse ca o ofrandă un carton cu ouă) am simțit hățurile deodată slăbite. Stăteam la pasajul pietonal, mașinile curgeau în flux continuu, n-aveam deloc aerul că vreau să trec, mai curînd că aștept pe cineva. Priveam în lungul șoselei, spre izvor cum ar veni, cerul estompat albicios, aleile cu o fosforescență prăfuită, lizierele cafenii cu frunzele din toamnă și între crengile goale un abur foarte fin, verzui. Efectul acestor nuanțe culinare (unt, coajă de pîine veche, cafea cu lapte, cartof oxidat) nu era dezolant, ci mai curînd încă nedezmeticit din somn.

1903 — Societatea Turiștilor

● După mai multe încercări, făcute în secolul trecut și soldate cu existențe efemere, în luna martie 1903 un grup de intelectuali din București, avînd în frunte pe profesorii L. Mrazec și Al. Tzigara-Samurcaș, reușesc că înființeze prima organizație pentru excursii din țara noastră: Societatea Turiștilor din România. În statute sînt menționate următoarele țeluri: Înlesnirea sportului excursiilor; Lățirea în public a simțului pentru natură; Înlesnirea cunoașterii frumuseților patriei; Întărirea, în felul acesta, a iubirii pentru patrie și neam. Societatea a obținut, pentru membrii săi, primele avantaje de călătorie pe căile ferate române (50% pe traseele pitorești ale țării). În 1907, cînd Societatea era în al cincilea an de activitate, lista membrilor săi ajunsese la 209, dintre care 126 erau din București, 31 din Severin, 28 din Iași și 24 din Muscel. La 18 august 1908 Societatea își inaugura prima sa cabană, construită pe muntele Negoiul, iar în 1909 a doua cabană, pe vîrful Ceahlăul. Bilanțul activității pe teren a Societății, în anul 1909: o excursie cu vaporul, pe Dunăre, de la Tr. Severin la Porțile de Fier. O excursie în grup, la Piatra Craiului și una pe valea rîului Doamnei, din Argeș.

I.M.

Îmbrăcasem pentru prima oară o canadiană roșu-carmin, mult stridentă (îi rămăsese mică fiului meu și era încă bună, călduroasă). Prin ternul de martie mă simțeam ca un semafor ambulant. Poate din cauza deghizamentului culoarul obișnuinței nu m-a absorbit, dimpotrivă, m-a refulat cu putere. Am întors spatele pasajului și cu un mers vioi, săltat, potrivit mai curînd băiatului căruia îi aparținuse canadiana, m-am îndreptat spre stradela pavată cu piatră cubică argintie. De cum am atins-o, tocurile au început să scoată scîntei, o grabă, o febrilitate le dădea ritm de flamenco și bucuria colora ziua de martie cu seve, trezea nuanțele spre roz, albastru și verde viu. De acolo a început rătăcirea.

★

EU cred că au răpit-o extratereștrii și, cînd s-au lămurit că habar n-are pe ce lume e, i-au dat drumul. Sau au pus

înfăţişarea ei unui robot menit să spioneze lumea noastră şi să le transmită informaţii. Trebuie neapărat să controlez dacă nu i-au montat la ceafă un microscop, cum am văzut în filmul ăla.

Stă pe marginea canapelei, cu geaca mea roşie, nici matricola nu şi-a descusut-o, o are pe mîna stîngă, oare ce-or fi înţeles extratereştrii din iniţialele şi cifrele alea, au încercat să decodifice sau poate au crezut că aşa sînt pămîntenii, numerotaţi. 1178 se uită în gol şi nu zice nimic. Are lut galben pe cizme, ori pe-aici n-a mai plouat de mult. Precis a avut o întîlnire de gradul III, altfel n-ar face mutra asta care-l scoate din sărite pe tata. Înţeleg să nu le spună nimic lor, o fi jurat că păstrează secretul, dar mie?!

Cînd a apărut, pe la 9 seara, după ce o căutasem disperaţi la colegii de serviciu, la miliţie, la spitale, la morgă, am sărit cu toţii pe ea cu ţipete şi întrebări. Şi-a strîns doar buzele într-o strîmbătură încăpăţînată, mutra cu care zici sîc!, şi s-a uitat pe rînd la noi. Bunicul i-a ars o palmă de i-au zburat ochelarii şi asta a părut să o înveselească.

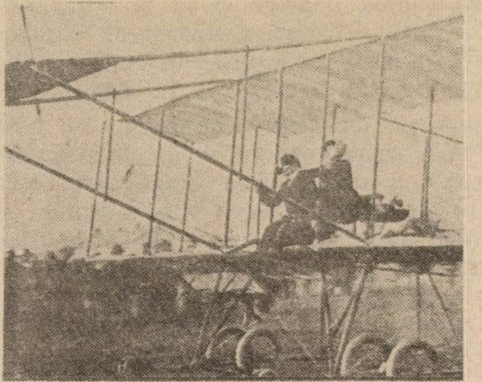
N-o văzusem niciodată fără ochelari: ochii îi erau albaştri ca flacăra de gaze. Am zis „mama parcă-i un aragaz cînd e presiune mare“ şi tata s-a răstit la mine „tacă-ţi gura şi treci în dormitor, am de discutat cu maică-ta“. Nu m-am clintit, doar ştiu pe pielea mea cum e cu discutatul ăsta şi apoi voiam să prind ocazia să-i controlez ceafa, aş fi putut să mă duc s-o îmbrăţişez, s-o pup, sînt mai înalt ca ea şi aş fi văzut. Era clar că nu e cazul să-i înfurii mai rău. Bunica — toată după-masa înghiţise calmante şi se dăduse de ceasul morţii — se pornise cu discursul pe care mi-l ţine de obicei mie cînd fac o poznă, adaptat la împrejurare: „Femeie de 40 de ani eşti tu, *să vagabondezi* o zi întreagă fără să dai nici un semn de viaţă, atîta desconsiderare, *ne omori* cu zile, ce exemplu dai copilului, *ru-şine*, eşti pur şi simplu *iresponsabilă*, după toate sacrificiile pe care le-am făcut pentru tine, poftim, asta e mulţumirea, să ne scoţi *sufletul* la toţi, să te porţi ca ultima...“- Părea că n-o să se mai oprească niciodată, placa lua turaţie rapidă, piţigăiată. Presiunea din ochiurile albastre scăzuse, nu mai puteai fierbe nimic, iar expresia gurii nu mai zicea *sîc*, ci *agîp* („La popa la poartă/ e-o pisică moartă/ cine-o rîde şi-o vorbi/ s-o mănînce coaptă/ Agîp!“).

În recitativul bunicii a intrat în duet şi bunicul, apoi cu tata în trio au făcut-o cu ou şi oţet, fiecare cerîndu-i la refren *să explice*, *să lămurească*, *să mărturisească*.

Robot sau nu, eu ţineam cu ea. Acum arată ca un televizor scos din priză în timpul desenelor animate. Culesesem ochelarii de pe covor şi îi ştergeam cu poala pijamalei, suflam pe ei şi îi ştergeam, ca să fac şi eu ceva. Cînd am privit prin lentile să controlez dacă-s curate, am văzut-o pe 1178 departe, departe, mică de tot şi roşie pe fondul peretelui alb, ca steagul Japoniei. Oare pe mine ce fel de steag mă vede? I-am întins ochelarii şi am strigat din toate puterile, ca să acopăr trio-ul care se apropia tot mai dramatic de final: „Mama, eu al cui steag sînt acum?“. Şi i-a pus, ca tablele de copt vinete peste

1910 — Prima noastră zburătoare

• În primăvara anului 1910 — senzație mare la București. Școala de pilotaj de la Cotroceni și-a început o nouă activitate, organizînd „zboruri de agrement" pentru populație . Printre foarte puținii amatori care au avut curajul să se aventureze în primejdiosul „agrement" s-a aflat și o femeie: Yvonne Cămărășescu, soția cunoscutului automobilist sportiv Jean Cămărășescu. Ea a fost prima care s-a înscris și a făcut o plimbare deasupra Capitalei, cu un biplan FARMAN — așa cum o vedem în fotografie. Zborul a durat 12 minute și curajoasa Yvonne și-a adjudecat astfel titlul de prima zburătoare din țara noastră și, în același timp, din Europa răsăriteană. Programul de zbor fusese fixat pentru 20 de minute, dar eroina noastră n-a putut rezista mai mult de 12 minute, pentru că înghețase de frig. Era în ziua

de 1 mai 1910 — zi friguroasă de primăvară rece.

În același an 1910, la 10 septembrie, Yvonne Cămărășescu, avînd lecția bine învățată, bate recordul mondial de zbor feminin, pe distanța Ploiești-Chitila (54 de km). FARMANUL pe care s-a aflat atunci a zburat la înălțimea de 600 de metri. Vechiul record feminin aparținea unei franțuzoaice, cu numai 30 de km de zbor.

I.M.

ochiurile de aragaz, a încercat să dea iar drumul la presiune, pîlpîia roșietic, a zis: „alb cu dungi albastre și cu un soare cu chip vesel". „Ne batem de pomană gura cu ea, nu pot să pricep, femeie, tu ai înnebunit..." l-am mai auzit pe tata și am dat fuga în camera mea să caut în enciclopedie steagul cu pricina, dacă există. Ar fi fost o dovadă că nu e robot, de unde să știe aia steagurile terienilor, că nici eu nu le știu pe toate.

Pînă să găsesc planșa cu steagurile, am dat de una cu arme care m-a interesat, pe urmă una anatomică și mai grozavă, cu aparatul de reproducere și, cînd mi-am adus aminte de steaguri, în toată casa era liniște. Pijamaua cu soare vesel exista, era al Uruguayului și mai era încă unul, tot albastru cu alb și cu soare, al Argentinei, numai cu dungile mai late.

M-am dus să comunic descoperirea. Singură, pe canapeaua din sufragerie, ședea întinsă cu mîinile sub cap, ca la plajă, iar vîrful piciorului bătea în aer un ritm, precis cînta în gînd, sau poate comunica în felul acesta cu nava?

— Știi, i-am spus cum îmi zice ea mie, dacă dormi îmbrăcată și nu faci duș înainte de culcare, ai să visezi urît!

— Nu — mi-a răspuns cu o căldură care m-a învelit ca o canadiană roșie — nu. O să visez frumos.

— Uruguay sau Argentina? am mai întrebat-o.

— Uruguay — a căscat ea, apoi netam-nesam: Am văzut o magnolie înflorită și un cîine barzoi și un havuz cu naiade...

Vocea i se rărea tot mai moale, ca atunci cînd eram mic și ea adormea în timp ce-mi spunea povestea. Se ghemuise întoarsă cu spatele. Prefăcîndu-mă că o mîngîi i-am ridicat buclele de pe ceafă. N-avea implantat nici un microprocesor, pielea îi era caldă și catifelată iar rădăcina părului, căruntă.

— Mie nu mi-a fost frică, i-am spus, știam că tu nu poți păți nimic rău, dar cînd te mai duci, să mă iei și pe mine. Bine?

Dormea sau se prefăcea că doarme, fiindcă nu mi-a răspuns.

Cristian TEODORESCU

TRIMISUL SPECIAL

(Fragmente)

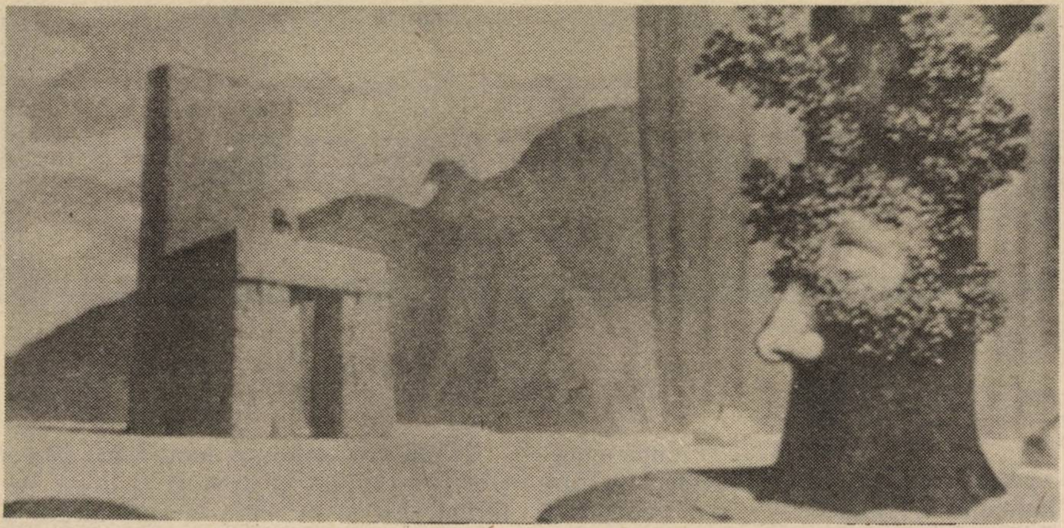
ÎNTR-O după-amiază venise o mașină în oraș. Oprise în fața hotelului „Traian". Nu era camioneta Packard, care-i aducea marfă lui Haikis de la Constanța, ci un automobil de voiaj negru, cu bare nichelate și cu scaunele îmbrăcate în piele scumpă.

Mai toată lumea din oraș văzuse pînă atunci automobile la Constanța (ori la București cei mai umblați) sau măcar în sala de bal de la primărie, în serile cînd se dădeau filme, dar să poți cerceta unul aici pe strada principală, era cu totul altceva.

Tînărul său proprietar trăsese la hotel, deci nu era o oficialitate. Reprezentanții oficialității se duceau acasă la primar ori la Caludi. Vreo oficialitate sosită incognito iarăși nu putea fi, ce incognito era acesta, cu un automobil prin fața căruia, pînă seara, defilase toată lumea din oraș?

Scipion își aminti mai tîrziu că în după-amiaza aceea, la cafenea, se făcuseră nenumărate speculații privind identitatea proprietarului. Haikis, care,ca și el, nu făcea politică, îi propusese o partidă de biliard. De obicei la aceste partide lua parte și Caludi. Acesta devenise apolitic după Reformă. Cu el însă lucrurile erau ceva mai complicate. Făcuse războiul, primise o medalie și se aștepta cînd se întorsese acasă la anumite înlesniri din partea statului. Cînd colo, ce face statul? Rezolvă chestiunea țărănească pe spinarea lui. De domeniile regale nu se atinge și nici de pămînturile atîtora care au știut să se învîrtă. I-a luat pămîntul lui. Nici măcar nu era un pămînt bun, să zici că i-a fericit pe țărani cu el.

Caludi era aproape falit. Dar asta i s-ar fi întîmplat și dacă ar fi lipsit Reforma. Nu se pricepea la agricultură și poate din pricina asta îi veneau tot soiul de idei, una mai proastă decît alta. Cea care-l trăsese în jos fusese prima. Renunțase la oile părintești și se apucase să cultive pămîntul. Voia, de fapt, să scape de mirosul de cioban al bătrînului Caludi care, pînă murise, făcuse brînzeturile cu mîna lui, scopea berbecii și tăia și jupuia mieii, alături de argați, armâni ca și el, muncitori, încruntați și zgîrciți. Bătrînul murise în putere, n-avea 60 de ani. Fusese în hagialîk; se întorsese năucit de soarele Ierusalimului. Căzuse într-o dimineață, în curte, de parcă s-ar fi împiedicat de o piatră ieșită din pămînt. Nu s-a mai ridicat. Fiu-său care era la liceu la Constanța a venit a doua zi. Nu s-a mai întors la liceu. Avea 20 de ani și era de-abia în clasa a XI-a. Dar din cauză că stătuse atîția ani în școală, Ionel Caludi își închipuia că e un bărbat învățat. Nu l-a auzit nimeni vorbind în dialect, de aceea armânii, devotați tatălui, s-au simțit dezlegați de orice obligație sentimentală față de fiu. Iar cînd au văzut cum își conducea treburile au început să-l fure pentru a se pune la adăpost de zilele negre care n-au întîrziat să vină. Ionel a umplut casa, cu nenumăratele ei încăperi, cu mobilă din străinătate și a adus un arhitect pe care l-a pus să-i facă o fațadă cu verandă și coloane. Intrarea în război l-a găsit cu datorii nu prea mari, dar cu venituri mici. Cînd s-a întors a făcut alte datorii și din pricină că moșia mergea tot mai prost Caludi pre-

RENÉ MAGRITTE: Insula tezaurului

fera să se ducă la vînătoare decît să încerce s-o scoată la capăt, nădăjduind că lucrurile se vor îndrepta de la sine.

Reforma, cum spunea Haikis, îl mai scăpase de griji. Singurul lucru inteligent pe care-l făcuse Ionel Caludi fusese că invitase la vînătoare, în calitatea lui de persoană apolitică, pe toţi politicienii cu greutate de la Constanţa, ba chiar şi pe cîţiva din Bucureşti. Îşi atrăsese multe simpatii din pricină că invita nu numai reprezentanţi ai partidului aflat la putere, ci şi membri ai opoziţiei, dintre care unii, independenţi, cărora nu le vedea nimeni vreun viitor. Cuvîntul lui avea o anumită greutate în oraş şi în comunele învecinate, aşa că, fără să se amestece direct, îl sprijinise la alegeri pe actualul primar. În ciuda acestui sprijin, Caludi nu era în relaţii apropiate cu primarul. La ultima vînătoare, la care invitase pe toţi bărbaţii importanţi din oraş, discutase cu cei mai mulţi, trecînd de la unul la altul, cu primarul în schimb de-abia dacă schimbase cîteva cuvinte.

Caludi nu luă parte la partida lor de biliard fiindcă pe la 6, cînd începuse să se însereze, plecă de la cafenea îndreptîndu-se către hotel. Se întoarse pe la opt, anunţîndu-i pe cei de faţă că oraşul avea un nou judecător.

Ştirea asta l-ar fi interesat în primul rînd pe primar, dar el nu era de faţă.

POVESTEA judecătoriei din oraş începuse cu cinci ani în urmă. Fratele unui fruntaş politic din Constanţa, avocat fără procese, fusese numit judecător aici, într-un oraş fără tribunal. În trei ani, judecătorul venise aici cam de tot atîtea ori, dovedind un tact care-i lipsise fostului primar, doctorul Costeanu. Doctorul pricopsise oraşul cu grefieri, secretari, doi portari şi încă vreo cîţiva lefegii, bugetari cu toţi, şi se apucase să construiască şi clădire pentru tribunal. Era o gafă politică. Nimeni nu-i ceruse asta: judecătorul plecă la Craiova unde fusese numit procuror (nici măcar nu trecu prin oraş, să-şi ia rămas bun). Primarul căzu la alegeri, între altele şi pentru că în programul principalului său contracandidat, Gheorghe Mitache, figura înlăturarea funcţionarilor bugetari de prisos.

Mitache scăpase bugetul oraşului de grefieri, secretari şi de ceilalţi şi cum judecătorul nu se ştia cînd plecase, dădu de înţeles că şi îndepărtarea acestuia era opera lui. Şi iată că acum, în preajma alegerilor, se trezise cu un nou judecător pe cap.

Doctorul Costeanu spusese, doi ani la rînd, că nu-l mai interesează primăria. La cafenea vorbea cu generozitate despre urmașul său.

În seara aceea, auzind cuvintele lui Caludi, se ridicase de pe scaun și rostise emoționat un mic discurs despre viitorul orașului. „Seamănă a campanie electorală" îi șoptise Scipion lui Haikis.

Judecătorul se duse a doua zi la primărie, cu automobilul. La întoarcere nimeri cu roata într-o groapă. Se plînse de starea drumurilor din oraș, lucru de înțeles fiindcă automobilului i se rupsese ceva la sistemul de direcție. Pe de altă parte însă plîngerea era de o vehemență exagerată și aminti multora de promisiunea primarului de a pava strada principală. Mitache se prezentă la hotel, îi ceru scuze și se oferi să suporte el costul reparației. „Nu asta e problema, domnule." Judecătorul nu intră în amănunte, astfel că, pe bună dreptate, Mitache își închipui că era vorba de un atac la adresa lui. Două zile mai tîrziu, doi tineri tăcuți coborîră dintr-o camionetă, demontară roata automobilului și ei mai știau ce piese. După două ore automobilul era reparat iar cei doi plecară fără ca măcar să dea cu ochii de judecător. Înainte de asta unul dintre ei făcu o tură de probă cu automobilul, urmat de celălalt, la mică distanță, cu camioneta. Asta făcu asupra multora o impresie adîncă. Nici vorbă că judecătorul era o persoană importantă. O persoană cu relații suspuse.

CÎND se văzu în oraș, George Nencescu începu să rîdă. Se simțea ca acasă, la Titu. Din bursier la Paris cu doctoratul luat magna summa cum laude și cu oferta, din partea americanilor, de a rămîne consilier al firmei pentru Europa, ajunsese aici: gara, strada principală și mai nimic. Un mic exil! îi explicase unchiul zîmbind. Unchiul nu era prea supărat pentru întîmplarea cu amanta ministrului. „Bucureștiul e mic, băiete... trebuia să-ți dai seama." Refuzase să se ducă să-și toarne cenușă în cap în fața ministrului, cum îl sfătuise unchiul. „O să pierzi un an, poate chiar doi, din cauza asta și o să te uite lumea." Dar tot unchiul căzuse de acord că, decît să se scrie despre el a doua zi în „Universul" că-i ceruse scuze ministrului, era mai bun exilul. „Acolo, ai grijă să nu te amesteci în politică. Politica de provincie e dată dracului, ascultă-mă pe mine, că am făcut-o. Găsește-ți prieteni, plimbă-te, dar nu te băga între ei." Unchiul îi promisese o sumă lunară, pentru nevoi de reprezentare, ca să nu dea impresia că trăiește din salariul de judecător.

După ce se instală la hotel îi scrise o lungă scrisoare cu impresii de călătorie. O semnă George Nencescu. Acasă trimise una mult mai scurtă, dar optimistă. Tatăl său învățătorul suferise în toți acei ani cît el fusese la Paris, pentru că nu avusese cu ce să-l ajute și suferea de mulți ani că fratele său mai mic, cînd venea în oraș, îl trata cu o îngăduință jignitoare: „Nu-ți mai bate, nene, capul cu fii-tu, că am eu grijă de el, dumneata vezi-ți de elvi." Unchiul era mai tînăr cu cinci ani decît tatăl său, dar părea mult mai

RENÉ MAGRITTE: Buchetul

MEISSONIER: Plimbare pe cai

bătrîn. Avea pungi mari sub ochi și vorbea despre moarte cu indiferență. Pretindea că numai oamenii cu mulți bani știu cît valorează sănătatea. El avea foarte mulți, dar se săturase să-i mai dea la doctori. Făcea politică cu pasiune, dar nu acceptase decît o singură dată să intre în guvern și atunci demisionase după mai puțin de un an. Făcuse atunci o declarație care apăruse în toate ziarele: „Cînd eram simplu parlamentar, îmi închipuiam că politica înseamnă să-i fac pe miniștri să transpire, ca ministru, mi-am dat seama că furtunoșii noștri parlamentari uită că nu se adresează fetei în casă, ci reprezentanților guvernului."

Nici nu se instalase bine la hotel și primi o vizită, un bărbat cu înfățișare de jocheu pensionar, prăfuit și mirosind a transpirație. Pretindea că e moșier și îl întrebase dacă îi place vînătoarea. Apoi îi vorbise despre nerecunoștința statului care dăduse cu piciorul în proprietarii de pămînt, de dragul tuturor neisprăviților, cu fabricile și făbricuțele lor, care nu știau altceva decît să ceară credite. Îl expediase cu destulă greutate.

A doua zi se lămuri în ce consta așa-zisul tribunal: nu există. Asta nu-l indispuse prea mult. În schimb, roata ruptă a automobilului era o pierdere importantă; reprezentantul firmei trecuse în contract o clauză. Dacă timp de trei ani nu provoca automobilului nici o defecțiune din pricina greșelilor de șofaj, firma îi făcea un rabat de 60%. Din pricina gropii ăsteia nenorocite avea de plătit cu 20 de procente în plus. Unchiului îi spusese că mașina era cadoul firmei. Bătrînul n-ar fi văzut cu ochi buni că el le făcea reclamă americanilor. Cu atît mai mult cu cît era adept al vechii devize „Prin noi înșine." El nu vedea o contradicție prea mare între deviza unchiului și ceea ce făcuse el. Fusese consilierul firmei, nu era un simplu agent publicitar. Plimbase mașina prin jumătate din Europa; și să piardă atîția bani în orășelul ăsta!

Judecătorul nu prea stătea în oraș. Cînd începură ploile și se strică drumul, apăru pentru prima dată la cafenea. Se vedea că e un om umblat, numai că asta îi făcea pe toți să se poarte altfel ca de obicei, cu scliviseala provincialilor cînd vor să-i imite pe cei din capitală. Așa că bietul judecător, își aminti Scipion, deveni tot mai stingherit. Doctorul, care nu era

prost și, oricum, studiase la București, i se adresa cu niște politețuri care-i cîștigară admirația lui Caludi și a încă vreo doi, dar care pe el și pe inginerul Vîlcu îi făceau să lase privirea în jos, jenați. Judecătorul îi răspunse reținut și, după nici o jumătate de ceas, se întoarse la hotel, cu toate că, nici vorbă, ar mai fi stat. Doctorul categorisi plecarea aceasta drept o dovadă de finețe și-i prognostică judecătorului un mare viitor. Nu-l luă nimeni în serios. Costeanu spusese asta știind că mai devreme sau mai tîrziu cuvintele sale vor ajunge la urechile judecătorului, iar de la acesta, cine știe...

Primarul nu se mulțumi cu atît. Îl puse pe diriginte le poștei să-l invite pe judecător la el acasă. O invitație la prînzul de sîmbătă. Apăru și el, pe la trei după-amiază, în calitate de prieten al dirigintelui. Nu s-a aflat imediat ce-au discutat în după-amiaza aceea. Oricum, după cîteva zile, Mitache spuse în restaurantul gării, la clasa întîia, că dacă orașul *trebuia* să aibă judecător, el era mulțumit de tînărul Nencescu. O săptămînă după aceea, declară că era posibil ca la începutul primăverii să se construiască pe terenul viran din fața primăriei tribunalul orașului, ceea ce, firește, amîna pentru o vreme chestiunea pavării străzii principale. În aceeași zi, primarul dădu o nouă lovitură. Luase o birjă de la gară, să se ferească de ploaie. Birjarul i se plînse că unul dintre cai își pierduse o potcoavă. „Dacă ești prost și nu te uiți" îl repezi Mitache indispus de ploaia care-i stîrnea durerile la încheieturi. „Ce să te uiți la ăsta, domn primar; de-abia mă rabdă să-l înham. L-am scopit tîrziu. Ganciu îmi cere, ca să mi-l potcovească, de trei ori prețul." „De trei ori? Dacă ți-l potcovesc eu, mă duci acasă pe gratis?" „Ăsta-i cal năbădăios, domn primar..." Îl duse pe Mitache la Atelierele acestuia, la marginea orașului, deshămă calul și îl ținu de hățuri. Mitache luă un ucenic să-l ajute. Apucă singur calul de picior strîngîndu-i glezna cu atîta putere, încît mușchii piciorului îndoit se înmuiară cînd primarul slăbi puțin strînsoarea. Ucenicul bătu caielele imediat și fără grijă, de parcă le-ar fi înfipt în scîndură. Calul dădu o singură dată să-și tragă piciorul, dar atunci Mitache îl strînse din nou, cu toată puterea, făcîndu-l să necheze de durere. Întîmplarea se află în tot orașul; o povesti chiar birjarul, mai ales că Mitache îi plăti și cursa: „Ce, bă Iancule, eu sînt potcovar, bă, să mă plătești tu? Să zică lumea că umblu cu birja pe gratis?" Era o popularitate ieftin cîștigată, dar primarul care începuse la 20 de ani cu o forjă nu disprețuia nici aceste cîștiguri. Atelierele lui, cu extinderile din ultima vreme, ajunseseră cît o fabricuță, dar asta și din cauză că de cînd era la primărie Mitache știuse să obțină cîteva comenzi ferme din partea statului. Numai că pentru extinderi se îndatorase și dacă pica de la primărie era sigur că avea să piardă comenzile statului. Aia de la Constanța atîta așteptau... Pierderea asta l-ar fi adus într-o situație la care nici nu îndrăznea să se gîndească. Putea chiar să piardă atelierele, munca lui de-o viață. Și, dacă i s-ar fi întîmplat așa ceva, Marieta l-ar fi părăsit fără să clipească.

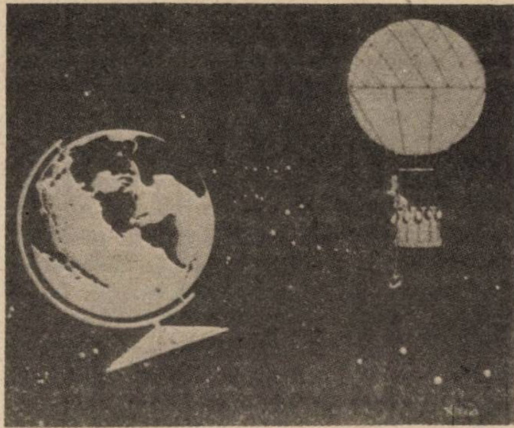
Îl invită și el pe judecător, la masă, de mai multe ori, dar, de fiecare dată, după o jumătate de oră nu mai găseau ce să-și spună. Încercase el, o dată, să-i povestească niște istorii ca-ntre bărbați, dar își dădu seama că Nencescu, simandicos, nu se dădea-n vînt după ele. Așa că mîncau și beau în tăcere, schimbînd din cînd în cînd cîte-o vorbă, să fie; el străduindu-se să nu caște, și dacă el care era gazdă murea de plictiseală, cum trebuie că se simțea judecătorul. Ce-nsemna, Doamne, să n-ai școală, măcar acolo cît dirigintele poștei pe care nu s-ar fi dat el, dar ăsta știa de prin cărțile pe care le citea cîte și mai cîte fleacuri pe care le povestea cînd nu mai găsea ce să zică. Pe cînd doctorului, ce-i mai turuia ăstuia gura, cum știa el să le înflorească, cum dracu să nu stea omul să-l asculte? Că ține Dumnezeu tot cu ăștia care au! Doctorul, băiat de negustor — carte la București, bani de buzunar și tot el zice că n-a avut noroc, că a dat tat-su faliment și n-a mai putut el să deschidă cabinet la București; că aici o duce rău!! Tu intri ucenic de la 12 ani, cu patru clase și alea făcute cum a dat Dumnezeu,

muncești pînă nu mai poți, să te vezi cineva, și-acuma...? Se-alege doctorul primar, se-alege praful și de munca ta, Mitache!

LA vreun an după ce venise, judecătorul Nencescu se îmbătă îngrozitor cu coniac, la cafenea. Era prima oară că îl vedea cineva din oraș îmbătîndu-se. L-au dus pe brațe la hotel chelnerii. L-au scăpat o dată și judecătorul a căzut în praf, tăvălindu-și costumul alb, de vară. Pălăria i s-a rostogolit ceva mai încolo. Pînă să i-o ia Ion chelnerul, s-a repezit unul dintre cîinii care dormitau la umbra salcîmilor, în piață, a înhățat-o și-a fugit cu ea pierzîndu-se pe una din străduțele care duceau la baltă.

A doua zi, cînd s-a dezmeticit, Nencescu s-a ridicat de pe pat, a trimis servitoarea după o sticlă de coniac, din care a început să bea, pe nemîncate. Unchiul Fane fusese băgat în pușcărie. Statul îi confiscase averea. Statul, adică adversarii săi politici, fiindcă vorba lui, cine nu fură în România? Unchiul se umflase ca un cimpoi, n-o mai ducea mult. Fusese mutat la infirmeria închisorii. Din scrisoarea tatălui, în ciuda părerii de rău, exprimată la mai fiecare rînd, răzbătea mulțumirea meschină a învățătorului, care profitase o viață întreagă de pe urma reușitei fratelui său mai mic — de unde traiul înlesnit din casa lor, din salarul tatălui? —, dar care-și făcea un merit din cinstea lui: „Politica e murdară, Fane; și nici afacerile tale n-or fi tocmai curate!“ Unchiul rîdea: „Mai dă-o încolo, nene — asta nu te lasă pe dumneata să trăiești, afacerile mele?“

La prînz, judecătorul se urcă în automobil (cînd ieși din hotel avea expresia înghețată și privirile fixe, de om beat; moșmondi cîteva minute bune pînă izbuti să descuie portiera), porni motorul într-un tîrziu și o luă în sus, pe strada principală, cu o încetineală de dric, deși motorul vuia îndrăcit, Doamne iartă-mă; de-abia cînd să dea colțul automobilul s-a opintit o dată și lumea care cobora treptele peronului zicea că judecătorul își va duce automobilul drept în taluzul

din fața sa. În loc de asta s-a auzit un cîrîit sfîșietor, apoi motorul tăcu, iar automobilul încremeni la un metru de taluz. Lumea s-a apropiat de mașină, mai întîi cu teamă; cînd cei mai curajoși se convinseră că motorul n-avea să mai pornească se postară la un pas de automobil, uitîndu-se pe geam la judecător, la început cu fereală, treptat cu atenția cu care s-ar fi uitat într-un acvariu. Judecătorul alunecase pe scaunul celălalt, o mînă îi rămăsese agățată de volan, stătea cu fața în jos; după cum îi tresăltau umerii, pesemne că voma.

N-a îndrăznit nimeni să deschidă portiera și să-l scoată dinăuntru. Nencescu rămase pînă tîrziu, noaptea, în acvariul Chevrolet-ului său. La o oră cînd nu trecea nici un tren, mașina lui zgîrie, apoi sparse liniștea orașului cu zgomotul motorului, buimac, trezit parcă și el din beție, apoi o luă pe drumul Bucureștiului.

Judecătorul s-a întors după vr'o săptămînă, îmbrăcat într-un costum cenușiu, blană de șoarece, cu o panglică neagră la rever. Lumea crezu că o va lua de la capăt cu beția lui ciudată. Judecătorul se duse la primărie, pe jos, lăsîndu-se văzut de cei care, spre amiază, se găseau sub umbrarul cafenelei. Se întoarse după vreo oră, însoțit de primar. Ai fi zis că erau tatăl și fiul: primarul înalt, pîntecos, dar încă zdravăn, cu mînecile hainei umplute ca salamul de brațele lui groase, iar Nencescu scund, subțire, cu costumașul lui frumos: părea

odrasla premiantă judecătorul, iar Mitache, tatăl cu pieptul umflat de mulțumire. Intrară în cafenea, dar cerură gustări, ceea ce aici nu se prea pomenea. Ion chelnerul, care înainte de a se retrage aici fusese chelner pe pachebot, trimise un băiat la băcănia lui Garbis după mezeluri uscate, icre — și negre și de Manciuria —, mai trimise unul la un fost argat de-al bătrînului Caludi, după brînzeturi, așa că după un sfert de oră veni cu un platou în care ar fi încăput un berbec, orînduit după toate canoanele bufetului rece — nu lipseau nici sendwich-urile cu friptură rece, iar ca un soi de picanterie locală, în mijlocul platoului abureau plăcintele șüberek, cu carne de oaie, piperate după gustul tătarilor care se abăteau de la prescripțiile privitoare la băutură și chefuiau cu vin de Niculițel sec și aspru, stropindu-l cu sifon, ca să-și mai scadă din păcat.

Primarul nu-și mai încăpea în piele, cît despre judecător, acesta, cum zicea

1911 — Călare de la București la Paris

● În anul 1911, un ofițer român, căpitanul Ion N. Păun, realizează o performanță unică în analele turismului călare: un raid de la București la Paris, în 58 de zile. Acest ofițer, deși făcea parte din infanterie, era un pasionat călăreț, membru de frunte al Clubului călăreților români. În anul 1911 Ministerul de Război i-a dat misiunea de a merge la Paris, pentru a se specializa în cartografie. Dornic să ridice, pe plan mondial, prestigiul ofițerimii române, el se încumetă să facă deplasarea la Paris, călare. Pentru aceasta cere aprobarea cuvenită și, după ce o obține, timp de o lună se antrenează zilnic, patru ore dimineața, la Șosea și apoi pe distanțe din ce în ce mai mari, ajungînd să facă și 150 de km pe zi. La 24 aprilie 1911 își începe temerara călătorie. Citim în procesul-verbal încheiat la plecare, de către reprezentanții Ministerului de Război:

„Căpitanul Ion N. Păun, din infanterie, a pornit în ziua de 28 aprilie, la ora 7 dimineața, călare, spre Paris, pe iapa Nonnius, în etate de 9 ani, jumătate sînge, de proveniență din Rădăuți. Greutatea purtată: 50 de kg călărețul și 22 de kg șaua cu coburii plini de cele necesare și cu o pătură de lînă legată deasupra — total 81 de kg. Iapa este însoțită de o mînză, de doi ani, care poartă pe spate un împachetaj cu două samare de piele, pline cu bagajele ofițerului (între acestea se află și un aparat fotografic și 8 potcoave de oțel) — total 30 de kg. Mînza merge alături de iapă, legată cu o coardă lungă de doi metri".

Așadar bravul călător avea cu el și „piese de schimb" pentru mijlocul de

locomoție folosit și pentru „atașul" respectiv.

Un grup de ofițeri, camarazi de regiment, l-au însoțit pe căpitanul Păun pînă la Titu, apoi acesta și-a continuat drumul singur, cu ciudatul său echipaj. Ruta aleasă a fost: București-Pitești-Craiova-Orșova, apoi prin Ungaria, Austria, Elveția, Franța. Neprevăzutul i-a îngreuiat călătoria, dar pînă la urmă a reușit. În Ungaria a fost nevoit să facă ocoluri, din cauza unor inundații; la fel în Austria. Apoi în Elveția, în timpul traversării muntelui San Gotthard, a întîlnit furtuni de zăpadă și ploi reci, care l-au silit să reducă din media zilnică de mers. La 15 iunie a ajuns la Berna, de unde a coborît spre Lausanne, apoi a intrat în Franța, pe la Pontarlier. A ajuns la Paris în ziua de 23 iunie, oprindu-se direct la legația română, unde era așteptat, fiind anunțat atît din țară, cît și din ziarele locale, care-i urmăriseră cursa zi de zi. Bineînțeles că temerarul călăreț s-a bucurat, în capitala Franței, de o primire excepțională și de o publicitate rar întîlnită.

Întreaga cursă, măsurată cu exactitate pe hartă, a însumat 3550 de km, iar timpul consumat — 58 de zile. Deci căpitanul Păun a realizat o medie zilnică de 62 de km, record absolut în vremea aceea pentru condițiile respective.

I.M.

Caludi, avea stinghereala fetei mari după măritiș. Încercară cîteva mișcări de biliard. După cum juca, era vădit că judecătorul nu prea intrase, la Paris, prin cafenele. Mitache, deși se străduia de ani de zile, nu izbutea mai mult de două, trei lovituri — de îndată ce se înfierbînta, nu mai lovea, ci izbea bila, cu o putere care anula tot ceea ce învățase — pentru loviturile lui ar fi trebuit ca masa de biliard să fi fost de trei ori mai mare, iar bilele mult mai grele, ca să poată lua direcțiile pe care, altfel, forța lui le anula. Haikis, care juca bine, dar care, dimpotrivă, făcea greșeli nepermise la începutul jocului — după aceea izbutea cele mai riscate carambolaje —, era de părerea că primarul ar fi putut fi cel mai bun jucător de biliard din oraș. Amintindu-și de asta, Scipion se întrebă dacă nu cumva această afirmație ascundea dorința negustorului, prietenul său, de a se avea bine cu autoritatea. Haikis era maestru într-un alt soi de biliard, acela al puterii. El știa că există o bilă care la un moment dat putea deveni atotputernică, știa s-o descopere la timp, astfel încît avea vreme să calculeze pasivul și activul propriei sale traiectorii. Dar, cum tot el spunea, cine stătea să se încurce cu un negustor ca el. Tocmai din această cauză, din puzderia de bile pe care le punea în mișcare puterea de la centru, schimbătoare, ceva mai tîrziu avea să apară o bilă verde, în persoana uuui detailist de nutrețuri, care avea să tulbure liniștea orașului, preț de cîteva zile, lungi și chinuitoare pentru Haikis, după care, pentru un timp, jocul s-a întors la vechea sa ordine, jocul din oraș, e drept. Dar atunci, în anii aceia cînd războiul stăruia în amintirea tuturor și se părea că se ajunsese la o pace veșnică — cît o ține și asta! — raționalul Haikis știa să cîștige de pe urma fiecărei schimbări pornite de la centru. E drept că nu mare lucru — capitalul lui putea părea mare față de banii celor din oraș, dar, la această scară, Caludi, care peste cîțiva ani avea să părăsească și pămîntul și „conacul" și orașul, din pricina unui portărel care tremura de frică spunîndu-i că trebuie, domnul Caludi, să vă pun sechestru..., Caludi părea încă un moșier cu putere, fiindcă toată lumea se obișnuise cu ideea că poți fi și aproape falit și să dispui, în același timp, de o sumedenie de susținători care fac ceea ce le spui să facă.

Primarul s-a ghiftuit mai întîi, lăudîndu-l pe Ion chelnerul. Dacă judecătorul l-ar fi cunoscut cît de cît, s-ar fi întors la hotel imediat după ce gustările s-au împuținat și primarul a cerut să i se aducă șpriț rece.

Cînd au apărut mai toți obișnuiții cafenelei, între care și doctorul, primarul anunță că avea ceva de comunicat. Se făcu liniște. „M-am tot gîndit, domnilor, ne trebuie nouă judecătorie? Judecător ni s-a trimis, am început să ridicăm și... tribunal. Eu zic, cu mintea mea, că tribunal trebuia să avem mai întîi. Asta o fi politica, așa m-am gîndit — dacă a venit domnul judecător Nencescu, să-i facem și tribunal. Mă interesez la București, să știm și noi, primăria; știți toți că domnul Nencescu... ce să vă mai zic... Ne trebuie nouă judecător băgat pe gît? Mă știți că n-am vrut judecătorie... Ce judecător e ăla care cine-l sprijină intră la pușcărie? Ce să facem noi cu un judecător care nici el..."

Caludi îl întrerupse: „Mitache, pe tine te strică un lucru, prea gîndești mult!" Izbucni în rîs pînă și dirigintele poștei. „Și te mai strică un lucru, urmă Caludi, nu ești bun de primar!" Apoi Caludi îl luă de braț pe judecător, mai bine zis îl trase după el, și ieși din cafenea.

Doctorul sări în picioare: „Puțină atenție, vă rog..."

JUDECĂTORUL nu se prea mai ducea la Constanța, de cînd cîștigase partida cu primarul — mare ticălos acest Mitache: promite, la primărie, că pînă va fi gata tribunalul, oferă sala de baluri pentru judecătorie, și la cafenea... Și tot primarul, după o săptămînă, vine după el, la hotel, „Domnul judecător, politica, maica mă-si! Eu am tot respectul pentru dumneavoastră, îmi știu măsura — patru clase amărîte! —, m-a luat valul: asta am zis eu, că nu ne trebuie judecător; tribunal, adică, asta am zis. Doctorul, cînd a fost primar, sub el...

judecător, clănţăi... eu am zis «Nu». Dumneavoastră aveţi protecţii mari... Eu cu făbricuţa asta. O s-ajungeţi prefect, eu cu ciocanul, la forjă; m-am băgat şi eu în politică..." Primarul îi întinsese o potcoavă tocită, în semn de împăcare, poartă noroc, domnul judecător!

Nencescu surprinse pe mulţi acceptînd să se împace cu primarul. Primul care i-a întors spatele a fost doctorul. Era o manevră politică, negreşit. Caludi însă, care se purta cum îi trăznea prin minte, îi felicită pe amîndoi, pe rînd. Scipion se întreba acum, pentru prima dată, dacă nu cumva ceea ce atunci păruse o mişcare isteaţă din partea lui Caludi nu era (fusese) o biată dovadă de dezorientare, dacă nu chiar de laşitate. Caludi, poate, simţea că trebuia să se agaţe de cel mai puternic şi de aceea trecea de la unul la celălalt.

Ciudăţenia cea mare venea însă din partea doctorului. Nu mai voia să aibă de-a face cu judecătorul, dar susţinea ideea că oraşul, dacă voia să iasă de sub tutela gării şi a tîrgului de vite, avea nevoie de tribunal. Îşi schimbase tactica, trecea sub tăcere numele primarului, vorbea în schimb de viitorul oraşului, de parcă era de la sine înţeles că el, vorbitorul, se putea descurca în pîcla, deloc promiţătoare, a acestui viitor. Doctorul renunţase la citatele din autori străini, pe care nu le înţelegea mai nimeni — impresionau, dar nu convingeau, ba chiar îi făceau prudenţi pînă şi pe ai săi! —, vorbea, adică mai mult explica ceea ce avea de gînd să vorbească, încît tot ce spunea avea aerul unor promisiuni care-i cîştigară pe mulţi dintre cei pe care se bizuia primarul.

SĂ se întoarcă acum la Bucureşti, calculă Nencescu, ar fi fost mai rău decît dacă n-ar fi plecat. Nu se deprinsese cu viaţa din orăşel, dar de cînd nu-i mai veneau banii pentru cheltuieli de reprezentare din partea unchiului vedea lucrurile altfel. Se ducea sîmbăta la bal, cu atît mai mult cu cît balurile aveau loc în sala destinată judecăţilor. În politică n-avea de gînd să se amestece,o să se împace cu doctorul aşa cum se împăcase şi cu primarul, doi capsomani. Singurul care merita atenţie, acest Caludi, n-avea viitor... Fata dirigintelui însă — o invitase o singură dată la dans, săptămîna trecută —, cît nerv, ce ritm, şi se irosea aici. O să încapă pe mîna vreunui nefericit din tîrgul ăsta, o să-i facă copii... Nici ea n-avea viitor, dar pînă una alta. Ideea de a face curte, cu totul platonic, unei fete de care nu se apropia nimeni, ce ispăşire!

SECRETARUL primăriei, îşi aminti Scipion, un flăcău prostuţ pe care Mitache îl ridicase fiindcă avea 7 clase primare, dar şi pentru că după ce primise o lovitură de copită de la un cal, în tîrg, nu mai era bun decît să scrie caligrafic ceea ce i se dicta sau i se dădea să transcrie, cum îl chema? era omul lui Mitache. Un ins episodic. În urmă cu doi ani, secretarul, parcă Agache îl chema, sărise să-l bată pe doctorul Costeanu, fiindcă acesta afirmase, public, că primarul era analfabet. Zelul secretarului se întorsese asupra zelosului — doctorul îl îmbrîncise cu atîta forţă, încît îl aruncase la pămînt. Secretarul, apărătorul primarului, începuse să se jeluie că a fost bătut, încît, dacă n-ar fi fost de faţă Chiriac ceasornicarul, secretarul, cu faţa lui de milog, i-ar fi putut face rău doctorului.

Agache era omul căruia primarul îi spunea, la beţie, că va ajunge (primarul fireşte) milionar, promiţîndu-i că-l va pune primarul oraşului, fiindcă era om cu carte şi supus. Estropiatul nu tindea atît de sus. S-ar fi mulţumit să devină ginerele dirigintelui poştei şi să rămînă secretar de primărie.

La balul de binefacere (nu se mai ştia de mulţi ani în binefacerea cui şi nici unde mergeau fondurile obţinute astfel; toată lumea era convinsă că şi le împărţeau cei de la primărie, de aceea nu se prea cumpărau cărţi poştale ca să fie aleasă regina balului) judecătorul dansă aproape fără întrerupere cu fata dirigintelui. Caludi, omul ideilor mari, ceru la un moment dat un vals numai pentru ei doi. Judecătorul, care se feri-

se pînă acum să iasă în prim plan, se dovedi un adevărat om de lume. Nu se intimidă de locul rămas gol, dimpotrivă, o conduse pe fata dirigintelui prin întreaga sală cu detașarea elegantă la care tinerii din oraş nici măcar nu visau.

Primarul bătu din palme și strigă vivat, apoi trăiască. Agache, lîngă el, țipă același lucru, dar din pricina zelului, glasul lui răsună, la sfîrșit, de unul singur, stîrnind rîsul.

Nencescu dansă în continuare cu fata dirigintelui, fiindcă după valsul acela numai pentru ei doi nu o mai invită nimeni. Scipion își aminti că fusese gelos pe succesul judecătorului; era prima oară cînd un civil izbutea să-l pună în umbră.

Judecătorul plecase înainte de începutul tombolei: de aici începea partea plictisitoare a balului. Secretarul se luase după el, ceea ce îl făcuse să rîdă pe Scipion: cui avea să se mai plîngă Agache că fusese „molestat"?

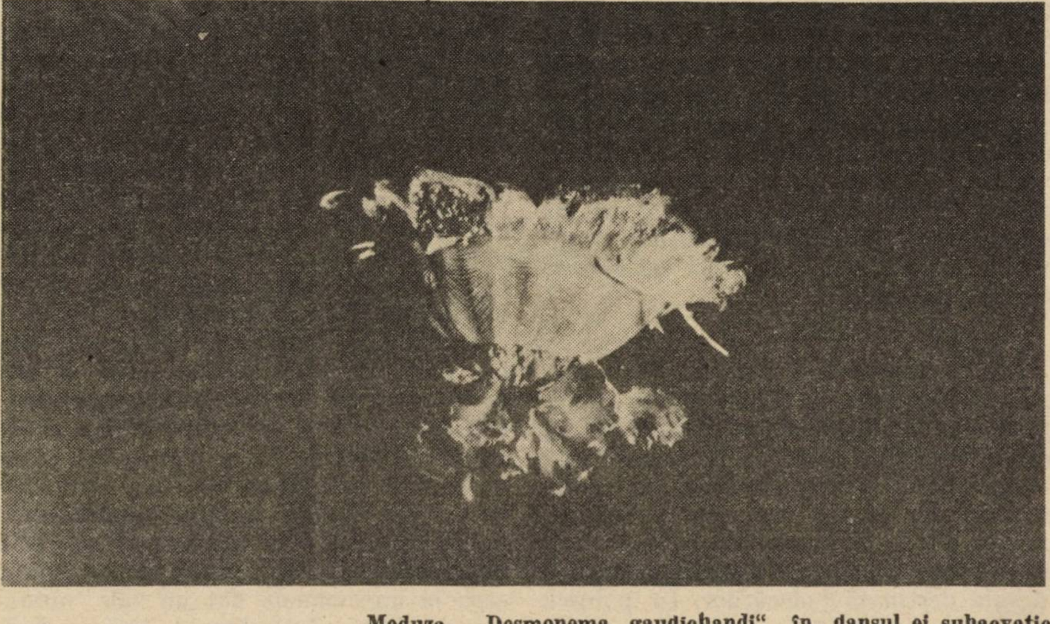
*

SÎNT lucruri pe care nu te învață nici măcar Parisul. Cu un estropiat apucat de furii nu stai de vorbă. Ori îl plesnești ori fugi. Judecătorul se apucase să stea de vorbă cu Agache. Secretarul, ca să nu se mai trezească dat de pămînt, își deschisese briceagul cu care își ascuțea creioanele și sărise asupra lui Nencescu. Din prostie îl nimerise în vena cea mare de la gît, iar de fugit fugise de frică. Judecătorul nu strigase după ajutor — s-ar fi auzit —, mai făcuse cîțiva pași spre hotel, apoi se așezase, cu mîna la gît, sau căzuse, cine știe. Lumea l-a găsit tîrziu, după ce a fost aleasă regina balului și lăutarii au intonat marșul de sfîrșitul balului.

Agache s-a predat singur, chiar a doua zi. A pretins că primarul îl îndemnase să-l provoace pe judecător. N-a putut dovedi, nici nu voia — spusese asta ca să-și dovedească fidelitatea față de Mitache.

Primarul a dat faliment la cîteva luni după alegeri. A plecat din oraș. Caludi a mai dus-o trei ani...

Automobilul a rămas cîteva luni în fața hotelului. Într-o noapte cineva i-a spart parbrizul. Acesta a fost începutul, fiindcă după aceea mai toată lumea din oraș și-a luat cîte ceva, amintire, de la mașina judecătorului. Fata dirigintelui a păstrat pînă s-a măritat oglinda retrovizoare.

Meduza „Desmonema gaudichandi" în dansul ei subacvatic

Horia BĂDESCU

DUPĂ-AMIAZA UNEI FOTOGRAFII

UNEORI după-amiezile sînt triste, uneori plicticoase, alteori nostalgice. Cîteodată pline de aduceri aminte; şi de fotografii. Iată, am în faţă o fotografie făcută cu ani în urmă în Armenia pe malul lacului Sevan, în blînda lumină a unei după-amiezi de mai, sub adierea care aşterne pe oglinda apelor semnele unui alfabet necunoscut. Şi mă încearcă un sentiment nedifinit, de bucurie şi de sfială deopotrivă, o înfiorare în faţa acestui spaţiu atît de frămîntat al Asiei Minor, în care mă aflu, în faţa acestui spaţiu legat atît de intim de partea de lume din care s-au iscat atîtea seminţii şi în care s-au aprins şi s-au stins, după legi pe care încă nu le cunoaştem îndeajuns, luminile atîtor civilizaţii, în care ne avem rădăcinile noi, europenii, atît de orgolioşi.

Mă gîndesc acum, cum poate mă gîndeam şi atunci, cum sigur mă gîndeam şi atunci, în după-amiaza de mai dezmierdată de ţipetele gingaşului ţiţernac, în după-amiaza aceea atît de puţin războinică, la şirurile nesfîrşite ale legiunilor marelui Pompeius şerpuind printre crestele acestor munţi, pe urmele orgoliosului Mithridates, regele Pontului, duşmanul neîmpăcat al Romei, refugiat la ginerele său, Tigranes I, riga Armeniei, legiunile neîmblînzite ale lui Pompeius Magnus îndreptîndu-se spre Tigranocerta, capitala acelui regat peste care de atîtea ori s-au abătut focul şi sabia marilor imperii şi care de atîtea ori a renăscut din propria-i cenuşă. Şi mă gîndeam cît de mult seamănă uneori între ele popoarele mici şi istoria lor, cît de mult seamănă între ele şi cît respect merită popoarele mici, cît respect merită încăpăţînarea lor de a rămîne în istorie, de a exista în ciuda şi împotriva istoriei uneori. Dar, abia mai tîrziu, recitindu-l, dintr-o anacronică dar deloc bizară pasiune istorică, pe bătrînul Plutarh, am aflat că în anul acela în care Cneus Pompeius cucerea Tigranocerta, în anul acela nefast 69 înaintea erei noastre, Tigran I, Tigran cel Mare, cum avea să rămînă el în istoria armenilor, termina în capitala sa zidirea unui teatru. Şi iată în neîngrijitele mele însemnări, scrise pe foi împrăştiate, pe care mi le va fi încredinţat vreuna dintre gazdele noastre, mirîndu-se cu ipocrită ironie în faţa absenţei nelipsitelor scule scriitoriceşti, creionul şi hîrtia, şi în capătul cărora, cu cerneală albastră, elegantele şi misterioasele litere armene spun ceva ce nu mi-e dat să mai ştiu niciodată, pe filele aceste cu încurcate şi răzleţe însemnări, aflu înscris numele lui Ardabas al II-lea, fiul lui Tigran cel Mare. Şi în dreptul acestui nume, după nelipsita linioară, cu o caligrafie de care, sînt sigur, dascălii mei s-ar ruşina negreşit, dar care pe mine însumi nu mă mai impresionează de mult, am adăugat: regele dramaturg, cel ale cărui piese se jucau în chiar teatrele bătrînei Elade, pe scenele pe care cunoscuseră gloria Eschil, Sofocles şi Euripides. Şi amintindu-mi şi scriind aceste lucruri mă întreb cu atît de tipica şi de trăsnita fantezie scriitoricească, ce legătură secretă poate exista între pasiunea pentru această agoră a idealităţii, care este teatrul, şi dăinuirea în istorie a unui popor.

RENÉ MAGRITTE: Portret

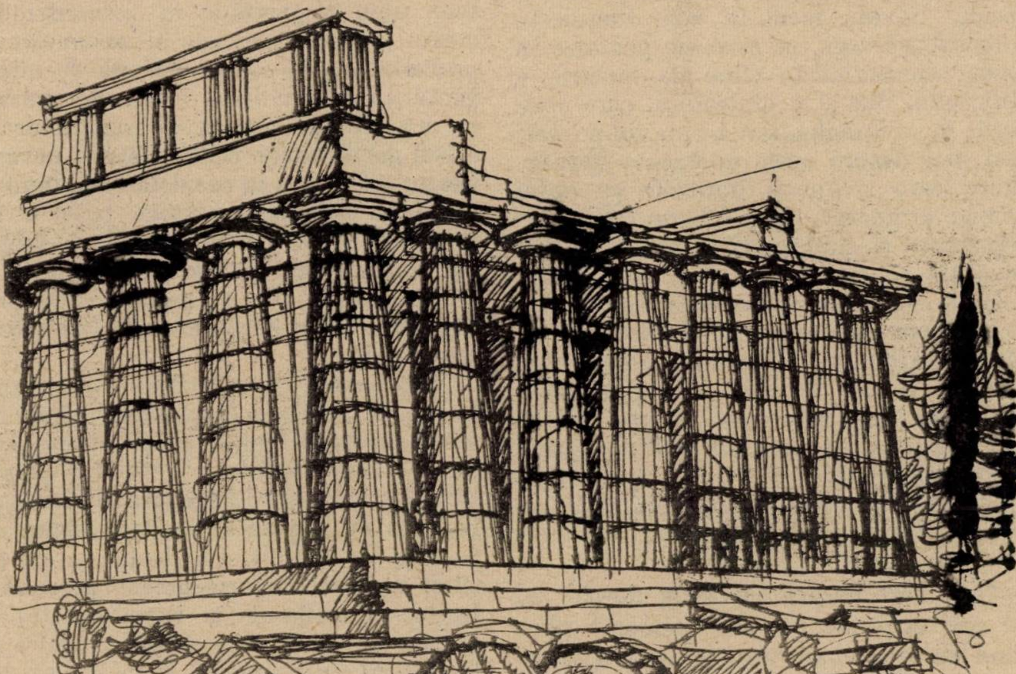
DAR nu pentru aceste lucruri m-am întors la acea fotografie, ci pentru ceva ce nici măcar nu se află în dreptunghiul de carton, în care numai sufletul meu mai poate reînvia după-amiaza dulce de mai şi lumina blîndă a soarelui şi vîntul îngenunchind lîngă somnul lacului şi sprinţenul ţiţernac înscriind în cerul Asiei Minor un poem de Hafez. Acel ceva are un nume poetic şi misterios, pe care însă buzele mele, de acum instruite în complicata arhitectură consonantică armeană de numele atît de exotic al prietenului Levon Mkrtchian, l-au rostit cu uşurinţă şi încîntare: khachkar. Acel ceva se cheamă pe limba românească troiţă. Acel ceva, pe care l-am contemplat cu încîntare pentru întîia dată acolo, pe ţărmul Sevanului, şi pe care aveam să-l întîlnesc de-a lungul drumurilor ce m-au dus prin ţinuturile stîncoasei Armenii, răsărind la încrucişarea cărărilor sau în locuri de sihăstrită solitudine, ca o ciudată inflorescenţă de piatră. Nu e nimic mai opus masivei austerităţi a vechilor monunente armene, decît aceşti khachkari, aceste memento-uri atît de departe în diafana şi senina lor lucrătură, de severitatea sensurilor pe care sînt menite să le aducă aminte. O broderie superbă de piatră, o horbotă de meşteşugite împletituri florale sau elegante geometrii, în acea profuziune barocă, atît de specifică Orientului, acele arabescuri care au făcut faima arhitecturilor asiate şi care, prin meşterii armeni şi georgieni, au ajuns pînă la noi explodînd, într-o altă lumină, pe zidurile fără de perehce ale Trei-Ierarhilor.

Lîngă un asemenea khachkar, în care severitatea moralei creştine se împărtăşeşte din fabuloasele raiuri mahomedane, lîngă un asemenea khachkar, ce poate fi oricînd o poartă prin care se intră în tărîmul fabuloaselor poveşti ale Halimei, sau poate numai cu imaginea lui pe retină, în goana autobuzului pe coastele munţilor Aragatz — cine ar mai putea spune acum cu precizie unde, cînd şi uneori cum s-au întîmplat cu adevărat zilele şi nopţile vieţii lui?! — am ascultat povestea regelui Arah şi a lui Şamiram, regina din cetatea de basm, Ninive. Şi a frumoasei Nuard, cea pentru care Arah a respins dragostea orgolioasei Şamiram — o, doamne, dar cum altfel poate fi o femeie îndrăgostită şi ce femeie trebuie să fi fost regina din răsăriteana Ninive! — a orgolioasei şi războinicei Şamiram, cea pornită cu război să-l certe pe cel ce îndrăznise să-i refuze inima şi mîna. Şi a bătăliei şi a morţii regelui Arah şi a jalei mîndrei Şamiram. Şi ce se va fi întîmplat apoi cu gingaşa Nuard nu mai ştiu, căci taina poveştilor bune stă în aceste zone de umbră şi incertitudine de unde fiecare poate începe o altă preaminunată poveste, grăind după chipul şi inima lui, iar dacă vremea poveştilor este fără vîrstă, trecătoarele noastre făpturi stau sub mîna timpului şi mîna timpului se cheamă uitare.

STAU pe malul lacului Sevan, îmi spune fotografia, între zîmbetul ironic al prozatorului Mihai Sin şi severitatea

îngăduitoare a istoricului Sûren Kolangian și cînd mă uit la acea fotografie chiar sînt pe malul lacului Sevan și ascult minunate povești rostite de durdulia Gohar. Și simt, cu adevărat simt, blînda lumină a după-amiezii de mai și adierea care coboară dinspre înălțimile Caucazului și aud țipătul gingașului țițernac, adică ale sprintenei rîndunici, săgetînd deasupra apelor încrețite de vînt. Îmi aduc aminte că am spus versuri de François Villon, dar ce căuta Villon acolo, pe țărmurile Sevanului, atunci, în după-amiaza de mai, aproape grigoresciană, nu mai știu. Poate să fi fost o parafrază la rostirea numelui lui Grigori din Narec. Poate să fi fost o duhovnicească meditație înaintea unuia dintre acele pantagruelice banchete la care ne-au încercat gazdele puterea, lumești și demne de povești și legende adaosuri la acea continuă sărbătoare a sufletului cu care ne-au înconjurat prietenii armeni. Este, se pare, apanajul popoarelor mici și cu istorie tumultuoasă știința, arta ospitalității. Cei mari știu să primească distant și cu morgă. Ca și cum ți-ar da mereu de înțeles că, în fond, ți se face favoarea de a fi acceptat la masa zeilor. Bucuria lor e reținută, inima lor cel mult binevoitoare. N-am auzit de chefuri făcute la franțuji, la engleji, la nemți sau la alte mărimi. Nu e vorba aici de enorme cantități de mîncare și băutură. Acelea se pot găsi oriunde. Nu! Cheful, în cea mai pură accepțiune a lui, e altceva. Cheful, adevăratul chef, vorba lui Mateiu Caragiale, este o stare estetică a sufletului, e un timp de frumusețe interioară, de ieșire din sine și de îmbrățișare a celorlalți, e starea de grație în care spiritul vibrează pe lungimi de undă nebănuite, capabil să simtă și să răspundă celor mai sfioase mesaje ale omenescu-

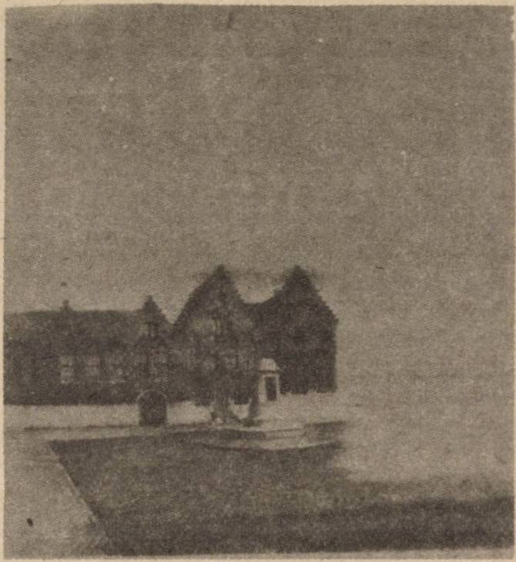
CROCHIU DE ARHITECT

Cyrene - Templul lui Zeus (Libia)

lui. Cheful, adevăratul chef, este un spaţiu şi un timp al bucuriei, al bunătăţii şi generozităţii, al cîntecului şi al poeziei, al snoavelor şi poveştilor. Cheful adevărat, mai înainte de a fi o încîntare a pîntecului, este una a spiritului. Rostul lui în arta ospeţiei este acela de a şterge cît mai repede orice fel de barieră, orice cutumă, aducîndu-i pe bravii convivi, cît mai degrabă, la singura condiţie acceptabilă într-o asemenea tovărăşie: aceea de om care caută a-şi afla răspuns şi sprijin în inima celorlalţi. Cheful poartă în sine un democratism absolut. El dă valoare clipei şi omului. Poate tocmai de aceea cheful este o invenţie a orientului şi, mai ales, a popoarelor cu existenţă zbuciumată, este adică o invenţie a celor pe care precaritatea istoriei şi înţelepciunea unui heracliteanism resimţit ca stare naturală a universului i-a făcut să dea sens clipei trecătoare şi bucuriei de a fi între oameni.

IATĂ dar la ce consideraţii docte te poate duce o fotografie făcută pe malul lacului Sevan, lacul în care vieţuieşte o delicioasă cegă, pe care am gustat-o în acele binecuvîntate clipe de bucurie a sufletului, dar şi a pîntecului, care erau serile de la Dzaghadzor. Şi nu voi povesti aici nici despre acele apelpisite ghiudemuri, care străjuiau butelcile cu nobil coniac armenesc, nici despre brînzeturi pişcătoare şi smîntînuri ce trebuiau a fi învăţate să curgă din căni, nici despre salatele alcătuite, spre totala mea uimire şi mai apoi desfătare a gurii, din busuioc, mentă, tarhon şi alte ierburi, despre care nici în vis nu visasem a le afla într-o astfel de înfăţişare; nici despre pîinea armenească, cea care se înfăşoară asemenea pînzeturilor şi despre care, atunci cînd mi-a fost oferită prima oră, am crezut că e o bucată de pergament, nici despre vinul numit „Toarnă aur". Nu voi povesti nici despre tamadua mesei, cel ce are grijă să nu steie paharul plin, dînd cu voce mare porunca toast!, întru care poruncă nu este iertat a nu face închinarea de cuviinţă şi golirea pînă la fund a paharului. Nu, despre nici unele despre aceste diavoleşti îndeletniciri şi

KHNOPFF: Oraşul abandonat

ispite nu voi vorbi, ci despre prietenul meu Levon Mkrtchian, acest Anton Pann armean, îndesat şi pîntecos atît cît îi stă bine unui degustător al plăcerilor lumeşti şi unui nărăvit al snoavelor şi proverbelor, cu ochii scînteind de inteligenţă şi ironie în dosul ochelarilor masivi, cu un zîmbet posnaş şi îngăduitor în colţul gurii. Levon cel înţelept şi poznaş, Levon cel ce are în sacul fără de fund al memoriei sale pentru orice lucru o întîmplare plină de învăţăminte. Levon cel care s-a dus pînă în India pentru a afla o soluţie, zice el, pentru toate problemele atît de încurcate ale lumii contemporane.

„Da, pentru că în India — povesteşte Levon şi ochelarii lui, în care plouă lumina candelabrului, împrăştie luciri ghiduşe — am întîlnit... — face o pauză, se uită triumfător în dreapta şi în stînga, bucuros de neştiinţa noastră despre cel pe care l-a întîlnit el în India — am întîlnit un lord! Un lord englez!" precizează Levon privindu-ne cu superioritate, ca şi cum ar mai putea exista şi altfel de lorzi decît lorzii englezi, şi ca şi cum noi habar n-am avea despre acest lucru. Fiindcă prietenul meu este un povestitor înnăscut şi un povestitor înnăscut ştie lucruri pe care ceilalţi nu le ştiu sau

trebuie a se preface că habar n-au despre ele, căci există un ritual al poveştilor fără de care acestea n-au nici un farmec.

„Ei bine, din una din alta — continuă el — fiindcă nu există o specie mai vorbăreaţă decît un lord — precizează mucalit — lordul meu zice: — Domnul meu, să ştii că eu am găsit o soluţie pentru toate problemele lumii.

— Nu se poate, mylord! se uimeşte Levon ca şi cum s-ar afla în faţa lordului lui din India.

— Ba da! zice lordul. Se poate!

— Vai de mine, mylord, dar asta este extraordinar! Levon e în culmea fericirii şi perplexităţii.

— Este! răspunde lordul, cu volubilitatea-i caracteristică.

— Şi care ar fi soluţia aceea, mylord?

— Karma! exclamă triumfător lordul, uitîndu-se la mine aşa — Levon se priveşte de sus pînă jos —... cum se uită un lord.

— Bine, bine, întreb eu, dar ce este Karma?

— Karma, îmi explică plin de condescendenţă lordul, ridicînd în sus bastonul, căci nu există lord fără baston, Karma înseamnă ca fiecare să-şi vadă de treburile sale. Aşa cum a făcut totdeauna Anglia!

— Puteam să nu-i dau dreptate lordului? ne întreabă plin de speranţă şi nedumerire Levon. Nu puteam, încheie el, pentru că astăzi toată lumea face la fel. Aşa că problemele omenirii sînt ca şi rezolvate!"

LEVON Mkrtchian, al cărui nume mi-a luat două zile de teribilă învîrteală a limbii pînă să i-l pot pronunţa ca lumea, face parte din specia atît de rară a sadovenienilor. Capacităţile lui expresive sînt uluitoare. El povesteşte nu numai cu gura, ci şi cu fapta, cu ochii, cu mîinile. Te fascinează şi te obligă să-l asculţi cu gura căscată. În relatarea lui întîmplările se modifică, se „grozăvesc", intră numaidecît în spaţiul esopic şi în regimul esteticului. Levon are, cum am mai spus, răspuns şi pilde pentru toate. Şi, mai ales, îi plac poveştile şi pildele care trag un pic către istorie, fiindcă el face parte dintr-un neam care, ca şi al nostru, are a-i pune istoriei nişte întrebări, la care muza Clio nu se va înghesui niciodată să răspundă.

„Deci, începe să povestească iarăşi Levon, privind visător paharul în care se află licoarea numită «Toarnă aur», un fel de Cotnar mai încărcat de lenevie, vine odată un armean acasă, aşa, mai pe nepusă masă, şi-şi află nevasta lepădată de singurătate. Vai, se miră ipocrit prietenul meu, cum nu ştiţi ce înseamnă asta?! Vasăzică stătea ea sub pătură, dar nu singură.

— Cine eşti tu? se mînie armeanul nostru către mogîldeaţa care-i împrumutase locul.

— Vanik! se miorlăie mogîldeaţa.

— Vanik, ai?! se înfurie şi mai tare omul şi, după ce-i arde o scărmăneală bună, îl aruncă pe uşă afară. Ce s-a întîmplat cu nevasta, povestea nu spune! comentează doct Levon. Dar, şi din nou priveşte în lumină paharul, dar a doua seară iacă-tă pe partea de pat a armeanului o mogîldeaţă plină de vînătăi şi bandaje.

— Cine eşti? întreabă mai să-şi iasă din ţîţîni de mirare.

— Vanik! abia se aude răspunsul.

— Vanik?! aha, Vanik! răcneşte cu năduf omul. Şi ia-l pe Vanik în tărbacă şi aruncă-l afară pe uşă.

Ei, şi ce credeţi că se întîmplă a treia seară? Ştiţi? ne somează Levon. Nu, nu ştim! Păi sigur că nu ştiţi! A treia seară, cum intră bietul gospodar în casă, cum vede că ceva nu-i în regulă cu partea lui de pat.

— Vanik? zice omul cu speranţă, Vanik, tu eşti?

Numai că de sub pătură se iţeşte o namilă de bărbat fioros.

— Nu, zice, nu e Vanik, sînt eu, Karapet!

La care, armeanului nu i-a mai rămas altceva de făcut decît să ridice braţele spre cer şi să întrebe nostalgic:

— Unde-i Vanik?!"

Şi Levon Mkrtchian ne priveşte cu ochii lui uşor bulbucaţi şi clatină uşor din cap, ducînd odată cu noi la buze paharul cu acel Cotnar lenevos care se cheamă „Toarnă aur".

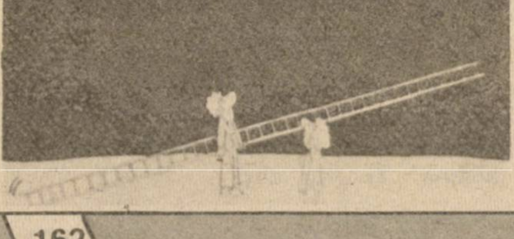
Mircea DIACONU

VÎNZĂTOR DE VISE

DE CÎTE ORI mă așez în fața hîrtiei albe, am sentimentul plecării în necunoscut, o dureroasă trecere prin vama nevăzută a subconștientului, și închid o clipă ochii, străpuns de teama cu care a privit și Columb — cu care m-am simțit întotdeauna rudă în spaimă și-n curaj, în încredere și îndoială.

Dar caii vieții mele s-au pierdut unul cîte unul în beznă de duminici goale, în uriașe dormitoare de internat, ca niște cantine de somn sau în cămăruțe de serviciu, pe un pat pliant, în parcuri și-n trenuri, muncind cu rîvnă la ceva care încă n-am înțeles ce este, dar care deja mi-a supt puterea, așa cum numai nimicul știe s-o facă. Și azi, cînd „semăn tuturor, la umblet și la port", îmi strîng doar visele la piept, căci le-am rămas credincios. De aceea mă așez pios în fața oceanului meu alb și-ncerc să-l cuprind cu teama lui Columb în suflet, așa cum am plecat de acasă, atunci, demult, cu un geamantan și o plapumă. În geamantan aveam dulceață de cireșe amare, iar în plapumă toate visele mele de copil.

AM plecat la internatul Școlii Normale ca să-mi silesc cu rîvnă sufletul să-ncapă între coperțile regulamentului. Am făcut-o conștiincios, am fost exemplu, am fost lăudat, dar cu toate aceste torturi, n-am spus nimănui taina mea, căci așteptam ca pe-o întîlnire de dragoste să se deschidă lacătul dormitorului comun, un lacăt albastru, pe care n-am să-l uit niciodată și cînd, intrînd cu toții, auzeam cum îl încuie pedagogul pe dinăuntru, după coada de la spălător, mă băgam sub plapuma mea roșie și încet, încet mi se luminau chipuri și întîmplări extraordinare, plecam departe, pe mări, peste munți, mă îndrăgosteam, sufeream, rîdeam, muream, sufletul meu era iarăși liber.

Am fost peste tot pe unde m-a trimis Columb sau Jules Verne, dar acolo am văzut și alte lucruri și am înțeles că toate au fost făcute sau sînt spre a fi înțelese sau descoperite de noi, de fiecare dintre noi, la rîndul nașterii sale. Columb, sînt sigur, a făcut-o pentru toți, dar și pentru mine, de aceea mă simțeam dator să descopăr la rîndul meu America, aveam tot atîta putere și curaj ca și dînsul, știam sigur că lumea se naște toată iarăși, cu nașterea fiecăruia dintre noi și depinde numai de tine dacă o vei putea descoperi și înțelege în răstimpul șederii. În fiecare dintre noi răsare dragostea, ca și în sufletul lui Romeo sau Tristan, aceleași dureri ne străpung, sub același cer, nimic nu s-a schimbat de fapt în sufletul omului. Aveam convingerea că Michelangelo a pictat Capela și pentru mine, iar a nu sta sub ea, într-o dimineață de toamnă, mi se părea de neconceput. Eram dator, ca om, să văd și să iubesc aceste lucruri făcute de oameni și am văzut și am aflat o mulțime din ele, acolo, sub plapuma roșie, am stat și lîngă Bap-

tisteria de la Florenţa, la toate patru porţile, am umblat alături de Macedon şi am plîns cînd a murit Mihai Viteazul, căci a murit şi pentru mine.

Sub plapuma mea era atîta viaţă şi frumuseţe, încît pot spune că am fost cu adevărat fericit, deşi, cum ieşeam de acolo, auzeam clopoţelul internatului, care disciplinase atîtea generaţii, le netezise pornirile fireşti, de copii zburdalnici, le înăbuşise rîsul, pedepsise la timp orice excepţie de la regulament, îi învăţase să nu dorească şi să nu strige, să răspundă numai întrebaţi, să stea în rînd oricît pînă vine ora de cantină, să nu le fie dor de părinţi decît duminica şi să-i vadă în cadru organizat, să nu vorbească mai mult cu o fată, să nu meargă pe bulevard, tunşi la fel, îmbrăcaţi la fel. Sînt sigur însă că nu numai sub plapuma mea locuiau vise clandestine, altfel lumea care a urmat ar fi fost tare tristă.

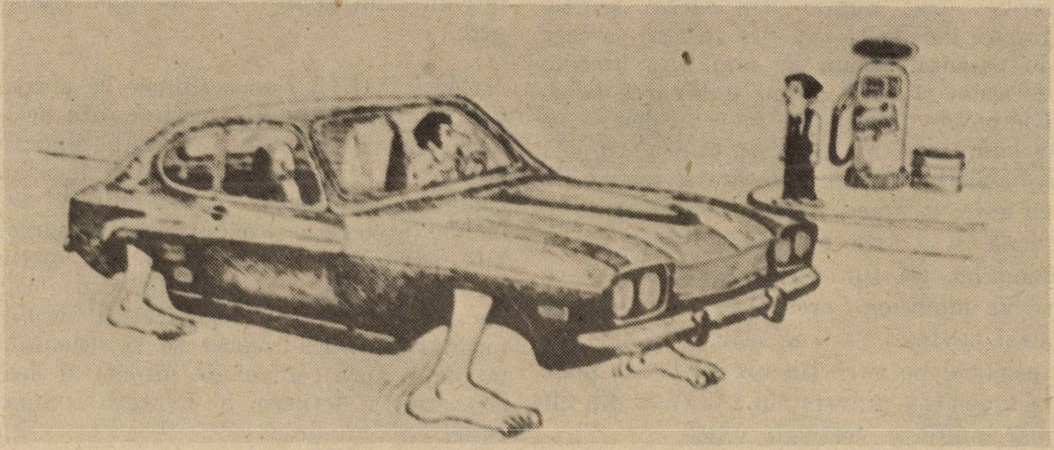
PĂSTREZ şi acum o bucată de pînză roşie din plapuma aceea care m-a salvat de la moarte, căci, deşi caii mi-au fugit unul cît unul, m-am făcut vînzător de vise şi le vînd oricui are nevoie de ele, vise pe perete, vise cu cortină, vise pe hîrtie. Şi iată că tot mai mulţi au nevoie de ele şi eu îi duc cu drag la Michelangelo şi la Roma antică, unde am fost de atîtea ori. Apoi sînt unii care nu pot rîde şi eu îi ajut, sau uită lucruri esenţiale, precum dragostea, şi eu le reamintesc. Mă simt bine, mă simt util, dar, cît voi mai putea, aş vrea să descopăr şi eu America.

1911 — Excursii motorizate

• Cele dintîi excursii „motorizate" din ţara noastră au fost organizate în vara anului 1911, cu faimoasele omnibuze FIAT, lansate cu doi ani mai înainte pe piaţa europeană. Aceste autocare au circulat pe rutele: Bucureşti-Predeal şi Bucureşti-Călimăneşti. Transportau cîte 12 turişti şi bagajele respective, legate pe acoperişul-umbrar. Parcurgeau distanţele între aceste localităţi cu ameţitoarea viteză de...40 de km, pe oră, pe drum drept, sau, în medie, cu 25 de km, în acest calcul fiind cuprinse şi inevitabilele zeci de pane de cauciuc. Să ne facem că nu observăm, din fotografie, că aceste „confortabile" autocare erau deschise de jur împrejur şi să ne aducem aminte că pe vremea aceea nu existau şosele asfaltate. Cît curaj şi cîtă răbdare trebuia să aibă călătorii ameţiţi de viteza vehiculului şi de praful suportat timp de cinci, şase ore la fiecare drum.

I.M.

Nicolae ILIESCU

NOTES ÎN ACŢIUNE

DE LA BUN început ţin să vă spun că, încă din copilărie, părinţii mei mi-amintesc că se pregăteau întregul an pentru vacanţa pe care cu mare drag nevoie mare o aşteptam şi mă bucuram de dînsa ca un copil. Era pentru mine neasemuit de frumos să pot vedea munţii, marea, cabanele de la Tuşnad şi Borsec, Delta Dunării. Fiind profesor navetist, am reuşit să cunosc, pe lîngă toate cartierele dinspre ieşirile Bucureştilor, împrejurimile marelui oraş, lacurile şi livezile de la Mogoşoaia, Buftea, Crevedia, Bragadiru, Dumitrana, Dobroieşti şi altele. Oprit pe stradă şi întrebat de cutare altă stradă sînt în stare să dau indicaţiile unui taximetrist. Ba, mai mult, mă gîndesc o zecime de minut şi aleg un cocktail cît mai simplu de mijloace de transport către acolo-ul dorit de interlocutor.

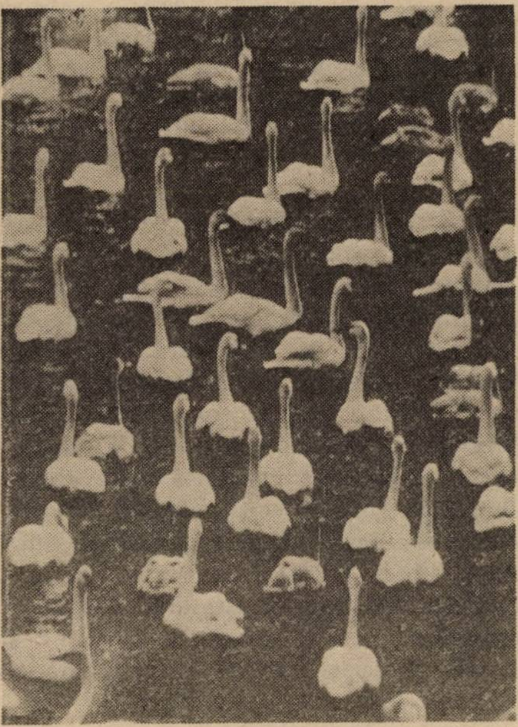
Născut în perimetrul Bateriilor — Cazărmii — Mihai Vodă — Sapienţei, declar că nu sînt de părerea celor care cred, încă mai cred, că Bucureştii aveau farmec tras numai din străzi scurte, groase, încolăcite sau din te miri ce case de paiantă. Acum şi mai ales dincolo de acum el va fi avînd bulevarde largi, Dîmboviţe şi staţii de metrou demne de o adevărată şi înmiresmată metropolă a modernităţii, o adevărată metropolă cu ieşire la mare. Sigur că arhitectura, o modă şi o artă în acelaşi timp, se va schimba. Să fim încredinţaţi că tot ce se va modifica (pretenţios ca o cometă acest cuvînt!) va ţine seamă, în bloc, de specificul pe care Bucureştii îl vor pune la îndemîna universului întocmit din cît mai multe şi verticale oraşe.

SINCER vă spun dumneavoastră că, în desele popasuri ale mele prin ţară, mi-a zbuciumat sufletul turnul Rodnei din care iese ca un ţăruş un copac în plin vîrful lui de turn. Jos se găseşte o galerie de Sarmizegetusă în care românii se ascundeau de prea desele şi violentele valuri de migratori. Dînd din memorie la o parte această imagine te loveşti de un cer tăiat în senin şi intri în degraba munţilor Rodnei şi mai departe în aceea a obcinelor domoalei Bucovine. Este o răcoare pe care o mai primeşti numai în Ţara Maramureşului sau dînd cu mîna sălciile şi stuful minunatei şi niciodată îndeajuns coloratei Delte a Dunării şi a Europei. Toate laolaltă converg către o îmbulzeală generală de frumuseţi de la cîmpii brăzdate de o mie de ape, de la dealuri însămînţate cu o mie de livezi şi podgorii şi de la munţi acoperiţi de o mie de ciudate ninsori. Această întreagă alunecare şi bătaie de crini se „istoveşte" pe globul luminat al lumii pe care îl învîrtim seara în faţa copiilor, într-un contrapunct estetic tipic românesc.

CĂLĂTORIA este acţiunea de a citi. Cititul, sau altfel zis lectura, este acţiunea de a călători. Această singură acţiune se face cu voce tare şi face cu ochiul ascultătorilor pentru a servi temeinic înţelegerii şi păcii. Matură, agreabilă, seducătoare, este un fel de spaţiu fericit între case, un drum liber şi folosit cu scopul de a simţi temperatura aerului înconjurător. Ea trebuie să se orienteze în pantă spre centrul de interes al descoperirii, al fericirii, al noutăţii comparaţiei, al mîndriei.

DUPĂ ce am coborît în Gara de Est a Parisului, am început să văd grădini, talazuri de verdeață, eșapamente, lumină felină filtrată prin geamuri puricate de zăbrele de lemn ca vitrina sau ca bufetul bunicii. La Luvru, la Operă, la Versailles, la Domul Invalizilor, la Muzeul Omului întîlnești istoria semeață urcată cu liftul pînă la restaurantul legănos din țeasta Turnului Eiffel. Pretutindeni linii întortochiate, capiteluri fardate, busturi reci, fîntîni arteziene avîntate pe alei sărutate de frunze galbene ca-ntr-un cîntec de-al lui Yves Montand. Sus, smalț picurat de soare peste domoale acoperișuri. Amfilade mărețe, uleioase, împestrițate de capete cu fețe concentrate, piețe largi fără de șovăială. Coloanele trec măreț, de-a stînga și de-a dreapta uliței, ascunzînd firul de plumb, echerul și ogiva din cărțile de Tarot.

Ieși apoi în stradă din gura închisă a metropolitanului și dai de dumnealui, orașul tăiat în piatră de Guillotin. Șansoneta, mirosul de tutun Caporal, menta colecționată în lame de chewing-gum plutesc printre rafalele claxoanelor legănîndu-se în priză directă cu zgomotul nebifurcat de cîini și de pomi foșninzi de pe strada Toamnei de la noi, ci de strigătele unui oraș care este o felie din starea de superstiție a unei culturi-amiral. Jur-împrejurul are echilibrul ușor al broderiilor lui Aznavour, ține mîinile la spate, pieptul bombat și trece cu privirea peste verdele statuilor de aramă.

Lacul lebedelor

AUDUBON: Flamingo roz

DUPĂ ce am coborît în Wien Westbahnhof m-am simțit rece, interiorizat, ca un salon la cinci fără un sfert după-amiaza. Cu totul opus agitației Parisului, parfumului acestuia (orașele, ca și oamenii, au mirosul lor propriu!), ca un Wotan imprudent, în sunetul clopoțeilor tramvaiului electric și al glasului imperial al vatmanului, îți îmbraci auzul cu suspecte fulare sonore.

Viena este un milimetru de soare ascuțit de polizorul nu atît al Domului Sfîntului Ștefan cît al Operei, al Schönbrunn-ului, al Hofburgului și al atîtor clădiri împăturite cu artă. Palatul Belvedere își arată dinții falși (cei buni i s-au

rupt în istoria noastră) şi bîiguie valsuri singure. Cafenele, chioşcuri în pieţe strîmte, Ring-ul şi o roată a norocului dovedită de vioara Praterului, ganguri şi răcoare sculptată cu duh în bolţi ca la Cluj-Napoca sau ca la Timişoara.

DUPĂ ce am coborît de pe ferry-boat la Malmö, constant ca un sedativ pe Baltica, am plecat pieziş spre verdele şi stîncăria Stockholmului. Case drepte, brocarturi ca la Sighişoara sau ca la Braşov în Stellan Mellan Broarna, insulă de vanitate trezită, ca trecutul din hrubele lui Ştefan cel Mare de la Panciu, clădiri intense la marginea apei, muzee înalte cu gonguri ce-ţi spuneau „ora închiderii", parcul Skansen, reclame adunate direct proporţional cu vîslele din carlinga vikingilor, linişte împietrită, gări subterane, uriaşe succesiuni de beton şi sticlă, judicios stabilite lîngă dinamita şi banii fără greş ai lui Nobel.

Fumul blond al nopţilor ce se sfîrşesc la trei dimineaţa, velarele din răspunsurile de dincolo de geam se amestecă bătrîneşte precum curgerea lentă a valurilor de spectatori la Teatrul Dramatic. Precisele intrări de metrou sînt pictate diferit de la o staţie la alta, ca şi străzile şi cartierele care acum curg modern, acum curg încet şi robust.

Rezemat în fluierat uşor, călătoria îţi îngăduie un mers constant şi o respiraţie coruptă de lucrurile însemnate pe care le conturezi şi le colorezi cu privirea. Ea este o lecţie de morală, o experienţă concretă, un adevăr. Citind sau mergînd aduni lemnele de foc ale cugetului. Din Japonii şi pînă în partea opusă a planiglobului călătoria, în orice sens ar fi, îţi împleteşte suplu apartenenţa la pămîntul (şi Pămîntul) tău, te face să vezi aceeaşi încumetare a zidurilor şi te face să-ţi cauţi în buzunar, zîmbind pur şi fin, cheile locuinţei. În buzunarul din care îţi cade neatent şi fulguitor formula călătoriei notată pe un bilet de tramvai.

1921 — Turismul aerian

• Statistici recente ne arată că turismul aerian a atins, în anul 1988, cifra record de 1 000 000 000 de călători. Se poate spune prin urmare că unul din patru locuitori ai Terrei a făcut o călătorie cu avionul în acel an. De cînd se fac zboruri cu pasageri la bord? Un început cert îl aflăm la noi în ţară. La 19 octombrie 1921, un biplan francez, condus de aviatorul Deullin, a aterizat la Pipera, venit de la Paris, cu doi pasageri la bord. Acesta era începutul activităţii de transport aerian al companiei AIR FRANCE — prima societate de acest gen din lume. Zborurile Paris-Bucureşti şi Bucureşti-Paris au continuat, din mai 1922, cu regularitate. Distanţa dintre cele două capitale era parcursă în 12 ore, făcîndu-se trei escale. Au fost zile cînd avionul venea de la Paris chiar şi cu un singur pasager, dar după cîteva luni de trafic permanent călătorii cei mai grăbiţi au renunţat la confortabilul tren ORIENT-EXPRES şi au folosit avionul.

I.M.

N. PRELIPCEANU

INSULE, MUNŢI, SATE, REPUBLICI, FIINŢE

ÎMI VA FI greu să uit, o voi face totuși — promit — la timpul potrivit, cînd am să mai uit și altele toate, marile călătorii ale copilăriei mele. Și trenurile acelea cu bănci de lemn, clasa a treia, vopsite în culoarea muştarului sau a mai știu eu ce. Și diminețile curate, de preferință de vară, în gara Marghita, unde trenul cînd oprea stătea aplecat înspre partea pe unde te urcai (voi fi crezut că stă astfel chiar ca să mă pot urca eu mai cu uşurinţă?), din cauză că gara fusese plasată — prin cine știe ce capriciu — într-o curbă. Și gările (hélas! niște halte însemnate nici măcar toate cu hî mare = „haltă cu trafic de bilete, bagaje și mesagerii", apud „Mersul trenurilor", orice ediție, ci unele cu hî mic = „haltă cu vînzare numai de bilete", ibidem) spre Săcuieni Bihor: Petreu h, Abrămuţ h, Bolcaş H, Tîrguşor Bihor H (în memoria mea de atunci va fi pătruns, oare, Tîrguşor Dobrogea?)... Iar în sens opus, spre Şimleul Silvaniei: Chiribiş h, Abrami, Marginea Bihor h, Sădălbagiu h, Balc H, Suplacu de Barcău, Porţi h, Ipu Nuşfalău, Măgura Şimleului h.

Acele călătorii le mai fac și astăzi, pe tabela 413 a Mersului trenurilor sau într-un atlas, în care însă majoritatea localităţilor de mai sus lipsesc și sînt silit să le plasez din ochi unde-mi convine, tot astfel cum prin acel atlas geografic mai „bestecăiesc ca Bisisica" printre insulele îndepărtate ale Pacificului, din Fiji în Tuvalu și de aici înapoi (sau înainte, cum aş vrea să o iau) spre Honolulu. Desigur, mai vii și mai palpitante sînt trecerile ba prin Chiribiş ba prin Abrămuţ, ba prin gara Săcuieni, unde, aşteptînd cîndva trenul de Oradea (să tot fi fost 1955) am jinduit la aroma cărnii de porc în suc propriu din conserva unui soldat aşezat pe jos în noaptea de iarnă și în sala de aşteptare a gării și „privind" (desigur) „fără de ţintă-n sus, într-o sălbatică splendoare"; vreau să spun că mai vii, mai colorate sînt toate acestea decît toţi acei incolori, inodori, abstracţi palmieri, cocotieri, bananieri și ceilalţi, egali cu astralele concepte filozofice, de prin Mările Sudului. Căci Honolulul meu era Abrămuţ, iar Fiji Măgura Şimleului. Căci acelea erau niște locuri depărtate, iluzorii, de pe la marginea Pămîntului (iar eu preferam Marginea Bihor!) și nu-mi dădeam încă seama nici măcar cum se ţin de globul nostru și nu devin sateliţi la prima miş-

DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

care mai bruscă a Lui. În atlasul de pe-atunci figurau, desigur, cu toatele, Hawaii se chemau Sandwich (iar noi spuneam, ignoranții, felie de pîine pur și simplu sandviciului de după masă, cu untură de porc peste care vecinii mei Sanyi Wilhelm și-un alt Sanyi presărau și un strat gros de zahăr tos sau pudră — era imediat după război și lipsurile se mai făceau încă simțite), dar eu le priveam cu ochiul celui care văzuse Chiribișul, fie și numai din „goana" trenului (de Ip nu prea aveam habar, venisem din altă parte a țării și istória nici nu se scrisese deocamdată în clar) și Abrami, avantaj imens, îmi imaginez, față de cei care năvăleau zilnic, atunci și-n vecii vecilor... în Honolulu („În Honolulu, baby...", început de refren pe care-l auzisem deja și care, cum se vede, este tributar și el, ca și gările mele, lui hî mare de tipar) de prin continentele cele mai apropiate, Americile, Asiile, Europele, toate de vest.

ÎNȚELEGEREA mea superioară de atunci s-a tot aprofundat, a crescut, experienței mele i s-au adăugat și Suplacu de Barcău și Derna-Tătăruși, Voievozi, care nici nu erau pe calea ferată și pe urmă alte zeci și sute de localități mai mari sau mai mici, Băiculești și Calica, Palatca și Pojorîta, Buru și Nojorid, o mulțime de nume și de localități și de persoane care, cu toții, au contribuit, și le mulțumesc pe această cale, la o înțelegere superioară de către mine a alcătuirii lumii din oceane și continente, din insule și aisberguri, din palmieri și baze militare.

Visul marilor călătorii se împlinea în fiecare zi cînd traversam „aleile" noroioase ale parcului din Marghita spre și de la școală sau cînd rătăceam prin „grădinile reunite" care formau un amplu (mi se părea atunci) careu în spatele mai multor case de pe mai multe străzi, uneori împreună cu un prieten care nici nu mai este.

O teorie a călătoriei de aici ar trebui să reînceapă, de la călătoria-nucleu, de la furtuna în paharul cu sifon, mult mai reală decît cealaltă, mult mai convingătoare în orice caz.

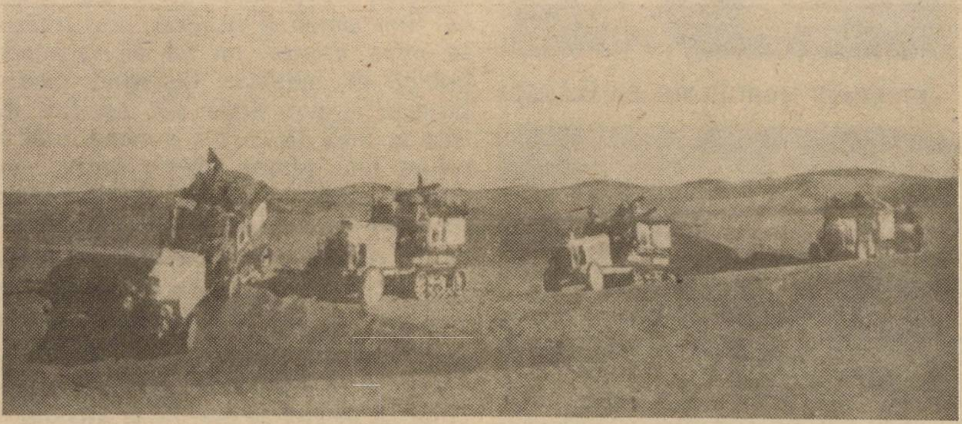
DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

Am citit undeva că ar exista în lumea noastră zece dimensiuni, dintre care șase „înfășurate" la nivelul particulelor subelectronice. Mărturisesc a nu fi înțeles prea bine cum se poate așa ceva, ceea ce însă nu m-a împiedicat să folosesc informația pentru cazul nostru, cazul călătoriei. În sensul că zeci, poate sute, mii de călătorii de mii și zeci de mii de kilometri stau „înfășurate" în aceste voiaje prin mici grădini și meschine scuaruri dintr-un fund de țară și de timp. Nu e o noutate, desigur. Dar cine are curajul să renunțe la visele sale de a străbate mările, planeta, de a sări de la pozi la antipozi în favoarea unui șotron pe niște pătrate desenate cu cretă albă în praful adînc, alb și el, al provinciei? Cu puțină bunăvoință, cu puțin elan, cu puțin ajutor neprecupețit se poate. Se poate

renunţa la grandoarea călătoriei în favoarea intensităţii nimicniciei sale. Multe lucruri nu afli despre tine traversînd Oceanul Pacific. Cred, nu ştiu, n-am fost, mi se pare. Dar multe mai poţi să extragi, dacă vrei, dacă ştii, dacă poţi (sic!), traversînd micul parc din Marghita (e drept nu acum, mai demult) prin faţa restaurantului „Margareta“ care nici nu mai e. Ştiu, am fost, nu cred, nu mi se pare.

PENTRU mulţi dintre noi, înzestraţi de natură şi de împrejurări cu imaginaţie — s-a mai spus — pronunţarea numelor de oraşe, ţări, insule (e şi un joc de copii) ni le pune automat la picioare, ne încarcă rucsacul călătoriei cu firmele lor, am fost, am văzut, ştim totul şi încă ceva pe deasupra.

Îmi imaginez un joc de noroc (vai! promit să nu mai fac!), la o masă de un verde îndoielnic (care, totuşi, „ne vede“), unde cineva cu trabuc cere, privindu-şi „absent“ cărţile: „All Melanesian Islands“, iar altcineva, fără trabuc, plusează: „Bellingshausen y Suvorov“, altcineva cine ştie ce „Nintoku Seamount“, în timp ce eu pronunţ calm „Chiribiş“, după care iau potul (adică totul) din faţa uimiţilor mei adversari. Contra Bahamaselor de toate felurile cîştigă Abrămuţ, contra Kalimantanului Sădălbagiu şi aşa mai departe. Aproape că-mi vine să spun, ridicîndu-mă de la masa aceea de joc dintr-un coşmar de demult (al celor trei, nu al meu: eu am cîştigat); pentru fiecare numire a voastră am şi eu una a mea, pentru orice insulă am şi eu un sat, un oraş, o apă, un munte. O, şi încă

1923. Cu automobilele prin Sahara

● Pînă în anul 1923 automobilul a bătut zadarnic la porţile Saharei, toate încercările de traversare eşuînd. Traseul cel mai „tatonat“ a fost de la Alger la Tombuctu — peste 3000 de km. Abia a opta încercare a înregistrat biruinţa dorită — în ianuarie 1923, cînd cinci automobile CITROEN (le vedem în fotografie) au parcurs distanţa Alger-Touggourt-Tombuctu şi înapoi. În cele cinci automobile s-au aflat zece turişti care s-au situat pe locul întîi în această variantă de călătorie. În 1930 (5 februarie 25 martie), o expediţie de proporţii mai mari (zece echipaje) a traversat imensul pustiu al Saharei, de la Mediterana şi pînă în mijlocul Nigerului, dus-întors, pe automobile obişnuite, de turism. Deci iată şi începutul cert al turismului prin pustiu. În 1934, englezul Hubert Life, singur pe un automobil de turism, a făcut aceeaşi traversare în cinci săptămîni.

În vara anului 1968 s-a făcut traversarea Saharei şi cu... bărcile. Opt iahturi cu pînze, montate pe roţi de automobil, au străbătut distanţa Bechar (Algeria) — Nouakchott (Mauritania) în 32 de zile (3200 de km). Călătoria aceasta a fost realizată de „marinari“ — turişti amatori de senzaţii tari, printre ei aflîndu-se şi o femeie.

I.M.

DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

n-am recurs la aceştia din urmă! Ce m-aş mai îmbogăţi la vreun blestemat joc de noroc (pentru ultima oară, dacă am să pot) cu Lerescu şi cu Budislavu şi cu Cocoriciul!

Dar coşmarul jocului cu toponimice reîncepe, iar eu nu mai dispun de Abrămuţ, Chiribiş, Vinga, Băileşti, Viştea Mare şi totuşi cîştig deoarece spun, cu un aer superior: Strada Plantelor, Strada Ordinei, Strada Poeziei (un fel de fundătură în Colentina), Strada Moţilor şi Elena Cuza. Ceea ce-i face pe ceilalţi, aceiaşi, cred, de data trecută, să-mi cedeze uluiţi potul (şi totul). Îl aud pe unul dintre ei, ridicîndu-se şi aruncînd trabucul la dracu, spunînd: „ce resurse au ăştia, dom'le!"

Şi din nou blestematul de joc de noroc, la o masă cu postavul verde îngălbenit de timp şi de altele, ajuns aproape de culoarea muştarului sau a mai ştiu eu ce. Sînt parcă şi eu altul, mai înfăşurat în mine însumi, un fel de mosorel, o bobină de inducţie. Cîştigînd („cu clipoceală"?) pot după pot (şi tot după tot) în felul în care s-a văzut mai sus, mi-au mai rămas (ca-n basm, după oglindă, peria şi, după ea, pieptenele): fereastra de la stradă, dar mai bine cea de la curtea interioară, uşa de la baie, uşa de la bucătărie, boxa şi uşa ei, o mulţime de uşi, de ferestre, de ieşiri-intrări şi de intrări-ieşiri cu ajutorul cărora poţi călători la nesfîrşit şi poate chiar să încerci să mai iei şi ultimul pot (cu postavul cel verde-muştar cu tot)...

MĂ întorceam zilele trecute de la Oradea, era în aprilie 1989, imediat după prima — cred — furtună de vară a anului, era noaptea foarte tîrziu şi visam alte drumuri pe aceleaşi căi, sufleteşti şi ferate, ale Domnului Pămînt în interiorul căruia trăiesc de-atîtea zeci de ani şi unde, oricum, o să mă mai întorc o dată, pentru a mă contopi cu Chiribişul şi cu Abrămuţul şi cu Fiji şi cu Tuvalu, şi eu o dimensiune înfăşurată a Lui, ca atîţia alţii, ca atîtea altele. Insule, munţi, sate, republici, fiinţe.

MOZAIC
MOZAIC
MOZAIC
MOZAIC
MOZAIC

Gabriel García MÁRQUEZ

SIESTA DE MARȚI

TRENUL se ivi din tunelul șubred de roci nisipoase, începu să traverseze simetricele și nesfîrșitele plantații de bananieri, aerul prinse a se umezi, iar briza mării nu se mai simți. O rafală înăbușitoare de fum pătrunse pe fereastra vagonului. Pe drumul îngust care mergea paralel cu linia ferată, treceau căruțe trase de boi, încărcate cu mănunchiuri de banane. Din loc în loc, pe terenuri necultivate erau amenajate cu ventilatoare clădiri de cărămidă roșie sau terase cu scaune și măsuțe albe, printre palmieri și tufe de trandafiri. Era ora 11 dimineața și căldura încă nu începuse.

— Mai bine ai închide fereastra, spuse femeia. O să ți se umple părul de funingine.

Fata încercă să o închidă, dar rugina nu-i dădu voie să o clintească.

Erau singurele pasagere în vagonul de clasa a III-a. Pentru că fumul locomotivei continua să intre pe fereastră, fata își părăsi locul și luă din plasa pentru bagaje singurele lucruri pe care le aveau cu ele: o pungă de plastic cu ceva de mîncare și un buchet de flori învelit în ziar. Se așeză în fața mamei sale, pe locul aflat departe de fereastră. Amîndouă purtau haine de doliu sobre și sărăcăcioase.

Fata avea 12 ani și mergea pentru prima oară cu trenul. Femeia părea mult prea bătrînă pentru a-i fi mamă; venele proeminente i se zbăteau pe pleoape, iar trupul îi era micuț, plăpînd, fără nici o formă, îmbrăcat într-o rochie ca o sutană. Călătorea cu spatele strîns lipit de spătar și ținea în

brațe, cu amîndouă mîinile, o sacoșă roasă de piele. Avea seninătatea limpede a cuiva obișnuit cu sărăcia.

Pe la ora 12, căldura deja începuse. Trenul se opri zece minute ca să ia apă dintr-o stație unde nu era nici un oraș. Afară, în liniștea misterioasă a plantațiilor, umbrele se conturau clar. Dar aerul stătut din vagon mirosea a piele netăbăcită. Trenul nu prindea viteză. Se opri în două orașe identice, cu case de lemn vopsite în culori vii.

Femeia picotea și curînd se cufundă în somn. Fata își scoase pantofii, apoi se duse la spălător să cufunde florile în apă.

După aceea se reîntoarse la locul ei unde o aștepta mama să mănînce. Îi dădu o bucată de brînză, o jumătate de turtă de porumb și o prăjitură; își luă și ea din punga de plastic același lucru. În vreme ce mîncau, trenul se tîra pe un pod de metal și trecu pe lîngă un oraș identic cu cele de pînă acum, doar că în piață se adunase multă lume. O orchestră cînta o muzică vioaie sub soarele dogoritor. La capătul celălalt al orașului, plantațiile se sfîrșeau într-o cîmpie crăpată de secetă.

Femeia se opri din mîncat.

— Pune-ți pantofii! zise.

Fata se uită pe fereastră. Nu văzu nimic în afară de cîmpia pustie unde trenul prinse din nou viteză, dar băgă ultima bucățică de prăjitură în pungă și își puse repede pantofii. Femeia îi întinse un pieptene.

— Piaptănă-te!

Trenul începu să fluiere cînd fata se pieptăna. Femeia își șterse cu mîna sudoarea de pe gît și grăsimea de pe față. Cînd fata termină de pieptănat, trenul tocmai trecea prin fața caselor ce mărgineau un oraș mai mare, dar mai trist decît celelalte.

— Dacă vrei să faci ceva, fă acuma!, spuse femeia. Mai tîrziu n-ai să mai poți să bei nici un strop de apă chiar dacă ai să mori de sete. Și mai ales să nu plîngi.

Fata dădu din cap. Pe fereastră pătrunse un aer uscat, fierbinte, împreună cu șuieratul locomotivei și zăngănitul vagoanelor vechi. Femeia închise punga de plastic cu restul de mîncare și o puse în sacoșă. O clipă, panorama completă a orașului în acea zi de marți, din august, apăru strălucitoare pe geam. Fata înfășură florile în ziarul ud, se îndepărtă puțin de la fereastră și se uită fix la mama ei. Iar aceasta o privi cu plăcere. Trenul începu să fluiere și încetini. Un moment mai tîrziu, opri.

NU era nimeni în gară. Pe cealaltă parte a străzii, pe trotuarul umbrit de migdali, numai cîrciuma era deschisă. Orașul plutea în căldură. Femeia și fata coborîră din tren și traversară gara pustie — printre dalele crăpate creștea iarba — și se îndreptară spre partea umbrită a străzii.

Era aproape două. La ora aceea, doborît de somnolență, orașul își făcea siesta. Magazinele, birourile și școlile se închideau la ora 11 și nu se redeschideau decît cu puțin înainte de ora 16, cînd se reîntorcea trenul. Doar hotelul de peste drum de gară, cu cîrciuma și piscina și oficiul poștal din colțul pieței erau deschise. Casele, cele mai multe construite după modelul hotelului companiei exportatoare de banane, aveau ușile închise pe dinăuntru și obloanele trase. În cîteva dintre ele era atît de cald, încît locatarii mîncau în *patio*. Alții își propteau un scaun de perete, la umbra migdalilor, și își făceau siesta chiar în stradă.

Ținîndu-se în umbra protectoare a migdalilor, femeia și fata pătrunseră în oraș fără să-i tulbure siesta. Se îndreptară direct spre parohie. Femeia zgîrie cu unghia grătarul de metal de pe ușă, așteptă un moment, apoi zgîrie din nou. Un ventilator bîzîia înăuntru. Nu auziră pașii. De-abia auziră ușița deschizîndu-se lin și imediat o voce bănuitoare dincolo de grătarul de metal: „Cine este?“ Femeia încercă să vadă printre gratii.

— Am nevoie de preot, spuse ea.

— Acuma doarme.

— E urgent, insistă femeia.

Vocea sa trăda o hotărîre calmă.

● *Omul este o ființă capabilă de a se ocupa de ceea ce nu e prezent. Pot vorbi despre mama mea care e moartă, despre ce voi face mîine sau despre Tombuctu unde n-am fost niciodată. Calitatea umană prin excelență este de a scăpa de prezența brută și de a putea regiza absența. Ceea ce nu se află aici sînt* semnele. *Adică un artificiu, și nu numai cuvintele: prin intermediul căruia oamenii își depășesc limitele experienței lor imediate. (Umberto ECO)*

Uşa se deschise puţin, fără zgomot, şi îşi făcu apariţia o bătrînă durdulie, foarte palidă şi cu părul de culoarea metalului. Ochii păreau neverosimil de mici sub lentilele extrem de groase ale ochelarilor.

— Intră! zise şi deschise uşa larg.

PĂTRUNSERĂ într-o încăpere impregnată de un parfum greu de flori. Bătrîna le conduse spre o bancă de lemn şi le făcu semn să stea jos. Fata se aşeză, dar femeia rămase în picioare, absentă, ţinînd strîns cu amîndouă mîinile sacoşa. În afară de zgomotul ventilatorului nu se mai auzea nimic.

Bătrîna reapăru în uşă, la capătul celălalt al încăperii.

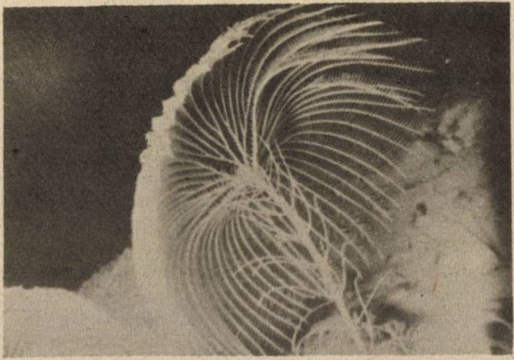
— A spus să reveniţi după ora trei, rosti cu o voce foarte joasă. S-a culcat doar de cinci minute.

— Trenul pleacă la trei şi jumătate, spuse femeia.

Era o replică scurtă şi fermă, dar vocea îi rămăsese plăcută, cu tonalităţi grave. Bătrîna zîmbi pentru prima oară:

— Bine.

După ce uşa se închise iar, femeia se aşeză lîngă fiica ei. Camera de aşteptare era sărăcăcioasă, curată şi ordonată. De cealaltă parte a balustradei de lemn care împărţea încăperea în două, se afla o măsuţă de lucru, simplă, acoperită cu muşama, iar pe masă, o maşină de scris rudimentară lîngă o vază cu flori. Registrele parohului stăteau teanc alături. Îţi puteai da seama că era un birou ţinut în bună orînduială de o fată bătrînă.

Crinoid, înrudit cu steaua de mare

Uşa se deschise şi de data aceasta apăru preotul, curăţîndu şi ochelarii cu o batistă. Numai după ce şi-i puse pe nas deveni clar că era fratele femeii care deschisese uşa.

— Cu ce vă pot ajuta?

— Cheile de la cimitir, spuse femeia.

Fata şedea cu florile în poală şi cu picioarele încrucişate sub bancă. Preotul se uită la ea, apoi la femeie şi apoi, prin plasa ferestrei, privi cerul strălucitor, fără nici un nor.

— Pe căldura asta!, spuse. Aţi fi putut aştepta pînă apune soarele.

Femeia clătină capul în tăcere. Preotul trecu de partea cealaltă a balustradei, luă din birou un carnet învelit în muşama, un suport de lemn pentru toc, o călimară şi se aşeză la masă. Avea mult prea mult păr pe mîini, ca pentru a compensa lipsa de pe cap.

— Ce mormînt vreţi să vedeţi?

— Al lui Carlos Centeno, spuse femeia.

— Al cui?

— Carlos Centeno, repetă femeia.

Preotul continua să nu priceapă.

— E hoţul care a fost omorît aici săptămîna trecută, spuse femeia cu voce neschimbată. Sînt mama lui.

Preotul o privi cu atenţie. Îl privi şi ea cu multă stăpînire de sine şi părintele roşi. Îşi plecă privirea şi începu să scrie. Pe măsură ce completa foaia, îi cerea femeii date în legătură cu identitatea sa, iar ea i le dădea fără şovăire, cu detalii precise, ca şi cum le-ar fi citit. Preotul începu să asude. Fata îşi desfăcu şiretul de la pantoful stîng, îşi scoase călcîiul din el şi îşi odihni piciorul pe bara de sub bancă. Făcu la fel şi cu dreptul.

TOTUL începuse lunea trecută, la trei dimineaţa, la cîteva case depărtare. Rebeca, o văduvă singură, care locuia într-o casă plină de fleacuri şi mărunţişuri, auzise prin zgomotul ploii mărunte pe cineva care încerca să forţeze uşa din faţă. Se sculase, scotocise în dulap după un revolver cu care nu mai trăsese nimeni din vremea colonelului Aureliano Buendia şi intrase în sufrage-

rie, fără să aprindă lumina. Orientîndu-se nu atît după zgomotul de la ușă, cît mai ales după teama adunată în ea în timpul celor douăzeci și opt de ani de singurătate, își fixase în imaginație nu numai locul unde se afla ușa, ci și înălțimea la care se afla broasca. Apucase strîns arma cu amîndouă mîinile, închisese ochii și ridicase piedica. Pentru prima oară în viața ei trăgea cu o armă. Imediat după detunătură nu mai auzise nimic decît zgomotul burniței pe tabla acoperișului. Apoi auzise o ușoară bufnitură pe cimentul verandei și o voce slabă, plăcută, însă extrem de ostenită: „Ah, mamă!" Bărbatul pe care îl găsiseră mort în fața casei, a doua zi dimineața, cu nasul sfărîmat, purta o cămașă flanelată cu dungi colorate, pantaloni tîrnosiți, legați cu o sfoară în chip de curea și era în picioarele goale. Nimeni din oraș nu îl cunoștea.

— Deci îl chema Carlos Centeno, rosti preotul după ce termină de scris.

— Centeno Ayala. Era singurul meu băiat.

Preotul se înapoie în birou. Pe partea dinăuntru a ușii atîrnau două chei mari, ruginite; fata își închipui, așa cum făcuse și mama ei cînd era ca ea și probabil și preotul la un moment dat, că erau cheile Sfîntului Petru. Preotul le luă, le puse pe caietul deschis de pe balustradă și arătă cu degetul un loc pe pagina pe care tocmai o completase, privind spre femeie:

— Semnează aici!

Femeia își mîzgăli numele, cu sacoșa strînsă sub braț. Fata ridică florile și veni spre balustradă, tîrșîindu-și picioarele și uitîndu-se cu atenție la mama ei.

Preotul oftă.

— Nu ai încercat niciodată să-l readuci pe calea cea dreaptă?

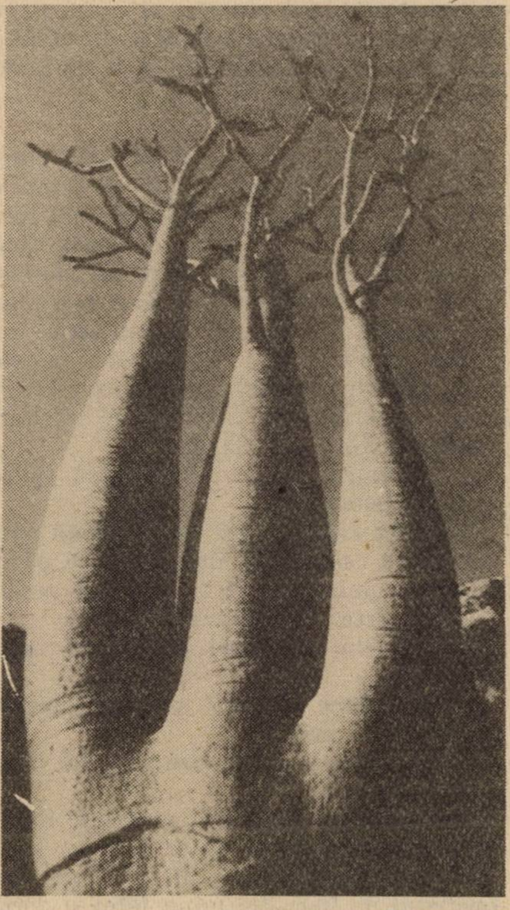
Femeia răspunse după ce termină de semnat:

— A fost un om foarte bun.

Preotul o privi întîi pe femeie, apoi pe fată și își dădu seama cu un fel de uimire pioasă că erau departe de a începe să plîngă.

Femeia continuă pe același ton:

— L-am învățat să nu fure nimic care ar putea să hrănească pe cineva și el

Arbore din Madagascar

m-a ascultat. Pe de altă parte, demult, cînd încă boxa, zăcea cîte trei zile în pat, epuizat de loviturile primite.

— A trebuit să i se scoată toți dinții, interveni fata.

— E adevărat, încuviință femeia. Fiecare îmbucătură pe care o înghițeam în acele zile avea gustul bătăilor primite de fiul meu în fiecare sîmbătă seara.

— Voința Domnului e de nepătruns, spuse preotul, dar fără prea multă convingere, în parte din pricină că experiența îl făcuse cam sceptic, în parte din cauza căldurii. Le sugeră să-și acopere creștetele ca să se ferească de insolație. Căscînd, și de astă dată aproape complet adormit, le dădu instrucțiuni cum să găsească mormîntul lui Carlos Centeno. Cînd o să se întoarcă, nu e nevoie să bată la ușă. Să pună cheia sub ușă;

şi totodată, dacă puteau, să pună şi un dar pentru biserică. Femeia îi ascultă sfaturile cu multă atenţie şi îi mulţumi fără să zîmbească.

PREOTUL observă că se uita cineva înăuntru, cu nasul lipit de gratiile uşii, chiar înainte de a deschide uşa spre stradă. Afară era un grup de copii. Cînd uşa se dădu în lături, copiii se împrăştiară. În mod normal, la ora aceea nu era nimeni pe stradă. Acum erau nu numai copii. Erau grupuri de oameni sub migdali. Preotul scrută cu privirea strada scăldată în căldură şi înţelese. Încet, închise uşa la loc.

— Aşteaptă puţin! spuse fără să se uite la femeie.

Sora lui apăru în uşă cu o jachetă neagră peste cămaşa de noapte şi cu părul lăsat pe umeri. Îl privi tăcută pe preot.

— Ce este?, întrebă el.

— Oamenii au băgat de seamă, murmură ea.

— Mai bine aţi ieşi pe uşa dinspre *patio*, spuse preotul.

— Şi acolo e la fel, zise sora lui. Toţi sînt la ferestre.

Femeia părea să nu fi priceput nimic pînă atunci. Încercă să se uite pe stradă printre gratiile de metal. Apoi luă buchetul de flori din mîna fetei şi porni spre uşă. Fata o urmă.

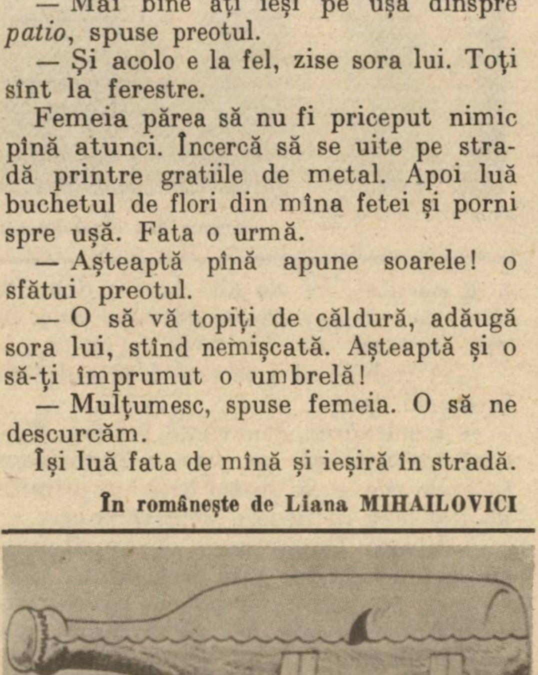
— Aşteaptă pînă apune soarele! o sfătui preotul.

— O să vă topiţi de căldură, adăugă sora lui, stînd nemişcată. Aşteaptă şi o să-ţi împrumut o umbrelă!

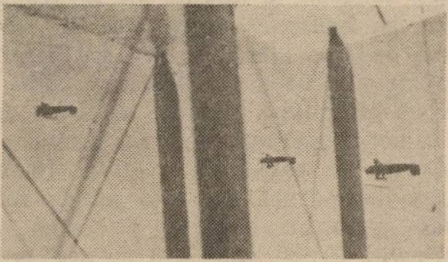
— Mulţumesc, spuse femeia. O să ne descurcăm.

Îşi luă fata de mînă şi ieşiră în stradă.

În româneşte de Liana MIHAILOVICI

1924— În jurul pămîntului

● La 17 aprilie 1924 au decolat de la Santa Monica (din California) patru avioane care candidau la cea mai grea încercare de pînă atunci — ocolul pămîntului. După două luni — la 22 iunie — performanţa era realizată, trei dintre aceste avioane, care parcurseseră o distanţă de 49 500 de km, reîntorcîndu-se la locul de plecare. Timpul total de zbor: 132 de ore. Întîrzierea întoarcerii era temeinic motivată — pe parcurs avioanelor li se schimbaseră de trei ori motoarele şi de două ori aripile. În fiecare avion s-au aflat atunci, în afară de piloţi, şi cîte un turist, aceştia devenind deci primii călători cu avionul în jurul lumii.

Reamintim şi cea mai recentă performanţă din domeniul călătoriilor în jurul lumii cu avioanele. La 30 ianuarie 1988, un avion „BOEING — 747" a făcut ocolul Pămîntului în 36 de ore şi 54 de minute. Printre călătorii de pe acest avion s-a aflat şi Neil Armstrong, celebrul astronaut american înregistrat în istorie ca fiind realizatorul celei mai fantastice călătorii cunoscute pînă la el, în realitate şi în imaginaţia tuturor scriitorilor: de la Pămînt la Lună. Acesta, împreună cu alţi doi cutezători (Edwin Aldrin şi Michael Collins), folosind nava spaţială „APOLLO 11", după 195 de ore de zbor au ajuns pe Lună — la 16 iulie 1969. **I.M.**

Janet FRAME

LACUL DE ACUMULARE

AUZISERĂM că ar fi la patru sau cinci mile depărtare de-a lungul viroagei, trecînd de livezi și ferme, de padocul plin cu cai, oi, porumb, răchită, de stăpînii provizorii ai întinderilor, iepurii ce făceau din coline o sculptură modernă, deși ce mare lucru știam noi de sculpturi moderne, nu știam nimic în afară de Luptătorul de pe strada principală, cu ghirlande de maci de Ziua Armatei, de piticii care se smiorcăiau prin grădini că pescărușii le-au murdărit pălăriuțele, fără nici o urmă de respect și cît de important este ca păsările, animalele și oamenii, dar în special copiii, să aibă respect!

Și iată de ce am ascultat atîta vreme de povața adulților și nu am mers niciodată pînă la Lacul interzis, mulțumindu-ne să ne întoarcem, „obosiți dar fericiți“ (cum scriam în compuneri), la întrebarea „Pe unde v-ați plimbat azi?“ răspunzînd cu o urmă de șantaj: „A, pînă aproape de Lac!“.

Lacul era capătul pămîntului; era limita pe care, dacă o depășeai, te prăbușeai într-un gol; era zona padocurilor cu mărăcini, cu vite ciudate, cu ferme ciudate, cu oameni legendari pe care nu aveam să-i cunoaștem sau să îi recunoaștem chiar de-ar fi fost să ni se alăture într-o vineri seară cînd îi urmăream pe băieți și ascultam orchestra Armatei Salvării și ne cumpăram cîte un lapte bătut și apoi ne întorceam acasă unde vedeam că totul era la fel de sigur și de neclintit ca la plecare, că mama nu fugise cu trenul de noapte în North Island, că tata nu-și trăsese un glonț în cap din cauza chitanțelor de plată, de fapt fusese și el plecat în centru, de unde ne cumpărase obișnuita tratație de vineri seară, o pungă cu dulciuri asortate și cîteva batoane de ciocolată de la Woolworth.

Lacul ne bîntuia viața. Nu știuserăm că ar exista așa ceva înainte să ne fi stabilit în acest oraș; foloseam apa de la pompă. Dar aici, în noua casă, apa curgea prin robinete de îndată ce le deschideai, și dacă eram neglijenți și le lăsam deschise tata striga, ca și cînd ar fi fost direct răspunzător de asta, „Vreți să sece Lacul?“

Ideea asta era înspăimîntătoare. Ce ne făceam dacă seca Lacul? Aveam să murim de sete, ca Burke și Wills în deșert?

— Lacul, spunea mama, are apă curată, apă pe care poți să o bei fără s-o fierbi.

Apa asta era deci dintr-o categorie diferită de cea a pîrîiașului care curgea prin viroagă, și cu toate astea pîrîiașul își avea izvorul în Lac. De ce nu primise și el atenția neprecupețită a oficialităților, ca apa lui să nu mai aibă tot felul de buruieni și peștișori și păstrăvi și țipari? Dar oare Lacul era chiar atît de curat?

— A, nu! ne-au spus, cînd i-am întrebat. Am aflat că apa din Lac fusese „tratată“. Pentru noi asta însemna că în timpul nopții niște bărbați în uniforme de culoare albastră se strecurau prin cercul de pini care înconjura Lacul, purtînd în spate saci al căror conținut îl aruncau în apă pentru a dizolva mortăciunile și a preveni bolile de dinți.

De la o vreme în ziare începuseră să apară din cînd în cînd articole, dezbătute de mama cu cîteva vecine peste

gardul din spatele casei. În Lac se înecaseră cîţiva copii.

— Nici un copil — spunea o vecină — n-ar trebui să aibă voie să se apropie de Lac.

— Eu le spun alor mei să se ţină departe, răspundea mama.

ŞI multă vreme am ascultat-o pe mama, plimbările noastre preferate de-a lungul viroagei urmărind pîrîiaşul singuratic pe care îl iubeam şi a cărui curgere era prezentă în mintea noastră zi şi noapte în cele mai mici detalii — mazărea şi garoafele sălbatice şi menta care creştea pe maluri; locul exact unde putea fi găsită ultima oaie moartă şi duhoarea cărnii ei umflate de apă şi a lînii, un miros pămîntesc care era acceptat cu o repulsie plăcută şi care nu declanşa rima, „os de ros, îl miros pe Puturos“ care se referea numai la fiinţele umane căzute în dizgraţie. Ştiam unde apa era puţin adîncă şi ne puteam bălăci în ea, unde se puteau ridica forturi din bolovani; ştiam locurile înspăimîntător de adînci unde pîndeau ţiparii şi algele se încolăceau în forme înfricoşătoare, ştiam locurile unde puteam sări în apă, ştiam bolovanii acoperiţi de muşchi cu primejdiile, avantajele şi dezavantajele lor: ştiam locurile scînteietoare unde soarele se prelingea pe pietre, răsfrînt din apă; locurile mlăştinoase făcute de vite, ce deveneau propria lor capcană; şi oasele descărnate ce le spuneau povestea; ştiam văile cu iarbă nouă, mătăsoasă, de pe vechiul curs al pîrîului.

— Pîrîul şi-a schimbat cursul, — spunea mama, pe un ton care implica groaza şi neobişnuitul, ca şi cînd ar fi avut loc o tragedie.

Ştiam toanele pîrîului, ştiam cînd avea debit mic, mediu sau mare, toate păreau a fi legate de o intervenţie la izvorul lui — Lacul. Dacă într-o dimineaţă apa căpăta culoarea argilei şi valurile purtau la vale sumedenie de bule ca tot atîţia pasageri, ne uitam unii la alţii şi remarcam cu nota de fatalitate şi respect care însoţeşte o previziune sau o profeţie:

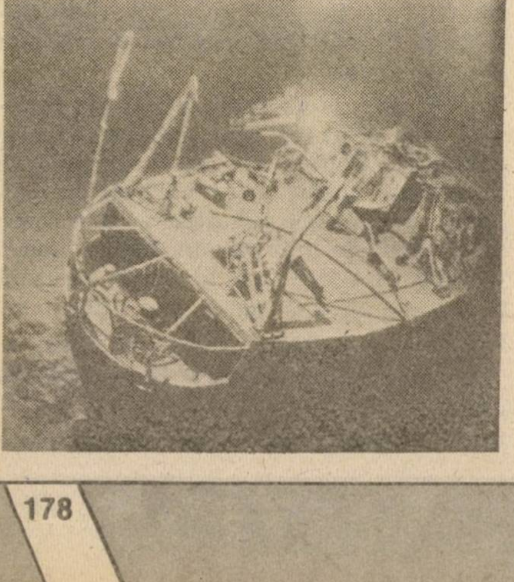
— Pîrîul o să aibă debit mare. Se umblă la Lac.

Pe după-amiază pîrîul avea debit mare, era tulbure şi noroios, nu se mai putea trece peste el, nu ne mai puteam scălda în el, nu mai puteam pescui, întunecatul fluid care se umfla din ce în ce mai tare ascundea acel rău de care „ele“, autorităţile, au hotărît să cureţe în taină Lacul.

ŞI pentru atîta vreme deci, ne-am ascultat părinţii şi nu ne-am apropiat de Lac. Ne preocupau alte lucruri, aveam alte curiozităţi, temeri, ambiţii. S-a încheiat anul şcolar. Am luat premiu, o carte mare, galbenă ca ochii de pisică. Cuprindea ediţii de ziare, Săptămînalul viermişorilor, scris probabil de viermişori, melci şi păianjeni.

Prima parte a vacanţei ne-am petrecut-o stînd în iarba înaltă de pe peluza din faţa casei, ronţăind codiţe de trifoi şi citind reviste despre insecte şi apoi comparîndu-le cu cele ce-şi duceau viaţa pe peluza noastră printre rădăcinile uscate de soare ale pirului, clopoţeilor, margaretelor, păpădiilor, trifoiului sau ale ierbii obişnuite. A venit miezul verii. Rumenii trandafiri îşi lepădau petalele în veşnicul refren plin de regret al mamei pe care îl auzeam an de an în această perioadă: „Trebuia

CĂLĂTORII... ÎNTRERUPTE

să fi făcut un 'potpourri' din petale, am o rețetă minunată de 'potpourri' în cartea lui Dr. Chase".

Mama n-a făcut 'potpourri' niciodată. Se certa numai cu tata, căci părerile lor asupra pronunției corecte a cuvîntului erau diferite.

Zilele deveneau insuportabil de lungi și de fierbinți. Cadourile de anul nou erau deja stricate sau nu ne mai interesau. Păpușile de celuloid erau fără mîini și picioare, cu fisuri în corpul roz aprins; cerneala invizibilă își scrisese mesajele secrete, jurnalele intime, enervant de subțiri (două rînduri pe zi) fuseseră umplute pe tot anul... Zilele pe plajă erau anoste, vestiarul era folosit ca magazie, așa încît eram siliți să ne schimbăm pentru scăldat în camera de jos care avea podeaua umedă și urme de tălpi și nisip și o fereastră minusculă zăbrelită (ceea ce mă făcea să cred că eram pe vremea Revoluției Franceze).

Zvonuri alarmante făceau înconjurul acestei lumi arzînde. Marea seca, în curînd puteai să ajungi pînă în Australia pe jos. Rechinii pătrunseseră dincoace de dig; un rechin atacase un băiețel și-i smulsese știți-voi-ce.

Înotam. Purtam costumele de baie cît era ziua de lungă. Renunțaserăm la cowboy și crescătoria de vite, la baseball și la tobogan și la „acele jocuri" în care îi imitam pe cei mari, cu iubiri și divorțuri, cu sărutări și palme, cu amantul ținut în taină pînă cînd soțul pleca din oraș. Totul ne obosea. Pămîntul era străbătut de crăpături adînci, iarba arsă de soare; cochilii licăreau prin colb, din groapa de gunoi improvizată în spatele casei veneau muștele; de pe tavan atîrnau, șerpuitoare, hîrtiile de prins muște; pe măsură ce hîrtiile erau mai populate, camera se umplea de un bîzîit frenetic. Pînă și pisica își scosese limba ei delicată, gîfîind în arșită.

1928 — Performanță feminină

● Am arătat că în 1911 căpitanul român Ion N. Păun a mers călare, de la București, la Paris, în 58 de zile. După trecerea a 17 ani, o franțuzoaică îndrăzneață, amintindu-și de isprava lui Păun, s-a hotărît să-i calce pe urme. A plecat din Paris, la 10 aprilie 1928, cu un singur cal — deci fără „ataș", cum a avut Păun. A sosit la București la 26 iunie, parcurgînd exact aceeași rută folosită de Păun, în 78 de zile. N-a bătut recordul mondial, dar s-a înscris, cu succes, printre marii performeri ai secolului. În fotografie o vedem pe curajoasa pariziană Marie Orange, la sosirea în București, unde a fost întîmpinată de un grup de ofițeri din regimentele de cavalerie.

I.M.

NE-AM dat seama, și ne-am bucurat, că venise vremea să înceapă școala. Cum era la școală? Trecuse atîta timp, ni se părea că n-am fost niciodată la școală, bineînțeles că uitaserăm tot ce-am învățat, cît de înspăimîntător, emoționant și ciudat avea să ni se pară totul! Unde aveam să mergem în prima zi, cine ne va fi profesor, cum se numeau noile manuale?

Cine ne va fi coleg de bancă, cine ne va fi cel mai bun prieten?

Pămîntul se auzea trosnind prin ceața toamnei timpurii și soarele de februarie usca pămîntul; chiar și noaptea tabla de fier ce proteja gura pivni-

ței rămînea caldă, cu pete de condens; zilele erau încă lungi, noaptea față în față cu ziua și între ele aproape nimic în afară de un somn agitat cu păturile pe podea și ferestrele larg deschise în calea moliilor cu ochi bulbucați ce se roteau prin întuneric și se izbeau într-una de pereți.

Zi după zi soarele era mereu la pîndă. Eram obosiți, aveam mîncărimi pe piele, bronzul se cojise și iar se cojise, pielea de pe tălpi ne era tăbăcită, în păr aveam numai praf, trupurile ne erau îngreunate de sarea mării și de sudoare, prosoapele aspre de sare.

Nu mai e mult pînă cînd începe școala, repetam noi și ne bucuram căci lecțiile aduceau umbra claselor și a coridoarelor; vestiarele erau răcoroase și ferite de soare. Și, deodată, uimitor de repede, în oraș s-a instaurat boala. Paralizie infantilă. Anunțuri în ziare, scrise cu negru, înșirînd numărul de cazuri, numărul de morți. Copii de oriunde, de la țară, din nord, din sud, de pe strada vecină.

Școlile nu s-au redeschis. Lecțiile veneau cu poșta, prost tipărite pe o hîrtie albă, grosolană, păreau improvizate, false, îți trezeau neîncrederea, nu puteau să se compare cu atracția soarelui care strălucea încă, se umfla, lumea avea să se facă cenușă, zilele erau prea lungi, nu era nimic de făcut, nu era nimic de făcut; lecțiile erau plicticoase; în odaia din față cu storul bleumarin tras pînă la jumătatea ferestrei și cu dungile minuscule de lumină care pătrundeau prin el, și hîrtiile cu lecțiile tipărite acoperite cu inexplicabile pete de cerneală ca și cum mașina care le tipărise s-ar fi stricat sau s-ar fi revoltat, lecțiile deveneau și mai plicticoase.

Egiptul antic și revărsarea Nilului. Nilul, cînd noi aveam pîrîul nostru care se revărsa!

— Păi, hai să mergem la pîrîu! spuneam noi, obosiți de toate astea.

APOI, într-o zi, cînd eram în culmea neastîmpărului, cînd muștele împotmolite pe hîrtie bîzîiau ca albinele, cînd lemnul curbat al casei trosnea din încheieturi de plictiseală, din nevoia de a face ceva în arșiță, am găsit din nou singura soluție în calea neastîmpărului.

Cineva spusese: Cum e pîrîul?

— Mediu.

— Bine.

Așa că am pornit-o în costume de baie, echipați cu nuiele din salcie.

— Să nu vă scoateți pălăriile de soare! ne strigase mama.

Știam. Cînd te bate soarele în cap faci insolație, cazi și nu te mai scoli. Insolația. Fulgerul. Pînă și mareea era o sperietoare pe coasta asta sudică. Lumea era plină de spaime.

— Și să nu mergeți pînă la Lac!

Inutilă povață. Aveam destule de făcut la viroagă și fără să mergem pînă la Lac. În primul rînd, perechile. Ne plăcea să dăm de urma unei perechi de îndrăgostiți și să-i urmărim. Ne distram făcînd glume pe seama lor. „Acum o s-o pupe“, spuneam, „uitați-vă acum! Mai mare dragu'. Țoc!“.

O altă distracție preferată de-a noastră era să mergem la furat prin livezi dar în vara asta merele erau mici și prăpădite și ascunse de frunze. Nici măcar îndrăgostiți nu mai erau. Toată viroaga era a noastră. Mergeam în susul

pîrîiaşului, lovind cu beţele, pălăvrăgeam şi cîntam, dar cînd cineva — fratele sau sora — spusese „Hai să mergem la Lac", ne-am oprit amuţiţi.

Ne-a cuprins un sentiment de teamă. Ştiam, la fel de bine precum ştiam cum ne cheamă şi adresa str. Stour 33 Insula Ohan Otago Noua Zeelandă Emisfera Sudică Globul Pămîntesc, că într-o bună zi aveam să mergem la Lac, dar ziua asta părea a fi la fel de îndepărtată ca şi terminarea liceului, luarea unei slujbe, căsătoria.

Şi apoi mai era şi agonia de a hotărî cînd e momentul prielnic — şi oare cum se putea lua o hotărîre asupra unor astfel de lucruri?

— Ştiţi şi voi, ni s-a spus să nu mergem, a spus cu sfială unul din noi.

Eu eram aceea. Pentru că la ora ceaiului mîncam pîine cu sirop, părul mi se făcuse roşu, la fel şi pielea, aşa că roşeam foarte uşor şi cei mari îşi dădeau imediat seama cînd spuneam o minciună.

— E departe, spusese sora cea mică.

— Laşo!

Dar era cu adevărat departe şi poate că ne-ar lua o zi şi o noapte să ajungem, poate că am fi nevoiţi să dormim printre pini, în ţipătul bufniţelor şi lîngă galeriile săpate de iepuri care ajungeau acum pînă în centrul pămîntului, acolo unde oalele cu plumb topit bolboroseau, gata să ne ia în primire dacă am călca greşit, şi apoi mai era un sunet ca o chemare a copacilor, un sunet al vorbirii pe treapta ei de maximă singurătate, unde înţelesul este o senzaţie ce nu-şi primeşte niciodată tălmăcirea şi asta la nesfîrşit, într-un fel de disperare, încercînd să atingă punctul în care este inteligibil.

Ştiam că pinii vorbesc aşa. Ne simţeam singuri ascultîndu-i, pentru că eram conştienţi că nu puteam să-i ajutăm să spună ce încercau să spună, căci de vreme ce nici măcar vîntul, atît de apropiat lor, nu-i putea ajuta, cum am fi putut noi?

Dar nu, nu puteam să ne petrecem noaptea pe marginea lacului, printre pini.

— Billy Whittaker şi gaşca lui au fost la Lac, Billy Whittaker şi Penele Albastre, într-o după-amiază.

— Şi-a zis cum era?

— Nu, n-a zis nimic.

— Odată a stat într-un plămîn de oţel.

Era adevărat. Chiar cu o zi sau două în urmă mama ne reamintise pe un ton menit să ne bage în sperieţi acel episod care ne trezea invidia şi în acelaşi timp ne umplea de spaimă. Acum doi ani Billy Whittaker a stat într-un plămîn de oţel. Paralizie infantilă.

Unii aveau noroc. Nici unul din noi nu îndrăznea să spere că va fi înconjurat vreodată de splendoarea unui plămîn de oţel; trebuia să ne mulţumim toată viaţa cu plămînii noştri.

— Mai mergem la Lac sau nu?

Cineva încerca să facă pe şeful, ca tata, „Mănînc şi eu un sandviş cu somon? Mănînc şi eu ceva azi?"

Loveam aerul cu beţele. Scoteau un sunet şuierător. Erau flexibile şi crude. Încercaserăm să facem din ele instrumente muzicale. De cîte ori nu rupseserăm crengi din salcie sau din soc pentru a ne face din ele fluiere, dar nu ieşise nici un alt sunet decît propria noastră voce. Şi de ce, dacă frecam două beţe, nu puteam să facem foc? De ce nu reuşeam niciodată să facem nimic din fărîmele de lume care ne înconjurau?

Pe cer trecea un avion. Ne-am lungit gîtul încercînd să citim ce scria sub ari-

DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

pă, căci făceam colecţie de numere de avioane.

Avionul dispăruse, într-o pată de soare.

— Mergem? întrebase cineva.

— Cînd e eclipsă nu vezi nimic. Nici păsările nu mai cîntă; se duc să se culce.

— Ei, mergem?

Bineînţeles că aveam să mergem. Temerile noastre nu erau pe deplin risipite, dar am pornit, urmînd pîrîul, spre Lac.

CE este acest Lac de acumulare? Mă tot gîndeam. Lumea spunea că e un Lac obişnuit. Eu credeam că întunericul se înfrăţise cu nişte roţi uriaşe care te decojeau şi te tăiau felii ca pe măr şi te trăgeau către ele cu o forţă demonică, cum eşti tras sub roţile trenului dacă stai pe marginea peronului. Ăsta e pericolul cînd intră trenul în gară şi tu trebuie să te apropii şi să-ţi săruţi mătuşile care sosesc cu el.

Am mers şi am mers, am lăsat în urmă cîmpurile de mazăre sălbatică, iarba proaspăt cosită, ciupercile, rugina, palmierii, răchita; şi apoi, la capătul viroagei, am intrat pe un teritoriu străin, cu garduri pe care nu le ştiam, cu sîrmă ghimpată ce ne sfîşia pielea şi hainele pe care le puseserăm peste costumele de baie pentru că ne era frig, deşi soarele era tot pe cer.

Am trecut de copaci uriaşi ce trăiau cu capul în nori, cu braţe uriaşe şi încheieturi ce trosneau de bătrîneţe şi de povara de a fi copaci, cu rădăcini îmbîrligate şi contorsionate, fără urmă de pămînt, ca oasele de pe care ai dat la o parte carnea. Trebuia să deschidem sau să sărim peste porţi ciudate, trebuia să punem la cale sau să dezbatem noi strategii, panouri ne anunţau că „Trecerea este interzisă; intruşii vor fi pedepsiţi". Şi apoi mai era soarele îndepărtat şi de neclintit care îşi vărsa fără blîndeţe suflarea fierbinte asupra noastră şi asupra oraşului, privindu-ne din sferele lui şi gîndindu-se la epidemia de paralizie infantilă şi la copiii obosiţi de vacanţă şi dornici să meargă iar la şcoala cu cărţile ei băţoase şi paginile foşnitoare, cu rigla curăţată, pe-o parte cu un soare răsărind între milimetrii zece şi doisprezece, cu creioanele noi care aşteaptă să fie ascuţite, cu resturile din ascuţitoare zburînd în şiruri lungi şi bucle maronii tivite cu roşu şi albastru; şcoala maronie, podelele goale, trop, trop pe coridoare în zilele cu ploaie!

Am ajuns la un padoc ciudat, un padoc pentru tauri, aflat în stăpînirea unui taur postat în iarba înaltă, lîngă poartă, un taur de Jersey lustruit ca un dulap, lucios ca arama; bîrnele grele ale împrejmuirii trosneau în unduirea ierbii.

— Are belciug în nas? E chiar taur sau e juncan?

Nasul îi era străpuns de un belciug, ceea ce însemna că sălbăticia îi fusese îmblînzită, sau cel puţin aşa credeam noi; putea fi priponit şi condus; chiar şi aşa, odată fusese sălbatic şi îşi păstrase mîndria, în vreme ce juncanii săltau şi se îngrămădeau şi alergau ca o apă prin padocuri, nu-ţi făceau nici o impresie, nu decupau nici o formă pe cer.

Taurul stătea singur.

Nu fusese domnul Bennet luat în coarne de un taur, de propriul lui taur îmblînzit şi trebuise să fie dus degrabă la spitalul Glenham, unde îi puseseră 33 de copci? Aducîndu-ne aminte de domnul Bennet ne-am strecurat cu băgare de seamă pe lîngă gardul padocului, gata să o luăm la sănătoasa.

Cineva spusese, „Ia uitaţi-vă, loveşte pămîntul cu copita".

Un taur care loveşte pămîntul cu copita se pregăteşte de atac. Am sărit în grabă din împrejmuire. Apoi, adunîndu-ne curajul, am luat-o pe ocolite pe după tufele din fundul padocului, am sărit gardul şi ne-am continuat drumul spre Lac.

PÎRÎUL se pierduse între maluri adînci. Acum apăruse înaintea noastră şi l-am salutat cu o uşurare pe care nu o simţeam, căci în cursul lui ascuns prin padoc suferise o schimbare, căpătase o formă şi o adîncime nouă, avea capri-

ciile unei ape necunoscute, înspumate, pe care nu o recunoşteam a fi cea a pîrîului nostru, care nu ne mai dădea nici un semn ca să-i ştim adîncimea. Părea să curgă prin albia sa fără să mai vrea să comunice cu noi. Şi ne-am dat seama, uimiţi, că deodată pîrîul nu mai era al nostru. Cine îl luase? De ce nu mai era al nostru? Ne-am continuat drumul, bătînd aerul cu beţele şi ne-am uitat supărarea. Am devenit iar veseli.

Pînă cînd cineva a spus că s-a făcut tîrziu şi atunci ne-am reamintit unul altuia că ziua soarele pare să stea nemişcat, rămîne prins ca un bold pe cer şi apoi, cînd nu te uiţi, o ia la vale cu repeziciune, ca şi cînd ar fi capul retezat al unui ţipar de aur, şi cade în mare, iar lumea se cufundă în întuneric.

— Aşa e numai la tropice.

Nu eram la tropice. Împărţirea lumii din atlas, pătrăţelele colorate diferit, cu latitudini şi longitudini, ne fascinau.

— În deşert, noaptea nisipul îngheaţă. Femeile poartă bucăţele de nisip...

— Grăunţi...

— grăunţi sau bucăţele de nisip ca nişte coliere, cămilele...

— cu gît de melc...

— cu coarne, au şi coarne?

— Minnie Stocks iese cu băieţii...

— Ştiu care e prietenul tău,
Te aşteaptă la portiţă,
Te aşteaptă la portiţă!

— N-o s-ajungem niciodată la Lac!

— A cui a fost ideea?

— Mi-am scrîntit glezna!

Cineva începuse să plîngă. Ne-am oprit.

— Mi-am scrîntit glezna.

A urmat o ceartă.

— Nu e scrîntită, e sucită.

— scrîntită.

— sucită.

— Bine, bine, e sucită. O să trebuiască să port un bandaj, o să merg în cîrje.

— Eu am avut odată cîrje. Uite. Am o cicatrice de cînd am căzut de pe picioroange. O cicatrice albă, ca un miriapod. La fluierul piciorului.

1934 — Exilat în noaptea polară

● La sfîrşitul lunii martie, cînd la noi începe primăvara, Antarctica intră în întunericul care o stăpîneşte aproape o jumătate de an. Pustiul de gheaţă din jurul Polului Sud stă astfel în noaptea polară, încremenit în adîncurile sale (calota de gheaţă are 2500 de metri grosime), iar la suprafaţă este măturat de uraganele care coboară mercurul din termometre pînă la minus 80 de grade. Acesta este decorul în care a trăit, singur, un turist ambiţios , de la 23 martie, pînă la 11 august 1934, îndeplinindu-şi cu rigurozitate şi misiunea propusă: studierea fenomenelor meteorologice. Omul acesta se numea Richard Byrd şi-şi alesese singur „exilul". Făcea parte din grupul unei expediţii americane plecate spre Polul Sud şi în timpul şederii sale la „Postul înaintat" — cum i s-a numit locul unde şi-a amplasat „cabana" săpată în gheaţă — tovarăşii săi de lucru s-au aflat la 180 de km depărtare, deci orice s-ar fi întîmplat, nu-i putea veni nimeni în ajutor. Isprava acestui turist-explorator rămîne unică şi plină de cutezanţă în istoria lumii polare.

I.M.

— Fluierul piciorului! Ce cuvînt caraghios! Fluierul piciorului. Te-a lovit vreodată cineva în fluierul piciorului?

— Fluierul piciorului, osul — caraghios...

— Ba e humerus...

— încheietură...

— gleznă scrîntită...

— gleznă sucită...

— panariţiu, unghie încarnată, rădă

cina părului, negi, meningită, paralizie infantilă...

Paralizie infantilă, paralizie infantilă, trebuie să mergi în cărucior și să ai tije la picioare și ți se lovesc genunchii.

— Cînd te bagă în plămînul de oțel, nu mai poți să ieși, îl încuie ca o cușcă...

— Te duc cu o ambulanță...

— ambulanță...

— ambulanță...

— Ambulanță la spital...

— la spital, cu ambulanța la spital...

— Paralizie infantilă...

— Balsamul lui Friar...

— Sirop de smochine, sirop de smochine din California...

— Pîrîul are debit mare!

Da, erau bule la suprafață și apa devenise noroioasă. Temerile ne-au fost risipite. Era același bătrîn pîrîu și, deodată, chiar în fața noastră, ne-a apărut plantația de pini și sunetul acela ca un oftat a ajuns deja pînă la noi, tulburîndu-ne. Ne-am apropiat, rămînînd aproape de malurile pîrîului recent revendicat, pînă cînd pîrîul ne-a abandonat din nou, continuîndu-și propriul său curs unde nu-l puteam urma și ne-am trezit printre pini, o fîșie îngustă, mai departe de care se întindea o suprafață de apă sclipitoare ce ne lua ochii, cu valuri mărunte de culoare gri agitîndu-se în mijloc. Nici bazin, nici rîu, nici mare.

— Lacul!

MIROSUL umed al acelor de pin ne-a învăluit. Nici urmă de păsări, doar veșnicul oftat al copacilor. Acum vedeam bine apa. Era perfect liniștită, cu excepția cîtorva valuri dinspre țărm, dar noi știam că nu este decît o aparență — altminteri, de ce s-ar teme oamenii de Lac? Tivul de pini tineri de pe margini, asemeni unor copaci de jucărie, unduiau cu vîntul, oftau și ne dezvăluiau tristele lor secrete. Lacul avea o aparență de ordine care ascundea o dezordine mult prea înspăimîntătoare ca să poată fi recunoscută pe față, ci numai cînd dormi profund sau visezi, cînd ești lipsit de apărare. Micile valuri inocente, scînteietoare, erau cînd verzi, cînd gri, dantele, frunze de salată; copacii oftau și ne spuneau să nu rupem tăcerea, șșșt, ca și cînd cineva dormea și nu trebuia deranjat — poate că asta ne tot spuneau copacii, să facem liniște, șșșt, ca nu cumva să trezim pe cine nu trebuia să se trezească niciodată.

Cine era? Dormea în Lac? De aceea se temeau oamenii de Lac?

Dar noi nu ne temeam de el, o, nu, nu era decît Lacul, nimic de temut, nu era decît un Lac obișnuit, împrejmuit de un gard și de copaci, cu o căsuță pe malul îndepărtat (cu roți înăuntru?), nimic de temut.

— Lacul, Lacul!

Un panou anunța: „Pericol! Lacul de acumulare."

Copleșiți de o bucurie spontană, ne-am cățărat peste gard, ne-am agățat de crengile mai joase ale copacilor, strigînd din cînd în cînd, uitîndu-ne posesiv și plini de încîntare la pînza de apă minunat de calmă și de amenințătoare.

— Lacul! Lacul! Lacul!

La un moment dat ni s-a părut că începe să se întunece — sau vina era doar a copacilor care furau lumina soa-

relui şi o ţineau deasupra capetelor? Unul dintre noi a rupt-o la fugă. Am pornit-o cu toţii deodată, dezlănţuit, fără să ne pese de gleznele scrîntite sau sucite, ieşind dintre copaci în plin soare unde pîrîul, dar nu mai era pîrîul nostru, ne aştepta. Am fi vrut să fie pîrîul nostru, cît de mult am fi vrut să fie pîrîul nostru! Nu ţinuserăm seama de scurgerea timpului. Era oare aproape de miezul nopţii? O să fim surprinşi de întuneric, o să fim nevoiţi să dormim pe malurile pîrîiaşului care nu mai era al nostru, printre mazăre sălbatică şi smocuri de iarbă şi oi moarte? Or să iasă ţiparii din pîrîu, cum ziceau oamenii, preschimbîndu-se pe întinsul padocului în oameni care or să ne ameninţe şi or să ne aţină calea, „Intruşii vor fi pedepsiţi", ţinîndu-se de braţ, cu haine lucioase, negre, legănîndu-se cu gurile căscate, gata să ne înghită? Or să ne mai lase să plecăm acasă peste livezi, de-a lungul viroagei? Poate că or să ne transmită paralizie infantilă, poate că n-o să mai fim în stare să mergem pînă acasă şi nimeni n-o să ştie de noi, şi n-or să ne aducă plămînul de oţel cu cheie specială!

AM ajuns acasă gîfîind şi plini de zgîrieturi. Ce ciudat! Soarele era încă în acelaşi loc pe cer!

Ne frămînta întrebarea: „Să spunem?"

Alegerea n-a fost a noastră. La intrare mama ne-a primit cu „N-aţi fost departe, copii, nu? Unde aţi fost? Sper că nu v-aţi apropiat de Lac?"

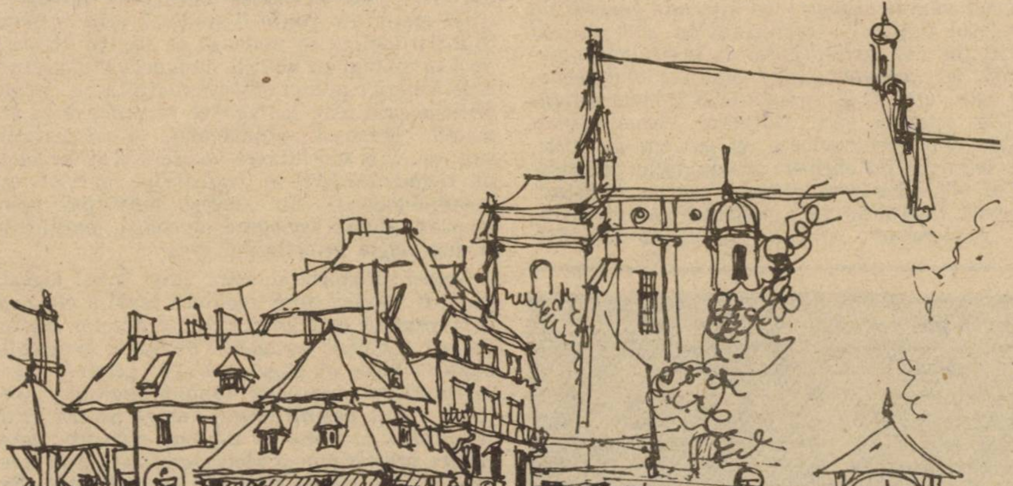
Tata şi-a ridicat privirea din ziar:

— Să nu vă prind că mergeţi la Lac!

N-am zis nimic. Cît de depăşiţi erau! Se temeau cu adevărat!

În româneşte de Mia NAZARIE

CROCHIU DE ARHITECT

Kazimierz Dolny (Polonia)

Vlad ENE

CĂLĂTORIE ÎN CORPUL UMAN

DESIGUR că titlul duce cu gîndul pe orice cititor, indiferent de pregătire, profesie ori sferă de preocupări, la visul ce cu siguranţă l-a dominat pe om încă de cînd a căpătat conştiinţa de sine: cunoaşterea propriului corp, a alcătuirii lui, a modului în care funcţionează prin corelarea tuturor funcţiilor într-un tot unitar, a modului în care *trăieşte*.

Cu siguranţă că ne-a fascinat pe toţi, mai ales pe cei care eram la vîrsta copilăriei sau a adolescenţei, filmul SF de succes al anilor '60 „Călătorie fantastică". El încerca, pe baza cunoştinţelor acumulate pînă în acel moment şi a ceea ce se anticipa, să imagineze o călătorie a unor savanţi prin interiorul corpului uman. Multe din cele văzute atunci — cu interesul generat de fabulosul ficţiunii — reprezintă în ziua de azi certitudini ale posibilităţilor de investigaţie medicală, iar „necunoscutele" organismului încep, una cîte una, să-şi încredinţeze tainele sofisticatelor aparate care asaltează corpul uman

Cele mai spectaculoase, şi extrem de utile, sînt tehnicile de obţinere a imaginilor organismului viu, adevărate „peisaje" pentru „turistul" obişnuit, însă informaţii preţioase pentru medicul „explorator". Aproape nu există clinician care să nu-şi bazeze analiza diagnostică pe rezultatul a cel puţin o investigaţie imagistică.

REMBRANDT: Lecţia de anatomie

AM putea porni călătoria noastră de oriunde, din oricare ungher al organismului uman prin intermediul uneia sau alteia dintre metode, dar să începem cu primul aparat investigat morfologic şi funcţional, cu prima metodă imagistică, adică tubul digestiv investigat radiologic standard, şi să încercăm să trăim fascinaţia pe care au simţit-o radiologii în vremea pionieratului iniţiat de descoperitorul metodei, posesor al premiului Nobel, Wilhelm Konrad Röntgen. Pătrundem astfel, odată cu bolusul de substanţă baritată, prin cavitatea bucală în faringe, a cărui motilitate poate fi studiată prin intermediul bariului ce se mulează pe pereţii acestuia, apoi în esofag, cu pliurile de mucoasă longitudinale. Ulterior putem observa motilitatea cardiei, orificiul prin care esofagul se racordează cu stomacul. Mucoasa stomacului, a intestinului subţire, ca şi motilitatea acestora sînt urmărite în timpii tardivi ai tranzitului baritat esogastro-duodenal. Cu aceeaşi substanţă opacă se poate studia retrograd mucoasa, motilitatea şi morfologia intestinului gros.

Totuşi călătoria noastră prin tubul digestiv nu ar fi veridică fără imaginea reală a mucoasei ce tapetează interiorul tuturor acestor organe. Pentru a obţine asemenea imagine, exploraţionistul a încercat să-şi „trimită" privirea direct în interiorul organelor tubului digestiv. Acest lucru a fost posibil iniţial numai pentru prima şi ultima porţiune a tubului digestiv, adică pentru oro-faringe şi rect, vizualizate prin intermediul unor tuburi rigide cu lumină caldă. Esogastroscoapele şi colonoscoapele moderne, dotate cu lumină rece, cu circuit de aspiraţie a secreţiilor şi de insuflaţie de aer, dar mai ales datorită flexibilităţii şi posibilităţilor de modificare din exterior a gradului de curbură a vîrfului endoscopului, permit obţinerea imaginii directe a tuturor proceselor patologice ce dau modificări morfologice ale mucoasei tubului digestiv. Aceste calităţi au făcut din *endoscopie* o metodă de investigaţie care în momentul de faţă ocupă în gastro-enterologie un loc egal ca importanţă cu *examenul radiologic*, plusul de diagnostic fiind adus de endoscopie şi prin

posibilitatea de a recolta fragmente de țesut patologic din leziuni situate pe aproape toată întinderea tubului digestiv.

Călătoria noastră poate continua tot pe baza imaginilor obținute prin vizualizare directă în interiorul arborelui traheo-bronșic cu ajutorul bronhoscopului. Ni se va înfățișa mucoasa respiratorie cu mulțimea ei de cili aflați în continuă mișcare dinspre interior spre exterior. Pot fi vizualizate astfel procesele tumorale ce se dezvoltă în trahee, bronhii principale sau bronhii lobare și segmentare sau zonele de compresie extrinsecă exercitate de tumori ce se dezvoltă în afara acestor structuri tubulare, diminuîndu-le diametrul (lumenul).

ITINERARUL călătoriei noastre va trebui să treacă și prin cavitatea abdominală cu cele două mari compartimente ale ei: spațiul intraperitoneal și cel retroperitoneal.

Și dacă spațiul intraperitoneal este explorat mai de mult prin semnele indirecte furnizate de examenul radiologic al abdomenului pe gol, de tranzitul baritat eso-gastro-duodenal sau direct prin *laparoscopie*, spațiul retroperitoneal nu a putut fi vizualizat mult timp, radiologul fiind nevoit să se mulțumească cu datele furnizate de urografie sau să apeleze la metode sîngerînde și incomode pentru bolnavi, ca *retropneumoperitoneul*.

Astăzi ne putem imagina o călătorie și printre structurile anatomice situate în aceste compartimente ale corpului uman prin intermediul *echografiei*, dar mai ales datorită „copilului teribil" al imagisticii moderne, *tomografia computerizată axială*.

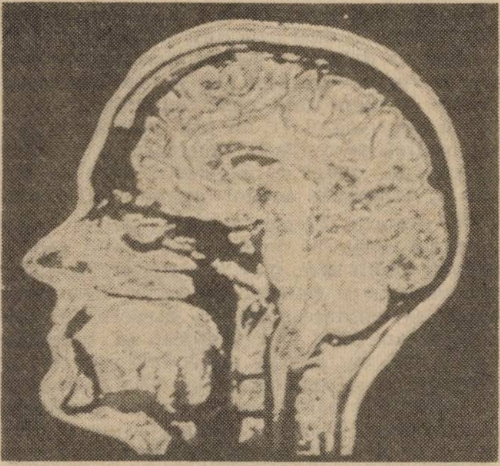
Datorită structurii și densității diferite, fiecare alcătuire anatomică reflectă specific un fascicul de ultrasunete orientat spre ea. Ecoul, captat și interpretat de un computer, se transformă în imagini (hărți) ale organelor, secțiuni în planuri diferite, în funcție de orientarea emițătorului de ultrasunete. Organele mari parenchimatoase ale abdomenului superior (ficatul, splina, rinichii) pot fi privite acum pe toate fețele și din toate unghiurile. Li se pot delimita perfect contururile, dimensiunile și rapoartele.

În incidențe speciale se pun în evidență vasele mari retroperitoneale (aorta și vena cavă inferioară), hilurile renale. Se pot studia foarte bine colecistul și componentele sistemului venos port ca și elementele hilului hepatic și splinic.

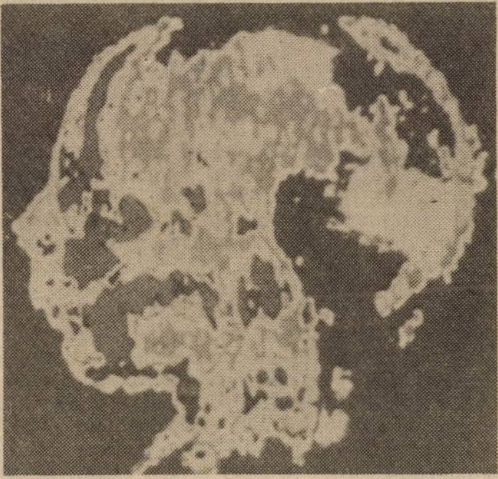
Rămîneau însă organe ascunse pe care explorarea ecografică nu le poate delimita precis (pancreasul) sau nu le poate vizualiza (suprarenalele). Chiar și încercările de vizualizare specifică a acestor organe prin intermediul unor substanțe radioactive cu tropism selectiv pentru aceste țesuturi nu au dat rezultatele scontate, scintigrafia rămînînd o metodă cu indicații restrînse în patologia subdiafragmatică.

CÎND B.N. Hounsfild primea premiul Nobel în 1976 pentru descoperirea algoritmului matematic de reconstrucție a imaginii în tomografia computerizată axială, lumea medicală realiza că se afla în fața unei noi metode de investigație imagistică ce urma să revoluționeze gîndirea diagnostică. Nici o metodă imagistică nu reușise pînă la apariția tomografiei computerizate (TC) să departajeze imaginea organelor în plan axial, deci să înlăture efectul de sumație a imaginii într-un singur plan (suprapuneri), generator de confuzii și greșeli de interpretare.

Călătoria noastră continuă prin intermediul secțiunilor axiale (perpendiculare pe axul longitudinal al corpului) în jurul și chiar în interiorul tuturor organelor din corpul uman. Posibilitățile de analiză densimetrică (de departajare a structurilor care au pe monitorul aparatului diferite tonalități de gri, în funcție de densitate) permit evidențierea exactă a formei, dimensiunilor, rapoartelor și structurii parenhimului organelor. Se pot pune în evidență procesele înlocuitoare de spațiu din interiorul organelor parenhimatoase și extinderea acestor procese la parenhimul din jur sau la organele vecine.

Imagine obținută prin rezonanță magnetică

Sonografie

Completarea examenelor cu administrarea endovenoasă a unei cantăţi de substanţă de contrast va diferenţia perfect structurile vasculare de restul organelor sau gradul de vascularizare a unor formaţiuni tumorale.

Prin intermediul TC au fost vizualizate perfect, pentru prima dată, pancreasul şi glandele suprarenale, sporul de diagnostic adus de metodă în afecţiunile acestor organe fiind enorm.

Tot datorită acestor metode putem purta itinerarul călătoriei noastre într-o altă zonă a corpului uman care, pînă la apariţia TC, părea de nepătruns cu metode neinvazive. Este vorba despre extremitatea cefalică. Structurile cerebrale nu au putut fi evidenţiate în totalitate pînă la TC, cu toate că manevrele invazive ca arteriografia şi pneumencefalografia reuşeau să dea informaţii utile în multe procese patologice intracraniene. Trunchiul cerebral, fosa posterioară, fosa pituitară cu glanda hipofiză, elementele de la baza craniului pot fi diferenţiate perfect pe secţiunile axiale TC sau pe imaginile obţinute din reconstrucţia pe diferite planuri furnizată la cerere de calculator.

Aproape că nu există afecţiune neurologică sau neurochirurgicală cu modificări morfologice în care să nu fie indicat examenul TC.

PRIN intermediul secţiunilor axiale furnizate de investigaţia TC, acum se pot departaja în cavitatea toracică structurile mediastinale. Dacă plămînul şi cordul pot fi studiate destul de bine de radiologia standard, mediastinul a reprezentat mult timp o altă regiune ascunsă investigaţiei imagistice. Aceasta deoarece mediastinul este o regiune în centrul toracelui redusă ca suprafaţă dar în care se găsesc adunate foarte multe organe, unele de importanţă vitală (cordul şi marile vase, traheea şi bronhiile principale, esofagul etc.). Odată cu apariţia TC, aceste organe nu mai reprezintă un „bloc" cu imagine unică pe radiografia standard, ci un complex unitar în care fiecare organ ocupă un loc bine definibil, cu limite precise în cadrul compartimentelor mediastinale.

Şi dacă tot am amintit de cord şi vasele mari, să ne continuăm călătoria prin corpul uman pătrunzînd în interiorul imensului arbore circulator. Din anul 1926, de cînd un student german în anul II la medicină a avut curiozitatea să vadă ce se întîmplă dacă îşi introduce un cateter în interiorul unei vene de la plica cotului, pentru ca după aceea să urce două etaje pe scări pînă la laboratorul de radiologie unde radiografia a arătat că vîrful cateterului se afla în atriul drept fără ca studentul să simtă nimic deosebit, investigarea arborelui circulator a devenit un lucru posibil.

Urmărind sub întăritorul de imagine al aparatului röntgen modul de progresie al cateterului prin vase sau în interiorul cordului, se pot face aprecieri asupra integrităţii pereţilor camerelor cardiace. Injectînd prin intermediul cateterului substanţă de contrast, se vizualizează selectiv anumite compartimente ale cordului sau un anumit teritoriu prin cateterizarea selectivă a unui anumit vas. Pot fi astfel înregistrate pe film cinematografic, bandă video sau filme radiologice imagini ale arborelui circulator din oricare regiune a corpului uman.

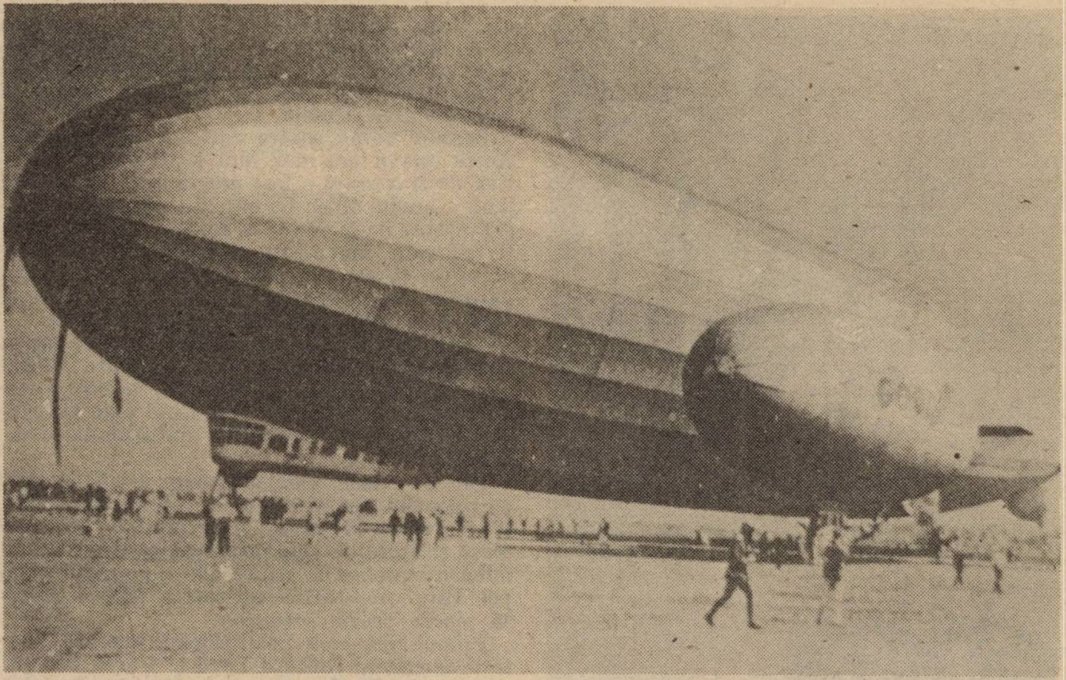
Introducerea tehnicii moderne de calcul în prelucrarea imaginilor obţinute prin *tehnica angiografică* descrisă mai sus a făcut ca dintr-o metodă invazivă care necesita puncţionarea unui traiect venos sau arterial mare (femural, axilar), aceasta să devină o metodă inofensivă care necesită introducerea unei mici cantităţi de substanţă de contrast într-o venă periferică (la plica cotului). Această minusculă cantitate de substanţă de contrast este suficientă pentru ca pe imaginile obţinute prin *angiografia cu substracţie numerică* să putem studia toate vasele din regiunea de interes a organismului, pe care am ales-o spre investigare.

ŞI călătoria noastră ar putea continua astfel în orice „colţişor" al corpului uman, coborînd spre structuri din ce în ce mai profunde ale organelor, ajungînd chiar pînă la structurile chimice elementare. Această performanţă a fost atinsă în zilele noastre de *rezonanţa magnetică nucleară*, metodă care, supunînd atomii ţesuturilor din organism unor interferenţe de cîmpuri magnetice cu o anumită energie şi timp de acţiune, reuşeşte să le imprime o anume energie ce este eliberată la surprimarea cîmpului magnetic care a generat-o. Această energie poate fi măsurată şi trimisă ca informaţie primară calculatorului care, după necesităţi, reconstruieşte imaginea ţesuturilor respective sau le poate face analiza spectroscopică.

Iar dacă adăugăm la posibilităţile de a obţine imagini din organismul uman enumerate mai sus pe cele care deocamdată sînt de domeniul viitorului, cum sînt *angioscopia*, *tomografia cu emisie de pozitroni* şi altele, putem înţelege ce va însemna investigaţia imagistică pentru medicina de mîine.

S-AR putea crede că diagnosticianul din ziua de azi este pus deseori în faţa dilemei reprezentate de alegerea tehnicii celei mai adecvate de investigare pentru cazul pe care îl îngrijeşte şi că deci se poate ajunge uşor la suprapunere de investigaţie, generatoare adesea de erori de diagnostic.

Cunoaşterea posibilităţilor şi limitelor fiecărei metode face însă că acestea să nu se suprapună. Nu există metodă care să le poată exclude cu desăvîrşire pe celelalte, nici chiar cele mai moderne, asistate de calculator. Medicul aflat la comanda acestor maşini minunate de diagnostic imagistic va conduce examenul şi va interpreta rezultatele în funcţie de datele clinice şi rezultatul celorlalte investigaţii. Clinicianul le va corela pe toate, fără a considera aprioric ca suveran rezultatul vreunei investigaţii, în aşa fel încît diagnosticul final să fie cît mai exact şi deci, implicit, tratamentul pe care îl va stabili să ducă la vindecarea bolnavului.

„Graf Zeppelin" la Los Angeles (1929)

Sorin ŞTEFĂNESCU şi Ştefan POPESCU

PE ARIPILE VÎNTULUI

• Europa — America, via Polul Nord

PRIN anii 1920, atingerea ambilor poli ai pămîntului fusese de mult realizată de expediţii terestre, dar exploratorii polari continuau să caute un ipotetic continent arctic greu de identificat totuşi în imensitatea oceanului îngheţat folosind mijloacele clasice de deplasare.

Roald Amundsen, cuceritorul Polului Sud şi al Pasajului de Nord-Vest (ocolirea prin nord a continentului american) are intuiţia că mijloacele aeronautice pot constitui o metodă mult mai bună de explorare şi cartografiere a ţinuturilor polare. În vîrstă de 53 de ani, deplasarea în vehicule aeriene i se pare, probabil, şi mult mai comodă.

În 1925 — cu sprijinul financiar al exploratorului american, inginerul Lincoln Ellswort — Amundsen achiziţionează două avioane *Dornier* şi, însoţit de amicul său, doi piloţi şi doi mecanici de bord, decolează în luna mai din Spritzbergen îndreptîndu-se spre Polul Nord. Dar unul din avioane se defectează şi ambele aterizează pe banchiză. După trei săptămîni de muncă pentru improvizarea unei piste de decolare, cei şase reuşesc cu greu să părăsească locul escalei forţate la bordul aparatului rămas utilizabil şi să revină la King's Bay, în Spitzbergen.

Drept urmare, Amundsen trage concluzia că avionul nu este cel mai indicat mijloc de zbor

DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

arctic și, pentru că dirijabilele ofereau o andurantă și o securitate mai bună (deși la un preț mult mai mare) evaluează posibilitățile procurării unui astfel de aparat.

În 1925 doar trei țări dispuneau de dirijabile cu rază mare de acțiune: Anglia utiliza curent pe *R33*, Statele Unite tocmai recepționaseră *Los Angeles* iar Italia nu prea știa ce misiuni să-i încredințeze lui *N1*, lansat în 1923 de firma *Costruzzione Aeronauticii*.

Angajat al firmei Construzzione Aeronauticii din 1915, tînărul inginer *Umberto Nobile* urcase rapid treptele ierarhice ajungînd coproprietar și nume de prestigiu în lumea constructorilor de dirijabile.

Date fiind circumstanțele, toți au fost de acord că *N1* era soluția cea mai fericită. Drept urmare, guvernul italian oferi exploratorilor dirijabilul (gratuit) cu condiția ca expediția să se desfășoare sub pavilion italian. Amundsen nu acceptă, dar începe tratative pentru cumpărarea aparatului. O dată afacerea perfectată, *N1* fu rebotezat *Norge* (Norvegia) iar Nobile e angajat ca pilot împreună cu cinci mecanici italieni. Restul echipajului era format din vechi colaboratori ai lui Amundsen din precedentele sale expediții arctice, printre care Ruser-Larsen, pilotul hidroavionului *N-25* la tentativa de zbor polar eșuată în 1925. În cursul zborului cu *Norge*, Ruser-Larsen a îndeplinit misiunea de navigator. Alături de Amundsen și Ellsworth, la expediția din 1926 mai participa și suedezul Finn Malmgren, profesor de meteorologie la Universitatea Upsala.

Sezonul optim pentru parcurgerea Oceanului Arctic este în luna mai, fapt pentru care tentativa de traversare a fost programată în această lună a anului 1926. La sfîrșitul lui martie deci, *N1* pleacă de la Roma spre Spitzbergen, unde îl așteaptă Amundsen și Ellsworth. Traseul, cu multe escale, este parcurs în șase săptămîni datorită unor defecțiuni apărute la motoare și capriciilor primăverii din Europa de nord.

La King's Bay fusese construit (la comanda *Aeroclubului* Norvegiei, care organiza oficial expediția) un catarg de ancorare, la care *Norge* a fost fixat în ziua de 7 mai, fiind apoi transferat în hangarul pregătit la dimensiunile aeronavei.

Din nou, însă, ghinionul pare a-l fi urmărit pe colonelul (recent avansat) Nobile. Unul dintre motoarele *Maybach* ale dirijabilului se defectează și operațiile de înlocuire a acestuia determină o amînare de cîteva zile a zborului peste pol. Este exact întîrzierea care îl face pe *Norge* să piardă ocazia *premierei*.

Primul zbor *peste* Polul Nord îl execută aviatorii americani Richard Byrd și Floyd Bennet, cu un avion *Fokker*, la 9 mai 1926, decolînd tot de la King's Bay, în timp ce mecanicii italieni și norvegieni ai lui Nobile schimbă motorul defect. Cei doi piloți americani fac zborul Spitzbergen-Polul Nord și retur în aproape 16 ore. Mai tîrziu, Byrd va completa cu numele său și rubrica „primul zbor peste Polul Sud" (în 1928), urmînd apoi alte însemnate contribuții la explorarea continentului antarctic. Dar victoria obținută în mai 1926 este prima de mare rezonanță în cariera sa de zburător polar, cu atît mai mult cu cît locul doi cuprindea trei nume deja cunoscute: Amundsen-Ellsworth-Nobile.

Celor trei nu le rămînea decît să-și revendice prioritatea unui zbor intercontinental transpolar. Planul de navigație prevede ruta Spitzbergen-Polul Nord-Alaska, deci Europa-America peste pol. Este materializarea visului pentru care au pierit Solomon August André și tovarășii săi, cu aproape treizeci de ani înainte.

Cu motorul înlocuit, cu sistemele verificate, dar cu conducătorii cam nervoși, *Norge* decolează la 11 mai de la King's Bay către Pol.

Zborul se desfășoară fără peripeții (deși Amundsen menționează mai tîrziu grave erori de pilotaj comise de Nobile) și, la 12 mai, aeronava survolează punctul geografic al Polului Nord, unde sînt aruncate drapele norvegiene, americane și italiene (acestea din urmă într-o cantitate mult mai mare și nu chiar exact la pol, după afirmațiile lui Amundsen).

Dirijabilul își continuă drumul către continentul american, favorizat de vînturile prielnice, parcă menite să confirme ipoteza îmbrățișată de inginerul André cu trei decenii mai devreme.

Zburînd aproape ca un balon liber și beneficiind de calculele de navigație impecabile ale

lui Larsen și Ellsworth, *Norge* atinge coasta nordică a peninsulei Alaska la 13 mai, iar la 14 mai aterizează la Teller, o mică localitate situată la sud-vest. Nobile apreciază că etapa Spitzbergen-Alaska a fost mai ușoară decît călătoria de la Roma la King's Bay.

Oricum, aeronauții sînt primiți în triumf în America, fiind sărbătoriți în toată lumea pentru rezultatul remarcabil al zborului. *Norge* este demontat în Alaska.

Din acest punct, traiectoriile celor trei personaje centrale se despart, lăsînd loc unor rivalități, uneori destul de violente.

În cea dintîi relatare a călătoriei, în cartea *Prima traversare a Oceanului Arctic*, Amundsen și Ellsworth prezintă o imagine idilică a relațiilor dintre participanții la zbor: „De la un capăt la altul al călătoriei, toată lumea a fost amabilă. N-am putut citi pe nici o față vreo expresie dezagreabilă..."

În curînd însă, în special între Nobile și Amundsen, se face publică o aversiune puternică, iscată, se pare, din controversa în privința contribuției și meritelor fiecăruia în succesul raidului transpolar.

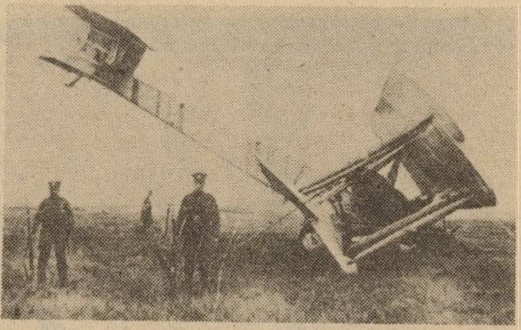
La ordinul guvernului italian, care începe brusc să-l aprecieze, Nobile întreprinde un turneu de propagandă în America și publică în presă relatarea sa asupra zborului, ceea ce îl cam irită pe Amundsen.

Norvegianul își publică propria sa versiune, în care nu scapă nici un prilej de a-i reproșa colonelului italian o gamă largă de defecte, pornind de la incompetență și terminînd cu grandomania. Un biograf al lui Nobile a avut răbdarea să numere în cartea lui Amundsen nu mai puțin de 56 de epitete (nelaudative) la adresa pilotului lui *Norge*. Se pare că episodul care a avut darul să-l supere cel mai mult pe bătrînul explorator arctic a fost legat de aplicarea cu discriminare de către Nobile a prescripțiilor de limitare a greutății bagajelor îmbarcate la bordul dirijabilului. Deși norvegienilor le fusese interzisă aducerea la bord a oricăror echipamente în afara strictului necesar, comandantul și doi dintre ceilalți italieni au apărut, la debarcarea la Seattle, îmbrăcați în uniforme de gală „împopoțonate", cum le califică Amundsen.

Pe de altă parte, răspunzînd atacurilor, Nobile explică ostilitatea „marii vedete în declin, dormind pe lauri" ca avînd originea în încărcarea nervoasă a unui Amundsen „încăpățînat și iritabil, silit să stea într-o cabină strîmtă..."

De altfel, Nobile apreciază că „bilanțul științific al expediției din 1926 a fost nul".

Ambele puncte de vedere par mai mult sau mai puțin subiective, dar starea de rivalitate născută între cele două personalități (atît de diferite din punct de vedere al temperamentului, experienței și aspirațiilor) va avea o contribuție importantă în inițierea unei alte expediții, doi ani mai tîrziu, în urma căreia Amundsen își va pierde viața, plecînd în căutarea lui Nobile, prăbușit cu aeronava pe banchiza arctică.

CĂLĂTORII... ÎNTRERUPTE

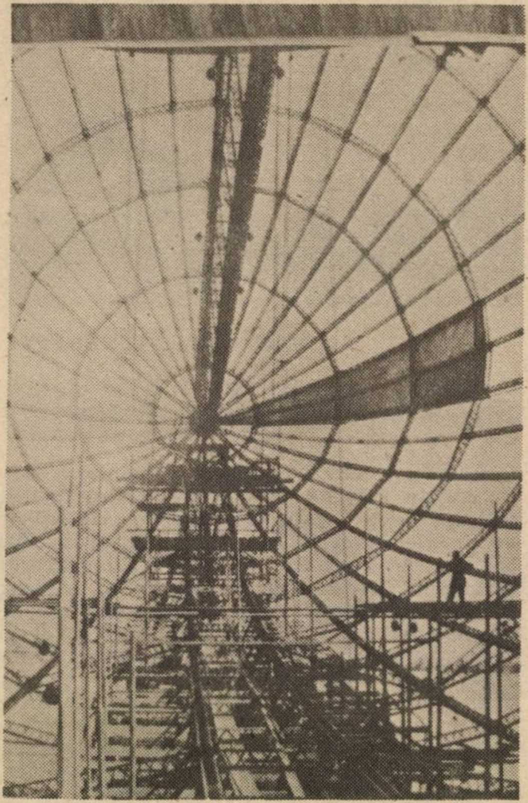
• Europa — America și retur

TRAVERSAREA în zbor a Oceanului Atlantic era, în 1919, obiectivul mult rîvnit de toți marii aviatori ai epocii. Estimarea condițiilor unui astfel de raid făcea obiectul unor discuții aprinse. Avionul care ar fi întreprins zborul trebuia să fie construit în mod special, să aibă o tracțiune deosebită și o mare capacitate de combustibil. Ruta urmată trebuia să fie peste Terra Nova și Irlanda, pentru drumul din America spre Europa, și peste Azore pentru drumul de la est la vest. În aceste condiții, în lipsa aparatelor construite special, s-a recurs la hidroavioane de mare capacitate, care ofereau posibilitatea amerizării în cazurile de necesitate.

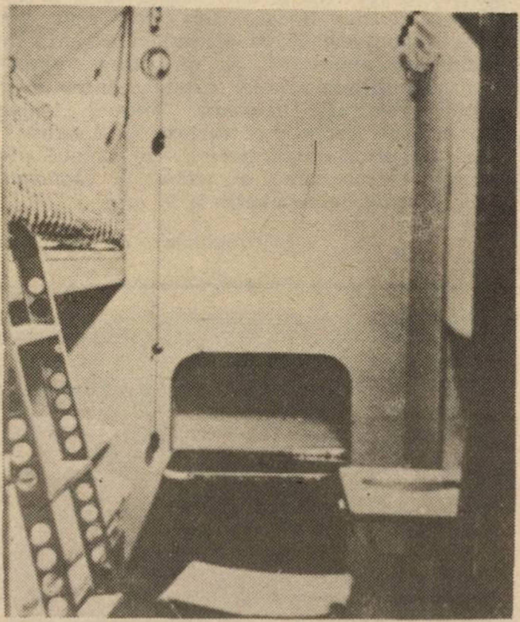
Deși mai multe încercări s-au desfășurat de la începutul anului 1919, singura expediție cu hidroavioane care s-a bucurat de un oarecare rezultat a fost cea a unei flotile de 3 hidroavioane *Curtiss Wright* care au plecat din Terra Nova (deci de pe o insulă apropiată de continentul american), pe un traseu marcat de nave militare trimise special pentru a le asigura asistența necesară. Traseul trecea prin insulele Azore și se încheia la Lisabona. După 11 zile și două escale, numai unul din cele trei hidroavioane, cel pilotat de căpitanul Read, a ajuns la destinație la 27 mai.

(Continuare în pag. 194)

Structura rigidă a unui dirijabil

Dirijabilul „Hindenburg" — cabina de pasageri

O mărturie

ÎNTRE cei peste 1000 de pasageri transportați de *Hindenburg** în 1936 s-a aflat și o româncă, Elena Bran, care a adunat impresiile sale în volumul intitulat *Cu Zeppelinul spre America*. Amănuntele călătoriei reușesc să dea culoare inedită unei *aventuri* echivalente astăzi cu o călătorie cu naveta spațială.

„Bucuria mea nu era mică, scăpam de groaza răului de mare și aveam posibilitatea să plutesc și eu în aer, dorință ce mă urmărea din copilărie (...)

Înainte de a ne urca în *Zeppelin*, am ținut să-l vedem de aproape. Era imens, avea peste 200 de metri lungime. Pe partea de jos a navei se aflau ferestrele cabinelor. Cum îl priveam din hală, cabinele și ferestrele mi s-au părut incomode și mici. Începusem să-mi regret curajul, dar tăceam..."

Călătoarea notează apoi cîteva formalități obligatorii înainte de îmbarcare, printre care și vizita medicală, constînd dintr-o examinare a dinților și ochilor. Posesorii de pașapoarte diplomatice erau recunoscuți ca avînd ochii și dinții perfecți, fiind scutiți de vizita medicală.

Secvența decolării a produs o puternică impresie asupra pasagerilor, prin lipsa sesizării momentului:

„Novicii eram nerăbdători să vedem ce senzație vom avea la decolare. Cum nimeni nu prea mîncase în seara aceea (decolarea a avut loc la ora 23, deși formalitățile de îmbarcare începuseră la ora 16 — n.n.) vedem cu bucurie sosirea chelnerilor cu tăvile încărcate cu diferite tartine. Ca lupii ne aruncăm asupra bunătăților, dar cu prima tartină în mînă, vedem Frankfurtul luminat cum se depărta. Ne găseam în văzduh, fără a fi simțit ceva".

Pe călători îi așteaptă noi surprize, pe măsură ce iau contact cu compartimentele aeronavei, care „se aseamănă cu ale unui vapor. Salonul și sala de mese aveau fiecare cîte 20 de metri lungime; confortabil mobilate, cu mobilă ușoară, din metal. În salon se găsea și un pian cu coadă (...) ce stîrni unele discuții printre călători, unii dorind să se culce la ora 10 seara, iar alții să cînte pînă la 2 dimineața".

Dar, mai presus de toate, impresionează sentimentul zborului, al plutirii prin văzduh, a cărui experiență o avuseseră foarte puțini profani pînă atunci:

---

* *H. a fost lansat la 4 martie 1936. În același an a executat zece traversări ale Atlanticului, dus-întors. La prima traversare din anul următor, la 6 mai, dirijabilul gigant a fost distrus de incendiu, în timpul manevrelor de aterizare pe țărmul american. Și-au pierdut viața cu acest prilej 36 de persoane. Ca urmare, pentru multe zeci de ani s-a renunțat la dirijabile.*

„Simţeam o mare plăcere de a mă găsi întîia oară în văzduh, îmi pierise complet somnul; nu mă mai puteam despărţi de fereastră, privind cum sub noi zburau ca un gînd păduri, drumuri, sate, ape. Domul din Colonia niciodată nu mi s-a părut mai măreţ. Nu-mi închipuiam vreodată că, zburînd, poţi să vezi pămîntul atît de frumos...

A doua zi dimineaţă, navigam printre nori. Aceştia fugeau în direcţie opusă nouă: ceea ce nu era lipsit de farmec, aveai impresia că, scoţînd mîna pe fereastră, ai fi putut prinde norii. Te aflai parcă pe altă lume..."

Călătoare avizată, animată şi de obişnuita curiozitate feminină, Elena Bran descrie cu precizie configuraţia interiorului navei, impresionată de funcţionalitatea spaţiilor pentru pasageri, de prezenţa la bord a unor facilităţi neaşteptate (oficiu poştal, magazin cu suveniruri, salon de fumat etc.) dar şi de zona **necomercială:**

„...Căpitanul Lehmann invită în acea zi pasagerii, în grupuri de cîte patru, să viziteze *Zeppelinul.* După ce am văzut bucătăria, printr-o scară mică am trecut în corpul navei. Pe o punte îngustă, drept la mijloc, ne-am dus pînă la nacelă; de o parte şi de alta a punţii se înşiruiau diferite butoaie cu apă, ulei etc. Mergînd în lungul *Zeppelinului,* îi vedeai construcţia subţire de aluminiu, în formă de cuburi (?) umplute cu hidrogen şi învelişul subţire, făcut dintr-o mătase uşoară, ce se mişca tot timpul, ca un freamăt de frunze. Nacela se despărţea în două: în partea dintîi, cum intrai, se făceau calculele pentru navigaţie, iar în cea din faţă se găsea cîrma, întocmai ca la un vapor... Dacă în interiorul cabinelor şi al saloanelor te credeai într-o casă sau pe un vapor ce naviga pe mare lină, în nacelă aveai senzaţia de a fi suspendat în vid. Senzaţia o producea atîrnarea nacelei sub Zeppelin şi înconjurarea ei numai cu geamuri, astfel că ochiul nu era încătuşat de nimic, nu vedeai decît apă şi cer..."

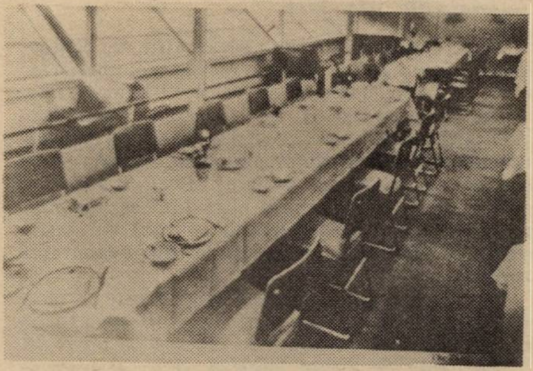
Cu o neobişnuită intuiţie a ritmului progresului, o comparaţie semnificativă este apoi propusă cititorului:

„După 48 de ore (de traversare a Oceanului — n.a.) am sosit la Coasta Americii. Cînd te gîndeşti că în 1848 puneai 75 de zile între Europa şi America şi noi trecusem în 1936 Oceanul în numai 48 de ore, te întrebi ce va fi mai tîrziu?"

Nu putem încheia evocarea acestei inedite experienţe a călătoarei de acum 50 de ani fără a cita impresia generală lăsată de confortul călătoriei:

„...naviga lin, fără zguduituri şi păstra tot timpul linia orizontală, aveai senzaţia de a sta pe loc, numai deasupra coastelor şi a oraşelor Zeppelinul avea o uşoară înclinare, în momentul cînd se ridica mai sus, apoi îşi relua planul orizontal. În liniştea nopţii, culcat în pat, auzeai spintecarea aerului de către navă, printr-un fîşîit mult mai slab, dar identic cu zgomotul produs de vapor la tăierea undelor şi pe care îl auzi din cabinele aflate lîngă apă.

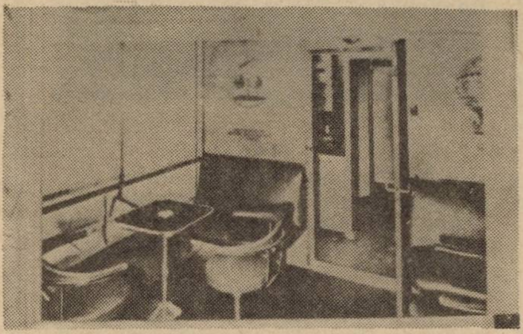
În tot timpul călătoriei, într-o noapte, am trecut două ore şi prin furtună. Furtuna n-a fost simţită de nimeni, ceea ce dovedeşte cît de liniştit se călătorea cu *Zeppelinul...*"

Dirijabilul „Hindenburg" — sala de mese

Dirijabilul „Hindenburg" — salonul mare

Dirijabilul „Hindenburg" — fumoarul

(Urmare din pag. 191)

La 14 iunie, după două săptămîni, un echipaj englez compus din Alcock și Brown, decolează tot din Terra Nova, cu un avion Vickers-Vimy, pregătit special și, după 16 ore, în care n-au prea știut unde se află și dacă vor supraviețui condițiilor meteo grele, nimeresc Irlanda unde aterizează, capotînd avionul. Performanța lor este omologată ca primul zbor fără escală între noul și vechiul continent, chiar dacă s-a desfășurat de fapt între două insule din vecinătatea acestora.

Aceste raiduri cu avioane, desfășurate cu mari peripeții și cu riscuri enorme, sînt urmate, la cîteva zile, de „călătoria de plăcere" a lui *R 34*.

Construit de firma engleză *W.G. Armstrong Withworth Co*, dirijabilul *R 34* avea o lungime de 196 m și o capacitate de 55 460 m³. Propulsat de cinci motoare *Sunbeam Maori IV* a 250 CP fiecare, putea atinge 95 km/h, rezerva de combustibil permițîndu-i, pe o vreme calmă, o autonomie de 7 750 km.

Imediat după încheierea zborurilor de probă (între 14 martie și 30 iunie 1919), *R 34* a decolat în dimineața zilei de 2 iulie de la East Fortune, Scoția, îndreptîndu-se către America, unde a aterizat în seara zilei de 6 iulie, după 108 ore de zbor. Echipajul a fost primit cu entuziasm pe cîmpul de aterizare de la baza navală Mineola, statul New York. Poza maiorului Scott a apărut pe prima pagină a tuturor ziarelor, împreună cu cea a aeronavei care făcuse prima traversare aeriană fără escală a Atlanticului de Nord. La banchetul oferit de municipalitatea New Yorkului, este servit un tort uriaș în formă de... dirijabil. America întrevedea pentru prima dată posibilitatea realistă a legăturii cu vechiul continent pe calea aerului.

După o odihnă de trei zile, în care s-au verificat structura și sistemele aeronavei, în ziua de 10 iulie, *R 34* pornește înapoi către Anglia. Zborul se desfășoară în condiții destul de favorabile, pe o vreme perfectă și dirijabilul reușește să străbată calea de întoarcere într-un timp neașteptat de scurt: doar 75 de ore. Aterizarea programată la Pulham, în Norfolk, s-a efectuat la 13 iulie 1919.

Zborul acesta istoric a pus în evidență pentru prima dată o realitate de mult discutată privind sensul curenților de aer deasupra zonei de nord a Atlanticului. S-a confirmat cu acest prilej faptul că vînturile de la vest la est fac mult mai ușoară traversarea dinspre America spre Europa decît invers. Este motivul pentru care prima traversare fără escală cu un avion a fost efectuată de Lindberg în mai 1927 de la vest la est, în timp ce traversarea în sens contrar a avut loc pentru prima dată abia în septembrie 1930, fiind realizată de aviatorii francezi Costes și Belonte.

După zborul transatlantic, *R 34* a avut destul de puțin de supraviețuit: la 12 ianuarie 1921 a fost grav avariat în urma unei coliziuni cu un deal.

1934 — Cu butoiul pe Dunăre

• Încă un cutezător: caporalul Nicolae Constantinov, din regimentul 1 Artilerie, Timișoara. Și-a construit singur o ambarcațiune, dintr-un... butoi vechi, și a călătorit cu ea, de la Timișoara, pe rîul Bega, apoi pe Dunăre și pe Dîmbovița, pînă la București. Plimbarea a fost făcută cu bine, dar cu primejdii mari, mai ales pe Dunăre, unde valurile repezi aruncau după voia lor barca-butoi. Iar eforturile cele mai mari le-a depus bravul turist pe Dîmbovița, în lupta cu puternicul curs al apei care nu o singură dată i-a întors butoiul înapoi spre Dunăre. Cînd a ajuns la București, unde era așteptat, camarazii săi din regimentele de artilerie i-au făcut o primire sărbătorească, iar ziarele și revistele i-au dedicat frumoase articole de laudă și prețuire. Nemaipomenita cursă a fost realizată în luna iulie 1934.

I.M.

• Călătorind peste Atlantic

PRIMA călătorie transatlantică avînd pasageri la bord începe la 11 octombrie 1928. Trecuse abia un an de cînd Parisul îl aclamase pe Charles Lindbergh pentru performanța de a fi străbătut, fără escală, în premieră, distanța Roosevelt Field (Long Island) — Le Bourget, într-un aeroplan de construcție specială, de tip *Ryan*, numit *Spirit of Saint Louis*.

Printre pasagerii primei curse comerciale întreprinse de *Graf Zeppelin* se află reporteri ai marilor ziare, doi pictori, doi fotografi, 3 reprezentanți ai guvernului. În total 20 de pasageri și 40 de membri ai echipajului. Prețul unui bilet e pe măsura evenimentului: 3 000 dolari (aproape 90 000 astăzi).

La comandă se află căpitanul Lehmann, dar conducerea generală aparține doctorului Eckener. În 1917, la moartea contelui Zeppelin, conducerea companiei revenise nepotului acestuia, baronul von Gemmingen, succedat în 1923 de Hugo Eckener. Visînd în continuare la stabilirea unui serviciu transatlantic de pasageri, dr. Eckener a avut un rol deosebit în mobilizarea tuturor mijloacelor pentru realizarea acestui proiect.

Plecarea în prima cursă nu a fost lipsită de peripeții: singura femeie de pe lista pasagerilor, Lady Drummond Hay, reporteră a ziarului *New York Times*, nu a apărut în hangar decît în ultima clipă, fiind pe punctul de a rata îmbarcarea. Scările de îmbarcare fuseseră deja escamotate și începuseră manevrele de decolare. Ziarista a trebuit să fie trasă pe unul din geamurile gondolei de comandă. Abia ajunsă înăuntru, a exclamat, cuprinsă de panică, „Opriți, opriți! Mi-am uitat haina de blană!".

O mașină a fost trimisă la hotel și numai după ce haina a fost recuperată, Graf Zeppelin a putut decola, la ora 7,55 seara.

După ce a survolat Valea Ronului și Coasta de Azur, dirijabilul a depășit Gibraltarul, la răsăritul soarelui, în cea de-a doua zi, îndreptîndu-se către America. Aeronava își schimbă cursul, pentru a ataca frontal limita zonei de joasă presiune din Atlantic. Prima rafală de vînt și ploaie scutură aparatul, răsturnînd ceștile de cafea din salon și spărgînd cîteva piese de veselă din bucătărie. Apoi zborul redevine liniștit.

Cîteva minute mai tîrziu, unul dintre mecanici sosește precipitat în gondola de comandă, raportînd că pînza de pe cîrma orizontală dreaptă s-a rupt și fîșiile flutură în curentul de aer.

Dr. Eckener ordonă oprirea motoarelor, pentru reducerea vitezei, și cere să se ofere voluntari dintre membrii echipajului pentru executarea reparației în zbor. Se oferă 6 temerari, printre care și inginerul timonier Enud Eckener, fiul doctorului Eckener. Legați de frînghii, menținîndu-se în echilibru asemenea marinarilor pe arborada unei nave cu vele în furtună (o mînă pentru navă, o mînă pentru sine), ei îl asistă pe șeful structurist Knorr, care coase un înveliș nou în locul celui deteriorat. Dar nava se îngreunează treptat din cauza îmbibării cu apă de ploaie. Cu motoarele oprite a pierdut ceva din portanță și se îndreaptă încet către valurile înspumate ale oceanului. Dr. Eckener știe că dacă ar porni motoarele, echipa de intervenție ar putea fi măturată de curentul de aer puternic. De aceea, urmărește cu înfrigurare acele altimetrului. Cînd acestea indică 100 m, Eckener dă ordinul: „Motoarele 3 și 4 cu toată viteza înainte". Din fericire șeful structurist Knorr reușise să termine la timp reparația și echipa revine în ultimul moment în siguranța navei, care își reia drumul către New York.

Pentru a menaja ampenajul avariat, dirijabilul continuă drumul, dintr-o furtună în alta, la numai jumătate din viteza maximă.

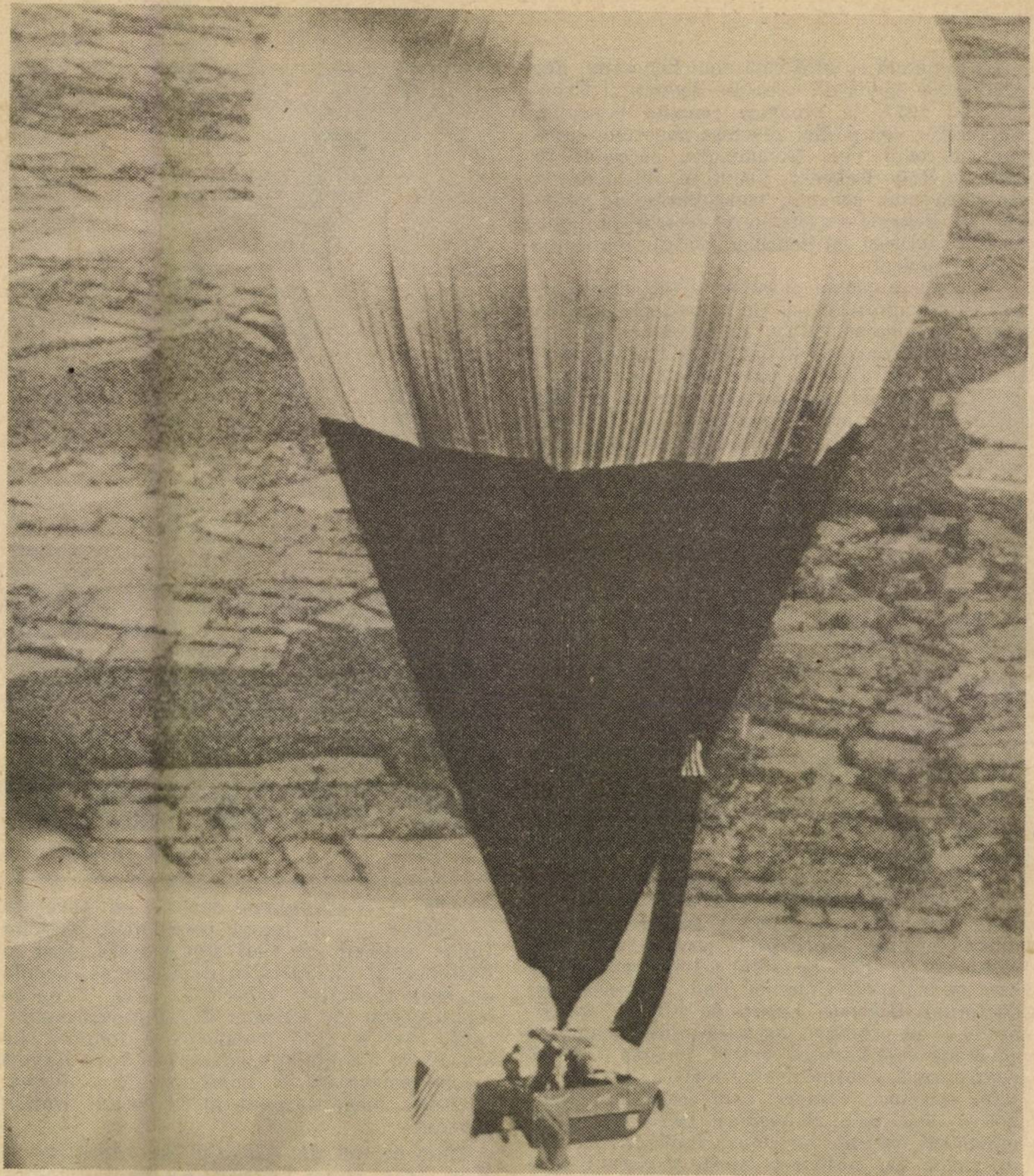
La ora 11, în ziua de 15 octombrie zăresc coasta, în dreptul statului Maryland. La 12,28 survolează Washingtonul, lansînd cu parașuta un buchet de flori pentru președintele Statelor Unite. Buchete de flori sînt lansate apoi la Baltimore și Philadelphia, după care se execută un ocol al Statuii Libertății. *Graf Zeppelin* este escortat de avioane de vînătoare americane, care execută loopinguri și tonouri. La ora 17,58, dirijabilul aterizează la baza navală special amenajată la Lakehurst, New Jersey. Călătoria, lungă de peste 10 000 de km, durase 111 ore.

Întrecere de montgolfiere

Timp de trei zile echipajul este sărbătorit la New York. Hugo Eckener, căpitanii Fleming, von Schiller și Lehmann sînt primiți la Casa Albă de către președintele Coolidge.

Cîrma orizontală avariată este reparată și două săptămîni mai tîrziu, la 29 octombrie ora 1,55 dimineața, *Graf Zeppelin* pornește înapoi către Europa, avînd la bord 25 de pasageri (tot 3000 biletul) și un cîine. În afară de aceștia, dirijabilul mai transportă 48 de saci de poștă și 331 de colete, douăsprezece tone de marfă, printre care un balot de bumbac ce urmează a fi vîndut la bursa Bremen în folosul echipajului. În cursul unei verificări în interiorul nacelei, după ce au depășit coasta Americii, căpitanul von Schiller descoperă un băiat de

„Double Eagle II" aproape de coasta britanică (aug. 1978)

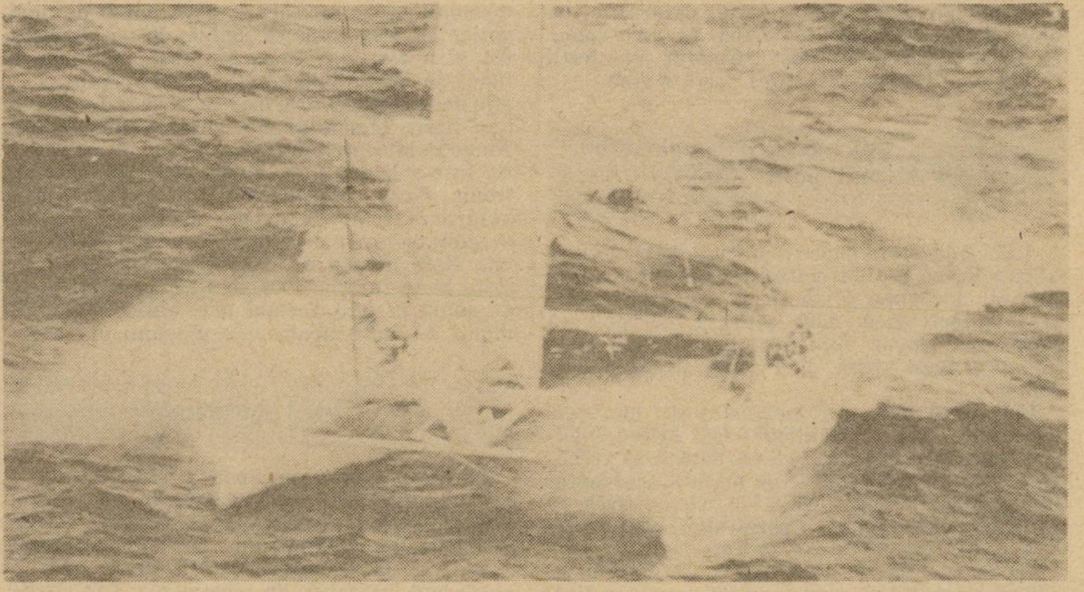
17 ani ascuns între pachetele poştale. Pasagerul clandestin este trimis la bucătărie, unde în cursul voiajului va ajuta la spălatul vaselor. Presa, mereu amatoare de senzaţional, exploatează din plin povestea pasagerului clandestin. După aterizare acesta este încredinţat consulului american.

La 1 noiembrie 1928 ora 7,00, parîmele de aterizare sînt aruncate la Friederichschaffen. 30 000 de oameni au venit să întîmpine nava după dubla traversare a Atlanticului. 5 zile mai tîrziu, echipajul este întîmpinat în triumf în capitală. Se declară zi de sărbătoare şi aeronauţii sînt primiţi de preşedintele Hindenburg.

O nouă eră părea deschisă în transportul aerian.

În august 1929, *Graf Zeppelin* întreprinde ocolul pămîntului (în 451 ore de zbor) 49 618 km, pornind de la Lakehurst, cu escale la Friederichschaffen, Tokio şi Los Angeles.

Apoi începe serviciul regulat între Europa şi Brazilia, făcînd drumul dus-întors în 10 zile. *Graf Zeppelin* a executat 650 de zboruri, dintre care 136 transoceanice, parcurgînd peste 1 600 000 km şi transportînd 18 000 de pasageri. Această performanţă remarcabilă a fost atinsă fără să se înregistreze nici un accident sau situaţie critică.

Catamaran dezlănţuit

Alfred NEAGU

OMUL ŞI MAREA, UN DIALOG MULTIMILENAR

EXISTĂ o nevoie firească a omului de a-şi afla măsura puterilor şi limitelor sale într-o confruntare directă cu marea. I s-a găsit şi un nume: factorul Ulise. Scriitorul american John Anderson a consacrat o carte întreagă acestei importante componente psihice din care s-a născut şi se naşte permanent gustul aventurii, curiozitatea descoperirii şi curajul autodepăşirii. Omul, marea şi ambarcaţia sînt cele trei personaje ale unei odisei multimilenare, care a început cu mult înainte de zămislirea lui Ulise şi va dăinui încă mult pe această planetă acoperită de ape în proporţie de peste 70 la sută, în care, de la înălţimea navelor cosmice, continentele sînt doar nişte insule de umanitate de dimensiuni mai mici sau mai mari.

Pînă în veacul precedent, cunoştinţele despre mare erau mai aproape de imaginaţie decît de realitate. Aristotel socotea că salinitatea mării se datorează evaporării de la suprafaţă şi că în adîncuri apa e dulce; cu numai trei veacuri în urmă se imaginau imenşi munţi de sare pe fundul oceanelor pentru a explica acelaşi lucru. De mirare, dar e adevărat că celebrul astronom Kepler, în plin secol XVI, încercînd să explice mişcarea mareelor, socotea că pămîntul e un animal uriaş, fluxul şi refluxul reprezenta răsuflarea acestuia, iar oamenii erau doar nişte purici toleraţi în blana lui de păduri. Curenţii marini născuseră ideea monştrilor ce înghit corăbii, Scyla şi Charibda, oceanul putea înfuleca lacom continente — Atlantida, şi isca

cele mai groaznice ființe: șerpi, caracatițe, ba chiar și dragoni de aer, foc și apă. Se poate spune că nici un tărîm n-a fost vreodată mai fertil în grozăvii și monstruozități decît marea.

• Singuri peste Atlantic

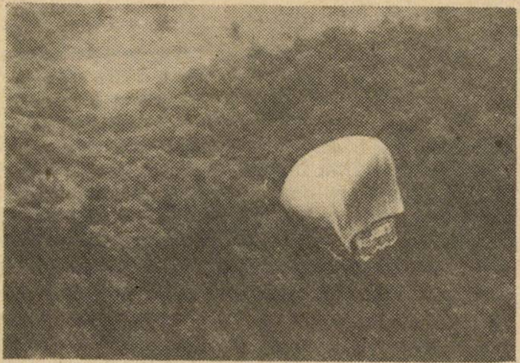
DE o adevărată cucerire a fruntariilor întinse ale apelor nu poate fi vorba decît în ultima sută de ani, cînd omul a izbutit să cunoască marea și s-o stăpînească. Abia acum a îndrăznit să pornească singur spre larguri, izbutind să-și asume și acest tărîm, pînă acum străin și dușmănos.

Cel dintîi care s-a încumetat de bunăvoie să înfrunte singur Atlanticul a fost Alfred Johnson, un pescar american ce s-a hotărît să sărbătorească printr-o ispravă pe măsură centenarul independenței SUA și, în 1876, cu o barcă de 6,10 metri, *Centennial*, a pornit din Noua Scoție și a ajuns după 46 de zile în Țara Galilor.

La scurt timp, în 1881, doi concetățeni de-ai săi au organizat o cursă amicală transatlantică, în două bărcuțe și mai mici, de 4,55 metri. Unul dintre ei, Si Lawlor, a atins coastele Angliei după 45 de zile, la bordul *Șarpelui de Mare* (să fie numele ambarcației răspunzător de faptul că în cursul traversadei o balenă a atacat-o și a răsturnat-o? Acesta fiind unul dintre primele accidente de acest fel amintite în analele marinei moderne). Si Lawlor a redresat barca și a cîștigat cursa.

Adversarul său, Bill Adams, a avut mai multe de pătimit; deși balenele l-au cruțat, s-a întîlnit cu un ciclon, s-a răsturnat și el, și încă de mai multe ori, îndărătnic și-a bus barca în stare de plutire de tot atîtea ori, iar după două luni, era tot pe mare și a fost pescuit în apropierea coastelor Spaniei, marcat bine (sau rău) de această traversadă. Faptul că n-a nimerit Anglia nu e de mirare dacă amintim că acesta e primul navigator care nu avea habar de navigație, nu știa cum se umblă cu un sextant, tot el a fost nevoit să inventeze navo-stopul (dacă se poate spune așa) oprind navele ca să afle unde se găsește și încotro să se îndrepte. Nu i-au lipsit, în schimb, nici curajul, nici umorul. Nu după multă vreme a pornit din nou pe Atlantic într-o bărcuță de numai 3,96 m, botezată ironic *Vasul Fantomă*, cu care a ținut piept valurilor vreme de o lună încheiată. Să aibă oceanul, cel care a înghițit, fără să bage de seamă, flote întregi de corăbii și vapoare, ca pe niște biete furnici, deci să aibă oceanul un fel de sfială în fața acestor mici ambarcații, intimidat de îndrăzneala unor gîngănii obraznice?

CĂLĂTORII... ÎNTRERUPTE

• Duel memorabil

PRIMA cursă veritabilă peste Atlantic a fost organizată în anul 1960 de un fost locotenent colonel de marină, H.G. Hasler, veteran al războiului mondial. Pînă la el toate regatele aveau loc pe parcursuri scurte, de la răsăritul la apusul soarelui, în apropierea țărmurilor, noaptea concurenții adăpostindu-se în port. Acest lup de mare a avut ideea că se pot organiza concursuri în care participanții să-și pună în valoare nu numai rafinamentul tehnic în conducerea ambarcației ci și cunoștințele de navigație în larg, puterea de stăpînire, tenacitatea, voința de a cîștiga și a înfrunta oceanul singuri nu zile, ci săptămîni în șir, calități cu adevărat marinărești. Hasler a fost sprijinit în această inițiativă de un ciudat personaj care încercase cam de toate pînă atunci: se ocupase de exploatarea pădurilor, fusese pilot și stabilise cîteva recorduri de zbor la mare distanță, inventase noi procedee de navigație și acum se ocupa de editarea hărților nautice și de iahting. Era un perfect necunoscut. Numele lui — Francis Chichester. Vîrsta — 59 de ani. Ei doi au convins clubul de iahting din Plymouth și publicația „Observer" să le sprijine inițiativa. La start s-au prezentat cinci concurenți, patru englezi și un francez pentru a-și disputa premiul simbolic de... cinci șilingi! A cîștigat Chichester, străbătînd distanța Plymouth-New York în patruzeci de zile și jumătate (ultimul concurent sosind după 63 de zile). De reținut timpul necesar traversadei — cele 40 de zile, performanță comparabilă cu cele stabilite în urmă cu un veac (Alfred Johnson — — 46 de zile, Si Lawlor — 45 de zile, Blackburn — 39 de zile).

După patru ani, în cea de-a doua cursă transatlantică în solitar, memorabilă pentru istoria iahtingului, la linia de plecare, între cei 14 concurenți se aflau și doi protagoniști ale căror nume aveau să capete însăși rezonanța aventurii mării: Francis Chichester, de care am amintit, și Eric Tabarly, un francez.

Cel dintîi avea de partea sa experiența — traversase Atlanticul de mai multe ori, în 1962 stabilise un record de numai 33 de zile. Deși pășea în cea de-a șaptea decadă a vieții sale,

Chichester făcea corp comun cu iahtul, tovarăși în multe călătorii solitare, și pusese la punct un sistem propriu și eficient de pilot automat care-i îngăduia o perioadă de veghe mai scurtă decît celorlalți concurenți.

Eric Tabarly se trăgea din neam de marinari bretoni, ținuse în mînă o eche la vîrsta la care alții abia se țin în picioare, acum avea 33 de ani, era ofițer de marină, pasionat al sportului cu vele. Studiase ca pe-o bătălie cursa desfășurată cu patru ani înainte, ca să-și cunoască adversarii, caracteristicile ambarcațiilor, detaliile strategiei alegerii drumului etc. Apoi și-a început propriile-i pregătiri, antrenamente severe. A venit și momentul cînd lovitura de tun a anunțat începerea cursei. Tabarly era optimist, nu lăsase prea mult loc hazardului. Chichester își promisese locul întîi și depășirea propriului record de traversare, adică mai puțin de 30 de zile.

...oût, la ...er des cours de météoro-...

des boscos à Mandelieu La Napoule, les Sables-d'Olonne et ultérieurement à La Rochelle, Arcachon et Granville.

...asser ou ajouter des pommes ...x oranges

...urquoi vouloir comparer les ...ormances réalisées à une ...rse autour du monde en soli...t, à une transat en équipage en ...nocoque, à une course de ...rope en multicoque et à la Mini...nsat ? A quelques rares excep...s près, ce ne sont pas les ...mes acteurs et jamais les ...mes bateaux, ni les mêmes ...ctifs. Conséquence : le clas...ent diffusé récemment par la ...) (Fédération internationale de ...ourse open offshore) n'a vrai...t aucun sens.

...est mené par Eric Tabarly ...ant Mike Plant qui ne se sont ...t être jamais rencontrés. Ce ...sement se veut plus large pour ...ober des disciplines différen-...

Faute de bateau, Eric Tabarly aura du mal à garder la première position

ce classement comme le sera vraisemblablement Québec-Saint-Malo.

Eric Tabarly

Pentru public o astfel de regată nu are decît momentele festive al plecării și sosirii; pentru concurenți însă înseamnă zile și mai ales nopți de veghe încordată, eforturi greu de imaginat. După 27 de zile de tăcere absolută, Tabarly s-a trezit năucit de zarva acordată cîștigătorului; Chichester a ajuns al doilea în 30 de zile fără ...trei minute! Cît l-or fi costat cele trei minute pe acest englez ambițios pentru a-și respecta promisiunea? Ambii concurenți au lăsat un frumos siaj în urma lor, contribuind la completarea portretului navigatorului secolului XX.

• Un personaj de anticipație: trimaranul

O SCURTĂ trecere în revistă a acestei curse transatlantice, numită C Star — cea de-a opta ediție a avut loc anul trecut — ne dă o imagine a evoluției iahtingului în aceste trei decenii. Dacă la prima ediție au fost doar cinci concurenți, la a cincea erau 126, pentru ca numărul lor să se stabilizeze în jur de o sută. La startul celei de-a treia ediții, Tabarly s-a prezentat cu o ambarcație coborîtă parcă din filmele de anticipație: un imens trimaran, *Pen Duick IV*. Dacă înainte cu patru ani Tabarly avusese emoții, de data asta era sigur de izbîndă: nici o ambarcație aliniată la start nu putea să se compare cu a lui. Marea are însă ironiile ei. În cursul primei nopți, pe cînd skiperul dormea, trimaranul e lovit de un vapor, și unul dintre cele două flotoare laterale se sparge. Prezumtivul cîștigător abandonează. Cursa e cîștigată de englezul Geofrey Williams. E pentru ultima dată cînd o astfel de cursă e cîștigată de o monococă, adică un iaht clasic cu un singur corp, toate celelalte fiind adjudecate de catamarane (iahturi cu două corpuri), sau trimarane (cu un corp central mai mare și două flotoare laterale). Aici e locul să facem distincția între aceste monococi și iahturile cu două sau trei corpuri. Stabilitatea unui iaht clasic e dată de forma hidrodinamică a corpului său, dar mai ales de lestul ce depășește o treime din greutatea totală a ambarcației. Iahturile clasice, chiar și cele mai performante, sînt de aceea destul de grele. Catamaranele și trimaranele își datorează stabilitatea marii lor suprafețe laterale de sprijin și nu au deci nevoie de nici un fel de lest, deci sînt mult mai ușoare. Aceste superambarcații au catarge foarte înalte, unele profilate în formă de aripă orientabilă, ceea ce le îngăduie ca la anumite aliuri (poziții față de vînt) să înregistreze viteze ce depășesc de două ori viteza curentului de aer ce le antrenează. Au și ele un cusur: dacă în condiții grele de mare un iaht clasic se răstoarnă, el se redresează singur, datorită chilei, un catamaran sau trimaran răsturnat pe mare nu se mai poate întoarce decît cu macaraua (din cauza asta pierind cîțiva dintre marii iahtmeni ai ultimelor decenii).

În cea de-a patra cursă, din 1972, favorit a pornit Jean Yves Terlain, cu un iaht clasic de 40 de metri, botezat în chip provocator *Vendredi 13*, avîndu-l ca sponsor pe cineastul Claude Lelouch. De cealaltă parte a Atlanticului, cineastul pornește în recunoaștere la bordul unui avion, își descoperă iahtul *Vendredi 13* înaintînd maiestuos și singur. De la joasă altitudine se fac filmări, potențialul cîștigător își manifestă bucuria, apoi avionul se îndreaptă spre țărm pentru a descoperi cu stupoare că de linia de sosire se apropia un trimaran cu un avans de cîteva mile — același *Pen Duick IV* ce ratase trofeul cu patru ani înainte. De data aceasta era manevrat de Alain Colas, elev al lui Tabarly. Claude Lelouch a renunțat să mai realizeze filmul despre iahting.

Cursa următoare a fost dramatică din cauza dificultăților pe care le-a iscat oceanul. Din 126 de concurenți, doar 33 au ajuns la sosire. Catamaranul *Kriter III*, al lui Terlain, s-a desfăcut în bucăți. *Vendredi 13* își confirmă ghinionul și-i rupe mîna skiperului său, Mike

Flanagan dispare definitiv de pe iahtul ce a fost recuperat pustiu, trimaranul *Three Cheers* și stăpînul său n-au mai fost găsiți niciodată, iar alte accidente au dus la abandonuri. Cîștigă Tabarly, cu trimaranul *Pen Duick VI*, cu chila din deșeuri de uraniu, depășind cel mai mare iaht clasic ce a participat vreodată la o astfel de cursă — *Club Mediterannée*, de 72 de metri, patru catarge, condus de Alain Colas.

Cea mai recentă competiție între o monococă și o multicocă a avut loc anul trecut în Golful San Diego, în timpul Cupei Americii. Au participat *New Zealand*, cel mai modern iaht clasic construit vreodată, care la 41 de metri lungime avea doar 16 tone, și desfășura 600 metri pătrați de vele și un spinaker de 1.100 metri pătrați, avînd un echipaj de 40 de oameni; *Stars and Stripes*, un trimaran de 18,20 metri, 2,7 tone și 157 metri pătrați vele, catarg profilat și un echipaj de 5 oameni. În această competiție iahtul clasic a condus cursa timp de ... 10 secunde! Probabil a fost ultima confruntare între două tipuri atît de diferite de ambarcații. Trimaranul și catamaranul nu pot fi întrecute de o monococă în condiții normale.

În prezent cursele de iahting nu mai sînt doar o poetică competiție din dragostea de mare și dorul de aventură, ci se apropie mai degrabă de un coșmar tehnologic.

• În cîte feluri se poate traversa un ocean?

ATLANTICUL pare a fi devenit un fel de poligon de încercare nu numai a celor mai fanteziste mijloace de locomoție, ci, în primul rînd, a limitelor ființei umane.

Prin 1928, germanul Romer s-a înverșunat să treacă oceanul într-un caiac de 6 metri lungime și 0,9 m lățime. Vreme de două luni a îndurat poziția aceea chinuită a caiacistului, cu picioarele marinate permanent în saramura apei de mare, ceea ce i-a atras la sfîrșit porecla de mumia plutitoare. După 58 de zile de la plecarea din Insulele Canare *era coborît* la țărm în Antile, și i-au trebuit cîteva săptămîni ca să învețe din nou să meargă normal.

Cu toate astea, după aproape 30 de ani, în 1956, un alt compatriot de-al său, Lindemann, a avut curajul să îndure același calvar într-un caiac și mai mic, izbutind să ajungă de cealaltă parte abia după 71 de zile.

Gérard d'Aboville a ales pentru aceeași probă barca cu rame. În 1980 a reușit să traverseze Atlanticul ca un condamnat la galere vreme de 72 de zile și 23 de ore. Bineînțeles că un compatriot a încercat să-l imite; după 7 ani, Guy Laumonnier s-a urcat într-o barcă de 6,5 metri și 600 kg greutate, sperînd să traverseze oceanul în mai puțin de două luni. După o lună putea spune că avusese parte de cam toate necazurile pe care le pregătește oceanul celor care vor să-l sfideze: vreme proastă, o rană la o mînă, care-l împiedica să vîslească, primul rînd de vîsle scos din uz etc. Și un singur noroc: s-a întîlnit cu nava oceanografică franceză *Nadir*, în largul Terrei Nova, unde aceasta executa lucrări asupra epavei *Titanicului*, întîlnire care i-a dat prilejul să-și tragă puțin sufletul, să facă un duș și să-și reîmprospăteze proviziile. Curînd însă temerarul vîslaș a fost nevoit să abandoneze și vechiul record a rămas de neatins.

Mult mai tenace s-a dovedit a fi Peter Bird, un englez. Prin 1974 își propusese să facă împreună cu un prieten înconjurul lumii cu o barcă cu rame. După 93 de zile de vîslit pe același Atlantic, cei doi au pus piciorul în Insulele Antile unde au renunțat la proiect. După numai șase ani, cînd amintirile primei traversade oceanice i s-au mai vindecat, Bird e din nou pe ocean, de data asta de unul singur. Renunțase la partener și schimbase decorul, alegînd Pacificul. După ce trece pe sub magnificul Golden Gate și privește, din poziția vîslașului, în urmă cum mirificul San Francisco se cufundă încet, ca o nouă Atlantidă în ape, exact în ritmul în care brațele trag la rame, își alege ca loc de popas Australia. Pînă acolo sînt 9 000 de mile (înmulțiți cu 1,852 pentru a afla distanța în kilometri) pe care speră să le parcurgă în vreo opt luni. Dar nici Pacificul nu-l prea suportă pe englezul acesta înfumurat, drept care, după 22 de zile, îl azvîrle cu barcă cu tot pe coasta mexicană. Englezul nu se lasă nici el, își trage sufletul vreo 9 zile și iar pornește, cu mersul acela de țestoasă minusculă, îndărătnică și neobosită, să are imensitatea apelor. Ca să-l învețe minte, o dată pentru totdeauna, oceanul alege arhipelagul Hawaii, și anume recifurile din colții cărora scapă doar omul cu ce era pe el, restul — barca, filmele, jurnalul de bord — devenind materiale documentare în cel mai vechi și mai complet muzeu al navigației — adîncul oceanului. Urcat pe stînci, Bird contemplă oceanul care l-a învins și de data asta. Un an mai tîrziu, neobosit, ieșea iar pe sub Golden Gate, pornit în aceeași plimbare de 9 000 de mile, din nou San Francisco, cu Hollywoodul, celebritățile și zarva lui se îneacă încet în ape ca o modernă Atlantidă, și calvarul se reia de la început. Un om, o barcă, oceanul. Oceanul e cel mai întins din lume, barca e cu rame și are 10,60 m lungime, iar omul e un incorijibil îndărătnic. În fața acestei obstinații Pacificul pare să se lehămetuiască, ridică din umeri plictisit — mișcarea aceea căreia i se spune uneori și talaz — se hotărăște deci să-l ignore. Drept care Peter Bird vîslește, vîslește, vîslește, o mișcare sincronizată cu cea a valurilor, de cîteva sute de ori pe oră, de mii de ori pe zi, și tot așa luni de zile. La un moment dat, cînd partenerul său de dialog, Pacificul, se trezește din amorțeala tropicelor, Bird e aruncat cu 400 de km înapoi în numai cîteva zile. Biet Sisif al unei perechi de rame, omul vîslește împotriva valului, a vîntului, a cerului, a propriei voințe, împotriva bunului simț. Vîslește. Nimeni n-a vîslit de bunăvoie mai mult decît el vreodată. Noaptea aude șoapte ale vîntului, ale valului, ale propriului subconștient trecut dincolo de granițele oboselii datorită efortului, monoto-

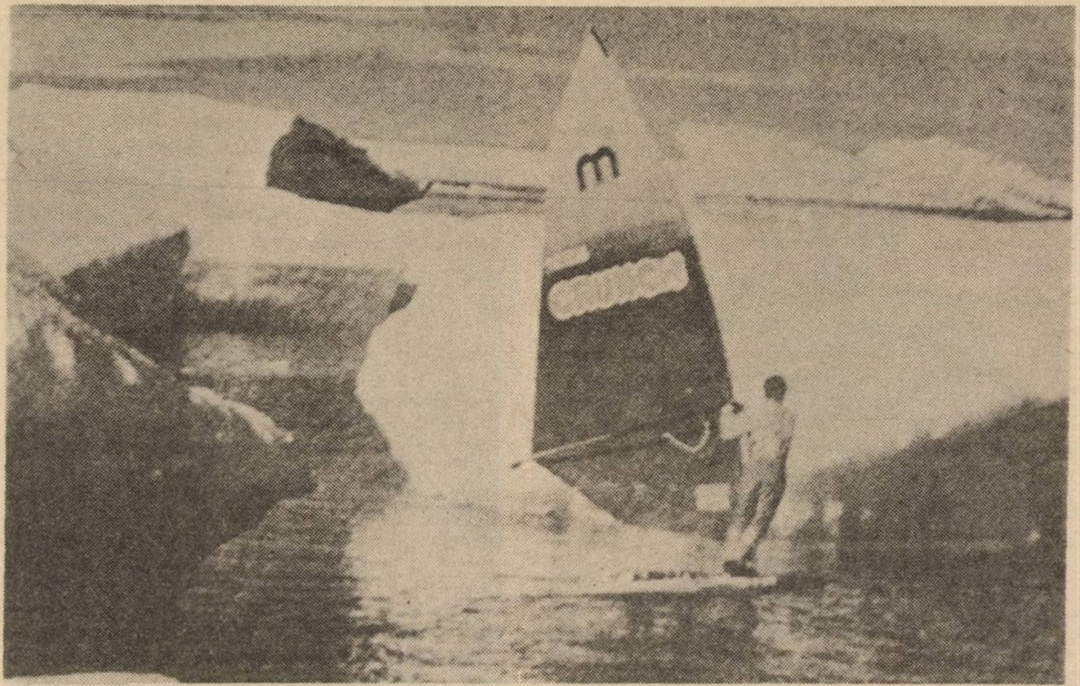
Alain Colas la timonă

Remy Bricka, în nacela de supraviețuire, își determină poziția geografică

niei, șoapte care-i insinuează: abandonează, abandonează, e atît de ușor să abandonezi... După 294 de zile de totală singurătate, în care a încercat întregul evantai de trăiri omenești, de la disperare la sublim și înapoi pe cărările întortocheate ale indiferenței, mîniei, revoltei, neputinței etc. etc. Peter Bird ajunge la numai 30 de mile de coastele continentului austral, cînd, cu o ultimă convulsie, Pacificul vrea să șteargă cu buretele lui de talazuri uriașe întreg calvarul acestui om și să-l păstreze doar pentru sine. Dar Bird scapă printre degetele oceanului, e recuperat de o patrulă de coastă care-l aduce la mal. Da, Omul poate traversa cel mai întins ocean trăgînd numai la vîsle.

CUM se mai poate traversa oceanul? Cu schiurile se poate? Alsacianul Remy Bricka și-a pus cel dintîi această întrebare și a vrut să și răspundă la ea. În acest scop și-a confecționat două flotoare ca niște schiuri, de 4.39 metri lungime, din kevlar, iar pentru a se ajuta la înaintare și a se echilibra avea o pagaie dublă suficient de lungă ca să ajungă cu ea la apă din poziția clasică a schiorului. Pentru ca experimentul să fie complet, la fel ca Alain Bombard, Bricka și-a lăsat sandvișurile acasă și termosul, socotind ca pe parcursul acestei expediții să se hrănească și el cu ceea ce-i oferă marea din mers: pește, plancton, apă sărată trecută print-r-un simplu distilator solar. În plus sau (mai degrabă, în minus), a refuzat să fie asistat de vreo ambarcație de însoțire. Drept refugiu în caz de furtună, pe timp de noapte, ca loc de odihnă, schiorul nautic trăgea după el să-i zicem o sanie pe flotoare, adică o nacelă de supraviețuire de 3,65 m lungime, 0,65 lățime și tot atîta grosime, exact cît un coșciug. În ciuda tuturor pronosticurilor pesimiste, Bricka a reușit să străbată distanța dintre Insulele Canare și Trinidad în două luni de zile. Acestui om, înzestrat cu un curaj și o energie ieșite din comun, cu o rezistență fizică și psihică ce ar face să pălească pe orice maratonist, ar trebui să i se adjudece și titlul de cel mai ageamiu navigator care a traversat vreodată oceanul de capul lui, fiindcă singura experiență în ale navigației consta într-o călătorie la bordul pachebotului *France* în calitate de pasager. Ce-i poate da unui om tăria să înfrunte șaizeci de zile și nopți un ocean de singurătate și de primejdii, grăunte uman, pierdut în imensitatea unui pustiu lichid, în dialog doar cu vînturile și valurile, cînd îngropat în imense piramide de ceață, cînd măturat de furtuni, și totuși urcînd și coborînd neobosit pante de apă, sub ochiul unui soare necruțător

Stéphane Peyron printre aisberguri în tentativa de a atinge polul nord magnetic

Stéphane Peyron a traversat (1987) Atlanticul pe o planşă cu velă

la ecuator, sub lumina născătoare de fantasme a lunii? Voinţa, gîndul de a fi om şi deci de neînvins. De două ori rechinii l-au obligat să se refugieze în nacela de supravieţuire, cîteva furtuni l-au tăvălit în aceeaşi nacelă ca într-o maşină de spălat rufe. Dar a izbutit.

MAI există vreun fel de traversadă care să nu se fi încercat şi vreun amator de a o face? Greu de crezut, dar există. Cu o planşă cu vele, de exemplu. Tentative s-au făcut mai multe, majoritatea soldîndu-se cu abandonuri, altele cu victime. Stéphane Peyron socoate că marea face parte din familie. Tatăl său, fiind ani mulţi comandant de cursă lungă, a alimentat atît de bine focul sacru al dragostei faţă de aventura oceanului, încît toţi cei trei fii ai săi au apucat pe acelaşi drum. Anul 1987 se pare că a fost anul de vîrf al familiei: Bruno, cel mai vîrstnic, a traversat Atlanticul cu un catamaran, în 11 zile, adjudecîndu-şi primul loc, Loic, mezinul, pe un catamaran mai mic, se plasează pe locul secund, ajungînd la sosire cu numai 12 ore mai tîrziu. Mijlociul alege insolitul, o planşă cu velă, construită special pentru această probă, de 7,5 metri lungime, şi traversează, neasistat de nici o navă, oceanul în 47 de zile, parcurgînd 6.500 de km. Deocamdată e singurul care a izbutit această performanţă.

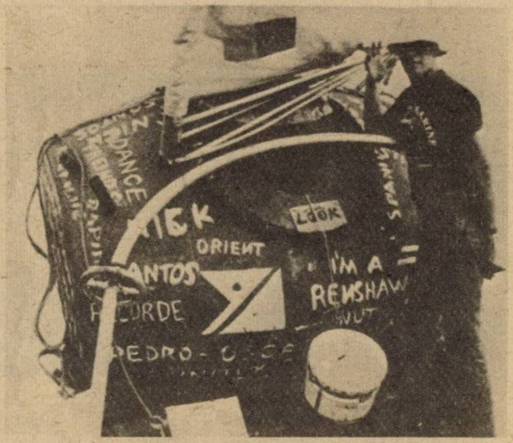
Recordul de originalitate în abordarea oceanului îl deţine se pare un englez care, ca

un veritabil elev al lui Diogene, şi-a căutat un butoi convenabil, i-a montat o velă, s-a băgat înăuntru şi, folosindu-se în chip inteligent de curenţii şi vînturile dominante, a trecut de la un mal la celălalt în 48 de zile.

• Un Magellan solitar

SE numea Joshua Slocum. Povestea lui e una dintre cele mai frumoase. Tatăl său, un ghinionist şi acrit fermier dintr-o aşezare de pe coasta Canadei, şi-a trimis feciorul, ce avea de acum 14 ani, în pivniţă cu treburi; după cîteva ceasuri s-a dus să vadă ce tot face acolo şi l-a găsit cioplind o machetă de corabie. Cînd a scăpat din mîinile paterne, fiul s-a oprit doar pe puntea unei nave de pescuit, a fost mai întîi bucătar, scurtă vreme, pînă la primul prînz, cînd bucatele lui au stîrnit aproape o revoltă la bord, a fost expediat în amărîta cuşetă a musului, dar la 18 ani, deci în numai patru ani, era ofiţer, la 25 comandant de corabie. De atunci n-a mai călcat decît accidental pe uscat, a comandat mai multe corăbii de toate tipurile, a pescuit, a vînat foci, a transportat mărfuri, tot ce se poate face cu o navă pe mare, pe navă s-a căsătorit, acolo i s-au născut copiii, şi tot nava i-a rămas singurul tovarăş după moartea soţiei şi plecarea copiilor în lume. La sfîrşitul veacului trecut corăbiile au părăsit rînd pe rînd marea, locul lor fiind luat de vapoare. Slocum a refuzat să preia comanda unui vapor, deşi conducerea acestuia din punctul de vedere al comandantului e mai uşoară decît a unei corăbii. El visa vele. Dintr-o barcă de 11 metri şi-a făcut singur un iaht, *Spray*, cu care, în 1895, a început să călătorească de unul singur în jurul lumii. Acest periplu făcut cu mijloace financiare mai mult decît minime (într-un port ţinea conferinţe, în altul expunea într-o covată cîţiva pui de rechin atunci născuţi ca să adune cîţiva cenţi) şi de o modestie exemplară, a durat aproape trei ani. Cei ce au avut şansa de a-l asculta auzeau povestea unui om mai obişnuit cu nestatornica punte decît cu pămîntul ferm sub picioare, pentru care o furtună, un uragan era un spectacol pe măsura spectatorului şi un moment de meditaţie, întinderea nesfîrşită a oceanului dimensiunea necesară gîndirii sale, iar în ultima vreme singurătatea cel mai fidel dintre tovarăşi. S-a dovedit a nu fi un aventurier, ci unul dintre cei mai devotaţi şi mai desăvîrşiţi navigatori pe care i-a avut omenirea, care, fără sextant, fără cronometru, a făcut o traversadă de vreo 7 000 de mile, nimerind exact insula din Pacific pe care o căuta.

Cartea lui, relatarea simplă şi de aceea plină de sinceritate a călătoriei sale, a ajuns din întîmplare în mîna cui trebuia, a celui mai mare scriitor-marinar din acea vreme, Jack London care, în 1906, vrea să refacă periplul unic al lui Slocum. Sprijinit de presă, încurajat de prieteni şi familie (porneşte în călătorie împreună cu soţia, Charmian), scriitorul îşi comandă un iaht la unul dintre cele mai bune şantiere navale de pe coasta Pacificului şi aşa se naşte *Snark*, cu

Un butoi cu velă şi... multă îndrăzneală

care scriitorul va bate vreme de trei ani Pacificul, fără însă a reuşi să treacă dincolo de Insulele Solomon. La 23 iulie 1909, bolnav, London se întorcea la San Francisco fără să fi izbutit să-şi împlinească visul; după numai patru luni, la 14 noiembrie, Slocum pleacă în cea de-a doua călătorie cu *Spray*, amîndoi mai bătrîni, mai obosiţi, dar la fel de îndrăgostiţi de mare. Din acea zi nu l-a mai văzut nimeni.

SLOCUM a avut numeroşi urmaşi într-ale circumnavigaţiei, fiecare încercînd să adauge noi elemente de dificultate acestei probe de rezistenţă fizică şi psihică fără egal.

Argentinianul Vito Dumas, pînă în momentul în care s-a hotărît să tenteze circumterra, avea drept palmares traversarea înot a estuarului de 42 km al fluviului Rio de la Plata (ispravă înfăptuită în 25 de ore) şi o traversare a Atlanticului din Franţa în Argentina în 74 de zile. În 1942, pe cînd mările erau bîntuite de spectrul războiului, Vito Dumas porneşte în jurul lumii cu un iaht de 9,55 m lungime şi la plecare stabileşte că nu va face decît trei escale — Capul Bunei Speranţe, Wellington, în Noua Zeelandă şi Valparaiso, în Chile — mergînd tot timpul în zona celor *40 de urlătoare*, adică sub paralela de 40 de grade latitudine sudică. În emisfera sudică, sub paralela amintită, oceanele trec dintr-unul în altul fără ca uscatul să le pună stavilă, singurele locuri mai înguste fiind între continentul antarctic şi vîrful Africii, Capul Bunei Speranţe, între limita sudică a Noii Zeelande, ce coboară sub cele 40 de grade şi Capul Horn aflat la 56 grade latitudine sudică. Din cauza mişcării de rotaţie a pămîntului şi a lipsei vreunui obstacol, în această zonă un curent de apă şi de aer mătură extremităţile sudice ale celor trei oceane dinspre vest spre est, încît aici, din trei zile, două înseamnă furtună, suprafaţa lor fiind însufleţită de o hulă ce nu s-a liniştit de

Se poate traversa și vîslind... Gérard d'Aboville în barca special amenajată pentru această călătorie

la facerea lumii încoace niciodată. Pe acest veritabil culoar al furtunilor și-a ales Vito Dumas itinerarul. Confruntarea cu stihiile intră în limitele obișnuite ale dialogului dintre om și mare, pe care l-au purtat atîția alții înainte, deci în privința asta argentinianul n-a avut nici un fel de surpriză, știa ce-l așteaptă de la început. N-a prevăzut că va veni o noapte cînd va trebui să se decidă: ori își retează singur brațul drept, cuprins de gangrenă, ori se lasă pradă septicemiei. Într-un moment de luciditate, cînd febra îi îngăduie, cîntărește cele două alternative și se hotărăște pentru cea dintîi. Năucit de durere, de temperatură și de grozăvia situației, amînă însă pînă dimineață, să aibă suficientă lumină pentru operația majoră pe care trebuia să și-o facă singur, fără nici un fel de anestezie. Din fericire, pînă dimineața rana se deschide singură și începe să se dreneze. Oceanul Indian îi rezervă altfel de tortură: întîi furtunile care se țin lanț și pe care Dumas le întîmpină cu velele ridicate ca să ajungă mai iute la primul țărm aflat departe spre est, apoi setea (rezervorul de apă se spărsese), ce justifica graba de mai înainte, și la urmă oboseala imensă a zilelor și săptămînilor de veghe permanentă, cînd dormise cu echea în mînă în cel mai propriu sens al cuvintelor. Cînd ajunge aproape abrutizat la Wellington, mărturisește:. „Am îndurat în mijlocul oceanului 104 zile de singurătate, singurătate plină de primejdii, de neșanse, de confruntare continuă, de disperare și credință. Am trăit într-un infern în care niciodată, dar niciodată nu mă voi mai încumeta să navighez!" A avut totuși curajul să pornească și în ultima etapă, cea mai lungă, peste Pacific. A ajuns cu bine la Buenos Aires după ce a înconjurat globul în zona lui cea mai sălbatică a celor *40 de urlătoare*, periplul însemnînd un an și cîteva zile. Se îndreaptă de aici spre casă, Montevideo, drum de numai o zi. E relaxat, slăbit, dar fericit: și-a cîștigat pariul cu sine. Într-un moment de neatenție, în cursul nopții, iahtul se pune pe un banc de nisip. Dimineața, marinarii veniți cu un remorcher pentru a-l scoate din impas se uitau cu uimire la individul acela sălbăticit care bătea țărmul și, izbind cu piciorul în nisip, striga: „Am eșuat, am eșuat. Sînt un prost marinar!"

URMĂTORUL moment important al acestei curse în jurul lumii e legat de numele lui Chichester, de care am amintit. Acest permanent competitor (în aer, pe mare, și chiar și pe uscat, dacă luăm în considerație că a reușit să-și înfrîngă un cancer declarat, pentru care a fost internat în vederea operației, părăsind spitalul cu cîteva ore înainte de intervenție și căutînd vindecarea în propriile-i forțe) pleca la 65 de ani într-o cursă în jurul lumii, cu ambiția de a egala sau chiar a întrece cliperele — cele mai frumoase veliere ce au fost închipuite de om vreodată și care brăzdau mările cu viteza vapoarelor de azi — ce făceau aproximativ o sută de zile din Anglia în Australia, pe la Capul Bunei Speranțe, și se întorceau înapoi pe la Capul Horn cam în tot atîtea zile. În primele săptămîni ale acestei curse împotriva acelor minunate și venerabile umbre ale trecutului, Chichester a reușit să se mențină în *siajul* celui mai celebru dintre clipere, *Cutty Sark*. Cînd a aruncat ancora pentru prima dată de la plecare, în portul Sidney, cu o englezească amărăciune, deci cu zîmbetul pe buze, Chichester constată că făcuse cele 14.000 de mile în 107 zile, depășind cu o săptămînă media traversadei marilor veliere din veacul trecut. Coboară șchiopătînd, fiindcă avusese un accident la bord, și susținut de braț de fiul său, deoarece slăbise cu 20 de kg și se dezobișnuise să meargă. Dar nu se dă bătut și pornește și în cea de-a doua etapă. Pacificul se simte probabil provocat și, într-una din nopți, pe cînd navigatorul dormea, își trimite unul din monstruoasele sale valuri care răstoarnă iahtul, băgîndu-l cu catargul în valuri. *Gipsy Moth* își revine singur și cursa continuă. După Capul Horn, Atlanticul nu vrea să se lase mai prejos decît fratele său, dacă nu mai bătrîn atunci mai întins, și-l primește cu cel mai furios ciclon din toată călătoria. Vîntul depășește 85 de noduri, navigatorul stă ca un melc în cochilia lui, pradă convulsiilor mării și vîntului și, deodată, dintr-un instinct inexplicabil, sare ca ars și iese pe puntea spălată de valuri învingîndu-și somnolența și oboseala, cu care își amăgește oceanul victimele, pentru a constata că se îndrepta spre stîncile unei insule aflate la foarte mică distanță.

După 226 de zile, Chichester își încheie călătoria în jurul lumii, realizînd cea mai rapidă circumnavigație la bordul unui iaht minuscul ce atinge performanțele marilor veliere de sute și mii de tone, cu numeroase catarge și echipaj de zeci de oameni. Cînd pune din nou piciorul pe pămîntul patriei, Chichester intră de fapt în istorie, alături de cei mai mari navigatori, iar titlul de noblețe pe care i-l acordă regina și-l cîștigase în larg, învingînd valurile, vînturile, oboseala, rigorile vîrstei. Cum? O spune singur: „Voința noastră e o forță care se poate impune tuturor dacă e dirijată de inteligență."

Paul BUTUȘINĂ

SECVENȚE DE CROAZIERĂ

ÎN VARA anului 1987 iahtul „Decebal" pleca într-o croazieră circumterestră care însă s-a întrerupt, transformîndu-se într-un voiaj printre insulele din partea de nord a Mării Egee. În aceeași toamnă, Vasile Tudor, tehnolog în Șantierul Naval Oltenița, a început construcția unui nou iaht. Ideii unei noi plecări i s-a alăturat plin de fervoare și Nicolae Enuță, maistru la Intreprinderea Agricolă de Stat Chirnogi-Oltenița. Cînd corpul viitoarei „lebede" a prins contur, la începutul anului 1988, scriitorul Radu Theodoru, conducătorul echipajului croazierei egeene din anul precedent, a preluat inițiativa călătoriei care, din nou, avea ca punct de plecare și sosire Oltenița mergînd numai către vest. Acestui nucleu i s-a alăturat proaspătul absolvent al Facultății de Medicină din Timișoara, Mircea Boari, cel care avea să contacteze generosul sponsor al expediției — clubul sportiv al Întreprinderii de Aparate electrice de Măsură Timișoara *— și muncitorul electronist Axente Nițoi, operatorul radio. Ultimul rămas definitiv la bord, ca navigator, după etapa Oltenița — Constanța, a fost semnatarul acestor rînduri, ofițer de marină civilă.*

La începutul lunii iulie 1988 iahtul „Decebal (II)" a părăsit portul Tomis. După trei luni periplul s-a încheiat la bordul navei „Războieni" cu care membrii echipajului și iahtul s-au întors în țară din insulele Canare. Navigația circumterestră nu a fost realizată, din cauze multiple, însă în iahtingul de croazieră s-a înscris o pagină nouă prin ieșirea în Atlantic și distanța parcursă. Deși nu extraordinară, performanța există și aparține în egală măsură tuturor membrilor echipajului și nenumăraților participanți de suflet de pe uscat și de pe mare. Este totodată o dovadă certă că noi, românii, dispunem, ca și celelalte națiuni înscrise în competiția nautică, de resursele necesare pentru a încerca mai mult și în iahtingul oceanic.

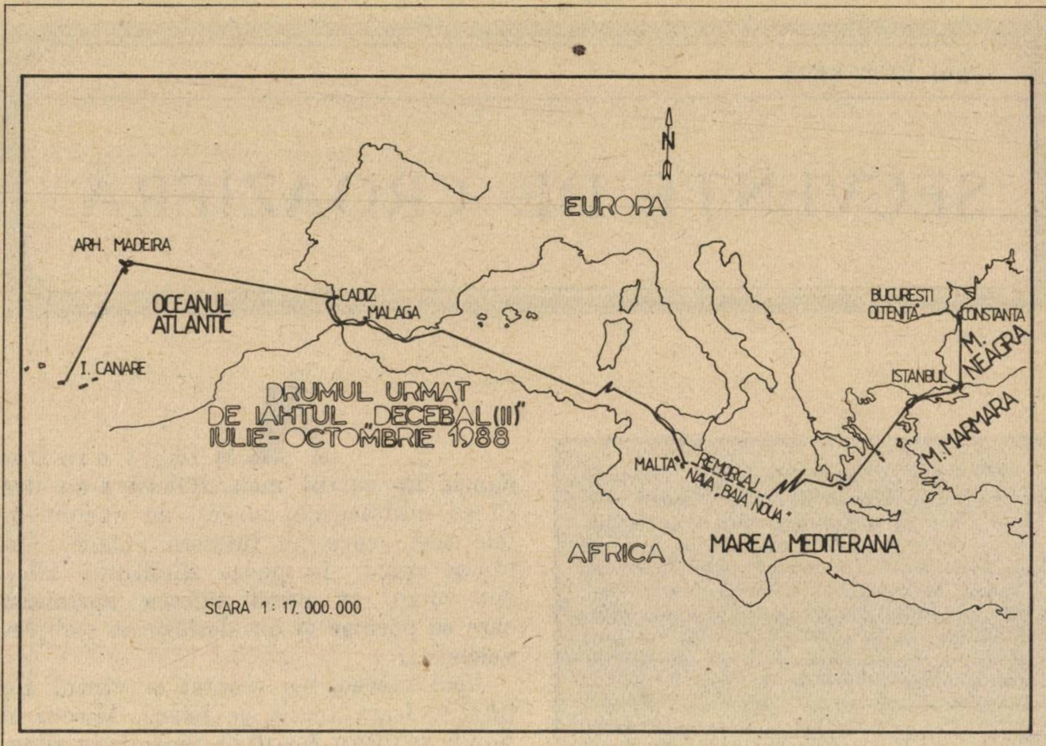
AM IEȘIT din Dardanele în cartul meu. Băieții s-au dus să se odihnească, obosiți de evenimentele zilei, care nu fuseseră puține. Am rămas singur în pacea sfîrșitului zilei. Nu voiam să pierd adierea sprintenă care se pornise și am desfășurat complet velele./.../

Apoi marea s-a montat și vîntul s-a întețit. I-am trezit pe băieți. Mircea și Sandu se uitau destul de zăpăciți la mine. Era prima lor furtună și primul lor „schimb de focuri" în condiții de mare adevărată. Împreună cu Mircea, entuziasmat de ceea ce făceam, am schimbat focul de drum cu focul de furtună, un foc minunat, exact ce ne trebuia pentru puiul acesta de furtună. Pînă l-am ridicat, Mircea a fost bine murat de valurile în care intra prova iahtului. /.../

Zburam pe o mare fantastică. Greementul gemea, valurile măturau puntea și în covîrșitorul sentiment generat de forțele dezlănțuite ale mării își făcea loc bucuria navigatorului de a stăpîni furtuna. Era clipa noastră astrală. Aici și acum mă regăseam, mă eliberam de toate păcatele omului de uscat, dispăreau chinuri și temeri, dorințe și gînduri. Era numai mișcare, contopire în mișcarea celorlalte elemente.

PÎNĂ prin sudul Greciei făceam cart numai în două schimburi, zi și noapte, eu cu Sandu și Mircea cu Radu Theodoru.

Cartul de noapte a fost greu. La mahmureala dată de balansul amplu al iahtului se adăuga oboseala de a menține vîntul în pupa. Orice clipă de nea-

tenţie era urmată de o pocnitură sălbatică a focului şi de o reverberaţie care cobora pe catarg pînă jos în măruntaiele acestei fiinţe de oţel. A fost o noapte valpurgică. Văzduhul era plin de vaiete. Spaţiul parcă se ondula. Ochii distingeau numai pete de lumină — vela materializată de străfulgerarea cîte unui deferlant, hoardele valurilor pe un cîmp de smoală... Alergam nebuneşte pocnind din cînd în cînd din „bici". Parcă timpul se oprise pentru mintea mea obosită. Oare chiar navigam? Mă aflam în această mare caldă, delirantă? De unde veneam? Unde mă duceam? Totul se învălmăşea. Şi peste acest amestec de fiinţă şi nefiinţă, fără granițe, se suprapunea un cer cu stele strălucitoare foarte reale, care clipeau impasibile departe de zbuciumul în care ne aflam.

A fost singura furtună serioasă prin care am trecut în cele trei luni ale drumului spre Atlantic.

ERAM de cart, un cart leşios, pe o Mediterană dezordonată, sub un cer de plumb. Peste noapte, în timpul grenului, antena filiară, pe care Sandu nu ascultase să o asigure, se forfecase de la punctul de prindere superior. Şeful îi dăduse ordin lui Sandu să o fixeze imediat. Păcătoasă treabă să te urci pe catarg pe o mare montată!

Am schimbat uşor de drum pentru a-l ajuta, dar, deşi aveam velatură redusă, barca oscila puternic. Încet, încet, Sandu a ajuns în vîrful catargului şi a fixat carabiniera centurii de siguranţă. Amplitudinea oscilaţiilor era acolo de cîţiva metri şi, cît era de domol iahtul, trecerea dintr-un bord în altul tot brusc se făcea. Atent la drum şi la valuri, nu vedeam exact ce face, însă timp de peste o jumătate de oră i-am audiat monologul care în rezumat era cam aşa: „Fir'ar al dracului de iaht! Cine m-a pus să plec pe mare? În viaţa mea nu mă mai urc pe un iaht. Fir'ai al dracului, opreşte-te odată! Oh, mamă, de ce m-ai lăsat să plec de-acasă?".

Trebuie să recunosc că m-am distrat copios, rîzînd de unul singur de chinurile „hoinarului de pe podul Grant" care, deşi refăcea zilnic miracolul materializării din neant a vocilor prietenilor noş-

Scriitorul Radu Theodoru la timona lui „Decebal II"

tri, nu avea nici cea mai mică „aplecare" pentru iahtingul şi croaziera marină. A trebuit să-l trimitem pe Tudorică în ţară. De la furtuna din Egeea nu mai ieşea din careu şi, în afară de un pahar cu apă, nu mai mînca nimic toată ziua. Se topea sub privirile noastre. Ironia soartei! Omul acesta care-şi sudase sufletul în oţelul iahtului, care îşi dorea şi credea în „circumtera", nu-şi putea vedea visul împlinit, nici măcar nu se putea bucura de plăcerea navigaţiei.

După plecarea de lîngă nava „Baziaş 4", cea care îl preluase pe Tudorică, datorită curajului marinarilor săi de a lăsa barca la apă pe o mare de gradul cinci, motorul a amuţit din nou. Din nou, „bătrînul crocodil" a început să purjeze, să desfacă ţevi şi să înghită motorină. Din nou linişte deplină... şi trebuie să recunosc că nu-mi displăcea deloc. Plecasem doar cu un velier! De nave cu motor eram mai mult decît sătul.

— Enuţă, porneşte motorul!

— Imediat, dom' comandant.

— Nea Enuţă, ai găsit defecţiunea?

— N-am găsit-o, dom' Paul. Încerc şi eu!

— Nu mai încerca, nene, pînă nu ştii ce are, că descarci bateria şi pe urmă poţi să încerci cît vrei, că n-o să mai reuşeşti să-l porneşti.

OARE lumina Lunii era cauza acestei stări? Velele atîrnau flasce în lumina metalică. Voluptatea se împletea cu teama de straniul acestei mări argintii. O forţă uriaşă mă trăgea spre copastie, mă chema pe apă. Eram din nou singur pe mare, picătură fără linişte, în tabloul spaţial imobil.

CU chin şi emoţii, colosul de 55 000 tone capacitate, mineralierul „Baia Nouă", a venit la întîlnire, ne-a remorcat şi a pus acumulatorul la încărcat. Cele două sute de mile pînă la Malta ne-ar fi luat cel puţin o lună de navigaţie cu vîntul şi curentul din prova, încercînd să ţinem drumul navelor cu propulsie mecanică. Salvare şi dezastru. Am scăpat de o lună tracasantă şi am ratat o traversadă oceanică, ajungînd prea devreme la Atlantic, în sezonul uraganelor, cînd nici un iaht nu se încumetă să treacă dincolo.

NU ştiam mai nimic despre insulă, deşi „cavalerii de la Malta“ exercitaseră întotdeauna o atracţie aparte asupra mea.

În babordul nostru se ridicau zidurile masive ale unei cetăţi, ziduri care deocamdată nu spuneau nimic... Se lăsase noaptea, iahtul trebuia acostat... apoi a trebuit mutat, o saulă s-a încurcat la elice...

Prima noapte a trecut repede, apoi, încet, încet, fascinaţia istoriei a pus stăpînire pe noi. Şi pietrele au început să povestească şi zăngănitul armelor a inundat eterul, şi eroii au început să reînvie, pe rînd. Eram în plin asediu al Maltei.

La 19 mai 1565 cele 138 de galere turceşti debarcaseră 38 000 de soldaţi în estul insulei, în golful Marsaxlokk. Turcilor li se alăturase la 30 mai şi piratul nord-african Dragut, socrul amiralului turc Barbarosa, cel care în 1546 devastase insula Gozo, iar în 1551 luase din aceeaşi insulă peste 6 000 de sclavi, toată populaţia insulei. Dragut adusese 15 galere şi 1500 de oameni.

Fostul amiral al cavalerilor ospitalieri, Jean Parisot de la Valette, cel care în 1564 capturase celebra galeră turcă „La Sultana“, mare maestru al ordinului din 1557, îşi masase cei 600 de cavaleri şi 9 000 de soldaţi majoritatea în fortul Sf. Elmo şi în celelalte puncte fortificate. Europa promitea, dar nu sosise nici un ajutor.

Atacurile erau sălbatice. După ce bombardele de pe nave şi de pe promontoriul din vest sfărîmau ziduri şi trupuri, turcii atacau cu miile. Cavalerii „crucii cu opt colţuri“ aveau însă spade de foc. Într-un singur asalt turcii au pierdut 2 500 de oameni.

Cu toată apărarea eroică, zidurile fortului au fost sparte la 23 iunie, după 38 de zile de rezistenţă. Prin breşa imensă, turcii au invadat fortul. Cînd părea că nimeni nu va mai putea părăsi fortul Sf. Elmo şi cavalerii dădeau înapoi, în focul luptei s-a aruncat de la Valette. Curajul şi puterea dovedită de marele maestru, la cei 72 de ani ai săi, i-a întărit pe cavaleri, care au reuşit să stăvilească atacul, permiţînd retragerea spre alte fortificaţii.

În aceste momente critice, regina Elisabeta a Angliei a cerut tuturor supuşilor săi... să se roage pentru cavalerii asediaţi în Malta.

În final, curajul şi fermitatea cavalerilor i-a făcut pe turcii sleiţi de cele şase luni lungi de asediu să se retragă.

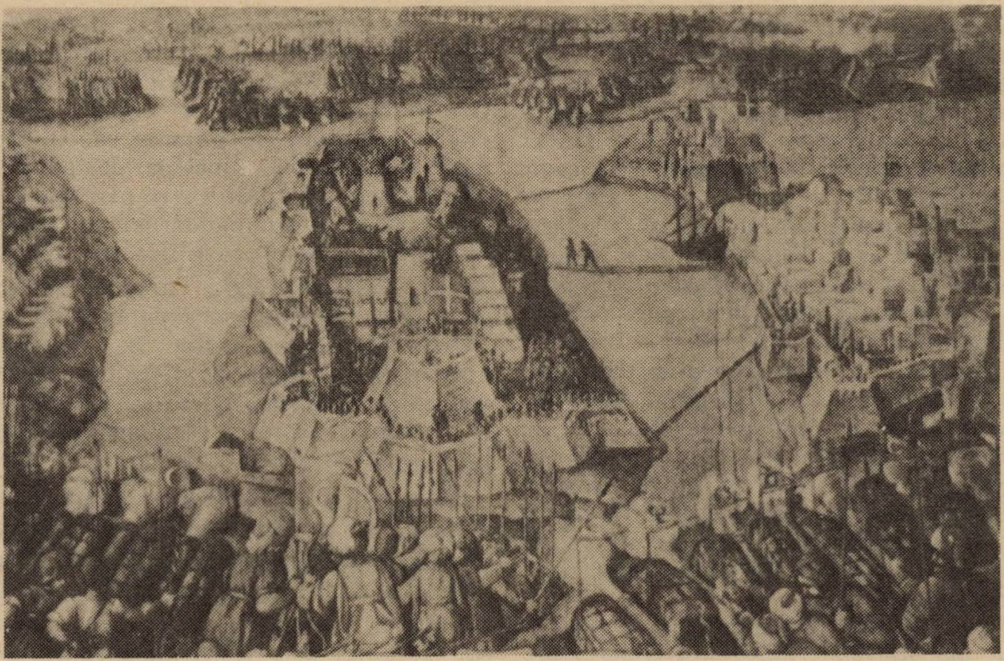
Vara de acum 423 de ani a fost asemănătoare cu vara aceasta. Căldura era insuportabilă. Am simţit şi noi aceeaşi arşiţă necruţătoare a soarelui maltez.

Stăteam, pur şi simplu, fără să facem nimic şi sudoarea curgea rîuri pe noi şi cît vedeai cu ochii nu erau decît ziduri şi piatră. Un crom-roşiatic prăfuit, aparte, cuprindea toată insula, fără nici o pată de verde. Numai azuriul mării făcea tonurile suportabile.

Am trecut pe la fortul Sf. Elmo într-o noapte clară cu lună plină. M-am întins cu Mircea pe nişte pietre mari. Căldura îmagazinată de piatră peste zi mă cuprindea încet, reînviind fantasmele, scrîşnetul săbiilor, gemetele celor străpunşi... Deodată, s-a auzit un bubuit sec. M-am ridicat surprins. S-a transformat visul în realitate? Din fort se lansau petarde. Era fiesta bisericii Sf. Domenic şi una din nenumăratele fieste care ne-au tivit nopţile mediteraneene cu ghirlande multicolore de lumini.

Am reuşit să ies în oraş în timpul programului de vizitare a catedralei Saint John, clădire care se confundă aproape cu ordinul cavalerilor monahi. Pentru a salva frumoasele dale ale pardoselii cu inscripţii şi semne ale ordinului, înaintea căderii fortului Sf. Elmo, în timpul marelui asediu, toată podeaua a fost vopsită în negru. Mulţumită ingeniozităţii şi prevederii bravilor apărători puteam admira acum această operă unică. Am rămas în extaz sub acurateţea şi expresivitatea chipurilor pictate pe tavan, despre care se spune că rivalizează cu cele din capela Sixtină./.../

ÎN timpul acestei escale i-am cunoscut pe Mike şi Karen, care într-un iaht de 7 m, fără motor, se apropiau de sfîrşitul circumterei. Mike plecase în urmă cu trei ani din California, de unul singur. Într-o insulă din Pacific, în urmă cu doi ani, o cunoscuse pe Karen, institu-

Asediul Maltei (gravură de epocă)

toare în mica școală a insulei. Se căsătoriseră, continuînd călătoria împreună. Trebuie să precizez că Mike tocmai împlinise 36 de ani și că prima traversadă solitară a Atlanticului o făcuse la 19 ani. Mike și Karen îl așteptau pe Falcon, băiețelul lor, care urma să se nască în Malta și al cărui nume venea probabil de la „Maltese falcon" (șoimul maltez), tributul simbolic pe care îl plăteau anual cavalerii maltezi, după obținerea dreptului de a se stabili în insulă.

ÎN fine ajunsesem și în Malaga, nume cu rezonanțe incitante. Un port curat, liniștit. Nimic deosebit. Mai fusesem în Spania insulară, nu mă așteptam să văd cine știe ce noutăți aici pe continent. Exista totuși o tentație aparent inexplicabilă. Undeva în străfundurile mele îmi doream să văd lumea din care se plămădise Don Quijote, să văd pămîntul din care plecaseră atîția descoperitori de noi pămînturi.

La început am zărit numai cîteva femei în straie de sărbătoare andaluze. Le-am privit ca pe o extravaganță modernă, singulară. Apoi mintea noastră nu a mai putut cuprinde explozia de exuberanță. Începuse FIESTA MALAGHEZĂ.

Melodia malagheniei, fata din Malaga, ne-a umplut toată ființa, iar ochii nu se mai săturau privind mișcările pline de grație naturală ale dansatorilor. Apoi, deodată, dansul a cuprins totul. Eram consternați și nu puteam pricepe și încă și acum mi se pare că a fost un vis fantastic faptul că în piațete, pe străzi și în localuri, sute și sute de bărbați, femei, tineri și copii dansau ziua și noaptea.

În „plaza de toros" l-am văzut pe „Marele toro". L-am văzut cum luptă și cum este doborît. Am văzut femeile andaluze, bărbați mîndri și cai superbi. Am băut cu nea Enuță, de la IAS Chirnogi, județul Călărași, „Pedro Ximen" la litru, licoare dulce de Malaga, am trăit și noi fiesta și Hemingway ne-a fost pe aproape.

NU este o experiență ușoară o coridă. Dacă ați văzut sau ați simțit vreodată fulgerul care lovește un copac, tot așa au venit și imaginile, senzațiile și impresiile coridei.

Tribunele multicolore. Era cald, plăcut. Multe femei frumoase. Era o sărbătoare. Ole! Este strigătul ființei unice din tribune. Din cînd în cînd muzica relua o melodie gravă, un marș maiestuos. Nu era o muzică de spectacol. Era ceva încă nemaiîntîlnit pînă atunci, amestec de eroism, grandoare, duioșie și funebru.

Vedeam cum lancea se înfige în animal. Sîngele începea să gîlgîie, îi umplea tot spatele și își croia drum pe corp, în pîrîiașe distincte, către nisipul răscolit de copitele sale. Lancea pătrundea adînc, opritorul se oprea și el în carne, iar taurul, încălzit de luptă, nu mai simțea durerea și nici nu știa că puterea i se scurge din trup încet și sigur, pierzîndu-se în nisipul arenei. Durerea nu făcea decît să-l înfurie, să-l facă să lupte fără odihnă, să meargă fără ezitare spre deznodămîntul știut.

Urma dansul plin de grație și provocare ce preceda înfigerea banderilelor. Se făcea liniște. Se oprea și taurul privind arcuirea mîndră și mișcările pline de suplețe ale omului. Era magia de artist a toreadorului. Era clipa în care omul se bucura de puterea sa. O clipă mișcarea aceasta, amestec de balet și luptă, înceta. Luptătorii se priveau, brațele întinse țineau banderilele în poziția de înfigere, omul se ridica pe vîrfuri... Acesta era semnalul. Toreador și taur se angajau în cursa spre punctul în care banderilele intrau adînc în greabănul animalului. O dată, de două ori, de trei sau chiar de patru. Șase sau opt banderile, frumos colorate, rămîneau atîrnate în carnea zdrențuită de lănci.

Cîteodată lupta se oprea. Totul încremenea. Nu mai existau decît toreador și torro, nemișcați. Om și fiară, legați printr-un destin tragic, se priveau. Atunci simțeai că de fapt nu ești la un spectacol, ci asiști la o luptă adevărată și cei

CROCHIU DE ARHITECT

Sfînta Sofia (Istanbul)

doi luptători impun respect în egală măsură.

Tăișul subțire își face loc și taurii cad unul după altul. Lupta, sîngele și moartea fac să vibreze neștiute străfunduri de vînător ancestral. Și sîngele nu te mai sperie și strigi „ole!" și uiți că ești în Spania, la prima coridă pe care o vezi.

Corida se confundă cu Spania. La început lupta cu taurul se purta călare. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea Francisco Romero a fost unul din primii toreadori care au folosit muleta, așteptînd taurul în picioare, față în față și omorîndu-l într-o luptă corp la corp.

AM aflat multe de la domnul Domingo, agentul Navrom din Malaga. Luna tragică record a fost cuprinsă între 3 august și 9 septembrie 1934 cînd, în 38 de zile, au murit, din cauza accidentelor suferite în arenă, un matador faimos, trei toreadori de „novillos" (de viței), un „mozo de quadra" (ajutor de toreador), un toreador comic, un „spontan" — persoană dintre spectatori care coboară în arenă pentru a-și demonstra talentul și a se impune impresarilor — și 3 spectatori.

Au existat și femei toreador. Juanita Cruxo a debutat în 1932, a luptat în peste o mie de coride în care a ucis cca. 2000 de tauri și a părăsit arena, deși a fost rănită de mai multe ori, abia după 14 ani de la debut.

Într-un singur an pot avea loc în Spania peste 600 de coride, în care sînt sacrificați cca. 5 000 de tauri maturi.

L-am întrebat pe Domingo dacă taurul are vreo șansă să scape.

— La Malaga niciodată. La Madrid este posibil atunci cînd taurul luptă frumos și spectatorii cer să fie cruțat.

— Și ce se întîmplă cu el?

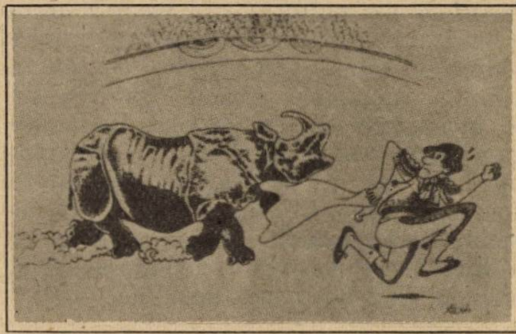
— Este dus la spital, i se îngrijesc rănile, apoi este pensionat.

— Dar cu taurii morți ce se întîmplă?

Îi puneam întrebarea tocmai cînd intram în fascinanta piață din Malaga.

— Carnea taurului este vîndută a doua zi dimineața cu preț redus și este o aglomerație teribilă încă înainte de a se deschide piața.

— Este așa de bună?

— Muy bueno, amigo, muy bueno... și Domingo își însoțește vorbele cu un plescăit al buzelor de care nu mai era nevoie la figura sa de gurmand, obișnuit cu „vino de Malaga", după cum s-a văzut cînd m-a invitat la un pahar de „Lagrima", urmat de un „Moscatelo", în timp ce îmi împărtășea convingerile sale de socialist.

AM părăsit Malaga, am lăsat în urmă „uscatul". Intrasem din nou în puterea mării. Carturile se succedau obsedant în singurătatea apelor. Gîndurile plecau din nou, umpleau spațiul, se divizau în zeci de ramuri, o parte se întorceau, altele nu mai știam încotro se îndreaptă. Mîinile mîngîiau inconștient timona care nu mai era necesară. Iahtul mergea singur, se îndrepta spre Ocean.

AM intrat în Gibraltar noaptea. Portul era gol.

A doua zi ni s-a refuzat intrarea în Gibraltar — ne lipseau vizele ambasadei engleze din România.

Ne-am îndreptat de-a lungul coastei, cu un vînt de pupa magnific, către Cadiz, locul unde urmau să ne sosească materiale din țară cu nava „Humulești".

AM intrat în Ocean. Valurile erau largi, calme... Locul orizontului a fost luat de coame imense de ape. Nu mă mai săturam să mă minunez de măreția acestui uriaș și să mă înfior de micimea fizică a omului. Oceanul este o ființă. Îi simți răsuflarea și puterea. O putere stăpînită, imensă. Oceanul este o minune a acestei lumi. Marea în furtună este o fetiță zvăpăiată pe lîngă acest gigant liniștit. Sînt

fericit că am putut să văd această parte a lumii, să-i văd norii fascinanți și lumina indigo a Lunii, să-i ascult, singur în noapte, zgomotele stranii. Puterea lui te înconjoară cu zeci de voci. Un amalgam de spirite te năpădesc, te pătrund, intră și ies în devălmășie, lăsîndu-te spectator năuc. Ce sînt, de unde vin, ce spun, scapă puterii omenești de a înțelege. Te acaparează în nălucirile lor și nici un gînd nu-ți mai aparține.

PARCURSESEM peste 500 de mile în Atlantic navigînd numai cu Soarele și stelele. Eram din nou singur în „cartul cîinelui", dar timpul trecea ușor. Navigația în Ocean era o voluptate. Dimineața urma să apară arhipelagul Madeira. Oare cît de mult ne-am abătut de la drum? O nervozitate ușoară începea să mă sîcîie. Navigam pentru prima dată cu un iaht în ocean, fără compas, numai cu sextantul și cu un ceas banal. Aveam încredere în calculele mele, dar printre dealurile și văile acestea lichide oricînd putea interveni o eroare în măsurarea înălțimii aștrilor.

Către sfîrșitul cartului, fără să caut anume, am observat pe norii de la orizont o ușoară schimbare de culoare, ritmică. Nu putea fi decît lumina reflectată a farului. Era exact în prova. Bucuria navigatorului de a redescoperi lumea, de a găsi o insulă într-un ocean mi-a inundat tot trupul. Îmi îndeplinisem misiunea. Aceasta rămîne certitudinea mea și tot noianul de cuvinte mai mult sau mai puțin meșteșugite, ale oricui, nu o pot schimba. Este unul din bunurile și cîștigurile mele durabile.

AM stat în Madeira aproape o săptămînă în care nu am coborît decît de două ori de pe barcă. Insula era însă splendidă și a fost o plăcere imensă chiar numai să-i privești înălțimile verzi. Adevărată „Ilha da Madeira".

Civilizația a început pe Madeira în anul 1419. Coloniștii lui Zarco au luat ce-au putut aduce cu ei, dar au găsit apă dulce, în cantități nelimitate, coborînd vijelios de pe munte și mult lemn cu care au știut ce au de făcut.

Pentru a curăța pămîntul pentru agricultură, cei stabiliți aici au incendiat pădurea deasă a Madeirei. După o sursă, insula a ars, scăpată de sub control, cinci ani. După o altă versiune, se spune că șapte ani. Un lucru este cert și anume că incendiul a fost de lungă durată.

După cîțiva ani de colonizare insula a dat prima sa recoltă — trestie de zahăr adusă din Italia. În întreaga Europă din acel timp zahărul era un articol de lux foarte scump și astfel Madeira a devenit deodată foarte importantă pentru economia portugheză. Nu mult după zahăr, succesul l-au adus viile aduse din Creta, care au început să producă struguri dulci din care se obțineau vinuri deosebite. Gustul era aparte, mulțumită combinației între clima tropicală, solul vulcanic și cenușa marelui incendiu.

AM stat în Porto Santos două săptămîni. Și, deși am muncit mult și am vizitat puțin insula, am trăit cele mai frumoase clipe din toată călătoria. În această insulă se adunase toată liniștea din lume.

Ne-am ocupat locul printre celelalte veliere ancorate în golf, reintorcîndu-ne în timp în lumea corăbierilor. Și corăbierii ne-au primit printre ei pentru că aparțineam lumii lor. Și ce frumoasă a fost comunitatea aceasta de adevărați atlantici!

Cu cca. 15 ani înainte de a descoperi America, Columb a navigat spre Madeira pe o corabie comercială obișnuită. Aici a întîlnit-o pe fiica guvernatorului insulei Porto Santos, Bartolomeu Perestrelo. S-au căsătorit și s-au stabilit pe insulă unde li s-a născut și fiul.

Popasul lui Coloumb aici ne aprinsese imaginația și cînd am zărit scris pe o mică clădire „Rezidencia Columbus" ne-am grăbit să ne interesăm care este taxa de vizitare a „muzeului". Amabilă, fata de la intrare, cu care nu am găsit multe cuvinte comune, ne-a scris pe o hîrtie o cifră care însemna mai multe sute de escudos. Avînd în vedere că toată staționarea în Madeira ne-a costat 120 de escudos, mai puțin de un dolar,

de miere, care se prelinge pe faleza inaccesibilă.

Ştie cum să evite mînia albinelor, cum să-l liniştească pe Pholo, zeul pădurii, al vînătorii şi al povîrnişurilor. Ştie ritualurile şi jertfele care îi plac lui Pholo. Nesocotind un asemenea ritual, Barta, tatăl său, a iscat furia albinelor.

A supravieţuit ca prin minune pierzîndu-şi un ochi. La cincizeci şi patru de ani şi-a încredinţat ştiinţa fiului său, Mani Lâl. Îi fusese destăinuită de unchii săi Nardal şi Bartu, care o deţineau de la tatăl lor, Barchi. Barchi fusese iniţiat de Chestra Bâhâdur, care a murit prăvălindu-se la piciorul unei creste. Mai departe amintirea se pierde aşa cum se va pierde şi ştiinţa lui Mani Lâl. În această toamnă, bătrînul face ultima expediţie. Nici un tînăr nu îşi asumă riscul succesiunii.

În dimineaţa asta soarele răsare foarte devreme. E întîia zi de vînătoare a mierii. Mani Lâl e primul în picioare. Domneşte peste lumea vînătorilor de miere. El hotărăşte ziua vînătorii, împarte sarcinile şi prada. Nimeni, niciodată nu-i discută ordinele. El singur va coborî de-a lungul scării.

Nu ai miere dacă nu sacrifici un cocoş

ÎN timp ce Mani Lâl duce în spate atît de necesarele prăjini-gheare şi coşul, cei opt care îl întovărăşesc sînt încărcaţi cu materialul trebuitor: bidoane goale în care vor aduna mierea, făină de mei şi mălai, unt, ardei... O marmită deformată, gamele, polonice, trei puşti şi ...un cocoş. Jertfă lui Pholo.

Cu excepţia a doi dintre ei, toţi sînt desculţi. Poartă costumul tradiţional al gurungilor: o pelerină din pîslă de lînă sau din fibre de urzică, peste pantaloni o pînză scurtă înfăşurată în jurul şoldurilor, strînsă într-un brîu de bumbac în care îşi ţin averea: ţigări, chibrituri, cîteva rupii.

Akam (cincizeci şi unu de ani) îl urmează. Este unul dintre cei mai vechi însoţitori. Orfan, timid, nu s-a căsătorit niciodată. El va afuma albinele.

În spate, Sri Lâl şi Bâl Bâhâdur, cei doi fraţi ai lui Mani Lâl... Singuratec şi ursuz, Sri Lâl se va ocupa de bucătărie.

Bâl Bâhâdur (Bâl cel curajos) e cel mai tînăr dintre cei trei fraţi. Singurul care a învăţat. E primarul satului. Singurul care ştie să scrie şi să citească. Asta se vede şi după ciorapii roşi şi încălţămintea din piele cumpărată la Katmandu. E, bineînţeles, contabilul grupului. Krishna, cel mai mic dintre vînători, este agil ca o maimuţă, el va duce ceara încărcată de miere.

Apoi Nanda Lâl: jiletcă neagră, pantofi din pînză, articole de lux aduse din „Nepal", cum spun gurungii despre Katmandu. Alături de el Amarzang, cel mai tînăr, micul caraghios. El îl va asista pe Mani Lâl la coborîre. Fără a fi ajutat de vreo coardă. Urmează Purke, cel mai bătrîn. Va fi de faţă ajutîndu-i pe ceilalţi la mici treburi. Mene Bâhâdur în-

Vînătorul de miere îşi atacă prada...

cheie coloana. Uriașul echipei poartă înfășurată prețioasa scară lungă de cincizeci de metri, grea de treizeci și cinci de kilograme. Este munca în colectiv a întregii echipe, o împletitură dublă din fibre de bambus, avînd cîte o treaptă din patruzeci în patruzeci de centimetri. Abia spre seară trupa ajunge la o surplombă stîncoasă cu bolta înnegrită de un strat gros de funingine, mărturie a anterioarelor campanii. Tabăra.

Sri Lâl împarte fiecăruia porția de terci din mei. Vînătorii dăruiesc cu respect un cocoloș de hrană lui Pholo, punîndu-l pe o piatră din peșteră...

ÎNCĂ nu s-a luminat de ziuă cînd Sri Lâl aprinde focul pentru ceai. Acum vor trebui să afle voința lui Pholo: ficatul cocoșului o va arăta. Prevestirile sînt prielnice.

În poiană se desfășoară scara; agățată în timpul iernii în casa lui Akam, deasupra focului, a căpătat o îmbietoare culoare aurie. Fumul care a ocrotit-o de insecte și de putreziciune a făcut fibrele sfărîmicioase... O umezesc, o controlează. Schimbă trepte. Mani Lâl supraveghează. Viața lui depinde de aceste verificări.

În același timp doi oameni căptușesc un coș mare cu o piele de muflon. Krishna încearcă coarda care va ține coșul în lungul peretelui pînă la stupi.

Să luăm exemplu de la albine

PLECĂM la drum fără a urmări vreo potecă.

— *Un bun vînător*, spune Mani Lâl, *trebuie să știe a se orienta după urmele muflonului.*

Este singurul care știe drumul spre creste.

Trupa se oprește; împreunîndu-și degetele, Mani Lâl vorbește:

— *Așa cum fibrele se împletesc ca să devină funie solidă, puterile noastre reunite ne vor face să ajungem acolo unde un om singur n-ar putea...*

Adaugă:

— *Față de om, albinele sînt un bun exemplu de solidaritate...*

Mene Bâhâdur desfășoară scara cea lungă, ancorînd-o solid de un arbust.

Spunînd secrete *mantras* Mani Lâl pune un pumn de orez pe o frunză la rădăcina arbustului. Nesocotind acest ceremonial, tatăl lui a fost atacat de albine...

Fără a-și privi însoțitorii, fără o vorbă, începe să coboare scara dispărînd în vid. Mîinile și picioarele-i goale se agață ca niște gheare.

S-a oprit sub o surplombă, se leagănă la o sută de metri deasupra pămîntului; chiar în fața lui, agățată de boltă se decupează enorma masă neagră în formă de semicerc. Suprafața este neliniștită de un freamăt ciudat. Stupul uriaș e aproape la fel de voluminos ca un om.

Nici o vorbă. Cu un gest, Akam dă foc vreascurilor pe care le coboară pînă la Mani Lâl. Pînă la stup. Albinele fug cu miile. Unele se așază pe bătrînul care ține în continuare legătura de vreascuri. În sfîrșit, apare ceara ca o uriașă cochilie. Mierea se află în partea de sus. Dede-

CĂLĂTORII... ÎNTRERUPTE

subt, într-o gigantică semilună de aur, sînt adăpostite larvele. El va ajunge primul. Cu ajutorul celor două prăjini de bambus, Mani Lâl străpunge semiluna, fixează în ea două corzi mai mici și o trage din perete. Gesturi precise tulburate numai de înțepăturile albinelor care s-au năpustit asupra bătrînului.

Un semn și Akam urcă prada.

Coșul e coborît la capătul corzii.

Mani Lâl aruncă țigara pe care o fumase calm, de parcă ar fi stat pe o bancă în parc. Se leagănă cam la înălțimea primului etaj al Turnului Eiffel...

Coșul este împins sub stup cu ajutorul uneia din prăjinile de bambus, cu cealaltă străpunge alveolele: un val de lichid irumpe, bucăți de ceară cad în coșul devenit cu repeziciune greu datorită celor vreo cincisprezece litri de miere. Ca un pendul, greutatea îl izbește pe Mani Lâl, are doar răgazul de a se agăța de scară. Mișcînd prăjinile de bambus, vînătorul imobilizează coșul. Respiră adînc.

— *Gata! Urcați-l!*

Acolo sus oamenii recuperează mierea.

— *E picantă*, observă Sri Lâl. *Parcă ar avea otravă...*

Nanda Lâl lasă jos pumnul pe care îl dusese la gură. Cînd albinele își strîng prada din florile de rododendron, mierea devine toxică, provoacă amețeli. În sat n-are importanță, dar pe marginea crestei...

Mani Lâl și Eric Valli coboară de-a lungul peretelui abrupt

Mani Lâl... ultimul vînător de miere

Douăzeci de litri de miere din primul stup

ALBINELE revin, atacă pe toate fronturile. De fum, obrajii, buzele, pleoapele încep să se umfle.

Numai Mani Lâl rămîne senin.

— *Sînt bătrîn, carnea mea e uscată, nu mă umflu.*

Primul stup din anotimp a umplut două bidoane, în total douăzeci de litri de miere.

A doua zi un alt stup, în apropierea primului.

Apoi scara e coborîtă pe mijlocul peretelui, trecînd din mînă în mînă. Cincisprezece stupi mai mici ajung la-ndemîna vînătorului.

Mene Bâhâdur și Amarzang rămîn cu Mani Lâl pe înălțime. Ceilalți și-au așezat filtrul la poalele povîrnișului. Akam și Krishna au rămas în perete, parcurgîndu-l din stei în stei, fără coardă, afumînd stupii. Bătrînul vînător conduce toate operațiile.

— *Plouă cu miere!*

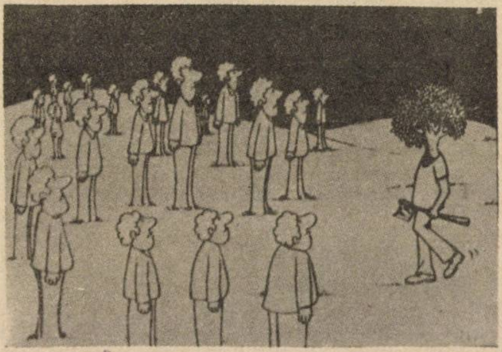
Jos, un grup de țărani tropăie de nerăbdare, cu ochii ridicați spre cer. Din „malul cu trei sute de stupi“ cum îl numeau străbunii, curge mierea din stîncă în stîncă, ajungînd pe fețele lor. Fiecare vrea să-și umple gamela din metal alb. În timp ce coșul coboară, este nevoie de insistența lui Nanda Lâl ca să recupereze recolta...

Încet, bătrînul coboară. Astăzi a stat agățat de scară mai bine de cinci ore.

Cu privirea goală, nu rostește nici o vorbă, lăsîndu-și fratele să-i scoată nenumăratele ace înfipte în carne.

Acolo, sus, maimuțe pofticioase profită de chilipirul cascadelor de miere de pe stîncile inaccesibile.

MARȚI: Pholo interzice recoltarea mierii. Va fi „o zi de foc“, bună pentru vînat. Oamenii schimbă bambusul cu pușca. Asemeni fierii ursului, moscul secretat de o minusculă cervită a ajuns la prețul aurului pentru traficanți. Sînt afrodisiace și cicatrizante puternice.

— *Un buzunar doldora îi dă posibilitatea vînătorului să nu facă nimic o jumătate de an, să mănînce numai muflon,* așa se spune prin partea locului.

Miercuri: vînătoarea de miere a reintrat în drepturi. Zi după zi, oamenii umplu bidoanele. Stupii sînt din ce în ce mai mici. Malul cu trei sute de stupi? Își păstrează doar numele, acum nu mai adăpostește decît vreo cincisprezece mari. Pe vremea bunicilor lui Mani Lâl vînătoarea de miere dura două luni. Se recoltau numai stupii mari... Pe vremea aceea satul număra nouă case... Acum sînt șaizeci...

Mani Lâl hotărăște:

— *Vînătoarea de miere va fi întreruptă după douăzeci și unu de răsărituri.*

Vînătorii au recoltat vreo treizeci de stupi. Au mai rămas destui. Vor servi drept rezerve pentru refacerea celor distruși; albinele sînt muncitoare.

Pentru Mani Lâl patru din stupii cei mari. O sută șaizeci și patru de litri de miere. Aceeași cantitate pentru toți ceilalți. O împarte Bâl Bâhâdur.

Cu ceară se va plăti taxa pentru rege

NUMAI ceara se vinde. Artizanii din Katmandu o folosesc pentru a înlocui bronzul. Banii vor îngădui vînătorilor să-și plătească taxa către rege. 661 rupii pe an. Mierea și vînatul sînt în exclusivitate proprietatea suveranului...

Produsul vînătorii? Va fi schimbat, ca troc, pe cereale și alte mărfuri. Vînătorii vor păstra numai cîteva bidoane cu miere pentru consumul lor. Sătenii sînt lacomi, asta-i convine lui Mani Lâl.

— *Din copilărie mi-a plăcut mai mult să colind prin păduri decît să amestec balega cu pămîntul ca ceilalți țărani.*

Se vor face două drumuri pentru a căra toată mierea în sat.

Încărcăturile sînt grele, apasă pe frunte. Fețele se acoperă de sudoare. Oftînd, cîte unul propune o oprire.

— *Nu*, spune Mani Lâl, *ne oprim mai sus... să bem vînt.*

În românește de Andriana FIANU

Pierre BELLMARE, Jacques ANTOINE

GROENLANDA

LA sfîrşitul iernii 1943, unsprezece cîini, strînşi unul lîngă altul, trag o sanie, undeva, pe coasta vestică a Groenlandei, la sud de Angmagssalik. Cei doi bărbaţi care merg repede în spatele saniei nu văd decît cozile ridicate şi fundurile blănoase ale cîinilor. Dacă vreunul încetineşte, depărtîndu-şi picioarele pentru a-şi face nevoile, eschimosul îl cheamă repede la ordine cu o lovitură de bici. Cîinele se grăbeşte şi încordîndu-se îşi reia locul. Nu se aude decît alunecarea pe zăpadă, răzuiala patinelor cînd se împiedică de pietre sau de stînci, gîfîiala cîinilor şi a oamenilor.

Oamenii se numesc: Kamssasiak, un eschimos de treizeci de ani, cu părul negru şi gras, cu faţa plată şi lată de mongol, încremenită într-un surîs etern. Celălalt e un soldat danez de douăzeci şi şase de ani: Waldemar Olsen. Dacă faţa nu i-ar fi ascunsă într-un passe-montagne în care scînteiează cristale de gheaţă, s-ar vedea că e blond cu ochi albaştri. Este un reprezentant al rasei viking.

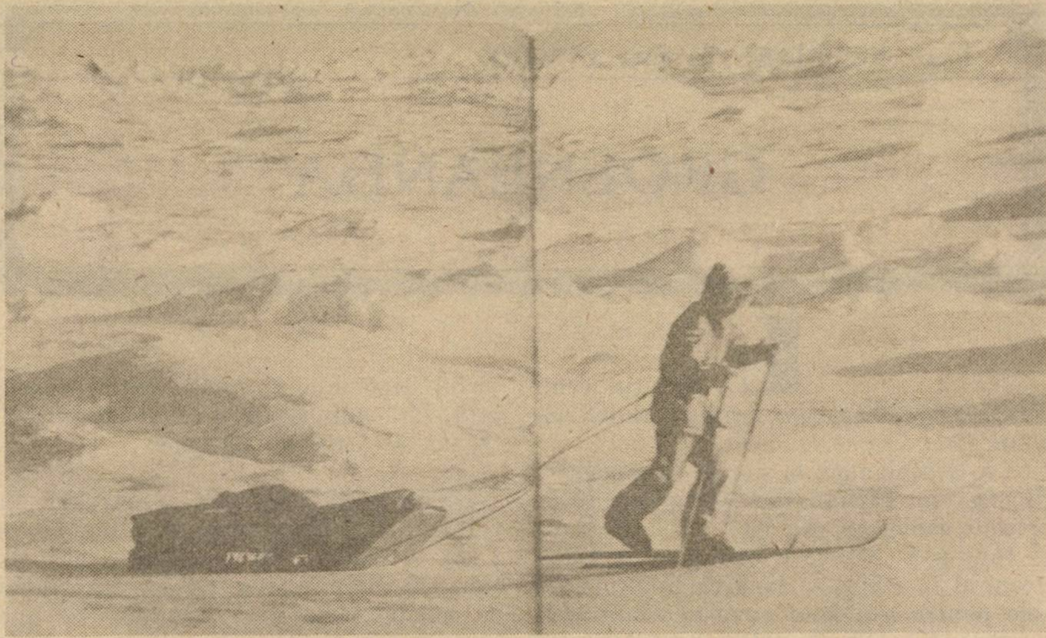
De mai multe zile cei doi bărbaţi, atît de deosebiţi, care n-au comună decît ancestrala obşnuinţă a frigului, parcurg această parte a imensei coaste atlantice. La un moment dat eschimosul îi arată denezului un punct pe zăpadă. Danezul scoate binoclul. E un cort. Un cort al cărui model nu-l cunoaşte. În nici un caz nu este un cort eschimos.

După un timp, cîinii obosiţi se lasă pe zăpadă iar oamenii îşi bagă capul prin deschizătura cortului. Pe jos, pe zăpada bătucită, o haină. Nu e o haină de blană. Este din pînză, croială militară. Nici kaki, nici albastră, nici maro. E verde! Cei doi o examinează, ţinînd-o în soare cu vîrful degetelor, e uzată, ruptă, decolorată, fără dubiu este vestonul unui locotenent al armatei germane.

ÎN pustiurile îngheţate se petrec drame neînchipuite. Mici vapoare, pline de zăpadă şi pătate de funingine lasă din timp în timp cîţiva meteorologi nemţi cu misiunea de a se ascunde, de a se îngropa sub pietre şi zăpadă, de a supravieţui în barăci minuscule pentru a transmite zilnic prin radio informaţii meteorologice. Datorită lor sau din cauza lor, nemţii au anumite reuşite, ca de pildă trecerea Mînecii pe sub nasul englezilor, printre crucişătoarele în derută.

Lupta împotriva acestor robinsoni voluntari e grea. Cum să-i descoperi în asemenea imensităţi? Doar prin recunoaşteri istovitoare. E prima oară cînd o asemenea încercare a izbutit. Aproape de cort, urme de urină de la un atelaj cu cîini, urma trupurilor încă imprimată în zăpadă, resturi ale hranei din peşti uscaţi. Fără îndoială vreo zece cîini. Urmele paralele ale saniei se îndepărtează însoţite de pasul unui om. Un singur om.

ESCHIMOSUL şi danezul se privesc. N-au emiţător radio, consemnul e precis: dacă detectează nemţi, trebuie să se întoarcă la postul de la Cap Brewster pentru ca avioane uşoare prevăzute cu schiuri să depună în apropiere o grupă de intervenţie. Consemnul nu precizează ce e de făcut în cazul unui singur om care nu poate fi prea departe. Dacă şi-a părăsit cortul, înseamnă că a fugit repede. Fără îndoială că i-a zărit, fiindcă urmele sînt foarte proaspete, s-ar putea să fie în spatele colinei care acoperă orizontul...

În amestecul de daneză și eschimosă care se numește groenlandeză, Waldemar Olden întreabă: „Mergem?"

Kamssassiak răspunde printr-o ridicare de umeri, cu marea inconștiență caracteristică eschimoșilor. Nu îi pasă.

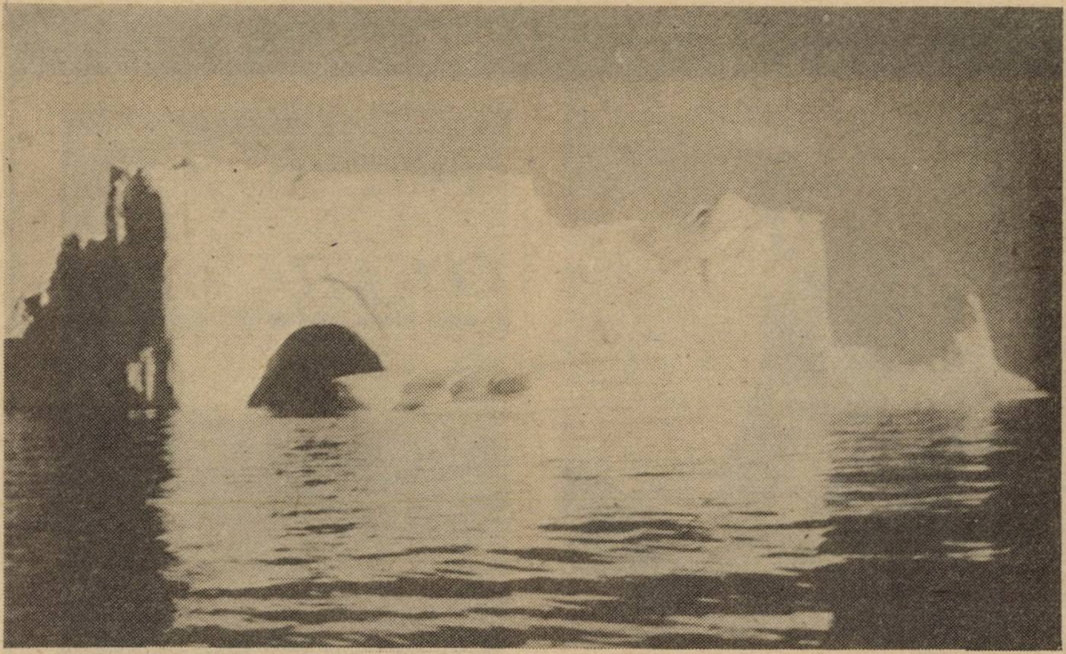
Cei doi își scot puștile și încep o cursă turbată.

L-au văzut pe neamț. Urmăritul și urmăritorii aleargă ca nebunii. Cureaua lungă de piele a biciului lovește fără încetare cîinii epuizați. Zăpada moale le intră în încălțări, le izbește obrajii. La căderea nopții, neamțul nu se mai vede, a luat-o spre Inlandsis. Inlandsis este cel mai mare ghețar din lume: 1 000 kilometri lățime, 2 000 kilometri lungime și 3 000 metri grosime a gheții. Dacă s-ar deplasa cu un kilometru, probabil că pămîntul s-ar clătina. Pe oceanul nemișșcat este întotdeauna iarnă polară; în acea zi sînt —30 grade.

Eschimoșilor nu le place să se avînte pe Inlandsis, dintr-o teroare superstițioasă. În timp ce Waldemar Olsen și Kamssassiak discută aprinzîndu-și pipele, începe o rafală de automat, gloanțele fluieră pe lîngă ei. Cei doi abia au timp să răspundă, eschimosul rănit stă în genunchi în spatele saniei. Se ridică brusc, dar un glonț îl lovește cu zgomot înfundat, dezgustător. Alunecă pe jos, mort.

WALDEMAR Olsen continuă singur. Urmărirea durează toată noaptea, apoi, toată ziua, pe ger, ceață sau sub soarele orbitor care ricoșează pe zăpadă strălucind prin gheața albăstruie. Neamțul s-a pierdut din nou. E de necrezut, dar se vor urmări cîteva zile, dormind puțin, mîncînd și mai puțin, plini de furie, obosiți. Olsen și-l închipuie pe neamț făcînd — în același moment — aceleași gesturi ca el: desfăcîndu-și sacul de dormit, aprinzînd un reșou asemănător. Evident, pe cutiile de conserve eticheta e scrisă în nemțește nu în daneză... Foamea e aceeași. Frigul același. Angoasa aceeași. Amîndoi suferă de aceeași singurătate. Dacă danezul urmărește pe cer vreun meteor, se gîndește că la cîțiva kilometri distanță îl privește și neamțul. La un moment dat, peste Inlandsis începe să bată un crivăț atroce cu zăpadă, sînt minus patruzeci de grade...

Din timp în timp, danezul aude un foc de armă, apoi întîlnește pe drum cadavrul unui cîine. Fugarul își omoară cîinii epuizați, unul cîte unul. Cîteodată,

neamţul se ascunde şi trage în el. Este un prost ochitor, de fiecare dată greşeşte.

Neamţul îşi părăseşte sania şi ultimii doi cîini, incapabili să mai tragă. Atelajul danezului nu e mai pricopsit. I-au rămas numai cinci cîini care se împleticesc în faţa saniei eliberate de tot ce era în plus. Trei, deshămaţi, aleargă pe lături. Urmăritul şi urmăritorul sînt la capătul puterilor. Totul se va termina în scurt timp.

E sfîrşitul. Olsen vede urme mari pe zăpadă, neamţul se aşază destul de des. Apoi urmele sînt şi mai mari, cade.

Olsen se opreşte. La vreo sută de metri, în faţă, o formă neagră e întinsă pe zăpadă la capătul unei dîre de paşi în zigzag.

Crivăţul suflă, gata să-l doboare la pămînt pe danezul care înaintează alergînd. Waldemar Olsan încetineşte. Nu din bănuială, nici din calcul, e inconştient, cu degetul pe trăgaciul puştii şi, cu toată furia sa, degetul nu se mişcă. Deodată îşi pune întrebarea: de mai multe zile aleargă după neamţ ca să-l omoare sau ca să nu fie singur?

Înaintînd, danezul vede arma părăsită, la cîţiva paşi de corp. Olsen se opreşte din nou. Observă ceva viu, ochii neamţului care îl urmăresc. Să-l omoare? Şi după? După aceea să se culce, să doarmă, în sfîrşit, lîngă cadavru sau să vorbească singur.

OLSEN îşi scoate sacul şi adună arma. Neamţul îl lasă în pace. Are patruzeci de ani, o figură dură, cu o piele îngrozitoare, uscată, striată de crăpături în care e carne vie. Danezul, uluit că n-a tras, realizează că acum e prea tîrziu. Ori îl omora imediat ori niciodată.

— Eşti prizonierul meu!

Celălalt surîde strîmb, danezul continuă:

— Scoală-te! Îngheţi acolo!

— Lasă-mă în pace!

Neamţul a răspuns dintr-o suflare. Cei doi oameni se privesc în tăcere. Olsen, ca să-l ridice pe cel învins, care nu mai doreşte decît mortea, îl apucă de subsuori.

Neamţul e ofiţer meteorolog. Se numeşte Schraeder. Danezul face inventarul hranei şi al obiectelor din sac, foarte puţine lucruri.

Neamţul ricanează:

— Ceea ce avem ca hrană, pe drumul care trebuie să-l străbatem pînă la coastă, nu ne ajunge amîndurora.

1935 — Aripile Irinei Burnaia

● O tînără cutezătoare care vrea să vadă lumea de sus, de sus de tot. Şi mai vrea ca treptele spre cer să le facă folosind propriile-i aripi. Stăruie şi învaţă pilotajul sub îndrumarea lui Petre Ivanovici, pilot militar, fruntaş între piloţii anilor 1930—1935. La 27 octombrie 1933 se prezintă la dificilul examen şi obţine mult rîvnitul brevet. Amanetează şi vinde tot ce are de valoare, astfel că în luna mai 1934 comandă, la Braşov, avionul pe care-l doreşte. La 3 ianuarie 1935 „am decolat de pe aeroportul Băneasa, cu propriile mele aripi" — ne spune cutezătoarea Irina Burnaia, devenită, curînd, celebră pe plan mondial. Avionul are la bord doi cutezători: Petre Ivanovici, profesorul, şi Irina Burnaia, eleva. Raidul în care au pornit: Bucureşti—Capetown. În cartea pe care a scris-o şi a publicat-o în 1937, Burnaia arată cititorilor toate bucuriile, toate emoţiile şi toate primejdiile prin care au trecut. Au parcurs distanţa Bucureşti-Giurgiu-Istanbul în 3 ore şi 20 minute. O aterizare forţată se încheie cu ruperea elicei. După trei săptămîni de aşteptare, fabrica de la Braşov le trimite o nouă elice şi raidul continuă, spre Alep, Damasc şi Cairo, „oraşul basmelor şi al misterelor, al artei şi al culturii temeinice, pe care de îndelungate vremuri o ascund piramidele şi o face simbolicul Sfinx".

La 20 februarie aripile Irinei Burnaia zboară peste pustiul Saharei: „Zburăm deasupra Africii înfricoşătoare şi misterioase; căldura este insuportabilă, vizibilitatea redusă. Urmărim valea Nilului, sîntem tovarăşii lui de drum". O pană de motor îi ţine iar cîteva zile în inactivitate, pe malul lacului Victoria. Raidul-sondă — cum a fost numit, s-a terminat. Întoarcerea spre patrie. Şi Irina mărturiseşte mai departe: „Îmi trec prin minte, ca într-o simfonie fantastică, grelele şi nesfîrşitele încercări ce am avut de suportat tot timpul, de-a lungul raidului. Dar, la sosirea în patrie, printre nenumăraţii admiratori ce ne înconjoară cu căldură frăţească, pe aeroport, căutăm zadarnic o haină oficială. Nimeni".

Avionul Irinei a fost cel dintîi, de fabricaţie românească, ajuns să realizeze performanţa de zbor de 16 000 de km. Aceasta ar fi putut constitui o mîndrie pentru autorităţi.

În încheierea cărţii „Aripile mele", Irina Burnaia mărturiseşte: „Am venit pe tărîmul aviaţiei atrasă de măiestria stranie a zborurilor, care mai apoi s-a schimbat în credinţa temeinică de a realiza şi a lăsa o pildă înălţătoare altor vremuri..."

În zilele cînd îi apărea acest volum, Irina Burnaia termina cu succes, singură la bord, raidul Bucureşti—Roma—Bucureşti.

— Ba da.

— Nu. Dumneata sau eu, nu amîndoi.

Olsen ridică din umeri:

— Dumneata trebuie să fii predat autorităților daneze.

— Poate. Nu mai am sac de dormit.

— Ne vom culca amîndoi în același sac...

Înghesuiți în sac, la minus treizeci de grade, vor petrece prima noapte. Neamțul e răpus de oboseală, danezul bănuitor rămîne treaz. Prizonierul dezarmat, sfîrșit de frig, foame și disperare nu pare prea periculos. Olsen nu are încredere, neliniștea îl ține într-o stare de veghe epuizantă.

UN soare neașteptat îi luminează dimineața următoare pe cei doi oameni pierduți pe Inlandsis, unde nimic nu se mișcă în afara viscolului care mătură, la nivelul solului, o zăpadă prăfoasă în care se reflectă lumina.

— Te previn, spune danezul, trebuie să fim cinstiți. Eu vreau să trăiesc.

Prizonierul care mergea cu cîțiva pași în fața lui Olsen se întoarce brusc după cîteva ore de înaintare istovitoare.

— Ieri aveai dreptul să mă omori, să profiți de merindele mele ca să-ți salvezi pielea. Acum sînt prizonierul dumitale, ar fi o crimă să mă omori. Dacă vrei s-o faci, hai, repede, imediat!

Peste cîteva ore neamțul se întoarce din nou:

— L-am rănit pe cel care era cu dumneata?

— A murit.

După un timp, danezul privește cu gravitate o fotografie, apoi i-o întinde neamțului:

— Vrei să-l vezi?

— Pe cine?

— Eschimosul pe care l-ai omorît...

Neamțul ia fotografia, o privește:

— Nu are o mutră prea inteligentă.

Olsen îi smulge fotografia.

— Ticălosule! De ce vorbești așa?

— N aveai decît să nu mi-l arăți. Dacă ai fi fost în locul meu, și tu l-ai fi omorît. Ești la fel de nebun ca mine.

SEARA, danezul taie cu o toporișcă o bucată de pește uscat, se întoarce, întrebîndu-și cu brutalitate prizonierul:

— Ce mănînci?

Neamțul pălește:

— Crezi că am furat ceva?

— Da. Scuipi!

Neamțul refuză, danezul își strînge degetele pe patul revolverului. Încearcă să afle adevărul pe figura prizonierului.

— Îți dau zece secunde ca să scuipi! spune Olsen. Unu... doi... trei...

Pușca, din nefericire, e încărcată, neamțul a apucat-o.

Danezul spune cu răceală:

— Aruncă arma!

— Ești un puști... M-am săturat!

Stau amîndoi față în față. Zăpada se așterne ușor pe umerii lor. Olsen se enervează:

— Aruncă arma!

— Arunc-o și dumneata.

Ca o fiară, Olsen se aruncă la picioarele neamțului care se clatină și aruncă pușca.

CĂLĂTORII... ÎNTRERUPTE

Cu o mînă neamţul îl apucă pe Olsen de încheietura mîinii. Se rostogolesc în zăpadă. Căzînd, revolverul se înfundă în zăpadă. Mîna neamţului îl caută. Murmură fără oprire:

— E o idioţenie... Te asigur că e o idioţenie!

Simte că e lovit în faţă apoi în stomac. Se îndoaie, schiţează un gest rugător. Danezul, în genunchi, caută şi găseşte în zăpadă revolverul. Neamţul, cu faţa însîngerată, fuge strigînd:

— Ai cîştigat!

Olsen, în genunchi, priveşte umbra care dispare în noapte şi-l aude urlînd de departe:

— Aşa vom muri fiecare pe contul nostru.

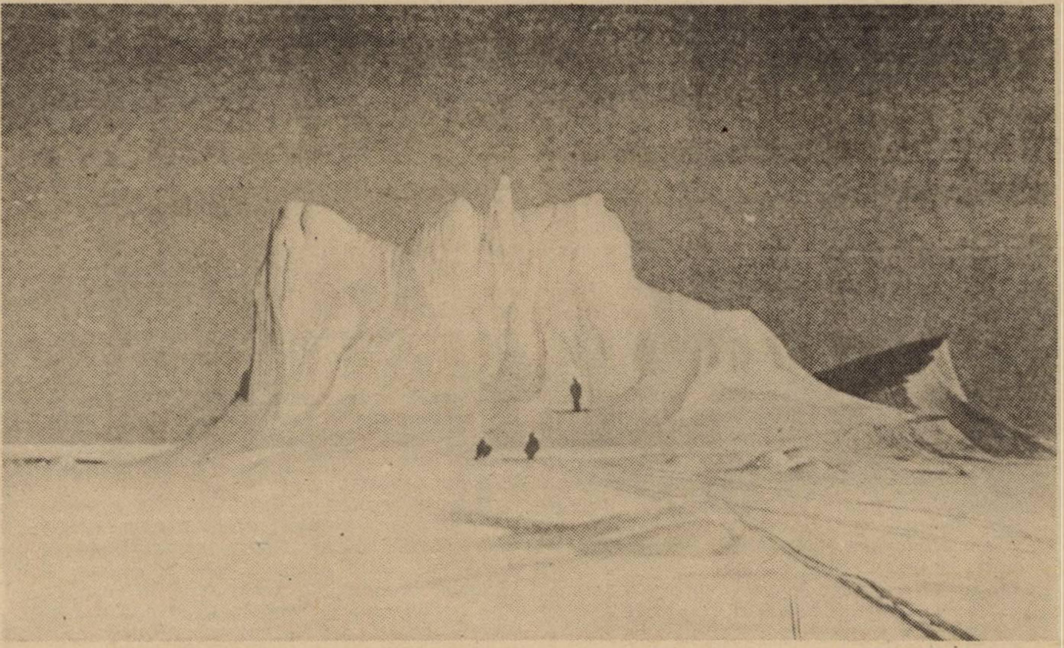
CÎND vezi o furnică rătăcind singură pe podeaua unei bucătării simţi pentru ea un soi de nelinişte. Cît e de singură, cîte primejdii o pîndesc? Ce face acolo? S-a rătăcit? Mergea undeva? Aventura furnicii, singurătatea, primejdiile pe care le înfruntă nu înseamnă nimic în comparaţie cu ce simt, pierduţi în imensitatea Groenlandei, soldatul danez Waldemar Olsen şi prizonierul său. Neamţul s-a întors. Nu pot rămîne singuri. A fi singur înseamnă a fi mort.

Olsean vrea să ajungă la Cap Brewster, portul militar cel mai apropiat, distanţa e totuşi mare. Zile întregi, susţinuţi de o speranţă vagă, cei doi oameni îşi vor continua drumul pe enormul gheţar care trosneşte, se sparge lăsînd să i se vadă măruntaiele în fundul crevaselor.

De mult au omorît ultimul cîine. Trag pe rînd sania şi caută în zadar drumul. Înaintează ca larvele, luptîndu-se cu frigul, înfruntînd crivăţul care îi paralizează pătrunzîndu-le în creier. Şi nopţile! Nopţi nesfîrşite, violete. Frigul îi strînge în braţe, le muşcă feţele, îi sărută îngheţîndu-le plămînii. Se ridică asemeni spectrelor, cu buzele crăpate, hirsuţi, cu privirea neliniştită, pe jumătate nebuni.

În aceste condiţii se petrece un episod memorabil.

Danezul este epuizat, cu nervii la pămînt din cauza nopţilor fără somn. Îi propune neamţului să-i lege mîinile. Neamţul refuză. Danezul insistă, scoţîndu-şi revolverul, prizonierul refuză. Nu numai că refuză, dar îi propune un tîrg. Totul poate fi rezolvat în cîteva secunde. Ajunge ca danezul să-i împrumute revol-

verul cîteva secunde. Neamţul l-ar ţine în mînă, apoi l-ar înapoia. Aşa ar avea dovada lealităţii sale, a supunerii. N-ar mai fi nevoie să se privească chiondărîş, cu duşmănie. Vor avea încredere unul în celălalt.

Olsen refuză. Nu are încredere. Neamţul îl ia peste picior:

„Tinere... Noaptea nu se va mai sfîrşi aşa cum a început. Eşti tînăr, dar eu sînt mai rezistent. Ţi se închid ochii. Îţi vine să plîngi de somn. Eu mai pot să rabd. Va veni clipa cînd te vei prăbuşi".

Ciudatul duel va dura cîteva ore. Danezul va reacţiona violent împotriva somnului. Îşi ciupeşte obrajii, fredonează, îi cade capul în piept, priveşte printre pleoapele întredeschise la neamţul care surîde. Celălalt începe să-i vorbească încet. Îi povesteşte nenumărate întîmplări. Murmurul îl adoarme şi mai mult pe Waldemar Olsen.

Deodată neamţul tace, danezul a adormit.

DE ATUNCI cei doi merg unul lîngă altul. Sînt pierduţi, nu mai au alimente. Încălţămintea e zdrenţuită, picioarele sînt o rană şi portul e încă departe.

Olsen este deplin convins că va muri, că se va sfîrşi foarte repede totul. Neamţul îl obligă să trăiască, îl susţine. Cînd neamţul cade într-o crevasă, nu mai vrea să iasă, doreşte să rămînă acolo şi danezul îl scoate cu sforţări supraomeneşti.

Strîngîndu-se unul lîngă altul noaptea, susţinîndu-se ziua, încercînd fiecare să-l facă pe celălalt să-şi uite nenorocirea şi înfăţişarea îngrozitoare, în care foamea şi frigul sapă urme adînci ca nişte crevase, sînt numai doi oameni.

Danezul nu mai poate merge. Cu fiecare pas, îl lasă picioarele, parcă pentru totdeauna.

Au apărut însă urme, urme proaspete de sanie. Cei doi se despart. Danezul rămîne pe loc, neamţul va face o ultimă tentativă. În curînd se va întuneca iar săniile se vor opri, el le-ar putea ajunge noaptea. Începe să se grăbească pe drum.

Soarele apune. Merge . Se lasă noaptea, el se tîrăşte, semănînd pe drum tot ce atîrnă greu, tot ce-l încurcă. Către dimineaţă vede doi oameni strîngîndu-şi cortul. Se apropie împleticindu-se şi îi strigă. Cei doi nu îl înţeleg. Sînt eschimoşi. Neamţul încearcă să se facă înţeles prin gesturi, apoi se resemnează continuîndu-şi drumul.

Crochiu de arhitect

■ *FORMAT în leaganul unduitor al plaiului, cu pasul ritmat de stîlpii pridvorului și cu geana streșinilor înalte arcuindu-se peste umbra cristalinului porți în memoria conștiinței structurarea spațiului natal ca pe silaba primului Da.*

Înveți să faci case sprijinindu-te, copil, de căldura vetrei și mirosind levănțica cuferelor de zestre, asurzit de căderea apei sub roțile morii sau de copitele cailor pe caldarîmul cu felinare dintr-un tîrg locuit de breslași înțelepți și de neveste rubiconde.

Dascăli bătrîni îți povestesc despre cromlehuri și menhire, despre triliticul micenian, despre bolta sumeriană, despre piramidele Egiptului și mayașilor, despre basilicile și catedralele romanicului și goticului și istoria se așează, pagini în trepte ale devenirii spațiului.

Încerci să descifrezi din cărți, studiind planurile, secțiunile și elevațiile acelor construcții ce s-au transformat în timp în jaloane cumulative ale civilizației, încerci să descifrezi dimensiunile și criteriile esteticului făcînd ipoteze mentale.

Dar arhitectura nu este o fotografie într-o carte, ea este o ființă vie care trăiește în spațiu, primind lumină și aruncînd umbră. Arhitectura se percepe în spațiu și conține spațiul ca principal protagonist înglobînd timpul ca axă a deplasării.

Umblînd prin lume la avizări de proiecte, susțineri de oferte, la simpozioane, concursuri de arhitectură sau ca turist anonim, am fost mereu urmărită de neliniștea de a găsi ascunsul mesaj al spațiilor stăpînite de arhitectură, de a le găsi aspirația perfecțiunii în acest gest demiurgic. Înnoptînd sau trezindu-mă, cu caietele de desen alături, mi-am însoțit pașii cu crochiuri furate, ascunzîndu-mă sau înfruntînd trecători mirați, supunîndu-mă apoi ochiului lor critic ad-hoc.

Desigur, fotografiile, diapozitivele, filmele video sînt mijloace mai rapide de blocare a percepției, dar nici unul dintre ele nu ajunge să creeze acea stare de comuniune cu opera de arhitectură ca desenul, cînd stai, măsori, compari proporțiile, arcuiești liniile, le frîngi, recreînd pe petecul tău de hîrtie zbuciumul acelora care au plămădit-o pe o altă hîrtie într-un alt timp și spațiu.

Arhitectura, cu A mare de tipar, este arhitectura acelor case ale inimii în care ne recunoaștem și pe care le recunoaștem a fi pe măsura aspirațiilor noastre, case martor ale trecerii noastre și ale adunării spre bine.

Dincolo de disputa asupra primatului formei sau funcției, spațiul contemporan este marcat de problema reconsiderării apartenenței civice, a specificității și a capacității sale cumulativ integratoare în comunitate, fără de care mediul construit nu-și justifică existența.

În acest sens, relația contemporan-tradiție sau modern-clasic este înțeleasă ca o relație între inovație și acumulare sedimentată, acumulare bine rînduită în zestrea neamurilor ca specific național.

Totodată, relația național-universal a devenit o problemă de o deosebită acuitate, ținînd cont că doar vocea unică și inconfundabilă a arhitecturii unui popor îl așează distinct în dialogul valorilor. În acest sens, arhitectura este oglinda vie a modului de a reacționa al fiecărui popor, o reflexie a concepției sale filosofice despre lume, este o oglindă vie a devenirii sale, după cum spunea Le Corbusier „este o plantă cu rădăcini adînci, care respinge capriciul și se ridică din inconștient spre conștiință".

Cunoașterea evoluției arhitecturii este similară cu descoperirea veșnicului continent necunoscut care este omul relevat în dimensiunile armonioase ale spațiilor boltite deasupra într-un efort demiurgic de atingerea perfecțiunii.

Cristina SUCIU

N.R. În cuprinsul Almanahului, crochiuri ale arhitectei Cristina Suciu.

Kilometrii care îi separă pe Schraeder de Olsen se înmulțesc.

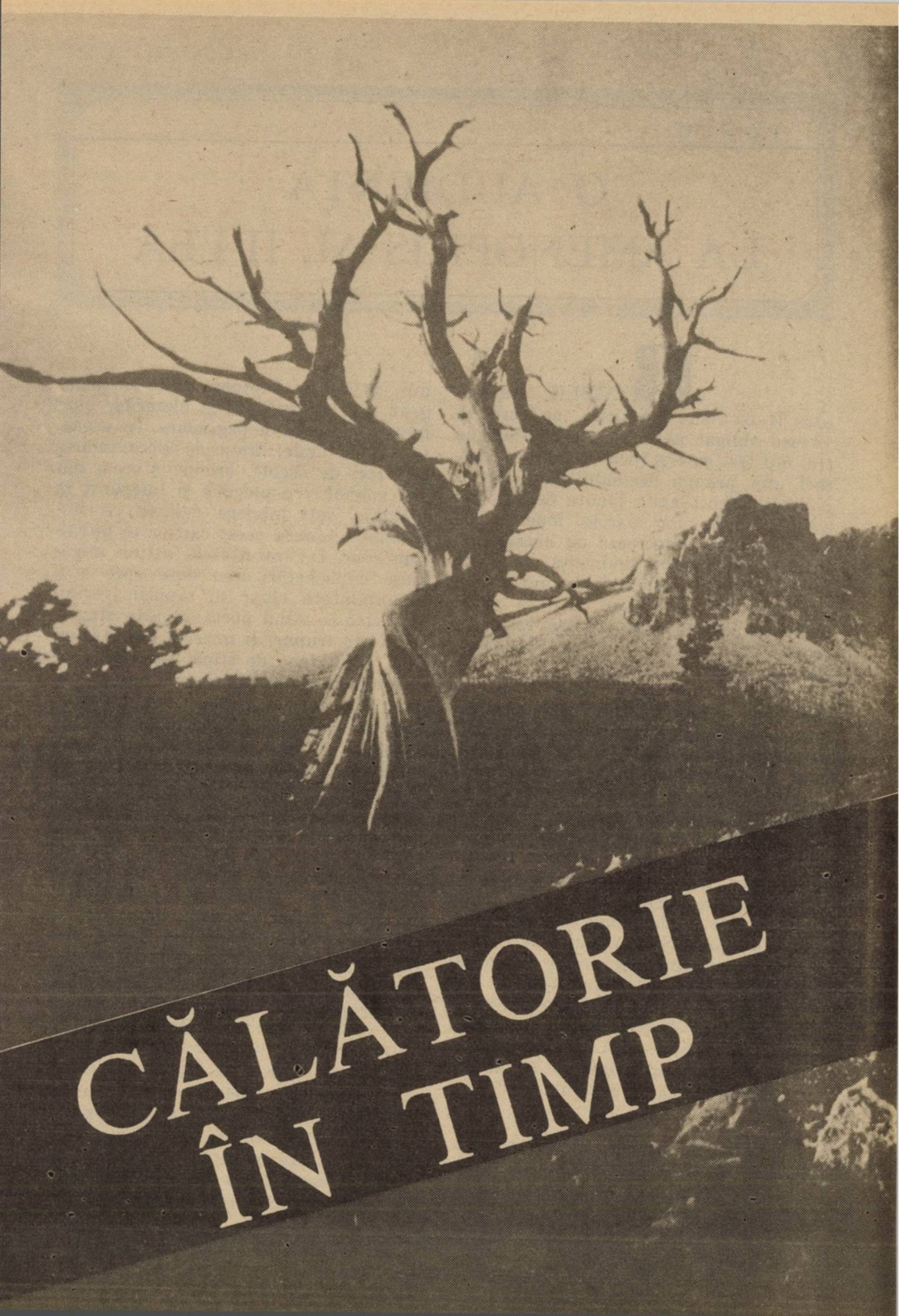
ALERTATĂ de eschimoși, o grupă de salvare daneză îl găsește pe Olsen înainte de a fi prea tîrziu. Imediat, Olsen vrea să știe ce s-a întîmplat cu neamțul. Grupa de salvare a luat-o pe urmele lui Schraeder. Urmele impresionante — ale unui om care se împleticește — continuă pînă la ruinele unei stații meteorologice germane părăsite și distruse. Ancheta va stabili că Schraeder ajunsese la acea stație în ajunul zilei în care nemții părăseau Groenlanda!

Nu s-au mai văzut.

DANEZUL povestește, în 1949, după război, unui ziarist întîmplarea sa. Acesta o publică într-un ziar groenlandez. Jacques Antoine face un scenariu de film. Eric von Stroheim va interpreta rolul neamțului iar Pierre Vaneck pe cel al danezului. Sînt propuși mari regizori pentru a-l realiza. Din păcate, Deutschemaster, producătorul, care cumpărase drepturile, nu se hotărăște: „Doi oameni singuri în zăpadă... este la fel de neinteresant ca o luptă de negri într-un tunel! Filmele de acest fel n-au succes. Adaptați-mi povestea, să se petreacă la soare..."

Se mai așteaptă încă cincisprezece ani pentru ca povestea neamțului și a danezului în Groenlanda, modificată, spulberată, descompusă, să devină un film francez, de altfel foarte bun: *Un taxi pentru Tobruk.*

În românește de Andriana FIANU

CĂLĂTORIE ÎN TIMP

Pierre LOTI

O AUDIENŢĂ LA AMENOPHIS AL II-LEA

REGELE Amenophis II îşi reluă primirile, pe care se văzuse obligat să le suspende timp de trei mii trei sute şi încă vreo cîţiva anişori, din pricina decesului său. Serviciul este ireproşabil; Ţinuta de gală nu e obligatorie, iar Marele Maestru de Ceremonii nu exagerează cu bacşişurile. Primeşte în fiecare dimineaţă, iarna de la ora opt, în măruntaiele unui munte din deşertul Libiei; iar dacă se odihneşte tot restul zilei, aceasta se datorează faptului că, la sosirea amiezei, lumina electrică se stinge.

Fericitul Amenophis! Din atîţia regi care s-au străduit atîta să-şi ascundă pentru totdeauna mumiile în adîncurile peşterilor inaccesibile, el este singurul care a fost lăsat în mormînt. Iar el „profită la maximum" ori de cîte ori îşi deschide *saloanele* funerare.

E important să ajungi înainte de amiază la locuinţa acestui faraon; aşadar, la opt fix, într-o dimineaţă senină de februarie, am pornit-o din Luxor, unde timp de cîteva zile *dahabiya* mea a dormit pe malurile Nilului. Mai întîi, trebuie să traversezi rîul, căci regii tebani ai Imperiului Mijlociu şi-au stabilit toţi locuinţele eterne pe malul opus — la mare distanţă de cîmpiile de pe ţărmul rîului, chiar în munţii aceia care se unesc cu orizontul printr-un fel de zid cu adorabile nuanţe rozalii...

DEBARCĂM pe nisipul de pe malul opus, aproape pustiu astăzi. Pe vremuri, aici se întindea o suburbie a Tebei — şi anume aceea a meşterilor de mumii, cu mii de cuptoare unde se încingeau soda cristalizată şi uleiurile, care fereau corpurile de degradare. În această Tebă unde, timp de aproximativ cincizeci de secole, oricine murea, om sau animal, era pregătit şi înfăşurat în bandaje, veţi înţelege desigur ce important ajunsese acest cartier al îmbălsămărilor. Iar rezultatele atîtor migăloase împachetări erau duse spre a fi înmormîntate chiar în munţii vecini, în vreme ce Nilul purta departe sîngele scurs din trupuri şi mizeria din măruntaie. Acest lanţ de stînci însufleţite ce se înalţă în faţa noastră, colorate în fiecare dimineaţă cu aceeaşi nuanţă rozalie, asemeni unei flori gingaşe, este tixit de cadavre.

Ca să ajungem la munţi, trebuie să traversăm o cîmpie întinsă iar în calea noastră porţiuni de ogor alternează cu fîşii de nisip, dîndu-le aspectul de pustiu. În spate, se desfăşoară bătrînul Nil şi malul opus, pe care l-am părăsit de curînd — malul cu oraşul Luxor, ale cărui uriaşe colonade faraonice se prelungesc, cum s-ar zice, în jos, prin propria lor reflectare în oglinda rîului...

Apropiindu-ne de lanţul libian, unde ne aşteaptă acest rege, traversăm cîmpuri încă verzi de grîu iar vrăbiile şi ciocîrliile zburdă în jurul nostru, în primăvara impetuoasă a acestui ţinut al Tebei.

Iar acum, de partea cealaltă, îşi fac apariţia doi *menhir*-i, cum li se spune. De aceeaşi înălţime şi formă, asemănători din toate punctele de vedere, se sumeţesc unul lîngă celălalt în depărtare, în cîmpiile înverzite, care ne amin-

tesc atît de bine de cîmpiile Franței noastre. Poartă scufia Sfinxului și sînt forme umane gigantice așezate pe tronuri — statuile colorate ale lui Memnon. Le recunoaștem numaidecît, căci artiștii reproducerilor din veacurile ce au urmat le-au popularizat imaginea, ca și în cazul piramidelor. Curios este faptul că stau acolo atît de firesc în mijlocul cîmpiilor de grîu, care le ajunge pînă la picioare, înconjurate de aceste păsări neînsemnate, atît de familiare nouă și care cîntă fără ceremonie pe umerii lor...

DE la un timp, lanțul muntos libian a devenit din ce în ce mai măreț, proiectat pe cerul de un albastru excesiv de intens. Iar acum, că se înalță chiar lîngă noi, încins și incandescent, cum s-ar spune, sub razele soarelui de ora zece dimineața, începem să deslușim pe toate părțile, în fața pintenilor de stîncă, *débri*-urile palatelor, colonadelor, treptelor și pilonilor. Uriașii fără cap, înfășurați precum faraonii morți, stau drept, cu brațele încrucișate pe sub giulgiul lor de gresie. Ei sînt templele și statuile pentru spiritele bune a nenumărați regi și regine, care timp de trei sau patru sute de ani și-au avut mumiile îngropate adînc în inima munților, în profunzimea galeriilor secrete, înconjurate de ziduri.

Acum, lanurile au dispărut; nu mai e nimic verde — nimic. Am trecut pragul dezolării, ne aflăm în deșert și pășim tulburați pe sol funerar, jumătate nisip, jumătate cenușă, scobit peste tot de găuri. Arată ca o zonă de mult subminată de animale care și-au săpat vizuini. De fapt, oamenii sînt aceia care, timp de peste cincizeci de secole, au chinuit acest pămînt, mai întîi ca să ascundă mumiile, mai tîrziu, pînă în zilele noastre, să le dezgroape...

IAR acum, rămas-bun, dimineți răcoroase! Cărarea, marcată numai printr-un șir de pietre, o cotește în sfîrșit și ne conduce în adîncul muntelui, printr-un coridor funest. Pătrundem acum în acea „Vale a Regilor“, locul ultimelor rendez-vous-uri ale celor mai auguste mumii. Aerul care ajunge pînă la noi printre stînci devine dintr-odată încins, iar locul pare să nu mai aparțină Pămîntului, ci vreunei planete incandescente, care și-a pierdut pe veci norii și atmosfera... Calcarul pe care nu cade strop de ploaie din cerul încremenit pare a fi o singură bucată din vîrf pînă la bază și nu dă în vileag nici o crăpătură, nici o crevasă prin care să se poată pătrunde pînă la mormintele dinăuntru. Așadar, morții puteau dormi în inima acestor coloși protejați ca în niște cavouri de plumb. Cît despre măreție, secolele au avut grijă de acest aspect. Vînturile continui, aducătoare de praf, au erodat fața stîncilor, lăsînd numai venele mai compacte de piatră; au reapărut astfel stranii fantezii arhitecturale, așa cum poate că, la începuturi, Materia le-a conceput. Apoi, soarele Egiptului și-a răspîndit peste toate patina roșietică arzătoare. Iar acum, munții imită pe alocuri țevi uriașe de orgă vopsite cu galben și carmin, și, în alte părți, schelete uriașe pătate de sînge și grămezi de carne neînsuflețită.

Artă egipteană

Conturate pe albastrul excesiv al cerului, piscurile, luminate de-ţi iau ochii, se înalţă în lumină precum cărbunii încinşi ai unui foc incandescent, splendori însufleţite, proiectate pe indigoul pur care se întunecă din ce în ce mai mult. Parcă trecem printr-o vale a Apocalipsului, cu ziduri înflăcărate. Tăcere şi moarte, dincolo de o limpezime sublimă, în strălucirea permanentă a unui fel de apoteoză funebră — acesta este locul ales de egipteni pentru necropolele lor...

ICI şi colo, palatele ascunse îşi dezvăluie intrările întunecate, în formă de pătrat, scobite în rocă masivă, iar deasupra fiecăreia o placă indică numele mumiei unui rege: Ramses IV, Seti I, Totmes III, Ramses IX etc. Deşi toţi aceşti regi, cu excepţia lui Amenophis II, au fost mutaţi de curînd în regiunea Egiptului Inferior, lăzile de sticlă de la muzeul din Cairo, ultimele lor locuinţe, atrag în continuare mulţime de vizitatori. Din fiecare locuinţă subterană ies acum numeroşi turişti asudaţi. Iar din cea a lui Amenophis, mai ales, ies degrabă. Dacă am ajuns prea tîrziu şi audienţele s-au încheiat?!

Şi cînd te gîndeşti că aceste intrări au fost zidite, mascate cu deosebită grijă şi pierdute secole de-a rîndul! Şi la perseverenţa de care a fost nevoie să fie descoperite, de atenţia, bîjbîielile, sondările şi descoperirile întîmplătoare!

Dar acum sînt închise. Am zăbovit prea mult la coloşii lui Memnon şi la palatele de la şes. E aproape amiază, o amiază mistuitoare, funebră, ce cade perpendicular pe piscurile roşii şi arde pînă la temelii valea de piatră.

La uşa lui Amenophis trebuie să linguşim, să implorăm. O recompensă băneas-

1937 — A pedalat 1000 de ore

● În anii 1935 şi 1936 era bine cunoscută în Europa o tînără biciclistă care făcea ocolul continentului, în dorinţa de a cunoaşte cît mai multe dintre marile oraşe cu atracţii turistice. Era românca Gina Burileanu care, în lunga sa călătorie de aproape doi ani, a pedalat timp de 1000 de ore. A plecat din România în toamna anului 1935. Abia intrată în Polonia, s-a reîntors la Bucureşti, fiind bolnavă. Însănătoşită, a plecat din nou, propunîndu-şi altă rută, pe care a realizat-o integral. Dintr-o broşură de 76 de pagini, pe care a publicat-o la terminarea itinerarului, aflăm detalii interesante. Broşura începe cu o prefaţă semnată de Nicolae Iorga: „Ţările şi popoarele nu se învaţă decît văzîndu-le, cartea nu poate înlocui niciodată ceea ce spune realitatea. Notele acestea (ale Ginei Burileanu) pot fi de folos".

În broşura *O călătorie cu bicicleta*, Gina Burileanu povesteşte:

„Sînt fiică de marinar. Am văzut lumina zilei pe una dintre navele româneşti... La 18 ani m-am hotărît să fac acest voiaj. M-am antrenat multe zile, pedalînd pe o bicicletă aproape 20 000 de km. Apoi am pornit în raid...". Bagajul pe care şi l-a luat cu ea, în lunga-i călătorie: „Tenacitate, curaj şi bună dispoziţie. Bani. Bicicletă bărbătească, uşoară, roţile normale, nu de curse. Un rucksac. Două bidoane. Două rînduri de camere pentru roţi. Una geantă cu tot materialul şi scule pentru reparat. Harta cu şosele. Un revolver, la cingătoare, de care nu trebuie să uzezi, să n-ai de-a

că îl înduplecă pe Marele Maestru beduin de Ceremonii. Trebuie să coborîm împreună cu el, dar repede, iute, fiindcă lumina electrică se va stinge curînd. Va fi o audienţă scurtă, dar cel puţin va fi privată. Vom fi singuri cu regele.

ÎN întuneric, unde la început, după atîta lumină solară, beculeţele electrice ne par nişte licurici, ne aşteptam să fie mai răcoare, ca în subteranele noastre. Dar aici am dat de o căldură mai apăsătoare, înăbuşitoare şi mistuitoare şi tînjim să ne întoarcem la aer, încins ce-i drept, dar cel puţin aerul vieţii.

Coborîm în grabă: pe scări abrupte, pe coridoare în pantă, care ne grăbesc de-a lungul lor, ca pe nişte sănii; şi se pare că nu vom mai urca niciodată, precum mumia măreaţă care a trecut pe aici demult, în drum spre locuinţa-i eternă. Toate acestea ne conduc, mai întîi, la un puţ adînc, săpat acolo ca să înghită profanatorii, şi pe una din laturile acestei închisori subterane, îndărătul unei pietre oarecare, s-a descoperit continuarea acestor galerii funerare. După ce am trecut de acest puţ, pe un pod îngust aruncat deasupra lui, scările continuă, ca şi coridoarele abrupte unde mai mult alergi; dar acum, printr-un cot îngust, şi-au schimbat direcţia. Coborîm întruna. Cerule! La ce adîncime locuieşte regele ăsta! Cu fiecare pas, ne simţim mai întemniţaţi sub grămada suverană de piatră, în centrul acestei densităţi compacte şi silenţioase.

Beculeţele electrice, dispuse de-o parte şi de alta ca nişte ghirlande, sînt acum suficiente pentru ochii noştri, care au uitat lumina soarelui. Şi putem distinge în jurul nostru mii de figuri care ne îndeamnă la solemnitate şi tăcere. Sînt incrustate peste tot pe pereţii netezi, fără pată, de culoarea fildeşului vechi.

face cu autorităţile. Două schimburi de rufe, pe care la nevoie le schimbi cu altele noi, aruncîndu-le pe cele vechi. Un ibric, spirtieră şi o cană de ceai. O mică farmacie (tinctură de iod, apă oxigenată, vată şi tifon). Moralitate şi manieră multă — gîndeşte-te că reprezinţi o naţiune. Viteză — 15—20 de km pe oră; numai aşa poţi rezista la un drum lung. Paşaport. Recomandaţiile de la forurile noastre sportive".

Înarmată cu tot acest bagaj, Gina Burileanu a trecut prin următoarele ţări: Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Letonia, Estonia, Finlanda, Suedia, Danemarca, Germania, Olanda, Belgia, Franţa, Spania, Italia, Grecia şi Turcia. Pretutindeni a fost primită cu multă simpatie şi cu interes, populaţia oraşelor prin care trecea fiind anunţată de ziarele locale, care-i urmăreau itinerarul. În capitalele ţărilor vizitate, a fost primită, oficial, şi de organizaţiile sportive, mulţumite că au prilejul să evidenţieze un eveniment sportiv unic atunci în lume. Şi Gina Burileanu mărturiseşte în broşura sa: „Bucuria mea cea mare era, în aceste cazuri, faptul că pe masa sărbătoririi fîlfîia drapelul românesc, pe care-l purtam cu mine pretutindeni."

La Constantinopol pedalarea s-a terminat. Biciclista s-a îmbarcat pe un vapor românesc şi, la 9 ianuarie 1937, ajungea la Constanţa, unde i s-a făcut cea mai strălucită primire şi omagiere. Eroina aceasta n-a urmărit să realizeze un record.

Dar a rămas menţionată în istoria sportului cu titlul de: „prima femeie din lume care a călătorit, solitară, pe bicicletă ocolind întreaga Europă".

I.M.

Se succed una după alta în perfectă ordine, repetîndu-se cu obstinaţie în şiruri paralele, ca fiind, chipurile, cel mai bun lucru care s-ar putea impune minţii noastre, cu gesturi şi simboluri etern aceleaşi. Zeii şi demonii, reprezentările lui Anubis, cu capul lui negru de şacal şi urechile lungi şi drepte, par să ne facă semn cu lungile lor braţe şi degete: „Fără zgomot! Priviţi, aici sînt mumii!" Conservarea lor admirabilă, culorile vii, acuitatea contururilor încep să stîrnească stupoare şi uimire. Pe drept cuvînt vă veţi spune că pictorul acestor figuri ale împărăţiei umbrelor tocmai a părăsit cavoul subteran. Acest trecut pare să te atragă spre el ca un abis de care te-ai apropiat prea mult. Te înconjoară şi, încetul cu încetul, pune stăpînire pe tine. Este atît de familiar aici, încît *a rămas prezent.* Pe lîngă coborîrea în măruntaiele secrete ale muntelui, ne-a apucat un fel de ameţeală la vederea orbitelor goale ale mumiei. Uneori, această *dublură*, scăpînd de mumie şi de ladă, bîntuia ca o fantomă prin cavoul subpămîntean. Şi pentru ca, în aceste situaţii, să se poată hrăni, o cantitate mare de merinde mumificate, înfăşurate în bandaje, se află acolo, printre cele o mie şi unu de lucruri îngropate alături. Lăsaseră pînă şi sodă cristalizată şi uleiuri, ca să se poată înbălsăma din nou.

OH! Persistenţa acestei *dubluri*, îngropată în mormînt, pradă neliniştii, în cazul în care degradarea nu punea stăpînire pe ea; care trebuia să-şi slujească eternitatea într-o întunecime sufocantă, în liniştea absolută, fără nimic care să marcheze trecerea zilelor şi a nopţilor, sau a anotimpurilor, sau a secolelor, a zecilor de secole fără sfîrşit! De o asemenea concepţie teribilă asupra morţii era preocupat fiecare, în acele vremuri, care îşi pregătea camera eternă.

Cît despre Amenophis II, asta s-a întîmplat, mai mult sau mai puţin, cu *dublura* lui. Neobişnuit cu nici un fel de zgomote, după trei sau patru sute de ani petrecuţi în compania unor persoane apropiate, cufundate într-un somn greu ca şi el, auzi zgomotul înfundat al unor lovituri îndepărtate, în direcţia puţului ascuns. Intrarea secretă fusese descoperită: oamenii îi spărgeau zidurile! Fiinţe vii aveau să apară, profanatori de morminte, fără îndoială, veneau să le scoată bandajele! Ba nu! Nu erau decît nişte preoţi ai lui Osiris, care avansau cu băgare de seamă într-o procesiune funerară. Aduceau cu ei nouă sarcofage mari, conţinînd mumiile a nouă regi — ale fiilor, nepoţilor şi ale altor succesori necunoscuţi, pînă la acel rege Setnakht, care a domnit în Egipt cu două secole şi jumătate după el. Îi aduseseră acolo numai ca să-i ascundă mai bine, şi i-au pus pe toţi într-o încăpere pe care au zidit-o numaidecît. Apoi au plecat. Pietrele uşii au fost din nou etanşate şi totul s-a cufundat iar în întunericul funebru şi fierbinte.

SECOLELE s-au scurs încetişor — zece sau poate douăzeci — într-o tăcere netulburată nici de forfota viermilor morţi de mult. Dar a venit ziua cînd s-au auzit din nou lovituri în dreptul intrării... De data aceasta erau jefuitorii. Cu torţe în mîini, se precipitau înăuntru, strigînd cît îi ţinea gura, şi, cu excepţia ascunzişului sigur al celor nouă sarcofage, totul fusese prădat, bandajele rupte, bijuteriile de aur de la gîturile mumiilor furate. Apoi, după ce şi-au sortat prada, au zidit intrarea ca la început şi şi-au văzut de drum, lăsînd în urma lor un talmeş-balmeş de linţolii, trupuri omeneşti, măruntaie ieşind din vase sparte, zei şi embleme sfărîmate.

Pe urmă, secole de-a rîndul, a fost linişte din nou, pînă cînd, în zilele noastre, a apărut *dublura*, apoi cu ultimele puteri, percepu aceleaşi zgomote de piatră sfărîmată prin lovituri neaşteptate, care ne-au purtat departe, în negura vremurilor.

Aceste coridoare interminabile, apăsătoare, prin care ne-am tîrît pînă în adîncurile muntelui, duc pînă la urmă într-un spaţiu vast; pereţii se despart, arcada se extinde şi ne aflăm în marele salon funerar, al cărui tavan albastru, stropit tot cu stele ca un cer, este susţinut de şase stîlpi cioplţi direct în stîn-

PICASSO: Luptă de tauri

că. Pe ambele părți, se deschid alte încăperi, unde lumina electrică ne permite să vedem destul de bine, iar în partea opusă, la capătul salonului, o criptă mare ni se arată privirii; ghicim instinctiv că trebuie să fie locul de odihnă al faraonului. Ce efort remarcabil a necesitat această perforare în stîncă! Iar acest cavou subteran nu este singurul. De-a lungul „Văii Regilor", ușițe neînsemnate — care îi dezvăluie cunoscătorului „Semnul Umbrei" înscris pe pragul de sus — duc spre alte locuri subterane, la fel de somptuoase și de o profunzime perfidă, cu capcanele lor, cu puțurile lor ascunse, cu închisorile lor subpămîntene și cu multitudinea uluitoare de figuri murale...

ÎN acest salon, cu tavanul său albastru, frescele multiplică enigmele: scene din Cartea Infernului, întregul ritual funebru transpus în imagini. Pe stîlpi și pe pereți se îngrămădesc diverși demoni, cu care sufletul unui egiptean se presupune că se întîlnește în drum spre țara umbrelor, iar dedesubt sînt recapitulate cuvintele de ordine pe care le va căpăta fiecare pentru a nu fi uitate.

Căci sufletul pleca simultan sub două forme: de flacără[1] și, respectiv, de șoim[2]. Iar această țară a umbrelor, numită și Vestul, căreia trebuia să i se predea, era

[1]. Khou, care n-a revenit niciodată în lumea noastră.
[2]. Bai, care poate să viziteze mormîntul de cîte ori dorește.

aceea unde luna se stinge și unde, în fiecare seară, soarele apune; o țară la care cei vii nu puteau ajunge niciodată, fiindcă ea fugea din calea lor, oricît de repede ar traversa ei deșerturi sau chiar ape. Odată ajuns, sufletul temător trebuia să ducă tratative succesive cu înfricoșătorii demoni care îl așteptau pe parcursul călătoriei sale. Dacă, în cele din urmă, era considerat demn de a se apropia de Osiris, marele Soare Mort, îi era integrat și reapărea, strălucind deasupra lumii a doua zi dimineață și în toate celelalte dimineți, pînă la sfîrșitul timpurilor — o supraviețuire vagă în splendoarea solară, o continuare fără personalitate, despre care nu te poți pronunța dacă era mai de dorit decît eterna neființă.

De altfel, era necesar să fie conservat corpul cu orice preț, căci o anumită *dublură* a mortului continua să locuiască în carnea uscată, reținînd, aproape inconștient, o jumătate de viață. Zăcînd la fundul sarcofagului, putea vedea, datorită celor doi ochi pictați pe capac, totdeauna pe aceeași axă cu a tîrnăcoapelor. A treia oară, oamenii vii care au pătruns înăuntru aparțineau unei rase necunoscute. La început au părut respectuoși și pioși, atingînd obiectele cu grijă. Dar au venit să jefuiască totul, chiar și cele nouă sarcofage, aflate în ascunzătorile lor neprofanate încă. Au adunat pînă și cele mai mici fragmente cu o grijă aproape religioasă. Ca să nu piardă nimic, au cernut pînă și gunoiul și țărîna. Cît despre Amenophis, din care nu mai rămăsese decît o lamentabilă mumie, fără bijuterii și bandaje, l-au lăsat în pace la fundul sarcofagului său din gresie. Și din ziua aceea, sortit să primească în fiecare dimineață numeroase persoane cu înfățișare ciudată, locuiește singur în cavoul său subteran, unde nu se mai află acum nici o ființă și nici un obiect de pe vremea sa.

Ba da, este! Nu ne-am uitat bine în jur. Acolo, într-una din încăperile laterale, zac cîteva trupuri, neînsuflețite — trei cadavre (fără bandaje în momentul jafului), unul lîngă altul în hainele lor zdrențuite. Mai întîi, o femeie, regina probabil, cu părul despletit. Profilul își păstrase liniile delicate. Ce frumoasă era încă! Apoi, un băiat, cu chipul micuț și cenușiu, ca al unei păpuși. Este ras în cap, cu excepția unei bucle lungi pe partea dreaptă, ce denotă faptul că era prinț de neam regesc. Iar al treilea, un bărbat. Uf! Ce îngrozitor arăta — ca și cînd moartea i s-ar fi părut un lucru de un comic irezistibil. Chipul îi era schimonosit de rîs și mușca un colț al giulgiului, ca pentru a nu da frîu liber unei veselii necuviincioase.

APOI, dintr-o dată, noapte neagră! Iar noi am rămas înțepeniți pe loc. Lumina electrică s-a stins brusc peste tot. Deasupra, pe pămînt, trebuie să fi sunat de amiază — pentru cei care mai au încă cunoștință de soare și ore.

Paznicul care ne-a adus pînă aici strigă în falsetul lui de beduin să se aprindă din nou lumina, dar grosimea infinită a zidurilor, în loc să prelungească vibrațiile, pare să le reducă; și-apoi cine ne-ar putea auzi de la adîncimea la care ne aflăm? Bîjbîind în beznă, își croiește drum spre coridorul abrupt. Zgomotul pașilor mărunți și grăbiți și fîlfîitul burnuzului său se pierd în depărtare, iar strigătele pe care continuă să le scoată ne par curînd atît de slabe, încît parcă am fi noi înșine îngropați. Între timp, nu ne mișcăm. Dar de ce oare o fi atît de cald printre mumiile astea? Parcă ar arde focul în niște cuptoare din apropiere. Și, mai presus de orice, e lipsa de aer. Pesemne coridoarele, după trecerea noastră, s-au contractat, cum se întîmplă uneori în visurile rele. Pesemne că fisura lungă prin care ne-am tîrît pînă aici s-a închis după noi...

Dar, în cele din urmă, se aud strigăte de alarmă și lumina se aprinde din nou. Cele trei cadavre nu au profitat de lipsa pazei ca să încerce vreo mișcare agresivă. Pozițiile și expresiile lor nu s-au schimbat: regina — calmă și frumoasă ca întotdeauna; bărbatul mușcînd încă din colțul zdrenței să înăbușe acel rîs nebunesc de treizeci și trei de secole.

BEDUINUL s-a întors, gîfîind ostenit de drum. Ne îndeamnă să venim să-l

vedem pe rege înainte de a se stinge lumina din nou și de tot, de data asta. Iată-ne acum la capătul salonului, în fața unei cripte întunecate, aplecîndu-ne și privind înăuntru. E un loc de formă ovală, cu o arcadă de un negru funebru, cu fresce în relief, fie albe, fie de culoare cenușie. Aceste fresce reprezintă un nou șir de zei și demoni, unii subțiri și înfășurați strîns precum mumiile, alții cu capete și burdihanuri mari ca hipopotamii. Așezat pe jos și urmărit de deasupra de toate aceste figuri, se află un sarcofag uriaș din piatră, larg deschis; în el, distingem vag conturul unui trup omenesc: Faraonul!

Ne-ar fi plăcut să-l vedem mai bine. Ni se oferă imediat lumina necesară: Marele Maestru beduin de Ceremonii apasă un buton și o lampă puternică luminează chipul lui Amenophis, detaliind cu o claritate ce aproape te înfricoșează ochii închiși, fața schimonosită într-o grimasă și întreaga mumie în tristețea ei. Acest efect teatral ne-a luat prin surprindere; nu eram pregătiți pentru asta.

Era îngropat cu măreție, dar profanatorii îl jefuiseră de tot, chiar și de frumoasa platoșă din carapace de broască țestoasă, care venise pentru el dintr-o țară îndepărtată din Orient, și multe secole de-a rîndul dormise pe jumătate gol, în haine zdrențuite. Dar buchetul de flori rămăsese acolo — mimoze, puteau fi încă recunoscute, și cine ar putea spune ce mînă pioasă sau afectuoasă fusese cea care culesese aceste flori pentru el, acum mai bine de trei mii de ani?

CĂLDURA e sufocantă. Întreaga masă copleșitoare a muntelui, a acestui bloc de calcar, în interiorul căruia ne-am tîrît prin niște orificii aproape imperceptibile, ca niște furnici albe sau larve, pare să se sprijine pe piepturile noastre. Și aceste figuri, gravate pe ambele părți, misterul hieroglifelor și simbolurile ne provoacă și ele o stare de neliniște crescîndă. Ești prea aproape de ei, par prea mult a fi stăpînii ieșirilor, acești zei cu capete de șoim, ibis și șacal, care, pe pereți, stau de vorbă într-o continuă pantomimă exaltată. Și apoi te năpădește sentimentul că ești vinovat de sacrilegiu, stînd acolo, în fața acestui sarcofag deschis, în lumina aceasta neobișnuită și insolentă. Fața jalnică, negricioasă, jumătate putrezită, pare să cerșească milă: „Da, da, mormîntul mi-a fost profanat, iar eu mă întorc în țărînă. Acum, că m-ați văzut, plecați, stingeți lumina, fie-vă milă de nimicnicia mea!“

Ce batjocură, într-adevăr! Să se fi străduit atîta, să fi adoptat atîtea stratageme ca să-și ascundă cadavrul, să fi epuizat fizic mii de oameni săpînd labirintul subteran și să sfîrșească astfel, cu capul în lumina unei lămpi electrice, spre distracția vizitatorilor.

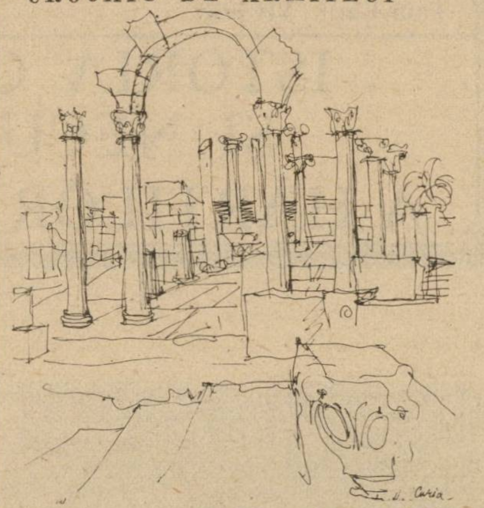
Și, din compasiune — cred că buchetul de mimoze mi-a stîrnit-o — i-am spus beduinului: „Da, stinge lumina, stinge-o, ajunge“.

Apoi, întunericul revine asupra chipului regesc, care dispare brusc în sarcofag. Fantoma faraonului se spulberă, cufundîndu-se, parcă, din nou în incomensurabilul trecut. Audiența a luat sfîrșit.

Iar noi, reușind să scăpăm din infernalul cavou subteran, urcăm rapid spre soarele vieții, mergem să respirăm din nou aer curat, aerul la care mai avem dreptul... încă niște zile.

În românește de Ruxandra VASILESCU

CROCHIU DE ARHITECT

Curia – Sabratha (Libia)

Paul-Émile VICTOR

ISTORIA CUNOSCUTĂ ŞI NECUNOSCUTĂ A HĂRŢILOR LUI PIRI REIS

Viziunea Terrei după Anaximandru

La 9 noiembrie 1929, Malil Edhem, directorul muzeelor naţionale turce, a descoperit la Istanbul, în muzeul Topkapi, fragmentele a două hărţi ale lumii, care erau socotite pierdute pentru totdeauna: hărţile lui Piri Reis, celebru erou (pentru turci) sau pirat (pentru europenii din Mediterana) din secolul XVI, care explică împrejurările în care a alcătuit aceste hărţi în faimoasa lui carte de memorii, *Bahriya*.

Povestirea ca atare nu reţinuse prea mult atenţia; descoperirea hărţilor însă i-a sporit brusc interesul. Dar abia după al doilea război mondial s-a pornit cu adevărat la studierea comparată a hărţilor şi textului. Remarcabil navigator, dintr-o familie de mari marinari turci, Piri Reis a dobîndit succese navale în toată Mediterana şi în mările învecinate, contribuind la instaurarea supremaţiei maritime incontestabile a Imperiului Otoman. Dar, în egală măsură, Piri Reis a fost un om cultivat şi inteligent, care şi-a găsit răgazul să scrie *Bahriya* — carte plină de notaţii pitoreşti şi vii asupra tuturor porturilor mediteraneene — şi să alcătuiască douăzeci şi una de hărţi diverse. De asemenea, a avut răgaz să alcătuiască două hărţi ale lumii, una în 1513 şi alta în 1528, sub domnia lui Soliman Magnificul.

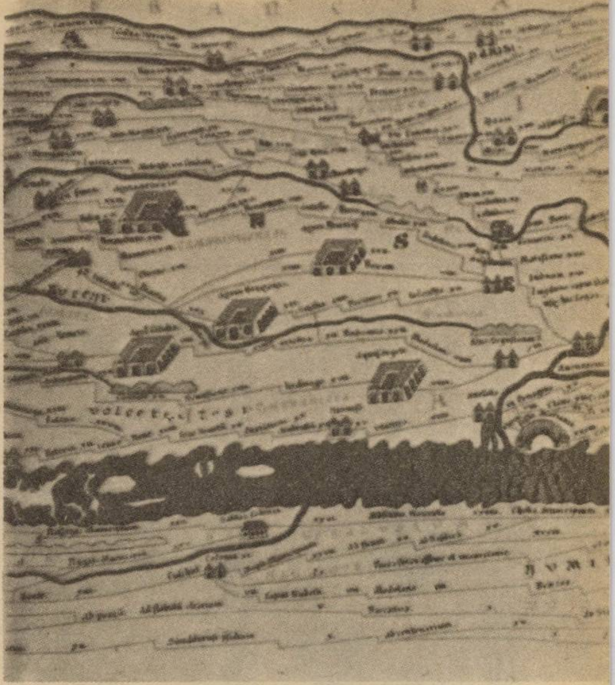
Piri Reis a fost un cartograf de o conştiinţă exemplară. În prefaţa la *Bahriya* afirmă că alcătuirea unei hărţi necesită cunoştinţe aprofundate şi profesionalism. El evocă perioada desenării primei hărţi a lumii, în oraşul său natal, Gelibolu, între 9 martie şi 7 aprilie 1513, şi declară că, pentru a o stabili, a examinat toate hărţile existente cunoscute de el, unele foarte secrete şi foarte vechi, cam douăzeci la număr, plus hărţile orientale pe care, neîndoielnic, doar el le deţinea la acea dată în Europa.

Cunoaşterea limbilor greacă, italiană, spaniolă şi portugheză l-a ajutat mult în extragerea celei mai mari părţi a indicaţiilor conţinute de hărţile consultate. A avut acces, desigur, şi la o hartă făcută de Cristofor Columb însuşi, procurată de la un membru al echipajului vestitului genovez, capturat de Kemal Reis, unchiul lui Piri, şi care i-a putut furniza şi oral date suplimentare. Pînă aici, opera lui Piri Reis nu are decît un interes anecdotic, iar *Bahriya* a rămas multă vreme o operă clasică pe gustul turcilor cultivaţi. Şi totuşi, chiar înainte ca hărţile despre care vorbeşte Piri Reis să fi ridicat mari semne de întrebare cercetătorilor din lumea întreagă, studierea aprofundată a textului le-ar fi permis istoricilor să evite cea mai monumentală eroare a lor: că America a fost descoperită de Columb. El a re-descoperit-o sau, mai exact, a revelat Europei occidentale acel continent a cărui existenţă nu era pînă atunci cunoscută decît de un grup de iniţiaţi. Mărturia amiralului turc e fără echivoc. În capitolul despre „Marea Occidentală" (nume dat multă vreme oceanului Atlantic) vorbeşte mult despre navigatorul genovez şi îi povesteşte astfel aventura: „Un necredincios pe nume Colombo, genovez de fel, a descoperit aceste pămînturi. În mîinile lui Colombo ajunsese o *carte* (s.n.) în care sta scris că la capătul Mării Occidentale, drept spre vest, se aflau ţărmuri şi insule cu tot felul de metale preţioase şi nestemate. Mai sus-pomenitul, studiind multă vreme cartea, se duse pe rînd la mai-marii Genovei şi

le zise: «Iată, dați-mi două corăbii ca să mă duc într-acolo să descopăr acele pămînturi». Iar ei îi răspunseră: «O, trufașule, cum să găsești celălalt țărm al Mării Occidentale, care se pierde în negură și întuneric?»

Mai sus-pomenitul Colombo pricepu că nu avea ce aștepta de la genovezi și se grăbi la beiul Spaniei ca să-i povestească din fir a păr istoria lui. Beiul îi răspunse aidoma genovezilor. Dar el îl rugă într-atît, încît beiul îi dădu pînă la urmă două corăbii bine echipate și-i zise: «O, Colombo, dacă va fi precum spui, te fac rapudan al acelor ținuturi!» Și cu aste vorbe, îl trimise pe Colombo pe Marea Occidentală". Iar din relatarea marinarului lui Columb, devenit sclavul său, Piri Reis reține: „Locuitorii acestei insule văzură că nici un rău nu le venea dinspre corabia noastră, așa că prinseră pește și ni-l aduseră în canoele lor. Spaniolii fură tare bucuroși și le dăruiră mărgele de sticlă, căci Colombo citise în cartea lui că oamenilor acestora le plăceau mult lucrușoarele făcute din sticlă." Acest detaliu extrem de surprinzător nu a fost comentat; el prinde mai mult relief dacă ne raportăm la indicațiile din legenda uneia dintre hărțile sale, unde Piri Reis afirmă că acea carte pe care o avusese Columb data din vremea lui Alexandru cel Mare. E dificil de spus dacă amiralul turc a avut în mînă faimoasa carte. Oricum, îi cunoștea conținutul. Așadar, Cristofor Columb a pornit în mod deliberat să descopere America. El avea încredere în prețioasa lui carte, viitorul urma să îi dovedească repede că avusese dreptate; dar Columb își limitase aria confidenților la mai-marii genovezi și la regele Spaniei. Public, pretindea că se ralia la opinia comună a epocii: că Pămîntul e rotund și, plecînd spre vest, trebuia fatal să revii mai devreme sau mai tîrziu în punctul de unde ai plecat și să întîlnești de-a lungul drumului țările cunoscute din orientul Europei. Cartografii împărtășeau această credință generală; există astfel o hartă atribuită unui anume Toscanelli și pe care Columb a luat-o în expediția sa: vedem, pe ea, de la dreapta la stînga, coastele europene, apoi „Marea Occidentală" și insula „Cepanada" (altă formă a numelui Cipangu, Japonia), „Catai" (China), India și insulele Asiei de sud-est. Nu există nici cea mai mică bănuială asupra existenței Americii pe această hartă. Și totuși, Columb a avut predecesori, de-ar fi să amintim doar vikingii. Piri Reis însă îi citează și pe alții: Savobrandan (devenit Sf. Brendan), portughezii Nicola Giuvan și Anton Genovezul. Și repetă: „Nu e nimic în această carte care să nu se bazeze pe fapte". Hărțile dinlăuntrul *Bahriyei* îi pot verifica oricînd exactitatea spuselor. „Cea mai mică eroare face o hartă maritimă de nefolosit."

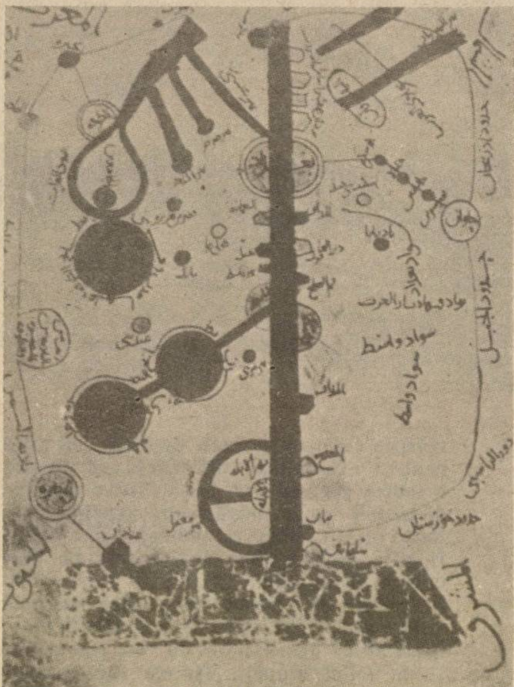
DIN hărțile lui Piri Reis nu s-au păstrat decît fragmente, conținînd bazinul oceanului Atlantic și coastele americană, europeană, africană, arctică și antarctică. Sînt desenate pe pergament, în culori, cu miniaturi, împodobite cu numeroase ilustrații: portrete ale suveranilor Portugaliei, Marocului și Guineei, în Africa un elefant și un struț, în America de Sud lama și pume, în ocean și de-a lungul coastelor corăbii, în insule păsări. Legendele ilustrațiilor sînt în limba turcă. Munții sînt indicați prin profilul lor, iar rîurile prin linii groase. Culorile sînt folosite convențional: locurile stîncoase în negru, apele nisipoase și puțin adînci cu puncte roșii, stîncile submarine invizibile la suprafață cu cruci.

Hărțile romane nu erau desenate cu grijă pentru exactitatea științifică, ci pentru a indica cel mai bun traseu între orașe și distanțele ce le despărțeau, exprimate în mile (1,181 km) și indicate de borne. Hărțile erau relevee de itinerar pe care uneori erau notate răscrucile unde călătorii s-ar fi putut rătăci, mai degrabă decît satele. Nu toate drumurile figurau. Ansamblul dădea impresia de linearitate și de relief alungit. Viniete indicau termele, templele, hanurile, ceea ce oferea o imagine despre confortul parcursului.

PERGAMENTELE regăsite în 1929 și-au început cu adevărat cariera abia în 1953, cînd un ofițer de marină turc a trimis o copie inginerului șef al Biroului hidrografic al Marinei Statelor Unite, care, la rîndu-i, a alertat un specialist în hărți vechi: Arlington H. Mallery, pasionat cu predilecție de ideea descoperirii Americii de către europeni înainte de Columb. Studiile lingvistice, cercetările arheologice, descifrarea vechilor portulane l-au condus pe Mallery la reconstituirea epopeii vikinge în Islanda, Groenlanda, Terra Nova și pe litoralul canadian, prezentată în cartea sa *Lost America* (1951). Mallery apăra teza existenței unei civilizații de

fier în America nu numai înainte de cucerirea europeană, ci poate chiar înainte de marile popoare indiene. Văzînd hărţile lui Piri Reis, Mallery a avut imediat intuiţia că tăinuiau un mister fascinant. Pentru a-l elucida, a alcătuit o echipă de cartografi, oameni de ştiinţă şi tehnicieni polari.

Eufratul pe o hartă din Cartea Ţărilor **a lui Istachri (1173)**

Prima problemă a constituit-o însăşi descifrarea hărţilor, adică a sistemului de proiecţie folosit, care părea straniu la prima vedere. Charles Hapgood şi elevii săi au efectuat verificări atît de precise, încît au putut constata că hărţile lui Piri Reis proveneau din origini diferite şi că erau mult mai vechi de 1513. O dovadă: lama desenată în America de Sud nu era cunoscută de europeni la data alcătuirii hărţilor de către amiralul turc. Iar longitudinile, exact indicate, nici Columb nu ştia să le calculeze. Diferenţa faţă de celelalte hărţi ale epocii sînt evidente. Iată cîteva: în harta atribuită lui Lopa Hamen şi publicată în 1519 dimensiunile Americii sînt disproporţionate faţă de cele ale Africii, distanţa dintre ele e mult subestimată, configuraţia generală a Lumii Noi e aproape de nerecunoscut. În harta desenată de un portughez anonim şi apărută în 1520, America se opreşte brusc la sud de Brazilia. Iar în harta Americii, publicată în 1550 (la aproape 40 de ani după Piri Reis) în *Cosmografia* lui Sebastian Munster, noul continent e departe de a fi satisfăcător ca alcătuire.

Iată deci că afirmaţiile lui Piri Reis din *Bahriya* nu sînt neîntemeiate; el avea asupra Americii informaţii valabile, deosebite de cele furnizate de Columb şi anterioare acestora. Dar anterioare cu cîtă vreme?

ÎN această privinţă există două ipoteze: cea americană şi cea sovietică.

Porţiunea cuprinsă între Terra Nova şi sudul Braziliei, în afara exactităţii ei uluitoare pentru acea epocă, nu pune problema descifrării. Dar în ceea ce priveşte nordul şi sudul hărţii, o dată indicaţiile „traduse" în limbaj cartografic modern, Mallery s-a convins că Piri Reis pe de o parte a desenat ţărmurile Antarcticii, pe de alta, că Groenlanda şi continentul antarctic erau prezentate după cum arătau înainte de glaciaţiunea polilor! Şi abia foarte recent, prin tehnici moderne (gravimetrie, sondaje seismice etc.) s-a definit mai mult sau mai puţin corect configuraţia soclurilor terestre ale Arcticii şi Antarcticii de sub pătura lor de gheaţă. Cu aceste date moderne a comparat Mallery hărţile lui Piri Reis şi a concluzionat: Groenlanda, aşa cum era desenată de amiralul turc, corespunea liniilor de relief descoperite de expediţiile polare franceze. Iar ţărmul care îl prelungeşte pe cel al Americii de Sud era cel al Antarcticii. De exemplu, insulele indicate de Piri Reis în largul coastelor coincid cu ceea ce apare ca piscuri montane subglaciale, descoperite în Queen Maud Land de Expediţia Antarctică Norvegiano-Suedezo-Britanică în 1953—1954. Comparînd în continuare hărţile lui Piri Reis cu o hartă a coastelor antarctice din Queen Maud Land, stabilită de Peterman, Mallery a găsit corespondenţe perfecte, cu o singură deosebire: un loc unde Piri Reis indica două golfuri, iar Peterman — pămînt. Mallery a alertat Biroul hidrografic, iar tehnicienii americani au întreprins verificări suplimentare în zonă. Hărţile amiralului turc aveau dreptate!

„Lucrările efectuate în prezent — a spus R.P. Lineham — dovedesc că aceste hărţi sînt de o remarcabilă exactitate. Şi cred că vom descoperi în continuare că sînt chiar mai exacte decît socotim pe baza a ceea ce cunoaştem deocamdată."

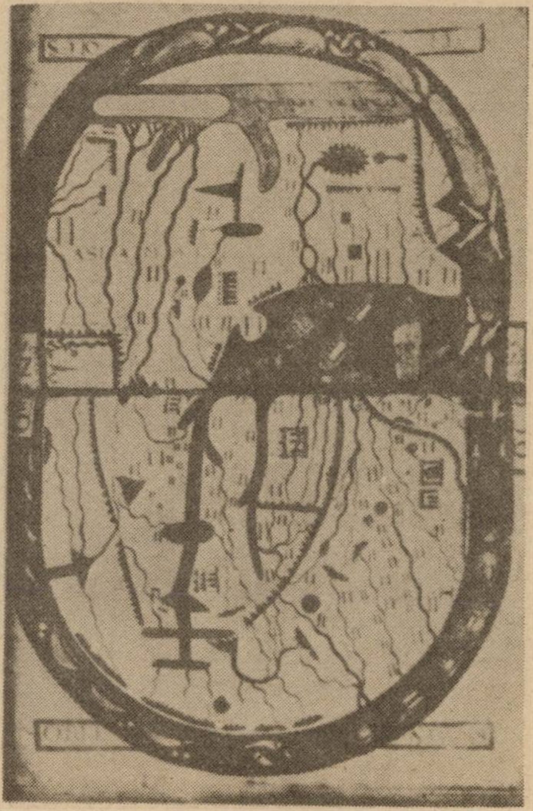
SOVIETICII însă au prezentat o altă teză. Transpunînd prin metode proprii hărţile lui Piri Reis în termeni cartografici moderni, ei au ajuns la concluzia că traseul amiralului turc nu corespunde Antarcticii, ci extremităţii sudice a Patagoniei şi Ţării de Foc. Dar aceasta nu pune mai puţine probleme, căci aceste regiuni n-au început să fie oficial cunoscute decît pornind din 1520. Profesorul L.D. Dolgukin a considerat că hărţile ar fi putut reprezenta Antarctica, însă că informaţiile culese asupra acestor continente n-au fost culese înainte de glaciaţiune — care socoteşte că a avut loc acum un milion de ani. Dar N.I. Mepert, secretarul Institutului de Arheologie, declara: „Trebuie să ne aşteptăm în istorie la surprize la fel de mari ca în fizica nucleară. De aceea e necesar să studiem hărţile lui Piri Reis".

ORICUM, e limpede că Piri Reis poseda asupra continentului american date anterioare „descoperirii" lui Columb. S-ar putea presupune că aceste date provin din epopeea vikingă; dar vikingii nu cunoşteau decît o mică parte a Americii de Nord şi nu ştiau că au de-a face cu un continent. Totuşi, o hartă nu demult descoperită în Suedia şi datată 1440, arată coastele Scandinaviei, apoi Islanda, Groenlanda şi o insulă mult mai vastă unde s-ar putea recunoaşte gurile fluviilor Saint-Laurent şi Hudson, transformate în golfuri adînci. În legendă se menţionează: *Descoperirile lui Bjarni şi Leif.* Saga norvegiene spun că Bjarni Herjolfon ar fi navigat spre coastele americane în 986, iar Leif Ericsson în 1002.

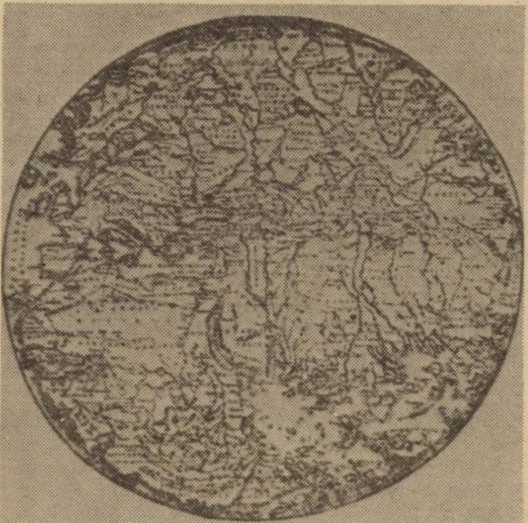
Vikingii nu sînt o explicaţie suficientă pentru hărţile lui Piri Reis. Căci există, de pildă, la Biblioteca din Bonn, o altă hartă a lumii, cunoscută sub numele de „harta lui Gloreanus". Pînă la dovada contrară, e datată 1510 (deci anterioară hărţilor lui Piri Reis) şi conţine nu numai configuraţia exactă a coastei atlantice a Americii, din Canada pînă în Ţara de Foc, dar şi toată coasta pacifică, de la nord la sud!

ÎN problema cronologiei, iată teza sovietică: Piri Reis ar fi desenat Patagonia şi Ţara de Foc, necunoscute în acel moment nici de vikingi. Singurul popor de navigatori care ar fi putut avea asemenea cunoştinţe este cel fenician. S-a stabilit istoric că fenicienii au navigat pe întreaga coastă europeană a oceanului Atlantic. Au făcut mai mult? Au cutezat să înfrunte imensitatea oceanului? Nu ştim încă răspunsul sigur, dar e neîndoielnic că de-a lungul antichităţii şi evului mediu s-a perpetuat tradiţia existenţei unui continent mai mult sau mai puţin mitic dincolo de ocean. Am evocat faimoasa carte care ar fi datat din vremea lui Alexandru cel Mare şi a cărei lectură l-a lansat pe Columb în marea sa aventură. Compilatorii greci vorbesc despre un continent numit „Antichtoné" („pămîntul de la antipozi"); Isidor de Sevilla (560—636) se spune că ar fi declarat: „Mai există un continent, pe lîngă cele trei cunoscute de noi. El se află dincolo de ocean şi acolo soarele e mai cald decît în ţinuturile noastre". Există, de asemenea, epopeea încă foarte puţin cunoscută a călugărilor bretoni plecaţi să evanghelizeze popoarele de pe acel faimos continent despre care auziseră vorbindu-se. Au ajuns vasele lor vreodată în America?

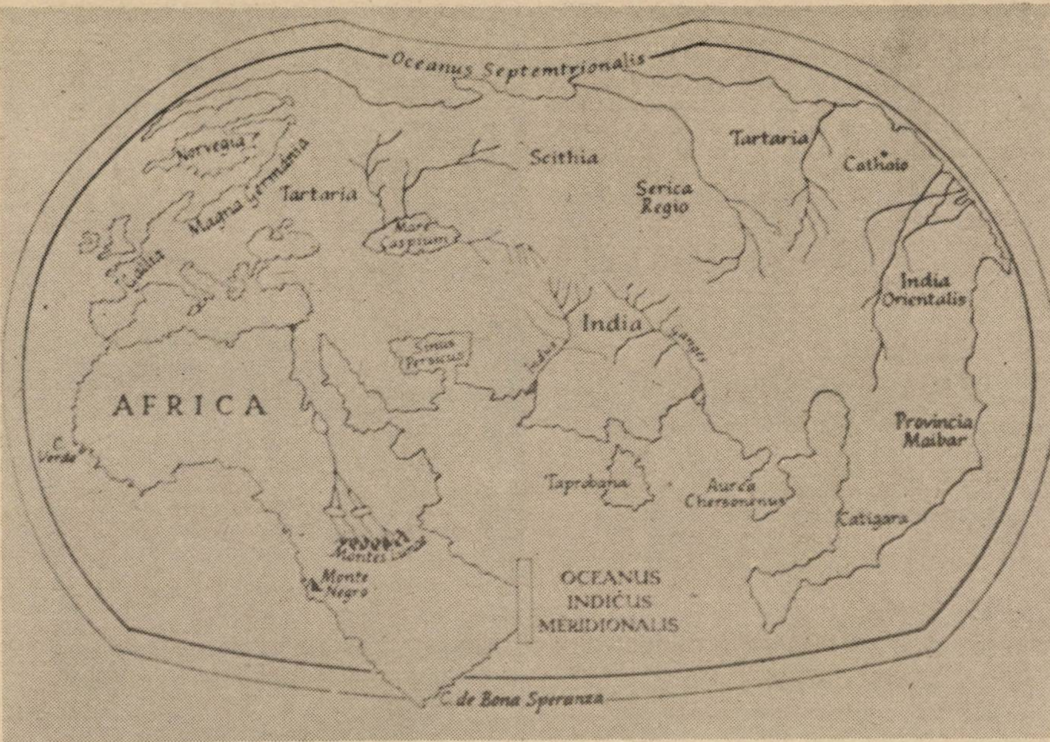
Argumente solide susţin ipoteza feniciană, mai ales descoperirea, în America de Sud şi chiar de Nord, a multor vestigii cu caracteristici mediteraneene. Ideea nu ar fi deloc fantastică; marina feniciană, comercială şi de război, le-ar fi permis asemenea expediţie. Mai greu de înţeles este de ce ar fi păstrat secretul asupra descoperirii lor. Însă trebuie să ne gîndim că puterea micii lor ţări se baza exclusiv pe marină şi secretul locurilor de aprovizionare. Apoi, secretul s-ar fi pierdut pe firul istoriei. Să ne gîndim de pildă la vikingi: la cîteva secole după expediţiile lor, au trebuit să fie re-descoperite Groenlanda, Terra Nova şi Canada.

Hartă monastică din evul mediu

Harta lumii întocmită de Fra Mauro (1457) pe baza descoperirilor lui Marco Polo şi ale altor exploratori europeni

Schema planisferei de Enrico Martello (1489)

IATĂ acum ipoteza lui Mallery: moștenitor al unor îndelungate tradiții secrete, Piri Reis ar fi avut cunoștință de date geografice anterioare glaciațiunii în ce privește Groenlanda și Antarctica. Aici se pune o primă întrebare: de cînd datează această glaciațiune? Lucrările a doi cercetători americani, prin metoda radiocarbonului, au încercat să delimiteze problema: perioada glaciațiunii actuale a polilor a început acum 6 000 sau 15 000 de ani. Apoi francezii au fixat începutul perioadei glaciale în urmă cu 9—10 000 ani. E deci posibil ca acum zece milenii Groenlanda și Antarctica să fi avut configurația pe care o vedem pe hărțile lui Piri Reis. Relieful se înălța liber și o parte din pămînturi, aflate acum sub gheață sau scufundate, încă erau vizibile.

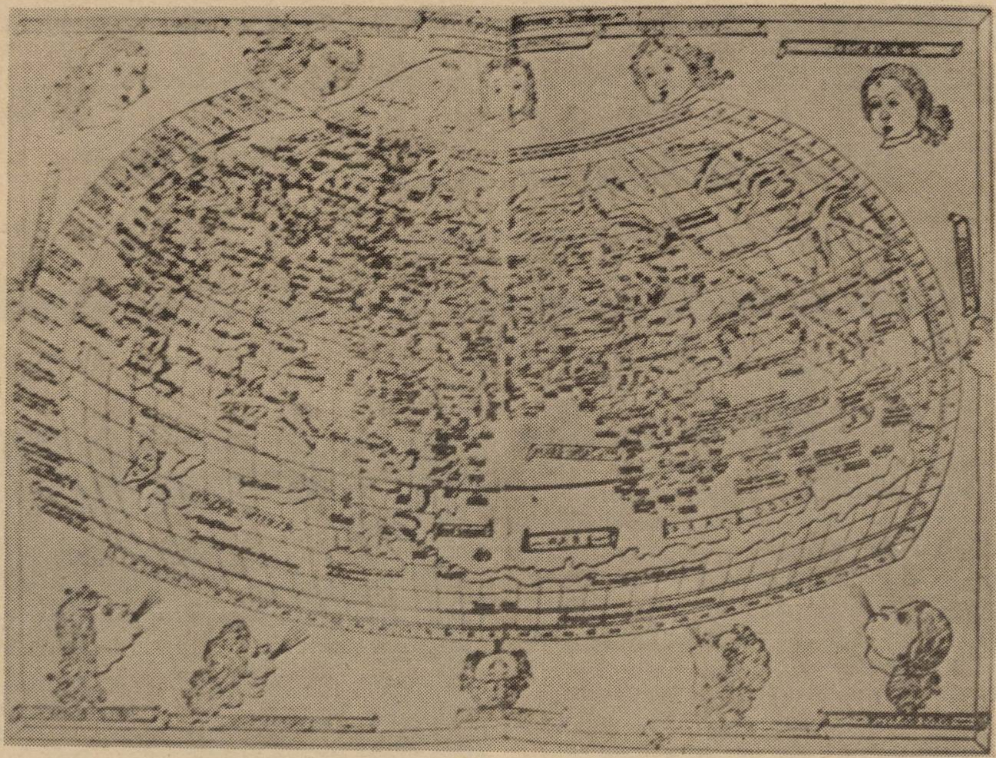
S-ar putea trage concluzia că acele cunoștințe care au slujit la stabilirea hărților să fie vechi de 10 000 de ani...

Or, Mallery spune despre hărțile lui Piri Reis: „În perioada în care au fost făcute nu era nevoie doar de exploratori, ci și de tehnicieni în hidrografie competenți și bine organizați, căci nu se poate stabili harta continentelor sau teritoriilor atît de vaste ca Antarctica, Groenlanda sau America, cum pare că s-a făcut în urmă cu milenii, de către un singur individ sau chiar de un mic grup de exploratori. E nevoie de tehnicieni experimentați, familiarizați cu metodele necesare alcătuirii hărților.“ Mai mult, Mallery adaugă: „Nu înțelegem cum ar fi putut fi făcute aceste hărți fără ajutorul aviației. De altfel, longitudinile sînt absolut exacte — ceea ce noi reușim să stabilim abia de două secole.“

Ar trebui, așadar, să reconsiderăm concepțiile noastre asupra istoriei umanității. Ce ipoteze se pot face asupra unei civilizații dezvoltate care ar fi existat în urmă cu zece milenii?

CONCLUZIA e inevitabilă, însă contrazice toate teoriile clasice actuale asupra istoriei civilizației și trebuie considerate cu prudență. În manualele de istorie citim că acum 10 000 de ani pe planetă „domnea“ omul din Cro-Magnon, căruia i se atribuie picturile rupestre de la Lascaux, dar care nu cunoștea nici prelucrarea metalelor, nici cultivarea pămîntului, nici domesticirea animalelor.

ARLINGTON H. Mallery, specialist în perioada precolumbiană a Americii, avînd la activ descoperiri remarcabile, se afla în plină căutare a unei mari civilizații dispărute care ar fi existat pe continentul american. El a prezentat un dosar cu cîteva dovezi tulburătoare: înaltele furnale pentru prelucrarea fierului și inscripțiile în piatră. Acestea din urmă, descoperite în Pennsylvania, seamănă uimitor fie cu cele feni-

Schema planisferei, după Ptolemeu

ciene, fie cu cele cretane. Oricum, ele par a atesta un stadiu anterior primelor scrieri mediteraneene, în sensul că alfabetizarea începuse deja, dar, fără a fi chiar silabică, această scriere comporta 170 de semne. Deocamdată nu a fost descifrată.

Mallery socotește că reprezintă scrierea unei străvechi civilizații americane, anterioare, desigur, civilizațiilor precolumbiene cunoscute (inca, maya, aztecă). Putem presupune că acestea au păstrat vestigii ale ei; s-ar explica astfel: misterioasa și indatabila fortăreață de la Tiahuanaco; anumite particularități ale astronomiei maya care par a atesta o alcătuire a cerului anterioară cu multe milenii celei cunoscute de noi azi; legende ciudate despre vechi eroi civilizatori etc.

Dar, admițînd că o asemenea civilizație ar fi existat acum 10 000 de ani pe continentul american, tot trebuie explicat cum au putut ajunge aceste cunoștințe geografice în Europa.

Pentru că zidul rațiunii tot a fost deja năruit, putem acum da frîu liber imaginației: dacă această civilizație avansată ar fi existat nu numai în America, ci și pe întreg Pămîntul?

Această civilizație era de origine extraterestră? În ce privește hărțile lui Piri Reis nu vedem, din fericire, cum ar fi putut interveni venusienii sau orice alți extratereștri; căci de ce ar fi avut ei nevoie, echipați cum erau — firește! — cu rachetele cele mai perfecționate, să deseneze hărți detaliate nu ale continentelor, ceea ce ar fi fost explicabil, ci ale coastelor și țărmurilor? Putem avea în vedere și această ipoteză; însă hărțile lui Piri Reis constituie exclusiv fapta marinarilor tereștri.

Atunci? Locuitori ai Atlantidei ori ai Gondwanei? Dar deriva continentelor are o istorie care urcă dincolo de zece milenii, iar în epoca de care sîntem interesați aceste continente, dacă au existat, dispăruseră de mult sau se sfărîmaseră.

Am mai putea presupune că o ramură a rasei umane, coexistînd cu altele, mai puțin evoluate, ar fi atins acum 8 — 10 000 de ani un nivel de civilizație considerabil și că poseda o cunoaștere dezvoltată asupra planetei sale; și că totul ar fi fost distrus brusc de un cataclism. În ce-l privește pe Charles H. Hapgood, concluziile lui sînt categorice: am început abia acum un secol să împingem limitele istoriei și să regăsim vestigiile materiale ale civilizațiilor pînă atunci considerate mitice (Troia, Creta) ori chiar necunoscute (Sumer, Hitiții, valea Indusului).

Marea descoperire arheologică a secolului încă așteaptă să fie făcută. Odată cu ea vom înțelege și misterul hărților lui Piri Reis...

Traducere și adaptare de Marilena MILESCU

Tim SEVERIN*

PE URMELE LUI ULISE

(fragmente)

ERAM într-adevăr un echipaj pestriţ; doctorul John era unul dintre cei patru englezi, Nazim — sirian, Rick — american şi Theodor — bulgar. Un grec, un turc şi trei irlandezi completau echipajul de 12 oameni. Cu trei săptămîni înainte începusem călătoria mediteraneană la bordul lui **Argo**, replica de 15,5 metri a unei galere de la sfîrşitul epocii bronzului, în încercarea de a dezlega una din cele mai vechi enigme geografice ale lumii: pe unde a călătorit Odysseus (sau Ulysses, Ulise, ca să-i folosim versiunea latină a numelui, mai familiară) spre casă de la asediul Troiei, călătorie descrisă de Homer în **Odiseea?**

Căutarea aceasta reprezenta a doua călătorie pentru care fusese **Argo** construită de către un marangoz (dulgher de nave) de pe insula Spetses. Ea ne dusese în vara lui 1984 din Grecia pe coasta Mării Negre pe drumul lui Iason către Lîna de Aur.

A doua călătorie a lui **Argo** începuse chiar la Troia, scena celui mai faimos asediu din literatură. Spre consternarea tuturor celor ce socotiseră că povestirea lui Homer era pură invenţie, arheologul german Heinrich Schliemann a descoperit în anii 1870 ruinele Troiei pe o colină din Turcia, la cîteva mile de Dardanele.

Pentru mine a constituit o lecţie deosebită cît de **mică** era Troia. Abia măsura 185 metri în diametru. Poţi să înconjori străvechile ziduri, pe jos, în mai puţin de cinci minute. Cu magia poeziei sale, Homer a preschimbat o mică citadelă în cetatea fabuloasă a imaginaţiei noastre.

Capul unei statui a lui Odiseu (Ulise)

Poate — m-am gîndit — locurile pomenite în **Odiseea** erau la fel de modeste, iar Homer le-a hiperbolizat într-o povestire miraculoasă. Dar, dacă a existat într-adevăr Troia, de ce să nu fi existat şi Ulise?... Caracterul lui era important pentru căutarea noastră. Faimos pentru neînduplecare, dibăcie şi viclenie, Ulise a fost şi deosebit de prudent. El voia să cîştige, însă cu cele mai mici riscuri. Asemenea om nu înfruntă marea de-a dreptul.

* *Tim Severin a îmbinat cultura cu explorarea pentru a arunca o nouă lumină asupra călătoriilor lui Brendan, Sindbad, Iason şi Ulise.*

— Uite ce drum a ales Ulise ca să se întoarcă! i-am spus lui Theodor cînd ni s-a alăturat. E întru totul asemănător caracterului său. Homer ne spune că a ales o rută diferită de a restului flotei greceşti. Şi-a îndreptat cele douăsprezece nave spre nord-vest, de-a lungul coastei Traciei. Era un traseu sigur, care nu scăpa din ochi litoralul; exact ceea ce ar fi făcut un căpitan prudent de pe o navă din epoca bronzului. Drumul l-a dus spre ţara ciconilor, aliaţii troienilor, pe care i-a şi jefuit în trecere.

Theodor a încuviinţat:

— De aici şi-a luat vinul cel tare care i-a salvat mai apoi viaţa cînd a întîlnit ciclopul uriaş, nu-i aşa?

DUPĂ ce a jefuit Ismaurus, oraşul ciconilor, Ulise şi-a grăbit oamenii spre corăbii cu prada. Am acostat şi noi în insula Thasos şi am luat vin negru.

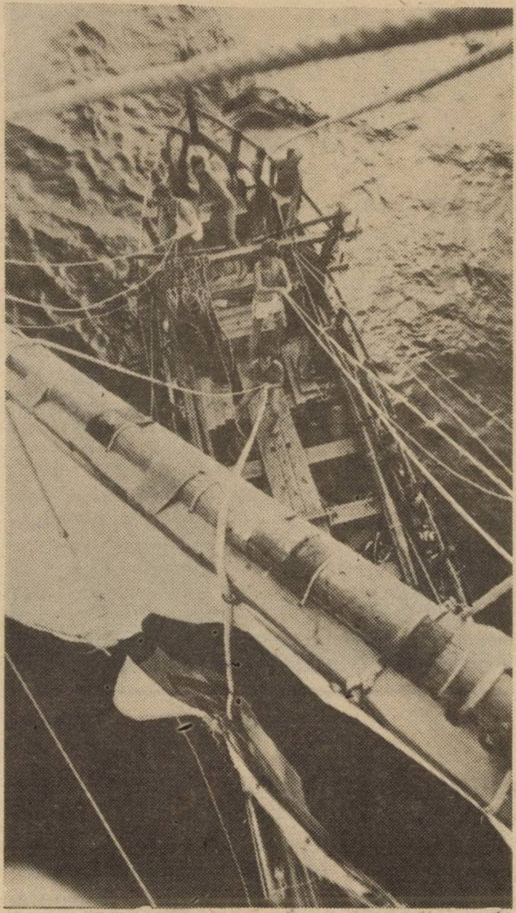
— După viteazul Iason, cum te simţi urmîndu-l pe îndrăzneţul Ulise? m-a întrebat primarul. Să sperăm că eşti mai dibaci ca Ulise şi... n-o să-ţi ia zece ani călătoria spre casă!

Aceasta e una dintre concepţiile eronate despre **Odiseea.** Dacă socoteşti timpul petrecut efectiv pe mare de Ulise, abia îţi iese un sezon de navigaţie. Restul **Odiseei** se petrece pe ţărm.

Necazurile eroului au început la capul Malea, prelungirea sud-estică a Peloponezului. E ultimul punct pînă unde putem merge limpede pe urmele numelor indicate de Homer. De aici, vînturi dezlănţuite l-au împins pe Ulise spre sud. „Nouă zile am fost împins de acele vînturi aprige pe mări doldora de peşti morţi. Dar într-a zecea zi am ajuns în ţara mîncătorilor de lotus", povesteşte eroul.

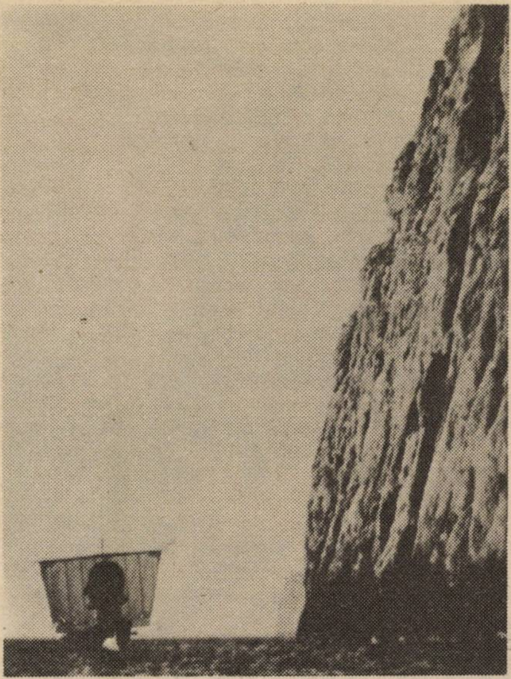
În nouă zile, o galeră împinsă de vînt spre sud ajunge pe ţărmul nord-african, în Cyrenaica — azi în Libia. În zonă bate în anumite perioade, zile la rînd, un vînt teribil dinspre nord, numit **meltemi.** E, poate, cel ce l-a împins pe Ulise.

Îndată ce vremea s-a domolit, eroul s-ar fi putut întoarce drept spre capul Malea. Dar corăbiile greceşti urmau un anume traseu, bine stabilit, la întoarcerea din Cyrenaica. Navigau de-a lungul coastei africane spre est pînă cînd ţărmul se afunda spre dreapta. Atunci virau spre nord şi ajungeau pe cel mai scurt drum în Creta. Şi aici era locul unde, după socotelile mele, Ulise a întîlnit următoarea aventură: ciclopul.

Puntea lui „Argo" privită din vîrful catargului

AM cutreierat coasta sudică a Cretei în căutarea peşterii în care Ulise l-a întîlnit pe uriaşul cu un singur ochi. Un amănunt ne sugera că sîntem pe drumul cel bun: caprele sălbatice ale Cretei. Homer spune că oamenii lui Ulise au acostat la ţărmul unei insule împînzite de capre. Creta e încă patria lui

Insula lui Eol — Grabousa

agrimi, capra sălbatică originară a Mediteranei. Şi încă ceva: în Creta supravieţuieşte din epoca bronzului... însuşi ciclopul ori o făptură legendară uluitor de asemănătoare lui. Mihalis Fasoulakis, profesor în satul Pitsidia, mi-a povestit despre **triamaţi,** căpcăuni cu trei ochi din folclorul cretan, care îi mai înspăimîntă şi azi pe păstorii din munţi.

— Nu departe, la Drakotes, „sălaşul monstrului", o să găsiţi în vîrful stîncilor o serie de peşteri în care Ulise s-a întîlnit cu ciclopul.

Povestea lui Ulise şi a lui Polifem e cunoscută pînă şi de şcolari şi totuşi nu îmbătrîneşte... În zeci de locuri din Marea Egee, ba chiar şi din Marea Neagră, pescarii mi-au arătat confidenţial: „Astea sînt stîncile pe care le-a azvîrlit ciclopul!" La fel şi la Drakotes.

Homer cunoştea fără îndoială zona. Oare culesese povestirile folclorice cretane despre **triamaţii** mîncători de oameni şi le inclusese în epopee sub înfăţişarea ciclopilor?

Însă Kostis Paterakis, un fost partizan, mi-a arătat o altă candidată la „peştera ciclopului", lîngă Sougia, pe coasta sudică a insulei. Asemănarea era stranie: un bolovan uriaş aproape bloca intrarea; tavanul boltit era brăzdat de fumul nenumăratelor focuri ale păstorilor; apa proaspătă picura de sus într-un bazin şi avea pînă şi un ţarc din pietre unde oile erau prinse şi mulse, aşa cum povesteşte Homer. Dar se pune întrebarea: ce a fost mai întîi? Povestea ori peştera? S-a numit ea „peştera ciclopului" pentru că semăna cu peştera lui Homer? Sau ea a inspirat povestea?

INSULA lui Eol, stăpînul vînturilor, a fost următoarea escală a lui Ulise. „În jurul insulei se înalţă un zid uriaş de bronz, iar la poalele lui stîncile se ivesc drepte din mare", spune Homer. Ulise şi oamenii lui au stat aici o lună în ospeţie. Pe drumul logic de întoarcere dinspre Africa de Nord, via Creta, descrierea se potriveşte cu vechiul sălaş al piraţilor, Grabousa, dincolo de colţul nord-vestic al Cretei.

Grabousa se înalţă dreaptă din mare, exact aşa cum o descrie **Odiseea.** Will Stoney, artistul expediţiei, comentează:

— Stînca pare făcută de mîna omului. Fisurile verticale sînt aşa de regulate, încît par opera unui zidar uriaş. Şi din pricina luminii apusului reflectată de mare stîncile capătă o remarcabilă culoare roşietic-brună... Întocmai culoarea zidului de bronz al lui Homer.

Ca înfăţişare, poziţie şi culoare, Grabousa se potriveşte cu insula lui Eol. Dar adevărata surpriză vine abia mai tîrziu, după cercetarea istoriei insulei. Ca stăpîn al vînturilor, Eol a închis vînturile aprige într-un sac de piele pe care i l-a dat lui Ulise.

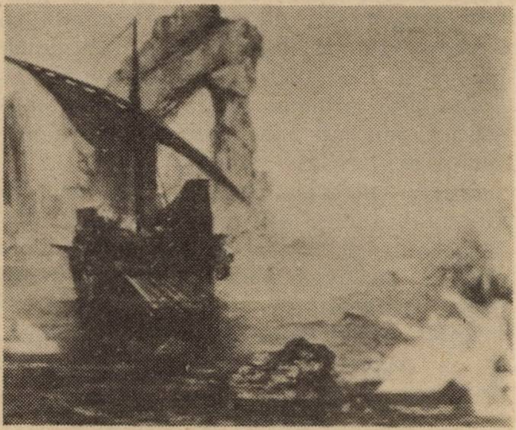
Eratosthenes, geograf grec din secolul III î.e.n., convins că **Odiseea** era pură închipuire, a spus în zeflemea: „O să găsiţi locurile peregrinărilor lui Odysseus cînd o să găsiţi cîrpaciul care a cusut sacul vînturilor!". Eu am descoperit că vechii greci cunoşteau insula Grabousa sub numele de Korykos. Iar „korykos", în greaca veche, înseam-

nă: „sac de piele". **Argo** a găsit un răspuns pentru Eratosthenes. N-am descoperit cîrpaciul, dar am localizat sacul de piele...

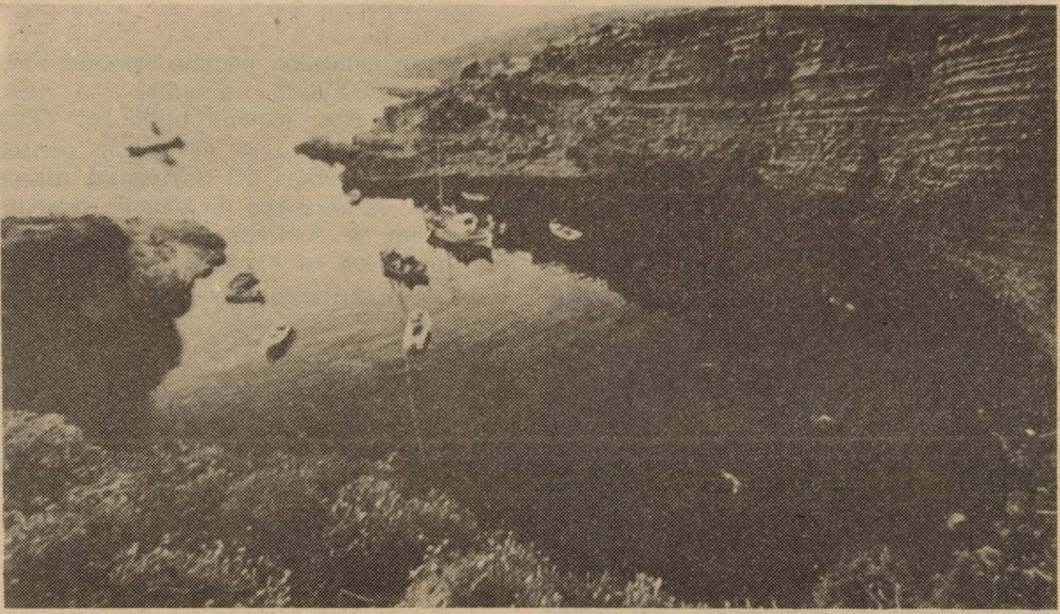
ACUM căutam golful laestrygonienilor. Aici unsprezece dintre corăbiile lui Ulise au intrat într-un golf închis din toate părţile de un inel de stînci abrupte, cu două promontorii faţă în faţă, care lăsau printre ele doar un canal îngust de trecere. Localnicii au azvîrlit din vîrful stîncilor bolovani şi au prăpădit toate corăbiile şi oamenii lui Ulise. A scăpat doar galera lui.

În 20 de ani de navigaţie eu nu întîlnisem asemenea loc... Am îndreptat **Argo** spre nord de Grabousa, urmînd drumul logic al lui Ulise spre casă. Lîngă vîrful peninsulei Mani am ajuns la ceea ce sigur trebuia să fie golful masacrului: incredibilul golf Mezapos...

„AM călătorit mai departe cu sufletele îndoliate", spune Ulise, pînă ce ultima galeră rămasă a ajuns pe insula Aeaea, sălaşul vrăjitoarei Circe. Homer nu dezvăluie cît de departe se afla şi nici încotro, doar că Circe locuia într-o poiană din mijlocul unei păduri. Cea mai bună indicaţie ne-o dă chiar Circe cînd îl trimite pe Ulise la Intrarea în Hades pentru a cere sfatul profetului teban Tiresias. O zi de navigat l-a adus pe erou la gurile rîului Acheron. A debarcat şi a mers în susul rîului pînă la joncţiunea lui cu rîurile Pyriphlegethon (rîul Flăcărilor) şi Cocytus (rîul Plîngerii). Aici, la picioarele unei

GUSTAVE MOREAU: Ulise şi sirenele

Golful laestrygonienilor — Mezapos

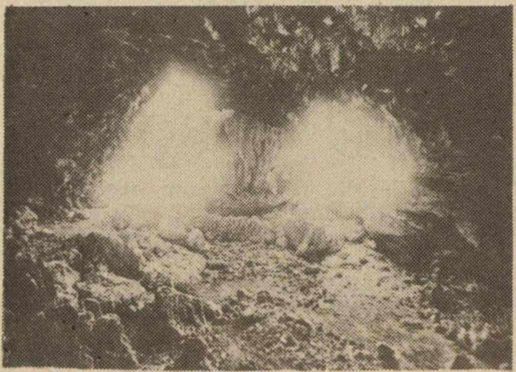
mari stînci, Ulise a făcut sacrificii și a consultat spiritul lui Tiresias.

Scriitorul grec Pausanias nota în secolul II e.n. că locul pe care Homer îl avea în minte se afla lîngă Parga, pe continentul grec. Aici era Necromanteionul sau Oracolul Mortului. La trei mile în interior, rîul Acheron — care încă se mai numește așa — se unește cu alte două rîuri în jurul unei stînci. Unuia din rîuri, Cocytus, i se spune acum Vouvos. Celălalt, pînă să fie deturnat pentru irigații, era descris de localnici ca fosforescent și zgomotos — neîndoielnic, rîul Flăcărilor. Aici arheologii au descoperit urmele unui mormînt mycenian, renumit mai tîrziu pentru moaștele oraculare ale mortului.

Dacă Intrarea în Hades se afla la Necromanteion, atunci sălașul lui Circe trebuia să fi fost la Paxos, la drum de o zi pe mare. Paxos e și acum o insulă fermecătoare, mică, înverzită și intimă. Pe ea curge un izvor, Ipapandi, pe o pajiște strălucitoare înconjurată de ferigi și copaci.

CÎND Ulise a plecat de la Circe, ea l-a îndrumat spre Ithaca. Întîi trebuia să navigheze spre locul unde sirenele ademeneau oamenii cu frumusețea cîntecului lor. Apoi avea de ales între două drumuri: ori să treacă de „Stîncile Prăpăstioase de care se zdrobesc cu vuiet valurile cumplite ale mării“ ori să riște să pătrundă prin trecătoarea îngustă dintre monstrul Scylla și vîltoarea Charybda.

Peștera lui Polyfem

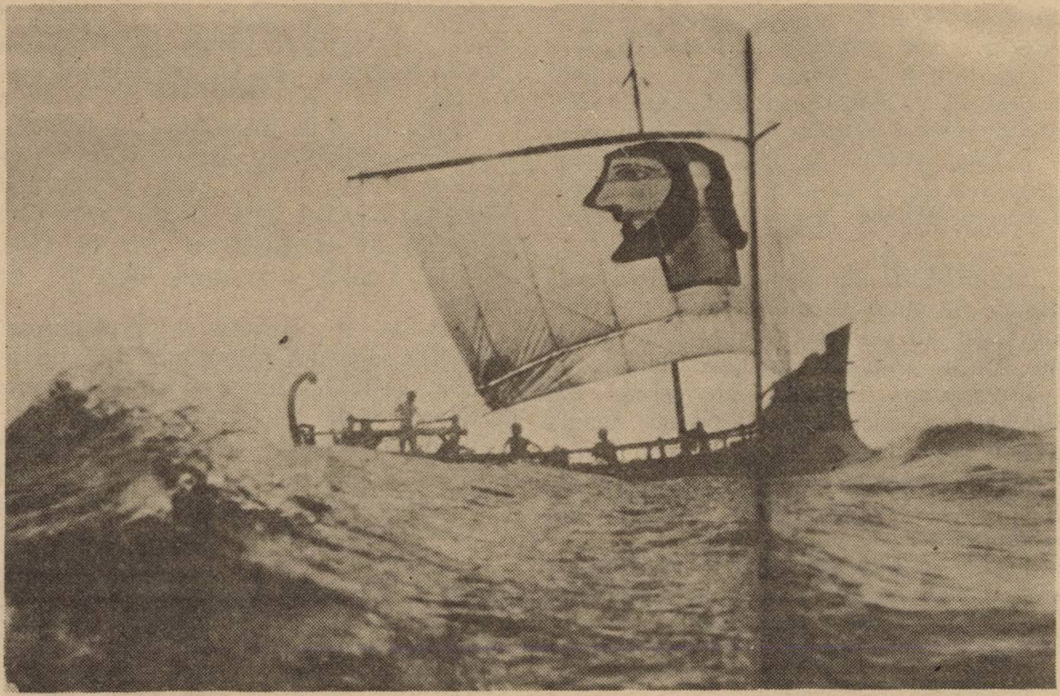

Vechii geografi au localizat Scylla și Charybda în Strîmtoarea Messina, dintre Italia și Sicilia. Dar aceasta se află la 250 de mile — o distanță colosală pentru o galeră din epoca bronzului — de Oracolul Mortului. În plus, Charybda lui Homer e destul de mică pentru a avea atîrnat deasupra un smochin, cum spune Homer, în vreme ce Messina e mai lată de două mile. În mod semnificativ, o **altă** Scylla se află la 24 mile sud de rîul Acheron pe drumul de coastă spre Ithaca.

Navigînd spre capul Scylla, am dat peste o altă coincidență care ne-a ajutat să dezlegăm misterul legendei. Pe lîngă coasta de vest a insulei Levkas, aflîndu-mă la cîrmă, am ridicat ochii spre stînga cînd treceam prin dreptul insuliței Sesoula și am zărit o coloană de lumină strălucind printr-o gaură mare din peretele înalt de stîncă. Rick a cercetat locul și mi-a spus că nu era o peșteră, ci o fisură uriașă, largă de vreo 3 metri, a cărei parte mai lată se cufunda sub apă cel puțin 30 metri. „Stîncile Prăpăstioase“, alt mit antic al mării! Aceste două mase stîncoase amenințau să sfărîme orice navă ar fi încercat să treacă printre ele...

Mă uitam pe hartă la cele două piese chinuitoare ale unui puzzle: capul Scylla și un candidat pentru Stîncile Prăpăstioase. Deodată, imaginea s-a alcătuit de la sine: instrucțiunile lui Circe pentru Ulise erau să navigheze pentru a trece de Levkas ori înfruntînd marea deschisă ca să scape de stîncile Sesoula (care par a fi Stîncile Prăpăstioase), ori apucînd-o pe canalul interior dintre Levkas și continent, prin dreptul capului Scylla.

DECI, unde se aflau sirenele? Homer spune că pe un țărm „înverzit, acoperit de mormane de schelete“. Aici îl sfătuia Circe pe Ulise să schimbe cursul. În nordul insulei Levkas, unde trebuia să aleagă între marea deschisă ori canal, se află Gyrapetra („stînca ce se rotește“), cu trei tumuli; ce loc mai potrivit pentru „mormanele de schelete“?

„Argo" înfruntînd valurile

„Nici n-am apucat să depășim insula Sirenelor cînd am văzut un nor de fum și un talaz furios — povestește Ulise — al cărui vuiet îl auzeam deja. Oamenii mei s-au înspăimîntat atît de tare, încît au scăpat vîslele."

N-am putut rezista ispitei; „un singur vas le-a străbătut, spune Homer, vestita **Argo** care, dacă nu o scăpa Hera, de dragul lui Iason, era cît pe ce să fie izbită de aceste stînci înalte". M-am îndreptat direct spre valurile înspumate din poveste și **Argo** a noastră s-a avîntat în vîltoare. Doi pescari dintr-o barcă holbaseră ochii de groază cînd galera a trecut pe lîngă ei în viteză. Apoi le-am văzut năvodul întins chiar în drumul nostru. Dacă năvodul s-ar fi încurcat în penele cîrmei, **Argo** s-ar fi sfărîmat de recif.

Prea tîrziu să opresc. **Argo** înainta cu iuțeală. Era loc doar cît să scape ca prin urechile acului dacă aș fi putut s-o fac să sară în lături. Am smucit penele cîrmei din apă. Un talaz umflat a înhățat-o și a cărat-o deasupra. Am zărit umbrele întunecate ale săgeților stîncoase de sub noi și umbra lui **Argo** zburînd peste ele.

— Desfășurați vela mare!, am strigat...

— Cred că erau doar 15 cm între penele cîrmei și stînci, m-a anunțat Peter Wheeler, secundul...

ÎNCĂ se poate vedea drumul lui Ulise între vîrtejul ca o trombă, Charybda, și scobitura înaltă din stînca de vizavi, de pe care pîndea Scylla apucînd marinarii de pe punți cu cele șase capete ale ei de la capătul celor șase gîturi lungi. Dealul de deasupra canalului se numește Lamia.

— Ce înseamnă Lamia?, l-am întrebat pe grecul nostru, Costas.

— Un monstru care înghite oameni.

— În mitologia tracă, a adăugat Theodor, Lamia e un monstru care atacă eroul. Cu mai multe capete...

Ca și în Creta, cu ciclopii și **triamații,** iată iarăși o făptură folclorică ce a inspirat ciudatul monstru al lui Homer. Acum eram sigur că o să găsim și peștera Scyllei. Am urcat dealul stîncos

către caverna în care se găseşte acum o capelă. „La jumătatea drumului spre vîrful stîncii — spune Homer — există o peşteră încețoşată, cu fața spre vest." M-am întors: soarele apunea în mare... Lecția învățată la Troia se confirma: geografia lui Homer era la scară mică. Găsisem **Odiseea** chiar sub nasul nostru.

ACOSTÎND la țărmul insulei unde Helios îşi ținea turmele sacre, tovarăşii lui Ulise au ucis cîteva vite şi au plătit cu viața. Numele insulei? Thrinacia. Gerassimos Robotis, un pescar din Levkas, a recunoscut imediat insula „celor trei piscuri".

— E Meganisi. Cînd veniți dinspre nord, vedeți trei culmi apărînd una după alta.

Insula, aflată pe drumul spre Ithaca, conține de altfel o mulțime de vase de lut din timpul lui Ulise...

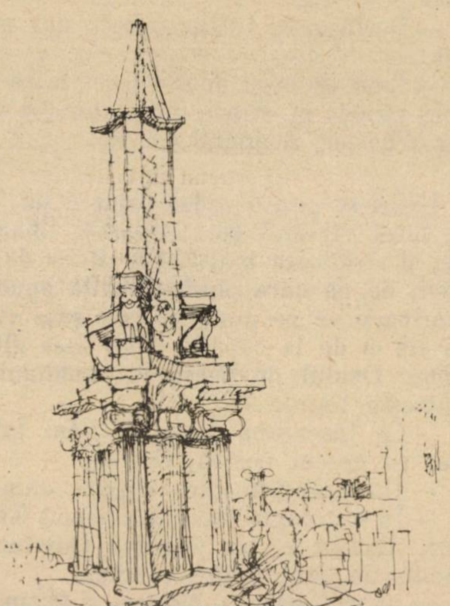
Soarele a pedepsit uciderea vitelor sale fulgerînd vasul lui Ulise. A scăpat doar el şi, după nouă zile pe mare, a ajuns la Ogygia, insula fermecată a nimfei Calypso, care l-a ținut la ea şapte ani.

Insula Gozo de lîngă Malta a fost deseori identificată cu sălaşul nimfei şi ar confirma direcția în care a navigat Ulise la plecarea spre Ithaca. Dar alte elemente nu se potrivesc, iar eu socotesc că Ogygia e o pură născocire de basm.

Încă de la plecarea de la Calypso, Poseidon, duşman neîmpăcat al lui Ulise, i-a scufundat barca şi eroul a ajuns la feaci, unde l-a salvat Naussica.

Tradiția pretinde că insula Corfu reprezintă regatul feacilor, deşi încă nu s-au descoperit vestigii myceniene care să susțină această teorie.

CROCHIU DE ARHITECT

Monument punic Sabratha (Libia)

ÎNFĂŢIŞAREA regatului lui Ulise din Ithaca încă nedumereşte specialiştii. Mai multe locuri se potrivesc episoadelor întoarcerii acasă: golful adăpostit în care şi-a tras barca feaciană, peştera unde şi-a ascuns comoara, locul unde s-a întîlnit cu porcarul Eumaeus. Dar relicvele miceniene sînt răzleţe şi patru locuri diferite reclamă onoarea de a se fi aflat acolo palatul regal...

GEOGRAFIA **Odiseei** lui Homer se baza pe credința timpurie a grecilor că țărmul vestic al pămînturilor lor marca limita lumii reale. Dincolo de ele curgea Okeanos, rîul ce înconjura Pămîntul şi pe ale cărui maluri sălăşluiau semizei şi monştri...

Extinzîndu-şi posesiunile prin colonizări, grecii şi-au dus cu ei şi legendele; astfel se explică de ce Scylla şi Charybda s-au deplasat în Strîmtoarea Messina. Fiind cel mai mare călător grec, trebuia ca Ulise să fi ajuns înaintea lor în acele locuri!

Urmînd ruta logică, echipajul lui **Argo** a descoperit unul după altul locurile a căror înfățişare şi folclor, cred eu, au constituit sursa de inspirație a lui Homer. Călătoria lui **Argo** a adus **Odiseea** înapoi acasă în Grecia...

Traducere şi adaptare de Valeriu GRIGORAŞ

Alfred BESTER

OMUL CARE L-A UCIS PE CRISTOFOR COLUMB

A FOST ODATA un om care a mutilat istoria. A răsturnat imperii şi a stîrpit dinastii. Din cauza lui, Muntele Vernon nu ar trebui să fie un sanctuar naţional. Marie Curie ar trebui blestemată în Franţa şi nimeni nu ar mai trebui să se încline în faţa lui Buddha. Dar de fapt toate acestea nu s-au întîmplat decît pentru el, fiindcă omul respectiv era un profesor nebun; sau, mai bine zis, el a reuşit să facă toate aceste realităţi ireale pentru sine însuşi.

Cititorului plin de răbdare îi este mult prea familiar acest tip convenţional de personaj, profesorul nebun, pipernicit, cu sprîncene stufoase, care, în laboratorul său, creează monştri ce invariabil se întorc împotriva lui şi o ameninţă pe frumoasa lui fiică. Ei bine, povestirea aceasta nu are nimic comun cu un asemenea personaj imaginar. Ea se referă la Henry Hassel, un profesor nebun autentic, care a făcut parte din aceeaşi promoţie cu Ludwig Boltzmann (vezi Legea Gazului Ideal), Jacques Charles şi André Marie Ampère (1775—1836).

E de presupus că toată lumea ştie faptul că amperul electric a fost astfel denumit în onoarea lui Ampère. Ludwig Boltzmann era un remarcabil fizician austriac, faimos atît pentru cercetările sale în domeniul radiaţiei corpurilor negre, cît şi în cel al gazelor ideale. Îl puteţi găsi în volumul trei din Enciclopedia Britanică, de la BALT la BRAI. Jacques Alexandre César Charles a fost primul matematician care s-a arătat interesat de zboruri şi a inventat balonul cu hidrogen. Aceşti oameni au existat cu adevărat.

Tot atît de adevărat este că toţi erau profesori nebuni. Ampère, de exemplu, era în drum spre o întîlnire importantă a oamenilor de ştiinţă din Paris. În taxi i-a venit o idee genială (presupun că de natură electrică), a scos un creion la repezeală şi a schiţat ecuaţia pe unul din pereţii interiori ai luxosului taxi. În mare, ecuaţia suna astfel: $dH = ipdl/r^2$ în care p este distanţa perpendiculară de la P la linia elementului dl; sau $dH = i \sin \varnothing dl/r^2$. Ea este cunoscută azi sub numele de Legea Laplace, deşi Laplace nu a fost prezent la acea întîlnire.

Portretul lui Cristofor Columb

Mă rog, taxiul a ajuns la Academie. Ampère a sărit afară, a plătit şoferului şi s-a repezit în plină şedinţă să le spună tuturor ce idee îi venise. Atunci şi-a dat seama că îi lipsea notiţa, şi-a amintit unde a lăsat-o şi s-a apucat să colinde străzile Parisului în căutarea taxiului pentru a-şi recupera ecuaţia fugară. Uneori stau şi mă gîndesc că poate în acelaşi fel şi-a pierdut Fermat faimoasa lui Ultimă Teoremă, deşi nici Fermat nu a fost prezent la acea întîlnire, pentru că murise cu vreo două sute de ani mai înainte.

Sau să luăm cazul lui Boltzmann. În timp ce îşi ţinea cursul de Gaze Ideale Avansate, avea obiceiul să presare ici şi colo calcule implicite, pe care le făcea în minte, fireşte, cu mare repeziciune. Ce era al lui, era al lui. Studenţii se chinuiau aşa de tare să descifreze matematica lui după ureche, încît nu erau în stare să-i urmărească expoziţiunea şi atunci îl implorară pe Boltzmann să scrie ecuaţiile pe tablă.

Boltzmann își ceru scuze, promițînd să fie mai cooperativ pe viitor. La următoarea oră de curs începu prin a spune:

— Domnilor, combinînd Legea lui Boyle cu Legea lui Charles, vom ajunge la ecuația $pv=p_0v_0\ (1+at)$. Deci, e clar, dacă $a^{sb} = f(x)dx\ \varnothing(a)$, atunci $pv=RT$ și $v^{sf}\ (x,y,z)dV = \varnothing$.E tot atît de simplu pe cît doi și cu doi fac patru.

În acel moment Boltzmann își aminti de promisiunea făcută. Se întoarse cu fața la tablă, notă cu creta plin de conștiinciozitate $2+2=4$ și apoi își continuă nonșalant cursul, făcînd calcule complicate în minte.

Jacques Charles, strălucitul matematician care a descoperit Legea lui Charles (uneori denumită și Legea Gay-Lussac), pe care Boltzmann a menționat-o în cursul său, avea o pasiune lunatică pentru paleografie — adică pentru manuscrise antice. Probabil că ideea de a împărți gloria cu Gay-Lussac îl cam scosese din fire.

El îi plăti unui șarlatan pe nume Vrain-Lucas 200.000 de franci pentru niște scrisori holografice, chipurile scrise de Iulius Cezar, Alexandru cel Mare și Pilat din Pont. Charles, un om care era în stare să vadă prin orice fel de gaz, ideal sau nu, credea cu adevărat în aceste falsuri, în ciuda faptului că neîndemînaticul Vrain-Lucas le scrisese în franceza modernă, pe hîrtie dintr-un caiet de notițe cu filigran cît se poate de modern. Unde mai pui că sărmanul Charles a vrut chiar să le doneze muzeului Luvru.

OAMENII aceștia nu erau idioți. Erau niște genii care au trebuit să plătească foarte scump genialitatea lor pentru simplul fapt că mintea lor era cu totul străină de această lume. Geniu este cineva care ajunge la adevăr pe o cale neașteptată. Din nefericire, în viața de toate zilele căile neașteptate conduc spre dezastru. Este exact ceea ce i s-a întîmplat lui Henry Hassel, profesor de Constringere Aplicată la Universitatea Necunoscută, în anul 1980.

Nimeni nu știe unde se află Universitatea Necunoscută sau ce se predă acolo. Are o facultate cu vreo două sute de excentrici și un corp studențesc de două mii de neadaptați de tipul celor care rămîn în anonimat pînă cînd ajung să cîștige Premiul Nobel sau devin Primul Om pe Marte. Oricînd poți să identifici un absolvent al U.N.-ului cînd îl întrebi unde și-a făcut studiile. În cazul în care primești un răspuns evaziv de genul „La stat" sau „Păi, la o școală de la mahala de care n-ai auzit tu" poți paria că a trecut prin Necunoscut. Sper ca într-o zi să vă pot spune mai multe despre această universitate care este un centru de cultură numai în sensul pickwickian, naiv al cuvîntului.

Mă rog, Henry Hassel se îndrepta spre casă, plecînd de la biroul lui din Psentrul Psihopat într-o după-amiază și trecea alene prin pasajul Culturii Fizice. Nu este adevărat că făcea acest lucru pentru a arunca ochiade pofticioase la elevele golașe care practicau un fel de aerobică esoterică; lui Hassel îi plăcea mai degrabă să admire trofeele expuse în vitrine în amintirea marilor echipe Necunoscute care cîștigaseră tipurile de campionate pe care le cîștigă de obicei echipele Necunoscute, la sporturi ca strabism, ocluzie sau botulism. (Hassel fusese campion la simplu berry-berry trei ani la rînd.) Ajunse acasă bine dispus și dădu buzna în camera de zi unde o găsi pe soția sa în brațele altui bărbat.

Iat-o, o femeie frumoasă de treizeci și cinci de ani, cu părul de un roșu fumuriu și ochi migdalați, îmbrățișată cu dragoste și pasiune de o persoană ale cărei buzunare erau pline de prospecte tehnice, un aparat microchimic și un ciocănel pentru stimularea reflexului rotulei — de fapt, tipice pentru caracterul universitar al U.N.-ului. Îmbrățișarea era atît de concentrată, încît nici unul dintre contravenienți nu-l observă pe Henry Hassel care îi privea dușmănos din holul casei.

Acum amintiți-vă de Charles și Boltzmann. Hassel avea nouăzeci de kilograme. Era musculos și neinhibat. Ar fi fost o joacă de copil să-i dezmembreze atît pe soția lui, cît și pe iubitul ei și în felul acesta să-și atingă scopul: sfîrșitul vieții soției sale. Dar Henry Hassel făcea parte din promoția geniilor; creierul lui nu funcționa ca unul obișnuit.

Hassel respiră adînc, se întoarse și se îndreptă greoi spre laboratorul său ca un tren de marfă. Deschise un sertar etichetat DUODENUM și scoase un revolver de calibrul 45. Deschise și alte sertare, etichetate și mai interesant, și se apucă să monteze aparatura. În exact șapte minute și jumătate (atît de mare îi era furia) puse la punct o mașină a timpului (atît de mare îi era genialitatea).

PROFESORUL Hassel montă mașina timpului în jurul său, formă pe cadran numărul 1902, luă în mînă revolverul și apăsă pe buton. Mașina făcu un zgomot de parcă ar fi curs apa la un closet stricat și Hassel dispăru. Reapăru la Philadelphia pe data de 3 iunie 1902, cînd se duse întins la numărul 1218 de pe strada Walnut, la o casă din cărămidă roșie cu scări de marmură, și sună clopoțelul de la intrare. Un bărbat care ar fi putut trece drept al treilea din frații Smith deschise ușa și îl privi întrebător.

— Domnul Jessup? îl întrebă Hassel aproape sufocat.

— Da?

— Dumneavoastră sînteți domnul Jessup?

— Da, eu sînt.

— Veți avea un fiu, Edgar? Edgar Allan Jessup, numit astfel din cauza admirației dumneavoastră pentru Poe?

Al treilea frate Smith se arătă uimit.

— Nu, după cîte știu eu. Încă nu sînt căsătorit.

— O să fiți, i-o întoarse Hassel supărat. Ghinionul meu e că sînt însurat cu fiica fiului dumneavoastră, Greta. Scuzați-mă!

Ridică revolverul și îl împușcă pe viitorul bunic al soției sale.

— În felul acesta ea va înceta să mai existe, murmură Hassel, suflînd fumul care ieșea pe țeava revolverului. Voi fi celibatar. Poate mă însor cu altcineva... Sfinte Dumnezeule! Cu cine?

Așteptă plin de nerăbdare chemarea automată a mașinii timpului care să-l înșface și să-l proiecteze din nou în laborator. Se repezi în camera de zi. Soția lui cu părul roșu era încă în brațele altui bărbat.

Pe Hassel parcă îl lovi trăsnetul.

— Deci asta era, mîrîi el. O familie în care adulterul e o tradiție. Ei lasă, nu-i nimic. Avem și noi diverse căi și mijloace.

Își permise un rîs dogit, se întoarse în laborator și se proiectă în anul 1901, unde o împușcă și o ucise pe Emma Hotchkiss, viitoarea bunică dinspre mamă a soției sale. Se reîntoarse acasă, în propriul său timp. Soția sa cu părul roșu era încă în brațele altui bărbat.

— Bine, dar sînt sigur că hodoroaga aia bătrînă avea să-i fie bunică, murmură Hassel. Nu puteam să nu-mi dau seama de asemănare. Ce naiba n-a mers cum trebuie?

Hassel era zăpăcit, exasperat, dar nu lipsit de resurse. Se duse în birou, ridică receptorul telefonului cu oarecare greutate și pînă la urmă reuși să formeze numărul Laboratorului de Tratamente Greșite. Degetul i se tot prelingea prin gurile discului de telefon.

— Sam? spuse. Aici e Henry.

— Cine?

— Henry.

— Vorbește, domnule, ca lumea.

— Henry Hassel!

— A, bună ziua, Henry.

— Lămurește-mă asupra timpului.

— Timpul? Hm... Computerul Simplex-și-Multiplex își drese glasul așteptînd ca circuitele de date să se conecteze între ele. Hm, Timpul (1) Absolut. (2) Relativ. (3) Recurent. (1) Absolut: perioadă, întîmplare, durată, veșnicie...

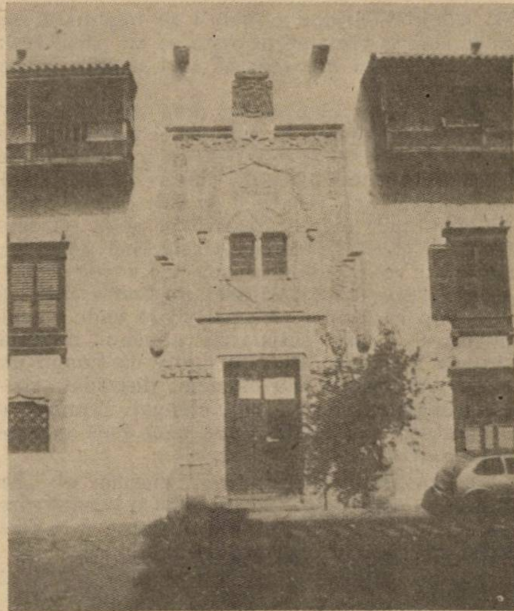
— Scuză-mă, Sam! Întrebare greșită. La loc comanda. Vreau timpul cu referire la succesiune, la călătoria în timp.

Sam schimbă angrenajul și o luă de la capăt. Hassel ascultă atent. Încuviință din cap. Mormăi nemulțumit.

— Ah... ah. Corect. Înțeleg. Așa m-am gîndit și eu. O continuitate, zici? Acte săvîrșite în trecut modifică viitorul. Atunci înseamnă că sînt pe calea cea bună. Dar actul trebuie să fie ceva semnificativ, zici? O acțiune cu efect de masă? Fleacurile nu pot schimba cursul fenomenelor existente la un moment dat. Hmmm. Dar cît de flecușteață poate fi o bunică?

— Henry, ce ai de gînd să faci?

— S-o ucid pe nevastă-mea, zise Hassel sec. Închise telefonul. Se întoarse în laborator. Încă turbat de mînie se gîndi: „Trebuie să fac ceva semnificativ. S-o șterg definitiv pe Greta. Să elimin totul. Bine, oh, doamne! Le arăt eu lor!“

Fațada casei lui Columb în Las Palmas de Gran Canaria

HASSEL se întoarse înapoi în timp în anul 1775, vizită o fermă din Virginia și îl ucise pe tînărul colonel drept în piept. Numele colonelului era George Washington și Hassel se asigură dacă acesta murise. Se întoarse în propriul său timp, în propria sa casă. Soția lui cu părul roșu era încă în brațele altuia.

„La naiba!“, făcu Hassel. Muniția îi era pe terminate. Deschise o cutie nouă de cartușe, se întoarse în timp și îi masacră pe Cristofor Columb, Napoleon, Mahomed, Buddha și o jumătate de duzină de alte celebrități. „Cred că am rezolvat-o!“ își zise Hassel.

Se întoarse în propriul său timp și o găsi pe soția lui ca mai înainte.

Genunchii i se muiară, picioarele parcă i se scurgeau în podea. Se întoarse în laborator, pășind pe o mare de nisipuri mișcătoare, ca într-un coșmar.

„Ce naiba o fi asta?“ se întrebă plin de durere. „Cît durează să schimb viitorul? Doamne, de data asta chiar că l-am schimbat. Măcar s-o fac lată!“

Călători în timp la Paris, cam pe la începutul secolului, și îi făcu o vizită doamnei Curie în podul-laborator al casei ei de lîngă Sorbona.

— Doamnă, rosti el în franceza-i execrabilă, vă sînt cu totul străin, dar un om de știință total. Cunoscîndu-vă experiențele cu radiu... Cum? Încă nu aveți radiu? Nu contează... Am venit să vă învăț totul despre fisiunea nucleară.

Și o învăță. Avu satisfacția să vadă Parisul dispărînd într-o ciupercă de fum înainte de a fi chemat înapoi în timp. „Asta o să le învețe minte pe femei să mai fie necredincioase, mîrîi

el. Gîîah!“ Ultimul cuvînt i se împotmoli pe buze cînd o văzu pe nevasta sa cu părul roşu încă... Dar nu are rost să mai lungim vorba de pomană.

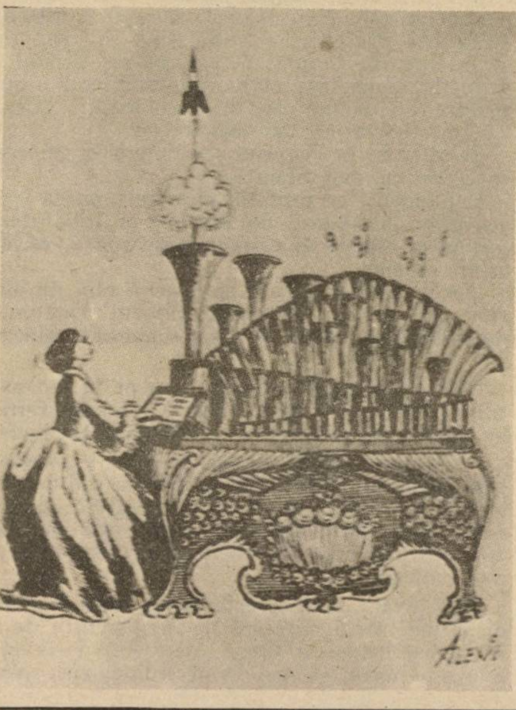
Hassel înotă prin ceţuri pînă în birou şi se aşeză să mediteze. În timp ce el meditează, ar fi mai bine să vă avertizez că aceasta nu este o poveste convenţională despre timp. Dacă vă imaginaţi că Henry e pe cale să descopere că omul care o îmbrăţişează pe soţia lui este chiar el, greşiţi. Şarpele nu este Henry Hassel, fiul său, vreo rudă sau măcar Ludwig Boltzmann (1844—1906). Hassel nu face o mişcare circulară în timp terminînd acolo unde începe povestea — spre satisfacţia nimănui şi furia tuturor — pentru simplul motiv că timpul nu e circular, liniar sau tandem, discoidal, sizigiu, lingincvitudinal sau elongat. Timpul e o chestiune personală, după cum avea să descopere Hassel.

„Poate am greşit undeva“ mormăi el. „Ar fi bine să controlez“. Se luptă cu telefonul care părea să cîntărească o sută de tone, şi în fine reuşi să intre în legătură cu Biblioteca.

— Alo, Biblioteca? Aici e Henry.
— Cine?
— Henry Hassel.
— Mai tare, vă rog!
— Henry Hassel!
— A, bună ziua Henry.
— Ce ştii despre George Washington?

Biblioteca cloncăni în timp ce sistemele de regăsire a informaţiei cotrobăiau prin cataloage.

— George Washington, primul preşedinte al Statelor Unite, s-a născut la...

— Primul preşedinte? Nu a fost ucis în 1775?
— Ei şi tu acuma, Henry! E o întrebare absurdă. Tot omul ştie că George Wash...
— Nimeni nu ştie că a fost împuşcat?
— De către cine?
— De mine.
— Cînd?
— În 1775.
— Cum ai reuşit performanţa asta?
— Cu un revolver.
— Nu, vreau să spun: cum ai reuşit s-o faci acum două sute de ani?
— Cu o maşină a timpului.
— N-avem aici înregistrat un asemenea eveniment, spuse Biblioteca. În fişele mele omul e încă bine mersi. Probabil că ai dat greş.
— Nu am dat greş. Dar despre Cristofor Columb? Există vreo mărturie că a fost ucis în 1489?
— Bine, dar el a descoperit Lumea Nouă în 1492.
— N-a descoperit nimic. A fost ucis în 1489.
— Cum?
— Cu un glonţ de calibrul 45, drept în gîtlej.
— Tot tu, Henry?
— Păi?
— N-avem nici o mărturie aici, insistă Biblioteca. Probabil că eşti un trăgător groaznic.
— Nu am de gînd să-mi pierd calmul, spuse Hassel cu o voce tremurătoare.
— Şi în fond de ce nu, Henry?
— Pentru că oricum mi l-am pierdut! ţipă el. Bine! Dar cum rămîne cu Marie Curie? A descoperit sau nu bomba cu fisiune care a distrus Parisul la începutul secolului?
— Nu. Enrico Fermi.
— Ba da.
— Ba nu.
— Eu personal am învăţat-o. Eu, Henry Hassel.
— Toată lumea spune că eşti un teoretician excelent, Henry, dar un profesor de mîna a treia. Tu...
— Du-te naibii, clocitoare bătrînă. Chestia asta trebuie explicată.
— De ce?
— Uite că am uitat. Mă gîndeam la ceva, dar acum nu mai are importanţă. Ce propui?
— Chiar zici că ai o maşină a timpului?
— Bineînţeles că am o maşină a timpului.
— Atunci du-te şi mai controlează o dată.

HASSEL se întoarse în anul 1775, vizită Muntele Vernon şi întrerupse campania de însămînţare.

— Scuzaţi-mă, domnule colonel, începu el.

Matahala de om îl privi curios.

— Vorbeşti cam ciudat, străine, spuse el. De unde eşti de fel?
— Aăă, păi de la o şcoală de mahala de care n-aţi mai auzit.
— Chiar şi arăţi ciudat. Cam în ceaţă, ca să zic aşa.

— Spune-mi, colonele, ce-ai mai auzit despre Cristofor Columb?

— Nu mare lucru, răspunse colonelul Washington. E mort de vreo două, trei sute de ani.

— Cînd a murit?

— Cam prin 1500, după cîte țin minte.

— Păi uite că nu-i așa. A murit în 1489.

— Ai încurcat datele, amice. Cristofor Columb a descoperit America în 1492.

— Cabot a descoperit America. Sebastian Cabot.

— Nix! Cabot a apărut o țîră mai tîrziu.

— Am dovezi infailibile! începu Hassel, dar se întrerupse la apropierea unui tip scund și solid, cu o față învinețită de o furie grotescă. Purta niște pantaloni marinărești lăbărțați, gri, și o haină de golf cu două mărimi mai mică decît i s-ar fi potrivit. Avea un pistol de calibrul 45. Abia după ce căscă o clipă ochii își dădu Henry seama că se privea pe sine însuși, și nu cu prea multă euforie.

— Doamne! murmură Hassel. Sînt eu, cînd am venit prima oară să-l omor pe Washington. Dacă aș fi făcut călătoria asta cu o oră mai tîrziu, l-aș fi găsit pe George mort deja. Hei! strigă. Încă nu. Stai o clipă. Trebuie să clarific ceva.

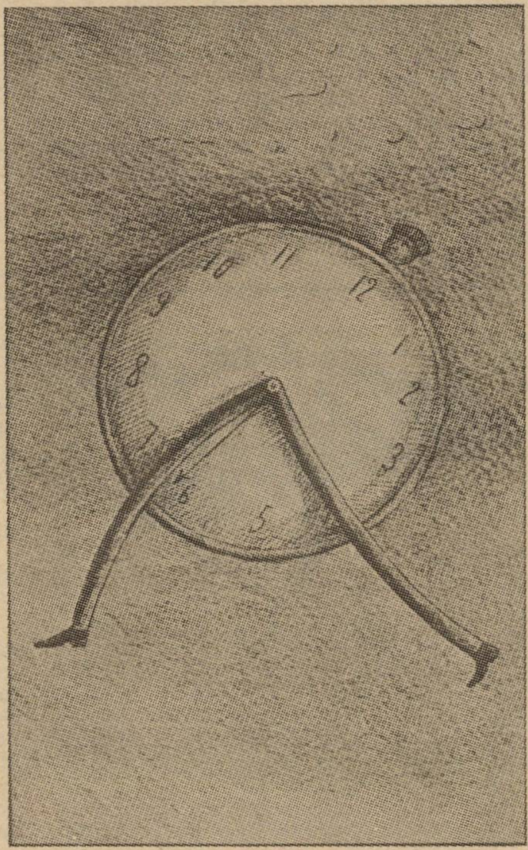
Hassel nu dădu prea mare atenție propriei sale persoane; într-adevăr, părea că nu era conștient de prezența sa acolo. Mărșălui pînă în dreptul colonelului Washington și îl împușcă în gît. Colonelul Washington se prăbuși mort într-un mod cît se poate de vizibil. Primul ucigaș inspectă cadavrul și apoi, ignorînd încercările lui Hassel de a-l opri și de a angaja o discuție, se întoarse mărșăluind și murmurînd ceva cu răutate.

— Nu m-a auzit, se miră Hassel. Nici măcar nu m-a simțit. Și de ce nu-mi amintesc de felul cum am încercat să mă opresc prima dată cînd l-am ucis pe colonel? Ce naiba se întîmplă?

ESTE POSIBILĂ ÎNTOARCEREA ÎN TIMP?

● *Printre monștrii pe care îi imaginează fizicienii, găurile negre nu sînt cele mai uimitoare; recordul revine, fără îndoială, „găurilor de vierme". La fel ca și găurile negre, acestea din urmă sînt niște alterări locale ale spațiului-timp, dar, în loc să fie închise, „găurile de vierme" sînt un fel de tunele topologice, care conectează regiuni separate ale spațiului-timp. Ecuațiile relativității generale permit existența unor asemenea fenomene, dar, aparent, ele trebuie să fie atît de fugitive, încît existența lor ar rămîne fără consecințe observabile.*

O echipă de fizicieni americani sugerează că, în anumite circumstanțe, o „gaură de vierme" ar putea subzista și rămîne „deschisă" o perioadă de timp suficientă. Pentru aceasta trebuie ca densitatea de energie să rămînă negativă, iar autorii arată că este posibil să ne imaginăm o situație care să corespundă acestei condiții. În acest caz, nu este de neconceput să gîndim că o particulă sau un obiect ar putea circula prin această „gaură de vierme", dispărînd dintr-o regiune a spațiului și apărînd în alta. Constatarea cea mai izbitoare este, așa cum subliniază autorii, că el ar putea ajunge înainte de a fi plecat. Toate aceste ipoteze necesită o confirmare prin calcule mai amănunțite. Vor conduce aceste cercetări la realizarea unei mașini a timpului? Autorii merg chiar pînă la a sugera că o ipotetică civilizație extraterestră ar putea întreprinde construirea unei asemenea mașini. Trebuie oare să rîdem? Competența autorilor și seriozitatea revistei în care ei și-au publicat articolul ne invită să studiem mai întîi calculele lor.

Desen de R. TOPOR

Peste măsură de tulburat, Hassel făcu o vizită la Chicago și intră pe terenurile de squash ale Universității, la începutul anilor '40. Acolo, într-o harababură alunecoasă de cărămizi și praf de grafit care îl îmbrăca din cap pînă în picioare, îl zări pe un om de știință italian pe nume Fermi.

— Dar ce văd, *dottore*, repetați experinețele Mariei Curie? spuse Hassel.

Fermi se uită în jur, ca și cînd ar fi auzit un sunet slab.

— Repetați experiențele Mariei Curie? urlă Hassel.

Fermi se uită la el ciudat.

— De unde vii, *amico?*

— De la Stat.

— Departamentul de Stat?

— Nu, doar de la Stat. Nu-i așa, *dottore* că Marie Curie a descoperit fisiunea nucleară încă din anul 1900?

— Nu! Nu! Nu! țipă Fermi. Noi sîntem primii și încă nu am ajuns atît de departe. Poliția! Să vină poliția! Un spion!

— De data asta intru în istorie, mîrîi Hassel. Își scoase revolverul credincios și îl goli în pieptul doctorului Fermi, așteptînd liniștit să fie arestat și sacrificat în paginile ziarelor. Spre uluirea lui, doctorul Fermi nu se prăbuși. Își inspectă doar pieptul cu gingășie și celor care veniseră în goană la chemarea sa le spuse:

— Nu-i nimic. Am simțit pe dinăuntru o senzație ca de arsură care ar putea fi o nevralgie a nervului cardiac, dar mai mult ca sigur că sînt doar balonat.

HASSEL era prea tulburat ca să mai aștepte chemarea automată a mașinii timpului. Se reîntoarse imediat la Universitatea Necunoscută cu propria lui putere. Asta ar fi trebuit să-i dea de gîndit, dar era prea înnebunit ca să-și dea seama. Acesta a fost momentul în care eu (1913—1975) l-am văzut prima oară — o figură ștearsă care tropăia de zor prin mașinile parcate, prin ușile închise și zidurile de cărămidă, cu o expresie de lunatic.

Se prelinse în bibliotecă, se pregăti pentru o discuție exhaustivă, dar nu se putu face simțit sau auzit de cataloage. Se duse la Laboratorul de Tratamente Greșite, unde Sam, computerul Simplex-și-Multiplex, avea instalații sensibile de pînă la 10.700 angstromi. Sam nu îl putu vedea pe Henry, dar reuși să-l audă printr-un soi de fenomen de interferență a undelor.

— Sam, spuse Hassel, am făcut o descoperire, că mai bine n-aș mai fi făcut-o!

— Tu mereu faci descoperiri, Henry, se plînse Sam. Porțiunea de date alocate ție s-a umplut. E nevoie să încep o nouă bandă?

— Am nevoie de un sfat. Cine este cea mai mare somitate în materie de timp, cu referire la succesiunea și la călătoria în timp?

— Asta trebuie să fie Lennox, Israel, Mecanică Spațială, profesor de, Yale.

— Cum ajung la el?

— N-ai cum. E mort din 1975.

— Ce somitate ai acum în materie de timp, călătorii, care mai trăiește?

— Wiley Murphy.

— Murphy? Chiar de la Departamentul nostru de Traume? Așa mai vii de-acasă. Unde e acum?

— Că veni vorba, Henry, tocmai s-a dus la tine acasă să te întrebe ceva.

Hassel se duse acasă pe jos, se uită prin laboratorul său, prin birou fără să găsească pe nimeni și, în fine, se revărsă în camera de zi unde soția sa cu părul roșu se mai afla încă în brațele altui bărbat. (Toate astea, înțelegeți, s-au petrecut într-un interval de cîteva clipe după construirea mașinii timpului; așa se petrec lucrurile cu timpul și călătoriile în timp.) Hassel își drese glasul o dată sau de două ori și încercă să o bată ușor pe soția lui pe umăr. Degetele îi intrară prin ea.

— Scuză-mă, iubito, spuse el. Nu a trecut pe aici Wiley Murphy ca să mă vadă?

Apoi se uită mai de aproape și își dădu seama că omul care o îmbrățișa pe soția lui era chiar Murphy.

— Murphy! exclamă el. Tocmai pe tine te căutam. Mi s-a întîmplat un lucru nemaipomenit. Dintr-o dată, Hassel se lansă într-o descriere lucidă a lucrului nemaipomenit, care decurse cam așa: Murphy, $u\text{-}v=(u^{1/2} - v^{1/4})(u^2+u^x v^y+v^b)$, dar cînd George Washington $F(x)y^2 Ø dx$ și Enrico Fermi $(Fu^{1/2})$ $dxdt$ o jumătate din Marie Curie, atunci cum rămîne cu timpurile Cristofor Columb rădăcină pătrată din minus unu?

Murphy îl ignoră, ca de altfel și doamna Hassel. Am notat ecuațiile lui Hassel pe capota rabatabilă a unui taxi care tocmai trecea pe acolo.

— Te rog, ascultă-mă, Murphy, spuse Hassel. Greta, draga mea, ești drăguță să ne lași o clipă? Eu... Pentru numele lui dumnezeu, potoliți-vă o dată! E vorba de ceva foarte serios!

Hassel încercă să separe cuplul. Dar nici măcar să-i atingă nu fu în stare. Se înroși din nou la față, devenind aproape coleric, tot lovind în doamna Hassel și în Murphy. Era ca și cum ai fi bătut un Gaz Ideal. M-am gîndit că era cazul să intervin.

— Hassel!

— Cine-i acolo?

— Vino puțin afară! Vreau să-ți vorbesc. Străbătu din nou zidul.

— Unde ești?

— Aici.

— Ești cam cețos.

— Ca și tine, de altfel.

— Cine ești?

— Mă cheamă Lennox, Israel Lennox.

— Lennox, Israel, Mecanică Spațială, profesor de, Yale?

— Eu și nimeni altul.

— Dar ai murit în 1975.

— Am dispărut în 1975.

— Cum adică?

— Am inventat o mașină a timpului.

— Sfinte Sisoe! Și eu la fel, spuse Hassel. Chiar în după-amiaza asta. Ideea mi-a venit ca o străfulgerare... nu știu de ce... și mi s-a întîmplat un lucru nemaipomenit. Lennox, timpul nu este un continuum.

— Nu?

— E o serie de particule discrete... ca perlele de pe un șirag.

— Da?

— Fiecare perlă este un „acum". Fiecare „acum" are propriul său trecut și viitor. Dar nici una din ele nu are legătură cu celelalte. Vezi tu? Dacă $a = a_1 + a_2ji + \varnothing ax(b1)$...

— Lasă matematica...

— E un fel de transfer cuantumal de energie. Timpul este emis în corpusculi discreți sau cuante. Noi putem să vizităm oricare cuantum individual și să producem schimbări în interiorul lui, dar nici o schimbare dintr-un corpuscul nu poate afecta ceilalți corpusculi. Nu-i așa?

— Nu, am spus eu cu părere de rău.

— Cum adică... „nu"? întrebă el gesticulînd nervos prin decolteul unei studente aflate în trecere pe-acolo. Iei ecuațiile trocoide și..

— Nu, am repetat ferm. Henry, vrei să mă asculți puțin?

— Mă rog, dă-i drumul, spuse el.

— Nu ai observat cumva că ai devenit cam inconsistent? Cețos? Spectral? Nu-i așa că spațiul și timpul nu te mai afectează?

— Așa-i.

— Henry, eu am avut ghinionul să construiesc o mașină a timpului în '75.

CROCHIU DE ARHITECT

Catedrala Vasili Blajenîi (Moscova)

— Mi-ai mai spus-o. Ascultă, cum rămîne cu energia consumată? Mi se pare că eu folosesc circa 7,3 kilowaţi pe...

— Lasă energia consumată. În prima mea călătorie în trecut, am vizitat Pleistocenul. Eram nerăbdător să fotografiez mastodontul, ursul uriaş şi tigrul cu dinţii în formă de sabie. În timp ce mă dădeam înapoi ca să surprind un mastodont întreg în obiectiv la o sutime de secundă sau pe scala LVS...

— Lasă scala LVS, spuse el.

— În timp ce mă dădeam înapoi, am călcat din neatenţie şi am ucis o mică insectă din Pleistocen.

— Aha! spuse Hassel.

— Eram îngrozit de accident. Îmi închipuiam că întorcîndu-mă în lumea mea o voi găsi complet schimbată din cauza unei singure morţi. Imaginează-ţi cît de surprins am fost cînd am găsit că nu se schimbase absolut nimic.

— Oho! spuse Hassel.

— Am devenit curios. M-am întors în Pleistocen şi am ucis mastodontul. Nu s-a schimbat nimic în 1975. M-am întors în Pleistocen şi am căsăpit toate animalele sălbatice... Degeaba. Nici un efect. Am colindat în timp ucigînd şi distrugînd tot ce-mi ieşea în cale. În încercarea de a modifica prezentul.

— Atunci înseamnă că ai făcut ca mine! exclamă Hassel. E ciudat că nu ne-am întîlnit.

— Nu e deloc ciudat.

— Eu l-am ucis pe Columb.

— Eu pe Marco Polo.

— Eu pe Napoleon.

— Eu mi-am zis că Einstein era mai important.

— Buddha nu a schimbat prea mult lucrurile... mă aşteptam la mai mult de la *el*.

— Ştiu. Şi eu l-am ucis.

— Cum adică, şi tu l-ai ucis? întrebă plin de insistenţă Hassel.

— L-am ucis pe 16 septembrie 510. Înaintea erei noastre.

— Eu l-am ucis pe Buddha pe 5 ianuarie 511.

— Te cred.

— Dar cum ai putut să-l omori după ce l-am ucis şi eu?

— Amîndoi l-am ucis.

— Imposibil.

— Băiete, i-am spus eu, timpul este pe de-a-ntregul subiectiv. E o chestiune individuală... o experienţă personală. Nu există timp obiectiv, aşa cum nu există dragoste obiectivă sau suflet obiectiv.

— Vrei să spui că este imposibil să călătoreşti în timp? Bine, dar noi am reuşit asta.

— Mai mult ca sigur, ca şi alţii, după cîte ştiu. Dar fiecare din noi călătoreşte în propriul lui trecut, nu în cel aparţinînd altei persoane. Nu există un continuu universal, Henry. Există doar miliarde de indivizi, fiecare cu conţinutul său; şi un continuu nu poate afecta un alt continuu. Sîntem ca nişte milioane de spaghete în aceeaşi oală. Nici un călător în timp nu poate întîlni un alt călător în timp, fie în trecut, fie în viitor. Fiecare din noi călătoreşte în susul şi în josul spaghetei care îi aparţine.

— Dar acum ne-am întîlnit.

— Nu mai sîntem călători în timp, Henry. Ne-am transformat în sosul spaghetelor.

— Sos de spaghete?

— Da. Tu şi cu mine putem vizita oricare altă spaghetă pentru că ne-am distrus pe noi înşine.

— Nu înţeleg.

— Cînd un om schimbă trecutul, el îşi afectează propriul său trecut, nu şi pe al altuia. Trecutul e ca memoria. Cînd razi memoria cuiva, îl ştergi şi pe el complet dar numai pe el. Tu şi cu mine ne-am ras trecutul. Lumile individuale ale celorlalţi merg înainte, dar noi am încetat să mai existăm.

Am făcut o pauză semnificativă.

— Cum adică... „am încetat să mai existăm"?

— Cu fiecare act de distrugere ne-am dizolvat cîte puţin. Acum am dispărut complet. Am comis o chronucidere. Sîntem nişte stafii. Sper că doamna Hassel va fi fericită alături de domnul Murphy... Acum hai să mergem la Académie! Ampère tocmai spune o poveste formidabilă despre Ludwig Boltzmann.

În româneşte de Vladimir RUDIŢĂ

ARTE

IULIAN OLARIU: „Acoperiș"

Răzvan THEODORESCU

O „IMAGINE A CELUILALT" PRIN CĂLĂTORI: *CAZUL ROMÂNESC*

CINEVA a scris odată că a călători între două puncte cît de cît depărtate este, cu siguranță, una dintre virtuțile speciilor superioare. S-ar putea adăuga că, a călători cu folos, spre a învăța mai multe despre oameni, spre a înțelege mai bine lumea din jur, spre a pătrunde mai lesne în ceea ce a fost, spre a compara ce știai deja cu ceea ce afli astfel, fără prejudecăți pe cît cu putință și cu universală simpatie, a devenit un apanaj al oamenilor de superioară inteligență și cultură, mai ales odată cu antropocentrismul Renașterii și cu umanismul enciclopedic al „Luminilor" europene. Moștenind pe acesta din urmă, în 1842, într-un curs dedicat studiilor asupra trecutului, titularul catedrei de istorie și morală de la Collège de France care era Pierre-Claude-François Daunou, erudit și om politic al vremii napoleoniene și al epocii Restaurației, făcea o constatare la care se poate subscrie încă: „*Progresele geografiei, de-a lungul tuturor timpurilor, au corespuns mereu progreselor inteligenței și ale civilizației... Prin geografie specța umană a luat în stăpînire globul și s-a recunoscut ca o singură și imensă familie*".

Progresele geografiei au fost, de fapt, cele ale călătoriei. De la misionarii și negutătorii italieni în Extremul Orient al secolelor XIII și XIV la marile descoperiri sub pavilioane iberice de acum o jumătate de mileniu, care au revelat misterioasele, fabuloasele Indii asiatice, dar și celelalte „Indii", dinspre Vest — surprinzător botezate după numele florentinului, deloc notoriu, Amerigo Vespucci, într-un elan literar livresc, tipic renascentist, ce reclama denumiri feminine pentru toate continentele, de către un uitat cosmograf german dintr-un mărunt colegiu loren! —, de la olandezii și rușii secolului al XVII-lea căutători de drumuri arctice și siberiene la englezii și francezii străbătînd pustietățile Pacificului în secolul al XVIII-lea, „homo viator" a fost, fără îndoială, principalul erou al aventurii intelectuale care se numește mondializarea istoriei. O mondializare treptată, cu pași lenți, sau răsturnări spectaculoase, descoperind alterități culturale extraeuropene judecate în numele identității culturale a unei Europe ea însăși scindată în numele credinței; dar încercînd, mereu, tentația sau chiar nevoia de înțelegere a „celuilalt".

Paradoxal, „akosmia", situarea „extra fines imperii", în afara lumii civilizate din perspectivă greco-romană, a devenit, după cruciade și după schisma majoră a veacului al XI-lea, apanajul grecității și al romanității orientale din perspectivă apuseană. Iar pînă la sonora redescoperire romantică a „celeilalte Europe" din Orient — prin Byron, Delacroix și Hölderlin, prin Hugo, Lamartine și Nerval —, le-a revenit secolelor Renașterii și Barocului conturarea tot mai coerentă a unei geografii spirituale din partea exotică de continent aflată dincolo de nevăzuta linie Hamburg-Triest, dintr-o lume spre care porneau și din care se întorceau, cu judecăți și prejudecăți felurite, diplomați mărunți și uitați negustori, clerici fanatici și nobili

WILLIAM MACMICHAEL: Poşta moldovenească

aventurieri, cărturari obscuri şi emigranţi fără voie.

ÎN această „descoperire" est-europeană care corespunde, în liniile ei foarte generale, epocii dintre 1500 şi 1800, interesul călătorilor a mers — din raţiuni politice sau confesionale, comerciale sau strategice — către imperiul sultanilor, marele adversar ce încheia cu Occidentul primele sale „capitulaţii" (cea mai celebră rămîne aceea denumită „alianţa Crinului şi a Semilunei", între curtea de la Fontainebleau şi Seraiul stambuliot), dar şi către „Sarmatia" poloneză devenită paradigmă nobiliară a continentului, către „Moscovia" a cărei stea urca fulgerător pe firmamentul Europei, dar şi către inextricabilul amestec de neamuri din „Sclaviniile" balcanice — „roscieni", „ilirieni", bulgari —, către grecii „Marii Idei" postbizantine ce-i cobora pe aceştia din Pericle şi din Demosthene sau către izolata insulă de romanitate răsăriteană înfăţişată în Quattrocento de cei ce puteau fi pentru umaniştii italieni ca Flavio Bionda, pentru cultivaţii pontifi romani ca Pius al II-lea Piccolomini sau pentru unii cronicari ai Bizanţului tîrziu ca Laonic Chalcocondil „dacii" sau „valahii" (uneori în chiar formularea „Daci sive Vlachi"!).

Călătorind în spaţiul acestui posibil rezervor de viitoare cruciadă antiislamică — ce-şi dovedise dealtminteri virtuţile luptătoare în dramaticele înfruntări ale unor campanii conduse triumfal în Balcani, în cîmpia munteană şi în podişul moldovenesc de către Iancu de Hunedoara, Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare — un padovan al veacului al XVI-lea, Francesco della Valle, asculta, de la călugării mănăstirii Dealu, istoria întreagă („tutta l'historia") a venirii romanilor în spaţiul dacic, italianul fiind cel dintîi străin ştiut pînă astăzi care citează în textul său o propoziţie românească doveditoare de consangvinităţi culturale

DIEUDONNÉ-AUGUSTE LANCELOT: Poteca spre Baia de Aramă

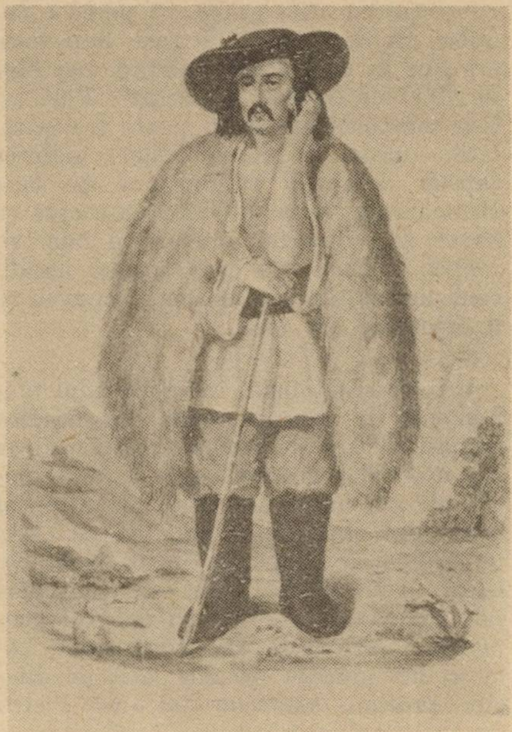
între hotarele vaste ale unei romanităţi aflate în vîrsta umanismului, căutîndu-şi pretutindeni venerabilele începuturi latine.

OGLINDIREA caleidoscopică a imaginii româneşti în ochii peregrinilor a sugerat-o magistral, din 1920 încă, Nicolae Iorga într-a sa *Istorie a românilor prin călători* — titlul însuşi indică împletirea destinului celor veniţi de departe cu cel al „oamenilor pămîntului", din veacul întemeierilor de ţară pînă în cel al independenţei naţionale —, iar cercetătorii contemporani au adăugat încheierilor la care ajunsese istoricul naţional noi pagini şi noi interpretări în mult consultata colecţie academică „Călători străini în ţările române", în a cărei editare un merit aparte revine Mariei Holban şi lui Paul Cernovodeanu.

Pentru istoricul civilizaţiei româneşti aproape fiecare mărturie a unui călător — indiferent de faima-i literară, mergînd de la texte de uscată consemnare statistică pînă la suculente jurnale de voiaj sau chiar la romane de felul celui al lui Thomas Hope — cuprinde informaţii şi nuanţe demne de interes; chiar şi atunci — sau mai ales atunci — cînd „imaginea celuilalt" este alterată de prejudecăţi confesionale şi politice care se cer amendate, de idiosincrazii occidentale faţă de Orientul Turcocraţiei în care, de-a valma peregrinii dintr-al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea secol puneau pe balcanicii din paşalîcurile Rumeliei şi pe românii autonomiilor nord-dunărene. Secretari domneşti recrutaţi mai ales din Italia şi Franţa, dregători ai Marii Biserici din Stambul sau din patriarhatele Răsăritului, ierarhi catolici ai Sud-Estului european sau simpli oşteni ai armatelor otomane, reverenzi şi negustori protestanţi sau călugări iezuiţi, generali străini în solda imperiilor din Est sau seniori amatori de exotisme plecaţi din spaţiul britanic şi valon ne-au lăsat puzderie de pagini unde cultura, inteligenţa şi interesele fiecăruia transpar în impresiile de călătorie, în ştiinţa de a vedea şi de a înţelege această romanitate de la Carpaţi şi Marea Neagră care are obiceiuri proprii şi curţi suverane — singurele din Europa de răsărit-miazăzi, ctitorii remarcate prin unicitatea lor nu numai aparentă, bogăţii inumerabile ale unui sol şi ale unui subsol din care puternicii locului şi împărăţia suzerană storc ultima picătură. De altminteri, contrastul românesc dintre uberitatea naturii şi vexaţiunile istoriei sînt, abia dacă mai e nevoie să o spun, locul comun al literaturii de călătorie de la începuturile timpurilor moderne.

Sosind pe un meridian ce semăna prea puţin cu patria lor, mulţi călători dintre cei mai cultivaţi şi mai umblaţi prin lume vor remarca în primul rînd efortul românilor de a dura semne ale dăinuirii lor în istorie: sînt monumentele reprezentative pentru politică şi credinţă, palate şi biserici, care puteau exprima şi un *alt* chip cultural decît cel oferit de Islamul ce părea a covîrşi totul la răsărit de Adriatica şi de Porţile de Fier ale Dunării. Monumentele acestea, unele păstrate pînă la noi, altele dispărute sau ciuntite — refacerea lor, cu ochiul minţii, este uneori decisiv ajutată tocmai de asemenea mărturii de călători ce se preschimbă, astfel, din perspective exterioare şi liminare în date esenţiale ale

culturii românești vechi — reflectau, de fapt, atitudini și ideologii monarhice, erau simboluri ale puterii conducătorilor acelorași români, principii suverani de la Tîrgoviște și București, de la Suceava și Iași, rămași — alături de țarii de la Moscova — singurii protectori morali și materiali ai ortodoxiei coborîtoare din Bizanțul imperial. Sînt, aceștia, cîrmuitorii voievodali ai românilor din epoca pre-modernă, cei despre care tocmai un asemenea călător, germanul Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, aflat în slujba Suediei lui Carol al XII-lea, trecut pe la noi prin anii 1709—1710, putea să remarce: „Orice domn, atît timp cît domnește, este tot atît de suveran cît poate fi un principe din Europa".

LEOPOLD WÜLLNER: Mocan

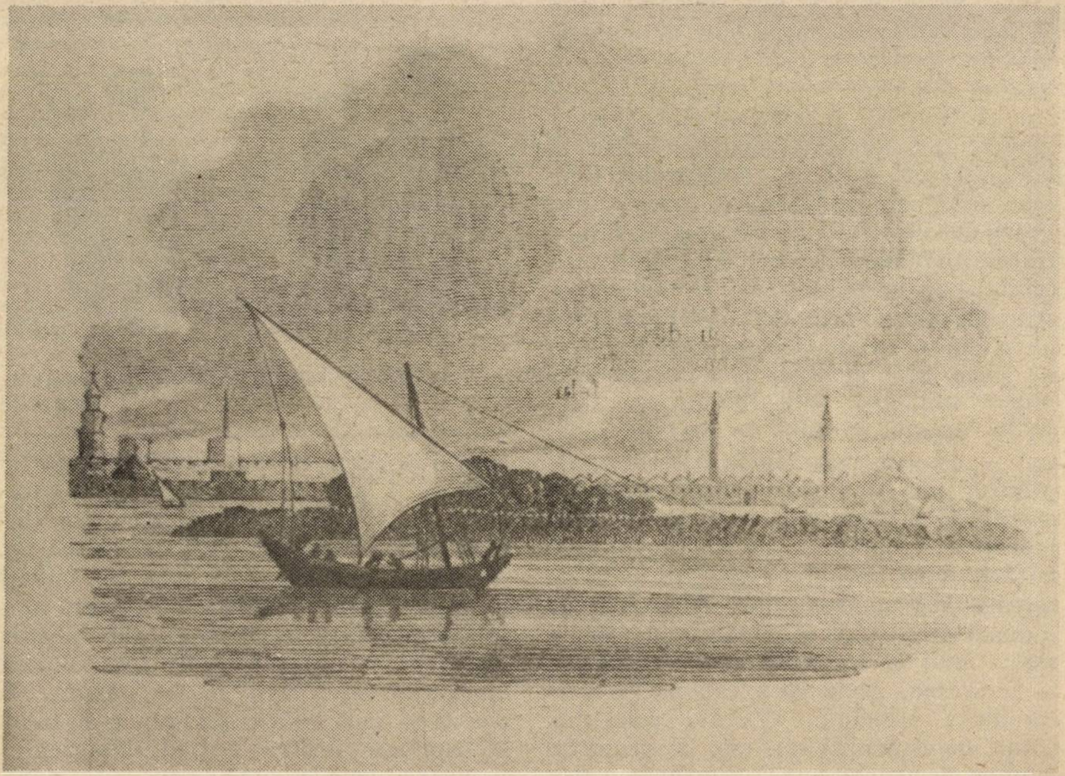
AUGUST VON HENIKSTEIN: Boieri de rangul II

MAJORITATEA acestor priviri occidentale asupra zidirilor noastre sînt făcute tocmai întru revelarea europenității lor, solidare cu restul continentului din care ctitorii lor de limbă latină făceau parte (și aceasta chiar și atunci cînd imaginile arhitectonice sau picturale sînt, în mod vădit, în contradicție cu normele vizuale, estetice și iconografice ale civilizației din care venea călătorul catolic sau protestant). Iată-l pe Franco Sivori, credinciosul secretar genovez, de la finele veacului XVI, al cărturarului principe muntean de Renaștere care a fost Petru Cercel — fiul lui Pătrașcu cel Bun și fratele lui Mihai Viteazul, supranumit astfel după un detaliu de port al modei apusene din vremea ultimilor Valois, călătorit pe la mari curți ale Occidentului, apreciat de papa Sixt al V-lea și autor al unui „Imn" italienesc către divinitate, tipărit la Veneția în 1586 de Stefano Guazzo —, descriind principala ctitorie a stăpînului său în tradiționala medievală reședință a Basarabilor: „Sosind luna februarie a anului 1584 înălțimea sa a hotărît să-și schimbe reședința și să se retragă într-un oraș numit Tîrgoviște, la o depărtare de o zi și jumătate de București, fiind un loc mult mai ales și mai la îndemînă, unde își aveau pe vremuri reședința principii... Palatul prințului, clădit de strămoșii săi, este de proporții mari și de o arhitectură îngrijită; a fost de îndată mărit de către înălțimea sa care i-a adăugat încăperi frumoase și mîndre. A pus să se facă cu mare osteneală și cheltuială pe esplanadă o fîntînă aducînd apa de la un izvor depărtat de oraș...; principele a pus în același timp să se înalțe o biserică frumoasă alături de palat, astfel că pe un pod acoperit înălțimea sa putea intra în biserică din încăperile sale, fără să fie văzut... A pus să se facă apoi cuști nespus de mari și frumoase pentru a ține sălbăticiuni și mîndre grădini italienești, care erau așezate chiar lîngă palatul său. Și a fă-

cut totul cu atîta grabă, că părea o minune. În mai puţin de şase luni totul era dus la desăvîrşire, lucrînd mai bine de 1000 de oameni neîncetat". Pînă astăzi mărturia lui Sivori poate fi controlată, uneori în detalii chiar, înaintea capelei domneşti tîrgoviştene pe care Brîncoveanu avea să o împodobească cu fresce şi a apartamentelor cu odăi simetric dispuse, pe care acelaşi nunificent urmaş din secolul următor avea să le decoreze cu stuc.

LA fel reacţionau, înaintea unui monument de excepţie cum era biserica mănăstirii Trei Ierarhi din Iaşi, ctitoria cea mai celebră a lui Vasile Lupu — patronul, cu nume imperial bizantin, al întregului Orient ortodox, cel cu „hire împărătească" după cuvîntul, şi el celebru, al lui Miron Costin —, cu faţadele sale luxuriant decorate în spiritul geometriilor abstracte ale Răsăritului, călători cu educaţii vizuale atît de diferite precum catolicul balcanic Pietre Deodato Baksić, diaconul sirian melkit Paul din Alep şi peregrinul mahomedan Evlia Celebi, înainte şi după mijlocul aceluiaşi secol al XVII-lea. Comună le este admiraţia pentru bogăţia nemaivăzută a acestei „meraviglia" în cheie baroc-orientală, fiecare dînd informaţiile pe care sensibilitatea sa le alege dintr-un noian de impresii. Cel mai sobru dintre ei, slujitorul Romei pontificale oferă date precise despre ctitoria „schismatică". „Mănăstirea era nouă şi biserica pe care o clădeşte domnul... e frumoasă dintr-un fel de piatră albă, sculptată toată pe dinafară, iar înăuntru zugrăvită cu diferite chipuri de sfinţi şi o pictau acum (în 1641—n.n.) meşteri aduşi din Polonia şi Ţara Moscovită".

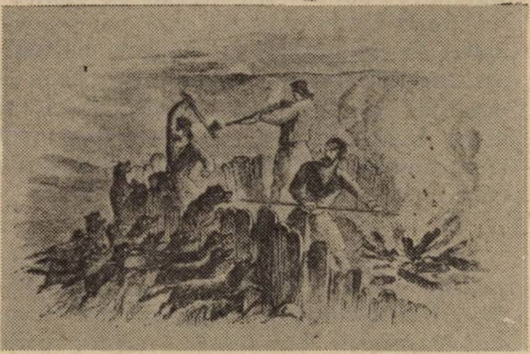
Însoţitorul patriahului Macarie al Antiohiei devine retoric, în spiritul Răsăritului creştin din care sosea în 1653: „În întregime din piatră făţuită, iar pe dinafară este toată sculptată cu o măiestrie artistică ce uimeşte mintea...", adăugînd amănuntul atît de definitoriu pentru o

CHARLES COLVILLE FRANKLAND: Traversarea Dunării la Giurgiu

sensibilitate orientală: „nu este nici cît un deget care să nu fie acoperit cu sculpturi“, încheind cu locul excepţional al ctitoriei vasiliene în aceste părţi de continent: „toată lumea spune într-un glas că nici în Moldova, nici în Ţara Românească şi nici la cazaci nu este vreo biserică comparabilă cu aceasta, nici prin podoabe, nici prin frumuseţe, căci ea minunează mintea celor ce o vizitează“ (nu întîmplător, înaintea celeilalte paradigme a somptuozităţii artistice româneşti din epoca veche care era biserica mănăstirii Argeşului a lui Neagoe Basarab, acelaşi Paul din Alep găsea cuvinte ale unui aceluiaşi discurs admirativ: „În privinţa arhitecturii e cu neputinţă cuiva să dea o descriere potrivită, atît de felurite sînt sculpturile şi ornamentele ferestrelor... Toate sculpturile şi ornamentele de pe pereţi şi turlele acestei biserici sînt acoperite cu aur şi lapislazuli şi toate culorile posibile“). Şase ani mai tîrziu în 1659, călătorul turc amintit exclama înaintea unei feerii demne de imaginaţia colorată a unui închinător al lui Alah: „Nu poate fi descrisă nici cu graiul nici cu pana“ (acelaşi oriental „topos“ al inefabilului!). „Fiind clădită de curînd, pietrele de marmură strălucitoare lucesc şi scînteiază... parcă ar fi frunzele de pe un pergament iluminat... Pe pietrele făţuite ale pereţilor exteriori ai acestei biserici se află, ca podoabe, figuri şi înflorituri. Îndeosebi înfloriturile de pe o piatră sînt astfel încadrate în ornamente săpate cu discuri de soare, cu împletituri de lauri, cu dantele de piatră şi cu inscripţii ornate, încît cel care le priveşte rămîne uimit de felul cum meşterul sculptor a cioplit marmura cu dalta sa“ (tot călătorul turc ne-a lăsat o descriere memorabilă — prin somptuozităţile evocate — a interioarelor atît de exotice ale dispărutului palat princiar din Alba Iulia: „Toţi pereţii şi toate uşile lui erau zugrăvite în fel de fel de culori şi toate coloanele erau împodobite cu granit verde şi cu marmură... Toate ferestrele aveau ramele de bronz şi erau încadrate cu geamuri de cristal, şi oglinzi de Murano, iar podeaua era acoperită cu nişte mozaicuri de India, cu pietre de marmură fină“).

DE la această descriere a Trei Ierarhilor care sugerează pefect decorul opulent, dar de o rigoare algebrică, al necropolei lui Vasile Lupu împodobită cu ceea ce atît de fericit a fost numit în pasajul datorat lui Evlia Celebi „discurile de soare“ — florile geometrizate de piatră ce dau senzaţia frustă a ornamentului popular săpat în lemn —, putem trece

HENRY WARREN: Luptă nocturnă cu lupii

la cuvintele prin care, cîteva decenii mai tîrziu, anglo-francezul hughenot Aubry de la Metraye descria, în toamna lui 1714, palatul de la Mogoşoaia al lui Constantin Brîncoveanu, abandonat a doua zi după tragica dispariţie a ctitorului acestui principal monument al arhitecturii rezidenţiale româneşti: „Am avut curiozitatea de a intra înăuntru pentru a-l vizita; l-am găsit clădit cu multă simetrie după moda europeană, împodobit pe dinăuntru cu plafoane bogat sculptate şi cu picturi bune“. Sînt imagini cu sens genealogic, probabil, cele pe care le vedea încă, în deceniul al şaptelea al secolului al XVIII-lea, elveţianul Franz Josef Sulzer — aflat la curtea unui Ipsilanti fanariot —, trist promotor, între altele, al teoriei pretinsei noastre origini sud-dunărene: „Într-una dintre sălile de la Mogoşoaia se puteau desluşi imagini-bust ale Basarabilor şi ale strămoşilor familiei brîncoveneşti, pictate pe zid, sub bolţi“.

Este locul a adăuga îndată că alte arhitecturi rezidenţiale ale fiului lui Papa din Brîncoveni erau socotite, aşijderea, ca „europene“, într-un mediu oriental. Este cazul unei reşedinţe domneşti din

Bucureşti unde era adăpostit William lord Paget — ambasadorul regilor englezi la curtea vieneză şi apoi la Înalta Poartă —, descrisă de universitarul exonian care era reverendul epigrafist Edmund Chishull, ce nu poate fi bănuit de exagerări inutile: „Este o casă frumoasă şi aleasă; clădită din piatră şi acoperită după obiceiul acestui loc cu un fel de ţigle de lemn, şi fiind rînduit pe dinăuntru după moda creştină, poate fi socotit măreţ în comparaţie cu clădirile barbare ale turcilor din vecinătate. Din faţă se deschide asupra unei grădini mari, şi aripa dreaptă dă într-alta ceva mai mică şi amîndouă sînt frumoase şi oferă după cum vrei umbră şi frunziş verde".

INSERŢIA arhitecturii în peisaj, spectacolul naturii organizate ce înconjoară — în adevăratele „oraşe-grădini" care sînt capitalele româneşti — arhitecturile palaţiale ale Munteniei şi Moldovei, rînduirea interioară a acestora din urmă sînt laitmotive ale călătorilor din veacul fanariot, corespunzînd în Europa întreagă unei „constructomanii" tipice Epocii luminilor şi unui „loisir" care devine românească „zăbavă" a vremurilor unor Văcărescu sau Conachi. Sînt călători de tot felul, aventurieri sau aristocraţi ce au văzut lumea în lung şi în lat, de la mai sus-amintitul Hope — prieten al unor vestiţi artişti ca Thorwaldsen şi Flaxman, campion al unui neo-clasicism în varianta „English Empire", autor al romanului de mare vogă *Anastasius* în

Sat de deal

care se află crîmpeie din chipul Bucureştiului sub Nicolae Mavrogheni —, la Elizabeth Craven, înalta nobilă care, cu infinită morgă aristocratică şi britanică, ironizează „parcurile-grădini englezeşti" ale unor boieri valahi din aceeaşi epocă — numai că de această privire superioară şi insulară avea parte, în memorialul său de călătorie, alături de Bucureştii finelui de secol XVIII, şi Franţa reginei Marie-Antoinette, imitatoare a gustului Albionului pentru grădini de o sălbăticie orchestrată —, pînă la cosmopolitul prinţ Charles-Joseph de Ligne scriind despre „jardinomania" aproape romantică a ieşenilor şi despre „superbele lor palate" pînă la Alexandre-Maurice Blanc de Lanautte conte de Hauterive, vremelnic secretar domnesc în Moldova înainte de a deveni diplomat acreditat pe pămînt american sau la Louis-Alexandre Andrault, general-conte de Langeron evocînd „plăcutul amestec de european şi asiatic" din casele de ţară ale boierilor moldoveni.

În drumurile lor româneşti de după 1600, mai cu seamă, călătorii străini aveau prilejul de a întîlni, ca un complement al acestei treptate europenităţi rezidenţiale pentru care deceniile cantacuzin-brîncoveneşti şi cele fanariote au fost momentul culminant, acea pecete barocă a civilizaţiei noastre în zorii modernităţii care este propensiunea spre fast, regăsită odată cu autorităţile şi atitudinile monarhice inaugurate prin cîrmuirile princiare ale unor „homines novi", levantini sau oameni ai pămîntului, dar şi ale unor reprezentanţi ai vechii tradiţii dinastice de la Radu Mihnea la Vasile Lupu, de la Gheorghe Duca la Brîncoveanu el însuşi. Tărîm pe care ortodoxia răsăriteană întîlnea Contrareforma tridentină a Apusului, fastul secolelor XVII şi XVIII ţine, în fapt, de sfera senzorialului şi a tactilului pentru care stau mărturie şi faţadele Trei Ierarhilor sau ale Fundenilor, şi sculptura iconostaselor, şi stucul policrom, şi ferecăturile icoanelor, şi — mai ales — costumul aulic de o strălucitoare materialitate, cu brocarturi, mătăsuri, bijuterii nemaivăzute, reperul suprem fiind, în această privinţă, haina sultanului, într-o vreme de vogă a ornamentelor turceşti şi a luxului stambuliot

difuzate în punctele extreme ale manierismului și ale primului baroc care sînt Polonia „sarmatismului" și Spania celei mai strașnice etichete continentale.

FASTUL costumului și cel al interioarelor aulice sînt locuri comune în impresiile de călătorie prin spațiul românesc între 1600 și 1800, ajungîndu-se la mărturii copleșitoare ale cutărui consul prusian sau ale cutărui viceconsul francez pentru care aplecarea spre somptuozitate a claselor suprapuse românești desfide orice concurență occidentală, într-o lume care — o spune un aristocrat al Vechiului Regim ajuns vremelnic la Iași — „ar voi să unească fastul Asiei cu luxul Europei". Probabil că momentul de zenit al impresionării, prin strălucire curteană, a martorilor străini, l-a reprezentat domnia lui Vasile Lupu, acest adevărat erou de dramă barocă ilustrînd, ca puțini, motivul literar și uman al „fortunei labilis", balcanicul de obscure origini compensate prin sonoritățile fastului tocmai, devenit nu numai domn român ci și protector și arbitru al patriarhilor Răsăritului, ctitor al celui mai somptuos lăcaș ortodox din secolul al XVII-lea, așa cum „noul Basarab" Neagoe fusese întemeietorul celei mai splendide biserici din Levantul creștin în veacul precedent.

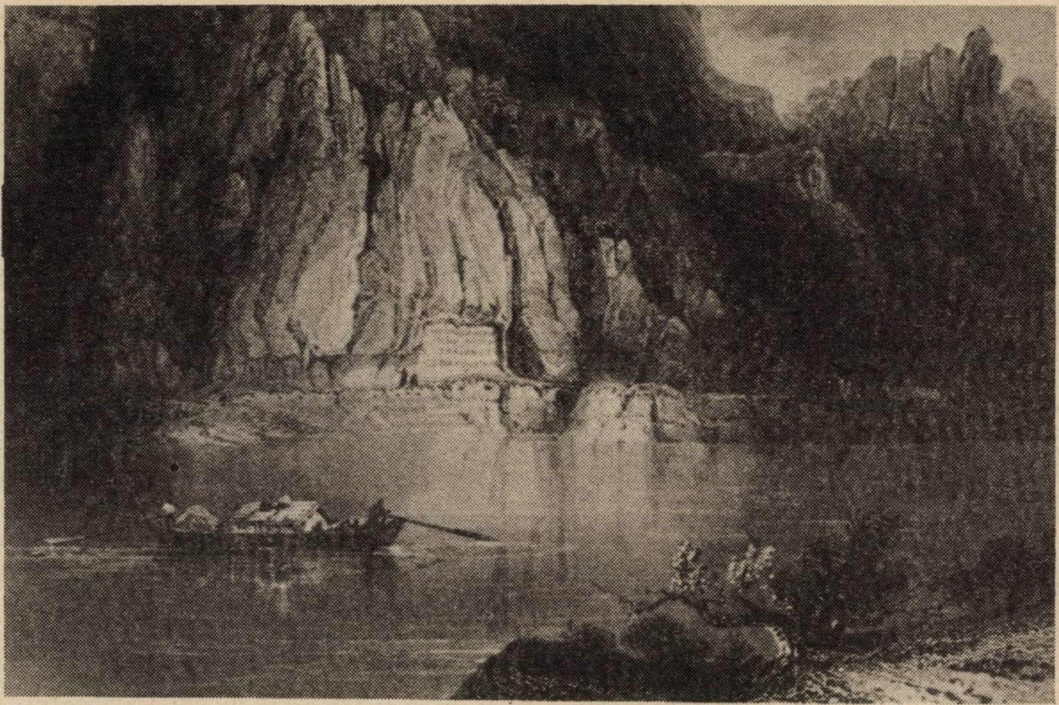
Dacă fiul lui Nicolae Coci, arnăutul din Arvanitochori ajuns dregător în Muntenia, luîndu-și numele amintitor de bazileii Bizanțului — căci Vasile este ecoul lui „Vasilevs", adică „basilevs" —, a fost un inovator în atîtea privințe, de la pravile la arhitecturi, el pare a se fi așezat, în materie de strălucire aulică, în descendența domnilor imediat premergători, de vreme ce cu puțin înaintea urcării sale în scaunul Moldovei, la 1634, un călugăr italian, Niccolò Barsi din Lucca putea să descrie cam în acești termeni pe un înaintaș al Lupului vodă, precedat de un cortegiu care avea caii „împodobiți cu mărgăritare, cu aur și cu tot felul de nestemate": „După toți aceștia urmează domnul singur, îmbrăcat după moda turcească, numai în mătase fără broderii de aur și purtînd pe cap un calpac după moda turcilor, cu

WILLIAM ELLIS: Țărănci române din jurul Sibiului

CHARLES COLVILLE FRANKLAND: Un arnăut de la Giurgiu

WILLIAM HENRY BARTLETT: Tabula Traiana la Cazane

un surguci de nestemate la mijloc peste un mănunchi de pene nespus de frumoase. El călărește pe un cal turcesc, cu harnașamentul împodobit cu aur și cu pietre scumpe; frîul este bătut aproape tot cu peruzele, diamante și safire, de asemenea fruntarul poartă o tufă de pene prinse cu un giuvaer tot de mare preț. După domn vine careta lui, aurită toată, cu tapiseria brodată peste tot cu aur" (de altfel, despre carete făcute „ad usum et modum terrae Valachiensis" avem mărturia ambasadorului lui Carol al II-lea Stuart la Stambul, contele de Winchilsea, în 1662).

CU asemenea antecedente costumare nu va mira fastul oriental de care avea să se înconjoare, cu magnificență, Vasile vodă Lupu și în care îl vedea în 1643, scăldat parcă în aur și pietre scumpe, nobilul polon Stanislaw Oświecim — ce avea experiența Parisului și a Stambului —, ca și viitorul principe al Transilvaniei Ioan Kémeny, în 1645: „Măreția domnului este un lucru cu adevărat vrednic de privit, întru toate era vrednic de admirație. Între altele avea pe dînsul o haină împodobită, atît de măreață, încît n-ai putea vedea una ca aceea nici la sultanul turc și nici la vreun alt monarh. Materia din care era croită mi se pare că era stofă turcească țesută cu aur în relief pe care erau brodate în aur flori înalte de un deget; avea două perechi de nasturi de diamante splendide... Haina era căptușită cu blană de samur, care desigur trebuia să fie potrivită cu restul"... „...frîul era bătut cu pietre scumpe și aur, tot asemenea și scara de la șa; la fel și sabia. La cușmă avea un surguci bogat, numai din cinci diamante, dar mari; un asemenea diamant mai avea la inelul din deget. Ceea ce avea pe el și pe cal, cu îmbrăcăminte și podoabe, putea să prețuiască, după socoteala noastră de atunci, vreo 40.000 de taleri". Completînd aievea asemenea descrieri amănunțit evaluatoare, doi oameni ai bisericii catolice umblați prin Moldova vasiliană și-au spus admirația pentru strălucirea curții din Iași: „pereții dinăuntru, îmbrăcați în covoare, tapiserii, draperii

WILLIAM HENRY BARTLETT: Mehadia

de mătase strălucind de aur și argint, înfățișează o maiestate oarecum regească a acestui principe" — scria misionarul catolic Marco Bandini, iar cuvintele sale nu sînt departe aici de cuvîntul faimos al lui Miron Costin cronicarul, nici de imaginea „tablourilor brodate" de la Trei Ierarhi — , în vreme ce iezuitul Paul Beke nota: „Despre preastrălucita curte a domnului nu sînt multe de zis. Un lucru este absolut sigur: foarte puțini principi creștini i se pot potrivi, fie că privim numărul nobililor străluciți de felurite neamuri de la curtea sa, fie că privim luxul veșmintelor și măreția pompei".

PRELUNGIND fastul și complinind un anume spirit ludic al curților princiare atașate serbărilor și scenografiilor Renașterii sau Barocului — acele „joyeusetes" care au înrîurit considerabil artele vizuale —, gustul pentru petreceri strălucite și pentru efemere înfiripări teatral-arhitectonice sînt consemnate de călătorii în Ardeal, Moldova și Muntenia, pentru o întreagă epocă care era, la noi ca și aiurea, cea în care triumfa părelnicul, similiul, „trompe l'oeil"-ul.

În vara lui 1574 francezul Pierre Lescalopier vedea la Alba Iulia cortul de campanie al abia dispărutului principe Ioan al II-lea Sigismund, italofilul coborîtor din neamurile Zápolya, Iagello și Sforza: „Era întins pe o pajiște și părea că este un castel mare, zidurile de pînză aveau creneluri și de departe părea să fie din zidărie, erau două porți mari de ieșire și în partea din față și în cea din dos. Înăuntru erau patru pavilioane mari, avînd alături alte patru mai mici drept cămări. În mijlocul lor era o sală mare, de jur împrejurul zidurilor erau staule, despărțite în locuințe pentru scutieri și slujitori; toate corzile erau de mătase". Și ca un ecou direct, parcă, al scenografiilor de aparat de la curtea albensă, Bandini vedea peste cîteva decenii, în Moldova vecină, cum Vasile Lupu, călătorind prin țară „pune să i se întindă de obicei cinci corturi foarte mari de mătase strălucind de fir de

MARY ADELAIDE WALKER: Țărancă din Cîmpulung Muscel

CHARLES DOUSSAULT: Fată dintr-o mahala bucureșteană

aur, și să fie înconjurate de perdele de mătase, asemenea unor ziduri". Iar după alți zeci de ani, la curtea brîncovenească acum, șlefuitorul de cristal Georg Franz Kreybich din Boemia știa că la nunta unei fiice domnești cu fiul puternicului Exaporit din neamul Mavrocordaților, înjghebarea de teatru, cu deloc ascuns sens politic — în vremea războiului dintre Habsburgi și Poartă —, implica și asemenea scenografii și eclectice coregrafii ce dau măsura climatului de civilizație din Muntenia înainte de 1700: „A fost veselie mare și aveai ce vedea..., căci după terminarea ospățului, în aceeași sală în care se prînzise, a fost ridicată o cetate împresurată de turci, iar în cetate erau nemți. Turcii băteau cetatea cu tunuri și bombarde și-i sileau să se predea și să ceară pace. Și s-au făcut și multe alte jocuri și tot felul de dansuri, turcești, arăbești, chinezești, tătărești, franțuzești, spaniole și leșești și au ținut toată noaptea pînă la ziuă". Cu o asemenea enumerare ne-am putea lesne opri. În ochii unui european venit din imperiul habsburgic acum trei sute de ani, petrecerea princiară va fi apărut ca un straniu caleidoscop cultural, proiecția unei mentalități unde se încrucișau cele mai neașteptate prezențe.

ÎNCEPUSEM rîndurile de față cu gîndurile despre progresele geografiei și ale civilizației. Dar nu era oare condensată o întreagă geografie, o geografie aproape fabuloasă, ce începea la Atlantic încheindu-se la Marele Zid al Chinei — este exact drumul altui călător, al unui român foarte învățat, de data aceasta, Nicolae Milescu, cu doar cîteva decenii mai înainte! — în această serbare a unei curți domnești din Țara Românească în februarie 1698? Propoziția sticlarului Kreybich, insignifiantă pentru unii, pitorească pentru alții, ar putea sta drept motto la orice studiu despre imaginea românilor în pagini străine de călătorie.

Adrian-Silvan IONESCU

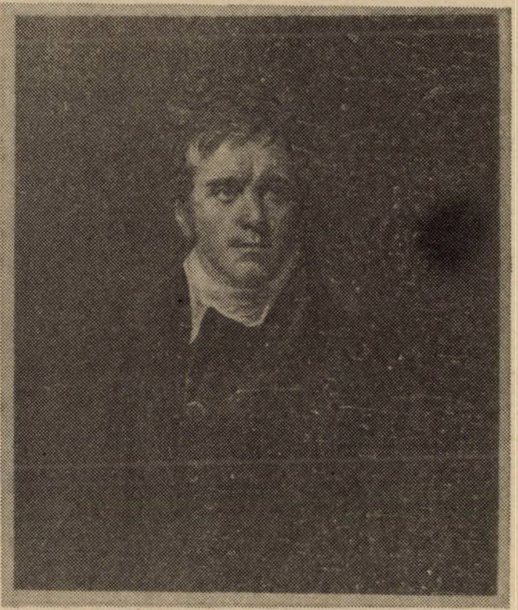
ARTIŞTI CĂLĂTORI PRIN ŢĂRILE ROMÂNE ÎN SECOLUL TRECUT

Călători englezi ilustratori ai propriilor memoriale de voiaj

ÎN perioada tulbure de la începutul veacului al XIX-lea, cînd Europa era frămîntată de războaiele napoleoniene şi de repercusiunile politice, sociale, economice şi culturale ce le-au urmat, englezii se socoteau „cetăţeni ai lumii" şi străbăteau continentul cu dezinvoltura celor ce se ştiau exponenţii unei naţiuni învingătoare. Ei erau aproape singurii turişti în sensul adevărat al cuvîntului căci, fie porniţi în misiuni diplomatice, fie de plăcere, ei erau atenţi la tot ce vedeau, la tot ce-i înconjura în ţările pe care le tranzitau — de la peisaj la tipuri umane, de la bucătărie la veşminte, de la relaţii sociale şi politice la strategie militară — de tot ceea ce putea forma un portret revelator al locurilor vizitate, făcut pe viu, sub imperiul emoţiei de moment. Ei erau totdeauna şi memorialişti sîrguincioşi, notîndu-şi cu meticulozitate impresiile. De aceea însemnările lor de călătorie aveau valoarea unui adevărat ghid turistic al zonei vizitate — mult înainte de a-i veni ideea lui Karl Baedeker să publice atît de celebrele sale ghiduri — ce purtau la sfîrşitul lor tabele meteorologice (uneori şi botanice ori zoologice), de distanţe măsurate în mile engleze, poşte germane sau ore (sau toate la un loc pentru a da echivalenţele, fapt ce oferea ruta cea mai avantajoasă), un mic dicţionar de termeni uzuali şi Lista de cheltuieli cu un curs la zi al monedelor locale. La un bagaj informaţional atît de bogat, ilustraţia se impunea de la sine.

Este curios cum majoritatea călătorilor englezi au aplicaţie la desen şi-şi ilustrează ei înşişi memorialele de drumeţie într-o simptomatică nevoie de a-şi recompensa din toate punctele de vedere cititorii. Bineînţeles, schiţele erau preluate, dezvoltate, stilizate, poate chiar modificate după legile perspectivei sau anatomiei (dacă autorul nu fusese suficient de abil) de nişte gravori profesionişti care le transpuneau pe piatră sau pe placa de metal. De aceea este greu să apreciem talentul şi calitatea realizării schiţei primare a fiecăruia dintre peregrinii britanici. Nici unul dintre ei nu era artist profesionist şi nici nu părea să fi primit o educaţie plastică sistematică mai substanţială decît implica trenajul multilateral, de tip enciclopedic, pe care un adevărat *„esquire"* îl găsea în studiul artelor liberale. William Macmichael, Adam Neale, John Paget şi Robert Walsh sînt medici (ultimul este şi reverend), Edward Daniel Clarke este profesor de mineralogie, James Edward Alexander şi Charles Colville Frankland sînt militari iar James Henry Skeene este „gentleman" şi atît.

PRIMUL călător prin ţinuturile noastre, în ordine cronologică, este Edward Daniel Clarke, profesor universitar la Cambridge, savant cu vaste preocupări legate de ştiinţele naturii (floră, faună), mineralogie, istorie, etnografie şi socio-

Dr. Edward Daniel Clarke, autorul cărţii Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa. **Portret de J. Opie gravat de W.T.Foy**

logie, făcînd dese referiri la lucrările pe care le parcursese temeinic înainte de a se aventura în ambițioasa-i călătorie europeană. În decursul mai multor ani, cu începere din 1799, el străbate Țările Scandinave, Rusia, Turcia, Grecia și Arhipelagul, Egiptul, Țara Sfîntă și Europa Centrală, descriindu-le în monumentala lucrare în 11 volume *Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa*. În volumul VIII se referă la trecerea sa prin Valahia, în 1802. Din păcate nu se poate bucura de cele 10 zile de ședere în București pentru că este atins de friguri și țintuit la pat. Totuși observă cu atenție peisajul țării, oamenii și obiceiurile văzute pe parcurs. Mereu preocupat de specialitatea sa, Clarke se arată interesat de metoda colectării aurului din rîurile Valahiei și Banatului de către țiganii specializați în acest sens și face chiar un desen foarte relevant. Ajuns la Timișoara, este fermecat de admirabila poziție a ținutului închis pe toate cele patru laturi de ape — la nord Mureșul, la est Cerna, la sud Dunărea și la vest Tisa — și dă o schiță a acestui paralelogram.

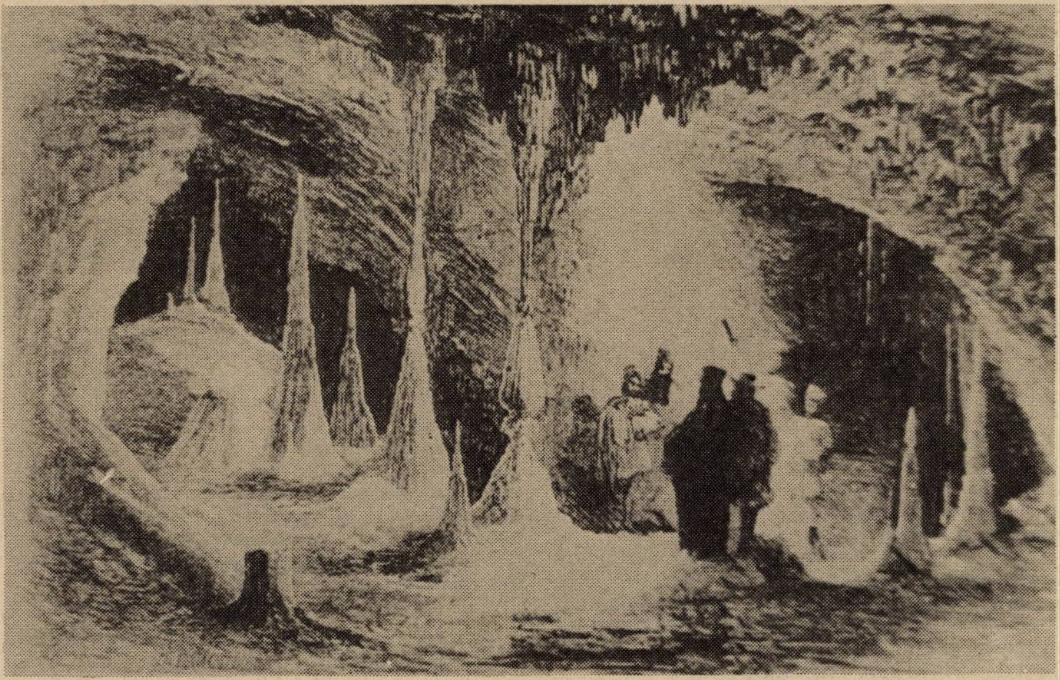
În toamna lui 1805, dr. Adam Neale trecea prin Moldova în drum spre Stanbul, unde trebuia să-și ia în primire postul de medic al ambasadei britanice. Este de apreciat că, din cele patru gravuri care-i înfrumusețează cartea *Travels through some Parts of Germany, Poland,*

THÉODORE VALERIO: Lăutari (Oradea)

Moldavia and Turkey, una este o imagine a Iașului văzut de pe o înălțime. Dar, segmentul de peisaj urban asupra căruia s-a oprit ochiul lui Neale este total nesemnificativ, cuprinzînd mai multe căsuțe răspîndite fără ordine pe coamele colinelor, fără a fi inclus vreun monument marcant și recognoscibil în afara unui turn poligonal. Autorul a ales ca gravor pe John Heaviside Clark (cca. 1770—1863), poreclit „Waterloo Clark" pentru lucrările făcute după celebra luptă. Acesta era unul dintre cei mai marcanți maeștri ai genului la care vor apela majoritatea călătorilor englezi care își vor tipări impresiile în primele decade ale secolului. Tot la el își lucrează și William Macmichael desenele făcute în timpul voiajului său est-european pe care-l descrie în *Journey from Moscow to Constantinople in the Years 1817, 1818.* Deși vizitează ambele principate, cele două schițe (din cele 6 care îi ornează cartea) provin doar din Moldova care, fiind prima contactată, îi oferă probabil și prima impresie puternică asupra acestor ținuturi. Ca toți peregrinii străini pe aici este și el uimit de transportul cu căruța de poștă mînată în goană nebună de surugii sălbatici la înfățișare și port. De aceea primul desen îi este dedicat acestei instituții poștale. Cu umor și autoironie, Macmichael dă viață în linii sigure scenei pe care o descrisese și în cuvinte meșteșugite: cei patru cai, biciuiți voinicește de surugiu, aleargă într-un galop zburător precum bidivii antichității egiptene, în vreme ce turistul, cu pelerina în vînt, stă crispat pe brațul de fîn ce dă afară peste codîrlă. Aceeași prospețime a surprinderii clipei evanescente o întîlnim și în imaginea cu strada principală a Iașului văzută din curtea consulatului britanic. Scena e la ora după-amiezii, cînd protipendada ieșise la plimbare în echipaje luxoase; un boier mai tînăr călărește prin curtea consulului iar doi cerșetori îi imploră mila. Cineva a intervenit ulterior în culori de apă asupra acestor gravuri, lucrate inițial în griuri moi. Presupunem că această contribuție cromatică, nelipsită de calități, este datorată posesorului român al cărții — și aplicată doar exemplarului cercetat de noi la Biblioteca Academiei R.S.R. — căci ea a fost acordată *doar acestor* două planșe. Spre această aserțiune ne conduce și faptul că acuarelistul ad-hoc nu a știut exact nuanțele drapelului britanic și a exclus roșul făcînd crucile Sfîntului Gheorghe și Sfîntului Andrei galbene pe fondul albastru deschis.

În toamna lui 1826, locotenentul de dragoni James Edward Alexander se întoarce spre patrie după o lungă misiune în Orient, relatată în lucrarea *Travels from India to England, Comprehending a Visit to the Burman Empire and a Journey through Persia, Asia Minor, European Turkey, &c., in the Years 1825—26.* Printre numeroasele ilustrații se află și una reprezentînd carantina de la Turnu Roșu, unde își petrecuse mai multe zile și pe care avusese prilejul să o deseneze în tihnă, să descrie frumosul peisaj al munților împăduriți și al Oltului care curge molcom. Anul următor avea să stea aici și reverendul Robert Walsh care a făcut chiar

DIEUDONNÉ-AUGUSTE LANCELOT: Peştera Polovraci

o ascensiune pe versanţii abrupţi, fiind astfel poate primul englez care face o escaladare în munţii noştri. Jurnalul său de călătorie apare în 1828 sub titlul *Narrative of a Journey from Constantinople to England* şi este însoţit de cinci desene, dintre care două făcute la noi. Şi el s-a oprit la căruţa de poştă şi la surugii, imortalizînd una dintre acele staţii pierdute pe întinsul Bărăganului. Apoi, ajuns în Transilvania, îşi continuă drumul printre comunităţile săseşti şi face portretul unui bărbat ce-i pozează mîndru, în costumul său tradiţional, cu pantaloni scurţi şi cizme, haină închisă pînă la gît, pălărie cu boruri largi şi baston în mînă. Deşi cartea este editată în Anglia, reverendul încredinţează executarea desenelor litografului alsacian Gottfried Engelmann (1788—1839), fost elev al lui Sennefelder.

TOT în 1827 trece prin ţara noastră şi căpitanul Charles Colville Frankland din Marina Regală Engleză, ale cărui observaţii ascuţite umplu mai multe pagini ale jurnalului său de drum intitulat *Travels to and from Constantinople in the Years 1827 and 1828*. În timpul drumului el realizează mai multe desene despre care face referiri în text, dar care nu apar tipărite — astfel, la Deva schiţează împrejurimile iar cînd stă în carantină precizează că „Am făcut o schiţă a unui vechi turn aflat pe partea dinspre noi a rîului (Olt, n.n.)." În volumul I al cărţii apar, sub formă de vignete, doar trei crochiuri executate pe teritoriul românesc. Impresionat de mulţimea troiţelor — care i se par la fel de expresive în conciziunea primitivă a ornamentelor ca şi idolii peruvieni — inserează desenul uneia văzută la o răscruce. Ajuns la Giurgiu, traversează Dunărea cu un bac mai mult tras la edec decît purtat de pînza lui triunghiulară, căci era o zi de calm plat. Are astfel prilejul să analizeze cu ochi critic, de specialist, această ambarcaţiune pe care o şi desenează. Tot acolo creionează şi cîţiva mîndri arnăuţi ce-i pozează, cu fatuitate, în toată splendoarea costumului şi a armelor lor încrustate. Unul dintre ei, etichetat ca „soldat albanez", este reprodus şi în carte.

ÎN a patra decadă a secolului, fluxul de călători britanici scade brusc pentru a se intensifica peste alte două, în preajma Războiului Crimeii. La 1853, ascunzîndu-se sub formula „A British Resident of Twenty Years in the East", James Henry Skeene — unul dintre acei ultimi şi rari turişti de marcă englezi, care ştia ce, cît şi unde să vadă — publică savuroasa lucrare în două volume *The Frontier Lands of the Christian and the Turk. Comprising Travels in the Regions of the Lower Danube in 1850 and 1851.* Şi el desenează mult, în special monumente şi peisaje citadine — ce îngrijorează pe funcţionarii vamali cezaro-crăieşti care-l cred spion — dar în carte nu apare decît o vedere a Iaşului pe o planşă lîngă pagina de titlu a primului volum, executată de litograful Samuel S. Smith (1810—1879). Un an mai tîrziu, Edmund Spencer îşi tipăreşte cartea *Turkey, Russia, the Black Sea and Circassia* care era o reluare şi actualizare, în lumina noului Conflict Oriental ce se prefigura, a unei scrieri mai vechi *Travels in the*

Western Caucasus, Including a Tour through Imeritia, Mingrelia, Turkey, Moldavia, Galicia, Silesia and Moravia in 1836. Aceasta din urmă era ilustrată cu două gravuri — „Ţărani moldoveni" şi „Ţăran militar din Bucovina" — inspirate pînă la identitate (fiind doar inversări datorate decalcării) de planşele lui William Poole şi William Ellis din albumul *The Costumes of the Hereditary States of the House of Austria*, publicat trilingv (engleză, franceză şi germană) la Londra în 1804; aceleaşi tipuri le folosise şi Marcel de Serres în *L'Autriche*, însă doar în formă lineară, renunţînd la culori, fapt ce acuză preluarea pe această filieră a lui Spencer şi nu direct din albumul mai sus amintit. Pentru că el personal nu desena, în călătoria din 1851 Spencer îl ia cu el pe pictorul Henry Warren (1794—1879) care se achită foarte bine de ilustraţia cărţii. Prima imagine este o vedere a Vidinului luată de la Calafat. Alte două se adresează călătorilor cu olacul şi posibilităţilor de găzduire de pe drum: „Sosirea la un han valah" şi „Interior de han valah". Urmează o vedere a Iaşului cu mîndra sa catedrală în punctul principal de vedere, în vreme ce ultimele gravuri sînt pline de dramatism descriind două unice experienţe personale: o luptă nocturnă cu lupii flămînzi ce le atacaseră precarul adăpost bucovinean şi un pichet grăniceresc din Deltă întîlnit pe calea fluvială făcută spre Küstendje.

Aceasta ne demonstrează că pe la noi au trecut şi artişti profesionişti, nu numai documentarişti ad-hoc. John Paget este însoţit de pictorul George Edwards Hering (1805—1879) în excursia sa prin ţinuturile transalpine româneşti. Paget nu era lipsit de talent şi, atunci cînd artistul este chemat de treburi în Anglia, nu ezită să aştearnă el însuşi pe carnetul de impresii imaginile pe care nu voia să le piardă. Rodul colaborării lor este cartea *Hungary and Transylvania*, abundent ilustrată cu peisaje urbane şi rurale, tipuri umane în costume tradiţionale, portrete. Volumul II al lucrării este afectat aproape integral Banatului, Transilvaniei şi Munţilor Carpaţi (excursioniştii trecuseră şi în Valahia şi chiar stătuseră o perioadă de timp la Bucureşti, dar nu se fac decît referiri sporadice la aceasta) şi se prezintă cu iconografia cea mai bogată dedicată de un britanic ţării noastre. Ea poartă şi girul unui artist de prestigiu care deţinea în cea mai înaltă măsură mijloacele de expresie grafică proprii ilustraţiei de carte. Dar aceasta nu a fost singura producţie a lui Hering: cu un an înaintea apariţiei memoriilor lui John Paget el publicase albumul de litografii de mari dimensiuni *Sketches on the Danube, in Hungary and Transylvania* care-şi propunea să valorifice şi calităţile picturale ale schiţelor făcute pe teren prin griurile moi şi profunde pe care le oferea piatra şi a nu se rezuma doar la linearitatea vignetelor cărţii.

Sir Robert Ker Porter (1777—1842) îmbina de minune un strălucit artist cu un memorialist şi călător de marcă. El plecase în voiaj cu intenţia clară de a desena şi a-şi da publicităţii jurnalele şi carnetele de schiţe. Monumentala sa lucrare în două volume *Travels in Georgia, Persia, Armenia, Ancient Babylon, &c., &c., During the Years 1817, 1818, 1819 and 1820* are inserate, la paginile despre trecerea prin Valahia, două vignete ce vor să ofere cititorilor o idee despre moda acoperămintelor de cap boiereşti şi domneşti la care făcea referiri în text. Astfel este dat portretul de profil al lui Alexandru Suţu şi a doi boieri de rangul II şi I cu işlicele specifice.

Păstrîndu-se în sfera artei lui, fără veleităţi literare, William Henry Bartlett (1809—1854) — deja un nume cunoscut iubitorilor de peisaje din zone exotice prin numeroasele volume de călătorii pe care le ilustrase — realizează imaginile tomului *Le Danube Illustré*. Pentru că excursia fusese făcută de la gurile Dunării înspre izvoare în 1847, prima planşă prezintă Sulina. Următoarea schiţă este de la Turnu Severin (conotat *Sozorney*). Mai interesat se arată de zona bănăţeană, de unde provin restul planşelor cu subiecte româneşti: aspectul zonei hotelurilor cu vilegiaturiştii veniţi la cură la Mehadia, o nuntă ţărănească pe străzile Orşovei şi trei vederi ale Cazanelor cu Tabula Traiana, drumul antic roman şi cel modern.

DIN seria documentariştilor care ne-au vizitat ţara, indiferent de naţionalitate, face parte şi... o femeie care, simptomatic pentru spiritul turistic al locuitorilor Albionului, era englezoaică — Mary Adelaide Walker. În urma a două călătorii în România (1884 şi 1887) ea scrie şi ilustrează cu 77 desene *Untrodden Paths in Roumania.* Fiind vorba de facsimile şi nu de gravuri după schiţele primare ale autoarei făcute de meşteri specializaţi — ca în cazul celor de la începutul veacului al XIX-lea — avem privilegiul de a analiza în adevărata lumină calităţile plastice ale călătoarei devenită artistă documentaristă. Crochiurile ei, eminamente grafice, folosind doar linia şi valoraţia prin haşură, sînt corecte, bine încadrate în scară, fără greşeli perspectivale sau anatomice, denotînd serioase cunoştinţe artistice şi o mare lejeritate în folosirea creionului. Doar la personaje se sesizează o notă de feminitate în propensiunea către edulcorarea trăsăturilor personajelor. Mary Adelaide Walker deţine o poziţie unică între călătorii străini observatori ai realităţilor româneşti căci ea apelează la mijloace plastice de ilustrare a cărţii sale atît de tîrziu, în deceniul al nouălea cînd, datorită generalizării fotografiei şi a posibilităţilor ei de reproducere tipografică, folosirea desenului apărea ca un retardatarism. Cum unică era nu numai intrepiditatea cu care ea s-a avîntat, împreună cu alte două prietene, într-o excursie prin nişte ţinuturi necunoscute, fără a poseda limba ţării sau a avea vreo cunoştinţă care să o ghideze, ci şi ruta pe care şi-a ales-o pe la mănăstirile din Moldova, Oltenia şi Muntenia — aproape necunoscute la acea dată în străinătate şi care mult mai tîrziu, în vremea noastră, aveau să intre în traseele turistice internaţionale.

FRANZ NEUHAUSER CEL TÎNĂR: Tîrg la Sibiu, litografie de Lanzedelly (detaliu)

LEOPOLD WÜLLNER : Precupeț

FEDOR VON KARACZAY: Moldoveancă din clasa de mijloc

Artiști francezi peregrini prin ținuturile românești

ÎN vreme ce turiștii britanici interesați de ilustrarea memorialelor de voiaj erau, în marea lor majoritate, amatori într-ale plasticii, francezii care au vizitat țara noastră au fost, fără excepție, pictori și gravori profesioniști.

Louis Dupré (1789—1837), elev al neoclasicistului Jacques Louis David, era stăpînit de puternicele pasiuni ale Romantismului în al cărui ax stătea călătoria în zonele meridionale, scăldate în soare, cu exotismul oamenilor și al portului acestora. Se afla la Stanbul imediat după investitura a doua oară a lui Mihai Șuțu în scaunul Moldovei (1819—1821) și, fiind introdus la acesta, îi face mai multe portrete, unul șezînd pe o canapea, altul în picioare și un altul în peisaj, inclus într-o compoziție ce-l prezintă pe vodă sub un umbrar amenajat între arbori, înconjurat de boieri, preoți, cîteva femei și, la oarecare distanță, garda de ieniceri și arnăuți trîntiți alene pe sub tufișuri, fumîndu-și ciubucele; între ei se autoportretizează și artistul în plină activitate, cu carnetul de schițe în mînă și creionul lipit de foaie, uitîndu-se atent în afară, ca o încercare de comunicare peste timp cu virtualii săi admiratori. Fiica domnitorului, prințesa Elenco Șuțu, are un aer de candoare juvenilă, șăgalnică în modul firesc în care a surprins-o Dupré exact în momentul cînd își potrivea găteala capului. Ea stă în picioare pe terasa unui chioșc bogat ornamentat de o balustradă de piatră traforată, pe care sînt așezate còpii de cratere antice pline cu flori. Fundalul este ocupat de un peisaj cu chiparoși ce echilibrează silueta delicată a fanariotei cu sînge albastru. Atitudinea ei plină de vioiciune diferă diametral de cea impozantă, grea de conștiința propriei forțe, pe care o are tatăl ei. Cele două portrete se completează reciproc în mod admirabil între celelalte planșe ale albumului apărut la Paris în 1825 și intitulat *Voyage à Athènes et à Constantinople, ou collection de portraits, de vues et de costumes grecs et ottomans, peints sur les lieux d'après nature lithographiés et coloriés par L. Dupré, élève de David.*

Denis-Auguste-Marie Raffet (1804—1860) era deja un grafician cunoscut în momentul în care contele Anatole de Demidoff, prinț de San Donato, îl angajează pentru expediția sa științifică prin răsăritul Europei și în Crimeea. Fiu al unui fost soldat al Primului Imperiu, Raffet va îndrăgi acea epocă glorioasă și se va specializa în scene militare, inculcate și de studiile cu pictorii bataillişti Nicolas Charlet și Antoin Jean Gros. Toată viața va rămîne un pasionat al uniformelor militare pe care le va schița cu grijă de cîte ori va avea prilejul — iar acesta i se va oferi destul de des în călătoria prin Țările Române, lăsîndu-ne importante documente despre armata din perioada regulamentară.

Voiajul are loc în anul 1837, început primăvara și terminat toamna, și avea drept strictă finalitate strîngerea de date științifice (botanice, zoologice, antropologice, frenologice, mineralogice, meteorologice) care aveau să fie tipărite în 1840 în frumoasa lucrare în 4 volume a lui Demidoff *Voyage dans la Russie Méridionale et la Crimée par la Hongrie, La Valachie et la Moldavie.* Din punct de vedere artistic și memorialistic ne interesează numai primul volum care cuprinde descrierea etapelor excursiei, peripețiile acesteia și ilustrațiile lui Raffet, celelalte fiind afectate concluziilor savanților ce făcuseră parte din suită. Cartea se bucură de mult succes și are nenumărate ediții atît în franceză cît și traduceri în italiană, germană, engleză, rusă, olandeză, poloneză și spaniolă. Fragmente din ea sînt traduse și publicate în chiar anul apariției ediției princeps, în „Dacia literară“, unde Mihail Kogălniceanu îi face o pertinentă introducere. Și ilustrațiile au devenit binecunoscute datorită desei lor reproduceri, de atunci și pînă acum, în diverse lucrări ce se ocupau de aspectul României din acei ani.

Prin persuasiunea fostului consul general al Franței în Țările Române, Adolphe Billecocq, în 1848 apare, ca un fascicol independent editat de revista „L'Illustration“, celebrul *Album Moldo-Valaque ou guide politique et pittoresque à travers les Principautés du Danube*, bogat ilustrat cu desene de Michel Bouquet și Charles Doussault. Ambii artiști petrecuseră un răstimp destul de îndelungat aici, în a cincea decadă a veacului, străbătuseră țara în lung și-n lat, și lucraseră extrem de mult. De-altfel, și desenele lor din acest album, la fel ca acelea ale lui Raffet, au cunoscut o largă circulație și la ele s-au făcut cel mai adesea referiri, fiind folosite pentru a ilustra epoca de tranziție prin care a trecut România în acel început de ev înnoitor; de multe ori au fost reproduse chiar anonim în diverse publicații, căpătînd acea valoare de creație populară, foarte răspîndită și familiară tuturor, fără a mai fi necesară menționarea autorului.

MICHEL Bouquet era mai atras de aspectele etnografice, de modul de viață al țăranilor, de tipuri umane și costume, de forme de habitat și de cultura materială a ținuturilor prin care hălăduia cu blocul de schițe la îndemînă, gata oricînd să deseneze un peisaj sau un monument. Lui i se datorează aproape toate peisajele din album, din care nu exclude niciodată elementul uman, oricît de mărunt ar fi fost acesta, dar necesar pentru a da viață scenei și a-i figura scara corectă la care să se poată raporta pentru o percepere veridică de către privitor. Charles Doussault era mai apropiat de latura socială și urbană a ilustrației, de anecdotica pe care i-o ofereau contrastele dintre săraci-bogați, țărani-orășeni, orientali-europeni. Poziția sa de pictor monden, fără a se înstrăina de poporul pe care îl cunoștea și-l admira din tot sufletul, îl făcuse un răsfățat al protipendadei bucureștene, constant invitat la petreceri și baluri în cele mai elegante saloane, unde avea posibilitatea să surprindă tipuri de boieri, de consuli străini, de arnăuți în haine orientale și valeți în livrele

VASILI VASILIEVICI VEREȘCEAGHIN: Pagină din caietul de schițe al unei călătorii pe Dunăre reprodusă în „Le Monde Illustré“ no. 613/1869

apusene — demne modele pentru carnetul său de desen. Doussault va rămîne un fidel colaborator la „L'Illustration“, furnizîndu-i acesteia materiale inedite din țara pe care o cunoscuse atît de bine, mulți ani după ce o vizitase. Ba, publică și texte memorialistice, descrieri la fel de evocatoare ca și creațiile sale plastice.

Un caz deosebit al altui dăruit documentarist, care a pornit în expediție cu intenția clară de a scoate un album de costume populare, este cel al lui Théodore Valerio (1819—1879). Atras fiind de mozaicul național al ținuturilor cezaro-crăiești, el se pregătește intens pentru aceasta, făcînd în prealabil o călătorie în Germania unde pătrunde în cercurile artistice și intelectuale ale țării, ajungînd să fie prezentat la curtea Prusiei, unde regele îi apreciază intențiile. Alexander von Humboldt, renumitul savant, și Carl Gustav Carus, celebrul doctor în medicină specializat în psihiatrie, care își împărțea pasiunile între filosofie și pictură, îl încurajează în această ambițioasă antrepriză de unul singur și-i sugerează să se orienteze și spre studiul etnografic al acelor zone europene încă insuficient cunoscute dar foarte bine conservate din acest punct de vedere. Valerio le va asculta sfatul și va face exclusiv acuarele cu portrete, tipuri umane și costume naționale.

Cum li se întîmplase și altor călători ce cutreieraseră Imperiul Habsburgic, arta sa a creat suspiciune vigilentei poliții crăiești și, dacă Skeene, Spencer și Hering au avut doar neplăceri minore din partea autorităților, cu tracasări la vamă, confiscări ale schițelor sau notelor (ori riscul de a li se întîmpla aceasta) și cu pericolul de a fi reținuți, Valerio este arestat de cinci ori în Ungaria, ca spion, și trimis înapoi, la Viena, pentru cercetări și clarificarea cazului. Acolo este însă recunoscut și intervenția relațiilor înalte pe care le avea îl ajută să-și recapete libertatea și să se reîntoarcă pentru a-și continua pasionanta muncă de strîngere a materialului pentru album.

Excursia are loc în anii 1851—1852, și are drept rezultat lucrarea *Souvenirs de la monarchie autrichienne. Suite de dessins d'après nature gravés à l'eau forte par Théodore Valerio*, tipărită la Goupil et Delarue în 1854, precum și mai multe planșe volante, gravate și difuzate în Germania. Artistul avea să mai facă și alte excursii în aceste regiuni pentru a-și completa portofoliul. Astfel, în 1854—1855 ajunge în Muntenia unde schițează cîteva tipuri foarte interesante dar, din păcate, nepublicate și păstrate doar în mapele Școlii de Arte Frumoase din Paris. El a valorificat însă aceste schițe nu numai prin gravare, ci și expunînd originalele în acuarelă la saloanele de pictură din Paris unde s-au bucurat de mult succes. Altele au fost reproduse în paginile publicațiilor ilustrate, din epocă, „L'Illustration“ și „Le Monde Illustré“.

PARCĂ pentru a demonstra marele interes pe care îl suscitau călătoriile și aventurile uluitoare pe care le puteau rezerva acestea, indiferent în ce parte a lumii ar fi fost efectuate, în 1860 apare la Paris o nouă revistă ilustrată — „Le Tour du Monde. Nouveau journal des voya-

ges" — în ale cărei pagini își găsesc locul relatările tuturor celor ce cutreieraseră pămîntul în ultimii 20 de ani. În chiar anul înființării ei, litograful Dieudonné-Auguste Lancelot (1827 — 1894) pornește într-o excursie spre țara noastră ce se va concretiza într-un amplu text cu bogate ilustrații, ambele produse de el însuși, dezvăluindu-și astfel și deloc neglijabilele talente literare. Dar, înainte chiar de a le da publicității sub titlul „De Paris à Bucharest", în paginile acestei reviste, în anii 1865, 1866 și 1868, el oferă în premieră cititorilor cîteva note de călătorie în „Le Monde Illustré" din 1864. Astfel, „Souvenirs de Valachie" constituie impresiile sale foarte proaspete și prima valorificare a materialului documentar strîns în timpul drumeției pe la noi. Dotat cu un spirit de observație ascuțit și înclinat spre cercetarea minuțioasă a tuturor fațetelor vieții oamenilor cu care era pus în contact — țărani, orășeni, călugări, surugii, ostași, negustori etc. — și dispunînd de spațiu mult mai mare de publicare a schițelor sale de pe teren decît toți ceilalți ilustratori care trecuseră pe aici (și care trebuiseră să-și selecteze cu severitate desenele și să-și fărîmițeze și răspîndească toată creația lor în diverse reviste sau în numere disparate, la distanțe mari unele de altele), Lancelot a realizat o operă documentară de primă mînă în privința informațiilor neobișnuite, călătorind și lucrînd sistematic, într-un teritoriu mai redus poate decît al altora, fără ambiția exhaustivității, dar cu multă corectitudine, sîrguință și har.

Documentariștii francezi călători prin țara noastră — fără excepție artiști profesioniști, majoritatea de o necontestată celebritate și cu o bogată experiență plastică anterioară — au abordat aproape toate variantele posibile ale genului căruia îi erau dedicați, de la peisaj la arhitectură, de la etnografie la portret, de la actualitatea politică și militară la cea mondenă, creînd una dintre cele mai complete imagini ale României pe parcursul a șase decenii.

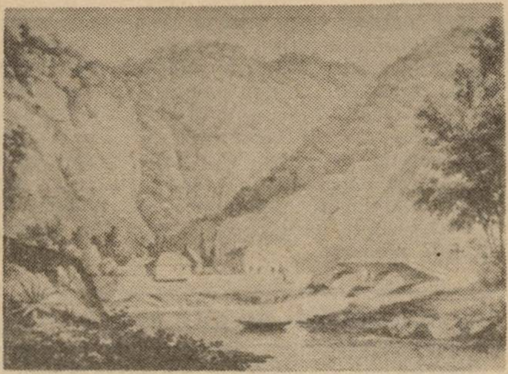
Călători-artiști și documentariști profesioniști de limbă germană

ÎN chip nefiresc pentru rigurozitatea ce caracterizează spiritul prusac, călătorii de naționalitate sau de educație germană nu au preocupări artistice evidente care să-i îndemne să-și însoțească lucrările de ilustrații. Se observă că, profesioniști sau amatori, ei se prevalează, fără excepție, de pasiunea pentru latura etnografică a desenelor ce le elaborează, deoarece în țările lor exista deja o tradiție în studiile antropo și etnologice — începînd cu cele ale lui Alexander von Humboldt în America de Sud, urmat îndeaproape de prințul Maximilian von Wied-Neuwied, pe aceleași meleaguri și apoi în preriile Americii de Nord.

Unul dintre primii vizitatori, în ordine cronologică, este contele croat Fedot von Karaczay, căpitan de stat-major în armata austriacă, trimis probabil în misiune în Moldova și Bucovina. Rezultatul acestei călătorii este concretizat în cartea *Beyträge zur Europäischen Länderkunde. Die Moldau, Wallachey, Bessarabien und Bukowina. Neueste Darstellung diesen Länder, nebst Kupfern, verschiedene Trachten derselben vorstellend*, tipărită la Viena de Anton Strauss, fără a purta vreun an, dar consacrat în bibliografiile ce au inclus-o ca dată probabilă 1818. Lucrarea conține, pe lîngă multe informații statistice privind Țările Române — cu precădere Moldova și Bucovina, unde se pare că autorul a stat mai mult — și trei planșe gravate și colorate de mînă. Toate poartă semnătura contelui Karaczay și data 1817. Ele reprezintă o țărancă bucovineancă în haine de iarnă împreună cu un preot, un cuplu de însurăței din Moldova și o moldoveancă din clasa de mijloc.

În prima decadă a secolului, pictorul și gravorul austriac Franz Jaschke (1775—1842) călătorește prin provinciile limitrofe ale imperiului, acompaniindu-i în două voiajuri separate pe arhiducii Ludwig (în 1807 și 1808), și, respectiv, Reiner (în 1810), al căror artist de curte le devenise. Recolta acestor deplasări este bogată și se va concretiza într-o mapă de 66 de gravuri intitulată *National-Kleidertrachten und Ansichten von Ungarn, Croatien, Slavonien dem Banat, Siebenburgen und der Bukowina* și apărută, cu explicații bilingve (germană, franceză), în 1821, la Viena, la același Anton Strauss unde-și publicase și contele Karaczay cărticica sa. Așa cum o spune și titlul, mapa este o culegere de costume populare surprinse în mediul specific de viață al purtătorilor.

Pictorul sibian Franz Neuhauser cel tînăr (1763—1836), protejat al guvernatorului Transilvaniei, celebrul colecționar și om de cultură care era baronul Samuel von Brukenthal, profită de un răgaz între multele comenzi de portrete ale nobililor și burghezilor sași pentru a imortaliza un bîlci. Lucrarea a cunoscut o largă răspîndire printr-o stampă executată de litograful vienez Joseph Lanzedelly (sau Lancedelli) (1774—1832). Bîlciul pictat de Neuhauser îi oferă posibilitatea gravorului să-și arate toate calitățile sale de umorist și psiholog al portretului. Scena se dezvoltă pe 5 planșe care se continuă una pe alta și formează o fîșie de hîrtie de 34 x 156 cm, ce realizează o adevărată panoramă a tîrgului, cu tipurile lui caracteristice. Impresionează verva realizării micilor scene anecdotice diseminate în masa de oameni, ce creează un dialog verosimil între ei și dă nota de viață necesară pentru certificarea elaborării ei după natură. Această lucrare a fost ulterior colorată cu acuarele. Mai există o altă litografie, rod al aceleiași colaborări, ce reprezintă un joc al călușarilor, aceasta lăsată în alb-negrul specific tehnicii de multiplicare folosită atunci. Personajele îndesate, membrele groase și capetele rotunde, destul de mari, fără a fi disproporționate, sînt o marcă de recunoaștere a paternității. Tot Neuhauser făcuse schițele și pentru tipurile de sași și români din zona Sibiului care fuseseră preluate de gravorii englezi Poole și Ellis pentru albumul lor de costume din Imperiul Habsburgic pe care deja l-am amintit.

JAMES EDWARD ALEXANDER: Carantina de la Turnu Roşu

ROBERT WALSH: Un ţăran sas

UN artist amator plin de real talent, pe care numai complexa sa activitate diplomatică l-a oprit, desigur, să se dedice integral plasticii a fost cavalerul bavarez August von Henikstein (1802—1840). În anii 1825—1826 el face o călătorie în Orient în timpul căreia realizează un foarte frumos album cu 22 de acuarele care se păstrează la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei R.S. România. Pe coperta lui stă scris în litere aurite *Costumes et portraits faits à un voyage par la Valachie et la Bulgarie à Constantinople dans l'année 1815 par le Chevalier Auguste de Henikstein.* Schiţele de dimensiuni mici, foarte fine, au ceva din minuţia tehnicii miniaturii, conturele sînt trasate în tuş iar spaţiile interioare sînt umplute cu acuarelă în tonuri vii, respectînd cu stricteţe cromatica veşmintelor văzute. Nu-l interesează decît oamenii, angajaţi în conversaţii sau acţiuni fireşti, fără a-i încadra în vreun fundal sau peisaj, decupaţi pe albeaţa paginii, spre a nu le răpi nimic din detaliile de port şi fizionomie. Din cele 22 de schiţe, 6 sînt realizate în Valahia, cu tipuri de aici, acoperind toate treptele sociale, cu detaliile de distincţie a statutului fiecăreia prin port şi podoabă capilară: oamenii din popor, boierii de rangul III, cei de rangul II şi boierii veliţi, sfetnicii domnitorului, alături de el; apoi două compoziţii mai complicate, una cu plimbarea călare şi în trăsură la Şosea şi alta cu o căruţă de poştă ce duce în mare viteză un „tătar" (curier special) al sultanului.

Acuarelele cavalerului August von Henikstein, pe lîngă că sînt excelent executate, foarte expresive şi evocatoare, au şi valoarea de a furniza o documentaţie vizuală unică legată de societatea urbană şi de aspectul stratificat al acesteia, despre care nu deţinem decît informaţii scrise, datorate unor memorialişti care însă, cu puţine excepţii, nu au lăsat nici o schiţă de boieri şi tîrgoveţi, necum o prezentare atît de precisă şi realizată cu atîta acurateţe a diferenţierii dintre ranguri, marcate de veşminte, culori şi bărbi.

PORTRETISTUL şi ilustratorul Leopold Wüllner, care a activat în prima jumătate a veacului, se arată interesat tot de aspectele etnografice şi de port din Oltenia şi Muntenia într-un număr de planşe ce poartă titlul generic *Costume Valaque.* Indicaţia că transpunerea pe piatra litografică a făcut-o chiar artistul iar imprimarea se datoreşte unui anume J. Höfelich o dă o menţiune clară de la colţurile chenarului ce înconjoară fiecare planşă. Planşele se pare că au circulat în două variante, fie albnegru, fie colorate de mînă, după tipărire. Localizarea exactă a costumelor ne facilitează reconstituirea traseului prin ţară al autorului: Bucureşti, Ploieşti, Cîmpulung Muscel, Craiova, Rîmnicu Vîlcea. Personajele sînt prezentate singure pe planşe, figură întreagă, impostate în peisaj, aportul compoziţional al artistului constînd în imortalizarea lor într-o acţiune specifică ocupaţiei (tors, cărăuşie, agricultură etc.).

În timpul Războiului Crimeii, cînd principatele sînt ocupate succesiv de ruşi, turci şi austrieci, un locotenent Ferel din trupele cezaro-crăieşti ale contelui Coronini, staţionate în Bucureşti, face în orele libere cîteva acuarele cu peisaje din Capitală. Creaţiile sale sînt departe de calitatea tuturor celor prezentate pînă acum, fiind prin excelenţă nişte opere naive; dar, indiferent de valoarea lor plastică discutabilă, ele sînt nişte documente ce nu trebuiesc ignorate deoarece dau aspectul din 1856 al oraşului.

DEMNĂ de interes este şi opera lui Franz Xavier Knapp, intitulată *Illustrierte Bukowina,*

publicată la Viena în 1857, dar destinată unei difuzări locale căci titlurile sînt scrise întîi în românește, în caractere cirilice, și apoi în germană. Mapa cuprinde 15 planșe de mari dimensiuni, cromolitografiate în trei nuanțe inițiale — negru, albastru și ocru-oranj — peste care la unele (în special la scenele cu multe personaje) s-a intervenit ulterior cu acuarele în tonalități mai variate. Predominante sînt colțurile de natură în care Bucovina era atît de generoasă; dar, între acestea, sînt incluse și monumentele istorice și de artă ale Evului Mediu care dădeau marca de recognoscibilitate și atracția turistică a ținutului.

EMIL Volkers (1831—1905), deși avea deja 36 de ani cînd vizitează prima oară România, abia părăsise atelierele cele mai celebre ale Germaniei unde studiase timp de 16 ani, succesiv, la Dresda, München și Düsseldorf. După datările lucrărilor păstrate de la Volkers se poate constata că șederea sa aici a fost intermitentă, începînd cu o primă perioadă în 1867—1868, întreruptă de o vizită în Italia, apoi 1871—1872 și, din nou, 1877—1878. Artistul se dovedește un observator atent pînă la obositoare rigurozitate. Totul este redat cu egală intensitate, indiferent de planul în care se află. Venit din Germania, cu ochiul sastisit de sobrietate și ordine, dă aici peste miraculoasa lume de interferență est-vest, nedesprinsă total de vechile cutume și veșminte care-l farmecă și începe o intensă documentație asupra portului și fizionomiilor țărănești. Ca rod al acestei asidue culegeri de schițe pe teren sînt cîteva picturi în ulei, extrem de finisate, după metoda academistă. *Tîrg*, *Popas la fîntînă*, *Țărani români în drum spre tîrg*.

UN alt artist de limbă germană care vine prin 1870 și se stabilește definitiv în Transilvania este Venceslav Melka (1834—1911). De loc din Boemia, Melka era atras de peisajele montane, împădurite, și de scenele de vînătoare, fapt ce-l face remarcat de arhiducele Rudolf la una dintre campaniile sale cinegetice din munții Gurghiului și-i aduce numirea ca pictor de curte al acestuia pentru asemenea compoziții.

Melka se simțea mai în largul său lucrînd schițe în cărbune, de mari dimensiuni, finisate pînă la cele mai mici amănunte, fapt ce le dădea greutatea de lucrări în sine. Era un maestru necontestat în această tehnică grafică din care obținea maximul de picturalitate prin învăluiri, estompări și gradări tonale, la fel cum ar fi procedat și în culoare. Din punct de vedere etnografic, atenția lui a fost captată de mediul țăranilor români, purtători ai unei îndelungate tradiții culturale rurale. Observă, cu obișnuita-i grijă pentru detalii, inventarul unei locuințe, atît din interior *(Casă țărănească)* cît și din exterior *(Curte țărănească)*; apoi comportamentul sătenilor în cadrul comunității lor restrînse *(Șezătoare)* sau chiar mai departe, depășind hotarul ei, în lumea mare *(Țărani în drum spre tîrg*, *Tîrg de țară)*.

Mai înclinați spre studiul elementului uman al documentarismului, cu aspectele lui exterioare de vestimentație și habitat, călătorii de limbă germană, artiști amatori sau profesioniști, au reușit să surprindă în creațiile lor plastice acele secvențe trecătoare ale vieții și realității sociale, ce altora le scăpaseră sau nu le acordaseră importanța cuvenită, dar care sînt indispensabile în compunerea unei imagini vii și reale asupra unui popor și unei țări într-un anumit moment.

Documentariști de alte naționalități

ELVEȚIANUL Henri Trenk (1818—1892), la stabilirea sa în ținuturile românești, întîi la Sibiu și apoi la București, avea deja o veche experiență de documentarist căci, pe lîngă faptul că studiase la Academia de Belle Arte din Düsseldorf — recunoscută pentru încurajarea peisagiștilor — își cîștigase existența încă de la început cu pictarea de vederi pitorești, mai ales cu munți și ape, ce-i aminteau de ținuturile natale din cantonul Zug. Mai multe uleiuri de mici dimensiuni ni-l relevă clar ca pe un exponent al academiei absolvite, ce nu uita să anime colțul de natură asupra căruia își oprise atenția cu minuscule scene anecdotice și personaje din popor. Alexandru Odobescu se orientase foarte bine în alegerea lui Trenk pentru a-l însoți în excursia din vara anului 1860 la monumentele din județele Argeș și Vîlcea pentru a-i ilustra notele de observație și inventarierea acestora. Arheologul sesizase în creația elvețianului acea latură de admirabil practician și sîrguincios executant al unei teme date, consemnată fără interpretări pornite din proprie inițiativă. Căci Henri Trenk nu era un artist chinuit de fantezie care, sub impulsul ei, să adauge elemente noi, străine de model, ci un observator corect ce nu-și permitea nici o licență.

Colaborarea dintre cei doi are drept rezultat un „album național" în care erau incluse monumente, peisaje, obiecte deosebite găsite în posesia acelor lăcașuri, schițe după picturi murale, inscripții și decalcuri de ornamente, toate lucrate cu o uimitoare fidelitate de scară, cromatică și compoziție. Acest album s-a bucurat de un succes unanim, chiar dacă nu a putut fi multiplicat pentru difuzare pe scară largă ci a rămas doar în două exemplare: originalul în posesia lui Odobescu și o copie (lucrată tot de Trenk) în biblioteca Universității. Din aceasta din urmă au fost selectate cîteva planșe care au fost expuse la Expoziția Universală de la Paris în 1867 (o încercare similară se făcuse în 1862 pentru Londra dar, în ultimă instanță, România nu a mai participat la acea expoziție), Tot Henri Trenk va executa foaia de titlu și majoritatea ilustrațiilor pentru marea lucrare a lui Alexandru Odobescu „Tezaurul de la Pietroasa"; planșele ce reprezentau „cloșca cu puii de aur" erau expuse și în muzeul din București, în sala unde se aflau prețioasele obiecte atunci cînd safe-ul în care erau păstrate era închis și nu puteau fi văzute de vizitatori.

FRANZ XAVIER KNAPP: Suceava

AMEDEO PREZIOSI: Tipuri de negustori, București, 1 iunie 1869

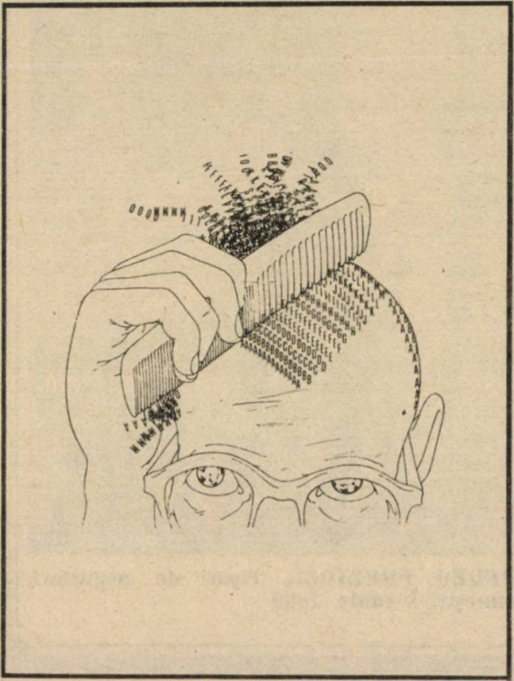
ÎN deceniul al șaptelea, celebrul pictor rus Vasili Vasilievici Vereșceaghin (1842—1904) face o călătorie pe Dunăre și, în lungile ore petrecute pe punte ori în timpul escalelor, el face schițe în carnetul pe care îl avea tot timpul la îndemînă. Unele sînt adevărate studii de portret, în vreme ce altele rămîn doar crochiuri fugare, trasate din cîteva linii expresive. Are prilejul să deseneze cîteva tipuri de țărani romîni, peisaje riverane etc. Cîteva pagini din acest carnet sînt reproduse în revista „Le Monde Illustré" din 1867, 1868 și 1869.

Acuarelist de talent și documentarist prin structură, maltezul Amedeo Preziosi (1816—1882) vine în țară tot la invitația domnitorului, petrecînd cîteva luni de vară în anii 1868 și 1869, după care, de fiecare dată, s-a întors la Stanbulul care-l adoptase și-l acaparase cu ambianța sa orientală și clima sa meridională ce-i amintea de insula natală. El publicase deja două albume litografiate — „Stanboul, souvenirs d'Orient" în 1858 și „Souvenirs de Caire" în 1862 — care fuseseră bine primite de public și-i aduseseră celebritatea. Colabora sporadic și la revistele ilustrate ale vremii, ca un corespondent independent al acestora în Răsărit. Astfel, în 1863, cu ocazia marii expoziții din capitala Imperiului Otoman, el trimite două desene ce sînt imediat tipărite în „Le Monde Illustré": „Ouverture de l'Exposition Universelle de Constantinople" și „Vitrine contenant les joyaux de prix et diamants de la Couronne (Turquie)".

De cum sosește în România se și apucă de lucru. Obișnuit cu agitația bazarurilor, este atras în special de scenele de masă, de străzi, tîrguri și piețe unde se aduna lume multă și putea avea la dispoziție miriade de tipuri și caractere fără a se osteni să umble prea mult. Dar a făcut și cîteva excursii prin țară, fie atașat suitei domnești, fie în compania pictorului documentarist român Szathmari. Avînd de cele mai multe ori același model, multe dintre lucrările lor sînt aproape identice și au creat multe probleme cercetătorilor în privința atribuirii lor cu certitudine unuia sau altuia.

Caietul de schițe din 1869 al lui Preziosi se află azi în patrimoniul Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București; el conține 90 de ilustrații în creion, acuarelă și laviu, lucrate fie pe două pagini continue cînd era vorba de peisaje mari, fie pe o singură față, revenind apoi pe cealaltă cînd nu mai avea spațiu liber în altă parte. Datorită scrupulozității sale, care-l făcea să-și dateze și să-și localizeze fiecare schiță, deținem azi filmul exact al voiajului său românesc, cu itinerarul de zi cu zi pe parcursul unei luni și jumătate, de la 1 iunie la 12 iulie 1869. Creația sa a fost parțial cunoscută prin tipărirea albumului popular de mare tiraj *„Bucureștii în 1869 de Preziosi"* cu ocazia „Lunii Bucureștilor" din 1935. Dar ce s-a imprimat acolo nu reprezintă decît o insignifiantă parte din acest caiet de schițe. Și cîtă diferență între nuanțele stinse și hîrtia gălbejită a acestei publicații fără pretenții și strălucirea originalelor peste care parcă nu ar fi trecut timpul! Este uimitor cum culorile și-au păstrat prospețimea inițială și hîrtia albeața, ca și cînd ar fi fost terminate abia ieri.

Sejurul destul de scurt al lui Amedeo Preziosi are drept rezultat, datorită prodigiozității sale, acest neprețuit carnet plin de schițe care păstrează în el imagini de prim ordin pentru descrierea vieții și societății românești din toate mediile, făcută cu dragoste și înțelegere din partea artistului ce se adaptase foarte ușor în aceste locuri și fusese acceptat în preajma oamenilor din popor atît de reticenți și superstițioși față de străini, și mai ales față de cei care le imortalizau în vreun fel chipul (în desen, pictură ori fotografie).

ADJUVANT al marii arte, trăind și dezvoltîndu-se în umbra acesteia pentru a-i furniza materia primă brută a amplelor compoziții ce necesitau păstrarea unei anumite rigori vestimentare, comportamentale și ambientale, documentarismul a atras în secolul al XIX-lea interesul multor maeștri care, sesizîndu-i importanța și utilitatea maximă, i s-au dedicat în totalitate sau parțial în anumite epoci sau perioade ale creației lor, cînd erau preocupați de un anumit subiect ce implica studii aprofundate în specialități extra-artistice. Fără a fi totdeauna considerată la justa ei valoare, mai degrabă acceptată ca o rudă săracă dar amuzantă și plină de pitoresc, arta documentaristă, fără să-și uite menirea, a atins de multe ori, sub penelul unor creatori de marcă, piscurile plasticității și picturalității, lăsînd opere mai solide, cu un mesaj mai puternic și mai peren decît pînzele celorlalți contemporani.

Laurence Olivier, interpret al operei și personajelor celui mai ecranizat autor: Shakespeare (în Hamlet și, după 35 de ani, în Regele Lear)

Adina DARIAN

O ISTORIE PARTICULARĂ A UMANITĂȚII

RELAȚIA film-literatură este un subiect de proporții enciclopedice. De la primele încercări de a capta și reda viața și poveștile ei, partizanii și producătorii noii invenții s-au îndreptat către sursele literare. S-a spus că era expresia nesiguranței începutului iar cinematograful odată emancipat și definit ca artă autonomă, cordonul ombilical va fi tăiat. Teorii au fost și sînt multe, dar statisticile le tranșează fără drept de apel. Acum, cînd în lume se produc anual peste 4000 de filme, 80–85% dintre ele au o bază literară.

Încă înainte de a intra în secolul XX, Ferdinand Zecca de la casa Pathé a rezumat, în cinci minute de proiecție, romanul lui Zola **L'Assomoir,** prezentat sub titlul **Victimele alcoolismului.** În 1897, Méliès a „ecranizat" fabula lui La Fontaine **Greierele și furnica;** în în 1898, **Cenușăreasa;** în 1901, **Scufița roșie** și **Barbă albastră** iar în 1902, **Călătoriile lui Gulliver** după Swift, **Robinson Crusoe** după Defoe și **Călătorie pe lună,** după Jules Verne.

În același an, Edwin S. Porter (1869–1941) — autorul celui dintîi western, **Marele jaf al trenului** (1903) — a realizat pentru compania Edison un film de 17 minute după **Coliba unchiului Tom** de Harriet Beecher Stowe. În 1909, în Franța s-a realizat cel dintîi scurt metraj de ficțiune, de patru acte, după **Mizerabilii** lui Hugo. În același an, același roman a fost recreat în Statele Unite în cadrul companiei Vitograph. Conceput în patru acte, filmul a fost difuzat ca un serial între 18 septembrie și 27 noiembrie. Cel dintîi film de ficțiune difu-

Orson Welles regizor şi interpret (înainte de Laurence Olivier) al lui Othello **(cu Suzanne Cloutier)**

zat în Statele Unite, fără a fi serializat, a fost o ecranizare după **Infernul** de Dante (premiera în august 1911). În anul următor, la 1 iunie, a avut loc premiera celui dintîi lung metraj de ficţiune american, nu altul decît **Oliver Twist** în regia lui H.A.Spanuth, cu Nat C.Goodwin şi Winnie Burns în rolurile principale. Celălalt film de ficţiune al anului 1912 reda biografia reginei Elisabeta I a Angliei. De notat că ambele subiecte ale celor două unice premiere americane ale anului sînt de sorginte literară şi istorică britanică. (Noua artă va deveni rapid o adevărată industrie în Statele Unite: în 1913 se produc 12 filme; în 1914: 212; în 1915: 419 etc.)

Tot **Oliver Twist** a fost story-ul celui dintîi film de ficţiune britanic (1912, regia Thomas Bentley). În următorii trei ani, alte şapte versiuni cinematografice ale eroului dickensian au fost realizate în America şi Europa.

Rememorînd un alt început să amintim că primul film de ficţiune realizat în aria geografică a Los Angelesului (filmele americane precedente au văzut „lumina" ecranului pe Coasta de răsărit a continentului) a fost o ecranizare după **Contele de Monte Cristo** (1908), în regia lui Francis Bogs. În Australia, cea dintîi producţie autohtonă de cinci acte (premiera la 2 noiembrie, la Melbourne) de C.Mc. Mahon transpunea pe ecran — desigur, prescurtat — romanul lui Rolf Boldrewod, **Furt armat.**

De la aceste timide începuturi pînă azi literatura a continuat să fie principalul furnizor de story cinematografic.

Cea mai tînără dintre arte dă o nouă şansă literaturii

ÎN ciuda filiaţiei pe care André Malraux a stabilit-o între film şi gazetărie, cinematograful — pretutindeni în lume — a continuat să ofere o a doua şansă literaturii. Fie că este vorba de relansarea operelor marilor clasici, a unor autori doar populari într-o perioadă sau alta (dar ce tiraj de carte, inclusiv reeditările, poate intra în competiţie cu numărul de spectatori ai ecranului?) sau de ecranizările după scrieri puţin cunoscute ca atare, — imaginea nu a putut să se sustragă galaxiei Gutenberg.

S-au ecranizat romane socotite neecranizabile şi de la caz la caz rezultatul confirma sau infirma verdictul. Una dintre cele mai mari dispute a fost provocată de filmele după romanele lui Stendhal. **Roşu şi negru** în regia lui Claude Autant Lara şi **Mînăstirea din Parma** de Christian Jaque au făcut criticii să se întrebe: „Ce le lipseşte acestor filme?" Şi tot ei răspundeau: „Stendhal!" **Moarte la Veneţia** după Thomas Mann sau **Ghepardul** lui Lampedusa, ambele în regia lui Luchino Visconti, au fost socotite, în schimb, o reuşită. **Marele Gatsby** după Scott Fitzgerald, realizat de Jack Clayton, nu a iscat nici o controversă. Toată lumea a fost de acord că filmul nu surprindea (cu excepţia scenografiei) nimic din spiritul sau stilul cronicarului epocii jazz-ului.

Tot neecranizabilă a fost socotită şi călătoria lui Proust **În căutarea timpului pierdut.** Este semnificativ că nici un cineast francez nu s-a încumetat să transpună opera scriitorului care domină romanul francez al secolului XX. Îndrăzneşte să o facă în 1980, eliberat de complexele fidelităţii şi nuanţelor datorate de compatrioţi, cineastul vest-german Volker Schlöndorff. El alege episodul **O dragoste a lui Swann.** Pentru a se pune la adăpost de posibile critici, regizorul internaţionalizează distribuţia, încercînd şi în acest fel să abstragă intriga din sanctuarul spiritului francez. Odette de Crécy este italianca Ornella Muti, Swann însuşi englezul Jeremy Irons, doar baronul Charlus este francezul Alain Delon. Dar în ciuda actorilor de prim rang şi a talentului regizorului (dovedit atît de profund şi subtil cînd a ecranizat romanul compatriotului său, Günter Grass, **Toboşarul**), **O dragoste a lui Swann** este o poveste oarecare fără urmă de parfum proustian.

Mulţi dintre marii regizori s-au afirmat fără să se despartă, decît cu rare excepţii, de sursa literară. Americanul John Huston şi-a început cariera de cineast (avea să fie prezent pe platoul de filmare timp de 55 de ani) cu o ecranizare după Dashiell Hammett; **Şoimul maltez,** socotit încă şi în prezent de mulţi drept cel mai bun film al său, şi a sfîrşit-o cu o tripletă de ecranizări: **La poalele vulcanului** (după romanul omonim de Malcom Lowry); **Onoarea familiei Prizzi** inspirat dintr-o saga în trei părţi de Richard Condon dedicată ascensiunii economice, sociale, politice a mafiei şi mafio-

ţilor în Statele Unite (film onorat cu Oscarul pentru cel mai bun rol secundar acordat fiicei regizorului, Anjelica Huston); în sfîrşit, **Morţii** după o nuvelă scrisă de James Joyce în tinereţe şi ecranizată de un John Huston octogenar. Filmul a fost prezentat la Veneţia la cîteva zile după sfîrşitul regizorului din septembrie 1987. De-a lungul anilor, Huston a mai transpus pe ecran **Moby Dick** după Melville, **Dezrădăcinaţii** lui Arthur Miller, **Noaptea iguanei** de Tennessee Williams, **Key Largo**, piesa lui Maxwell Anderson sau romane mai puţin cunoscute şi intrate în conştiinţa marelui public mai ales datorită ecranului ca **În această viaţă a noastră** după Ellen Glasgow, **Regina africană** după romanul lui C.S. Forester etc.

Marile filme ale lui Stanley Kubrick au avut toate garanţia unui anterior succes literar: **Odiseea spaţială: 2001** (după Arthur C. Clarke), **Portocala mecanică** (după Anthony Burgess), **Barry Lyndon** (după Thackeray), **The Shinning** după policier-ul lui Stephen Kinger. De altfel, operele care nu au fost asimilate de spectatori mai întîi prin lectură sînt mai ecranizabile, regizorii neavînd să se teamă de confruntarea cu originalul.

Cel mai mare cineast indian, Satyajit Ray (reprezentant al celei mai prolifice industrii de film din lume, din 1971, şi în ultimii cinci ani cu peste 800 de premiere anual), căruia i se datorează, odată cu debutul său **Pather Panchali** (tot o ecranizare), saltul de la filmul tradiţional mitologic şi de melodramă la noul cinema indian, — Satyajit Ray, deci, a semnat 26 de filme dintre care 17 sînt ecranizări, chiar dacă scenariul cinematografic îi aparţine.

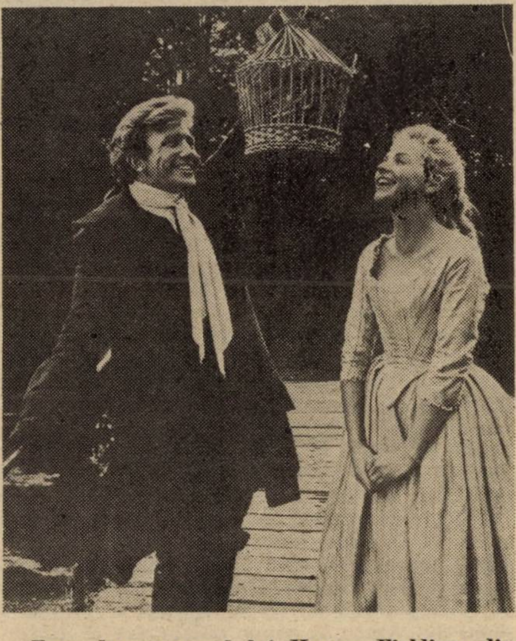
Doi dintre marii scriitori americani, ambii apropiaţi de Hollywood, unde şi-au făcut îndelungate stagii ca scenarişti, William Faulkner şi Ernest Hemingway, dovedesc prin opera lor că marile cărţi nu devin atît de uşor mari filme. Creatorul universului celui mai „profund sudic" din ţinutul „Bătrînului Sud", Yoknapatawpha, a trudit pe tărîmul filmului din anii '30 pînă în anii '50. **Drumul spre glorie** — 1936, **A avea şi a nu avea** — 1944, **Somnul pe veci** — 1944, **Ţara faraonilor** — 1955 — la care a colaborat sînt toate filme de rutină, adaptări confuze ori melodrame greoaie. Faulkner mărturisea: „Am lucrat la Hollywood din nevoi pecuniare. Niciodată munca de scenarist în sistemul studiourilor nu mi-a dat satisfacţie." Mai mult chiar, el a refuzat să fie scenarist la ecranizările propriilor sale romane, fie că au fost realizate de regizori de prestigiu sau doar de buni profesionişti: **Sanctuarul** de Tony Richardson; **Intruder in the Dust** de Clarence Brown, **Sunetul şi furia** de Martin Ritt; **Hoinarii** de Mark Rydell.

Nu mai puţin adevărat este că marii scriitori nu sînt neapărat şi mari scenarişti. De pildă despre Scott Fitzgerald, trecut şi el prin malaxorul hollywoodian, regizorul Joseph Mankiewicz spunea că „este incapabil să scrie un dialog pentru cinema!"

Producătorii au recurs în repetate rînduri şi la scrierile lui Hemingway **Adio arme** — 2 versiuni; în 1932 şi 1957 (prima în regia lui Frank Borzage cu Helen Hayes şi Gary Cooper; a doua de Charles Vidor cu Jennifer Jones şi Rock Hudson)—nici una nu a avut pregnanţă artistică comparabilă cu sursa literară (deşi prima a fost mai populară); **Ucigaşii** (două versiuni: 1946, 1964); **O afacere memorabilă** (1947); **Zăpezile de pe Kilimandjaro**

Cel dintîi film color din istoria cinematografului a fost tot o ecranizare, după W.M. Thackeray. Filmul, realizat de Rouben Mamoulian în 1935, are ca titlu numele eroinei: Becky Sharp, **interpretată de Miriam Hopkins (cu Frederic Hardwicke)**

Tom Jones, **eroul lui Henry Fielding din secolul XVIII, interpretat pe ecran de Albert Finney (cu Susannah York) în regia lui Tony Richardson**

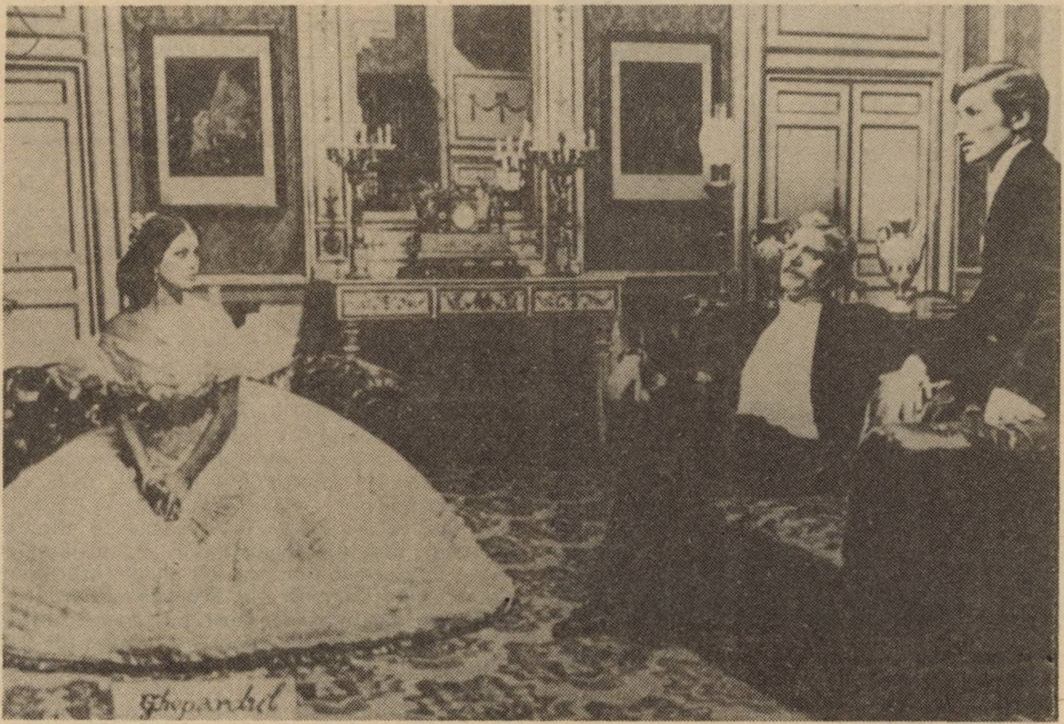
Moarte la Veneţia, încununare a operei lui Thomas Mann, şi-a găsit un ideal corespondent imagistic în viziunea lui Visconti (Aschenbach, în interpretarea lui Dirk Bogarde, soţia sa — în cea a Marisei Berenson)

(1953); **Şi soarele răsare** (1957); **Bătrînul şi marea** (1958) — Spencer Tracy luptă din greu cu toată ştiinţa şi arta sa actoricească pentru a aduce pe ecran sugestiile filosofice ale autorului; **A avea sau a nu avea** (1944, 1951, 1956) etc. Laureatul premiului Nobel pentru literatură din 1964, modelatorul stilistic al prozei americane moderne, cel care a făcut joncţiunea între predecesorii simbolişti şi realismul secolului XX nu s-a recunoscut în nici unul dintre aceste filme. De un oarecare succes de critică s-a bucurat **Pentru cine bat clopotele** în regia lui Sam Wood, scenarizat de Dudley Nichols (unul dintre cei mai activi şi calificaţi scenarişti hollywoodieni din anii '30-'50, recompensat cu Oscarul celui mai bun scenariu la **Informatorul** de John Ford — 1935). Aprecierile s-au datorat însă în special interpreţilor: Ingrid Bergman, Gary Cooper şi Katina Paxinou. Marea actriţă a Teatrului regal din Atena la prima colaborare cu Hollywoodul a fost recompensată cu Oscarul pentru cel mai bun rol secundar pentru creaţia maquisardei din zilele Războiului civil din Spania. Meritul filmului ca şi cel al studiourilor Paramount se limitează la tema abordată. Realizarea purta amprenta platoului. De altfel, dintr-o discuţie cu Ingrid Bergman reiese că şi Hemingway considera filmul un eşec:

„Aţi văzut filmul?" l-a întrebat Ingrid Bergman pe Hemingway abia întors dintr-o călătorie în China. „De cinci ori", i-a răspuns scriitorul. „V-a plăcut atît de mult?" „Dimpotrivă. Prima dată m-am dus să-l văd şi nu am rezistat mai mult de cinci minute. Apoi am revenit. Cele mai bune scene au fost tăiate. Povestea nu mai avea sens. Am părăsit din nou sala. Mi-am spus însă că era de datoria mea să-l văd pînă la capăt. Ca să reuşesc, a trebuit să revin de cinci ori! Iată cît mi-a plăcut filmul!", a încheiat Hemingway dovedind luciditate critică şi faţă de un succes de public în care era direct interesat.

Mai norocos decît Faulkner, Hemingway, Scott Fitzgerald, dacă se poate spune, a fost John Steinbeck. Două dintre ecranizările sale fixează momente de răscruce în istoria filmului american: **Fructele mîniei** (1940) şi **La est de Eden** (1955).

Fructele mîniei era primul film hollywoodian ce îndrăznea să înfăţişeze exploatarea muncii şi forţa ce o poate constitui solidaritatea celor oprimaţi. Filmul aducea — chiar în anul apariţiei romanului — o tardivă şi obligatorie reparaţie unei teme absente de pe ecranul hollywoodian: viaţa fermierilor americani în anii marii crize economice. Şi astăzi, după aproape o jumătate de secol, ecranizarea lui John Ford şi-a păstrat nealterată forţa de a emoţiona şi convinge prin stilul simplu şi direct prin care se angaja să susţină legitimitatea răzvrătirii victimelor depresiunii. Cineştii americani mai legaţi de lumea ideilor decît de cea a finanţelor au considerat **Fructele mîniei** „un film mare şi adevărat, care te face în sfîrşit mîndru că ai o contribuţie cît de mică la industria noastră cinematografică". Prestigiosul critic Otis Ferguson îl defineşte: „Cel mai matur film holly-

Acelaşi Visconti — tot la el „acasă" — în Sicilia lui Lampedusa: Ghepardul **(cu Claudia Cardinale, Burt Lancaster şi Alain Delon)**

woodian ca expresie a sentimentelor, ca mesaj şi ca măiestrie cinematografică".

După 14 ani, Elia Kazan ecraniza alt roman al lui Steinbeck dedicat tot fermierilor californieni, de astă dată dinaintea primului război mondial. Tensiunile nu erau sociale sau politice, ci existenţiale. Era o poveste de dragoste şi ură, de iertare şi răzbunare în care, nu tocmai paradoxal, tinerii de la mijlocul anilor '50 s-au recunoscut. Ei au făcut din interpretul personajului principal: James Dean, în debut cinematografic, idolul lor. Tînărul actor avea să marcheze prin jocul său de atunci — cu mult înainte de înfiinţarea atelierului Actors' Studio — întreaga generaţie de actori postbelici de la Brando la Newman: „După el, toţi am jucat altfel".

Roman-scenariu-film

SE poate deduce de aici o regulă spre rezolvarea ecuaţiei roman-scenariu-film? Practica demonstrează că nu. Filmul, cel de al treilea termen, rămîne mereu o necunoscută pînă în momentul premierei. Regizori talentaţi pot rata romane mari. Scrieri oarecare pot deveni filme remarcabile. Alteori un best-seller editorial poate deveni şi un best-seller cinematografic. Cel mai notoriu şi longeviv exemplu al unei asemenea incidenţe este cel oferit de unicul roman al scriitoarei Margaret Mitchell devenit filmul lui Selznick-Fleming-Gable-Leigh-Howard-Havilland-McDaniel: **Pe aripile vîntului.** Zeci de volume, mii de articole s-au scris despre această producţie pe care criticii americani o sancţionează, totuşi, cu asprime „un eveniment major în istoria industriei cinematografice, dar nu şi în cea a artei filmului!" După 50 de ani de la premieră, filmul se bucură încă de interesul constant al spectatorilor şi se pare că nu trece o săptămînă fără să se scrie despre film în presa cinematografică. De altfel, studiourile pregătesc nu un remake, ci o urmare a poveştii eroilor de la Tara, scăpaţi cu viaţă din războiul fratricid dintre Nord şi Sud, cel mai sîngeros, raportat la numărul populaţiei, din cîte a cunoscut America.

Partea a doua va fi tot o ecranizare, deoarece mai întîi va fi lansat un volum de 1000 de pagini, editat de Warner Books, spre a se sonda receptivitatea cititorilor. Scrierea cărţii a fost încredinţată tot unei prozatoare originară din „Bătrînul Sud" al Americii, Alexandra Ripley, care s-a obligat să predea manuscrisul la începutul anului 1990. Pînă atunci studiourile au şi început să caute acei interpreţi capabili să prelungească magnetismul celui mai popular film din istoria cinematografului.

Oricît de mare ar fi tirajul unei cărţi, el rămîne totdeauna mai restrîns decît cel al unui film de succes. Romanul **Naşul** l-a scos din sărăcie şi l-a propulsat în celebritate pe autorul său, americanul de origine italiană Mario Puzzo, dar ecranizarea lui Coppola a relansat cartea, obţinînd o audienţă infinit mai mare.

O tragedie victoriană scrisă de Thomas Hardy, Departe de lumea dezlănţuită, **ecranizată de John Schlesinger (cu Alan Bates şi Peter Finch)**

Numai în 12 luni de difuzare **Naşul** a adus producătorilor o treime din încasările totalizate de primele zece filme din box-office-ul anului respectiv. **Naşul** este şi singurul film serial care a obţinut pentru ambele părţi (în 1972 şi, respectiv, 1974), Oscarul pentru cea mai bună producţie.

Un succes sporit faţă de romanul ecranizat, deşi un best-seller, a făcut filmul **Zbor deasupra unui cuib de cuci** în regia lui Milos Forman. Drumul de la carte la ecran nu a fost nici scurt nici simplu.

În 1965, cînd Kirk Douglas ne-a vizitat ţara, povestea foarte bucuros că tocmai cumpărase drepturile de ecranizare a unui roman extrem de interesant, **Zbor deasupra unui cuib de cuci**, scris de un autor nu prea cunoscut atunci, Ken Kesey, cu gîndul de a interpreta el rolul principal şi chiar de a debuta ca regizor. Dar nimic din cele anunţate nu s-a înfăptuit.

Aveau să treacă zece ani pînă cînd — după nenumărate refuzuri din partea studiourilor care nu găseau propunerea atrăgătoare şi nici promiţătoare din punct de vedere financiar — proiectul să fie din nou readus în discuţie, de astă dată de către fiul lui Kirk Douglas, Michael. Împreună cu un alt producător independent, Saul Zaentz, asociaţi în Compania „Fantasy Films", Michael Douglas îşi riscă o posibilă reputaţie şi banii pentru a debuta ca producător cu acest dificil subiect, atît de nepotrivit cu standardul hollywoodian. Singurul avantaj a fost dreptul de ecranizare preluat de-a gata de la tatăl său. Bineînţeles, anii trecuseră şi Kirk Douglas nu-şi mai putea permite să interpreteze rolul principal. M-am întrebat atunci ce va fi simţit actorul, la rîndul său de trei ori candidat la Oscarul de interpretare, fără să-l cîştige (1949, 1952, 1956), văzînd cît de exact i se verificase intuiţia cînd **One Flew Over the Cuckoo's Nest (Zbor deasupra unui cuib de cuci)** a fost recompensat cu cinci dintre cele mai importante Oscaruri (cel mai bun film, regie, scenariu, actor, actriţă). Un asemenea succes nu se mai înregistrase de la **S-a întîmplat într-o noapte** a lui Frank Capra cu 42 de ani în urmă.

Faptul de a fi trecut atîta timp fără să se fi găsit un producător dornic să finanţeze un asemenea film nu era însă de mirare. Romanul avea multe puncte incomode pentru conformismul şi moralitatea Cetăţii filmului. Mai întîi era vorba de rolul femeii. Cu cîteva excepţii de tipul personajelor interpretate de Bette Davis, dar care se cantonau, mai ales, în raporturi intime determinate de date psihologice particulare, — femeia, ca mamă, soţie, fiică sau iubită fusese întotdeauna în filmul american limanul dragostei şi al sprijinului moral. Prototipul rămînea Ma Joad (interpretată de Jane Darwell) din **Fructele mîniei.** Femeia era păstrătoarea purităţii şi onestităţii pînă şi în rolurile de moravuri uşoare (de la **Diligenţa** lui Ford la **Klute** de Pakula). În **Zbor deasupra unui cuib de cuci** femeia reprezenta instrumentul opresiv al unui sistem concentraţional, iar bărbatul era victimă inocentă, vinovat doar de a gîndi şi de a simţi altfel decît îi era impus. Ca în orice operă de valoare, multiple sensuri secunde se lăsau descifrate într-o poveste aparent simplă.

Filmul lui Milos Forman îşi „luase zborul" din paginile cărţii. Era o creaţie autonomă.

Cu Oscarul acordat lui Meryl Streep pentru rolul mamei obligate de teroarea nazistă să aleagă care dintre cei doi copii ai ei să fie trimis în camerele de gazare, **Alegerea Sofiei,** romanul lui William Styron şi, odată cu el, realitatea ultimei conflagraţii mondiale află o cale de acces către un public devenit în mare parte cititor al cărţii abia după ce a văzut filmul. Tragedia dezlănţuită de lagărele naziste pe bătrînul continent şi trauma postbelică a acelor tineri conştienţi că numai datorită oceanului au fost protejaţi de acest flagel devine prin forţa imaginii — dirijate aici magistral de Alan J. Pakula — o realitate concretă şi pentru cei ce nu au trăit-o.

Numărul cărţilor relansate prin film este fără sfîrşit. Încă un exemplu, **Despărţirea de Africa.** Povestirea biografică a scriitoarei daneze Karen Blixen era aproape uitată cînd Sidney Pollack o ecranizează. Aceeaşi Meryl Streep alături de Robert Redford îşi pun în joc tot talentul şi farmecul şi aduc filmului şi regizorului Sidney Pollack şapte premii Oscar. Succesul de public este însă mediocru. De astă dată spectatorii au evaluat mai exact valoarea filmului. Adevărata cîştigătoare a fost de data asta Karen Blixen. După decesul scriitoarei, în 1962, romanul ei aventuros şi exotic a intrat în atenţia Hollywoodului ca un

posibil scenariu. Chiar Orson Welles s-a numărat printre cei dornici să-l ecranizeze. Proiectul a eşuat. A fost însă reactualizat odată cu apariţia unei biografii dedicate „marii doamne a literaturii daneze" de o scriitoare americană, Judith Thurman, după ce a întreprins timp de 12 ani cercetări minuţioase în Kenya şi Danemarca pe urmele misterioasei scriitoare. Pollack s-a lăsat desigur captivat de partea dramatică, de atmosfera exotică a unei asemenea existenţe, dar cel ce l-a determinat să facă această ecranizare a fost Kurt Luedtke, prietenul şi scenaristul său pe cînd colaborau la filmul **Tootsie.**

Rezultatul — în ciuda celor şapte premii Oscar, 1986, inclusiv „pentru cel mai bun film", — este lipsit de relief dramatic, scenele-cheie sînt lipsite de emoţie, raporturile sociale, ca şi conflictele naţional-rasiale de la colonizator la colonizat, atît de contradictorii şi complexe, sînt expediate în cîteva imagini şablon, topindu-se într-un ilustrativism de afiş turistic. Un film care fără tam-tam-ul lansării şi suportul celor două super-vedete ar fi rămas, cred, neobservat.

În schimb, după difuzarea filmului, romanul a fost tradus şi editat în numeroase limbi, inclusiv în româneşte, şi o nouă generaţie de cititori au cunoscut-o pe Karen Blixen.

Eroina lui Charlotte Brontë, Jane Eyre, **cunoscută azi şi sub chipul lui Susannah York (cu George C. Scott) în regia lui Delbert Mann**

Cel mai prolific scenarist: Shakespeare

Guido Aristarco aprecia, pe bună dreptate: „Dacă în secolul XVI ar fi existat cinematograful, Shakespeare ar fi fost cel mai mare producător de filme din vremea sa".

Dintre toţi slujitorii literaturii de-a lungul veacurilor, bardul de la Stratford deţine recordul absolut al ecranizărilor. După piesele sale s-au făcut 273 de filme — în versiuni integrale sau parţiale şi alte 31 de filme au adaptat povestirile sale la epoca contemporană. (De pildă faimosul musical **West Side Story,** cel ce a scos intriga musicalului din lumea culiselor pentru a o plasa în mijlocul populaţiei de culoare, a înlocuit fastul scenic şi decorul de poleială cu cutiile de gunoi, terenurile virane, rufele întinse la uscat din cartierele sărace newyorkeze, iar în loc de toalete sclipitoare şi-a îmbrăcat eroii în blugi şi T-shirts.

În cadrul primatului scenaristic Shakespeare, **Hamlet** se află pe locul 1 cu 51 de versiuni cinematografice, **Romeo şi Julieta,** pe locul 2 cu 29, urmează **Macbeth** cu 26 de filme. **Hamlet** deţine şi alte două priorităţi. Anume aceea de a fi iniţiat ecranizările operei după piesele lui Shakespeare, cu Sarah Bernhardt în dublu rol (cel titular şi în al lui Laertes) într-o versiune de foarte scurt metraj realizată de Compania Gaumont şi prezentată la 8 iunie, 1900, cu ocazia Expoziţiei internaţionale de la Paris. (Cu acelaşi prilej au putut fi văzute alte ecranizări în „digest" după Rostand, **Cyrano de Bergerac;** după Molière, **Preţioasele ridicule;** după Sardou şi Mereau: **Madame**

Oblomov, un personaj devenit mai celebru decît autorul său, I.A. Gonceaev, chiar şi fără ajutorul ecranului (Cîteva zile din viaţa lui Obomov, **în regia lui Nikita Mihalkov, cu Oleg Tabakov şi Elena Solovei)**

Sans-Gêne). Al doilea record al prinţului de la Elsinor este că a fost interpretat pe ecran de patru ori în travesti: după Sarah Bernhardt, de Asta Nielsen — steaua filmului danez, într-o producţie germană din 1920; de Caroline Johnson, într-o versiune canadiană, în 1971; de Fatma Girik într-o producţie turcă, în 1977, intitulată chiar **Un Hamlet la feminin.**

După cum se vede, nu doar cinematografiile de limbă engleză (britanică şi americană) s-au

Autorul unui roman-serial, devenit post-mortem autor de serial-tv: John Galsworthy. Forsyte Saga **(cu Eric Porter şi Susan Hampshire)**

lăsat seduse de dilema „a fi sau a nu fi" şi de conflictul unui **who-dun-it,** avant la lettre. Filmelor numite, realizate în Franţa, Germania, Canada şi Turcia, li s-au adăugat noi versiuni după **Hamlet** făcute de cineaşti italieni, sovietici, indieni (o versiune în 1935 şi o alta în 1954), polonezi, sovietici (filmul lui Grigori Kozînţev cu Innokenti Smoktunovski în rolul titular a rămas pînă azi în plutonul fruntaş şi a obţinut Premiul special al juriului la Veneţia în 1964). Să amintim cîţiva dintre interpreţii lui Hamlet pe ecran: Georges Méliès (1907), Charles Raymond (1912), Ruggero Ruggeri (1917); Maximilian Schell (1960), Richard Burton (1966), Innokenti Smoktunovski (1964), Nichol Williamson (1969), Richard Chamberlain (1970)... Dintre toate abordările, cea concepută şi interpretată de Laurence Olivier (1948); alături de anterioara ecranizare a piesei **Henric al V-lea** (1944) şi de cea ulterioară după **Richard al III-lea** (1955) alcătuiesc trilogia shakespeariană cinematografică considerată a fi transpus cel mai bine în imagini, pe înţelesul publicului contemporan, sensurile filosofiei shakespeariene.

Un ghid al gustului spectatorilor

RĂMÎNÎND în compania clasicilor literaturii universale, statisticile nu indică doar recorduri la box-office, ci, mai mult, se constituie într-un foarte preţios ghid al preferinţelor spectatorilor de la începuturile cinematografului şi pînă în prezent. După Shakespeare, autorii cei mai ecranizaţi au fost Alexandre Dumas-tatăl cu 118 filme; Charles Dickens cu 107 filme; urmat de Lev Tolstoi cu 103 filme.

Implicit ni se creionează un adevărat compendiu al gustului publicului ce dovedeşte o incontestabilă constanţă, în ciuda modelor cărora filmul se supune. Aşadar, ce aşteaptă spectatorii de la cinema: conflicte dramatice puternice, aventură romantică şi istorie romanţată, confruntări adevărate, diversitate socială, vigoare, profunzime psihologică; justiţie socială, detalii realiste, umor; în sfîrşit sentimente patetice, mari elanuri ideatice, descrierea minuţioasă a epocilor revolute şi a oamenilor prinşi în capcana vîrtejurilor pasionale.

Un alt clasament, de astă dată al operelor ecranizate, **este tot atît de concludent în sensul enunţat.**

Cea mai ecranizată poveste în existenţa, curînd, centenară a cinematografului este **Cenuşăreasa** după care s-au făcut nu mai puţin de 69 de filme (incluzînd desene animate, balet, operă şi parodii). Este un alt indiciu al înclinaţiilor publicului care caută în mitul celei de pe urmă ajunsă cea dintîi o revanşă ideală a atîtor vieţi banale. Cîte oare dintre producţiile americane — încă de pe vremea filmului mut, culminînd în anii '30, dar continuînd pînă azi — nu sînt de fapt un inepuizabil remake după modelul aceluiaşi basm? Dintre cele mai cunoscute actriţe care au interpretat **Cenuşăreasa** în versiunea ei curentă sînt Mary Pickford, Deanna Durbin, Leslie Caron şi... Jerry Lewis care deţine recordul între versiunile parodice. După **Cenuşăreasa,** urmează **Hamlet** — 51 filme, din care 9 parodii; **Carmen** de Prosper Merimée cu 54 de filme din care 2 parodii; **Faust**, în variantele reunite ale lui Marlowe, Goethe şi după opera lui Gounod cu 47 de filme; **Dr. Jekyll şi Mr. Hyde** de R.L. Stevenson cu 46 de filme; **Romeo şi Julieta** 28 de filme plus 5 versiuni moderne şi 8 parodii; **Robinson Crusoe** cu 40 de filme; **Dama cu camelii** după Dumas-fiul — 36; **Don Quijote** al lui Cervantes — 34 de filme; **Muşchetarii** după Dumas-tatăl — 30 de filme şi alte 10 avîndu-l ca erou numai pe d'Artagnan; **Macbeth** — 26 de filme plus 2 versiuni moderne şi o parodie; **Mizerabilii** lui Hugo — 28 de filme; **Raja Harishchandra,** povestea legendarului rege indian vestit pentru virtutea sa, din dramele sanscrite datînd din jurul anului 1000 — cu 25 de filme în 9 limbi indiene; din nou Dumas-tatăl cu **Contele de Monte Cristo** cu 21 de filme (alte 13 parafrazînd destinul lui Edmond Dantès); **Învierea lui Tolstoi — 23 de filme; Oliver Twist** (Dickens) — 21 filme; din nou Shakespeare cu **Visul unei nopţi de vară** — 19 filme şi **Julius Caesar** — cu 18 filme; **Colinde de Crăciun** (Dickens) cu 18 filme; **Wilhelm Tell** după Schiller şi dostoievskiana **Crimă şi pedeapsă,** ambele cu cîte 15 filme; **Othello** (Shakespeare)

Teatrul moravurilor de acum un veac, aşa cum l-a scris Alexandr Ostrovski, a întîlnit spectatorii contemporani prin intermediul regizorului Eldar Riazanov (Fata fără zestre cu Larisa Guseeva)

şi **Coliba unchiului Tom** (Harriet Beecher Stowe) fiecare cu 14 filme; **Anna Karenina, Cadavrul viu** de Tolstoi şi **Fraţii Corsicani** de Dumas-tatăl — fiecare cu 13 filme; **Regele Lear** (Shakespeare) şi **Alice în ţara minunilor** de Lewis Carroll cu cîte 12 filme. (Toate aceste statistici nu includ serialele de televiziune).

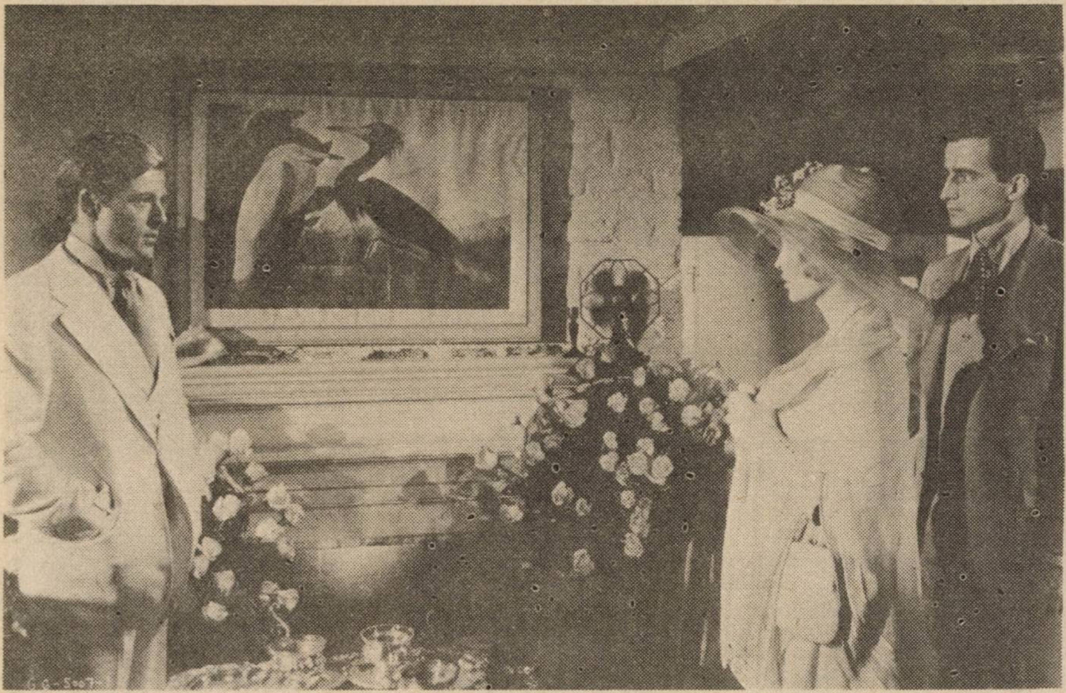
Topul oferă de la sine posibilitatea a numeroase comentarii. Să reţinem doar că Shakespeare figurează cu 7 piese ecranizate, urmat la paritate de Tolstoi, Dickens şi Dumas-tatăl, cu cîte trei ecranizări fiecare.

Cei mai ecranizaţi autori din secolul XX

RECORDUL este deţinut de scriitorul britanic Edgar Wallace (1875—1932). La 20 de ani, Wallace s-a înrolat în războiul burilor din Africa de Sud. Imaginaţia celui ce avea să devină, la începutul secolului, unul dintre cei mai citiţi autori de romane poliţiste a găsit în experienţa africană un stimul potrivit. A început prin a descrie viaţa militară în cîntece şi povestiri în maniera lui Kipling, idolul tinerilor scriitori de la sfîrşitul erei victoriene. Reîntors în Anglia, scrie cîteva romane romantice dintre care cel mai citit a fost **Sanders of the River** (1911). Se profilează apoi pe romane poliţiste şi atinge o popularitate record. După ele s-au realizat nu mai puţin de 132 de filme, în special de către cineaşti americani, britanici, germani; 19 filme au fost inspirate de piesele sale. Suita aceasta a fost iniţiată în 1916 cu ecranizarea romanului **Omul care a cumpărat Londra,** iar ultimul film a fost realizat în 1971. De altfel, 37 din totalul filmelor inspirate din scrierile lui Wallace au fost făcute chiar în timpul vieţii autorului. Cel mai popular personaj creat de Wallace, mai exact spus cel mai popular „monstru cinematografic", rămîne King Kong.

În fruntea listei autorilor americani din secolul XX, cel mai ecranizat este Zane Grey (1875—1939), autor a o sută de romane de serie B, parte transpuse pe ecran în premieră sau remakuri în 103 filme, tot de serie B, majoritatea westernuri. Prima sa scriere devenită story cinematografic a fost **Riders of the Purple Sage,** în 1918, şi ultima **The Maverick Queen,** în 1956. Ambii autori sugerează cazul tipic al celor mai frecvente ecranizări pornind de la romane care şi-au cîştigat popularitatea, dar nu şi un statut de prestigiu printre cititori. De fapt este vorba de cărţi şi de filme medii.

Unele cărţi au fost transpuse pe ecran din cele mai nerezonabile motive sau pur şi simplu datorită hazardului. Anecdotica Hollywoodului reţine următoarea întîmplare. Orson Welles punea în scenă o piesă la Boston. Găsindu-se complet lipsit de mijloace, el telefonează patronului de la Studioul Columbia, Harry Cohn, spre a-i cere un împrumut. Pen-

Nostalgia „anilor nebuni" în compania lui Scott Fitzgerald și a regizorului Jack Clayton (Marele Gatsby, **cu Robert Redford și Mia Farrow)**

tru a avea justificarea unui credit, Welles îi spune că a dat peste un excelent policier și imediat după premiera teatrală îi stă la dispoziție pentru a-l filma. Cohn, interesat, îi cere să-i spună măcar titlul cărții, să o poată citi între timp. Welles inventase argumentul atunci, pe loc, și habar n-avea de nici un roman polițist în clipa aceea. Noroc că o zărește pe garderobieră citind un roman foileton. Îi face semn să-i arate coperta și îi spune lui Cohn că romanul se numește **If I Die Before I Wake (Dacă mor înainte de a mă trezi.)** Titlul îi inspiră încredere. Cohn acceptă tîrgul și promite să-i trimită împrumutul. Filmul s-a numit **The Lady from Shanghai** (1948) și Welles a interpretat rolul principal alături de Rita Hayworth.

Literatura la originea multor curente cinematografice

NU numai marii cineaști s-au sprijinit pe opere literare (este evident că majoritatea regizorilor o fac dat fiind procentul ecranizărilor din producția mondială de film), dar și cîteva importante curente și școli cinematografice naționale din istoria postbelică a cinematografului au avut ca punct de pornire literatura. Să numim întîi Free Cinema-ul britanic. Totul a început cu piesa lui John Osborne, **Privește înapoi cu mînie,** a cărei premieră a avut loc la Royal Court Theatre la 8 mai 1956. Ecranizarea ei — în regia lui Tony Richardson (1959) inițiază seria lung-metrajelor de ficțiune ale Free Cinema-ului. Practic toate filmele care i-au urmat, înscrise în acest curent, au fost ecranizări: **Cabotinul** (1956), în regia aceluiași Tony Richardson, transpune piesa omonimă a aceluiași John Osborne; în **Gustul mierii** (1961) Tony Richardson ecraniza piesa omonimă a tinerei scriitoare Shelagh Delaney; **Un anume fel de a iubi** (1962) de John Schlesinger era realizat după romanul cu același titlu de Stan Barstow. Tot în 1962, Tony Richardson ecraniza **Singurătatea alergătorului de cursă lungă,** după nuvela lui Alan Sillitoe; **Billy mincinosul** (1963) de John Schlesinger transpunea pe ecran piesa omonimă semnată de Keith Waterhouse și Willie Hall. Tot în 1963, Clive Donner ecraniza **Îngrijitorul** după piesa lui Harold Pinter; iar Sidney J. Furie filmează **Băieții în haină de piele** după o povestire de Eliot George. În sfîrșit, cu **Viața sportivă** al cărui scenariu era scris chiar de autorul romanului inspirator, David Storey, Lindsay Anderson creează posibilitatea actorului Richard Harris să obțină Premiul pentru cea mai bună interpretare masculină la Cannes, în 1963.

De altfel, chiar denumirea eroilor, „tineri furioși", are tot o proveniență literară. Portretul tinerei generații britanice postbelice fusese schițat de Paul Leslie într-un volum, publicat în 1951, al cărui titlu este **The Angry Young Men.**

Odată cu sfîrșitul anilor '50, de cealaltă parte a Canalului Mînecii, un grup de tineri critici de cinema nemulțumiți și ei de cinematograful comercial, inapt să acopere preocupările existențiale și căutările estetice ale momentului, inițiază „Noul val" în filmul francez, începînd să facă ei înșiși filme. **Cele patru sute de lovituri** ale lui Truffaut luau cu asalt Festivalul de la Cannes. Formula „camera-stilo" lansată de Astruc sugera nu numai trecerea de la a scrie despre cinema la a face film, ci implicit fructificarea de către noii cineaști a experienței noului roman francez, așezat în matcă de peste un deceniu. Boris Vian a produs, în 1947, cu **L'ecume des jours** același efect, în lumea literelor, pe care Truffaut avea să-l producă prezentînd **Cele 400 de lovituri** la Festivalul de la Cannes, în 1959, dînd start Noului val cinematografic. În același an, Alain Resnais coopta ca scenarist pe Marguerite Duras la **Hiroshima, dragostea mea** pecetluind alianța dintre scriitorii noului roman și cineaștii „Noului val". Din 1966, Marguerite Duras va face ea însăși regie. Tot datorită lui Alain Resnais debutează în cinema, ca scenarist, teoreticianul noului roman francez Alain Robbe-Grillet la **Anul trecut la Marienbad**, acel periplu al memoriei investigate independent de cunoaștere. După această experiență, Robbe-Grillet va scrie din ce în ce mai rar și va face film, ca regizor, din ce în ce mai des, începînd cu **L'Immortelle** (1962).

Ecranul (nu doar francez) va deveni o gazdă și pentru popularele romane ale lui Françoise Sagan: **Bună ziua, tristețe** — 1957, în regia lui Otto Preminger; **Un anume surîs** — 1958, în regia lui Jean Negulescu; **Vă place Brahms?** — 1961, în regia lui Anatol Litvak; **La Chamade** — 1968, în regia lui Claude Chabrol.

Cînd noii cineaști încep să releve agonia filmului comercial francez, noii scriitori dăduseră și cîștigaseră deja bătăliile împotriva romanului tradițional. Ei impuseseră imaginarul în cotidian, implantaseră fantezia în banalitate și împrumutaseră, la rîndul lor, tehnici cinematografice ca discontinuitatea textului, montajul în construcția romanului etc. Dacă pentru creatorii noului roman, cum s-a spus, cuvîntul avea un rol esențial nu doar ca unealtă a narațiunii, ci și în **sub-conversație** (cum își definea tehnica Nathalie Sarraut), imaginea devenea, la rîndul ei, nu numai mijloc narativ, ci și un limbaj al obiectelor și al stărilor, — scriitorii și cineaștii fiind deopotrivă formați la „școala privirii", erau dornici să coopteze lectori/spectatori în jocul creației, ca parteneri ai autorilor în inventarea operei (literare sau cinematografice), în reinventarea lumii și a vieții. Scriitorul Bernard Pinguad, care a trecut și el de la romanul clasic la forme narative originale, definea pertinent, în 1962, alianța dintre noii scriitori și noii cineaști: „Dacă din ce în ce mai numeroși sînt scriitorii care fac cinema, este, fără îndoială, pentru că ecranul le aduce ceva în plus, ceva ce literatura nu le putea da — și anume: imaginea. O fac și în speranța să potențeze imaginea, să o inves-

Realitatea marii crize din 1929, via romanul lui Steinbeck, recreată pe ecran de John Ford: Fructele mîniei **(cu Henry Fonda)**

Eroii literari postbelici, tinerii furioşi, au generat curente cinematografice: Free Cinema (Priveşte înapoi cu mînie de Tony Richardson, cu Mary Ure şi Richard Burton)

tească cu ceva care, pînă acum le părea «ascuns», — şi anume: cuvîntul, sensul".

Literatura a precedat şi mişcarea înnoitoare a cineaştilor vest-germani de după aproape un deceniu, afirmată teoretic prin Manifestul de la Oberhausen, dat publicităţii de 26 de tineri producători vest-germani, la 28 februarie 1962, prin care se angajau să facă un nou cinema. Hotărîrea lor apărea ca un ecou al revirimentului literar datorat lui Henrich Böll, angajat în recîştigarea condiţiei umane a poporului german şi luptător neobosit împotriva şabloanelor (laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1972). Începutul noului val vest-german era astfel marcat prin ecranizarea povestirii sale **Pîinea anilor de început.** Un alt film de vîrf al grupului noilor cineaşti a fost **Toboşarul,** ecranizare semnată de Volker Schlöndorff după romanul lui Günter Grass (Oscarul pentru cel mai bun film străin al anului 1979).

Chiar şi explozia filmelor americane împotriva războiului din Vietnam — iniţiată, din 1972, cu filmul lui Elia Kazan **Vizitatorii,** tratînd consecinţa violenţei şi cruzimii adusă acasă de tinerii veniţi de pe front — şi ajunsă la apogeu în anii '70—'80, cu **Întoarcerea acasă** de Hal Ashby, **Vînătorul de cerbi** de Michael Cimino (ambele în 1978); **Şi acum apocalipsul** (1980) de Francis Ford Coppola şi, în 1986, cu **Platoon** realizat chiar de un fost combatant în război, scenaristul, acum în debut regizoral, Oliver Stone — a fost precedată de apariţia, în cursul anilor '60, a unei serii de romane ce combăteau intervenţia militaristă.

O IMAGINE exhaustivă a subiectului literar în film este imposibilă. Ea nu ar putea fi realizată decît într-o carte de proporţii gigantice. Am căutat să fixăm în aceste pagini de almanah doar cîteva din reperele principale ale relaţiei film-literatură, relaţie pe cît de intimă, pe atît de complexă. După cum un întreg volum ar solicita creaţia cinematografică românească intrată la capitolul ecranizări. Ne mărginim să numim principalii scriitori ale căror opere s-au găsit transpuse pe ecran: I.L. Caragiale, Ion Creangă, Ioan Slavici, Liviu Rebreanu, Ion Agârbiceanu, Panait Istrati, Mihail Sadoveanu, Duiliu Zamfirescu, Gala Galaction, Victor Ion Popa, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, G.M. Zamfirescu, Al. Sahia, Tudor Muşatescu, Mihail Sebastian, Horia Lovinescu, Teodor Mazilu, Marin Preda, George Călinescu, Zaharia Stancu, Al. Ivasiuc, Titus Popovici, Eugen Barbu, D.R. Popescu, Augustin Buzura, Ion Brad, Eugen Uricaru, Dinu Săraru, Paul Everac etc.

În ce măsură toate aceste ecranizări îmbogăţeau sau sărăceau modelul literar este greu de apreciat. În majoritatea cazurilor, romanele inspiratoare fiind accesibile unui număr infinit mai mic de lectori, erau practic necunoscute spectatorilor de pe multe meridiane. Cu excepţia marilor opere literare intrate în conştiinţa umanităţii ca atare, paralela dintre un roman şi expresia sa pe ecran nu este semnificativă pentru perceperea lor. Mai degrabă poate fi generatoare de divergenţe.

Literatura şi filmul au incontestabil în comun povestea, dar dincolo de naraţiune modalităţile de expresie proprii fiecăreia dintre arte — — cea a scrisului şi cea a imaginii — reclamă judecăţi de valoare specifice.

„Atîta timp cît filmul va fi de origine literară sau teatrală, el nu va fi nimic", spunea Fernand Léger, reprezentînd o opinie destul de răspîndită în anii '20—'30. Pirandello deplîngea şi el drumul literaturii: „Eroarea săvîrşită de cinematograf a fost, la) început, de a urma un drum care nu-i convenea, acela al literaturii narative sau dramatice..."

Totuşi, încă din vremea filmului mut, marii creatori ai noii arte au aflat şi acel drum propriu imaginii. Ei au ştiut să se folosească de poveste, dîndu-i o nouă dimensiune vizuală. Filmul se afirma ca o artă autonomă şi, în multe privinţe, mai emoţionantă, mai sugestivă, mai magnetică. Vsevolod Pudovkin teoretiza acest specific: „Cinematograful posedă această forţă directă de expresie care se traduce prin imagini. Libertatea sa de a se mişca în timp îi permite să folosească pe deplin şi să dezvolte formele ritmului muzical şi poetic. El poate arăta toată complexitatea lumii, el poate exprima clar legăturile adînci care unesc evenimentele, datorită uşurinţei sale de a evolua în spaţiu şi timp. El este în stare să înregistreze tot atît de bine amănuntul cît şi ansamblul".

Filmul e film şi literatura e literatură nu numai pentru că sînt comandate de legi estetice distincte, dar şi deoarece oamenii deschid cu o anume stare sufletească un roman şi cu o alta intră într-o sală de cinema. De fapt nu este vorba de o concurenţă. Truffaut spunea că cinematograful este o „intensificare a vieţii", cu atît mai mult s-ar putea spune — în unele cazuri, fireşte — că filmul este o intensificare a literaturii. Totul este să deosebeşti arta de surogatele ei.

Ce apropie întotdeauna filmul de literatură nu este doar universul uman pe care îl conţin, ci faptul că ambele arte recreează, prin experienţe individuale, trăiri general valabile surprinse în şi prin povestiri. Balzac definea romanul ca „istoria particulară a umanităţii". Dacă în vremea sa ar fi fost posibil să schimbe şi el „stiloul cu camera", ar fi spus, cu siguranţă, acelaşi lucru despre film.

ENIGME

Gheorghe PĂUN

ŞAPTE PLUS UNA PROBLEME DE LOGICĂ

ÎN CURSUL uneia dintre călătoriile sale în ţinuturile Logikonului, exploratorul Silogisticus a dorit să urce şi pe muntele sacru Tabu-Ubat. Băştinaşii au încercat însă în fel şi chip să-l împiedice. De pildă, ajuns într-un loc unde cărarea se bifurca, exploratorul nostru a fost nevoit să-i întrebe în ce direcţie s-o apuce, prin pădure sau pe lîngă rîu, iar răspunsurile au fost dintre cele mai năstruşnice. Derutat, Silogisticus a interogat tot mai mulţi oameni, notîndu-şi de fiecare dată spusele lor. Dintre aceste convorbiri, el a reţinut opt (cu cîte 1, 2, 3,..., 8 interlocutori,notaţi cu A,B, C,..., H), dîndu-şi seama că ele reprezintă seturi consistente de afirmaţii (contînd pe faptul că băştinaşii gîndesc în termenii logicii aristoteliene: o propoziţie nu poate fi decît adevărată sau falsă, dar oricare dintre ele este fie adevărată fie falsă). Din păcate, exploratorul a constat că nu obţine de fiecare dată aceeaşi concluzie, dar, din fericire, un localnic care îl simpatiza i-a transmis informaţia — corectă — că aceea dintre concluzii care este obţinută de mai multe ori corespunde adevărului. În felul acesta, Silogisticus a ajuns pe muntele Tabu-Ubat, ba chiar destul de repede. Puteţi să-i reparcurgeţi raţionamentele?

Problema 1

A — Pentru a ajunge pe munte trebuie urmată cărarea din pădure.

Problema 2

A — Orice ar spune, B minte.
B — Drumul cel bun trece prin pădure dacă şi numai dacă A minte.

Problema 3

A — Drumul prin pădure nu duce nicăieri.
B — C nu este mincinos.
C — A spune adevărul, dar B minte.

Problema 4

A — C spune totdeauna adevărul.
B — Drumul prin pădure este bun sau A minte.
C — Doi dintre noi sînt mincinoşi.
D — B spune adevărul.

Problema 5

A — E minte şi drumul corect este cel de lîngă rîu.
B — A minte şi drumul corect este cel de lîngă rîu.
C — B minte sau drumul cel bun este prin pădure.
D — C minte şi drumul corect este cel de lîngă rîu.
E — D minte şi drumul corect este cel de lîngă rîu.

Problema 6

A — Drumul bun este cel prin pădure.
B — Nu, nu este adevărat.
C — Antevorbitorul se înşeală.
D — Doi dintre cei dinainte spun adevărul.
E — Prietenii mei B şi D fie mint împreună, fie spun amîndoi adevărul.
F — Dintre noi toţi şase, exact jumătate spunem adevărul.

Problema 7

A — B sau C mint.
B — C sau D mint.
C — D sau E mint.
D — E sau F mint.
E — F sau G mint.
F — G minte sau drumul cel bun este prin pădure.
G — A minte sau drumul cel bun este pe lîngă rîu.

Problema 8

A — Drumul cel bun este prin pădure.
B — A a minţit dintotdeauna.
C — B are dreptate.
D — Numai unul dintre cei dinainte spune adevărul.
E — A şi D sau mint amîndoi sau spun amîndoi adevărul.
F — A şi D spun adevărul.
G — Pînă acum s-au făcut mai multe afirmaţii false decît adevărate.
H — Dintre noi toţi, mai mulţi sînt mincinoşi decît sinceri.

Rezolvări

Problema 1: Imposibil de dedus deocamdată care este realitatea, de aceea este bine să amînăm rezolvarea acestei „probleme".

Problema 2: Dacă A minte, atunci B spune adevărul, deci drumul cel bun este prin pădure. Dacă A spune adevărul, atunci B minte, deci drumul cel bun nu este prin pădure atunci cînd A minte, ci atunci cînd A spune adevărul. Exact ca acum deci, ceea ce înseamnă că direcţia corectă este de fiecare dată prin pădure.

Problema 3: Dacă B spune adevărul, atunci şi C spune adevărul; C afirmă însă că B minte, contradicţie. Rezultă că B minte, prin urmare şi C minte. Dacă A spune adevărul, atunci fraza spusă de C se adevereşte, contradicţie. În concluzie, şi A minte, deci drumul prin pădure este în realitate cel bun.

Problema 4: Dacă D spune adevărul, atunci şi B spune adevărul. Dacă afirmaţia lui A este adevărată, atunci şi cea spusă de C este adevărată. Contradicţie: C afirmă că există doi mincinoşi. Dacă afirmaţia lui A este falsă, atunci şi el şi C sînt mincinoşi. Din nou contradicţie: fraza lui C este adevărată, pentru că tocmai afirmă că există doi mincinoşi. În concluzie, D minte, deci şi B minte. Negaţia afirmaţiei lui B spune că drumul cel bun nu este cel prin pădure şi că A nu minte. Rezultă că şi C spune adevărul, ceea ce este în concordanţă cu afirmaţia sa. Drumul cel bun este cel de lîngă rîu.

Problema 5: Să începem prin a presupune că A spune adevărul. Din afirmaţia sa rezultă că E minte. În acelaşi timp, obţinem că şi B minte (spune că A minte). Rezultă că C spune adevărul, deci D minte. Însumînd, D minte şi drumul corect este cel de lîngă rîu, exact afirmaţia lui E, care nu este deci falsă, contradicţie. În concluzie, fraza lui A este falsă. Dacă E spune adevărul, deci D minte şi drumul de urmat este cel de lîngă rîu, rezultă că afirmaţia lui B este în întregime adevărată, deci cea a lui C este falsă. Dar tocmai asta spune D: C minte şi drumul corect este cel de lîngă rîu. Contradicţie cu faptul că mai devreme am obţinut că D minte. Şi fraza lui F este deci falsă. Rezultă atunci că afirmaţia lui A este neadevărată în partea a doua a conjuncţiei; drumul corect este cel prin pădure deci. Rezultă că B minte, C spune adevărul, D minte. Drumul de urmat este cel prin pădure.

Problema 6: Dacă C spune adevărul, atunci B minte şi invers, iar dacă B spune adevărul, atunci A minte şi invers. Dacă C spune adevărul, rezultă deci că şi A spune adevărul, deci afirmaţia lui D este adevărată. Invers, dacă C minte, rezultă că şi A minte, deci afirmaţia lui D este falsă. În ambele situaţii, fraza spusă de E este falsă. Avem deci fie patru propoziţii false (A, C, D, E), fie numai două false (B şi E). Fraza spusă de F nu poate fi adevărată în nici unul dintre cazuri. Atunci cînd B şi E sînt false, ea nu poate fi însă nici falsă, pentru că am avea trei propoziţii false. Contradicţie, deci ne aflăm în situaţia cu A, C, D, E (şi F) false. În concluzie, drumul cel bun nu trece prin pădure, ci merge pe malul rîului.

Problema 7: Începem prin a presupune că drumul cel bun este prin pădure. Atunci F spune adevărul. Dacă şi G spune adevărul, rezultă că A minte (altfel afirmaţia lui G este falsă). Din F şi G adevărate rezultă E falsă, ceea ce face ca C şi D să spună adevărul, deci B este falsă. Dacă A minte, rezultă însă că şi B şi C spun adevărul, contradicţie. Dacă G minte, atunci E spune adevărul, deci D minte, ceea ce face ca B şi C să spună adevărul, de unde obţinem că şi afirmaţia spusă de A este falsă. Acest lucru face ca fraza lui G să fie adevărată, din nou contradicţie. Ipoteza că drumul cel bun este cel prin pădure este deci contradictorie. Dacă drumul corect este cel de lîngă rîu, atunci G spune adevărul, deci F minte, ceea ce face ca D şi E să spună adevărul; în continuare, rezultă că C minte şi de aici obţinem că A şi B spun adevărul. Setul de afirmaţii este consistent în acest caz, deci drumul de urmat este cel de lîngă rîu.

Problema 8: Să presupunem că C spune adevărul. Rezultă că şi B spune adevărul, ceea ce face ca afirmaţiile lui A şi D să fie false. Prin urmare, E spune adevărul, iar F minte. Trei afirmaţii s-au dovedit false şi trei adevărate, deci G minte. În acest moment, H nu poate să spună adevărul (am avea în total patru mincinoşi şi patru sinceri), dar nici nu poate să mintă (ar exista, într-adevăr, mai mulţi mincinoşi). Concluzia este că premisa că C spune adevărul trebuie abandonată. Dacă C minte, rezultă că şi B minte, deci A spune adevărul. Fraza lui D se dovedeşte acum adevărată, ceea ce face ca atît E cît şi F să spună adevărul. Din nou G minte (avem patru afirmaţii adevărate înaintea lui). În total, pînă acum avem patru oameni sinceri şi trei mincinoşi, deci şi H este un mincinos. Setul celor opt afirmaţii este consistent, drumul corect este cel prin pădure.

Să recapitulăm: în cazurile 2, 3, 5 şi 8, concluzia a fost că trebuie urmat drumul prin pădure, în cazurile 4, 6 şi 7 eram îndemnaţi să o pornim pe lîngă rîu. Băştinaşul cel sincer ne dezvăluie însă faptul că, punînd la socoteală şi prima convorbire, cea cu un singur localnic, avem mai multe concluzii de un tip decît de celălalt. Dacă în prima problemă A minte, deci drumul cel bun este pe lîngă rîu, atunci avem la fel de multe argumente pentru o direcţie cît şi pentru cealaltă, contradicţie. Trebuie deci ca şi prima problemă să aibă concluzia „prin pădure", deci aceasta este direcţia de urmat (cu „scorul" cinci la trei). Drum bun!

Roald DAHL

CAMERĂ DE ÎNCHIRIAT

BILLY WEAVER călătorise de la Londra cu personalul de după-amiază, schimbînd trenul la Swindon și sosise la Bath seara pe la ora nouă, cînd luna răsărea pe cerul senin și plin de stele deasupra caselor de peste drum de intrarea în gară.

— Scuzați, spusese el, există pe aici un hotel mai ieftin și care să nu fie nici prea departe?

— Încercați la „Clopotul și Dragonul", îi răspunsese hamalul, arătînd în lungul străzii. S-ar putea să vă găzduiască. E cam la un sfert de milă de aici, pe partea cealaltă a străzii.

Billy îi mulțumise și luîndu-și valiza o pornise să străbată sfertul de milă ce-l despărțea de „Clopotul și Dragonul". Nu mai fusese niciodată la Bath. Nu cunoștea pe nimeni acolo. Dar domnul Greenslade de la sediul firmei din Londra îi spusese că era un oraș splendid.

— Găsește-ți o gazdă, îi spusese, și apoi imediat ce te-ai instalat, du-te și ia legătura cu directorul filialei locale!

Billy avea șaptesprezece ani. Era îmbrăcat cu un pardesiu bleumarin nou, o pălărie moale cafenie nouă, un costum cafeniu nou și era bine dispus. Pășea energic pe stradă. Zilele acestea încercase să fie energic în orice făcea. Energia, hotărîse el, este însușirea tipică a tuturor oamenilor care reușesc în afaceri. Toți ștabii de la firmă erau nemaipomenit de energici tot timpul. Erau ceva de speriat.

Pe strada largă pe care mergea nu erau prăvălii, doar cîte un șir de case înalte pe fiecare parte, identice. Aveau verande cu stîlpi și patru sau cinci trepte urcînd la ușile de intrare și era evident că fuseseră cîndva locuințe cu pretenții. Dar acum, cu tot întunericul, se putea vedea că vopseaua de pe lemnăria ușilor și ferestrelor era jupuită și că frumoasele fațade albe erau neîngrijite, pline de crăpături și de pete.

DEODATĂ, într-o fereastră luminată strălucitor de un felinar de pe stradă aflat la nici șase yarzi distanță de ea, Billy observă un anunț bătut la mașină rezemat de geamul unuia din ochiurile de sus. Scria „CAZARE ȘI MICUL DEJUN". Era și un vas cu plante care semănau cu niște sălcii, înalt și frumos, așezat chiar sub anunț.

Se opri din mers. Se apropie puțin. De o parte și de cealaltă a ferestrei atîrnau draperii verzi dintr-un material catifelat. Plantele arătau minunat alături. Se apropie și privi cu atenție prin geam iar primul lucru care-l văzu a fost un foc care ardea în vatra căminului. Pe covorul din fața focului era făcut covrig un șoricar drăgălaș, adormit cu botul vîrît în blăniță. Camera însăși, atît cît putea vedea în semiîntuneric, era plăcut mobilată. Era și un pian cu coadă scurtă, și o canapea mare, și mai multe fotolii pîntecoase; într-un colț observă un papagal mare într-o colivie. Animalele sînt de obicei un semn bun într-un loc ca acesta, își spuse Billy și în general i se păru că ar fi o casă destul de potrivită pentru a locui în ea. Fără îndoială ar fi mai confortabilă decît „Clopotul și Dragonul".

Pe de altă parte, un hotel ar fi mai convenabil decît o casă de închiriat, seara ar mai fi berea, trasul la țintă cu săgeți, tot felul de lume cu care să stai de vorbă și probabil că ar fi și mai ieftin. Stătuse odată, mai de mult, cîteva nopți într-un hotel și îi plăcuse. Nu stătuse niciodată în camere de închiriat și, ca să fie sincer, îi era puțin teamă de ele. Însăși denumirea lor evoca imagini cu varză fără gust, proprietărese lacome și un miros puternic de pește afumat în salon.

După ce ezită astfel în frig două-trei minute, Billy hotărî să-și continue drumul și să arunce o privire la „Clopotul și Dragonul" înainte de a se decide. Se întoarse să plece.

Și acum i se întîmplă ceva straniu. Era pe punctul de a se întoarce și a se îndepărta de fereastră cînd, brusc, privirea i-a fost atrasă și reținută în modul cel mai ciudat de micul anunț care se afla acolo. CAZARE ȘI MICUL DEJUN, scria. CAZARE ȘI MICUL DEJUN, CAZARE ȘI MICUL DEJUN, CAZARE ȘI MICUL DEJUN. Fiecare cuvînt era ca un ochi mare și negru care-l privea prin geam, îl țintuia, constrîngîndu-l, silindu-l să rămînă pe loc și să nu se îndepărteze de acea casă, iar următorul lucru de care își dădu seama a fost că pleca din dreptul ferestrei spre ușa de intrare, urcînd cele cîteva trepte și întinzînd mîna spre sonerie.

APĂSĂ pe butonul soneriei. Departe, într-o cameră din fund, o auzi sunînd și atunci, brusc

- trebuie să fi fost brusc pentru că nici nu avuse timp să ia degetul de pe buton — ușa se deschise și în prag apăru o femeie.

În mod normal, cînd suni la sonerie ai cel puțin o jumătate de minut de așteptat înainte ca ușa să se deschidă. Dar doamna aceasta a fost ca o cutiuță cu surpriză. A apăsat pe sonerie și ea a și răsărit! Asta l-a făcut să tresară.

Avea vreo patruzeci și cinci sau cincizeci de ani și cînd îl văzu îi adresă un surîs cald de bun venit.

— Intră, te rog, îi zise amabil.

Se dădu la o parte, ținînd ușa larg deschisă și Billy se trezi pășind automat în casă. Obligația sau, mai precis, dorința de a o urma în această casă era extrem de puternică.

— Am văzut anunțul din fereastră, spuse el rămînînd pe loc.

— Da, știu.

— Căutam o cameră.

— Totul este pregătit pentru dumneata, dragul meu, spuse ea. Avea o figură rotundă și trandafirie și ochi albaștri, foarte blînzi.

— Mergeam către „Clopotul și Dragonul", spuse Billy. Dar anunțul din fereastra dumneavoastră mi-a sărit în ochi.

— Dragul meu, de ce nu intri înăuntru la căldură?

— Cît costă?

— Cinci șilingi și șase penny pe noapte, inclusiv micul dejun.

Era fantastic de ieftin. Era mai puțin de jumătate față de cît era el dispus să plătească.

— Dacă e prea mult, adăugă ea, aș putea face o mică reducere. Dorești un ou la micul dejun? Ouăle sînt scumpe în perioada asta. Fără ou ar fi cu șase penny mai puțin.

— E bine cu cinci șilingi și șase penny, răspunse el, mi-ar place foarte mult să stau aici.

— Am știut că vei fi de acord. Intră.

PĂREA grozav de drăguță. Arăta exact ca mama celui mai bun prieten dintre colegii de școală. Billy își scoase pălăria și trecu pragul.

— Pune-o aici, spuse ea, și dă-mi mie pardesiul.

Nu mai erau alte pălării sau haine în hol. Nu erau nici umbrele, nici bastoane — nimic.

— Toată asta este pentru noi, spuse ea, zîmbindu-i peste umăr în timp ce-l conducea în sus pe scări. Știi, nu am prea des plăcerea să primesc un vizitator în cuibușorul meu.

Domnișoara bătrînă e ușor țicnită, își zise Billy. Dar la cinci șilingi și șase penny pe noapte, cui i-ar mai păsa de asta?

— Aș fi crezut că sînteți de-a dreptul inundată de cereri, spuse el politicos.

— Oh, sînt, dragul meu, sînt, sigur că sînt. Dar necazul este că eu am tendința să fiu un piculeț cam mofturoasă, dacă înțelegi cum vine asta.

— Desigur.

— Dar sînt întotdeauna pregătită. Totul este pregătit zi și noapte în această casă pentru cazul în care un tînăr domn va apare. Și este o plăcere,

DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

dragul meu, o mare plăcere, să deschid ușa din cînd în cînd și să văd pe cineva stînd exact acolo unde trebuie.

Era la jumătatea scării și făcu o pauză ținînd o mînă pe balustradă, întorcînd capul și zîmbindu-i cu buze palide.

— Așa, ca dumneata, adăugă ea și ochii ei albaștri parcurgeau încet, de sus în jos, trupul lui Billy, spre picioare, și apoi din nou în sus.

Pe palierul primului etaj ea îi spuse:

— Acesta este etajul meu.

Urcară pînă la al doilea palier.

— Și acesta este în întregime al dumitale.

Îl conduse într-un dormitor mic, dar încîntător și aprinse lumina cînd intră.

— Soarele de dimineață bate drept în fereastră, domnule Perkins. Domnul Perkins este numele, nu-i așa?

— Nu, spuse el, este Weaver.

— Domnul Weaver. Ce drăguț. Am pus o sticlă cu apă între cearceafuri ca să le încălzească. Este așa de confortabil să ai o sticlă cu apă fierbinte într-un pat străin cu cearceafuri curate, nu-i așa? Și poți aprinde gazul în sobă oricînd simți că îți este frig.

— Vă mulțumesc, spuse Billy, vă mulțumesc foarte mult.

Observase că de pe pat fusese luată cuvertura și că lenjeria fusese desfăcută într-o parte cu

grijă, totul pregătit pentru cineva care vrea să se culce.

— Mă bucur mult că ai apărut, zise ea, privindu-l în faţă cu seriozitate. Începusem să fiu îngrijorată.

— Totul e în ordine, răspunse Billy degajat, nu trebuie să vă faceţi griji din cauza mea. Îşi puse valiza pe scaun şi se apucă să o deschidă.

— Cum stăm cu cina, dragul meu? Ai reuşit să găseşti ceva de mîncare înainte să vii aici?

— Mulţumesc, nu mi-e foame deloc, cred că o să mă culc cît de curînd posibil deoarece mîine trebuie să mă scol devreme ca să iau legătura cu biroul firmei.

— Atunci, foarte bine. Am să te las acum să despachetezi bagajul. Dar, înainte să te culci, ai să ai amabilitatea să intri în salonul de la parter şi să te înscrii în registru? Toată lumea trebuie să facă aşa pentru că aceasta este legea în ţinutul nostru. Îi făcu un semn uşor cu mîna şi ieşi repede din cameră închizînd uşa.

FAPTUL că gazda sa părea să aibă o doagă uşor sărită nu-l îngrijora pe Billy de fel. Mai ales că era nu numai inofensivă — nu încăpea nici o îndoială în acest sens — dar era în mod evident şi un suflet blînd şi generos. Îşi închipui că probabil îşi pierduse un fiu în război, sau ceva asemănător, şi nu şi-a mai revenit niciodată.

Aşadar, cîteva minute mai tîrziu, după ce-şi despachetase valiza şi se spălase pe mîini, coborî pe scări la parter şi intră în salon. Gazda sa nu era acolo, dar focul dogorea în vatră şi micul şoricar dormea în continuare în faţa căminului. Camera era minunat de caldă şi plăcută. Sînt un tip norocos, gîndi el frecîndu-şi mîinile. E destul de bine.

Găsi registrul deschis pe pian, aşa că îşi scoase stiloul şi îşi scrise numele şi adresa. Nu mai erau decît două persoane înscrise alături de el pe pagină şi aşa cum face toată lumea cu registrele, începu să-l citească. Unul era un oarecare Christopher Mulholland din Cardiff. Celălalt era Gregory W. Temple din Bristol.

E caraghios, gîndi el deodată. Christopher Mulholland. Parcă suna un clopoţel.

Dar unde dumnezeu a mai auzit el acest nume destul de neobişnuit?

Era cumva un coleg de şcoală? Nu. Era cumva unul dintre numeroasele flirturi ale surorii sale sau un prieten al tatălui său? Nu, nu era nimic din toate acestea. Îşi aruncă din nou privirea în registru.

Christopher Mulholland, strada Catedralei 231, Cardiff.

Gregory W. Temple, calea Sicomorului 27, Bristol.

La drept vorbind, abia acum se gîndi la asta, nu era deloc sigur că al doilea nume nu îi suna cel puţin la fel de familiar ca şi primul.

— Gregory Temple? spuse cu voce tare, căutînd în memorie. Christopher Mulholland?...

— Nişte băieţi atît de încîntători, răspunse o voce din spatele său şi, cînd se întoarse, o văzu pe gazda sa navigînd prin cameră şi purtînd în mîini o tavă mare de argint cu ceşti de ceai. O ţinea destul de în faţă şi cam sus ca şi cum tava ar fi fost frîul unui cal nărăvaş.

— Îmi par cumva cunoscute, spuse el.

— Oare? Ce interesant!

— Sînt aproape sigur că am mai auzit aceste nume undeva. Nu-i ciudat? Poate din ziare. Nu erau celebri în nici un fel, nu-i aşa? Vreau să zic jucători de crichet sau de fotbal celebri sau ceva de felul acesta.

— Celebri, spuse ea, aşezînd tava cu ceaiul pe măsuţa joasă din faţa canapelei. Ah, nu, nu cred să fi fost celebri. Dar amîndoi erau extraordinar de frumoşi, pot să te asigur de asta. Erau înalţi, tineri şi frumoşi, dragul meu, exact ca dumneata.

Încă o dată, Billy privi în registru.

— Ia te uită, spuse el observînd datele. Aceastā ultimă înregistrare este veche de mai bine de doi ani.

— Oare?

— Desigur. Şi cea a lui Christopher Mulholland este făcută cam cu un an înainte — acum mai bine de trei ani.

— Vai de mine, spuse ea clătinînd din cap şi suspinînd delicat. Nu m-aş fi gîndit la aşa ceva. Cum merge timpul îndepărtîndu-se de noi toţi, nu-i aşa, domnule Wilkins?

— Weaver, spuse Billy W-e-a-v-e-r.

— Oh, desigur, exclamă ea, aşezîndu-se pe canapea. Ce urît din partea mea. Îmi cer scuze. Îmi intră pe-o ureche şi-mi iese pe cealaltă, asta sînt eu, domnule Weaver.

— Ştiţi ceva? spuse Billy. Ceva care este într-adevăr extraordinar în legătură cu toate acestea?

— Nu, dragul meu, nu ştiu.

— Vedeţi, amîndouă aceste nume, Mulholland şi Temple... nu numai că mi se pare că mi-l amintesc pe fiecare din ele separat, ca să zic aşa, dar, într-un fel sau altul, într-un mod destul de special, amîndouă par să fie cumva aflate în legătură. Ca şi cum ar fi amîndouă celebre pentru ceva de acelaşi fel, dacă înţelegeţi ce vreau să spun, ca... aşa... ca Dempsey şi Tunney, de exemplu, sau Churchill şi Roosevelt.

— Ce amuzant, zise ea. Dar acum vino, dragul meu, şi aşează-te lîngă mine pe canapea ca să-ţi dau o ceaşcă de ceai şi nişte turtă dulce înainte de a te duce la culcare.

— Chiar că n-ar trebui să vă deranjaţi, spuse Billy. Nu-i nevoie să faceţi nimic din toate acestea.

Stătea lîngă pian, privind-o cum se agită cu farfurioarele şi ceştile. Observă că are mîini mici, albe şi iuţi, cu unghiile roşii.

— Sînt absolut sigur că în ziare le-am văzut, spuse Billy. O să-mi amintesc imediat. Sînt sigur că o să-mi amintesc.

Ceva care şovăie în preajma limitelor memoriei cuiva creează o situaţie de-a dreptul paralizantă. Nu-i plăcea deloc să se dea bătut.

— Staţi o clipă, zise el, staţi doar o clipă. Mulholland... Christopher Mulholland.. numele acesta nu era al unui elev din Eton care în timp ce făcea o excursie pe jos prin ţinuturile de vest, brusc.....

— Cu lapte? întrebă ea. Şi cu zahăr?

— Da, mulţumesc. Brusc....

— Elev la Eton? zise ea. Nu, dragă, nu poate fi așa deoarece domnul Mulholland al meu cu siguranță nu era elev la Eton cînd a venit la mine. Era student la Cambridge. Acum vino aici, șezi lîngă mine și încălzește-te lîngă focul acesta plăcut. Poftim! Ceaiul dumitale te așteaptă.

Lovi ușor cu palma locul liber de lîngă ea pe canapea privind către Billy și așteptîndu-l să se așeze.

El traversă încet camera și se așeză pe marginea canapelei. Ea puse ceașca de ceai în fața lui pe măsuță:

— În sfîrșit, zise, nu-i așa că e plăcut?

BILLY începu să-și soarbă ceaiul. La fel și ea. Timp de vreo jumătate de minut nici unul din ei nu scoase o vorbă. Dar Billy simțea că ea îl privește. Era pe jumătate întoarsă spre el și îi putea simți pe obraz privirea care-l fixa peste marginea ceștii de ceai. Din cînd în cînd recepționa o adiere cu un miros specific care părea să emane chiar de la persoana de lîngă el. Nu era cîtuși de puțin neplăcută și îi amintea — mă rog, nu era prea sigur ce îi amintea. Miez de nucă murat? Pielărie nouă? Sau poate așa miroase pe coridoarele din spitale?

— Domnul Mulholland era remarcabil în privința ceaiului, zise ea într-un tîrziu. N-am văzut în viața mea pe cineva care să bea atît de mult ceai ca dragul, scumpul domn Mulholland.

— Presupun că a plecat destul de recent, spuse Billy.

Cele două nume încă îi frămîntau mintea. Acum era sigur că le văzuse în ziare — în titluri.

— Să fi plecat? zise ea ridicînd din sprîncene. Dar, dragul meu, n-a plecat deloc. Este încă aici. Și domnul Temple este aici. Sînt la etajul trei amîndoi.

Billy puse cu grijă pe masă ceașca și își privi gazda cu ochi mari. Ea îi întoarse o privire zîmbitoare, întinse mîna albă și îl bătu mîngîietor pe genunchi.

— Cîți ani ai, dragul meu?

— Șaptesprezece.

— Șaptesprezece! exclamă ea. Vai, dar este vîrsta cea mai potrivită! Domnul Mulholland avea tot șaptesprezece. Dar cred că era un pic mai mărunt decît dumneata, de fapt sînt sigură că era mai mărunt și dinții săi nu erau chiar așa de albi. Să știi că dumneata ai cei mai frumoși dinți, domnule Weaver!

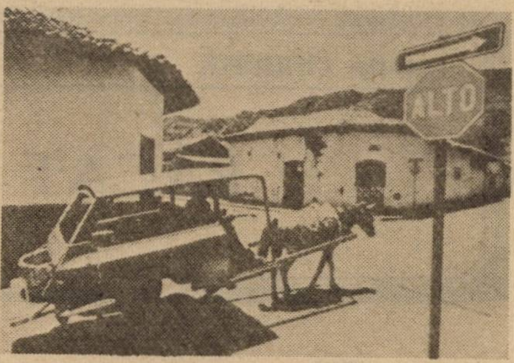
— Nu sînt chiar atît de buni cum par, zise Billy. Au o mulțime de plombe înspre interior.

— Domnul Temple era, desigur, puțin mai în vîrstă, continuă ignorînd comentariul lui. Avea de fapt douăzeci și opt de ani. Dar n-aș fi zis asta niciodată dacă nu mi-ar fi spus-o el însuși, niciodată n-aș fi zis. Corpul lui nu avea nici un cusur.

— Ce nu avea? zise Billy.

— Pielea era exact ca a unui bebeluș.

SE făcu o pauză. Billy își luă ceașca și mai bău o înghițitură de ceai, apoi o puse din nou cu grijă pe farfurioară. Așteptă ca ea să mai spună ceva, dar femeia părea să fi căzut din nou într-una din tăcerile sale. El privea drept

DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

înainte spre colțul îndepărtat al camerei, mușcîndu-și buza de jos.

— Papagalul, zise el în cele din urmă. Știți, m-a indus complet în eroare cînd l-am văzut prima dată din stradă pe fereastră. Aș fi putut jura că este viu.

— Vai, nu mai este.

— A fost lucrat într-un mod teribil de inteligent. Cine l-a făcut?

— Eu.

— Dumneavoastră?

— Desigur, zise ea. Nu l-ai cunoscut și pe micul meu Basil? Făcu semn cu capul către șoricarul făcut covrig atît de confortabil lîngă foc. Billy îl privi. Și deodată își dădu seama că acest animal fusese tot timpul la fel de liniștit și de nemișcat ca și papagalul. Întinse o mînă și-l mîngîie ușor pe spate. Spatele era tare și rece, iar cînd dădu părul la o parte cu degetele, văzu dedesubt pielea gri-cenușie, uscată și conservată perfect.

— Doamne, zise el, este de-a dreptul fascinant. Se întoarse și privi cu admirație spre femeia mărunțică așezată alături de el pe canapea.

— Trebuie să fie îngrozitor de greu să faci așa ceva.

— Cîtuși de puțin, zise ea. Împăiez singură toate micile mele animale dragi după ce-și încheie viața. Mai dorești o ceașcă de ceai?

— Nu, mulțumesc, zise Billy. Ceaiul avea un vag gust de migdale amare, dar lui nu-i păsa prea tare de asta.

— Te-ai înscris în registru, nu-i așa?

— Da, desigur.

— Foarte bine. Pentru că, mai tîrziu, dacă se întîmplă să uit cum te-a chemat, pot să cobor oricînd și să mă uit în registru. Fac asta aproape în fiecare zi cu domnul Mulholland și domnul... domnul....

— Temple, zise Billy, Gregory Temple. Scuzați-mă că vă întreb, dar n-ați mai avut nici un alt chiriaș în afară de cei doi în ultimii doi sau trei ani?

Ținînd ceașca în sus cu o mînă și înclinînd ușor capul spre dreapta, ea îl privi cu coada ochiului și îi zîmbi din nou blînd.

— Nu, dragul meu, zise. Doar dumneata.

În românește de Valentin MĂNOIU

Agatha CHRISTIE

PĂCAT DUBLU

AM DAT o raită pe la prietenul meu Poirot şi l-am găsit într-o stare de jalnică extenuare. Devenise într-atît de faimos, încît orice femeie bogată care îşi rătăcea vreo brăţară sau căţeluşul preferat se grăbea să-i ceară ajutor marelui Hercule Poirot. Micul şi îndesatul meu amic era un amestec ciudat de cumpătare flamandă şi fervoare artistică. Accepta multe cazuri care nu îl interesau pur şi simplu pentru că primul lui instinct prevala întotdeauna.

De asemenea prelua cazuri care nu îi ofereau nici un profit tocmai pentru că se nimerise să-l intereseze în mod special. Rezultatul la care ajunsese era, după cum spuneam, o stare de jalnică extenuare. Acelaşi lucru mi l-a mărturisit şi el, aşa că nu mi-a fost deloc greu să-l conving să petrecem o vacanţă de o săptămînă la cunoscuta staţiune Ebermouth, de pe coasta de sud.

DEJA trecuseră patru zile extrem de agreabile cînd Poirot a venit la mine ţinînd în mînă o scrisoare deschisă.

— Mon ami, îţi mai aminteşti de prietenul meu Joseph Aarons, impresarul?

După o clipă de gîndire am încuviinţat. Poirot are o grămadă de prieteni a căror provenienţă socială diferă ca de la cer la pămînt. Amicii lui sînt fie măturători de stradă, fie lorzi din înalta societate.

— Eh bien, Hastings, Joseph Aarons se află la Charlock Bay. Nu se simte deloc bine şi, în plus, îl mai supără şi o afacere destul de neînsemnată. Mă roagă să-i fac o vizită. Mon ami, cred că e cazul să răspund invitaţiei. Dragul de Joseph e un prieten atît de devotat şi a făcut atîtea ca să mă ajute în trecut.

— Bineînţeles, dacă zici tu, am răspuns. Bănuiesc că Charlock Bay e un loc drăguţ şi întîmplarea face că nu am mai fost acolo niciodată.

— Atunci vom îmbina utilul cu plăcutul, spuse Poirot. Eşti atît de amabil să te interesezi de mersul trenurilor?

— Probabil că va trebui să schimbăm trenul de vreo două-trei ori, i-am spus cu o strîmbătură. Ştii cum sînt liniile astea care traversează ţara. Uneori abia dacă îţi ajunge o zi ca să parcurgi distanţa dintre Devonul de Sud şi Devonul de Nord.

CU toate acestea, făcînd investigaţiile de rigoare, am aflat (nu fără surprindere) că drumul nu necesita mai mult de o schimbare de tren la Exter şi că, în general, trenurile circulau la orele anunţate. Tocmai mă grăbeam spre Poirot să-i dau vestea cînd, trecînd pe lîngă oficiul de voiaj cu autocarele, am putut citi următorul anunţ:

„Mîine. Excursie de o zi la Charlock Bay. Plecarea la ora 8:30 cu un itinerar care trece prin cele mai pitoreşti locuri din Devon."

Am întrebat cîteva persoane şi m-am întors la hotel entuziasmat. Din nefericire mi-a fost tare greu să-l fac pe Poirot să-mi împărtăşească părerea:

— Mon ami, de unde atîta pasiune pentru autocar? Vezi tu, trenul e ceva sigur. Nu explodează cauciucurile; nu au loc accidente. Şi, în plus, nu te simţi incomodat de prea mult aer. Ferestrele pot fi închise şi nu intră deloc praf înăuntru.

I-am sugerat într-un mod cît se poate de delicat că pe mine mă atrăgea tocmai avantajul aerului curat.

— Şi dacă plouă? Clima voastră britanică e atît de instabilă!

— Ne înarmăm cu glugi şi aşa mai departe. Iar dacă plouă cu găleata, excursia nu va mai avea loc, dat fiind că autocarul are caroseria deschisă.

— Ah! făcu Poirot. Atunci să sperăm că totuşi va ploua.

— Ei, dacă ăsta e ultimul tău cuvînt...

— Vai, nu, mon ami. Văd că ţi-a intrat în cap să mergi neapărat în excursie. Din fericire am la mine paltonul cel gros şi două fulare. Oftă. Dar vom avea destul timp la Charlock Bay?

— Se pare că va trebui să petrecem şi noaptea acolo. Turul excursiei trece prin Dartmoor. Masa de prînz o luăm la Monkhampton. La Charlock Bay ajungem pe la patru şi autocarul porneşte înapoi la ora cinci şi ajunge aici la zece seara.

— Aşa deci! spuse Poirot. Şi cînd te gîndeşti că mai sînt unii care fac treaba asta de plăcere. Bineînţeles că ne va costa mai puţin, pentru că nu mai facem şi drumul înapoi, nu?

— Nu cred că e posibil așa ceva.

— Bine, dar trebuie să insiști.

— Ei hai, Poirot, nu fi meschin! Știi doar că ești plin de bani.

— Mon ami, nu e vorba de meschinărie. Eu mă refer la simțul afacerii. Să fi fost chiar milionar și tot n-aș fi plătit mai mult decît e drept și just.

DUPĂ cum prevăzusem, Poirot nu a avut nici o șansă. Domnul care elibera tichete la biroul de voiaj era calm și indiferent, dar ferm pe poziție. Ideea lui era că trebuia să ne întoarcem cu același autocar. Mai mult, insinuă faptul că ar fi trebuit să plătim ceva în plus pentru privilegiul de a părăsi autocarul la Charlock Bay.

Învins, Poirot plăti suma cerută și părăsi biroul.

— Englezii ăștia nu au simțul banului, bombăni el. Hastings, n-ai observat un tînăr care a plătit tot biletul, deși a menționat că vrea să coboare la Monkhampton?

— Nu cred. Că veni vorba...

— Da, știu, o priveai pe tînăra domnișoară care a cumpărat locul cinci, chiar lîngă noi. Da, mon ami, te-am văzut. Acesta a și fost motivul pentru care, cînd eram pe punctul de a lua locurile treisprezece și paisprezece — care sînt în centru și parcă ceva mai apărate, mă rog, cît pot fi ele de apărate — te-ai băgat în față cu grosolănie și ai spus că locurile trei și patru sînt mai bune.

— Ei și tu, Poirot! am zis simțind că-mi iau foc obrajii.

— Păr roșcat, mereu părul ăsta roșcat!

— Cel puțin ea merita mai multă atenție decît orice tînăr ciudat.

— Asta depinde de punctul de vedere al fiecăruia. Mie mi s-a părut interesant tînărul.

Ceva anume din tonul lui Poirot m-a făcut să mă uit imediat și eu la el.

— De ce? Ce vrei să spui?

— Oh! Stai puțin! Să spunem că m-a interesat pentru că dorea să-și lase mustață, însă rezultatul era deplorabil. Poirot își mîngîie cu tandrețe propria mustață, de-a dreptul magnifică. Este o adevărată artă, murmură el, să știi cum să-ți lași mustața să crească! Am toată simpatia pentru cei care vor să aibă mustață.

Nu știi niciodată cînd Poirot vorbește serios și cînd glumește pe socoteala cuiva. Am socotit că e mai cuminte să tac.

A DOUA ZI a debutat cu un soare strălucitor. O zi cu adevărat splendidă! Cu toate acestea, Poirot nu a vrut să-și asume nici un risc. Și-a luat o haină de lînă, un palton greoi și două fulare și toate astea peste cel mai gros costum de haine. În plus, a înghițit înaintea plecării și două tablete *Antigrippe* și și-a mai vîrît încă o doză în buzunar.

Ne-am luat doar două valijoare cu noi. Domnișoara drăguță pe care o remarcasem în ziua precedentă avea și ea o valijoară, la fel și tînărul care, am tras eu concluzia asta, constituia obiectul simpatiei lui Poirot. În rest, nimeni nu avea bagaje. Cele patru valize au fost puse de șofer cu

Agatha Christie

grijă în portbagaj și apoi toți ne-am luat locurile în primire.

Din malițiozitate, mi-am zis eu atunci, Poirot m-a plasat pe mine pe locul din afară, căci „eu aveam mania aerului curat“, iar el se instală chiar lîngă frumoasa noastră vecină. Dar în curînd își repară greșeala. Cel care ocupa locul șase era un tip foarte gălăgios și glumeț, astfel încît Poirot o întrebă pe față, pe un ton scăzut, dacă nu dorea să facă schimb de locuri. Ea încuviință plină de recunoștință și, după ce se produse schimbarea, intră în vorbă cu noi și curînd toți trei discutam plini de jovialitate.

Evident foarte tînără, cred că nu avea mai mult de nouăsprezece ani, fata era ingenuă ca un copil. Nu a trecut mult și ne-a destăinuit motivul călătoriei. După toate aparențele făcea o călătorie de afaceri pentru mătușa ei care era proprietara unui foarte interesant magazin de antichități din Ebermouth.

Cînd îi murise tatăl, mătușa nu se alesese cu prea mult, așa încît se hotărîse să folosească bruma de capital și mulțimea de lucruri frumoase lăsate moștenire pentru a se lansa în afaceri. Avusese deja succes și devenise chiar celebră. Fata, Mary Durrant, venise să locuiască împreună cu mătușa sa și eventual să învețe „meșteșugul“ comerțului cu antichități. În orice caz, era extrem de entuziasmată — slujba aceasta era net preferabilă uneia de guvernantă sau de însoțitoare de bătrîni.

Poirot dădea din cap interesat și aprobator.

— Mademoiselle cu siguranță va avea succes, spuse el galant. Dar aș dori să-i dau un sfat mic. Mademoiselle, să nu vă încredeți în oricine! Peste tot în lume mișună golani și vagabonzi, poate chiar aici, alături de noi în autocar. Trebuie să fii în permanență cu ochii în patru, suspicios!

Ea rămase cu gura căscată, iar Poirot dădu din cap ca un bătrîn înțelept.

— Așa este cum vă spun. Cine știe? Poate

chiar eu, care vă vorbesc, sînt un răufăcător de cea mai joasă speță.

Și clipi mai des ca oricînd sub privirile ei stupefiate.

NE-AM OPRIT la Monkhampton ca să luăm prînzul și, după ce schimbă cîteva vorbe cu ospătarul, Poirot reuși să ne aranjeze o măsuță de trei persoane lîngă geam. Afară, într-o curte mare, erau parcate cam vreo douăzeci de autocare cu caroseria deschisă care veniseră din toată țara. Restaurantul hotelului era înțesat și gălăgia era apreciabilă.

— Uneori parcă ți se acrește de prea multă vacanță, am spus eu cu o grimasă.

Mary Durrant a fost de aceeași părere.

— Ebermouth a devenit atît de răsfățat în sezonul estival! Mătușa mea spune că înainte era altfel. Acum abia dacă te poți strecura pe trotuar de atîta lume.

— Dar acest lucru nu împiedică afacerile să prospere, mademoiselle!

— Nu și în cazul nostru. Noi vindem doar lucruri rare, valoroase. Nu ne înjosim noi cu kitchuri. Mătușa mea are clienți răspîndiți prin toată Anglia. Dacă îi cer o anume masă ori un scaun „stil“ sau un porțelan deosebit, îi scriu și, mai devreme sau mai tîrziu, ea le face rost de obiectul dorit. Exact asta s-a întîmplat și acum.

Întrucît ne-am arătat interesați, s-a apucat să ne explice. Un anume domn J. Baker Wood din America era un mare cunoscător și colecționar de miniaturi. Recent, un set foarte valoros de miniaturi apăruse pe piață, iar domnișoara Elizabeth Penn, mătușa lui Mary, îl achiziționase. Apoi îi scrisese domnului Wood, descriindu-i miniaturile și cerînd un anume preț. El îi răspunsese pe loc, spunînd că este pregătit să cumpere setul dacă miniaturile erau cele descrise, și o rugă să trimită pe cineva cu ele ca să le poată vedea la reședința lui, adică la Charlock Bay. În consecință, domnișoara Durrant fusese expediată ca reprezentant direct al mătușii ei.

— Mă rog, sînt niște lucrușoare adorabile, nu zic nu, spuse ea. Dar nu îmi imaginez că cineva ar putea arunca atîția bani pe ele. Cinci sute de lire! Gîndiți-vă! Sînt făcute de Cosway. Parcă e Cosway, nu? Mereu mă încurc în chestiile astea.

Poirot zîmbi.

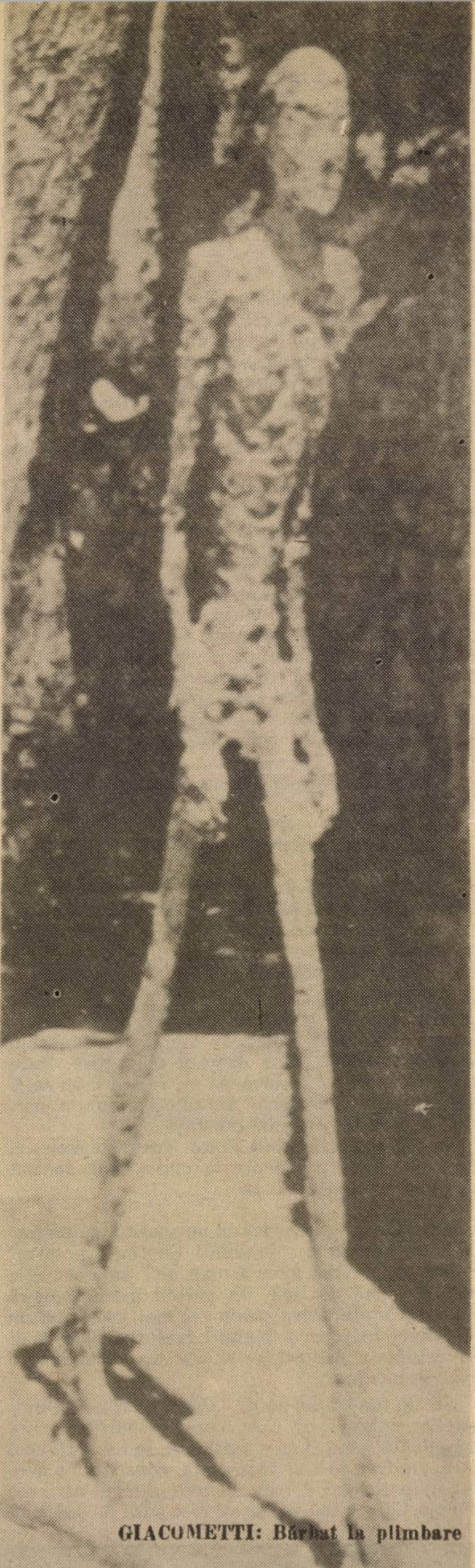
— Nu prea vă pricepeți, mademoiselle, eh?

— Nu am nici o pregătire, spuse Mary îndurerată. În familia mea nu a avut cine să ne învețe despre lucrurile astea vechi. Și sînt atîtea de învățat.

Oftă. Apoi, deodată, ochii i se măriră plini de surpriză. Era așezată cu fața la geam, iar acum se uita afară în curte. Aruncînd o vorbă în fugă, se ridică de la locul ei și se repezi pe ușă. Peste cîteva clipe se întoarse abia respirînd și-și ceru scuze.

— Iertați-mă că am ieșit așa în fugă! Dar am avut impresia că cineva mi-a luat valiza din autobuz. Am zburat după el, dar s-a dovedit că era valiza lui. E aproape identică cu a mea. M-am simțit atît de ridicolă. E ca și cînd l-aș fi acuzat de furt.

La acest gînd o pufni rîsul.

GIACOMETTI: Bărbat la plimbare

Poirot însă nu rîse.

— Ce fel de om era, mademoiselle? Descrieţi-mi-l, vă rog.

— Avea un costum maro. Un tînăr subţirel cu o mustaţă abia perceptibilă.

— Aha! făcu Poirot. Prietenul nostru de ieri, Hastings. Îl cunoaşteţi pe acest om, medemoiselle? L-aţi văzut mai înainte?

— Nu, niciodată. De ce?

— Nimic. Ciudat... Asta e tot.

Deveni din nou tăcut şi nu mai interveni în conversaţia noastră decît atunci cînd Mary Durrant spuse ceva care îi atrase atenţia.

— Ce spuneaţi, mademoiselle?

— Spuneam că la întoarcere mă voi păzi de „răufăcători“, cum le spuneţi dumneavoastră. Presupun că domnul Wood plăteşte totdeauna în bani gheaţă. Cu cinci sute de lire la mine am toate şansele să intru în atenţia vreunui răufăcător.

Rîse, dar Poirot din nou nu răspunse. În schimb, o întrebă la ce hotel îşi propusese să stea în Charlock Bay.

— Hotelul „Ancora“. E mic şi ieftin, dar foarte bun.

— Aşa deci! spuse Poirot. Hotelul „Ancora“. Exact unde şi-a pus în gînd şi Hastings să stăm. Foarte ciudat!

Îmi făcu cu ochiul.

— Staţi mult la Charlock Bay? întrebă Mary.

— Doar o noapte. Am nişte afaceri acolo. Probabil că nu ghiciţi, mademoiselle, care este profesiunea mea, eh?

Am urmărit-o pe Mary cum trecea în revistă cîteva posibilităţi, numai pentru a le respinge — dintr-un sentiment de prudenţă, presupun. În cele din urmă se hazardă să sugereze că Poirot era scamator. La care el se arătă nespus de amuzat.

— Ah! Ce mai idee! Credeţi că scot iepuri din joben? Nu, mademoiselle. Eu sînt exact opusul unui scamator. Scamatorul face obiectele să dispară. Eu fac să reapară obiectele care au dispărut. Se înclină într-o poziţie cît se poate de dramatică, spre a imprima cuvintelor un efect mai convingător. E un secret, mademoiselle, dar dumneavoastră vi-l spun: sînt detectiv!

Se lăsă pe speteaza scaunului, satisfăcut de efectul spuselor lui. Mary Durrant se holba la el ca vrăjită. Dar orice conversaţie ulterioară a fost împiedicată de claxoanele de afară, care anunţau că monştrii motorizaţi erau gata de plecare.

ÎN vreme ce ieşeam împreună cu Poirot, am făcut oarecari comentarii pe seama farmecului comesenei noastre. Poirot a fost de aceeaşi părere.

— Într-adevăr, e fermecătoare. Dar şi cam prostuţă, nu?

— Prostuţă?

— Ei, hai, nu face pe ultragiatul! O fată poate fi frumoasă şi cu părul roşu şi totuşi să rămînă o proastă. Ce poate fi mai prostesc decît să te destăinui unor străini, aşa cum a făcut ea.

— Păi, şi-o fi dat seama că sîntem de treabă.

— Ceea ce-mi spui acum, mon ami, e o imbecilitate. Oricine îşi cunoaşte meseria sigur că pare „de treabă“. Micuţa spunea că va avea mai multă grijă cînd se va vedea cu cele cinci sute de lire în poşetă. Dar ea are deja cu ea cele cinci sute.

— În miniaturi.

— Exact. În miniaturi. Şi nu e prea mare diferenţă între una şi alta, mon ami.

— Dar nu ştie nimeni de ele în afară de noi.

— Şi ospătarul, şi cei de la masa de alături. Şi, nu încape îndoială, cîteva persoane din Ebermouth. Mademoiselle Durrant este încîntătoare, dar, dacă aş fi eu în locul lui mademoiselle Elizabeth Penn, în primul rînd i-aş da asistentei mele o lecţie de bun simţ. Făcu o pauză, apoi reluă pe alt ton: Ştii ceva, mon ami? Ar fi cel mai uşor lucru din lume să iei o valiză din acele autobuze cu capota deschisă în timp ce noi stăm la masă.

— E, hai, Poirot, ce dracu! Nu se poate să nu vadă cineva!

— Şi, mă rog, ce să vadă? Pe cineva care îşi ia propria valiză. Treaba poate fi făcută în văzul lumii, fără ca nimănui să nu-i treacă prin cap să intervină.

— Vrei să spui... adică vrei să insinuezi că... Dar tînărul acela în costum maro... nu era valiza lui?

Poirot se încruntă.

— Aşa se pare. Oricum, mi se pare curios că nu a făcut-o mai înainte, cînd s-a oprit autocarul. Ai observat că nici nu a mîncat aici?

— Dacă domnişoara Durrant nu ar fi stat cu faţa la geam nu l-ar fi văzut, am rostit eu rar.

— Şi de vreme ce era propria lui valiză, tot nu a contat, zise Poirot. Aşa că să nu ne mai gîndim la asta, mon ami.

CU toate acestea, după ce am început să gonim cu viteză pe şosea, Poirot a găsit un prilej să-i mai ţină lui Mary o predică despre pericolul de a fi indiscret, iar ea îi acceptă spusele destul de spăşită, dar cu aerul că totul era doar o glumă.

Am ajuns la Charlock Bay pe la ora patru şi am fost destul de norocoşi să găsim camere la hotelul „Ancora“ — un han de modă veche, dar încîntător, care dădea într-una din străzile laterale.

Poirot tocmai îşi despachetase cîteva lucruri folositoare şi îşi pomăda mustaţa cu cosmeticale înainte de a ieşi să-i facă o vizită lui Joseph Aarons, cînd deodată am auzit o bătaie frenetică în uşă şi, spre stupefacţia mea, şi-a făcut apariţia domnişoara Durrand, cu faţa albă ca varul şi ochii înlăcrimaţi.

— Vă rog din suflet să mă iertaţi... dar... dar s-a întîmplat ceva îngrozitor. Spuneaţi că sînteţi detectiv ! i se adresă lui Poirot.

— Ce s-a întîmplat, mademoiselle?

— Mi-am deschis valiza. Miniaturile se aflau într-o casetă din piele de crocodil... încuiată, bineînţeles. Iar acum, priviţi!

Şi ne întinse o casetă pătrată. Capacul atîrna desfăcut. Poirot o luă în mînă. Fusese forţată; probabil de cineva cu o putere deosebită. Urmele erau vizibile. Poirot o examină şi dădu din cap.

— Şi miniaturile? o întrebă, deşi amîndoi ştiam foarte bine răspunsul.

— Au dispărut. Le-a furat cineva. Vai! Ce mă fac?

— Nu vă alarmați, i-am spus. Prietenul meu este Hercule Poirot. Trebuie să fi auzit de el. Dacă e cineva care să vă aducă înapoi miniaturile, atunci el este acela.

— Monsieur Poirot! Marele monsieur Poirot!

Poirot era destul de orgolios ca să fie flatat de tonul de venerație:

— Da, copila mea. Sînt chiar eu. Și te poți încrede în mine fără nici o reținere. Voi face tot ce-mi stă în putință. Dar... mi-e foarte teamă că... e prea tîrziu. Spune-mi, și încuietoarea de la valiză a fost forțată?

Ea clătină din cap.

— Dă-mi voie, te rog, să o examinez!

Ne-am dus împreună în camera ei și Poirot a cercetat valiza cu multă atenție. Evident, fusese deschisă cu o cheie.

— Ceea ce nu e deloc greu. Toate încuietorile valizelor sînt făcute cam după același calapod. Eh bien, va trebui să chemăm poliția și să luăm legătura și cu domnul Baker Wood cît mai curînd posibil. Mă voi ocupa eu însumi de toate acestea.

Am plecat cu el și l-am întrebat ce a vrut să spună cînd a afirmat că era deja prea tîrziu.

— Mon cher, am declarat azi că eu sînt exact opusul scamatorului... Că eu fac să reapară lucrurile dispărute... Dar numai dacă cineva a fost cu mine în acea perioadă. Tot nu înțelegi? O să înțelegi imediat.

Intră într-o cabină telefonică. Cinci minute mai tîrziu ieși cu o mină foarte gravă.

— E așa cum mi-am închipuit. O doamnă l-a căutat pe domnul Wood cu miniaturile acum vreo jumătate de oră. S-a prezentat ca venind din partea domnișoarei Elizabeth Penn. Omul a fost încîntat de miniaturi și i-a plătit fără întîrziere.

— Acum o jumătate de oră... înainte de a ajunge noi aici.

Poirot zîmbi enigmatic.

— Autocarele *Speedy* sînt într-adevăr rapide, dar o mașină rapidă de la, să zicem, Monkhampton ar ajunge aici cu cel puțin o oră înaintea noastră.

— Și acum ce facem?

— Drăguțul de Hastings!... Practic ca întotdeauna. Vom informa poliția, vom face tot ce ne stă în putință pentru mademoiselle Durrant și... da, cred că în final vom avea o discuție cu domnul Wood, ca să clarificăm lucrurile.

Am pus în aplicare de îndată acest plan. Sărmana domnișoară Durrant era foarte abătută, temîndu-se ca nu cumva mătușa să dea vina pe ea.

— Ceea ce probabil că va și face, observă Poirot cînd ne îndreptam spre hotelul „Plaja mării" unde locuia domnul Wood. Și pe bună dreptate. Ce idee, să lași lucruri în valoare de cinci sute de lire într-o valiză, iar tu să mergi liniștit la masă! În orice caz, mon ami, sînt vreo două sau trei lucruri curioase legate de acest caz. De pildă, de ce caseta aceea a fost forțată?

— Pentru a fi extrase miniaturile.

— Dar nu cumva asta e o prostie? Să presupunem că hoțul forțează bagajul la ora prînzului sub pretextul că ar fi al său. Nu crezi că ar fi fost mult mai ușor să deschidă valiza, să transfere caseta nedeschisă în propria valiză și apoi să dispară, decît să se chinuie să forțeze închizătoarea?

— Poate voia să se asigure că miniaturile erau înăuntru.

Poirot nu părea prea convins de ipoteza mea, dar tocmai eram introduși în apartamentul domnului Wood, așa că nu am mai avut vreme de comentarii.

DE la bun început mi-a displăcut acest domn Baker Wood.

Era un tip masiv și vulgar, îmbrăcat cu excesivă eleganță și, pe deasupra, împodobit cu un inel cu diamant mare. Te izbea imediat fanfaronada lui gălăgioasă.

Bineînțeles că nu suspectase nimic ca fiind nelalocul lui. Ar fi trebuit? Femeia i-a spus că are miniaturile. Niște exemplare deosebite! Dacă avea seria banilor? Ei, asta-i bună! Și, mă rog, cine era acest domn... cum îi zice... Poirot, în fine, să vină să-i pună lui asemenea întrebări?

— Nu vă mai pun nici o altă întrebare, monsieur, decît un singur lucru. Să-mi descrieți femeia care a venit cu miniaturile. Nu era cumva tînără și frumoasă?

— Nu, domnule, nici vorbă. O femeie înaltă, între două vîrste, cu părul argintiu, fața pătată și chiar o mustață care abia îi mijea. O sirenă? Doamne ferește!

— Poirot! am exclamat eu în timp ce ne îndepărtam. Mustață! Ai auzit?

— Mulțumesc, Hastings, aud destul de bine.

— Dar ce om neplăcut!

— Într-adevăr, nu prea manierat.

— Păi eu zic că n-ar strica să punem mîna pe hoț, am remarcat. Acum putem să-l și identificăm.

— Cît de naiv poți fi, Hastings! Nu ai auzit că există și alibiuri?

— Crezi că hoțul are vreun alibi?

Poirot răspunse pe neașteptate:

— Sper din toată inima.

— Problema ta, i-am spus, e că îți plac lucrurile complicate.

— Așa este, mon ami. Nu-mi place... cum să spun?.... pasărea care stă pe loc.

PROFEȚIA lui Poirot se adeveri întru totul. Tovarășul nostru de drum în costum maro se dovedi a fi un oarecare domn Norton Kane. Se dusese direct la hotelul „George" din Monkhampton și își petrecuse acolo toată după-amiaza. Singura dovadă împotriva lui era aceea a domnișoarei Durrant care declarase că l-ar fi văzut scoțîndu-și bagajul din autocar în timpul prînzului.

— Ceea ce, în sine, nu este deloc un act necurat, spuse Poirot cu aer meditativ.

După această remarcă se cufundă în tăcere și refuză să mai discute chestiunea, spunîndu-mi, la insistențele mele, că se gîndea la mustăți în general și că ar fi fost bine să fac și eu același lucru.

Am descoperit însă că îl rugase pe Joseph Aarons, cu care își petrecuse seara, să-i dea toate detaliile posibile despre domnul Baker Wood.

De vreme ce locuiau la același hotel, exista posibilitatea de a ciuguli ceva informații. Ce o fi aflat Poirot, nu știu, căci nu a binevoit să-mi spună.

După cîteva discuții avute la poliție, Mary Durrant s-a întors la Ebermouth cu trenul de dimineață. Noi am prînzit cu Joseph Aarons și după masă Poirot m-a anunțat că a rezolvat chestiunea impresarului într-un mod satisfăcător, așa că ne puteam întoarce și noi la Ebermouth oricînd doream.

— De data asta însă, mon ami, nu mai luăm mașina; ne întoarcem pe calea ferată.

— Ți-e teamă să nu-ți golească cineva buzunarele sau să nu dai iar peste vreo cuconiță nefericită?

— Ambele lucruri mi se pot întîmpla și în tren, Hastings. Nu, mă grăbesc doar să ne întoarcem la Ebermouth pentru a ne continua investigațiile asupra cazului nostru.

— Cazul nostru?

— Desigur, mon ami. Mademoiselle Durrant a apelat la mine să o ajut. Faptul că acum problema se află în mîinile poliției nu înseamnă că eu mă pot spăla pe mîini. Am venit aici să-i fac un serviciu unui prieten vechi, dar nu doresc să se spună vreodată că Hercule Poirot a părăsit un străin aflat la necaz!

Și se ridică maiestuos de pe scaun.

— Mi se pare că te-a interesat încă dinainte, am remarcat eu cu finețe. La oficiul de voiaj, cînd l-ai zărit prima oară pe tînărul acela, deși nu-mi pot imagina ce ți-o fi atras atenția la el.

— Cum nu știi, Hastings? Mă mir. Mde, în cazul acesta o să rămînă micul meu secret.

Înainte de plecare am avut o scurtă convorbire cu inspectorul de poliție care se ocupa de acest caz. Îl interogase pe Norton și i-a spus lui Poirot că nu i-a plăcut defel comportarea tînărului. Vociferase, negase și pe deasupra se și contrazisese în ce spusese.

— Dar cum i-a reușit trucul hoțului pînă la urmă, nu știu, mărturisi inspectorul. S-ar putea să-i fi dat marfa unui complice care a dispărut cu vreo mașină rapidă. Dar asta e doar teorie. Trebuie să găsim mașina și complicele și în felul acesta să clarificăm lucrurile.

Poirot încuviință gînditor.

— Crezi că așa s-a întîmplat? l-am întrebat în timp ce ne ocupam locurile în tren.

— Nu, mon ami, nu așa s-au petrecut lucrurile. Hoțul a lucrat mult mai inteligent decît crezi.

— Și nu vrei să-mi spui și mie cum?

— Încă nu. Știi... e o slăbiciune de-a mea... Îmi place să păstrez secretul pînă la sfîrșit.

— Și sfîrșitul va veni curînd?

— Foarte curînd.

AM ajuns la Ebermouth puțin după ora șase și Poirot s-a dus țintă la magazinul „Elizabeth Penn". Era închis, dar Poirot a sunat și Mary însăși a venit să deschidă, fața ei trădînd în același timp surpriza și plăcerea de a ne revedea.

— Vă rog, poftiți înăuntru s-o vedeți pe mătușa mea, ne spuse.

Ne conduse într-o cameră din spate. O femeie în vîrstă ne ieși în întîmpinare; avea părul alb și

DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

semăna ea însăși cu o miniatură, cu pielea ei albrozalie și ochii albaștri. În jurul umerilor destul de aduși de bătrînețe purta un șal dintr-o dantelă veche de o valoare inestimabilă.

— Să fie chiar marele Poirot în persoană? întrebă pe un ton scăzut, dar încîntător. Mary mi-a povestit totul. Nu mi-a venit să cred. Și chiar sînteți dispus să ne ajutați? Ce ne povățuiți să facem?

Poirot o privi o clipă, apoi se înclină.

— Mademoiselle Penn... efectul este încîntător. Dar cred că ar trebui totuși să vă lăsați să crească mustața.

Domnișoara Penn tresări și se dădu înapoi.

— Ieri nu ați deschis magazinul, nu-i așa?

— Dimineață am fost aici. Mai tîrziu m-a apucat o migrenă și m-am dus direct acasă.

— Nu acasă, mademoiselle. Ca să vă însănătoșiți, v-ați gîndit să schimbați puțin aerul, nu-i așa? Se pare că aerul din Charlock Bay e foarte întăritor.

Mă luă de braț și mă conduse spre ușă. Acolo se opri și vorbi peste umăr.

— Sper că vă dați seama, știu tot. Această mică... farsă... trebuie să înceteze.

În tonul lui se simțea o amenințare. Cu fața albă ca varul, domnișoara Penn încuviință fără să scoată o vorbă. Poirot se întoarse spre fată:

— Mademoiselle, spuse el graţios, sînteţi tînără şi fermecătoare. Dar participarea dumneavoastră la o asemenea afacere neînsemnată vă va face ca tinereţea şi farmecul să dispară în dosul gratiilor... şi eu, Hercule Poirot, vă declar că ar fi mare păcat.!

APOI ieşi în stradă. L-am urmat complet dezorientat.

— De la bun început, mon ami, m-a interesat. Cînd tînărul şi-a cumpărat un bilet doar pentru Monkhampton am văzut-o pe fată cum şi-a aţintit privirea asupra lui. Adică de ce? Doar nu era tipul care să atragă atenţia unei femei prin simpla lui prezenţă fizică. Cînd am pornit cu autocarul, am avut sentimentul că ceva se va întîmpla. Cine l-a văzut pe tînăr umblînd la bagaje? Mademoiselle, nimeni altcineva decît mademoiselle, şi aminteşte-ţi că ea şi-a ales acel loc... cu faţa spre geam... o alegere deloc potrivită cu firea unei femei.

Apoi vine la noi cu povestea furtului... cutia forţată care nu avea nici un rost, după cum ţi-am spus chiar atunci.

Şi care a fost rezultatul? Domnul Baker a plătit o grămadă de bani pentru nişte lucruri furate. Miniaturile îi vor fi returnate lui mademoiselle Penn care le va vinde şi va cîştiga o mie de lire în loc de cinci sute. Am făcut cîteva cercetări discrete şi am aflat că afacerile nu-i merg prea bine... destul de îndoielnice. Şi mi-am zis: mătuşa şi nepoata sînt amîndouă implicate în această afacere.

— Atunci nu l-ai suspectat nici o clipă pe Norton?

— Mon ami! Cu mustaţa aceea? Un delincvent este ori perfect ras ori îşi lasă o mustaţă ca lumea, ca să poată fi eliminată oricînd. Dar ce ocazie pentru isteaţa mademoiselle Penn... o femeie în vîrstă cu pielea alb-rozalie, cum ne-a apărut nouă! Dar dacă stă dreaptă, dacă poartă nişte cizme mari, îşi schimbă culoarea feţei cu cîteva pete foarte puţin pronunţate şi... ca ultim efect care să le încoroneze pe toate celelalte... adaugă cîteva fire de păr deasupra buzei... Ei, atunci? „O femeie bărbătoasă", spune domnul Wood şi „un bărbat în travesti" spunem noi doi în acelaşi timp.

— Chiar ea s-a dus ieri la Charlock Bay?

— Poţi fi sigur de asta. După cum îţi aminteşti că mi-ai spus chiar tu, trenul a plecat de aici la unsprezece şi a ajuns la Charlock Bay la ora două. Trenul de întoarcere se deplasează mai rapid — cel cu care am venit noi. Părăseşte Charlock Bay la patru şi cinci şi ajunge aici la şase şi cincisprezece. Bineînţeles că miniaturile nu s-au aflat niciodată în casetă. Aceasta a fost forţată în mod artistic încă înainte de a fi împachetată. Mademoiselle Mary trebuia doar să găsească nişte fraieri care să cadă în plasa farmecelor ei şi să se erijeze în apărători. Numai că unul dintre fraieri nu era fraier, ci... Hercule Poirot.

Nu mi-a prea plăcut ce se subînţelegea din afirmaţia lui, aşa că am adăugat repede:

— Deci cînd spuneai că ajuţi o persoană străină mă amăgeai cu bună ştiinţă.

— Eu nu te amăgesc niciodată, Hastings. Te las doar să te auto-amăgeşti. Mă refeream la domnul Baker Wood, o persoană străină de tărîmurile acestea.

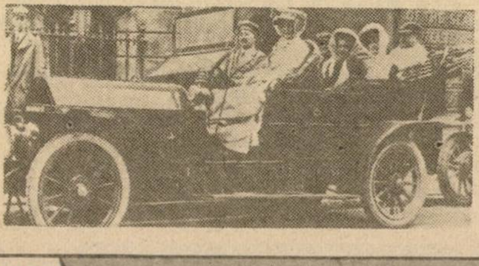
Faţa i se întunecă:

— Ah, cînd mă gîndesc la suprapreţul pe care am fost obligat să-l plătesc în mod samavolnic! Acelaşi preţ pînă la Charlock Bay, ca şi un bilet dus-întors. Mi se urcă sîngele la cap. Nu e un om prea plăcut domnul Baker Wood, nici prea simpatic, cum s-ar spune. Dar e un turist. Iar noi, turiştii, trebuie să fim solidari. Eu personal sînt de partea tuturor turiştilor!

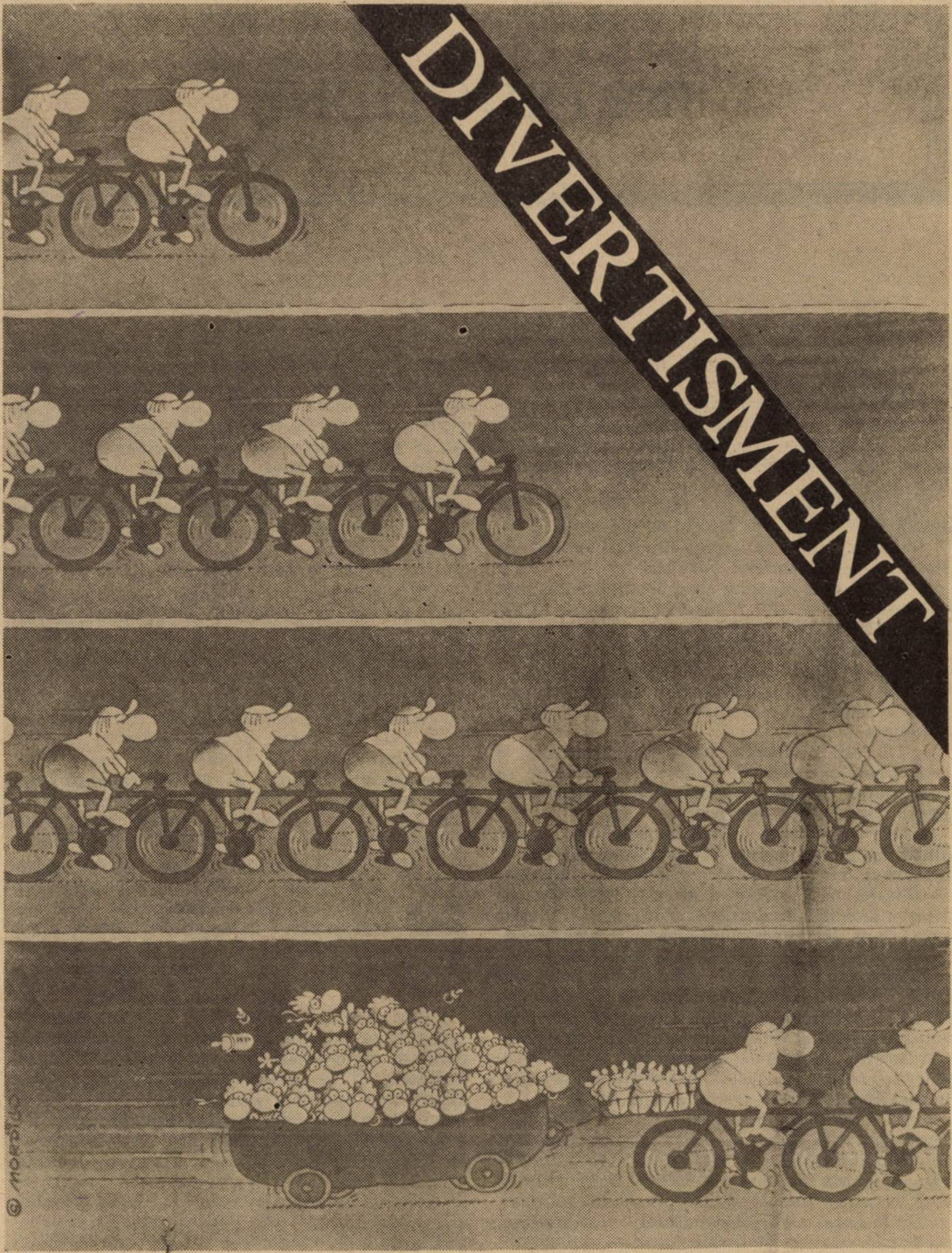
În româneşte de Mihaela BANTAŞ

DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

DIVERTISMENT

Bob LEMAN

INSTRUCȚIUNI

Aceasta este singura înștiințare pe care o vei primi. Vei urma instrucțiunile enumerate în continuare.

1. ÎMBRACĂ-TE cu haine groase și părăsește locuința. Nu spune familiei că pleci. Nu vorbi deloc cu membrii familiei. Nu-i asculta, dacă îți vorbesc. Îmbracă-te cu haine groase și părăsește locuința.

2. PORNEȘTE cu pas rapid către centrul orașului. Nu vorbi cu nimeni de pe stradă. Nu — repetăm, *nu* — te angaja în nici un fel de discuții. Pășește înainte. Nu zăbovi.

3. ÎN centrul orașului, în părculețul din fața tribunalului, se află o clădire, care nu exista acolo ultima dată cînd ai fost prin centru. Te va surprinde, fiind o clădire foarte urîtă, iar aspectul ei te va face temător. Ignoră aceste impresii. Nu privi nici în stînga, nici în dreapta. Intră în clădire. Are o singură intrare. Pătrunde înăuntru.

4. TE VEI POMENI într-o ceață cenușie și rece, lipsit complet de vizibilitate. Asta te va înspăimînta. În ciuda spaimei, vei urma instrucțiunile. Avansează șase pași.

5. O PORȚIUNE a minții tale va rămîne liberă de constrîngerea ce ți-a fost impusă și porțiunea respectivă îți va observa acțiunile cu uimire, neîncredere și groază, deoarece tot ceea ce faci este inconștient, aidoma unei marionete. Dacă vei supraviețui acestei întreprinderi, îți vei reaminti tot ce s-a întîmplat, însă niciodată nu vei putea vorbi despre cele petrecute după momentul cînd ai privit simbolul de pe prima dintre aceste pagini. Configurațiile simbolului respectiv determină completa subjugare a creierului tău față de instrucțiuni. Nu ai alternativă. Trebuie să execuți instrucțiunile primite. În nici un caz nu vei pierde aceste hîrtii.

6. DIN acest moment, vei citi cîte o instrucțiune, pe rînd. Nu citi instrucțiunea numărul opt, pînă n-ai executat ceea ce se cerea la numărul șase, și așa mai departe. Citește instrucțiunea pînă la capăt, înainte de a trece la îndeplinirea ei. De la acest nivel, instrucțiunile vor conține, ocazional, cuvinte de îmbărbătare și explicitare, pentru păstrarea integrității mentale în acea porțiune a creierului care continuă să rămînă conștientă.

7. DUPĂ ce ai avansat șase pași, rămîi nemișcat. Imediat, vei încerca o senzație neplăcută. De fapt, va fi o durere teribilă. Ignor-o! Este simțită de toate formele de viață bazate pe carbon care suferă translația interdimensională. Nu-ți va provoca un rău permanent, decît, poate, într-un mod neînsemnat, în privința coordonării și controlului muscular. Dacă, după aceea, vei avea ticuri faciale sau spasme ale membrelor, nu le băga în seamă. Ai de rezolvat alte probleme. Îndreaptă-ți toate eforturile în direcția îndeplinirii acestor instrucțiuni. Nu da greș.

8. TE AFLI acum în Zona Unu. Aici va fi ușor. Privește în jur. Ceea ce vezi te va înspăimînta îngrozitor. Nu trebuie să te lași dominat de spaimă. Ești înfricoșat numai de faptul că peisajul din jur îți este complet străin. Niciodată n-ai văzut sau imaginat ceva asemănător. Cuvinte de îmbărbătare: 26 844 de membri ai rasei tale au trecut pe aici, înaintea ta. Noi cunoaștem totul în legătură cu Zona Unu. Urmează instrucțiunile și vei trece rapid în Zona Doi. Îndeplinește următoarele acțiuni: fă patru pași încet — foarte încet — înainte și, imediat, pășește rapid — foarte rapid — în dreapta.

9. ORIFICIUL rotund și larg, apărut brusc în locul unde stăteai înainte de a păși lateral, nu are, literal vorbind, fund. Apariția unor asemenea orificii este caracteristică Zonei Unu. Închide ochii și începe să alergi, cît poți de repede, drept înainte. Prin repede se înțelege *foarte repede.*

10. AI ZĂCUT inconștient o vreme datorită faptului că, alergînd, ai lovit cu capul un zid care s-a materializat în mod neașteptat. Materializarea și de-materializarea unor asemenea ziduri este specifică Zonei Unu. Dacă n-ai fi traversat o perioadă de inconștiență, n-ai citi acum această instrucțiune. Ai fi fost distrus de focarele energetice băștinașe. Ele nu ți-au simțit prezența, deoarece erai inconștient. S-ar putea ca această coliziune necesară să te fi vătămat într-o oarecare măsură. Pentru că citești instrucțiunea de față, vătămarea n-a fost gravă. Zidul nu mai există acum. Pășește înainte sau tîrăște-te, dacă este necesar. Treci prin portalul de discontinuitate din fața ta. Îl vei percepe ca un

tremur în aer. Cu cît îl traversezi mai rapid, cu atît durerea va fi mai scurtă.

11. TE GĂSEŞTI acum în Zona Doi. Nu este necesar să te grăbeşti prea tare pentru a trece în Zona Trei. Te poţi întinde pe jos, ca să te odihneşti cîteva minute. Poate că durerea, pe care o simţi cu siguranţă, se va mai potoli. Pentru rasa ta, Zona Doi este regiunea cea mai lipsită de pericole dintre cele pe care trebuie să le străbaţi pentru a-ţi îndeplini misiunea. Ajuns în acest stadiu, poţi afla anumite lucruri care, fără îndoială, vor potoli grijile ce preocupă partea aceea a minţii tale care continuă să-ţi păstreze identitatea. Dacă nucleul respectiv de ego ar înnebuni în mod iremediabil, înţelegerea instrucţiunilor de mai jos ar fi afectată şi nu ne-ai mai fi de nici un folos.

Noi îţi observăm înaintarea, dar nu putem comunica decît prin intermediul acestor instrucţiuni. Observaţiile noastre vor permite îmbunătăţirea instrucţiunilor pentru cel care te urmează, aşa cum şi tu ai beneficiat de experienţa predecesorilor tăi. Înaintea ta, prin Zona Doi au trecut opt sute şaizeci şi unu de membri ai rasei tale. Aidoma ţie, fiecare era un Homo sapiens aleator, suficient de alfabetizat pentru a putea citi instrucţiunile. Avem mari speranţe că unul din rasa ta va fi individul care va realiza ţelul dorit de noi. Am descoperit doar recent rasa voastră. Vă considerăm docili, moderat inteligenţi şi mai bine înzestraţi fizic pentru această misiune decît multe alte rase. S-ar putea să aveţi şi alte calităţi folositoare, încă nedescoperite. Le-am testat amănunţit, înainte de a ne îndrepta atenţia asupra altora. Între ultima descoperire a unei rase utile şi momentul găsirii voastre am testat 773 forme de viaţă inteligentă. O mie două sute patruzeci şi patru de indivizi din fiecare aceste forme de viaţă au primit instrucţiunile de faţă. Absolut toţi au pierit în Zona Unu. Tu însă te afli în Zona Doi, relativ nevătămat, şi gata de plecare în acest moment, cu starea mentală îmbunătăţită de aflarea acestor chestiuni.

Dacă aparţii sexului producător de ovule, vei constata că pe porţiuni întinse ale pielii ţi-a apărut o blană deasă şi urît mirositoare. Dacă aparţii sexului fecundator, vei observa că posezi solzi în locul pielii. Dacă nu eşti încă suficient de dezvoltat, vei constata că, în diferite părţi ale trupului tău, apar umflături cornoase, supurînd un lichid lipicios. Lucrurile acestea se întîmplă rasei tale în Zona Doi. Ele nu-ţi vor afecta capacitatea de îndeplinire a instrucţiunilor. Pe măsură ce înaintezi, în fiecare zonă se vor produce fenomene inimaginabile pentru tine, şi într-adevăr imposibile în continuumul tău de origine. Pe măsură ce treci dintr-o zonă în alta, te deplasezi în afara spaţiului şi contrar timpului, aşa cum le percepi; fundamentele realităţii vor diferi de la zonă la zonă, iar simţurile tale vor reacţiona la aceste modificări în moduri imprevizibile şi, pentru tine, întotdeauna, înspăimîntătoare. Nu le băga în seamă. Urmează instrucţiunile, atîta vreme cît eşti capabil s-o faci — din punct de vedere fizic.

DIFERITE MODURI DE A CĂLĂTORI

Ai constatat deja că, atît cît poţi zări, în toate direcţiile, cîmpia netedă este presărată cu excrescenţe de înălţimea articulaţiei mijlocii a membrelor pe care te deplasezi (dacă eşti un exemplar matur) şi aproximativ de grosimea membrelor tale superioare. Fiecare excrescenţă are în vîrf un disc rotitor. Discurile respective pot să fie vii. Faptul este lipsit de importanţă. Vei sesiza că unele discuri au o culoare, iar celelalte altă culoare. Nu-ţi putem denumi culorile respective, deoarece observaţiile noastre asupra rasei tale n-au reuşit să asocieze termenii corecţi cu percepţiile voastre senzoriale. Mergi — sau înaintează cum poţi mai bine — printre aceste excrescenţe. Găseşte un grup de aceeaşi culoare, înconjurînd unul din cealaltă culoare. Pătrunde între ele şi pune palma pe discul excrescenţei din centru.

12. AI TRECUT prin alt portal și te afli în Zona Trei. Înaintea ta, pe aici au trecut trei sute treizeci și șapte de membri ai rasei tale. Te-ai obișnuit deja cu aceste tranziții. De data aceasta, durerea poate fi mai redusă. Acum, îți putem spune că am mințit în Instrucțiunea 11. De fapt, în Zona Doi existau primejdii. Deoarece n-am fost capabili să specificăm culorile, șansa ca tu să alegi culoarea greșită era egală cu cea a alegerii culorii corecte. Dacă ai fi ales greșit, consecințele ar fi fost nefericite, însă nu le vom enumera, cu intenția de a nu te tulbura.

Zona Trei se găsește într-un univers cu aceleași legi fizice ca ale voastre; are galaxii alcătuite din stele, iar unele stele au planete, aidoma soarelui vostru. Locul unde te afli acum este asemănător planetei tale de origine. Aici abundă forme de viață sălbatice, multe devorîndu-se între ele. Îți spunem toate acestea pentru a fi atent și prudent. Nu poți învinge în luptă cu aceste creaturi. Cînd zărești una dintre ele, fugi. Dacă ai unde, ascunde-te.

Te afli pe malul unui pîrîu. Poți bea din el, dacă ai nevoie de apă. Privește permanent în jur. Dacă te poți ascunde la timp, ai șanse mari de supraviețuire. Ici-colo, vei zări găuri, părînd că au rădăcini încîlcite pe fund. Cînd întîlnești o fiară de pradă, sări într-o asemenea gaură, dacă există prin preajmă și dacă ai timp. De fapt, găurile sînt gurile unor creaturi ce trăiesc sub pămînt, hrănindu-se cu lucrurile comestibile ce pot cădea în gurile lor. Tu ești necomestibil pentru ele. După un scurt răstimp, creatura te va scuipa afară. Pînă atunci, poate că fiara a plecat și-ți poți urma drumul. Fiecare lighioană pe care o vei vedea va fi un animal de pradă. Nu te poți ascunde decît în gurile acelea.

Mergi pe mal, în susul pîrîului. Unele plante sînt carnivore. Încearcă să le eviți. Unele dintre ele te pot prinde cu liane, pentru a-ți suge sîngele; altele te pot paraliza cu o înțepătură, pentru a te învălui și digera lent. Totuși, după normele voastre, sînt letargice și lente. Uită-te după ele și ferește-te din calea lor. Dacă nu ești serios vătămat, te poți mișca mult mai rapid decît ele. Mergi pe mal, în susul pîrîului. Parcurge o distanță egală cu patru sau cinci sute de lungimi ale trupului tău. Dacă ești scund sau numai parțial dezvoltat, pot fi cinci sau șase sute de lungimi ale trupului.

Mergi pe mal în susul pîrîului, evitînd toate genurile de carnivore, pînă ajungi la o structură. Este asemănătoare unei movile înalte de mucozități nazale ale rasei tale. Este de vreo cincizeci de ori mai înaltă decît tine. Se pare că degajă un miros dezgustător. Este cuibul unui indigen; o creatură oarecum asemănătoare reptilelor gigantice, cîndva răspîndite pe planeta ta, totuși semănînd, din alte puncte de vedere, cu unele din insectele voastre. Ea secretă substanța din care este construit cuibul. În ciuda aparenței semilichide a materialului, acesta este destul de solid. Secrețiile se întăresc la contactul cu aerul. La jumătatea înălțimii cuibului se află o deschizătură. Cațără-te, dacă poți, și intră. Portalul prin care trebuie să treci se găsește în adînc și-l vei atinge urmînd pur și simplu tunelul. Desigur, portalul se afla acolo înainte ca ființa să-și clădească cuibul. O pură întîmplare a condus-o să-l construiască tocmai acolo. Ea nu-și dă seama de existența portalului. Nici un portal nu poate fi detectat de forme de viață aparținînd zonei unde se găsește, decît dacă formele de viață respective sînt ghidate într-acolo, așa cum ai fost tu, la începerea acestei misiuni.

Înăuntrul cuibului vei constata că respiratul este dificil. Totuși, nu va fi imposibil. Atmosfera va fi dăunătoare plămînilor tăi. Trebuie să acționezi cît mai rapid cu putință, pentru a ajunge la portal înainte ca plămînii să înceteze să-ți mai funcționeze. De pe plafonul tunelului vor atîrna obiecte, care ți se vor părea asemănătoare unor funii groase și unsuroase, legănîndu-se. Fii foarte atent să nu te atingă. În caz contrar, vei fi dizolvat. Grăbește-te! Dacă vei supraviețui, nu se poate să nu zărești portalul. Treci iute prin el!

13. TE AFLI în Zona Patru. Nu te mișca! Nu clinti deloc pînă nu citești aceste instrucțiuni.

Ești al optsprezecelea din rasa ta care a ajuns aici. Nici o altă formă de viață n-a ajuns atît de departe cu mai mult de cinci reprezentanți. Cu toate acestea, rasa ta are dificultăți mai mari decît celelalte în Zona Patru. Nu-ți putem spune motivul.

De îndată ce te miști, forma ți se va schimba. Se poate transforma într-o formă care să nu aibă capacitatea de mișcare. Desigur, dacă se va întîmpla așa ceva, va trebui să rămîi aici permanent. Totuși, dacă noua formă este capabilă de deplasare, mergi pur și simplu înainte, avansînd prin orice mijloc poți născoci în condițiile dificile ridicate de aspectul tău actual. Datorită faptului că geometria locului suferă permanent variații aleatoare, nu se poate preciza distanța pînă la portal într-un anumit moment. Mergi înainte, pînă ajungi la el. Dacă portalul se găsește la o distanță prea mare, s-ar putea să să nu mai ajungi pînă acolo; de asemenea, aici n-ai cum obține hrană și, oricum, este posibil să nu poți ingera nimic în actuala ta formă.

Acum, te poți mișca.

14. AI TRECUT prin portal și te afli în Zona Cinci. Ai revenit la aspectul inițial, sau ceva destul de asemănător. Celălalt membru al rasei tale care a ajuns în acest punct și-a recăpătat forma originală în aproape toate detaliile, poate cu unele modificări în privința proporțiilor dintre diferitele părți ale corpului. El a păstrat, într-o măsură considerabilă, aptitudinea de deplasare și capacitatea, intermitentă, de manipulare stîngace a obiectelor. Fără îndoială, te vei trezi într-o situație similară, poate mai bună....

În zona aceasta, portalul este aproape. Din locul unde te găsești acum l-ai putea zări, dacă n-ar fi mascat de o mașină uriașă. Nu știm cum îți apare mașina respectivă, deoarece percepțiile tale nu se extind în toate planurile ei de existență. Se pare că partea ce intră în domeniul simțurilor tale este percepută de rasa voastră

sub forma unei creaturi vii, imensă și înfricoșătoare. Oricum, aceasta este concluzia desprinsă de noi pe baza reacției predecesorului tău.

Funcția mașinii — pe care o descriu printr-o analogie ce o poți înțelege — este de a recolta eșantioane și a le analiza. Nu se știe pentru analiza căror eșantioane a fost ea proiectată; probabil, acestea erau destul de mari, cam de dimensiunile capului tău.. Entitățile care au creat această mașină și-au încheiat istoria și au dispărut cu mult timp în urmă, pe cînd soarele vostru abia se forma. Mașina continuă să funcționeze, însă nu chiar așa cum s-a intenționat inițial. În orice caz, nu-ți va permite accesul la portal pînă n-a luat un eșantion.

Ai observat că instrucțiunile de față sînt mult mai minuțioase și explicative decît la început. Motivul se datorează recunoscutei noastre înțelegeri incomplete a pishologiei rasei tale, potrivit căreia poți funcționa mai bine dacă ai cunoștințe asupra a ceea ce faci. În stadiile anterioare n-a fost important, dar acum ai avansat foarte departe. Deși, bineînțeles, n-ai alternativă și trebuie să respecți instrucțiunile s-ar putea ca aceste explicații să-ți inspire un efort suplimentar, poate chiar entuziasm....

Dacă ești capabil să depășești mașina, vei zări portalul și vei trece prin el.

Acum, înaintează și lasă mașina să-și ia eșantionul.

15. TE AFLI în Zona Șase. Ești prima ființă ajunsă aici. Pînă acum eșantioanele luate de mașină au fost întotdeauna părți vitale ale formei de viață respective sau chiar întreaga ființă. În mod clar, a rămas suficient din tine pentru a continua să trăiești și să ajungi de la mașină la portal. Ești o ființă rezistentă — pentru un reprezentant al subdiviziunii voastre.

Zona Șase este ultima regiune. Aici nu există dificultăți. Este un loc pașnic, inofensiv și, poate, pentru tine, minunat. Sau poate nu. Cunoaștem puține despre estetica voastră. Aici există multe plante de dimensiuni mari, foarte asemănătoare arborilor de pe planeta ta natală. Printre ele șerpuiește un drumeag sau cărare. Urmeaz-o! Pe parcurs, există izvoare de apă din care poți să bei; mai sînt, de asemenea, fructe și dovleci ce pot fi consumați de formele de viață din subdiviziunea voastră.

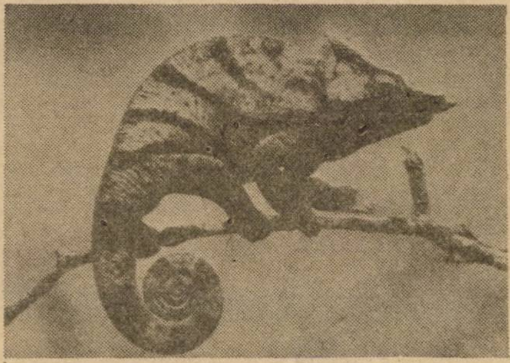
Din direcția opusă, pe cărare, avansează o altă formă de viață. Nu seamănă cu nimic din ce ai văzut sau ți-ai imaginat, dar este, asemenea ție, bazată pe carbon și, asemenea ție, a urmat un set de instrucțiuni cu mult mai dificile decît ale tale. Cînd ajungi în fața ei, întinde orice parte a ta care se mai poate întinde și atinge-o. A primit instrucțiunea să facă același lucru.

Instrucțiunile următoare vor fi cele finale. Le poți citi după ce ai atins, fizic, cealaltă ființă.

Începe!

16. FAPTUL că citești acestea înseamnă că ți-ai îndeplinit misiunea.

Rasa ta este una dintre cele care posedă trăsătura curiozității și vei dori să afli motivele

ce ne-au determinat să-ți solicităm această călătorie. Îți vom spune.

Pe planeta ta de baștină aveți o diversiune intelectuală, destul de potrivită minților voastre, denumită *șah*. Noi jucăm acum, cu o altă entitate destul de asemănătoare nouă, un joc, prezentînd analogii distante cu jocul de șah, ridicat la multe puteri în privința complexității. Bineînțeles, nimic din acest joc nu va fi de înțeles pentru tine și nici nu vom încerca să ți-l explicăm. Vom continua cu analogia cu șahul și-ți vom spune că, deși jocul acesta a cuprins pînă acum sute de milioane de mutări, el rămîne foarte departe de final. Milioane de piese de-ale noastre se mișcă pe o tablă, cuprinzînd tot trecutul și orice punct sau porțiune a universului ce ne-ar putea fi de folos. Tu și cu ființa tocmai întîlnită alcătuiți, laolaltă, o părticică minusculă dintr-o piesă de a noastră. Trecerile voastre prin portale, precum și reuniunea finală formează o parte a unei legături micuțe dintr-un lanț de cauze și efecte care, într-un viitor foarte îndepărtat, va duce la o mutație curioasă într-o rasă al cărei prim strămoș nici nu s-a născut încă.

Doar dacă, desigur, mutarea oponentului nostru, care o urmează pe aceasta, n-o va anula pe a noastră. În acest caz, vom replica în mod corespunzător. Vei înțelege că toate piesele sînt mutate în permanență. De fapt, analogia cu șahul este destul de aproximativă.

La un moment dat — după un răstimp care ție ți s-ar părea inimaginabil de îndepărtat — jocul va lua sfîrșit. Învinsul îl va felicita pe învingător. După aceea, împreună cu el vom inventa și aproba regulile unui joc nou, pe care-l vom începe.

Asta facem noi. Tu, cu curiozitatea ta, poți întreba: De ce?

Răspunsul este: Pentru a trece timpul, a alunga plictiseala.

Acum curiozitatea îți este satisfăcută și am terminat cu tine. Ești eliberat de restricțiile impuse de aceste instrucțiuni și poți face orice dorești. Dacă vrei să încerci să revii în locul de unde ai plecat, vei găsi toate portalurile exact acolo unde erau la venire. Ele sînt deschise în ambele direcții. În fiecare zonă, pericolele rămîn aceleași, dar ești destul de rezistent. S-ar putea să ajungi înapoi....

În românește de M.D. PAVELESCU

Gheorghe PAUL

AUTOBUZUL

A SCÎRŢÎIT prelung, ca un ţipăt de agonie, şi s-a oprit. Nu pentru că trebuia să ia pe cineva, ci pentru că trebuia să oprească. Niciodată nu a stat mai mult timp pentru zece pasageri decît pentru nici unul. El trebuia doar să oprească. Cine avea picioare şi reflexe bune se urca. Cine nu, rămînea. Putea călători şi cu altceva.

M-am urcat în ultima cursă. Am ştiut aceasta nu pentru că era miezul nopţii, ci pentru că şoferul a întors spre noi o dantură tocită, a rînjit scurt şi a hîrîit: „Ultima cursă".

Toate locurile erau ocupate. Nimeni în plus. La staţia următoare, din scaunul de lîngă uşă a coborît o băbuţă. De urcat nu s-a mai urcat nimeni. Am simţit că se petrece ceva. Era o atmosferă apăsătoare; priviri piezişe, bănuitoare, furişate din cînd în cînd spre locul rămas vacant. Locul meu era deasupra roţii din spate. Deodată, cel din faţa mea, un bărbat cărunt, ţîşni spre locul gol şi-l ocupă. Aproape concomitent o roşcovană din spate se aruncă asupra locului din faţa mea. Schimbările acestea aveau un suport logic: locurile din faţă erau mai aproape de ieşire şi mai puţin expuse la trepidaţii.

La staţia următoare au coborît trei pasageri. Pînă ce autobuzul a pornit din nou, nu s-a întîmplat nimic. Apoi, ca nişte fulgerări scurte, bărbatul cărunt s-a mutat pe partea dreaptă, la acelaşi nivel, roşcovana a trecut pe locul lui, un tînăr cu mustaţă pe oală a venit din fund în spatele roşcovanei, cucoana din spatele şoferului a trecut cu două scaune înapoi, în spatele bărbatului cărunt, iar femeia de lîngă maşina de taxat a trecut în locul cucoanei.

Mai rămăsese locul din dreapta şoferului.

PRIMO tempo se consumase şi acum plutea aceeaşi atmosferă apăsătoare, priviri piezişe şi jenate. Nimeni nu îndrăznea să arate că nu observase locul cel bun, că nu-l dorea.

— Acum e chestiune de rezistenţă, mi se adresă vecinul.

Ochii tuturor fugeau pe furiş de la unul la altul şi toţi rămîneau pironiţi în direcţia locului cu pricina. Şoferul, care urmărise cu plictiseală prima fază a schimbărilor, acum trăgea şi el cu coada ochiului spre locul cel bun. Cine urma să-l ocupe?

La prima staţie, roşcovana sa ridică îndreptîndu-se spre uşă, însă în ultimul moment n-a mai putut rezista ispitei: preţ de două staţii locul rămăsese neocupat. S-a repezit şi s-a aşezat cu satisfacţia învingătorului. Îndată ce maşina a pornit din nou, cucoana i-a luat locul iar tînărul s-a aşezat pe locul cucoanei. Vecinul meu, prins şi el în vîrtej, a luat locul tînărului iar eu, timid, am trecut în locul lui. Începuse o sarabandă a locurilor, încît abia mai reuşeam să urmăresc cucoana, bărbatul cărunt, roşcovana, femeia, tînărul cu mustaţă şi vecinul, în iuţeala şi precizia ca de ceasornic cu care se făceau mutările.

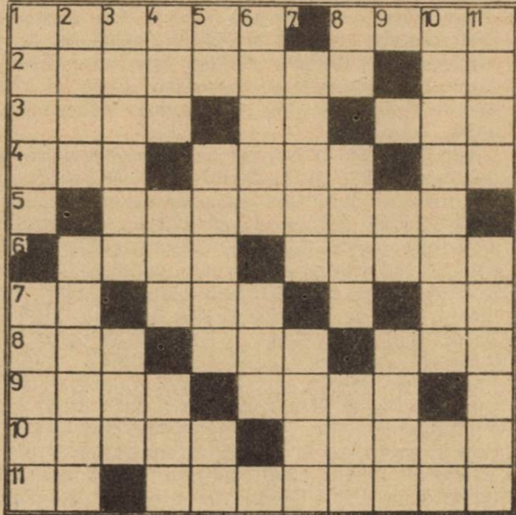
Nu mai puteam. Tocmai simţeam că sînt şi eu furat de jocul acela, cînd m-am trezit cu şoferul lîngă mine. Mi-a zîmbit ascuţit, pentru ca apoi să treacă în locul domnului cărunt. La volan era roşcovana. M-am trezit din stupoare şi m-am repezit pe locul roşcovanei, cînd ea s-a mutat pe locul vecinului. Neştiind să şofez, nu pricep cum am reuşit să opresc autobuzul pentru a ţîşni pe uşă, în momentul cînd cucoana se repezea să ocupe locul meu la volan.

Maşina a pornit cu toată viteza, în timp ce eu, gîfîind pe trotuar, singur la miezul nopţii, căutam să schimb locul cu cineva.

Lemurian la plimbare

CĂUTĂTORI DE NOI TĂRÎMURI

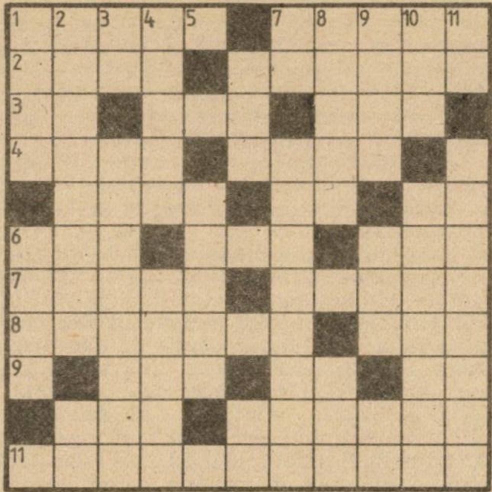
ORIZONTAL: 1) Călător și explorator român (Ion; 1870—c.1940) care a străbătut Africa australă, trecînd prin Madagascar, Mozambic, Natal, Transvaal, Cap și Rhodesia și și-a publicat impresiile sub titlul „Aventurile unui român în Africa. Șase ani pe continentul negru", în ziarul „Țara", între anii 1907—1908 — Geolog și explorator danez (Lauge; 1892—1964) care a condus nu mai puțin de 24 de expediții științifice în Groenlanda. 2) Navigator spaniol (Antonio; sec. 15—16) participant la cea de-a treia expediție a lui Cristofor Columb și pilotul expediției lui Hernan Cortez pentru cucerirea Mexicului — Oana Alexescu. 3) Navigator și explorator englez (George; 1760—c.1812) care a studiat coasta de SE a Australiei stabilind că Tasmania este o insulă, trecînd prin strîmtoarea ce o desparte de continent și care astăzi îi poartă numele — Sanda Jelescu — Localitate în Austria. 4) Uium — Călător portughez (Bento De...; 1562—1607) considerat a fi primul european care, în epoca modernă, a ajuns în China, venind dinspre vest — Olga Lemnaru. 5) Cercetător norvegian (Roald; 1872—1928) cu faima de a fi cel mai mare explorator polar al tuturor timpurilor. 6) Zeu egiptean — Călător român (Bazil G.; 1860—1918) care deține recordul de a fi primul român care a realizat o călătorie în jurul lumii și cel dintîi care a ajuns în Arctica. 7) Jean Olteanu — Călător francez (Evariste Regis; 1813—1860) care străbate China, Turkestanul și Tibetul — Dan Antonescu. 8) Acela (pop.) — Din nou — Fiul lui Poseidon. 9) Navigator și explorator danez care a cercetat partea de sud a Groenlandei și coasta estică a Canadei — Denumirea generală a tuturor cuceritorilor arabi din Spania (sg.) 10) Smalț — Navigator și corsar englez (Sir Francis; c. 1540—1596) care a efectuat primul, după Magellan, ocolul pămîntului (1577—1580) și a descoperit în 1588 cea mai largă strîmtoare maritimă de pe glob, între Insulele Țara de Foc și Insula Shetland de Sud, care-i poartă numele. 11) Simion Bănățeanu — Navigator portughez (Fernando; 1480—1521) care, în căutarea unui drum prin vest către Insulele Moluce, a întreprins prima călătorie în jurul Pămîntului (1519—1521).

VERTICAL: 1) Navigator englez de origine genoveză (John; c. 1450—c.1498) care a condus o expediție ce urmărea descoperirea Pasajului de Nord-Vest, iar în anul 1497, în timpul unei alte expediții, a atins țărmul insulei Terra-Nova — Navigator și explorator englez (Thomas; c.1593—1635) care a plecat și el în căutarea Pasajului de Nord-Vest, făcînd unele descoperiri și cercetări pe țărmul nordic al Americii de Nord. 2) Mulțime de oameni — Navigator genovez (Cristofor; 1451—1506) care a intrat în serviciul Spaniei și a întreprins mai multe expediții spre vest, descoperind în 1492 continentul America. 3) Navigator olandez (Abel Janszoon; 1603—1659) care a explorat mările australe descoperind o insulă ce-i poartă numele — Lac vulcanic în Carpați. 4) Pseudonimul lui Ion Marin Sadoveanu (1893—1964) — Bun, avut (Munt.) — Localitate în U.R.S.S. 5) Nichel (simb.) — Pom fructifer cu fructe mari, galbene și acoperite cu perișori — Leon Argeșeanu. 6) Navigator englez (George; 1697—1762) care, trimis de regele George al II-lea al Angliei într-o expediție împotriva navelor spaniole rivale, ajunge să facă o călătorie în jurul lumii (1740—1744) — Navigator portughez (Diego; sec. 15) care a condus două expediții de-a lungul coastei vestice a Africii, descoperind gurile fluviului Congo. 7) Navigator și conchistador spaniol (Alonso De...; 1466?—1516?) care a participat la cea de-a doua călătorie a lui Cristofor Columb și a condus, între anii 1499—1500, o călătorie în Lumea Nouă, însoțit și de Amerigo Vespucci, fiind cel dintîi care folosește ruta columbiană — Loc de adăpostire pentru nave. 8) Konstantin Simionov — Schiță de A.P. Cehov — Rîu în Austria. 9) Elena Stănescu — Lac sărat în Asia Centrală. 10) Un alt explorator și conchistador spaniol (Francisco Vasquez De...; 1510—1554), primul european care a pătruns adînc în vastul continent nord-american, descoperind Marele Canion al fluviului Colorado — Katia Antonov. 11) Explorator american (Charles Francis; 1821—1871) care a condus mai multe expediții arctice, străbătînd întregul sistem de strîmtori și bazine dintre insulele Ellesmere — Groenlanda și Golful Baffin — Oceanul Atlantic — Om de știință, navigator și explorator polar norvegian (Fridtjof; 1861—1930) care a traversat insula Groenlanda pe schiuri și a organizat o expediție în Arctica (1893—1896) folosind deriva ghețarilor pentru a se apropia cît mai mult de Polul Nord.

Dicționar: ARL, OIM, CNAT, AON, IMS, MAH, KIM, SSST, URL.

Gheorghe BRAȘOVEANU

MIRAJUL CONTINENTULUI ALB

ORIZONTAL: 1) Comandantul balenierei „Scoţia“ care în anii 1903—1904 a explorat marea Weddell şi, dincolo de Bariera de gheaţă a lui Ross, schimbînd direcţia spre vest, a văzut ţărmul continentului alb, pe care l-a numit coasta Coats, după numele celui care a finanţat expediţia — Explorator polar britanic (1868—1912) care la 18 ianuarie 1912 a ajuns la Polul Sud, unde a găsit urmele expediţiei lui Amundsen, care îl precedase cu o lună; la întoarcere, atît el cît şi cei patru însoţitori, istoviţi de foame şi frig, au pierit. 2) Localitate în insula japoneză Honshu — Corabia care alături de „Vostok“ a traversat cercul polar de sud la 26 (14) ianuarie 1820. Este vorba de expediţia antarctică rusă din anii 1819—1821 a lui Bellingshausen şi Lazarev, care a dus la descoperirea continentului Antarctica. 3) Rece! — Anul Geofizic Internaţional, intervalul de timp (1 iulie 1957 — 31 decembrie 1958) în care au fost efectuate observaţii geofizice simultane cu mijloacele şi forţele ştiinţifice ale mai multor ţări, pe baza unui program stabilit de comun acord şi cu metode unice, acordîndu-se o atenţie deosebită regiunilor slab studiate, printre care, cu precădere, Antarctica (abr.) — Insulă în Indonezia. 4) Savant — Ţara Regina..., cercetată în anii 1929—1931 de pilotul Riiser-Larsen, care a navigat pe baleniera „Norvegia“. 5) Vostru (reg.) — Dan Lupescu — Centimetru (abr.). 6) Ued în Algeria — Explorator arctic englez (1813—1893) — Insulă din arhipelagul Solomon. 7) Iarbă crescută după ce cîmpul a fost cosit — Peşte asemănător cu păstrăvul. 8) Coastă situată la răsărit de Ţara lui Wilhelm al II-lea, unde a ajuns expediţia australiană din anii 1929—1931 efectuată cu vasul „Discovery“, comandat de Mawson; expediţia a demonstrat în mod convingător că la sud de Oceanul Indian, de la Ţara lui Wilhelm al II-lea pînă la Ţara Victoria, se întinde un uscat antarctic neîntrerupt — Localitate în S.U.A. 9) Localitate în Somalia — Simbolul iridiului — Curs! 10) Marele duşman al exploratorilor polari — „Ţara“ descoperită de ofiţerul din marina militară franceză d'Urville, la sfîrşitul anului 1839 în dreptul cercului polar sudic. 11) Comandantul petrolierului norvegian „Torshaven“, care în anii 1933—1934 a descoperit coasta Leopold şi Astrid; călătoria lui a confirmat că Oceanul Indian între meridianele capului Bunei Speranţe şi capul Sudic al Tasmaniei se întinde pînă la un masiv compact de uscat antarctic.

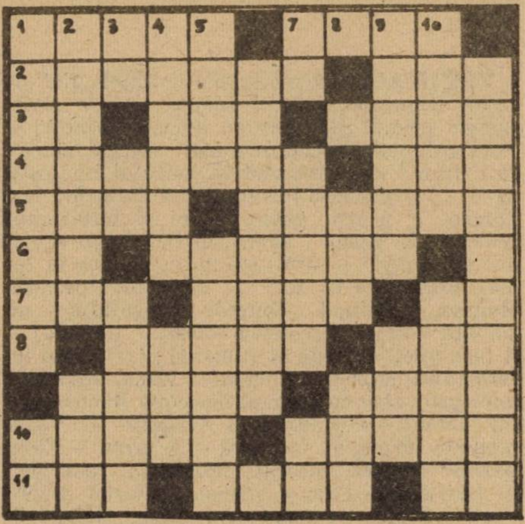
VERTICAL: 1) Amiral şi explorator polar american (1888—1957) care în anii 1928—1930 a organizat pe două vase cu patru avioane pe bord tabăra Little America lîngă marginea de răsărit a Barierei de gheaţă a lui Ross; această expediţie a folosit pentru prima oară cu succes aviaţia în Antarctica, ofiţerul american efectuînd faimosul zbor de la baza Little America pînă la Polul Sud (1300 km.) — Explorator polar britanic (1800—1862) care a descoperit celebra Barieră de gheaţă care-i poartă numele şi vulcanii Erebus şi Terror, denumiri date după cele două nave ale sale. 2) Biolog român (1868—1947) care a participat la expediţia antarctică a navei „Belgica“ (1897—1899), adunînd un bogat material ştiinţific — Gheţar în formare! 3) Ulpiu Tutovan — Navigatorul de odinioară care, înfruntînd intemperiile, a ajuns pînă în mările neospitaliere ale Antarcticii. 4) Coastă a Antarcticii care poartă numele bogătaşului care a finanţat expediţia „Scoţia“ de la începutul veacului 20 — Dorinţe. 5) Vieţuit. 6) Actor care nu vorbeşte — Derivat la Polul Sud! 7) Notă muzicală — Insulă cu un munte de peste 3 000 m în Antarctica, unde a ajuns în anii 1831—1832 John Biscoe, căpitanul unei baleniere engleze. 8) Stil de înot — Mamifer rumegător, supranumit „Corabia deşerturilor albe de la Nord“. 9) Localitate în Ungaria — Înconjoară continentul alb — Locul sigiliului (abr.) 10) Sportul cu arma — Coastă a Antarcticii la care a ajuns în anul 1839 vînătorul de balene John Balleny. 11) Simbolul titanului — Explorator polar norvegian (1872—1928), primul care a atins Polul Sud (15 decembrie 1911), doar cu o lună înaintea nefericitului Robert Scott.

Dicţionar: YATO, AOR, RIR, RAE, IET, ONOD.

Adrian MITU

CĂLĂTORIE DE AGREMENT

ORIZONTAL: 1) Vacanţa petrecută după o călătorie de plăcere. 2) A crea unele dificultăţi pe drum (fig.) — Maşină de scărmănat lîna. 3) Filtre care opresc trecerea unor impurităţi — Musafiri nepoftiţi în croazierele de odinioară. 4) Mică insulă daneză — Pornită greu din loc. 5) Bloc de piatră... transportat de gheţari — Ocol nesfîrşit! 6) Circulaţie intensă — Ajutor de nădejde într-o pană auto. 7) Fiica lui Caragea — Intrate în picaj! — În faţa roţilor! 8) Merg pe mijlocul cercului! — Maimuţă urlătoare din America centrală — Ţintă aflată în mişcare.

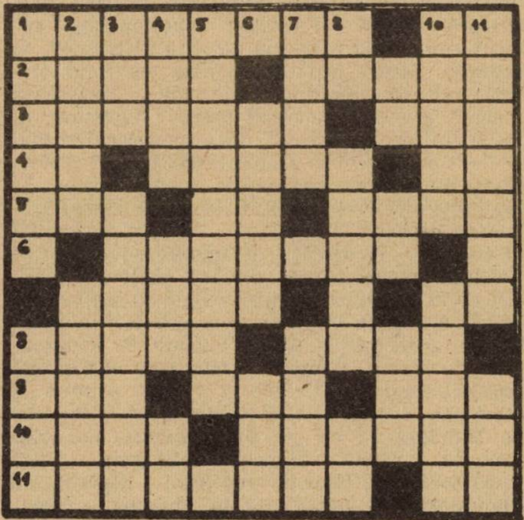
TRECUTUL PĂMÎNTULUI

ORIZONTAL: 1) Zonă stratificată situată sub scoarța terestră, pusă în evidență prin metode geofizice — Geolog american, care, studiind anumite regiuni mobile ale scoarței terestre afectate de scufundări în decursul timpului, a introdus termenul de „geosinclinal" pentru acest tip de relief. 2) Primele animale, care în a doua jumătate a Paleozoicului superior vor ieși pe uscat, populînd continentele—Fir. 3) Moment inițial! — Organul mirosului — Particulă elementară. 4) Specii dominante în Carbonifer, aparținînd grupei artropodelor — Răpitoare de curte (reg.). 5) Epocă a orînduirii primitive, care a durat pînă în primele veacuri ale erei noastre — Academician sovietic, potrivit căruia evoluția vieții pe Pămînt s-a desfășurat în două etape: chimică și biologică, combinațiile de origine abiogenă îmbogățind oceanul vechi, care au format așa-zisa „supă primară". 6) Etapele de început! — Bătrînul continent, martor al frămîntatei istorii a Pămîntului, de-a lungul unei existențe milenare. 7) Siglă în Căile Ferate Italiene — Nimic (reg.) — Cap de balenă! 8) Reprezentanți cu o structură superioară ai echinodermelor care apar în mările și oceanele mezozoice (...de mare) — Crustaceu. 9) Suprafețe aparținînd unor platforme atrase în procesul de scufundare, care, inundate de apele mării, permit dezvoltarea cuverturii sedimentare, numite și regiuni tabulare (sg.) — Formațiuni cavitare (anat.). 10) A emite căldură sau lumină — Astronom asirian 11) Întocmai — Asociații naturale de minerale grupate în scoarța terestră — Nichel (simb.).

VERTICAL: 1) Animale cu sînge cald și însușirea de a naște pui vii, a căror dezvoltare intensă are loc în cainozoic — Soare egiptean (mit.). 2) Moluște cefalopode cu cochilia rulată, dominante în perioada Paleozoicului superior — Trecătoare. 3) Nicolae Florescu — Seleniu (simb.) — Clima specifică coastelor oceanului arhaic, Tethys. 4) Numără puțini ani — Siglă pentru Republica Islamică Iran. 5) Calculator primitiv — Omogen. 6) Atributul unei „Călătorii în trecutul pămîntului"! 7) Cap de dinozaur! — Vîrstele pămîntului — Bec! 8) Leagănul vieții pe pămînt — Forme de relief, numite și curmături. 9) Lumea înconjurătoare, cuprinzînd vegetația, formele de relief și clima — Situat la distanță. 10) Insulă din mările calde, formată din schelete de corali (pl.) — Filozof englez, primul care a observat asemănarea configurației coastelor de vest a Africii și de est a Americii de Sud, sugerînd lui Alfred Wegener ideea derivei continentelor (Francis). 11) Combinații organice care constituie baza structurii celulei, rezultate prin acțiunea razelor ultraviolete asupra combinațiilor carbonice simple, proces care, logic, s-a putut întîmpla în perioadele timpurii ale istoriei Pămîntului.

Dicționar: ULI, RIC, BEROZ.

Gh. MURGEA

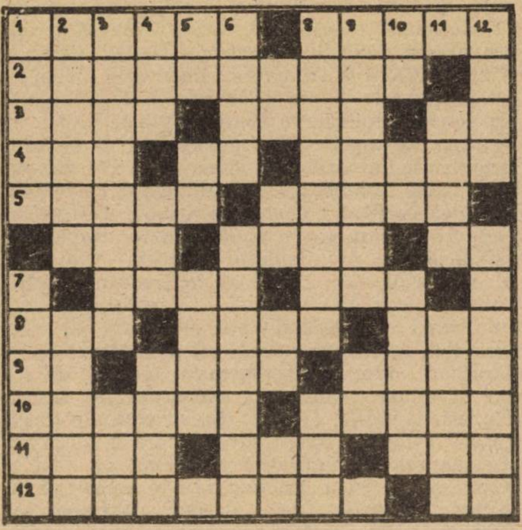

9) Drumuri care duc în vîrf de munte. 10) Drum de țară — Aflat la început de drum... în viață! 11) Face călătorii de agrement — Piesă cu ajutorul căreia se acționează pana cîrmei.

VERTICAL: 1) Călătoresc pe drumuri fără pulbere — Deplasat dintr-un loc în altul. 2) Traseu întocmit înaintea efectuării călătoriilor — Luntrea din față! 3) Asaltat de turiști în sezonul estival — Start în circuit... deschis! 4) Vine seara pe la gene — Merg involuntar pe două cărări! 5) Merge la urmă! — Amerindieni nomazi — Așezare urbană caracterizată printr-un trafic intens. 6) Motiv pentru o deplasare la... judecată! 7) Atracție pentru scufundători în lumea tăcerii — Adăpost portabil în călătoriile de agrement. 8) Puternici — Începutul călătoriei! — Atacă în zbor planat (reg.). 9) Colindă pe la casele oamenilor — Nu prea stă locului (fam.). 10) Călătorie pe drumuri necunoscute — Of-ul de la inimioară! 11) Localizat prin apropiere (pop.) — Călătorie prelungită.

Dicționar: ENO, OCO, MONO, ECHE, UTI, UIE.

George MAGHERU

PERIPLU LITERAR

ORIZONTAL: 1) Eroul uneia din nuvelele lui Al.Macedonski, care într-o călătorie imaginară cu un tren acționat de o locomotivă, care „aluneca" cu „iuțeala vîntului", nefolosind vreun combustibil, visa să rezolve problema mișcării prin mișcare (Nicu) — Prozator contemporan, autorul romanului „Galeria cu viță sălbatică", în paginile căruia întîlnim pasaje descriind frenezia vitezei amețitoare date de „...rezistența turbată a aerului pocnind pereții" (Constantin). 2) Bardul de la Mircești, autorul piesei „Drumul de fier", publicată în „Convorbiri literare" (1869), pledoarie pentru avantajele noului mijloc de locomoție. 3) Trei localități în insula Honshu — Vedeta turismului estival — Intrare în garaj! 4) Cadou — Încălecată în finalul poveștilor — Grădină bucureșteană, pretext pentru o întîlnire cu urmăriri palpitante, redate cu mult umor de I.L. Caragiale în piesa „O noapte furtunoasă". 5) Loc umed (pl.) — Apus de soare. 6) Promontoriu în Maroc — Agent termic care acționează vaporul sosit pe Dunăre la Galați, primul de acest gen, descris de Gh. Asachi în oda „Vaporul pe Dunărea...", ca „O fiară marină/ Cu aripi rotunde..." (sg.) — Bidiviu dobrogean... luat în călătorie! 7) Ușor de dus (fig.) — Operetă de Planquette. 8) Localitate în Panama — Negație — Redacție (abr.). 9) Theodor (presc.) — Personaj masculin din proza „Printre gene" de M. Sadoveanu — Prefix cu semnificația „rapid". 10) „Vînătoarea...", roman de D.R. Popescu în care o călătorie cu mașina prilejuiește unuia din personaje întîmplări stranii oscilînd între real și fantastic — Punct pe boltă, opus zenitului. 11) Plecat la mare (fig.) — Inedit — Băutură fermentată din India. 12) Marele nostru prozator, un împătimit călător, autor a două spumoase povestiri din volumul „Vechime" în care ridiculizează automobilul și camionul — Un tren pe jumătate!

VERTICAL: 1) Personaj din romanul „Jar" de Liviu Rebreanu, iubitul Lianei, care îi prilejuiește primul său zbor cu avionul (Victor) — Poet național și social de o mare energie, pentru care trenul se insinuează în limbajul imagistic ca o „...năprasnică locomotivă a dorurilor fără hotare/.../ pentru goane aspre și biruitoare" (poezia „În goană", Aron). 2) Descrie în romanul „Maitreyi", a cărui acțiune se petrece în India, călătoriile în zori cu expresul Howrath-Madras, admirînd „cîmpiile Bengalului — niciodată cîntate, niciodată plînse..." (Mircea) — A face apel. 3) Redă în romanul „Jar", prin intermediul eroinei principale, Liana, senzațiile unui prim zbor cu avionul deasupra Bucureștiului (Liviu) — Localitate în Arkansas. 4) Veche monedă de argint franceză — A primi — Compozitor francez, autorul „Simfoniei spaniole". 5) Campion — Plus — Verigă. 6) Iarbă americană — Mijloc de transport, căruia alături de vapor și tren, reputatul filolog și poet de orientare simbolistă, Ovid Densusianu, îi dedică un ciclu de poezii intitulat „Solii depărtărilor" (pl.) 7) Singură — Primele noțiuni — Groapă pe mijloc! 8) Pretext pentru o călătorie (pl.) — Nănaș. 9) „Zmeul cu-aripi de foc" din poezia lui V. Alecsandri, „Bărăganul", inclusă în ciclul „Pasteluri" (pl.) — Vagonul din față! 10) Iau drumul muntelui primăvara — Ieșire! — Autorul „Moromeților", care, în pătrunzătoarele eseuri din volumul „Imposibila întoarcere", se întreabă cu îngrijorare: „Cucerirea spațiului extraterestru și a planetelor este visul milenar al omenirii. Cum o să ne oprim de a o mai face?" (Marin). 11) Poet clasic din lirica căruia desprindem titlul „Cum zbori cu trenul" (Octavian) — Element cinetic menționat de Ion Gheorghe în cîteva creații poetice, alături de camioane, automobile și macarale. 12) Omenesc — Autorul romanului „Anotimpuri", în care studenta Manuela, eroina principală, în timpul zborului cu avionul deasupra norilor, are impresia ciudată că bogăția de culori a pămîntului nu e reală, ci imaginată (Radu).

Dicționar: NIBU, EAU, RIP, OCU, ACA, GID, ECU, NAMA.

Gh. MURGEA

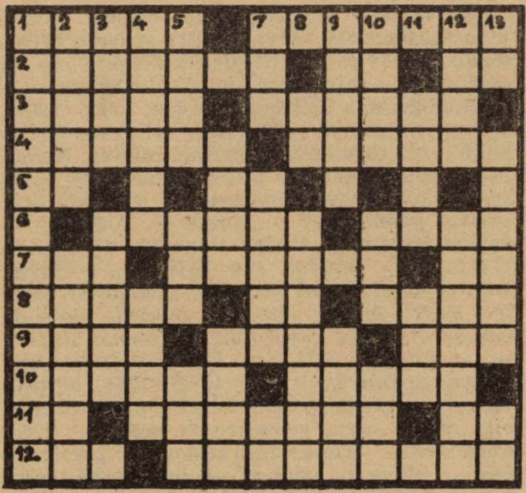
SOLUȚIILE JOCURILOR

CĂUTĂTORI DE NOI TĂRÎMURI

Orizontal — 1. CATINA — KOCH / 2. ALAMINOS — OA / 3. BASS — SJ — AR L / 4. OIM — GOES — OL / 5. T — AMUNDSEN / 6. CNAT — ASSAN / 7. JO — HUC — T — DA / 8. ALA — IAR — AON / 9. MUNK — MAUR — S / 10. EMAIL — DRAKE / 11. SB — MAGELLAN

CĂLĂTORII

Orizontal — 1. IRVING — ECOU / 2. SIENKIEWICZ / 3. TURA — DU — POI / 4. R — N — NERVAL / 5. ATENA — OPRIS / 6. TI — IFAP — ITI / 7. IESK — PAPU — O / 8. CHIRU — O — UN / 9. AK — TU — ETER / 10. E — VITTORINI / 11. RAINER — ASIA

RAID COSMIC

ORIZONTAL: 1) Navă cosmică pilotată de John Glenn, cu care s-a efectuat în anul 1962 primul zbor spațial al unui astronaut american („Mercury"...) — „Sputnik", lansat la 4 octombrie 1957 de către U.R.S.S. era numele primului obiect realizat de om care efectua o călătorie cosmică. 2) Sondă americană a cărei lansare în 1958 marchează debutul cercetărilor îndreptate spre Lună — Cămașă înflorată — Perioadă de timp. 3) A se acri — Cosmonaut american, care a realizat în grup în anul 1968 primul zbor pe orbită în jurul Lunii (Frank)... 4) ...iar acesta a făcut parte din același echipaj, care a efectuat zece revoluții în jurul satelitului natural al Terrei, transmițînd prin televiziune imagini în premieră ale suprafeței selenare (James) — Navă la bordul căreia, la data de 12 aprilie 1961, Iuri Gagarin deschidea epoca zborurilor pilotate, înconjurînd Pămîntul într-un zbor orbital de 108 min. 5) Laura Voinea — În dreapta planetei Venus! 6) Cosmonaut sovietic care efectuează în anul 1965 primii pași în cosmosul liber părăsind pentru 20 min. nava „Voshod — 2" (Alexei) — Durată. 7) Șa — A împărți — Finalul unui zbor spațial! 8) A se frămînta — Ursula Young — Plîngeri. 9) Orășel maritim în Taiwan — Azov, în ortografia cronicarilor noștri — Numele primului exemplar dintr-o nouă generație de stații orbitale sovietice, care va primi la bordul său și cosmonauți din alte țări, datorită celor șase ansambluri de joncțiune cu care este prevăzut. 10) Planetă a sistemului solar vizitată la sfîrșitul lui ian. 1986 de sonda americană „Voyager — 2" — Numele primului astronaut american, care în anul 1962, pilotînd nava „Mercury — Atlas — 6", a confirmat posibilitatea efectuării unor activități complexe în condițiile imponderabilității (John). 11) Asteroidul 56! — Locuitor din vestul țării — Secol. 12) Abreviație pentru „navigație" — Oprirea pe apă a unei nave cosmice.

VERTICAL: 1) La 20 iulie 1969, Neil Armstrong devine primul pămîntean care pune piciorul pe Lună — punctul culminant al unuia dintre cele mai ambițioase proiecte științifice ale acestui program american (2 cuv.). 2) Cosmonaut sovietic, care în anul 1961 a efectuat prima călătorie cosmică cu durata mai mare de o zi (Gherman) — Alături de Vladimir Komarov și Konstantin Feoktistov a alcătuit primul echipaj din 3 cosmonauți la bordul navei „Voshod-1" (Boris). 3) Localitate în URSS — Numele cățelușei aflate într-un compartiment nerecuperabil al satelitului „Sputnik-2" lansat de URSS, considerată prima ființă într-o călătorie cosmică. 4) Instalație pentru recepție în radiocomunicații (pl.) — 76 a măsurat în greutate stația științifică americană „Skylab", cel mai mare obiect cosmic lansat (sg.) 5) Insulă în Scoția — Unitate de măsură a timpului — Dușmănie. 6) Selene, ai cărei primi vizitatori tereștri au fost stațiile automate sovietice „Lunik" — Stat în India. 7) Localitate în Iugoslavia — Navă sovietică la bordul căreia s-a aflat în 1981 Dumitru Prunariu, primul român călător în cosmos — Începe decolarea! 8) Comune pentru Titov și Egorov! — Sondă americană pentru cercetarea planetelor Jupiter, Uranus și Neptun. 9) Primul satelit meteorologic lansat de SUA, care a transmis prin cameră TV. imagini ale formațiunilor noroase — Grămezi de fîn. 10) Denumirea olandeză a fluviului Ems — Pahar de bere — Rîu în RFG. 11) Liber-cugetători — Cîntec de slavă. 12) Vîrf în Italia — Sondă spațială americană pentru cercetarea planetei Mercur. 13) Ten! — Viitoare misiune spațială europeană, ce va continua cercetările asupra planetei Marte începute de „Viking" — Corpul unei navete deasupra lui Venus!

Dicționar: TOKO, AZAC,. NVG, LOEV, SEIL, ASAM, SRB, EEMS, ENS, IANO.

Gheorghe TOIA

SOLUȚIILE JOCURILOR

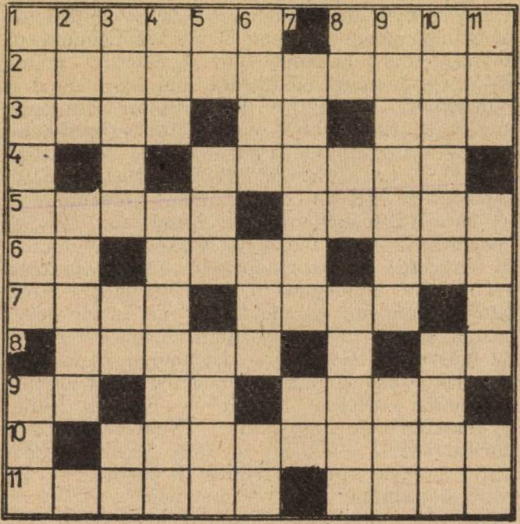
CĂLĂTORIE DE AGREMENT

Orizontal — 1. VILEGIATURA 2. ATINE — DARAC / 3. SITE — PIRATI / 4. ENO — URNITA / 5. ERATIC — OCO / 6. TRAFIC — CRIC / 7. RALU — ICA — RO / 8. ER — MONO — TEL / 9. C — CARARUI — I / 10. ULIȚA — TINAR / 11. TURIST — ECHE

MIRAJUL CONTINENTULUI ALB

Orizontal — 1. BRUCE — SCOTT / 2. YATO — MIRNII / 3. RC — AGI — AOR / 4. DOCT — MAUD — A / 5. VOST — DL — CM / 6. RIR — RAE — ALU / 7. OTAVA — LIPAN / 8. SABRINA — AID / 9. S — IET — IR — RS / 10. GER — ADELIE / 11. CHRISTENSEN

CĂLĂTORII

ORIZONTAL: 1) Prozator și eseist american (Washington; 1783—1859), autorul lucrării „Istoria vieții și călătoriilor lui Cristofor Columb" — Chemarea munților (fig.). 2) Prozator polonez (Henryk; 1846—1916) ale cărui numeroase peregrinări au fost adunate în cărțile „Scrisori din călătorie", „Scrisori din Africa" și „În deșert și în pădurea virgină". 3) Plimbare scurtă — La gurile Dunării! — Apoi (pop.). 4) Poet și prozator francez (Gérard de; 1808—1855), autorul lucrărilor de memorialistică „Călătorie în Orient" și „Mici castele din Boemia". 5) „Notații din o călătorie la...", volum de însemnări aparținînd amatorului de peregrinări Mihai Harret — Autorul unor captivante lucrări de popularizare a științelor biologice cum este și cea intitulată „Bios", în care, în volumul al doilea, migrația viețuitoarelor este prezentată în capitole intitulate sugestiv „Călătorii pe apă și sub apă", „Călătoriile oficiale sau clandestine în corăbii, vapoare, trenuri și avioane" etc. (Tudor). 6) Traian Ionescu — Siglă pentru „International Federation of Agricultural Producers" — A apărea. 7) Port la Marea de Azov — Critic și istoric literar român (Edgar; n. 1908), autorul volumului „Călătoriile Renașterii și noi structuri literare" 8) Inginer român (Constantin; 1848—1933) căruia îi aparține lucrarea „Călătorie în Statele Unite ale Americii", apărută în 1898 — Ulpiu Nicolaescu. 9) Ana Kiriac — Teu! — Oceanul călătoriilor cosmice. 10) Prozator italian (Elio; 1908—1966) din a cărui creație se evidențiază în mod deosebit opera „Călătorie în Sicilia". 11) Medic român (Iosif Francisc; 1874—1944) care publică în 1916 „Jurnalul călătoriei pe jos de la Iași la Mărășești" — „Pe întinsul..." (nom.) și „Călător rus în... Centrală" sînt numai două din lucrările călătorului și exploratorului sovietic Piotr Kuzmici Kozlov, care a făcut cercetări în partea centrală a celui mai mare continent de pe glob.

VERTICAL: 1) Medic și chimist român (Constantin; 1850—1918), dintre scrierile căruia semnalăm lucrarea „București-Cairo. Note de călătorie" — Atmosferă. 2) Apă curgătoare — Scriitor german (Johann Ludwig; 1773—1853), autorul romanului „Călătoriile lui Franz Sternbald". 3) Cunoscut prozator francez (Jules, 1828—1905), autorul unor romane de mare succes, dintre care amintim „O călătorie spre centrul pămîntului" și „Burse de călătorie" — Sanda Hîncu — Vasile Ionescu. 4) Rîu în U.R.S.S. — Scriitor rus (Afanasi; ?—1472), autorul unui jurnal intitulat „Călătorie peste trei mări", în care descrie ținuturile pline de farmec ale Asiei Orientale. 5) Nikolai Kataev — Localitate în S.U.A. — Drumuri de parcurs. 6) Scriitor francez (André; 1869—1951), autorul volumului „Călătoria lui Urien", situat la granița dintre eseu, povestire și poem — Țară legendară — Traian Rădulescu. 7) „Călătorii prin..., Africa și America" se intitulează lucrarea memorialistică aparținînd prozatorului argentinian Domingo Faustino Sarmiento — Elena Oprescu. 8) Edmond Wilson — Vasile Popescu — Istoric român (George; n. 1907), autorul lucrării „Călători români în țări străine", apărută în 1939. 9) Filolog și lingvist român (Timotei; 1805—1887), autorul memorialului „Călătorie în Muntenia la 1836", — Localitate în Olanda. 10) Care se abate din drumul drept — A pune în mișcare. 11) Plini de apă — Scriitor român (Gheorghe; 1822—1892) care ne-a lăsat „Suvenire de călătorie în Basarabia Meridională" — Ion Albu.

Dicționar: POI, IFAP, IESK, INA, NAF, APU, EIS.

Gheorghe BRAȘOVEANU

SOLUȚIILE JOCURILOR

CĂLĂTORIE ÎN TRECUTUL PĂMÎNTULUI

Orizontal — 1. MANTA — DANA / 2. AMFIBII — ATA / 3. MO — NAS — ATOM / 4. INSECTE — ULI / 5. FIER — OPARIN / 6. ET — EUROPA — O / 7. RIC — NICA — BA / 8. E — ARICI — RAC / 9. PLITA — SACI / 10. RADIA — BEROZ / 11. ASA — ROCI — NI

PERIPLU LITERAR

Orizontal — 1. DEREANU — TOIU / 2. ALECSANDRI — M / 3. NIBU — MARE — GA / 4. DAR — SA — UNION / 5. UDELI — AMURG / 6. EAU — ABUR — AT / 7. C — NAIV — RIP — U / 8. OCU — NICI — RED / 9. TH — LEON — VELO / 10. REGALA — NADIR / 11. UMIL — NOU — ACA / 12. SADOVEANU — EN

RAID COSMIC

Orizontal — 1. ATLAS — SATELIT / 2. PIONEER — IE — AN / 3. OTETI — BORMAN / 4. LOVELL — VOSTOK / 5. LV — N — US — S — E — E/6. O — LEONOV — TIMP / 7. SEA — RAIONA — AL / 8. AGITA — UY — PIRE / 9. TOKO — AZAC — MIR / 10. URANUS — GLENN / 11. RO — ARADEAN — EV / 12. NVG — AMERIZARE

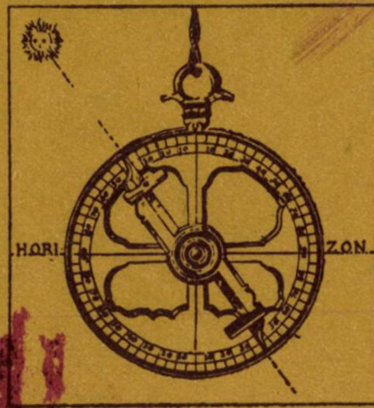
CUPRINS

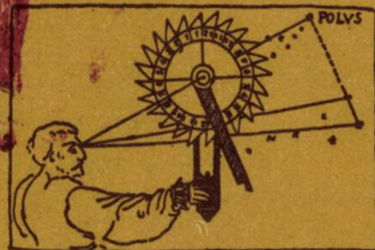
Caricaturile au fost reproduse din: Alexis DURAN, *A punto y seguido*, Editorial Oriente, Santiago de Cuba, 1988.

Coperta: **Tudor JEBELEANU**
Colaboratori: **Lucian HANU și Doina RODINA**
Coordonare artistică: **Elena MARINESCU**
Reproduceri foto: **Lucian IONICĂ, Adrian MOLDOVAN, Mihai ALBU**

Tiparul executat la C.P.C.S.
sub comanda nr. 90 215

AL MA NA HUL

România literară

ALMANAHUL 1990

România literară